

The first part of the paper discusses the importance of understanding the underlying structure of the data. This is particularly relevant in the context of machine learning, where the ability to identify patterns and relationships in the data is crucial for making accurate predictions. The second part of the paper focuses on the development of a new algorithm for analyzing time series data. This algorithm is designed to be more robust to noise and to better capture the underlying trends in the data. The third part of the paper presents the results of a series of experiments that compare the performance of the new algorithm to that of several existing methods. The results show that the new algorithm is able to achieve higher accuracy and to better generalize to new data. Finally, the paper concludes with a discussion of the implications of these findings for the field of machine learning.

ÖMER SEYFETTİN İÇİN

Editörler

Prof. Dr. Nâzım H. POLAT
Dr. Filiz FERHATOĞLU

Yapım: Damla Acar

Grafik-Tasarım: Ceyhun Durmaz

Baskı Yeri-Ayı-Yılı: 2020

Baskı: ŞenYıldız Yayıncılık Hediyeelik Eşya ve Tekstil San ve Tic.Ltd.Şti.
Gümüşsuyu caddesi. Dalgıç İş Merkezi No:3 Kat:1 Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 483 47 91 / Faks: 0212 483 48 23

Yayın Nu: 27

ISBN: 978-605-9443-43-2

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 7

Editörden / 11

ÖMER SEYFETTİN HAYATI – SANATI / 15
Yakup ÇELİK

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDE Millî KÜLTÜR UNSURLARI / 20
Abdullah ŞENGÜL

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDE
TARİHİ KAHRAMANLAR / 48
Ahmet KOÇAK

ÖMER SEYFETTİN'İN DESTANLARINDA “TURAN” ÜLKÜSÜ / 64
Ali DUYMAZ

ÖMER SEYFETTİN'İN MAKALELERİNDE TÜRK DÜNYASINA
DAİR DÜŞÜNCELERİ / 76
Dinçer ATAY

ÖMER SEYFETTİN'İN TÜRK YURDU DERGİSİ VE TÜRK OCAĞI
ÇEVRESİYLE İLİŞKİLERİ / 88
İsmail TÜRKOĞLU

ÖLÜMÜ MÜNASEBETİYLE YAZILANLARDAN SEÇMELER / 95
Arş. Gör. Merve AKBAŞ

ÖMER SEYFETTİN'İN ÖYKÜLERİNDE DİN
DUYGUSUNUN DEĞERLENDİRİLİŞİ VE AKTARIMI / 109
Mitat DURMUŞ

BŞAİR OLARAK ÖMER SEYFETTİN / 129
Nâzım H. POLAT

HÜMANİST BİR TARİHÇİNİN ÖZGÜRLÜK DERSLERİ'NDE Millîyet DÜŞMANLIĞI ve
ÖMER SEYFEDDİN DEMONOLOJİSİ / 155
Doç. Dr. Nuri SAĞLAM

ÖMER SEYFETTİN VE TÜRK OCAĞI / 188
Ömer ÖZCAN

ÖMER SEYFETTİN'DE TEMEL KÜLTÜREL DEĞERLER / 203
Rahim TARIM

ÖMER SEYFETTİN VE BALKAN SAVAŞLARI
-EVLAD-I FATİHANIN TRAJİK DÖNÜŞÜ- / 233
Salim ÇONOĞLU

ÖMER SEYFETTİN'İN İDEOLOJİK VE EDEBİ KAYNAKLARI / 256
Serkan ÖZDEMİR

BASIN DÜNYASINDA ÖMER SEYFETTİN (1900-1920) / 283
Tayfun HAYKIR

EDEBİYAT MAHFİLLERİ ve ÖMER SEYFETTİN / 319
Turgay ANAR

ÖMER SEYFEDDİN, GENÇ KALEMLER VE “YENİ LİSAN” / 327
Zafer TOPRAK

ÖNSÖZ

Dr. Cezmi Bayram

Bizim için 19. yüzyıl çok uzun sürdü. Devletin bekâsını, vatanın bütünlüğünü sağlamak için bir taraftan çok farklı alanlarda ıslahat hareketleri yapıldı. Vatandaşlık anlayışı değişti. Buna rağmen, “Düveli Muazzama” olarak adlandırılan sömürgeci devletlerin tahrikiyle Sırp, Rum, Bulgar, Ermeni, Arnavut isyanlarının önü alınamadı. Toprak kaybetmeye devam ettik. Bir yandan da serbest ticaret, iktisadî hayatımızı sarstı. Borçlar ödenemez hâle geldi. “Düyun-u Umumiye”yi kabul ettik. Bu günkü mânada yapılandırmaya gittik. Kapütülasyonlar egemenliğimizi tehdit eder hâle geldi.

20. yüzyılın hemen başında Balkanlardaki isyanlar sebebiyle genç subaylar da çeteler teşkil ederek mukabele etmek zorunda kaldı. Kıbrıs, Mısır daha önce İngiltere’nin idaresine bırakılmıştı. Libya da tehdit edilince yine bâzı genç subaylar oraya koştular. Arkadan, Balkan Harbi dediğimiz ve artık devletin sonunun geldiğinin düşünülmesine sebep olan faciayı yaşadık. Çekilen acılar ve yaşananlar birçok hikâyeye, şiire, destana ilham verdi.

Yeni bir diriliş hamlesine ihtiyaç vardı. Fakat eski cemiyet böyle bir hamlenin icap ettirdiği enerjiyi, gerilimi sağlayamıyordu. Bunun için yeni bir mefkûreye ihtiyaç vardı. Halka gidilecek, gençler harekete geçirilecek ve meselenin sahibi hâline getirilecekti. Herhangi bir ön kabul olmadan, şartlara ve halktan alınana göre cemiyet yeniden şekillenecekti. Neticesinde millîyet mefkûresinin ortaya çıkmasına ve cemiyetin dirilişi için ihtiyaç duyulan tahrik edici gücün cemiyeti sarmasına gidecek taşlar döşendi.

Selanik’te Genç Kalemler’le başlayan yolculuk İstanbul’da Türk Ocağı’nın kurulmasıyla müesseleşti. Artık asker ve sivil bütün gençliği heyecanlandıran bir mefkûre; gelecek ümitlerinin yeşermesini sağladı. “Yeni Hayat”la devletin farklı şekilde devamı imkânsız değildi.

Bu mefkûrenin mensupları için şahsî zevkler yoktu. Her şey millet içindi. Bu gençler, bâzen cepheye çapıştılar. Bâzen yazdılar. Ama hiç boş durmadılar. Her alanda yazdılar: Hikâyeye şiir, destan, masal ve fikir yazıları... Mesele millete hangi yolla iletilecekse onu denediler. Bunlar çağdaşı edebiyatçılar gibi bir alanda temayüz etmeyi hiç düşünmediler. Fakat, temayüz edecek gençleri yetiştirdiler. Daha doğrusu hem kendilerini geliştirdiler, hem de gençlere

mürşitlik yaptılar. Bir itfaiyecinin yangın çıkan her noktaya yönelmesi gibi, memleketin her derdine çare aradılar. Büyük hayalleri vardı. Dönemlerindeki bir çokaydın Avrupa'yı taklide, orayı ıktibas etmeye çalışırken onlar Avrupa medeniyetinin tefessüh ettiğini düşünüyorlardı. Bu sebeple yeni bir medeniyet hamlesini başlatma gayretinde idiler. Ömrünün sonuna gelen Devlet'in yerine millîyet mefkûresinin verdiği enerji ile daha sağlam temeller üzerinde yükselen Türk Devletini gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Bu devletin vereceği mânevî güçle, var olan büyükTürk Dünyası'nda yükseleceğini düşünüyorlardı. Girilen yüzyılda "Kızılme"yı yeniden tarife kalktılar. Milletin bütün dertlerini dert edinmişler, onun sorumluluğunu taşıyorlardı. Aslında büyük işlere girmişlerdi, koca adamlar gibi davranıyorlardı ama, kendileri henüz otuzunda bile değildiler.

Bu büyük neslin mensuplarından biri de Ömer Seyfettin idi. Hamurunda büyük emeği olan Millî Mücadele'nin zaferini göremeden işgal altındaki İstanbul'da henüz otuz altı yaşındayken vefat etti. Ölümün sebebi, hastalığı mı idi? Yoksa, her anı mücadele ile geçen ömrünün sonunda Payitaht'ın işgal altında olmasının verdiği ızdırıp mı idi? Bilinmiyor.

Bu nesli sadece yazdıklarıyla değerlendirmek ne derecede doğrudur? Düşünceleri, hayalleri, tasavvurları ve bunları gerçekleştirmek için gösterdikleri olağan üstü gayreti dikkate alarak da anlamaya çalışmak gerekmez mi?

Ölümünün 100. yılında Ömer Seyfettin'i böyle ele almak istedik. Onun ilk ve orta okul öğrencilerine okutulan hikâyelerin yazarından çok daha fazlası olduğunu, esasen bu hikâyelerin büyük "dâva"sını ifade de bir vasıta olarak kullandığını belirtmek istedik.

Edebiyatçı Ömer Seyfettin'i değil; mütefekkir. mürşit, eylem adamı Ömer Seyfettin'i, ölümünden yüz sene sonra da olsa, ortaya koyma arzumuzu kuvveden fiile geçirmek için yola çıktık.

Bu maksatla niyetimizi, 2020 yılının başında Prof. Dr. Nazım H. Polat'a açtık ve yardım istedik. Kabul etti. Bir plân yaptı ve kimlere müracaat edeceğimizi belirtti. Ne var ki, başlangıçta, henüz başka bir kurum böyle bir çalışmayı henüz plânlamadığı için müracaat ettiğimiz ilim adamları teklifimize müspet cevap verdi. Ancak zamanla, hem salgın çalışmaları yavaşlatınca ve hem de başka kurumlar da benzer çalışmaya başlayınca, bize söz veren Hocalarımızdan bazıları yazılarını göndermediler. En fenası, sürekli mehil istedik ve sonunda pek azı hariç diğer yazılar gelmedi. Biz de gelenle ıktifa etmek zorunda kaldık. Hattâ Editörümüz bu yazıları basıp basmama konusunda tereddüt etti. Biz, çalışmayı sonuçlandırmak bakımından basma kararı aldık. Ancak, kitabın tetkikinden görüleceği üzere hedefimizin çok gerisinde kaldık. Ben günümüz gençlerine, onların yazdıklarından çok mefkûreci taraflarını göstermek arzusunda idim. İşte bu kadar oldu.

Makaleleri, yazarların adlarını dikkate alarak alfabetik sıraya göre yaptık. Sadece hayatı hakkındaki yazıyı başa koyduk.

Prof. Dr.Nazım H. Polat’a gayretleri ve emeği için teşekkür ediyorum. Talebimizi önemseyerek yazılarını gönderen Hocalarımıza teşekkür ediyorum. Tâkibi yapan ve eseri yayına hazırlayan Ocağımız mensubu Dr. Filiz Ferhatoğlu’na ve teknik düzenlemeleri yapan ve kapağı tasarlayan Ötüken Neşriyat’ın değerleri elemanlarına teşekkür ediyorum.

Ümit ederim ki, ileride bizim arzumuz gerçekleşir.

Editörden

Vefatının 100. yılında hakkında yazılanların, doğumunun 100. yılında (1984) yazılanlardan kat kat fazla olması, Ömer Seyfettin'in gittikçe büyüyen bir ilgi daireesine girdiğini göstermektedir. Aslında Kovit 19 salgını engelleme-se, bilgi şöenleri, sempozyumlar ve panellerle onu anma programları daha da çeşitlenecekti. Bu tür faaliyetlerin bir kısmı internet ortamında yapılmaya çalışıldı. Ne var ki alışkanlıklarımız, söz konusu gayretlerden beklenen faydayı temin edemedi. Yine de benzer çalışmaların önümüzdeki yıla sarkarak devam edeceği muhakkaktır.

Bu ilginin asıl kaynağı, yazarın sanatkârlığı ve fikir adamlığıdır. "Çocuk hikâyecisi Ömer Seyfettin" ezberi, yarım okumuşlardan kalan ucuz bir mirastır. Üç-beş metin üzerinde kafa yorunca bu temelsiz kanaat tuz-buz olur. Çocuk eğitimi için yazmanın ne büyük bir ihtisas gerektirdiğinden habersiz olanların küçümsemek maksadıyla uydurduğu bu yalan, yeni okumalarla yerini saygıya bırakır. İşin aslı, o eleştirmenciklerin edebî metinle bilgilendirici metin farkını sezebilecek seviyeye yükselip yükselememesinde saklıdır. Sanatın büyüğü dünyasına adım atabilenler, Ömer Seyfettin'e ilgi gösteremeyişlerini telafiye yönelirler. Farklı sebeplerle ruhunun derinliklerinde gizlediği Türk'e husumetini, Ömer Seyfettin eleştirisiyle edebiyat kılıfına büründürmek isteyenler de vardır. "Ömer Seyfettin, Bulgarlara yapmak istediğini Bulgar komitacılarına söyletmiş..." mealinde safsata üreticisi cehalet timsallerinin maskesiz çirkinlikleri, "Ashab-ı Kehimiz"ın bazı "Kıtmir"lerini uyandırabilmektedir.

Ömer Seyfettin çalışmalarında hâlâ boşluklar vardır. Özellikle yazı hayatının başlarında, Balkan şehirleri ve İzmir'deki süreli yayınlarda kalmış çok sayıda yazısı olduğu tahmin edilmekte ama ilgili dergi ve gazetelere erişilememektedir. Dijital yayıncılık sayesinde bu çeşit zorluklar, yakın bir gelecekte aşılabilecektir.

Ömer Seyfettin'le ilgili 2020 faaliyetleri içinde belki en sevindirici ve önemlisi, Türk Dil Kurumunun konuyu sahiplenmesidir. Kuruluş dönemindeki adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olan kurumun amacı, Atatürk tarafından "Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek" olarak tespit edilmiştir. Bu amaç uğrındaki çalışmalar daha öncelere uzanmakla

birlikte ilk şuurlu, ısrarlı ve sonuç alıcı olanı, Ömer Seyfettin'in başlattığı "Yeni Lisan" hareketidir. Fakat yakın döneme kadar Türk Dil Kurumunun Ömer Seyfettin'le ilgili tek yayını, Hikmet Dizdaroğlu'nun Türk Diline Emek Verenler dizisinde 1964'te 64 sayfa olarak basılan *Ömer Seyfettin* adlı kitabı idi. Bugün ise Ömer Seyfettin'in hikâyeleri dışındaki bütün yazı faaliyeti Türk Dil Kurumu tarafından kitaplaştırılmıştır. Ayrıca Mart ayından beri *Türk Dili* dergisinin her sayısında onunla ilgili bir konuyu işleyen yazılar bulunduğu gibi Aralık 2020 tarihli 828. sayısı da Ömer Seyfettin Özel Sayısı (151 s.) olarak yayımlandı. Bu vefalı davranış, sembolik değeriyle, bütün Ömer Seyfettin sevenleri sevindirmiştir.

Genç Kalemler dergisi 8 Nisan 1327 / 21 Nisan 1911 tarihli 2. cilt 1. sayısındaki "Yeni Lisan" yazısıyla başlatılan bu hareket, üç yıl gibi kısa bir müddet içinde yaygınlaşmış, yedi yıl sonra Türk aydınının genel kabulleri arasına girmiştir. Bu başarıda en büyük pay sahibi -hiç şüphesiz- Ömer Seyfettin'dir. Aslında Ömer Seyfettin'in de harekete katılan arkadaşlarının da söyledikleri içinde, Tanzimat yıllarından beri Türk dilinin istiklal mücadelesi için söylenenlerden hiçbir farkı yoktur. Hele hele Yeni Lisan'dan önce İzmir'de ve Üsküp'teki "konuşur gibi yazma" çağırının istediği, Yeni Lisancıların amaçlarıyla aynıdır. Öncekiler, konuyu bilimin meselesi olarak ele almış, fakat hiçbir fikirlerini edebî esere (özellikle nesir alanına) tam olarak uygulayamamıştır. Yeni Lisan hareketinin en büyük şansı, Ömer Seyfettin gibi dil görüşlerini hem şiir hem nesir alanında edebî esere uygulayan bir kalem sahibinin bulunmasıdır.

Yeni Lisan'ın daha önceki sadeleştirme (açık ve anlaşılır yazma) çabalarından farkı, tek başına bir dil gayreti değil "Yeni Hayat" adı verilen aileden ahlaka, sanattan iktisada, hukuktan siyasete kadar dallanıp budaklanan hayat felsefesinin bir parçası olmasıdır. Bu terim Türkçede ilk defa Ömer Seyfettin tarafından, ilk "Yeni Lisan" makalesiyle birlikte yayımlanan "Kış Hisleri" şiirinde kullanılmış ve daha sonra Ziya Gökalp'ın "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler" (*Genç Kalemler*, C.2, S. 8, 23 Ağustos 1911) yazısında yorumlanmıştır: "Yeni Hayat", her alanda, taklide değil ibdâya (özgünlük ve yaratıcılığa) dayalı olacaktır. Özetin özeti bir cümle ile "Yeni Hayat", Türklüğün aydınlanma çağı (veya hareketi) demektir.

Günümüz yazı dilinin esasını borçlu olduğumuz bu hareketin şanssızlığı ise Ömer Seyfettin'in pek genç yaşta ve en verimli olduğu sıralarda vefat etmesidir. Onun Türkçeye yadigarlarının yaklaşık üçte biri 1919 tarihlidir. Sanatının zirvesindeyken, daha büyük eserler verecek kıvamı bulmuşken âni ölümü, takvimde, Batı Türkçesinin ve Türk fikir hayatının matem günlerinden birini işaretler. Ama daha üzücü olan, bugün Ömer Seyfettin sevgisiyle yazdığını düşündüğümüz bazı kimselerin, kendilerini zorlayarak, kuş diliyle yaz-

maya çabalamalarıdır. Elinizdeki kitabın bile -bazı yazılarıyla- bu yadırganacak tavrın esiri olduğunu itirafa mecburuz. Hâlbuki bilgilendirici bir cümlede iletilecek bir fikir, paylaşılacak bir duygu varsa, başka çabaya gerek yoktur.

Ele geçmeyecekler için âh-vâh etmektense mevcuttaki güzelliği görüp göstermenin daha yerinde bir tercih olduğuna inanıyoruz. Eleştirilerinize açılan bu sayfalardaki tekrarlar bildiklerimizin pekişmesine, yeni dikkatler ise yeni hamlelerin mayalanmasına vesile teşkil edebilir.

Ömer Seyfettin’imiz için yazılanların daha yüksek seviyelere eşik ve basamak olması dileğiyle...

Nâzım H. Polat
10 Aralık 2020
Ankara

ÖMER SEYFETTİN HAYATI – SANATI¹

Yakup ÇELİK*

Ömer Seyfettin 28 Şubat 1299/11 Mart 1884 tarihinde Yüzbaşı Ömer Şevki Efendi ve Fatma Hanım'ın oğlu olarak Balıkesir'in Gönen ilçesinde dünyaya gelir. Kafkasya Türklerinden Dağıstanlı olduğu bilinen babası Ömer Şevki Efendi, Ömer Seyfettin doğduğu yıllarda Gönen'de görev yapan bir yüzbaşidir. Bir müddet İnebolu ve Ayancık gibi Karadeniz ilçelerinde görev yapmış, karısı Fatma Hanım'ın ölümünden sonra yeniden evlenmiş ve Ömer Seyfettin'in ölümünün birkaç yıl öncesine değin yaşamış olduğu bilinmektedir (Alangu, 2010: 20-21). Annesi Fatma Hanım ise İsfendiyaroğullarından topçu kaymakamı Mehmet Bey'in kızıdır.

Babası Ömer Şevki Efendi'nin tayini Ayancık'a çıkınca, annesi Fatma Hanım, Ömer Seyfettin'i eğitimi için İstanbul'a getirir. İnebolu'da başlayan eğitimi aile yeterli görmez. Henüz okula gitmeden okuma ve yazma merakı görülen Ömer Seyfettin, 1892'de İstanbul Aksaray'da modern eğitim yapan Mekteb-i Osmani'ye verilir. Ömer Seyfettin Fransızca eğitim veren bu okulda bir yıl okur.

1893'te, babasının da asker olmasını istemesi üzerine, yatılı olarak verildiği Eyüp'teki Askerî Rüştiye Mektebi'ne devam gider. Burada subay çocukları için açılan özel sınıfta okur. 1896'da Edirne Askeri İdadisi'ne başlar. Bu okuldaki en yakın arkadaşlarından birisi de Aka Gündüz'dür (Aktaş, 1992: 131). Ömer Seyfettin'in edebiyatla ilişkisi Edirne İdadisi yıllarında iyice ortaya çıkar. İlk şiiri *Yad* da 1900'de *Mecmua-i Edebiye*'de yayımlanır.

1896 – 1900 yılları arasında Edirne'de Askeri Rüştiyeyi okuyan Ömer Seyfettin, yine Aka Gündüz ile birlikte İstanbul'daki Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye kaydolar. Bu okulda spor ve şiirle ilgilenir. Makedonya'da baş gösteren karışıklıklar nedeniyle Ömer Seyfettin'in de aralarında bulunduğu 1910'lular "Sınıf-ı Müstacele" sayılır. Sınavsız mezun olarak (22 Ağustos 1903) orduya

¹ Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü yayınları arasında çıkan *Ölümünün 100. Yılında Ömer Seyfettin* kitabındaki yazımdan (bazı değişiklikler dışında) alınmıştır.

* Prof. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: ycelik1234@gmail.com

katılır (Alangu, 2010: 76). Kuşadası'ndaki redif taburunda göreve başlar. Hemen peşindeki taburun görevlendirilmesiyle Rumeli'ye gider, 6 Eylül 1904 tarihinde geri döner (Huyugüzel, 1984: 81).

Ömer Seyfettin, 1909 ilk aylarına değin İzmir ve Kuşadası'nda kalır. Bu yıllarda İzmir'deki edebiyat faaliyetleri oldukça önemlidir. *Haftalık İzmir* (daha sonraki isimleri *Usbuî İzmir*, *Haftalık Serbest İzmir*, *Edebî Serbest İzmir*), *11 Temmuz*, *Ahenk* gazetelerinde yazıları ve hikâyeleri yayımlanır (Huyugüzel, 1984: 85). Ömer Seyfettin'in *Haftalık İzmir* (Bıçakçızâde Hakkı tarafından çıkarılan bu gazete 1896 Haziranından 1905 sonuna kadar yayımlanır. 5 Ağustos 1907'den itibaren Hüseyin Hilme ve İsmail Suphi tarafından çıkarılır.) (Huyugüzel, 1984: 86) gazetesindeki faaliyetleri, daha sonraki yıllarda gerçekleştirdikleri bakımından da önemlidir. Gazetenin yazı kadrosu da bunu ortaya koyar niteliktedir: “Edebi karakteriyle dikkat çeken ve çok satılan gazetenin bu devresinde Celal Sahir, Şehabettin Süleyman, Enis Avni, Ali Süha, İlyas Macit, Salih Keramet, Hakkı Tarık ve Necip Türkçü gibi imzalar dikkat çeker. Fakat gazetede daha çok Baha Tevfik ve Ömer Seyfettin'in yazıları vardır.” (Huyugüzel, 1984: 86). Ömer Seyfettin bu isimlerden Fransızca ve Batı edebiyatı açısından Baha Tevfik, Türkçe ve Türk edebiyatına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmak bakımından da Türkçü Necip ile temastadır.

1907 Temmuz'da İzmir'deki Aydın Vilâyeti Jandarma Alay Mektebinin kuruluşunda İtalyan Subayı Miralay Tomas'a yardım etmek üzere bu okulun kavâid-i diniyye hocalığına getirilir. (Polat, 2007: 80). 1908'de teğmenliğe terfi eder. 1909 Ocak ayında İzmir'den Balkanlara gönderilir. Selanik'teki Üçüncü Ordu'ya bağlı birlikte görev yapar. 1909 – 1911 yılları arasında Balkanları hem coğrafya hem de insan çerçevesinde yakından tanıyan Ömer Seyfettin, bir yandan askerlik görevini ifa eder diğer taraftan askeri okullarda öğretmenlik yapar. Serez mutasarrıflığı Menlik kazası Razlık kasabası yakınlarında bulunan Yakorit köyünde bölük komutanlığı yapar. (Polat, 2007: 80). Ömer Seyfettin, bu yıllarda yaşadıklarını, *Balkan Ruznamesi* ve Balkanları konu aldığı çeşitli hikâyelerinde anlatır.

1911'de Yedinci Ordu'daki görevinden ayrılarak Selanik'e gelir. Bu yıllarda Selanik ve Manastır'da yayınlanan *Bahçe*, *Kadın*, *Hüsn ve Şiir* isimli mecmualara şiirler ve Fransız edebiyatından, özellikle Catulles Mendes'ten yaptığı çevirileri gönderir (Şengül, 2018). *Hüsn ve Şiir* adlı dergi Akil Koyuncu'nun teklifi ile *Genç Kalemler* adını alır. Ömer Seyfettin *Genç Kalemler*'de Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem ile birlikte hareket eder. Bu tarihten itibaren de sadece hikâye yazmaya yönelir.

Selanik yıllarında, Ziya Gökalp ile arkadaş olmasının da sonucu olarak siyasî girişimlerin içinde olmaya başlar. Özellikle Masonların gençler üzerindeki yıkıcı etkisi üzerine uyarıcı nitelikte girişimleri olur. *Primo Türk Çocuğu*

bu çerçevede oluşturduğu bir hikâyedir (Geniş bilgi için bakınız, Alangu, 2010: 170-175). Hürriyet ve İtilaf Fırkasının karşısında İttihatçıların yanında yer alır.

Balkan Savaşlarının başlaması ile birlikte *Genç Kalemler* etrafında toplanan gençler dağılır. Ömer Seyfettin de bir müddet ayrıldığı orduya geri döner. Garp Ordusunun 39. Alayına katılır. Sırlara ve Yunanlılara karşı savaşır. Yaklaşık beş aylık bir savaştan sonra esir düşer. Atina yakınlarındaki Nafliyon kasabasında on ay kadar süren esirlik hayatı yaşar ve 17 Aralık 1913’de İstanbul’a döner (Polat, 2007: 80).

İstanbul’a döndükten sonra hemen yazı ve hikâyelerini yayınlamak peşine düşer. Dönemin Türkçüleri *Türk Yurdu* ve *Türk Sözü* çevresinde toplanırlar. Birinci Dünya Savaşının hemen öncesinde *Türk Sözü* dergisinin baş yazarlığına getirilir. Bu yıl içerisinde annesini kaybeder, babası da başka bir kadınla evlenir. Kabataş Lisesi ve İstanbul Erkek Muallim Mektebi’nde öğretmenlik yapar. Ali Canip Yöntem ile birlikte Tetkikat-ı Lisâniye Encümeni üyeliği görevinde bulunur. 1915 sonunda İttihat ve Terakki Fırkası’nın ileri gelenlerinden Besim Ethem Bey’in kızı Câlîbe Hanım’la evlenir. Güner adında bir kızı olur. 1918’de eşinden ayrılır ve yalnız yaşamaya başlar.

Bu tarihten sonra hastalığı ilerler. Bir taraftan *Yeni Mecmua*, *Diken*, *Vakit*, *Zaman*, *İfham* gibi dergilerde hikâyelerini yayımlarken diğer taraftan sağlık problemleriyle ilgilenir. Ömer Seyfettin 6 Mart 1920’de, otopside şeker olduğu anlaşılan hastalıktan dolayı vefat eder. Kadıköy Kuşdili Mahmut Baba Mezarlığı’nda defnedilir. Kadıköy’deki mezarlığın tramvay durağı haline getirilmesinden sonra 23 Ağustos 1939’da Zincirlikuyu Asri Mezarlığı’na nakledilir.

Ömer Seyfettin edebî faaliyetlerini başta hikâye olmak üzere şiir, mensur şiir, tiyatro, makale, deneme, fıkra gibi türlerde kaleme alır. Kalem çalışmalarını da 1900’den ölüm tarihi olan 1920’ye kadar *Mecmua-i Edebiye*, *Musavver Eşref* (Eşref), *Haftalık İzmir*, *Serbest İzmir*, *Sedat*, *Muktebes*, *Bahçe*, *Kadın*, *Hüsn ve Şiir*, *Genç Kalemler*, *Sansar*, *Âşiyân*, *Tenkit Mecmuası*, *Piyano*, *Düşünüyorum*, *Türk Sözü*, *İfham*, *Zaman*, *Türk Yurdu*, *Yirminci Asırda Zekâ (Zekâ)*, *Tanin*, *Vakit*, *Donanma Mecmuası*, *Safahat*, *Büyük Mecmua*, *Yeni Mecmua*, *Diken*, *Şair*, *Türk Kadını*, *Birinci ve İkinci Kitap* gibi gazete ve dergilerde yayımlar. Türk edebiyatında hikâyeleri ile tanınır. Hatta hikâye türünün Türk edebiyatındaki en büyük temsilcisi kabul edilir.

Ömer Seyfettin’in hikâyeleri ele aldığı konular bakımından altı grupta incelenebilir. 1.Çocukluk yıllarının hatıralarından ve izlenimlerinden hareketle kaleme alınan hikâyeler: Bu hikâyelerin en ünlüleri *Ant*, *Falaka*, *İlk Namaz*, *İlk Cinayet*, *Kaşığı*’dır. Duru bir dil ile kaleme alınmış bu hikâyelerde, Ömer Seyfettin, çocukluk yıllarının izlenimlerini ve duyarlılıklarını geçmiş yılları hatırlayan bir bakış açısıyla yazar. Bu hikâyelere yalnız çocukluk anıları

olarak bakmak hatalı olur. Türk toplumunun 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında yaşadığı değişimlere şahit olmuş duyarlı bir aydının birikimleri ve zaman dair yorumları açısından yaklaşmak da gerekir.

2. Geçmiş Türk tarihinin adsız kahramanlarının fedakârlıklarını ve millî duyarlılıklarını anlatan hikâyeler: Ömer Seyfettin'in Eski Kahramanlar dizisindeki *Ferman*, *Forsa*, *Topuz*, *Başını vermeyen Şehit*, *Kızılelma Neresi*, *Pembe İncili Kaftan* v.b. hikâyeleri bu kapsamdadır. Bu hikâyelerde Osmanlı ilerleme devri devlet adamlarını, hattâ Sokullu Mehmet Paşa'yı bile suçlayan Ömer Seyfettin, o dönemlerin başarısını da adsız kahramanların millî duyarlılığına ve yüksek değerlerle donatılmış mucizevi kişiliklerine bağlar. Denilebilir ki bu hikâyelerde, yaşadığı dönemin gençlerine millî duyarlılık ve millî dikkat konusunda uyarılar getirmektedir.

3. Türk tarihinin yaşanılan zaman dilimindeki kahramanlarının anlatıldığı hikâyeler: Yeni Kahramanlar başlığı altında yayımlanan hikâyelerinde Ömer Seyfettin, dikkatini yaşadığı zaman dilimine çevirir. Ancak bu kahramanlar öncekiler gibi değildir. *Kaç Yerinden*, *Bir Çocuk: Aleko*, *Müjde*, *Çanakkale*'den Sonra gibi hikâyelerde değişen kahramanlık algısını ve fedakârlık duygusunu işler. Ömer Seyfettin bu tarz hikâyelerinde sanki millete yeni bir kahraman tipi kazandırmak ister gibidir.

4. Birinci Dünya Savaşından sonra Türk insanınındaki değişimi ve sosyal hayattaki zıtlıkları konu alan hikâyeler: Bu tarz hikâyelerinde modern yaşama biçimi ile geleneksel yaşama tarzı arasındaki zıtlıkları ironiye dayalı anlatımla dikkatlere sunar. Çirkinliğin Esrarı, Antiseptik, Havyar Tos, Harem, Fon Sadriştaynın Karısı, Horoz, Dünyanın Nizamı, *Yüksek Ökçeler*, *Yüz Akı* gibi hikâyeler bu türdendir. Ömer Seyfettin bu hikâyeleriyle, toplumdaki sosyal değişimin boyutlarını gözler önüne serer. İnsan ilişkileri çevresinde oluşan zıtlıklar ve paradokslar, mizahî unsurlarla birlikte yansıtılır.

5. Balkan Savaşı yıllarını konu alan hikâyeler: Balkan Savaşına asker olarak katılan Ömer Seyfettin'in izlenimlerini ve yaşadıklarını da dile getiren bu hikâyeler, yakın dönem tarihinden çeşitli insan manzaralarını dikkatlere sunar. *Bomba*, *Primo Türk Çocuğu*, *Ashab-ı Keyfimiz*, *Mehdi*, *Beyaz Lale*, *Nakarat*, *Tuhaf Bir Zulüm* v.b. hikâyeler bu savaşı çeşiti bakımlardan yansıtır.

6. Masal anlatımına dayalı hikâyeler: Ömer Seyfettin'in *Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı* ve *Herkesin Su İçtiği* adlı hikâyeleri masal anlatımı tarzında kaleme alınmış metinlerdir. Eski Kahramanlar'ı da hatırlatan bu hikâyeler yazar tarafından Turan Masalları olarak adlandırılır.

Ömer Seyfettin, şiirlerinde de hikâyelerindeki konuları işler. Servetifünun edebiyatının etkisiyle başladığı şiirinde önce aruzu, Genç Kalemler'den sonra da heceyi kullanır. Hikâye, şiir ve makalelerinde, kendi isminin yanısıra "Ö

(ayın), Perviz, Süheyl Feridun, Ç. Kemal, Ç. Nazmi, A.H., Şit ve Kahkaha” takma adlarını kullanır.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde yaşadığı toplumun sıkıntılı dönemlerindeki gözlemlerini, çelişkiler-zıtlıklar gibi insan ilişkileri çevresinde getirmiştir. Bütün hikâye kurgularında, yaşadığı dönemin temel problem olan “bu millet nasıl kurtulur” kaygısı ve duyarlılığı vardır. Bu bakımdan toplumun çocuklarına ve gençlerine seslenmeyi uygun görmüş, onlara daha iyi, daha duyarlı, daha millî bir toplumda yaşamanın gerekliliğini sunmuştur. Geçen yıllar ve onun hikâyelerinin vazgeçilmezliği bu düşüncesindeki başarısını da ortaya koymaktadır.

Ömer Seyfettin’in ölümünün üzerinden 100 yıl geçti. Geçen 100 yıl içerisinde Türk edebiyatının her yaşta en çok okuyucusu bulunan Türk hikâyecisi unvanını hiç kaybetmedi. Yüz yıl öncesinden gelen, hiçbir sözcüğü sadeleştirilmeden bugünün çocuk okuyucuları tarafından bile rahatlıkla, tat alınarak okunabilen bir başka yazar yoktur.

Kaynaklar

- AKTAŞ, Şerif (1992), “Ömer Seyfettin”, *Büyük Türk Klasikleri 11*, Ötüken, Söğüt Yayınları, İstanbul, s. 130-186.
- ALANGU, Tahir (2010), *Ömer Seyfettin, Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (1984), “Ömer Seyfettin’in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 80-99.
- POLAT, Nazım H. (2007), “Ömer Seyfettin”, *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt: 34, s. 80-82.
- ŞENGÜL, Abdullah (2019), “Ömer Seyfettin”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/omer-seyfettin>

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDE Millî KÜLTÜR UNSURLARI

Abdullah ŞENGÜL*

Öz

Kültür, millî kültür kavramları üzerine yapılan çalışmalar, geleneksel kültürümüzün yaşatılması, geliştirilmesi ve yeni kuşaklara taşınması açısından oldukça önemlidir. Binlerce yılda ortaya çıkan bu değerler, değişen dünyaya bağlı olarak çok çabuk deforme olmakta ve hatta tamamen kaybolabilmektedir. Bu yüzden başta edebî eserler olmak üzere, bütün güzel sanatların bu millî kültür unsurlarını işlemesi, zenginleştirilmesi ve yaşanan çağın değişmez değerleri arasına katması gerekir.

Ömer Seyfettin'in eserleri millî kültür değerlerinin işlenişi açısından oldukça zengin malzemeye sahiptir. Onun eserlerinde millî kültürün izlerini sürmek sadece kültürel değerleri tespit etmek anlamına gelmez. Aynı zamanda bu değerlerin nasıl bir seyir takip ettiği; nasıl veya hangi sebeplerle ön plana çıktığı veya arka plana itildiğini de gösterir.

Bir milletin kültürel varlığını korumanın ve geliştirmenin bir diğer adı; o milletin geleceğini korumaktır. Günümüzde sadece ekonomik göstergelerle bir milletin kalkınmışlığını hesaplamaya çalışmanın çok akıllıca bir iş olmadığını herkes biliyor. Bireyleri güçlendirmenin yolu, onların cebine sadece para koymak ve maddî durumlarını geliştirmek değildir. Onları yaşadıkları topraklarda güçlü hale getirmek, o topraklarda gelişen kültürden haberdar etmek, hatta bunları yeni değerlerle harmanlayarak yaşam biçimi haline dönüştürmesini sağlamak da gereklidir. Çağdaş toplumlar bunu en yaygın haliyle sanat üzerinden yapıyor. Ömer Seyfettin bütün bunların farkında olan bir sanatçıdır. Ulus inşa çağında bu değerleri bilinçli olarak ortaya çıkarır. Ondan günümüze ulaşan eserlerin belki de en önemli tarafı bu bilinçle kaleme alınmış olmasıdır.

Ölümünün üzerinden bir asır geçen sanatçının eserlerine son yıllarda bu açıdan bakıldığını görmek memnuniyet verici bir gelişmedir. Yapılan

* Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: asengul@nevsehir.edu.tr

farklı okumalarla dikkatlere sunulan Ömer Seyfettin'in eserleri daha geniş anlamlarla zenginleşmekte ve onun Türk kültür ve medeniyetine katkısı artarak devam etmektedir.

Giriş

Ömer Seyfettin'i eser verdiği dönemin siyasî ve kültürel hareketlerinden bağımsız düşünmek doğru değildir. Bir sanatkâr olmanın ötesinde ülkücü bir münevver olarak milletin ve devletin geleceği ile ilgili gördüğü hareketlerde yer almış ve kalemıyla verdiği mücadelede zaman zaman ön plana çıkar. Bu çalışmada onun kültürel anlamda verdiği mücadelenin peşine düşüleceği için siyasî tarafına, kültürel mücadelesinin anlatımına katkısı ölçüsünde yer vereceğiz.

Bilindiği üzere “Genç Kalemler” olarak bilinen hareketin öncülüğünü ve birleştiriciliğini Ali Canip yapar. *Genç Kalemler*'de dil ile ilgili yazılarını beğenen ve onunla aynı fikirleri paylaşan Ömer Seyfettin'i kısa bir süre sonra bu hareketin içinde yer alır. Edebî çevrelerde tanınması da bu vesileyle başlar. Onu bu hareketin içine çeken, Ali Canip'in dil konusundaki fikirleridir. “Yeni Lisan” başlıklı makaleleriyle ses getiren Ömer Seyfettin'in etkilendiği ve fikrinin olgunlaşmasında istifade ettiği diğer bir şahıs, Ziya Gökalp'tir. Genç Kalemler Hareketi, dilde sadeleşme ve edebiyatta millîleşme düşüncesine dayanır. Dilde ve edebiyatta millî benliğe dönüş olarak isimlendirebileceğimiz bu iki düşüncenin de ilk sahibi Ömer Seyfettin'dir. Bunu, özellikle *Genç Kalemler*'de yazdığı makalelerde açıkça görmek mümkündür. Onu bu düşünceye iten, içinde yaşadığı olaylar, millet sevgisi ve her sahada yeniden ihtişamlı günlere dönme arzusudur. Bunun dışında Ömer Seyfettin'in düşüncelerinin arka planındaki bir diğer önemli kaynak Batı'dır. Özellikle Fransızca öğrendikten sonra okuduğu eserler, yaptığı çeviriler, tanıdığı münevverler onda yeni asırda millet olma endişesinin kaynağını oluşturur. Kurmacalarında çok sayıda Batılı tefekkür ve sanat adamına, onların eserlerine yer vermesi, bu kaynaktan bilinçli olarak beslenmek istediğinin bir göstergesidir. Türk tarihini kurmacalarına taşırken bile bu dikkat çoğu zaman belirleyici olur.

Dönemin fikri hareketleri incelendiğinde, Türk aydınlarının Osmanlı Devleti'nin devamına yönelik çeşitli düşünceleri ortaya attıklarını, hatta bu düşüncelerini, yazdıkları eserlerle desteklediklerini görürüz. Bu zincirin en önemli halkalarından birini teşkil eden Ömer Seyfettin'de söz konusu düşünce daha da şekillenir; hatta ismini de alır: Milliyetçilik. Dinleri, dilleri ve ırkları ayrı milletlerden müteşekkil bir milletin savunuculuğunu yapmaktansa, millî duyguları sağlam ve bilinçli bir millet anlayışının daha sağlıklı bir yol olduğu düşüncesini savunan Ömer Seyfettin, içtimâî inkılâbın şuuru da ede-

biyatla mümkün olacağını düşünür (Ömer Seyfettin, 2001: 185). Bu yüzden özellikle kurmaca metinleri kültürel bellek açısından son derece önemlidir.

Kurmaca metinlerinde millî kültür unsurlarını değerlendirmeyi amaçladığımız bu çalışmada, millî kültür unsurlarını adeta bir dantel gibi örür. Amacı, yeni çağı idrak edecek, donanımlı, vatansever, çağdaş bir nesil/gençlik yetiştirmektir. Bunun için her anlamda yeni asra model olacak kahramanlar icat eder. Tarihe müracaat etmesinin sebebi de aynıdır. Tarih anlatmak veya tarihi ihya etmek için değil; geleceği inşa etmek için tarihten ilham alır.

Kültür, Medeniyet, Millî Kültür

Kültür konularıyla meşgul olan aydınların kültürün mana ve muhtevası hakkında tam bir anlayış içinde oldukları söylenemez. Milletten millete, milletlerin ekonomik ve sosyal durumlarına göre, tanımlarda değişikliklerin olduğu görülür. Bununla beraber birçok sosyolog, sosyal antropolog ve etnologun yine de kültürün tarifinde temel noktalarda birbirlerine yaklaştıkları görülür. En kısa tanımıyla kültür, “*Bir topluluğun yaşama tarzı*”dır. E. Sapir, kültürün tarifine maddî ve manevî unsurları ilave ederken, Kohen; “*Umûmî olarak inançlar, değer hükümleri örf ve âdetler, zevkler kısaca insan tarafından yapılmış her şey*” olarak tarif eder (Bilgiç 1986: 42). Bu örnekler, buna yakın görüşleri olan birçok insanın tanımları ile çoğaltılabilir.

Bütün bu görüşlerde dikkatten kaçırılmaması gereken önemli nokta, kültürün bir cemiyete has değerler birikimi oluşu, örf ve ananelere dayanışı, tarih süzgecinden geçmiş olması, belli bir cemiyete mahsus yaşayış ve davranış tarzını ifade etmesidir. Hangi tarife bakarsak bakalım, karşımıza çıkacak özellikler bunlardır.

Kültür meselesinde olduğu gibi, medeniyeti tarif eden ve kültürle karşılaştıran ilk mütefekkirimiz Ziya Gökalp’tır. *Türk Medeniyet Tarihi* adlı eserinde: “*Bir medeniyet, mutlaka, beynelmileldir*” diyen Ziya Gökalp (Ziya Gökalp, 1926: 7), *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde de medeniyeti kültür ile mukayese ederek, aralarındaki farkları sıralar. Gökalp’a göre, kültür millî olduğu halde, medeniyet beynelmileldir. Kültür, bir milletin dinî, ahlaki, hukukî, bedîî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının yekûnu iken; medeniyet, aynı mamureye dahil birden çok milletin sosyal hayatının ortak ismidir. Ziya Gökalp’e göre kültürle ilgili şeyler, bir geleneğin ürünüdür ve kesinlikle yapmacık değildir.

Bu düşünce daha sonra bu konularda eser veren fikir adamlarımızın da ortak düşüncesi olmasına rağmen, medeniyet ve kültürü ayırmada zaman zaman güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ancak gerçek olan bir şey var, ulusları birbirinden ayırmada esas alınan kıstas, kültürdür. Çünkü kültürün sınırları, sosyal hayatın en büyük yekûnu olan “ulus” sınırını aşmamıştır. Yani kül-

türün sınırları millîdir. Eğer bu unsurların sınırı, ulus sınırını aşsaydı, o zaman medeniyet ile kültürü ayırt etmek zorlaşacaktı ve hepsinden önemlisi, “ulus” diye bir topluluk olmayacaktı. O halde kültür, milletin ayırt edici vasfı ve özelliğidir. Toplumların yaygın olarak benimsediği temel düşünce sistemi (benimsenen ideoloji), dil, tarih, din, bilim, entelektüel kültür ve teknoloji, sanat (klasik müzik, çağdaş müzik, halk müziği, mimarlık, edebiyat, tiyatro), âdetler, örfler, gelenekler, folklor, ahlâk, hukuk, devlet (anlayışı ve yapısı), basın-yayın ve kitap, ziraat, ekonomi, askerlik ve spor kültürün temel unsurları olarak kabul edilir (İlhan, 1990:13).

Genel kültür unsurları bütün toplumlar için geçerli olduğu halde, kuşaktan kuşağa geçen kültür mirası, aynı kültür unsurları içerisindeki türlerde, toplumdan topluma farklılık gösterir. “âdetler, örfler ve gelenekler” genel kültür unsuru olmasına rağmen, toplumdan topluma farklılık gösterir. İşte, biz, toplumdan topluma göre değişen bu farklılığa millî kültür unsuru diyoruz. Yani, genel kültür unsurları taşıdıkları millî özelliklerle beraber düşünüldüğünde millî kültür unsurlarına ulaşıyoruz.

Ulusları birbirinden ayırmaya yarayan gerçek ölçünün “kültür” olduğundan şüphe yoktur. Ulus, kültürüyle vardır. Ulusun kimliği dil, din, edebiyat, tarih, sanat, örf, âdet, anane, müşterek hatıralar, yaşayış ve düşünce tarzı gibi kültür unsurlarıdır. Eğer bu kimlik olmasaydı, dünyada yaşayan bütün topluluklar tabiri caizse, bir “dünya ulusu” meydana getirirdi. Türk kelimesinin sonuna eklediğimiz “millet/ulus” tabirini, o ulusun kültür unsurlarına istinaden çekinmeden söylüyoruz. O halde Türk kültürünün yani millî kültürümüzün unsurları nelerdir? Esasen bu unsurlar, genel kültür unsurlarından farklı değildir. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler* ismiyle yayınladığı kitapta millî kültür unsurlarımız şöyle tespit edilmiştir: Dil, tarih, din, bilim ile entelektüel kültür ve teknoloji, sanat (millî kültürümüzde kitap sanatları, klâsik Türk müziği, çağdaş müzik, halk müziği, mimari, edebiyat, tiyatro), âdetler, örfler, gelenekler, folklor, ahlâk, hukuk, devlet anlayışı ve devlet yapısı, tarım, askerlik, spor ve basın-yayın.

Ömer Seyfettin’e Göre Kültür, Medeniyet ve Millî Kültür

Ömer Seyfettin’in yaşadığı dönemde «kültür» ve «medeniyet» kavramları üzerinde yeni yeni fikir beyan edilmeye başlanmış olmakla beraber, konunun henüz tam bir izahı yapılamamıştır. Bu konularla ilgili farklı görüşlerini ileri sürenlerden biri de Ömer Seyfettin’dir. Ömer Seyfettin’in bütün düşüncelerinde olduğu gibi, kültür ve medeniyet hakkındaki fikirlerinde de Ziya Gökalp’le paralellik kurmak mümkündür. Bu konularla ilgili görüşlerini

“Hars-Medeniyet ve Temeddün” isimli makalesinden takip edebiliriz. Ömer Seyfettin bu makalede öncelikle “Hars-Medeniyet-Temeddün” kelimelerini açıklar. Bunlardan hars (kültür), ve medeniyeti bildiğimiz manada, temeddünü (teknik) yerine kullanır. Ömer Seyfettin kültürü, bir bakıma duyguya dayanan bir değer hükmü sayar. Türk milletinin medeniyeti nasıl olmalı ve nerelerden etkilenmeli düşüncesi de Ömer Seyfettin’de şöyledir:

“Avrupa’dan (Japonlar gibi) yalnız temeddün alacağız. Çünkü beynelmümemdir. Avrupa’dan kat’iyen medeniyet almayacağız. Çünkü beynelmileldir. Avrupa medeniyeti Hristiyan olan Avrupa milletlerine mahsustur. Bizim beynelmileliyetimiz İslâmlıktır. Medeniyetimiz de Müslüman milletlere has olan “İslâm medeniyeti” olacaktır” (Ömer Seyfettin, 2016: 467)

Ömer Seyfettin, aynı yazısının sonunda, kültür için söyledikleriyle kültür ve medeniyet arasındaki farkı ortaya koyar: «Harsa gelince; onu ne Avrupa’dan ne başka yerden... onu hiçbir yerden almayacağız. Bütün milletlerinki gibi bizim harsımız da millîdir. Lâkin yazık ki bugüne kadar biz onu arayıp bulamamışız” (s. 467). Burada dikkati çeken nokta yazarın millî kültür üzerinde oldukça hassas davranmasıdır. Hatta millî kültürün ne olduğunu kavrayabilmede gecikilmiş olmasından da yakınmaktadır.

Bilindiği gibi, 1908 II. Meşrutiyet’in ilanı ile II. Abdülhamit’in uzun sayılabilecek yönetimi son bulmuştu. Bu yönetimden sıkılan Türk aydınları, II. Meşrutiyetle beraber bir hareket özgürlüğüne kavuşmuşlardı. Oysa Osmanlı Devleti çeşitli etnik unsurları bünyesinde barındırıyordu. Bu gruplar yeni sosyal ideolojinin tespitinde kendi ağırlıklarını koymak istiyorlardı. Aslında Osmanlı Devleti’ndeki siyasal birliğin devamlılığının sağlanması Tanzimat’tan beri süregelen bir amaçtı. “Osmanlıcılık, Batıcılık ve İslâmcılık” düşüncesi, Türk aydınının bu devamlılığı sağlamak için ortaya attıkları birer düşünce biçimiydi. Ancak bu siyasî düşüncelerin, çeşitli iç ve dış siyasî gelişmelerin etkisiyle geçerliliğinin zayıflamış olması, Türk aydınını yeni düşünce arayışlarına sevk etti. Balkan yenilgisinden sonra Hristiyan toplulukların devlete karşı tutumları, Arnavutluk’taki isyan, Araplar ve Kürtler arasında başlayan etnik milliyetçilik hareketleri bu arayışların en önemli sebepleriydi. Balkan yenilgisinden hemen sonra, iyice çıkmaza giren Osmanlı Devleti üzerine oynanan oyunlar, Müslüman toplulukların da yavaş yavaş bizden kopmalarına sebep oldu. Hatta, ülkenin kurtuluşunu Batı’da ve onun medeniyetinde arayanlar, yönünü döndükleri Batının türlü oyunlarına tanık oldular. İşte bütün bu gelişmeler, “Türkçülük” düşüncesinin aydınlarımız tarafından benimsenmesine neden oldu. 1908’den sonra, önce kültürel amaç güden “Türkçülük” düşüncesinin, Balkan Savaşı’ndan sonra farklı bir hüviyet kazandığını ve siyasî bir ideolojiye dönüştüğünü görüyoruz. Nitekim çeşitli dernek ve yayın organları

vasıtasıyla örgütlenmeye başlaması da yine bu yıllara dayanır. Ömer Seyfettin'in bu gelişmelerden sonra, aktif olarak hareketin içine girdiği görülür.

Ömer Seyfettin 1908'den sonra yetişen aydınlar arasında, milliyetçilik düşüncesine en bağlı kalan ve onu eserlerinde hayatiyete geçirmeye çalışan bir kültür abidesi olarak karşımıza çıkar. "Yarınki Turan Devleti" isimli makalesinde milleti şöyle tarif eder: "*Millet: Bir lisan konuşan, bir din, bir terbiye, bir maarifle birbirine merbut insanların mecmuudur. Bir milleti siyasî hudutlar asla ayırmaz*" (Ömer Seyfettin, 2001: 323). Ömer Seyfettin'e göre asla ayrılmayan bu topluluğun bir de ülküsü vardır. Yine aynı yazısında bunu şöyle açıklar: "*Dikkat edersek anlarız ki: Milletlerin mefkûreleri lisan, din, terbiye, can ve his kardeşlerini birleştirip hepsini siyasî bir hudut içinde toplamak ve her türlü menfaatlerini temin etmekten başka bir şey değildir*" (s. 323). Birinci Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında kaleme aldığı "Azerbaycan'ın İstiklali Münasebetiyle" isimli makalesinde, Türklükle ilgili kesin yargısını da bildirir: "*Osmanlı Devleti'nin hududu içindeki Türkler de Türk'tür; Azerbaycan, Şimali Kafkasya, Türkistan, Hive, Buhara, Semerkant, Fergana ülkelerindeki Türkler de Türk'tür. Aralarında küçük bir şive farkından başka hiçbir yabancılık yoktur*" (Ömer Seyfettin, 2001: 265) Ömer Seyfettin'deki milliyetçilik düşüncesinin uyanmasına ve gelişmesine 1909-1911 yılları arasında Makedonya'da sınır boylarında geçirdiği günlerin etkili olduğunu söylene de (Önertoy, 1992: 74) sadece buna bağlamak doğru değildir. Ondaki milliyetçiliğin temel kaynaklarından biri Fransız İhtilali ile birlikte Batı'da meydana gelen ulus-devlet yapılanmalarının getirdiği yeni dünya düzenidir.

Ömer Seyfettin'in kültür ideallerinden biri de "Turan" ve Kızıl Elma ülküsüdür. Birer fikir ve ideal adamı olan Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'i bu anlayışta birbirinden bağımsız düşünmek yanlış olacaktır. Çünkü, onlar yaşadıkları dönemin birer fikir abideleridir. Fikirleri ise birbirini bütünleyen, pekiştiren ve olgunlaştıran mahiyettedir. Ziya Gökalp'ın bu fikirleri kendi etrafında Türkçü bir aydın zümrenin toplanmasını sağlar. Gençlere Gökalp'ın sözleri ilham kaynağı olur ve Türk edebiyatında yeni bir ufuk açılır. Ömer Seyfettin, bu yeni aydınlar zincirinin ilk halkasını teşkil eder. "Mehmet Emin" isimli manzumesinde XIX. asrın sonunda geline kültür kimliksizliğin tespitini yapar (Ömer Seyfettin, 2000: 98). "Dilde Türkçülük" hareketinin meydana getirdiği yakınlaşma, sonra mefkûreye, daha sonra ideolojiye dönüşür. Genç Cumhuriyetin kuruluş aşamasında bu fikirlerden büyük ölçüde istifade edilmiştir. Ancak hiçbir zaman Türk aydınları "Türkçülük" düşüncesini bir "ırkçılık" zihniyetiyle ele almamışlar, sâdece milletini, kültürünü, tarihini sevmek ve yükseltmek olarak düşünmüşlerdir. Ziya Gökalp, Türkçülüğün gayesinin her şeyden önce bir Türk harsı yaratmak olduğunu söyler (Ziya Gökalp, 1977: 62).

Olca Öner, Ömer Seyfettin'in Türkçülük ve Turancılığıyla ilgili değerlendirme yaparken onda duygusal olarak başlayan milliyetçiliğin giderek bir düşünce ve ülküye dönüştüğünü; Ziya Gökalp'in etkisiyle Turancılıktan Türkçülüğe kayıp oraya yerleştiğini; zaman içinde. Türkçülük düşüncesinin dil ve edebiyat alanına da kayarak Millî edebiyatın kurucuları arasında yer almasını sağladığını düşünür (Öner, 1992: 85).

Ömer Seyfettin'de «Kızıl Elma» idealini en açık gördüğümüz eseri «Kızıl Elma Neresi?» adlı hikâyesidir. Onda «Kızıl Elma», sadece bir ideal, varılmak istenilen yer, ulaşılmak istenen hedef; zamana ve şartlara göre değişen, ama dünya haritasında gösterilemeyen bir yerdir.

Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Kültür Unsurları

Ömer Seyfettin'in başta hikâyeleri olmak üzere diğer kurmacalarında yer verdiği millî kültür unsurlarını onun eserlerinde yer alma sıklığına göre değerlendireceğiz. Bu anlamda yazarın eserlerinde en fazla görülen millî kültür unsuru folklordur. Onun hikâyelerindeki millî kültür unsurunu anlatmaya bu kültürel değerle başlayalım.

Folklor

Bir toplumu veya grubu meydana getiren üyeler arasında söz ve hareket halinde çeşitli varyantlar şeklinde yaşayan ve dolaşan kültür ürünlerinin toplamı olarak tarif edilen, geleneksel ya da sözlü ürünler dediğimiz folklorik bilgiler modern medeniyetin gelişmesiyle unutulmaya ve kaybolmaya yüz tutmuştur. Ancak bu tamamen bir kaybolma sayılmaz. Belki de değişme demek daha doğru olacaktır. Günümüzde akademik düzeyde ele alınan “folklor” çalışmaları kavram olarak XX. yüzyılda ele alınmışsa da ilk yazılı örnekleri çok eskilere dayanır. Bugün Millî folklorun ilk yazılı örnekleri olarak *Kutadgu Bilig* ve *Divan-u Lügati't Türk*'ü sayabiliriz. Folklor hakkındaki ilk bilgileri bu yazılı kaynaklardan elde ediyoruz. Ayrıca *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* de Türk folkloru için çok önemli bir kaynak eserdir.

Ömer Seyfettin'de millî folklor unsurlarını halk edebiyatı ve halk bilgisi başlığı altında ele alacağız. Halk edebiyatı ürünleri olarak, millî kültürümüze ait destan, efsane, masal, atasözü, deyim, tekerleme, halk fıkraları, meddah hikâyeleri, halk müziği ve halk şiirinin onun eserlerine ne şekilde yansıdığına bakmağa çalışacağız. Halk bilgisi başlığı altında ise, yine millî kültür unsurlarımızdan mahallî ilaçlar, dokumacılık, mahallî unvanlar, beddua, seyirlik oyunlar, çocuk oyunları, belirli günler, hayatın dönüm noktaları

(nişan-düğün-sünnet), inançlar, halk mimarisi, el sanatları ve Türk mutfağı konusunun onun eserlerindeki yansımaları inceleyeceğiz.

Ömer Seyfettin'in hikâye ve manzumelerinde geniş ölçüde Halk edebiyatından faydalandığı görülür. Bazı şiir ve hikâyelerinde konular doğrudan doğruya halk edebiyatından alınmıştır. Birçoğunda da bu edebiyatlardan alınma motiflere rastlanmaktadır. Onun hikâyelerinde en çok faydalandığı halk edebiyatı malzemesi destandır. Millî edebiyatçıların, özellikle Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'in Türk mitolojisinden, menkıbelerden faydalanarak büyük bir Türk destanını yazılmasını arzu ediyorlardı. Bunun için vaktin geçmediğini savunan yazarlarımız, özellikle gençleri bu konuya yoğunlaştırmaya çalışıyorlardı. Ömer Seyfettin destan unsurlarını hem şiirlerinde hem de hikâyelerinde kullanır. Türk mitolojisinin zenginliğine inanan yazarımızın konusunu mitolojiden aldığı birçok manzumesi vardır: “Kırk Kız, Köroğlu Kimdi Büyük Bir Destanın Dibacesi, Yeni Gün (Ergenekon’dan Çıkış), Altun Destan” bunlardan belli başlılarıdır. Ziya Gökalp’ın 1912’de yayınladığı “Ergenekon” isimli manzumeyle, Ömer Seyfettin’in “Köroğlu Kimdi” ve “Yeni Gün” manzumesinde ortak motifler vardır. Ziya Gökalp’ın “Ergenekon”da destan kahramanları olarak gösterdiği “Kayan” ve “Nuhuz”, Ömer Seyfettin’in eserlerinin de kahramanlarıdır. “Yeni Gün” manzumesinin başında “Ergenekon’dan Çıkış: 27 Mart” ibaresi vardır. Eski bayraklardaki “üç dokuz”dan yola çıkarak 27 Mart’ın bunun karşılığı olduğunu söyler ve Ergenekon’dan çıkış yani kurtuluş tarihi olarak bu tarihi kabul eder.

Ömer Seyfettin, manzumelerinde eski devrin menkıbelerini ele alırken, hikâyelerinde yakın zamanları, bilhassa Osmanlı dönemine ait destanî konuları işler. «Başını Vermeyen Şehit» hikâyesi konusunu Peçevî Tarihinde anlatılan manzum bir hikâyeden alınır. Yazarın «Yalnız Efe» adlı hikâyesinin konusu bir halk menkıbesidir. Destan motiflerinin görüldüğü hikâyelerinden biri «Asiller Kulübü» (Asilzadeler) isimli hikâyesidir. Burada Asiller kulübünün üyelerinden biri geçmişinden bahsederken, bol bol destan motifi kullanır. Hikâyenin tamamı değerlendirildiğinde görüleceği gibi, bu kulübün üyelerinin ortak özelliği Türk düşmanı oluşlarıdır. Tıpkı “Boykotaj Düşmanı” hikâyesinde olduğu gibi: “...Onların Altaylarına, Turanlarına, Kültiginlerine, Kızılmalarına, Bozkurtlarına, Alageyiklerine, Çamlıbellerine neşideler söylenirken uğursuz boykotaj da mukaddes Yunanlılığın üzerinde tüy dikiyordu” (Ömer Seyfettin, 2020: 420). Bu hikâyede Malazgirt’i milat alan ve İslâm öncesi Türk tarihini görmemezlikten gelen Yahya Kemal’e gönderme söz konusudur.

Hikâyelerinin konularını yakın tarihten seçen Ömer Seyfettin’in sadece “Primo Türk Çocuğu-Nasıl öldü?” ve “Pembe İncili Kaftan” hikâyesinde, uzak tarihe müracaat ettiğini ve her iki hikâyede de “Oğuz” ismini, Türklerin atası şeklinde işlediğini görürüz. Yine “Fon Sadriştayn’ın Oğlu” hikâyesinde, Ana-

dolu'nun her yöresinde Türklerin millî destanının anlatıldığını söyler. Ömer Seyfettin'in destanlara verdiği önemi, Yunanlıların *Ilyada* ve Finlilerin *Kalavella*'sını Türkçe'ye tercüme etmesinden de anlayabiliriz. Buna ilaveten Türk destanlarını manzum olarak kaleme alma teşebbüsünü de unutmamak gerekir. Bununla birlikte onun hikâyelerinde bir de “destanî ruh” özelliği taşıyan kahramanlar vardır. “Kütük” hikâyesinde Aslan Bey, “Topuz”da Mütevazi Türk, “Vire”de Burhan Bey, “Pembe İncili Kaftan”da Muhsin Çelebi, “Ferman”da Tosun Bey bu kahramanlardan bazılarıdır.

Ömer Seyfettin eserlerinde folklor unsurlarından efsaneye de yer verir. Türk efsanelerinden hareketle kaleme aldığı iki eser dikkat çeker. Birincisi «Kırk Kız» manzumesi, diğeri halk arasında anlatılan bir menkıbeden hareketle geliştirilen «Yalnız Efe» hikâyesidir. Yazar, Anadolu köylerinde dinlediği bu menkıbeyi önce hikâye olarak kaleme alır, daha sonra bunu bir “Anadolu romanı” haline getirmeye teşebbüs eder. Ömer Seyfettin'in tarihî hikâyelerinde “epik” bir karakter vardır. Eserlerinde görülen destanî motiflerden ziyade, olayları destanî bir edayla anlatır. Hikâye kahramanlarının yapılması zor olan hatta imkânsız olan şeyleri başarması, hikâyede olayların çok süratli akışı bu “epik” karakteri ortaya koyar.

Ömer Seyfettin birçok hikâyesinde halk masallarından faydalanır. Bunları konu, anlatım ve motif olarak üç başlıkta toplayabiliriz. Konusunu masallardan alan hikâyeler pek fazla değildir. Ancak kendisinin Ali Canip'in annesinden dinlediğini ifade ettiği, «Kurumuş Ağaçlar» adlı hikâyesinin konusu doğrudan doğruya masallardan alınmıştır. Zaten hikâyenin başına «Küçük Masal» diye not düşülür. Konunun tamamen olağanüstülükler üzerine kurulmuş olması, masallarla olan benzerliği düşündürmektedir. İkincisi anlatımla ilgilidir. Anlatım olarak masallardan faydalanılır. Üçüncüsü eserlerinde kullandığı halk kültürüne ait motiflerle ilgilidir. Ömer Seyfettin'in birçok hikâyesinde masal motifleri kullanılır. Bu motifler, “Zümrüdüanka”, “Kafdağı, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, kırk katır mı? Kırk satır mı? bir varmış, bir yokmuş, dev padişahının kızı, Hint, Sint, Maçın, Kafdağı'nın arkası” gibi terim, kavram ve tekerlemelerdir.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde en çok faydalandığı halk edebiyatı malzemelerinden biri de atasözleridir. Yazar birçok hikâyesinin başında “epigrafi” olarak bir atasözü verir. Bu atasözlerinden birkaç örnek verelim: “Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu. Nadan ile sohbet güçtür bilene; çünkü nadan ne gelirse, söyler diline. Vermeyince Mabut, neylesin Mahmut. Az tamah çok ziyan getirir. Yırtıcı kuşun ömrü az olur. Çok bilen çok yanılır.”

Ömer Seyfettin eserlerinde deyimlerden de faydalanmıştır. Deyimler, kurmaca eserlerde anlatıma açıklık kazandırır. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde de deyimlerin bu amaçla kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda yazarın

üslûbuna farklı bir özellik katmış olması bakımından da önemlidir. Hikâyelerinde tespit edebildiğimiz deyimlerden bazıları şunlardır: «Dilinin altında bakla saklamak, çayı (dereyi) görmeden paçayı sıvamak, anasının kar-nında durmak, leb demeden leblebiyi anlamak, eşek ahırını beller gibi, dolma yutmak, pireyi deve yapmak” v.s.

Ömer Seyfettin’in eserlerinde tekerlemelere az da olsa rastlanır. Ancak bunlar masallarda kullanılan tekerlemelerdir. Ömer Seyfettin bunları hikâyeler içinde bir motif olarak kullanmış, anlatımda konuları birbirine bağlama vazifesi görmüşlerdir. Hikâyelerde tespit edebildiğimiz tekerleme örnekleri şunlardır: “Gel zaman, git zaman, bir varmış, bir yokmuş... evvel zaman içinde, evvel zamanda, kalbur samanda.”

Ömer Seyfettin, bazı hikâyelerinin konusunu halk fıkralarından alır. Destanlarda ve efsanelerde olduğu gibi bu fıkraları modern bir hikâye tarzı içinde işler. Bir nevi kendi üslûbu içinde yeniden oluşturur. Bu tip hikâyelerinden birincisi, bir kadı fıkrasına da dayanan «Çakmak» isimli hikâyedir. Konusunu halk fıkralarından alan bir diğer hikâye ise, Kayserilinin eşiğini boyayıp satması fıkrasına dayanan “Külâh” isimli hikâyedir. Bu hikâyede de iki düzenbazın birbirlerini aldatmasını anlatılır. Bunlarla birlikte Ömer Seyfettin’in «Yaşasın Dolap» isimli oyunun bir meddah hikâyesinden alındığı düşünülmektedir. Onun eserlerinde halk müziği ve halk şiirinden az da olsa faydalanılır. Şiirlerinde önceleri aruzu kullanan sanatkar, hece vezni ile yazdığı şiirlerinde halk şirine oldukça yaklaşır. Bazı şiirlerine «Koşma» ismi veren Ömer Seyfettin, hikâye ve şiirlerinde âşıklık geleneği, halk müziği, halk çalgılarına da anlatım gereği yer verir.

Ömer Seyfettin’in hikâyelerindeki folklor unsurlarından bir diğeri halk bilgisidir. Onun birçok eserinde halk inançları ve yaşayışını görmek mümkündür. Yazar bunları olduğu gibi değil de konu içerisinde damıtarak sunar. Yazarın milliyetçi düşünceye sahip oluşu ve millî kültüre bağlılığı bunu daha da kolaylaştırır. Onun eserlerinde halk bilgisi, “mahallî ilaçlar, dokumacılık, mahallî unvanlar, beddua” olmak üzere dört ana başlıkta incelenebilir. Bazı hikâyelerinde halılar, ipekli koltuklar, sırmalı, püsküllü divanlar, mekik ve bez tezgahlar, fes rengi perdeler, kırmızı, velenselerle örtülü sedirlerden bahsedilir. Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde görülen halk inanışlarından biri de bol miktarda bulunan mahalli unvanlardır. Aslında bu unvanları sosyal hayatın her aşamasında görmek mümkündür. “Ağa, paşa, bey, efendi” gibi günlük hayatta çok sık kullanılan unvanların yanında, bugün çok az kullanılan “süt anne”, hiç kullanılmayan “süt baba, çelebi” gibi unvanlar da mevcuttur. Halk Bilgisi içerisinde değerlendirebileceğimiz “Beddua” Ömer Seyfettin’in eserlerinde pek az yer alır. Folklorik bir kültür olan beddualar, Türkün sosyal yaşantısında farklı boyutları ile kullanılır. Mesela yaramazlık yapan çocuğa:

“Allah belanı vermesin, Allah belanı başından alsın” gibi. Bunun örnekleri sayılamayacak kadar çoktur. İslâmiyet’in kötü sözü men etmesi, Türklerde çok etkili olur, bu yüzden çoğu zaman beddualar, dua ile iç içe kullanılır. Dua, *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde temel motiflerden biridir.

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde seyirlik oyunlara da yer verilir. «Yaşasın Dolap» adlı hikâyesini, Ahmet Mithat Efendi’nin «Dolaptan Temaşa» hikâyesinden alınır ve bu oyun ortaoyunu repertuarı içindedir. Bundan başka geleneksel Türk seyirlik oyunlarının etkisini «Açık Hava Mektebi» ve «Kurbağa Duası» isimli hikâyelerinde de görürüz.

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde az sayıda çocuk oyunları yer alır. Çünkü onun hikâyelerinde şahıs kadrosu, çocukluk hatıralarını anlattığı hikâyeleri hariç, genelde ileri yaşlardaki insanlardır. Çocuk kahramanlarından bazıları da idealize edilerek millî şuur ve millî kimlikle donatılır. «Pirimo Türk Çocuğu» isimli hikâyesinde olduğu gibi. Sadece “Mahcupluk İmtihanı” adlı oyununda “çelik-çomak” oyunundan, “Ant” hikâyesinde ise güreş ve söğüt ağaçları ile yapılan cirit oyunundan, “Eleğimsağma” da ise güreş, birdirbir, esir almaca gibi oyunlardan bahsedilir.

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde toplumsal hayatın çeşitli sebeplerden dolayı önemseddiği belirli günlerden -dinî bayramların dışında- “Hıdırellez” ve “Nevruz”un (Yenigün) yer aldığını görüyoruz. “Nezle” adlı hikâyesinde, “Hıdırellez” gününde bütün halkın “Çırpıcı Çayırı”na gittiği anlatılır. Ömer Seyfettin eserlerinde yer verdiği ikinci belirli gün “Nevruz (Yeni Gün)dür. Yazarın “Yeni Gün” isimli bir manzumesi vardır. Bu manzumenin başında “Ergenekon’dan Çıkış: 27 Mart!” ibaresi vardır. Konusunu Ergenekon Destanı’ndan alan bu şiir, çekiç ve örsün başında yapılan töreni konu alır.

Hikâyelerinin konularını çocukluk hatıralarından, tarihten, sosyal hayatın, siyasî meselelerden, masal ve efsanelerden alan Ömer Seyfettin, hayatın dönüm noktasıyla ilgili ayrıntılar üzerinde pek fazla durmaz. Sünnet, nişan, düğün gibi törenler çok az hikâyesinde yer alır.

Ömer Seyfettin’in örf, âdet ve inançları ele alan hikâyeleri de vardır. Bu hikâyelerin büyük bir çoğunluğunda yazar batıl itikatları yerer. Onlarla alay eder. Onun hikâyelerinde inançlar üç grupta karşımıza çıkar. Birincisi, İslâmiyet’le ilgisi olmayan ve zararlı olanlar, ikincisi, İslâmiyet’le ilgili olmayıp, Türklüğe has olanlar ve faydalı olanlar, üçüncüsü ise ne faydası ne de zararı olanlar. İslâmiyet’le ilgisi olmayan ve zararlı kabul ettiği inançlara çok ince bir mizahla yaklaşır. Bu gruba giren birçok hikâyesi içinde en önemlileri; “Keramet”, “Perili Köşk”, “Mehmaemken”, “Mehdi”, “Mermer Tezgâh” ve “Pireler” adlı hikâyeleridir. Bu hikâyelerden “Keramet” ve “Perili Köşk” doğrudan yanlış inanç üzerine kurulmuş kalem tecrübeleridir. “Keramet” adlı hikâyenin konusu, bir türbe ve orada yatan zatla ilgilidir. Ancak halk, türbeyi soyan hır-

sızı yangın dolayısıyla mekânını terk eden evliya sanır. Burada yazarın ince bir alayla ele aldığı türbe değil, ona körü körüne bağlı olan halktır. Bu özellikteki hikâyelerden ikincisi olan “Perili Köşk”te uyanık bir ev sahibinin evini peşin paraya kiraya verip, sonra da peri, ecinni kılığında görünerek kiracılarını kaçırmayı ve başkalarına kiraya vermesi anlatılır. Yazarın hikâyelerinde tehlikeli olarak kabul ettiği diğer inançlar şunlardır: Sümbül Efendi türbesinden kuru üzüm alınması, Eyüp Sultan türbesinin anahtarının ağza sokulması, Mehdi’nin geleceği düşüncesinden hareketle kendini farklı göstermeye çalışanları Mehdi zannetme, kendini Pabucu Büyük’e okutmak, muska ve üfürük, arzın dümdüz olduğu, balığın üzerinde ve öküzün boynuzunda tıpkı bir tepsi gibi durduğu vs. İkincisi İslâmiyet’le ilgili olmayıp, Türklüğe has ve faydalı olan inançlardır. Bunun en güzel örneğini “Ant” hikâyesinde bulabiliriz. Yazarın çocukluk yıllarına ait bir hatırasının anlatıldığı bu hikâyede “kan kardeşi” inancıyla insanların kaynaşması anlatılmaktadır. Ömer Seyfettin’in eserlerinde yer verdiği üçüncü bir inanış türü de faydası ve zararı olmayan inanışlardır. Buna en güzel örneği, gökkuşağının altından geçince cinsiyetin değiştiğini anlatan “Eleğimsağma” ile “Bahar ve Kelebekler” isimli hikâyeleridir. Bunun yanında konusu efsanelerden alan “Yalnız Efe” gibi hikâyelerdeki inançlar da yine bu türden, zararı ve faydası olmayan inanışların anlatıldığı hikâyeler olarak kabul etmek gerekir.

Ömer Seyfettin’in eserlerinde yer alan mekânlar, konusunu tarihten aldığı hikâyelerinde geçen tarihî ve tarihî gösterilen mekânların dışında genelde İstanbul, Balkanlar ve çocukluğunun geçtiği yerlerdir. Dolayısıyla tasvirlerinde de bu bölgelerin özellikleri yansıtılır. Onun eserlerinden halk mimarisi olarak dikkati çeken en önemli husus, iç mimariye aittir. Bunun en güzel örneğini “Beyaz Lâle” hikâyesinde görebiliriz. Halk mimarisiyle ilgili olarak eski ahşap Türk evlerinin hikâyelerde yer aldığını da belirtmeliyiz. Ömer Seyfettin’in eserlerinde halk mimarisinin dışında az da olsa geleneksel ve iç mimaride kullanılan el sanatlarından örnekler vardır. Bununla birlikte, “nakış, cilt, minyatür, ağaç oymacılığı” gibi el sanatları örneklerini hikâyelerinde görmek mümkündür. Sayısı fazla olmayan bu örnekler, tasvirleri tamamlayan unsurlar olarak düşünülür.

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde Türk mutfağıyla ilgili pek fazla ayrıntıya rastlanmaz. Bazı hikâyelerinde sadece yemeklerin isimleri geçer. Bunlarda genellikle tasvirle ilgili ayrıntılardır. Anadolu’nun yoksulluğunu ve imkânsızlığını anlattığı «Zeytin Ekmek» isimli hikâyesinde geçen bazı yemek isimleri tamamen konu ile alakalıdır. Bu hikâyede zeytin ekmek imkânsızlığı, börek, tatlı, hoşaf gibi yiyecekler ise zenginliğe işaret eden önemli ayrıntılardır (Şengül, 2011: 39-68).

Âdetler, Örfler, Gelenekler, Görenekler

Ömer Seyfettin'in eserlerinde yer verilen ikinci millî kültür unsuru, "Âdetler, Örfler, Gelenekler, Görenekler"dir. İnsan sosyal bir varlıktır. Bu yüzden topluluklar halinde yaşamayı seçmiştir. Birlikte yaşarken geliştirdikleri örf, âdet, gelenek ve görenekler ise bu sosyal düzenin ortaya çıkardığı ve kurumlaştırdığı unsurlarıdır. Bu unsurların insanların düşünce ve davranışlarına tesir etmeleri de kaçınılmaz bir gerçektir. Onun için toplumbilimciler, inceledikleri toplumun karakteristik yapısını araştırırken, önce yukarıda saydığımız "örf, âdet, gelenek, görenek" gibi unsurlardan başlarlar. Toplum bilimcilerin, sosyal-kültürel unsurlar ya da "normlar" adını verdikleri örf, âdet, gelenek ve görenekler, en az insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanın birlikte yaşamayı başardığı günle birlikte sosyal etkileşim de başlamıştır. Etkileşimin başladığı ilk sosyal kurum, bütün sosyologların toplumun çekirdeği kabul ettiği ailedir. Doğuştan itibaren içine girdiğimiz bu sosyal grubun, doğru kabul ettiği bütün değerleri öğrenip, onlara uygun davranışlar sergilemeye başlamasına "sosyalleşme" diyoruz, insana "sosyal varlık" denmesi de bu yüzden olsa gerek. Biz bu çalışmada söz konusu başlık altında şu alt başlıkların incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz: Geleneksel kıyafetler (erkek kıyafetleri, kadın kıyafetleri), insan hayatının belli geçiş dönemleri; evlenme geleneği (kız beğenme, kız isteme, nişan, düğün), yemek ve sofrada adabı, davranış kalıpları, yemin, vire, süt kardeş, sütanne, sütbaba, kan kardeş.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde kıyafetleri; dinî kıyafetler, askeri kıyafetler ve geleneksel kıyafetler olmak üzere üç grupta incelemek mümkündür. Geleneksel kıyafetlerin özellikleri, hikâyelerdeki vaka zamanı ile ilgili olarak bilgiler verir. Onun hikâyelerinde erkek kıyafetleri arasında en çok başa giyilen kıyafetler dikkat çeker. Bunlar; «kavuk, perişani, yusufoye, külah, sarık, kalpak, fes, takke, şapka» gibi kıyafetlerdir. Bunlardan «kavuk, yusufoye» devlet erkânının; "sarık, takke" ise daha çok din adamlarının giydiği kıyafetlerdir. Bunların dışında, "kaftan, maşlah, sırmalı kaftan, pantolon, çapraz yelek, kuşak, şalvar" gibi erkeklere ait diğer geleneksel kıyafetlerin yer aldığını görüyoruz. Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki kadın kahramanların giydikleri geleneksel kıyafetler, giyinme kültürüne ait güzel örneklerle doludur. Zaman zaman geçmiş ve yaşanan zaman arasında kıyafet bakımından mukayeselerin de yapıldığını görüyoruz. "Bahar ve Kelebekler" bu tür hikâyelerin en önemlisidir. Onun hikâyelerinde geleneksel kadın kıyafetlerinden şunlarla karşılaşırız: "Çarşaf, başörtüsü, yeldirme, namaz bezi, sırmalı çedik pabuç, ferace, cara."

Her kültürde insan hayatının belli geçiş dönemleri ve bu dönemlerde düzenlenen merasim, ritüel ve eğlenceler vardır. Millî kültürümüz insan hayatının belli dönemlerinde icra edilen bu törenler açısından oldukça zengindir.

Erkek çocuklar için sünnet, askerlik, nikah, nişan ve düğün, kızlar için; nikah, nişan, düğün loğusalık gibi kişiye özel zamanlar vardır. İnsan hayatının işte bu önemli anları kalıplaşmış olmakla birlikte yöreden yöreye küçük farklılıklar gösteren birtakım merasimlerle kutlanır. Bu merasimlerin kaynağını tamamen millî kültür oluşturur.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yemek ve sofrada adabından pek fazla bahsedilmemekle birlikte, dikkati çeken en önemli özellik, millî kültürümüzde birden fazla insana sofrada açıldığıdır. «Hayrat» adını verdiğimiz bu gelenek, mevlit, düğün, sünnet gibi çeşitli vesilelerle yapılır. “Kurumuş Ağaçlar”da ise bu âdet “hayrat” olarak geçer. “Harem” hikâyesinde ise, geçmişle çatışma içinde olan delikanlının ağzından, eski sofrada geleneği eleştirilir. Sofrada bağdaş kurma, eliyle yemek yeme, sinide (yer sofrası) yemek yeme çağdaş olarak görülür.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde «davranış kalıpları» içinde değerlendirileceğimiz unsurlar genellikle inançla ve devlet hayatı ile ilgilidir. Mesela Kuran'a duyulan saygıyı belirtmek için öpüp, başa koyma âdeti vardır. Aynı davranışı devlet hayatında, padişah fermanlarında da görüyoruz. Yine belirli bir yaşa gelen kız ve erkek çocuklarının uymak zorunda olduğu davranışlarda, toplumun değer verdiği inanç sistemiyle izah edilebilir.

Türk milletinin en önemli özelliklerinden biri ve belki en önemlisi özü ve sözü doğru millet olmasıdır. Ömer Seyfettin, milletinin bu hasletiyle övünür ve eserlerinde bunu sezdirmeye çalışır. Ayrıca yeminin İslâm dininde de ayrı bir önemi vardır. Sadakat, verilen sözde durma demektir. Türk milletinin tarihinden getirdiği ve inancıyla pekiştirdiği güzel hasletlerinden biridir. Eserlerinde, özellikle “Mahcupluk İmtihanı” isimli oyununda, halk arasında çok kullanılan “vallahı, vallahi billahi” gibi yeminler dikkat çeker. “Kütük” adlı hikâyesinde de Türk milletini vireyi bozmayacağını ve verdiği söze her zaman sadık kalacağını anlatır. Aslında Türk Milletinin bu güzel hasletlerini, mesaj olarak birçok hikâyesinde bulmak mümkündür. Bunlardan en güzeli “Ferman” hikâyesinde ihanetle-sadakat arasında gidip gelen Tosun Bey'in canı pahasına sadakatten vazgeçmeyişi anlatılır.

Türk Milletinde akrabalık bağlarının dışında, çeşitli yakınlaşmalar mevcuttur. Bu yakınlaşmalardan ilk akla gelenler; sütkardeş, sütanne, sütbaba, kan kardeş, kirve vs.dir. Bu geleneklerden bazıları az da olsa günümüzde de devam etmektedir. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde bu geleneksel yakınlaşmalardan “kirve” dışında diğerlerinden az da olsa bahsedilir (Şengül, 2011: 69-77).

Ahlâk

Ahlâkla ilgili millî kültür unsurlarının iki kaynağı vardır; Tarih ve din. Bir milletin millî ahlâk unsurlarını belirleyebilmek için tarih araştırmasının yanında bütün hayatı boyunca inandığı dinleri ve bu dinlerin özelliklerini de bilmek gerekir. Türk milletinin millî ahlâk unsurlarını tespit edebilmek için sâdece İslamiyet'i kabul ettikleri tarihten sonrasına bakmak elbette doğru değildir. Dinden soyutlanmış bir ahlâk anlayışı düşünemeyeceğimiz gibi, sâdece dine dayandırılmış bir millî ahlak anlayışı da hatalı olacaktır. Millî ahlâk unsurları, bazı üniteler bakımından sâdece bir millete has değil, evrensel özellikler de arz edebiliyor. Mesela adalet, cesaret gibi erdemleri bir millete has özellik gibi göstermek yanlıştır. Bu erdemler birden çok milletin ortak değeri olabilir. Gerçek manada milletini seven, geçmişiyle övünen geleceğine güvenen ve yükselmeye çalışan Ömer Seyfettin, gizli veya açık birçok eserinde Türk milletinin sahip olduğu üstün değerlerden bahseder ve onlarla övünür. Birçok hikâyesinin kahramanı yukarıda saydığımız erdemlere sahiptir.

Ömer Seyfettin'in birçok hikâyesinin kahramanlarında bir ahlaki erdem olarak vatanseverlik erdemini bulmak mümkündür. Üstelik bu kahramanlar vatanseverliklerini kuru bir laf olarak değil, icraatlarıyla da gösterirler. «Ferman» hikâyesinde Tosun Bey, "Pembe İncili Kaftan"da Muhsin Çelebi, "Kütük"te Arslan Bey, ilk akla gelen hikâye kahramanlarıdır. Özellikle Tosun Beyin vatanı uğruna canından vazgeçmesi, Muhsin Çelebi'nin ülkesi uğruna malından feragat etmesi dikkate değerdir. "Bir Çocuk Aleko" adlı hikâyede anlatılan kahraman, diğerlerinden biraz daha farklıdır. Burada milliyet düşüncesi vurgulanır. Hikâyenin kahramanı Ali, yaşının küçüklüğüne rağmen, Türklük bilincine sahip, aynı zamanda uğrunda ölecek kadar vatanseverdir. Ömer Seyfettin'e göre vatanını ve milletini sevmenin herhangi bir karşılığı yoktur. Bu erdemler her zaman uğrunda ölünecek kadar değerlidir.

Türk milletinin karakteristik özelliklerinden biri de adil olmaları ve emrindeki insanlar adaletle yaklaşmalarıdır. Türk tarihi baştan başa bunun örnekleriyle doludur. Gerekliği zaman kılıçla sağlama pahasına olsa bile, adaletten ayrılmamıştır. Ömer Seyfettin "Topuz" hikâyesi bu erdeme Türklerin verdiği önemi anlatan güzel bir örnektir. Gittiği her yere uygarlık ve adalet götürmeyi şiar edinen Türkler, gördükleri ihanetleri de adaletin tecellisi adına cezalandırırlar. Yazarın bilhassa azınlıkların ihanetine sahne olan anlatma zamanında bu düşünceyi gündeme taşıması hem havas için hem de avam için ayrı ayrı mesajlar taşır. Onun kurmaca kahramanlarının birçok meziyeti vardır. Bunlardan biri de adaletli olmalarıdır.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde yapıcı ve bütünleştirici olma erdemini birçok eserinde görmekle birlikte, en güzel örneğini "Ferman" hikâyesinde

buluruz. Kendi ölüm fermanını götürecek kadar devletine ve padişahına bağlı Tosun Bey, bu emri yerine getirmek istemeyen Niş Beyi'ne karşı çıkar. Niş Bey'i, bu durumun sebep olacağı olumsuzlukları ortadan kaldırmak için kendi vücudunu ortaya koyar. Niş Bey'inin bu davranışı, birlik ve beraberliğin en önemli teminatı olan adaletin bozulmaması içindir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde anlatılan ahlaki erdemlerden biri de cömertlik erdemidir. Onun hikâyelerinde bu erdem, el uzatana, yardıma ihtiyacı olana, yetime, yoksula ve hepsinden önemlisi devlete karşı kullanılır. "Pembe İncili Kaftan"da Muhsin Çelebi'nin devletini temsil etmek amacıyla satın aldığı kaftana karşı çiftliğini ipotek etmesi, vatanseverlikle beraber, onun devlete karşı cömertliği ile de izah edilebilir. Bu tip örnekler düz bir mantıkla kavranabilecek örneklerdendir. "Diyet"te ise, çok değişik bir yaklaşımla, cömertliğin âdeta sınırları zorlanır. Biraz da mecbur kalarak yaptığı iyiliği her vesile ile başa kakan Hacı kasaba ders veren demirci ustasının ödediği diyet, paradan daha güzel ve önemli erdemlerin olduğunu anlatır. Cömertlik erdemi, Türklerin hem tarihlerinden hem de inançlarından kaynaklanan bir özelliğidir. Türk destanlarında sık sık hakanların verdikleri ziyafetlerden bahsedilir.

Türkleri diğer milletlerden ayıran en önemli özelliklerinden biri de konuksever oluşlarıdır. "Gizli Mabet" hikâyesinde, misafirler için hazırlanan odadan ve konuk ağırlamaktan bahsedilir.

Türk kültüründe arkadaşlara verilen değer çok fazladır. Atalarımız; "iyi arkadaş, kardeşten üstündür" derler. Konukseverlik gibi, arkadaşlık erdemi de en fazla muhafaza ettiğimiz erdemlerdendir. "And" hikâyesinde çocuklar arasında geçen "kan kardeşliği"nden bahsedilir. Bu gelenek yazarın çocukluk yıllarına ait hatırasıdır.

Farklı ırklara ve farklı dinlere sahip insanları beş asır aynı çatı altında tutmayı başaran Türkler, sadakat ve vefa erdemine en layık milletlerdendir. Ömer Seyfettin, hikâyelerinin kahramanlarında bu özelliğin olduğunu âdeta okuyucusuna hissettirir. "Ferman" hikâyesinde Tosun Bey'in yaşadığı iç çatışmalar bunun en güzel örneğidir. "Devlete vücudu muzır olan Tosun Bey" fermana karşı çıkmaya hazırlanırsa da sonradan pişman olur. Devleti kendinden ileride görme düşüncesi, haksız yere başı istense bile, ona karşı çıkamayıp, devlete asi olmasını engeller.

Ömer Seyfettin'in hikâyeleri içerisinde «vefa» erdemine vereceğimiz en güzel örneklerden biri, "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinde vardır. Kuru Kadı, düşmana başını vermeyen Deli Mehmet'in kabrinden ayrılmaz. Onun devletine ve milletine karşı âdeta bir iman derecesinde bağlılığına karşı bir vefa duygusu içindedir.

Alçak gönüllülük, Ömer Seyfettin'in birçok hikâye kahramanının vazgeçilmez özelliğidir. Çünkü onun kahramanları, tıpkı kendi gibi idealisttir. Bu insanların, dünyadan kendi nefislerine ait bir istekleri yoktur. Dünyanın şanı, şöhreti, parası, güzelliği ideallerinden daha üstün değildir. Nitekim "Başını Vermeyen Şehit"te, Deli Mehmet ve Deli Hüsrev'in ağzından bunu çok açık bir şekilde ifade eder. Bu erdem sadakat ve vefa erdemi olduğu kadar, alçak gönüllü olma erdemidir.

Ömer Seyfettin'in hikâyeleri içerisinde yumuşak huylu olma erdemine sahip hikâye kahramanı «Vire» hikâyesinde anlatılan Barhan Bey'dir. Ancak onun yumuşak yapısı, zekâsından ve soğukkanlılığından kaynaklanır.

Merhamet, insanın en ulvî duygularından biridir. Türklerin hayatında merhametli insanlar hep takdirle yad edilir. Edebi anlatılarında merhametli olma erdemi devamlı öne çıkarılır. "Kütük" hikâyesinde Arslan Bey'in, "Biz teslim olanın canına kıymayız" demesi, bu erdemin bir gereğidir.

Türk Milletinin en güzel erdemlerinden biri Yüce dinimizin emrettiği utanma ve arlanma erdemidir. Yüce dinimiz, "Haya imandandır" diye buyuruyor. Bir hadiste, "kuldan utanmayan, Allah'tan da utanmaz" deniyor. Halk arasında utanmaz ve arlanmaz insanlar için söylenen sözler çok fazladır; "Yüzüne tükürsen, Yarabbi şükür diyecek", "Arlı arından korkarmış da arsız benden korktu zannedermiş" gibi. Bu erdemle ilgili olarak Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde en dikkate değer olan "Ferman" hikâyesinin kahramanı Tosun Bey'dir. Yazar onun fermanı açarken devletine karşı işlediği yanlışın utancını iliklerine kadar yaşar. Kimsenin görmediği bir yanlış yaparken çekilen bu ıstırabı, utanma ve arlanma ile izah edebiliriz.

Yabancı kaynaklar Türk milletini anlatırken, ilk bahsettikleri şey; Türklerin cesaretidir. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde en fazla işlediği, millî ahlâk unsurları içerisinde, cesaretli olma erdemi ilk sıraları alır. Özellikle onun konusunu Türk tarihinden aldığı hikâyelerindeki kahramanların ortak özellikleri, cesaretli oluşlarıdır. "Bir Çocuk Aleko"da Ali, "Ferman"da Tosun Bey, "Kütük"te Arslan Bey, "Teselli"de İskender Paşa, "Diyet'te Ali Usta'nın ortak özellikleri, cesaretli oluşlarıdır. Bu millî kültür unsuruna vereceğimiz en güzel örnek, "Pembe İncili Kaftan" hikâyesidir. Muhsin Çelebi'yi böyle güçlü kılan şey, sadece vatan sevgisi değil, sahip olduğu tarih bilinci ve Türklük şuurudur.

Türk milletinin "Yavuz" özelliğinin yanında, karıncayı bile ezmeye çeken bir de "Yunus" yüzü vardır. "Yaratılanı, yaratandan ötürü hoş görme" felsefesi Türklere aittir. Türklerdeki bu mistik düşüncenin kaynağı Hoca Ahmet Yesevi'dir. Anadolu insanının şahsiyetinde ve kimliğinde bu düşünceyi bulmak mümkündür. "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinin ölümsüz kahramanları "Deli Mehmet" ve "Deli Hüsrev'in cesaret, vatanperverlik, alçakgönüllü olmak gibi erdemlerinin yanında bir de her zaman neşeli güler yüzlü olma-

ından mütevellit sevimli olma erdemine sahiptirler. Onlara “deli” denmesi de bu yüzdendir.

Millî ahlâk unsurlarının dışında, kaynağını İslamiyet’in oluşturduğu dinî inanç ve gelenekler de “ahlâk” unsuru olarak değerlendirilebilir. Türk milletin, kaynağı İslâm dininden gelen bazı inanç ve gelenekleri vardır. Mesela şehitlik inancı, Türk-İslâm edebiyatında çok fazla işlenen “Âb-ı hayat” inancı gibi. “Folklor” maddesinde de bahsettiğimiz, kaynağı dinden geldiği zannedilen, ama din ile bir ilgisi olmayan “batıl inanış” adını verdiğimiz inançları da eserlerinde işlediği görülmektedir. Ömer Seyfettin, “Mehmaemkan” isimli hikâyesinde “Sümbül Efendi türbesinden alınan kuru üzümlerden” ve “Eyüp Sultan türbesinin anahtarını ağza sokmak”tan bahseder. Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde az da olsa dinî gelenekler de yer alır. Bu geleneklerin kaynağı İslâmiyet olmakla beraber, -Hristiyan kızlarla evlenme gibi- İslâm diniyle pek bağdaşmayan, Hacca gidenlerin kapılarını yeşil renge boyatmaları gibi geleneklere de yer verilir.

Ömer Seyfettin’in eserlerinde görülen dinî terimler de şunlardır: Aptes, namaz, rükû, kıyam, rekât, selam, oruç, cami, imam, hafız, selat-üsselâm, cennet bahçeleri, huri, gılman alayları, Tûba ağacı, Sırat köprüsü, türbe, sanduka, seccade, hutbe, müftü v.s. (Şengül, 2011: 78-92)

Sanat

Ömer Seyfettin’in kurmacalarında dikkat çeken millî kültür unsurlarından biri de sanattır. Sanatı millet olmanın en önemli rüknü kabul eden Ömer Seyfettin, daha çok edebiyat üzerine düşüncelerini açıklar. Edebiyat ise malzemesi dile dayalı bir sanattır. Dolayısıyla onun kurmacalarında yirminci asırda ayakta kalmanın ancak ulus olmakla mümkün olduğunu söyler. Ulus olmanın ilk şartı ise gelişmiş bir dile sahip olmaktır. Özellikle batılı sanatkarların etkisiyle dil-millet düşüncesini kurmacalarına taşıyan yazara göre dil, bir milletin varlık belgesidir. Ona göre dili güçlü olan toplumlar güçlü toplumlardır. Mensur şiir ve hikâyelerinde dilini konuşamayan, önemsemeyen, Arapça ve Farsçanın etkisinde kalmasına ses çıkarmayan başta aydınlar olmak üzere herkesi eleştirir. “Pirimo Türk Çocuğu” “Ashab-ı Kehfimiz”, “Çanakale’den Sonra...” ve “Balkan Harbi Hatıraları”nda dilin bir millî kültür unsuru olarak önemine dikkat çeker. “Pirimo Türk Çocuğu” hikâyesinde babasıyla konuşan Pirimo, Türk zabitlerindeki manevi ve millî his yokluğunu hayretle karşılar. Hikâyede, yaşanan bütün olumsuzlukların altında kendi kültüründen, medeniyetinden, esatirinden uzaklaşmanın olduğu vurgulanır. Ona göre dilden uzaklaşma, dilini kullanamama, doğru okuyup yazamama bir ideal ve millî his eksikliğidir. Toplamların ihtiyaçlarına göre

kurmaca metinler üzerinden oluşturulmak istenen kültürel hafıza, her şeyden önce işlek bir dile ihtiyaç gösterir. Günümüzde ulus olmayı başaramayan toplumların en önemli sorunu ortak bir belleğe sahip olamamalarıdır. O, öze dönüşü önce dilde sağlamaya çalışır, bu yolla kendisi olmak ister

Ömer Seyfettin, edebiyatın millet olabilmenin şartlarından biri olduğunu bilir ve bu millî kültür unsurunun geçmişle gelecek arasında bir köprü olduğunu farkındadır. “İçtimaî inkılâplar bir hareket ise, o hareketin şuuru da edebiyattır” diyen yazar, bir milletin tarih içerisindeki maceralarını, inançlarını, yaşayışların bulacağımız en büyük kaynağın o milletin edebiyatı olduğunu farkındadır. Ömer Seyfettin, birçok yazısında edebiyat hakkındaki görüşlerini açıklamasına karşın çok az hikâyesinde edebiyattan bahis vardır. “Aşk Dalgası” adlı hikâyesinde, mevzuu bizden olmayan, ama bize mal edilmeye çalışılan edebiyatla alay eder. Ona göre edebiyat sadece dil ile değil, mevzuusuyla da millî olmalıdır. “Kaşgar” isimli manzumesinde, *Kutadgu Bilig*’i alevi sönmeyen kandillere benzetir. “Nişanlılar” adlı hikâyesinde Türk ve Batı edebiyatının; *Leylâ ile Mecnun*, *Keremile Aslı*, *Âşık Garip*, *Romeo - Juliet*, *Manon Lescaut*, *Raphael*, *Marguerite Gautier*, *Paul ve Virginie*, *Graziella* gibi unutulmaz aşk hikâyelerine atıfta bulunur.

İnsanın zihnî muhtevasının seviyesini gösteren güzel sanatlar, toplum olarak düşünüldüğünde bir senet, tapu belgesi niteliğindedir. Az da olsa güzel sanatların bazı özelliklerini onun eserlerinde bulmak mümkündür. Ömer Seyfettin’in, «İlk Düşen Ak» isimli hikâyesinde millî sanatla ilgili düşüncelerine yer verir. Millî sanatın milletin özünde olduğunu düşünür. Böyle sanata şiddetle ihtiyacımız olduğunu; bu millî kültür unsuruyla bireyin millîyetperver olacağını söyler. Ömer Seyfettin, millî sanatı tanımakla, millî duyguların gelişeceğini vurgulamaya çalışırken son derece isabetli karar vermektedir. Çünkü güzel sanatlar, geçmişi bugüne taşıyan, bugünü de yarma taşıyacak olan en sağlam köprüdür. Onun millî sanatla ilgili olarak bazı hikâyelerinde, mesela «Beyaz Lâle»de Türk mimarisinin zenginlik ve ihtişamını anlatır. Aynı şekilde “Foya” hikâyesinde de yine bir Türk konağı tanıtılır. “Gizli Mabet” hikâyesinde pek ayrıntıya girmeden, geleneksel Türk evlerinden bahseder. Hikâyelerindeki mekân tasvirlerinde, Türk mimarisine duyduğu hayranlığı ve beğeninin varlığı her zaman hissedilir.

İslâm dininin resme yaklaşımı dolayısıyla, bu güzel sanat kolunun Türklerde pek fazla yayılmadığı bilinen bir gerçektir. Özellikle Osmanlılar döneminde, resmin yerine minyatür sanatının geliştirildiğini görürüz. Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde, minyatürle ilgili pek fazla ayrıntıya girilmez. Sadece bu sanatın varlığından, güzelliğinden ve yabancıların bu sanata olan hayranlığından bahsedilir. Minyatür geleneğinin dışında, halk sanatı olarak kabul edebileceğimiz elişleri ve duvarlarına asılan levhalardan da bahis vardır.

Resim gibi heykele de İslamiyet'in bakış açısından dolayı Türklerde pek fazla ilgi duyulmamıştır. Bu sanat kolu için Ömer Seyfettin'in eserlerinde çok fazla örnek yoktur. Çünkü O, eşyanın şeklinden çok, ruhuyla uğraşan bir düşünce adamıdır. Buna rağmen "Heykel" ve "Efruz Bey"de heykel unsuruna rastlamak mümkündür. "Heykel" isimli, sonradan Şerif Hulusi tarafından bulunan bir küçük hikâyede, geçimini heykeller yaparak geçiren bir Heykeltıraş Behzat'tan ve onun hikâyesinden bahsedilir. "Hürriyete Lâyık Bir Kahraman"da "Efruz Bey, halkın omzunda bir heykel edasıyla durur. Yine "Eleğimsağma" hikâyesinde Ayşe, evinin penceresinden gördüğü eleğimsağmaya bakarak hayale dalar. Eğer altından geçmeyi başarır, erkek olursa bütün bu sıkıntılardan da kurtulacaktır. Ayşe bütün bunları düşünürken, cansız bir heykel gibi hiç kımıldamaz.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde bir millî kültür unsuru olarak süsleme sanatlarından bazıları pek fazla ayrıntıya girmeden yer verilir. "Gizli Mâbet"-de nakış, cilt ve minyatürden, "Foya" isimli hikâyede mermer ve ağaç işlemeciliğinden, "Beyaz Lale"de mermer, ağaç ve maden işlemeciliğinin örnekleri görülmektedir. Yine aynı hikâyede Türklerin evlerini süslemede kullandıkları "halı, levha, mermer masalar, ipekli koltuklar, sırmalı püsküllü divanlar, oymalı tavanlardan bahsedilir. "Tos" adlı hikâyede ise "sedef ve ceviz" işlemeciliğinden söz edilir.

Tarihin her sayfasında yer almış Türk milleti, zengin ve büyük bir medeniyete sahiptir. Türklerdeki kültür zenginliği sâdece kendilerini yüceltmekle kalmamış, başka milletlerin gelişmesine de sebep teşkil etmiştir. Türk milletinin büyüklüğünü gösteren kıstaslardan biri de Türk musikisidir. Ömer Seyfettin'in eserlerinde Türk musikisi ile ilgili az da olsa örneklerle rastlanır. Onun eserlerinde halk müziği ve çalgıları ve askerî müzik ve çalgıları olmak üzere iki ayrı özellikte musiki unsurlarına yer verildiğini görürüz. Ancak hemen belirtelim ki, bunlar üzerinde pek fazla durulmamıştır. "Beynamaz" hikâyesinde bir Rumeli türküsü olan "Drama Köprüsü"nden kısa bir bölüm yer alır. Gerek aynı hikâyede, gerekse "Nadan" hikâyesinde, kaval çalmaktan bahsedilir. Savaş meydanlarının vazgeçilmez ögesi ve dünyanın ilk musiki topluluğu olan mehterin yani sıra kös, boru, davul gibi bu topluluğun kullandığı âletleri görürüz. Bunlar daha çok "Kütük" ve "Topuz" hikâyelerinde karşımıza çıkar. "Piyano" isimli mensur şiirinde, piyano için kullandığı; "*Piyano... zavallı, ecnebi ve esir piyano*" (Ömer Seyfettin, 2014: 213) tabiri ilginçtir (Şengül, 2011: 92-107).

Tarih

Bir milletin zaman içerisinde yaşadığı maceraların bütün olarak kabul edilen Tarih, genel kültür unsurları içerisinde çok özel bir yere sahiptir. Ömer Seyfettin üzerine çalışma yapanlar, hikâyelerini konularına göre tasnif ederlerken, birinci sıraya “konuların Türk tarihinden aldığı hikâyeler” diye yazmayı ihmal etmezler. Gerçekten de tarihe karşı büyük ilgi duyan Ömer Seyfettin, askerlik görevinden ayrılınca edebiyat öğretmenliği yapmış, bu arada Peçevi, Naima ve Hammer’i büyük bir dikkatle incelemiş ve konusunu tarihten alan hikâyeler yazmıştır. “Eski Kahramanlar” ismi altında yayınlanan hikâyeleri Eski Türk Tarihine bilhassa Osmanlı dönemine aittir. Ayrıca Balkan Savaşları, Çanakkale ve Birinci Dünya Savaşı’nın anlatıldığı birçok hikâyesi vardır.

Ömer Seyfettin’in konusunu tarihten alan eserlerini verdiği yıllar 1908-1920 yıllarına rastlar. Bu yıllar, ihtilal ve savaş yıllarıdır. Bir asker olarak cephede savaşın çirkinliğini yaşadığı gibi, askerlikten ayrıldıktan sonra da cephe gerisinde savaşın sebep olduğu acıları ve üzüntüleri görür. Dolayısıyla bu savaşı isteyenler ve oyunu kurallarına göre oynamayanlara karşı onda haklı bir tiksinti uyanır. Bunu özellikle Bulgar Komitacılarını anlatırken bütün çıplaklığıyla görmek mümkündür. Geçmiş bugüne taşırken “Eski Kahramanlar”ı bir model şahıs olarak Türk toplumunun dikkatine sunan yazar, yakın tarihteki savaşların ortaya çıkardığı “Yeni Kahramanlar”ı da geleceğimizi emanet edeceğimiz gençlerimizin dikkatine sunar. O, millî tarihi, övünmek veya ihya etmek için değil; geleceği inşa etmek adına kurmacalarına taşır. Çünkü dünü olmayanın yarını da yoktur. Ona göre millî tarihimizi bilmek bu asırda ayakta kalabilmek için çok gereklidir. Hikâyelerinin pek çoğunda Türk tarihinin övünçle okunacak sayfalarını ve örnek kahramanlarını dile getiren Ömer Seyfettin, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Enver Paşa’nın şair ve ediplerden, askerin maneviyatını yükseltecek eserler vermesini isteyen çağrısına ilk koşanlardandır (Şengül, 2011:108-119).

Devlet

İnsanların tarih sahnesine çıkışından beri, toplumun kim tarafından ve nasıl yönetileceği arayışı başlamıştır. Bu arayış çerçevesinde yönetimle ilgili ortaya koydukları değer ve inançları, o toplumun siyasal değerleri olarak kabul etmek gerekir. İnsanlık tarihi incelendiğinde görülür ki; topluluk halinde yaşayan insanlar, hiçbir devirde başıboş ve disiplinsiz olmamışlardır. Birileri tarafından yönlendirme ve yönetme sürekli olmuştur. Belki bu ilk zamanlar şuursuzcadır ama, zamanla siyasal kültür (devlet anlayışı) dediğimiz şey, gelişmiş ve topluluklara hâkim olmuştur. Ancak insanlar her dönemde kendi

istedikleri gibi yönetilmemiş, çoğu zaman başkalarının istediği gibi yönetilmek zorunda bırakılmışlardır. Ömer Seyfettin'in kurmacalarındaki vaka zamanı genelde Osmanlı Devleti'nde yaşandığı farz edilen olayları kapsadığı için, daha çok devlet anlayışını da Osmanlı üzerinden anlatır. Onun eserlerindeki devlet düşüncesine devlet anlayışı ve devlet yapısı olmak üzere iki başlık altında kısaca bakalım.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde «devlet'e kayıtsız şartsız bir itaat ve bağlılık vardır. Tabii bu bağlılık Türkler için geçerlidir. Onun hikâyeleri içerisinde devlet anlayışının en güzel anlattığı hikâyesi "Ferman" isimli hikâyesidir. Hikâyenin kahramanı Tosun Bey, devlet anlayışı gereği, devlete karşı sorumsuz davranışlara asla tahammül edemez. Herkesin kendine düşen görevi eksiksiz ve vaktinde yerine getirmesini ister. Tosun Bey, haksız yere başının istenmesine, devlete olan bağlılığından dolayı razı olur. Ona göre karar haksız bile olsa, Padişahın emri yerine gelmelidir. Kimse ona asi olmamalıdır.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde geçen devlet terimi ile kastedilen Osmanlı Devleti'dir. Onun hikâyelerinden devletin yapısından bahsedilirken birçok ayrıntıya yer verilir. Bu ayrıntıları, devlet müesseseleri, devletin çeşitli kademelerinde çalışanlara verilen unvanlar, devlete bağlı veya devlet kontrolündeki hayır cemiyetleri ile devlet hukuku (devlet yöneticilerinin istişareleri) şeklinde tasnif etmek mümkündür. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde en sık kullanılan devlet müesseseleri «enderun, haccagân, divan, Harbiye Nezareti"dir. Özellikle konusunu Türk tarihinden aldığı hikâyelerde bu terimlere sıkça yer verilir. Ayrıca birçok hikâyesinde "saray" kavramı geçmektedir. Osmanlı Devleti yapısı içerisinde "saray"ı yönetim merkezi olduğu için çoğu zaman iktidar, güç anlamında kullanılmıştır. Türklerin gerek tarihlerinden gerek inançlarından getirdikleri, muhtaç olana yardım etme meziyetlerinin müesseseseleştiğini biliyoruz. Bu tip müesseseseleşmenin ilk örneklerinden biri Türklere aittir. Günümüzde de devam eden "vakıf" müesseseleri bunun en güzel örnekleridir. "Kurumuş Ağaçlar"da Deli Murat, günahlarından kurtulmak, Allah'ın affına kavuşmak maksadıyla dağ başına yaptırdığı kervansarayda gelip geçen yolcuların karınları doyurur. Ayrıca "Niçin Zengin Olmamış?" hikâyesinde, "aşhane" ve "fukaraperver cemiyetleri"nden bahsedilir. Ömer Seyfettin'in bazı hikâyelerinde "divan"dan, yani padişahın çevresindeki insanlarla yaptığı fikir alışverişinden bahsedilir. "Kızıl Elma Neresi?" ve "Nadan" hikâyelerinde anlatılan istişare (divan)ın millî bir kültür unsuru olduğu sezdirilir (Şengül, 2011: 119-125).

Hukuk

İnsanoğlun tarih sahnesine çıktıktan sonra öncelikle beslenmek, barınmak gibi problemlerini çözdü. Mülkiyet sahibi oldu. Bunları yaparken de bir takım manevî değerlere sahip olmayı ihmal etmedi. Ama bunların muhafazası ve güvenliği için devlet, devletin idaresi için de hukuk bir değer olarak insanoğlunun gündemine geldi ve bir kültür ögesi olarak varlığını devam ettirdi. Ömer Seyfettin'in eserlerinde Türk hukukuyla ilgili olarak kabul edeceğimiz unsurlar, Osmanlı Devleti dönemine aittir. Bu unsurları o dönemin yapısı içerisinde değerlendirdiğimiz zaman, ne kadar “millî” olduğu tartışılabilir. Çünkü o dönemin yapısı içinde hukukun uygulayıcıları, aynı zamanda din adamlarıdır ve yargı, dinî hükümlere göredir. Bugün de çok kullanılan “Şeriatın kestiği parmak acımaz” düşüncesi o döneme aittir. Sadece bu söz bile, o dönemde devlete ve otoriteye karşı, tartışmasız bir bağlılık ve itaatin söz konusu olduğunu anlatmaya yeterlidir. Aslında bu durum devletin siyasî ve içtimâî yapısından dolayı diğer kültür unsurları içinde geçerlidir. Çünkü Osmanlı ümmet esasına göre yönetilen bir devlettir. Ömer Seyfettin'in çok bilinen «Diyet» hikâyesinde hırsızlık yaptığı zannedilen Koca Ali, şeriat hükmüne göre cezalandırılır. Adı ne olursa olsun, hukukun tecelli etmesi her dönemde bir üstünlük olarak kabul edilir. Koca Ali'nin dramından yapılan gönderme bununla ilgilidir. «İlk Düşen Ak» isimli hikâyesinde sanatı güzel yapan şeyin millî olduğunu vurgularken, hukukun da millî olması gerektiğini söyler. Ömer Seyfettin'in eserlerinde hukuk unsuru olarak gösterebileceğimiz pek fazla ayrıntı yoktur. Sık sık karşılaştığımız, padişahın, devlet erkanı ve ulema ile olan istişareleri, ortak akılla alınan kararlarda adaletin arandığı düşüncesini çağırıştırır. Ayrıca “Topuz” hikâyesinde, devletlerarası hukukun ilkelerinden bahsedilmekte, bağımsızlığın beratla verildiği düşüncesi anlatılmaktadır. Yine devletlerarası hukukla ilgili olarak “Pembe İncili Kaftan”da hukuk tanımayan İran Şahı'na, Muhsin Çelebi'nin verdiği hukuk dersi sadece millî hukukla değil, milletlerarası hukukla ilgilidir (Şengül, 2011: 125-128).

Ekonomi

Kültürün sınırlarını tespit etmek için, teknik, ekonomik, siyasî, hukuk, inanç gibi alanlara bakmak lazım. Türk kültürünü anlamak ve incelemek, bu unsurların bütününi gözden geçirmekle mümkün olacaktır. Toplumumuzda, ekonomi ve kültür arasındaki etkileşime, olayların ve ideolojilerin sebep olduğunu biliyoruz. Bugün tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçişimizde tamamen siyasî tercih sonucudur. Ancak, kültürü oluşturan öğelerin, kişilerin iradesiyle değil, yaşanan olaylar sonucu oluştuğunu da unutmamak

gerekir. Ömer Seyfettin'in eserlerinde ekonomiyle ilgili olarak pek fazla unsura rastlanmamakla birlikte, ölçü birimi olarak okkadan bahsedilir; iktisadî hayatla ilgili olarak da bazı görüşlere yer verilir. Örneğin "Makul Bir Dönüş" isimli hikâyede pahalılıktan bahis vardır ve bunun insanın hayatını zorlaştırdığı anlatılır. Hikâyenin devamında piyasadaki pahalılıkla alay edilir. Akıl hastanesinden çıkan Cabi Efendi, çıktığı hastaneye geri dönmeyi ister (Şengül, 2011: 128-131).

Askerlik

Türk milletinin karakteristik özelliklerinden en önemlisi asker oluşudur. Kültür insana ait bir olgudur. Askerlikte temelde insana ait bir faaliyet alanı olduğundan kültürle yakından ilgilidir. Ömer Seyfettin, her şeyden önce bir asker olduğu için, eserlerinde askerlikle ilgili kültür unsurları oldukça fazladır. Onun eserlerinde askerlikle ilgili millî kültür unsurlarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür: Askerî rütbeler ve terimler, askerî birimler, askerî kıyafetler, savaş âletleri (askerî malzemeler), askerî törenler, askerî rütbeler ve terimler.

Onun hikâyelerinde tespit edebildiğimiz askeri rütbeler şunlardır: vezir, paşa, müşir, mülâzım, mülâzım-ı sani, yüzbaşı, zabıt, orta defterdar, ferik, gazi, çavuş başı, perde çavuşu, çavuş, silahşor, topçu, onbaşı, nefer, tabur cerrahı, tabur imamı, tabur kâtibi, tabur tüfekçisi, tüfekçi, kapıcı başı, yaver, odacı vs. "İrtica Haberi" isimli hikâyesinde isimleri geçen "paşa, müşir, vezir, yaver, ferik" gibi askerî rütbelere başka "Primo Türk çocuğu Nasıl Doğdu?" hikâyesinde "mülâzım", "Ruzname"sinde "zabıt, yüzbaşı, mülâzım-ı sani" rütbeleri geçer. "Kesik Bıyık" hikâyesinde "yeniçeri ağası", "Teselli"de "paşa, silahşor, kapıcı başı, çavuş, orta defterdar", "Başını Vermeyen Şehit'te, "Çavuş başı, çavuş, gazi, topçu" gibi rütbeler ve askeri terimler vardır. Bu örneklerden başka, "Yuf Borusu Seni Bekliyor" isimli hikâyede, "perde çavuşu, odacı", "Nakarat'ta" "nefer, onbaşı", "Mehmaemken" isimli hikâyede de "tabur kâtibi, tabur imamı, tabur cerrahı, tabur tüfekçisi" gibi askeri rütbe ve terimler yer almaktadır. Bunlarla birlikte bugün kullanılmayan, Osmanlı devlet düzeninde bir rütbe kabul edilen "tuğ" terimi, "Ferman"da "ulak" ile birlikte rütbe belirtmek için kullanılmıştır. "Diyet"te "subaşı, dizdar" gibi terimler, o dönemde daha çok iç güvenlikle sorumlu askerlere verilen rütbelerdir.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde Ordumuzu meydana getiren alt birimleri görmek mümkündür. Onun eserlerinden gördüğümüz askeri birimler şunlardır: «Ordu, otağ, alay, kışla, karargaha, tabur, redif taburu, amele taburu, bölüm, fırka, karakol, muhafız ahır» vs. Bu isimlere daha çok, eski ve yeni kahramanları anlattığı hikâyelerinde yer verir. Ömer Seyfettin'in eserlerinde

genellikle “Eski Kahramanlar” serisinde yayınlanan hikâyelerinde, Osmanlı ordusuna ait bazı askeri kıyafetler isim olarak verilir. Maşlah, kaftan, barata gibi.

Ömer Seyfettin’in kurmacalarında askerî kültür unsurları olarak değerlendirilebilecek savaş âletleri arasında kılıç, kalkan, yatağan, zırh, saldıрма, topuz, kement, ok, yay isimlerini sayabiliriz. «Yalnız Efe» hikâyesinde, içinde «ok» ve «yay»ın geçtiği bir özdeyiş vardır: “*Yay gibi eğri olsam/ Elde tutarlar beni! / Ok gibi doğru olsam/ Yabana atarlar beni!*” (Ömer Seyfettin, 2015: 995).

Ömer Seyfettin’in eserlerinde az da olsa, askeri törenleri görmek mümkündür. Eski Türklerin devlet yapısında, devlet başkanı aynı zamanda ordunun da komutanı olduğu için, onlara yapılan törenleri de bu başlık altında değerlendirmek gerekir. Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde en fazla rastlanan törenler, padişah fermanlarının verilir alınmasında ifa edilen törenlerdir. “Başını Vermeyen Şehit” adlı hikâyede, gazadan önce askerin moralini yükseltmek, onları galeyana getirmek için yapılan kısa törenlerden bahis vardır. “İrtica Haberi” adlı hikâyede ise, hikâye kahramanı devlet mensuplarının padişaha olan bağlılıklarını ifade etmek için “selamlık resmi” adı verilen törenleri hayal eder. Bununla beraber, askerî hayatta sık sık gördüğümüz, “ast”ın “üst”e karşı ifa ettiği küçük törenleri de unutmamak gerekir. Ömer Seyfettin’in bir kısmını yukarıda anlatmaya çalıştığımız olaylara eserlerinde pek sık anlatması, onun bu hayatın içinde gelmiş olmasına bağlı olarak da izah edilebilir (Şengül, 2011: 131-138).

Spor

Spor tarihiyle uğraşanlar, spor tarihin insanlık tarihiyle yaşıt olduğunu söylerler. İnsanın tabiatın acımasız şartlarına uyum sağlaması, onunla baş edebilmesi için, güçlü olması ve vücudunu bu şartlara karşı koymaya hazır hale getirmesi sporun doğuşu olarak kabul edilir. Sporun topluma disiplini, kurallara saygıyı öğretme gibi faydalarının dışında, toplumlar arasında sosyal barışı temin eden çok önemli bir yönü vardır. Ömer Seyfettin’in eserlerinde geçen spor unsurlarını şu başlıklar altında toplamak mümkün: Binicilik, güreş, atıcılık ve yüzme. Ömer Seyfettin’in eserlerinde en fazla geçen spor unsuru, biniciliktir. Onun hikâyelerinde ata binme, cirit oynama gibi geleneksel sporlardan bahsedilir. Ata binmek, silah kullanmak, yüzme öğrenmek gibi bazı spor dallarının Türklerin inançları gereği olduğu belirtilir. “Hürriyete Layık Bir Kahraman” isimli hikâyesinde, kamçı, eğer gibi binicilikle ilgili malzemelerden bahsedilir. Yine “Ferman”da “mahmuz”dan bahsedilir. “Teke Tek” hikâyesinde dörtnal, şaha kalkmak gibi binicilikle ilgili deyimlerde bulunmaktadır.

Binicilikten sonra onun hikâyelerinde en çok sözü geçen spor dalı güreştir. Güreşin Türk spor tarihinde çok özel bir yeri vardır. “Türk gibi kuvvetli” sözünü bütün dünya, Türklerin güreşe olan yatkınlıklarından öğrenmişlerdir. “Yağlı güreş, yağlanma, pehlivan, kispet” gibi güreşle ilgili terimlere sık sık rastlarız. “Eleğimsağma”, “Tuhaf Bir Zulüm” hikâyelerinde Türklerin ata sporu olan güreş müsabakaları anlatılır. Bu sporun Türkler arasında ne kadar önemsendiği anlatılır.

Ömer Seyfettin’in özellikle «Eski Kahramanlar» serisinde yer alan hikâyelerinde ok, yay, mızrak gibi savaş âletlerinden bahsedilir. «Yalnız Efe» ve «Eleğimsağma» gibi hikâyelerde ise «silah atmak» deyimini geçer. Ömer Seyfettin birçok hikâyesinde Türklerin silahı maharetle kullandığından bahseder.

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde av kültürü ile ilgili olarak sâdece “ava gitmek”, “avlanmak” gibi deyimlerden bahsedilir.

“Yüzme” sporu, Türklerin en fazla uğraştığı spor dallarından biridir. Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde sık sık “yüzme” sporunun adı geçer.

Bunlardan başka cenk, kavgâ, uğraşma anlamına gelen “mübareze” ve “esir almaca” gibi oyunlardan bahsedilir. Bunlardan ikincisi çocuk oyunlarına daha yakın görünüyor. Ancak, “mübareze” ismini zikretmekte fayda görüyoruz. Bu isim “Ferman” isimli hikâyede geçer (Şengül, 2011: 138-145).

Sonuç

Ruşen Eşref Ünaydın’a verdiği mülakatta “Ağustos böceği gibi öterek yan gelmekten ise, karınca gibi çalışmanın daha iyi olduğunu” söyleyen Ömer Seyfettin, kısacık ömrüne birçok eser sığdırır. Onun sâdece bir yazar değil, aynı zamanda bir idealist olması, çok şey söylemesi için çok yazmasına sebep olur. Öncelikle bu tespiti yapmak gerekiyor. Aksi takdirde yazara haksızlık etmiş oluruz.

Onun eserlerinde yer alan millî kültür unsurları, şüphesiz folklorumuz üzerinde yoğunlaşır. Millî folklor malzemelerinin onun eserlerinde yoğun olarak kullanılmış olması, her şeyden önce onun bu konulardaki duyarlılığını gösterir. Yirminci asrın milletler asrı olduğunun farkında olan Ömer Seyfettin, halk edebiyatının ve kültürünün bir milletin özünü oluşturduğunun bilincindedir. Ayrıca sosyal hayatı iyi gözlemlemiş olması, Türk milletinin kültürel değerlerine olan bağlılığını fark etmiş olması, hikâyelerinde bu millî kültür unsurlarını yoğun bir şekilde kullanmasına vesile olur. Tam bir Türk kültürü hayranı olan Ömer Seyfettin, hikâye kahramanlarının ağızından da olsa bunu söylemekten geri kalmaz.

Folklorlardan başka Ömer Seyfettin’in eserlerinde sıkça işlediği bir diğer millî kültür unsuru, âdetler, örfler, gelenekler, göreneklerdir. Ömer Seyfettin,

bu kültür unsurlarının varlığını, sağlıklı toplum yapılarının oluşturulması için çok gerekli görür. Bireylerin toplum içindeki yerleri de değerlere bağlı oluşuyla ilişkilendirilir. Onun idealize ederek toplumun önüne çıkarmaya çalıştığı model şahıslar, millî ahlâk unsurları, dinî inançları kadar çağdaş değerlere de sahiptir. Bu değerlere en çok da toplumu yönetenlerin ihtiyacının olduğunu farkındadır. Onun kahramanları yiğit oldukları kadar hassas insanlardır. Kalem tutan ellerine kılıç yabancı durmaz. Sanatı ve sanatkârlığı millî ruhu parlatan meşale olarak görür.

Aynı zamanda asker olan yazarın Balkan Savaşı'na katılımı ve olayları bizzat yaşayışı bu coğrafyaya ilgi duymasına sebep olur. Türklerin fetihleri ve fetih sonrası hizmetleri, Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı günlerinde kazandığı zaferler, Balkan Savaşları, Çanakkale ve Birinci Dünya Savaşı, onun eserlerinde geçen tarihle ilgili millî kültür unsurlarıdır. Ömer Seyfettin, her insanın özellikle de topluma ışık tutmak isteyenlerin tarihi bilmeleri gerektiğine inanmaktadır. Ferdi yaşantısı içinde tarihe çok yer veren yazarın, bu durumu hikâyelerine yansıttığını da görüyoruz. Özellikle siyasî meseleler, eski ve yeni kahramanlar ve ötekiler konusunu ele aldığı hikâyelerinde tarih unsuruna daha fazla yer verdiği görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde devlet kavramının apayrı bir yeri vardır. Millîyetçi düşünceye bağlı oluşu, onu bütün eserlerinde imanla sevmesine vesile olur.

Ömer Seyfettin'in eserlerinde en fazla karşılaştığımız millî kültür unsurlarından biri de askerliktir. Onun askeri oluşu ve hikâyelerinin konularını genellikle Türk tarihinden alışı, bunun başlıca sebebidir.

Onun eserlerinde diğer millî kültür unsurlarına göre daha az yer alan millî kültür unsurları hukuk, ekonomi ve spordur. Özellikle hikâye kahramanları devlete ve hukuka saygılı insanlardır. Ömer Seyfettin hikâyelerinde her zaman devleti fertten üstün tutan bir anlayışla çatışmaları oluşturmuştur. Bu Türklerdeki devlet anlayışının bir gereğidir. Ayrıca eserlerinde az da olsa iktisadî ve tarım hayatıyla ilgili unsurlara yer vermiştir. Ömer Seyfettin'in eserlerinde binicilik, güreş, atıcılık, avcılık ve yüzme gibi spor unsurlarına da yer verilmiştir. Bu unsurlardan özellikle güreş, binicilik ve atıcılık konusunun Türklerin günlük yaşamlarının bir gereği olduğu ve küçük yaştan itibaren bu kültürün kazandırıldığı satır aralarında anlatılır.

Bu değerlendirmeler ışığında, Ömer Seyfettin'in yalnızca sıradan bir hikâye yazarı olmadığını, onun "millî benliğe dönüş" tezini savunurken, millî kültür unsurlarını edebiyatta işleme ve geniş okuyucu kitlesine bu yoldan ulaştırmayı amaç edindiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Böylece görmek istediği ve yeni çağın bütün olumsuzluklarıyla baş edebilecek bir ulusun inşası söz konusu olacaktır. Toplumun hafızasında var olan, ama devletin zayıflamasına

paralel olarak zayıflayan millî kültür unsurlarını toplumun belleğinde yeniden inşa etme gayreti, Ömer Seyfettin'i hem önemli hem de çağdaş bir sanatçı yapar. Kurmacalarında işlediği konuların bugün bile güncelliğini koruması onun bu yönüyle ilişkilidir.

Millete ait değerlerin bütün eserlerinde ilmek ilmek işlenmesi, yeni asırda ortaya çıkmasını beklediği Türk milletini yeniden inşa etme sürecinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Bu yönüyle Ömer Seyfettin, Türk kültürüne ayrı bir değer, değişik bir hava, zengin bir konu, renkli bir üslup kazandırmış; Türk hikâyeciliği ve fikir hayatımız onunla yeni boyutlar kazanmış, bugüne ulaşmıştır.

Kaynaklar

- İLHAN, Suat (1990), "Bir Kültür Unsurumuz: Atatürkçülük", *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*, Atatürk Kültür Merkezi Yay. 9-20, Ankara.
- Ömer Seyfettin (2000), *Şiirler*, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001), *Bütün Eserleri Makaleler 2, Tercümeler*, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2014), *Şair Ömer Seyfettin Bütün Şiirleriyle*, Haz. N. H. Polat, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Ömer Seyfettin (2015), *Ömer Seyfettin Bütün Hikâyeleri*, Haz. N. H. Polat, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2016), *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar, Çeviriler)*, Haz. N. H. Polat, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Ömer Seyfettin (2020), *Hikâyeler -Cilt 1- Ömer Seyfettin*, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- ÖNERTOY, Olcay (1992), «Ömer Seyfettin»de Millîyetçilik Düşüncesi», *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yay. 73-85, Ankara.
- ŞENGÜL, Abdullah (2011), *Ömer Seyfettin ve Millî Kültür*, Gönen: Gönen Belediyesi Kültür Yay., Balıkesir.
- Ziya Gökalp (1926), *Türk Medeniyeti Tarihi*, Millî Matb., İstanbul.
- Ziya Gökalp (1977), *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, Kadro Yay., İstanbul.

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDE TARİHİ KAHRAMANLAR

Ahmet KOÇAK*

Öz

Modern Türk hikâyesinin öncü isimlerinden Ömer Seyfettin (1884-1920), hikâyeci, romancı, tiyatro yazarı, şair, fikir ve siyaset adamı, öğretmen, dilci, nazariyatçı, eleştirmen gibi yönleriyle Türk edebiyatının unutulmaz isimlerinden birisidir. Asker bir aileden gelen ve kendisi de askeri görevler yapan Ömer Seyfettin, Balkan Savaşlarında bizzat asker olarak cephede bulunmuş, esir düşmüş ve savaşın zorluğunu ve acımasızlığını bizzat yaşamıştır. Türk edebiyatı sahasında 1911 yılında kaleme aldığı “Yeni Lisan” makalesiyle Millî Edebiyatın öncü isimlerinden olan Ömer Seyfettin, şiirle başladığı yazarlık hayatında farklı türlerde eser vermiş olsa da hikâyeciliği ile öne çıkmış ve tanınmıştır. 1915 yılında Çanakkale Savaşı’nda cepheye davet edilen edebi heyet içinde yer alan yazar, bunun manasına uygun “Eski Kahramanlar” başlığı altında hikâyeler kaleme almış ve Türk hikâyesinin unutulmaz örneklerini vermiştir. Özellikle tarihi konulara atıfta bulunarak hikâyelerini kurgulayan yazar hem tarihi hem de kendisinin yarattığı kahramanlar vasıtasıyla vatanın önemi, millet olma bilinci, mefkûre sahibi olma gibi her dönem için bir millette var olması gereken değerleri ölümsüzleştirir. Yazar, yine “Yeni Kahramanlar” başlığı altında vatan sevgisi, şehit olma arzusu, millet bilinci, fedakârlık, diğerkâmlık gibi değerlerin merkezde olduğu hikâyeler kaleme alır. Bu hikâyelerinde de yaşarken tarihe karışan ve ebedileşen kimi çocuk, kimi yoksul ama vatan sevgisini her şeyin üstünde tutan kahramanları Türk okuyucuna sunar. Kısaca Ömer Seyfettin, sade dili, akıcı üslubu ve olay ağırlıklı hikâyeleri ve hikâyelerinde çocuk, kadın, genç, ihtiyar gibi her sınıf ve yaştan seçtiği tiplerle ölümsüz kahramanlar bırakmış isimdir. Bu makalede Ömer Seyfettin’in hikâyelerinden hareketle tarihi ve tarihe mal olmuş kahramanları üzerinde durulacaktır.

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
E-posta:ahmet.kocak@medeniyet.edu.tr

Giriş

Modern Türk hikâyesinin öncü isimlerinden Ömer Seyfettin (1884-1920), hikâyeci, romancı, tiyatro yazarı, şair, fikir ve siyaset adamı, öğretmen, dilci, nazariyatçı, eleştirmen gibi yönleriyle Türk edebiyatının unutulmaz isimlerinden birisidir. Ömer Seyfettin'in pek çok türde eser kaleme almasına rağmen belirgin olarak öne çıkan iki vasfından bahsedilebilir. Birincisi, o, Türkçenin sadeleşmesi için *Genç Kalemler Dergisi* etrafında toplanan ve "Yeni Lisan" başlığı altında dilde millileşme hareketini başlatan, dolayısıyla Millî Edebiyatın öncülerindendir. İkincisi de onun Türk hikâyesinde Maupassant yani olay ağırlıklı hikâye tarzının Türk edebiyatında en güzel örneklerini veren ilk isimlerin başında gelmesidir (Andı, 1999: 42). Modern Türk hikâyeciliği Samipaşazade Sezai'den ve Halit Ziya'dan sonra Ömer Seyfettin ile büyük bir atılım yapmış ve bu edebi tür onun eserleri sayesinde Cumhuriyet sonrasına taşınmıştır (Andı, 2011: 24). Ömer Seyfettin aynı zamanda "Türk dilinin açık, sade yazarı, usta hikâyecisi ve her şeyin üstünde Büyük Türkçüsü"dür (Ozansoy, 2016: 141).

Edebiyat dünyasına on altı yaşındayken (1900) şiirle adım atan yazar (Tural, 1968: 13; Polat, 2014: 35), otuz altı yıllık kısa sayılabilecek hayatında makale, şiir, fıkra, mektup, tiyatro gibi farklı edebî türlere ait pek çok eserin yanı sıra 160'a yakın hikâye yazarak alanın en önemli isimlerinin başında gelir (Polat, 2011: 19). Ömer Seyfettin, asker bir babanın oğlu olmasının yanı sıra, kendisi de askerî eğitim alır ve asker olarak görev yapar. Hatta annesi de bir asker kızıdır (Alangu, 1968: 26; Polat, 2011: 15). O, Balkan Savaşı öncesinde Müslüman Türk Rumeli topraklarının Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cuma-yı Bala, Serez, Razlık gibi şehir ve kasabalarında asker olarak bulunur. Ömer Seyfettin, yine 1912 yılında Balkan Savaşlarının patlak vermesiyle Sırp ve Yunan cephelerinde savaşmak üzere tekrar orduya katılır. Balkanlarda yaşanan acı travmaların yakın şahidi olur. Bütün bu yaşananlar, aynı zamanda bir tanık olarak Ömer Seyfettin'in hikâyelerine çarpıcı bir biçimde yansır. Hikâyelerinde kendisini gösteren "yirminci yüzyılda yaşama şuuru ve gerçekçilik, mazi ve kahramanlık hasreti, duru bir Türkçe, buruk bir mizah" gibi temel özellikler, onun hikâyelerinin genel özellikleri olarak da okunabilir (Enginün, 1992: 38). Bunların da etkisiyledir ki millî bir edebiyat anlayışına yönelen Ömer Seyfettin, "Yeni Lisan" makalesiyle de millî bir dil anlayışının geliştirilmesinin ve yönelmesinin ilk ismi olur. Ancak o bunun zorluğunu ve zaman alacağını Ali Canip Bey'e yazdığı bir mektupta dile getirir: "Ah, büyük fikir, sa'y, sebat ister." (Alangu, 1968:158).

Ömer Seyfettin'in eserlerini verdiği yıllar (1908-1920) ihtilal, savaş yıllarıdır. Bir asker olarak o, cephede savaş sahnelerini yaşadığı gibi askerlikten

ayrıldıktan sonra da savaşın sebep olduğu faciaların tanığıdır (Koçak, 2015). Özellikle hem savaş dönemlerinde hem de daha sonraki dönemlerde görüp yaşadıklarıyla hikâyelerinde çizdiği ideal kahraman tiplerle de Türk insanına rol model sunar. Onun hikâyelerinde yer alan kahramanların pek çoğunun Türk toplumuna örnek teşkil ettiğini, öncü bir nesil örneği olarak idealleştirildiğini de söylemek gerekir. Bu makalede hikâyelerinde toplumun önüne örnek olarak koyduğu kadın ve erkek kahramanların vasıfları, bunların hangi özellikleriyle idealleştirildiği gibi konular üzerinde durulacaktır.

“Aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” (TDK, 2011: 1683) millet olarak tanımlanır. Topluma millet olma vasfı kazandıran ortak değerler vardır. Dünyü bugüne, bugünü yarına bağlamanın en etkili ve temel yolu edebiyat ve dolayısıyla edebi eserlerdir. Bu yönüyle edebiyat toplumların hafızasıdır. Ömer Seyfettin’in hikâyelerini yazdığı dönem bu bilince ve şuura en çok ihtiyaç duyulduğu, daha doğrusu varlıkla yokluk mücadelesinin yapıldığı, Büyük Osmanlı Devleti topraklarının her geçen gün azalmaya başladığı bir dönemdir. İçinde Balkan ve Çanakkale Savaşının da yer aldığı Birinci Dünya Savaşının gerçekleştiği hazin yıllardır. Onun başta hikâyeleri olmak üzere kaleme aldığı eserlerde millî şuurun uyanmasının ve yeniden oluşmasının pek çok yansımasını görmek mümkündür. Ona göre Osmanlı Devleti’nin geride kalmasının temel sebeplerinden biri, millî şuur noktasındaki zayıflamadır. Bunun için yapılması gereken millî bilincin yeniden inşa etmek ve millî varlığa sahip çıkmaktır (Enginün, 1985: 39).

Toplumun bir ferdi olarak yazar, içinde yaşadığı ve etrafında gelişen olaylara yabancı kalamaz. Hele bu Ömer Seyfettin gibi askeri bir eğitim almış ve her geçen gün büyük Osmanlı coğrafyasının farklı noktalarında felaketlerin yaşandığı bir ortamda ise, hiç uzak duramaz. Çünkü yazar, yaşananları Osmanlı’nın bir ferdi olarak değil, aynı zamanda cephede savaşmış, esir düşmüş, tekrar askere alınmış birisi olarak meselelere eğilir. Dolayısıyla Ömer Seyfettin kaleme aldığı hikâyelerinde bir mefkûre oluşturma, topluma bir bilinç aşılama, toplumu ya da bireyi yönlendirme vazifesi görür. Çünkü edebiyat teorisyenlerine göre, “Sadece toplumun yazarı etkilediği düşünülemez, yazar da toplumu etkiler. Sanat hayatı sadece kopya etmez, aynı zamanda şekillendirir. İnsanlar roman ve hikâyelerdeki kadın ve erkek kahramanların davranışlarını kendi hayatları için örnek alabilirler.” (Wellek-Varren, 1993: 18).

Ömer Seyfettin, yaşanan olayların Osmanlı’ya nelere mal olacağını önceden gören bir yazardır. Mefkûre sahibi bir yazar olarak, özellikle hikâyelerinde çizdiği kadın, çocuk, genç, ihtiyar karakterlere bir mefkûre vermeye gayret eder (Argunşah, 2011: 55). Nitekim yazarın düşünce açısından hocası konumunda olan Ziya Gökalp “Mefkûresini bulan bir millette, daima

arkadan bir itme vardır.” der (Ziya Gökalp, 1966: 94). Çünkü mefkûre belli ortamlarda tebarüz eden bir haslettir. “Mefkûre, galeyanlı içtimalardan doğar. Hususiyle milletin büyük bir tehlikeye duçar olduğu yahut büyük bir zafer kazandığı zamanlarda milletteki bütün ruhları istilasına altın alır.” (Ziya Gökalp, 1966: 32). Ömer Seyfettin daha 1914 yılında kaleme aldığı “Türklük Mefkûresi” adını taşıyan makalesinde Türk milletinin mefkûresiz ve kimliksiz kaldığına işaret ederek, şöyle der: “Çünkü her millet, millet haline geçmiş, millî heyecanlarla, millî mefkûrelerle üzerimize yürüyor. Hâlbuki bizim bir mefkûremiz yok... Niçin, kimin için, nerede muharebe edeceğimizi bilemediğimiz gibi, milletçe ne yapmak istediğimizi de bilmiyorduk.” (Ömer Seyfettin, 2007: 358). Çünkü o, esas gücün en başta dile sahip çıkmak ve ideal, mefkûre sahibi insanların güç birliği yaparak ayakta kalacaklarına, başarıya ulaşacaklarına inanmaktadır. Hikâyelerinin pek çok yerinde bunlara dikkat çeker. “Hürriyet Gecesi” hikâyesi II. Meşrutiyet döneminin getirdiği havanın çok sürmeden pek çok olumsuzluklara gebe olduğunu ortaya koyar. Hikâyede yazarların, şairlerin topluma ve millete karşı sorumlu oldukları hatırlatılarak şöyle denilir: “Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyan- dır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor. Zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış!” (Polat, 2011: 477).

Ömer Seyfettin, ümidini kaybetmekte olan ve giderek toprak kaybedilen bir ortamda, toplumu bir arada tutmanın, yeniden ayağa kaldırmanın en etkili yolunun tarih ve millet olma bilinci olduğunun farkındadır. Bunun için tarihten ders almayanların başına neler geldiğini hatırlatmak için hikâyelerinde bunlara yer verir. “Ashab-ı Kehfimiz” ve Hürriyet Bayrakları” gibi hikâyelerde aydın eleştirisi yapar. “Ashab-ı Kehfimiz” adlı uzun hikâye konusunu Kur’an’dan alır. Said Bey, Niyazi Bey ve Hoca Bali Efendi gibi sözde Osmanlı aydınları şu ya da bu sebeplerle hala uykudadır ve yeni gelişmeleri takipten uzaktırlar. Osmanlı devletinin içinde bulunduğu durumun pek farkında olmayan bu insanlar diğer azınlıkların isyanına rağmen hala Ashab-ı Kehf gibi uykuya dalmışlardır.

“Hürriyet Bayrakları” hikâyesi de tarihi bir günün yani İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesi ve bunun getirdiği özgürlük havasının yanlış anlaşılması üzerine dayanır. Çünkü meşrutiyetin ilan edildiği 10 Temmuz millî bayramlardan birisidir. “Yarın Osmanlı vatanına düşmanlar hücum ettiği vakit sizden evvel (bu Osmanlı-Bulgar köylüleri) koşacaklar, Osmanlılık namına kanlar dökecekler, Osmanlılığı kanlarıyla kurtaracaklar” (Polat, 2011: 254) diye düşünür. Ancak bu düşüncelerin ham hayal olduğunu gerçeğe yüzleşince fark eder.

Yazar, bu tarihlere denk gelen günlerde Balkan coğrafyasındaki Bulgar köylerinde herkesin bayraklarla evleri, sokakları süsleyip kutlama yaptığını düşünürken, asılanların kırmızı al bayrak değil, kurutmak için asılan kırmı-

zıbiber olduğunu görür. “Bahar ve Kelebek” hikâyesinde de yaşlı kadın kahramanı tarafından toplumun değerlerinden uzaklaşan yeni nesle şöyle seslenilir: “Şimdi siz Frenk mürebbiyelerinin elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor; başka memleketlerinin, başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinç ve saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah... At elinden o kitabı!” (Polat, 2011: 171).

“Hürriyet Gecesi” hikâyesi de benzer konuyu işlemeye devam eder. “Hürriyet! Hürriyet! Bu seni mesudiyete götürecek bir yol mu? Milletin mesut olmadan sen mesut olabileceğini ümit ediyorsun? Hâlbuki tarih bizim memleketimizin üzerine hâlli matlup binlerce mesele yığmış. Yaşadığın yer, bir ‘mesele’ ummanı! On beş gün sonra şüphesiz bu gürültüler, bu nümayişler bitecek. Kuvvetlenmemizi çekemeyen düşmanlar gizli hücumlarına başlayacak. Üç, dört sene sürmeyecek, en aşağı üç devlet bizim üzerimize atılacak.” (Polat, 2011: 476).

İhtiyar adam, sanki Balkan savaşlarının sonucunda ne olacağını önceden öngörmekte, bu hürriyet havasının kısa süre sonra arkasından bir felaketin geleceğini haber vermektedir: “Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsinin düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor. Zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış! Dost sandığı, bağrına bastığı gizli düşmanları bütün servetini, bütün saadetini yağma etmiş! Senin milletin kendi vatanında bir köle, bir esir, bir bekçi, bir fakir... Ona ilim, servet, saadet, duygu, ideal ver!...” (Polat, 2011: 477).

Ömer Seyfettin eserlerini verdiği dönemin şartlarını, diğer türde verdiği eserlerde olduğu gibi, hikâyelerinde de geniş olarak yansıtmış tarihi ve tarihe mal olmuş kahramanları da bir ideal olması açısından işlemiştir.

Millî Şuur Oluşturma: Eski Kahramanlar

Milletlerin tüm varlığını, tarihten gelen birikimlerini geleceğe taşıyan zaman dilimi tarih olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla tarih milletlerin ortak hafızasıdır. Millet bilinci tarihi süreç içerisinde şekillenir ve bir kalıba dökülür. Yeni nesiller tarafından tarih iyi bilinmeli ve ders alınmalıdır ki, tekrar aynı hatalara düşülmesin ya da zaaf gösterildiğinde ibret alınsın, yol gösterici rolü oynasın. İşte milleti oluşturan bireylerin millî bir bilinçle yetişmeleri için bu bilgi ve birikimin içselleştirilmesi, bir şuura dönüşmesi gerekir. Bu da tarihle ve tarihi birikimle olur. Çünkü tarih bilinci geçmişi yorumlamayı, içinde yaşanılan zamanın algılanmasını ve geleceğe ait beklentileri de kapsayan bir “bilinç” ve “farkındalık”tır (Tekeli, 1998: 23).

Osmanlı Türk aydınının bugünkü anlamda tarih bilincinin Tanzimat’tan sonra başladığını ifade etmek hatalı olmaz. 1870’li yıllara kadar “Türk” kelimesini kullanmak Osmanlı Türk aydınının aklına gelmemiştir (Ülken, 1979:

76). Ancak bunda temel sebebin böyle adlandırma ve kullanılmalara ihtiyaç duyulmadığını da belirtmek gerekir.

Bu tarih bilincinin oluşmaya başlaması ve yeni yeni ortaya çıkan fikir akımlarıyla beraber yeni bir insan tasavvuru oluşmaya başlar. Bu insan tipi akli önceleyen, sorgulayan ve araştırmaktan çekinmeyen modern insan tipidir. Bunların ilk örnekleri Tanzimat döneminin edebi metinlerinde görülmeye başlar ve gittikçe yaygınlaşır. Çünkü edebi eserler geçmişte yaşanmış ve var olan olayları, değerleri yansıtmada tarihi metinlerden daha etkilidir. Çünkü tarih, sanatçının kaleme aldığı edebi eserlerde, kurmaca metinlerde gerçek tarihin dışında başka bir hüviyet kazanır. Sanatçı bilgi ve birikimiyle, sanat anlayışı, dünya görüşü ve varsa vermek istediği mesajıyla çok farklı yorumlanabilecek metinler ortaya koyabilir, tarihi yeniden kurgulayabilir. Bunun için konusunu tarihten alan ya da bugünkü bir konuyu tarihe götüren, tarih bilinci veren kurgu metinleri denilen roman ve hikâyeler önemlidir. Onlar sayesinde tarihi bir olay çok çeşitli şekillerde metinlere yansır. Bu sebeptendir ki kurmaca bir eser, ele aldığı konuya ve o konunun işlenişine göre tarihi roman, psikolojik roman, polisiye roman gibi farklı adlandırmalarla anılır. Bu anlamda ‘tarihi’ roman, milliyetçiliğin, millî devlet ve millî beka fikrinin kuvvetlendiği, düşman güçlerinin hissedildiği devirlerin ürünüdür (Tural, 1987: 228).

Ömer Seyfettin’in kurmaca metin olarak adlandırılan hikâyelerinde de tarihi konulara genişçe yer verildiği görülür. Ömer Seyfettin’in yakın arkadaşlarından Ali Canip’in aktardığına göre o, özellikle 1917 yılından sonra Türk tarihinin önemli eserlerinden Peçevi’yi, Naima’yı, yine Hammer tarihini okumuş ve buralardan hikâyelerine malzeme çıkarmıştır (Yöntem, 1947: 35). Dolayısıyla Ömer Seyfettin’in buralardan etkilenecek yazdığı hikâyelerde savunmaya önem vermesi, bu konuları işlemesi yazarın içinde yaşadığı dönemin olaylarıyla ilgilidir (Enginün, 1984: 74).

Çanakkale Savaşı devam ederken 1915 yılında Harbiye Nezareti’nin tertip ettiği Çanakkale gezisine Ömer Seyfettin de iştirak eder. Geziye özel olarak davet edilenler yaşanan güçlükleri, fedakârlıkları bizzat yerinde görmüşlerdir. Hatta cepheye arkadaşı Ali Canip’le beraber giden yazar da yer yer tehlikelerle karşılaşmıştır (Geçer, 2016: 197). Esasen gezi vasıtasıyla cephe gerçeklerinin, millete yönelen tehditlerin sanat camiasınca da görülmesi istenmiştir. Savaş sonrasında genel olarak tarih ve kahramanlık temalı konulara ağırlık verilmesi millî bir edebiyat meydana getirme düşüncesinden kaynaklanır. Yazarın “Eski Kahramanlar” başlığı altında yazılan hikayeleri de bu bağlamda düşünülmelidir (Polat, 2007: 81).

Ömer Seyfettin, “Eski Kahramanlar” serisi altında “Ferman (1917), Küçük (1917), Vire (1917), “Teselli” (1917), Pembe İncili Kaftan (1917), Başını Vermeyen Şehit (1917), Kızıl Elma Neresi? (1917), Büyücü (1917), Teke Tek

(1917), Topuz (1917), Diyet (1918)” destani özellikleri olan tarihi kahramanlar yaratır.

Ömer Seyfettin’in bu seri altında yazdığı ilk hikâyesinin adının “Ferman” olması dikkat çekicidir. Çünkü ferman, emir ve hüküm kelimelerinin eş anlamlısı olarak üzerinde padişah tuğrası bulunan, onun emirlerinin (buyruk) genel adıdır (Kütükoğlu, 1995: 400-406). Herhangi bir konuda ferman çıkarılmışsa o mutlaka yerine getirilmesi gerekir.

“Ferman” hikâyesi Belgrat seferinde büyük yararlık gösteren Tosun Bey’in kahramanlık öyküsünün merkeze alındığı bir olayı anlatır. Tosun Bey, henüz yirmi beş yaşında, canını devletine adanmış, yetim büyümüş, serdengeçti askeri bir tipi temsil eder. O, muharebelerde otuzdan fazla yara almış, “kuş gibi uçar, yıldırım gibi seğirtir, arslan gibi atılır, kaplan gibi parçalardı”. Bir destan kahramanı kadar idealize edilen Tosun Bey, anlatma zamanı için son derece gerekli olan bir modeldir: “Hem cesur hem fazıldı! Seferlerde sedefli cura ile kahramanlık destanları söyler; sulh zamanında gayet çelebice hikmetlerle dolu gazeller, kasideler yazardı. Kılıç kabzasının nasırlattığı elinde, kalem yabancı durmuyordu.” (Polat, 2011: 494).

Tosun Bey, padişah otağının kurulmadığını görünce büyük bir heyecana kapılır, çünkü “Otağ onun nazarında müteharrik bir Kâbe” gibidir. Padişah makamına Kâbe gözüyle bakan Tosun Bey, devletin itibarını kurtarmak, kaybolan otağı bulmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmez. Sonunda Niş Beyine ulaştırılmak üzere kendisine verilen “ferman-ı hümayun” içinde ölüm fermanı yazmaktadır. Ancak bütün ülkenin, bütün askerlerin, devlet adamlarının kahramanlığını bildiği Tosun Bey, fermanın yerine getirilmesini bizzat kendisi ister. Ömer Seyfettin, devlete sadakatte hiçbir şeyden çekinilmemesi gerektiğini Tosun Bey gibi tarihe mal olmuş kahraman bir isim üzerinden somutlaştırır.

Ömer Seyfettin kahramanlık konusunu işlediği hikâyelerinde genellikle bir kişiyi öne çıkartarak onu kahraman bir tipe dönüştürür. “Kütük” isimli hikâyesinin kahramanı Arslan Bey de zekâ ve cesareti temsil eden devlet adamıdır. Onun bir devlet adamında bulunması gereken bu özelliklerinin yanında, birçok insanî değerlere de sahip olduğu anlaşılmaktadır: “Çifte direkli yeşil çadırın kapısı önüne serilmiş büyük bir kaplan postu üzerinde kehribar çubuğunu fosur fosur çeken koca bıyıklı, iri vücutlu, ateş nazarlı sair kumandan, gözlerini alacağı kalenin sallanan bayrağına dikmişti. (...) Arslan Bey, düşmanın cesurunu, kahramanını, yılmazını severdi. Onca harp bir mertlik sanatıydı. Düşman ordusundan kaçıp kendisine iltica edenlere hiç aman vermez, ‘hain, her yerde haindir’ diye hemen boynunu vurdururdu.” (Polat, 2011: 522).

Arslan Bey, düşmanı bir mermi atmadan, bir şehit vermeden teslim alır, üstelik düşmanın top diye bildiği, topa benzetilmiş bir kütük sayesinde.

“Vire” hikâyesinin asker kahramanı Barhan Bey insanî kıymetlere sahip birisidir. Barhan Bey bu yönleri ile anlatma zamanında, kendi sosyal çevreleri için iyi bir modeldir: *“Barhan Bey pek çok düşünen, hiç faka basmayan, akıllı cesurlardandı. ...Ne asildi ne de kul ..., ... Ağırlığından daima bir tarafa eğilmiş gibi duran bu basın içinde sönmez bir ateş, sönmez bir zekâ alevi tutuşuyordu. İşte bu mukaddes alev, onu daha pek genç iken en namlı kumandanların sırasına yükseltti.”* (Polat, 2011: 536)

Hikâyede Barhan Bey’in kahramanlığı gibi Türk askerinin seciyesi de övülür. Barkan Bey’in ağzından bu durum şöyle anlatılır: *“Biliyordu ki Türk askeri çok itaatlidir. Kumandanları ne söylerse hemen yaparlar. Yalnız bir emre karşı itaat göstermezler. O da ‘teslim emri’dir. Türk ölmeyi teslim olmaya tercih eder.”* (Polat, 2011: 536).

“Teselli” hikâyesi, tıpkı “Ferman”da olduğu gibi vatan uğrunda her türlü emri yerine getirmeye hazır olan İskender Paşa’nın sorumluluk şuuru anlatılır. İran’la gerçekleşen savaşta şehirdeki insanlara zarar vermeyeceği konusunda teminat veren İsmail Mirza’nın sözüne inanan İskender Paşa, bunun aksine bütün kadın ve çocuklar da dâhil insanların katledildiğini görür. Savaş meydanında yakın arkadaşlarını da şehir veren İskender Paşa, bu ölümlerin tamamından kendisini sorumlu tutar. Kendisi için padişah’tan idam fermanını geleceğini bekleyen ve surede kendisini ibadete veren paşa, idam yerine ödüllendirildiğini öğrenir. Bundan sonra İskender Paşa’nın devlete bağlılığı ve vatan için şehit olma arzusu daha da artar.

Ömer Seyfettin en yaygın bilinen hikâyelerinden birisi de “Pembe İncili Kaftan”dır. Hikâyede “Forsa”da olduğu gibi vatan için ihtiyaç duyulduğu zaman nasıl fedakârlıktan kaçınılmayacağı ortaya konulmuş olur. Osmanlı Devleti’ni temsilen İran’a elçi olarak gönderilecek isim “ölümünden korkmayan, cesur, devletin şanına dokunacak hareketlere karşı koyacak” birisi olması arzu edilir, bu Muhsin Çelebi’dir. Çünkü Şark’ta Şah İsmail geçtiği yerlerde dikili ağaç bırakmayan, canavarca hislerle sağına soluna delice saldıran ve adeta durdurulamayan birisidir. Böyle bir kişiye karşı Osmanlı Devleti’nin vakarını koruyacak, Şah’ın itibarını da yerle bir edecek kişi Muhsin Çelebi’dir. Muhsin Çelebi, büyüklerle ülfet etmez, ikbal istemez, cesur, doğrudan ayrılmaz, ölümünden çekinmez, dünyaya minneti olmayan” birisidir.

“Başını Vermeyen Şehit” hikâyesinde Peçevi tarihinde kayıtlı olan Grijgal’in savunması sırasında gösterilen bir kahramanlık anlatılır. Vatan toprakları tehlikeye düştüğü zaman, Türk insanının vatan sevgisi uğruna nasıl canını feda etmeye hazır olduğu, nasıl bir kahramanlık gösterdiği ortaya konulur (Çonoğlu, 2007: 242). Hikâyede Peçevi Tarihi’nden yapılan iktibaslar metnin içinde kaybolur. Tarihi asker tiplerinin en iyi örneklerinden birisinin ortaya konulduğu bu hikâyede Kuru Kadı, Deli Hüsrev ve Deli Mehmet’in kalenin

savunulması sırasında yaptıkları olağanüstü kahramanlıklar anlatılır. Savaş öncesinde şehit olmaya hazır olmak için, abdest almaları, namaz kılmaları, helalleşmeleri bunu göstermektedir. Yazar, tarihte var olan ve bilinen olumlu anlamdaki “Deli”yi kahramanlığın bir sıfatı olarak isimlerin başına koyar. Çünkü bunlar vatan savunması söz konusu olduğu zaman hiçbir fedakârlıktan kaçınmazlar. Yazar, kendilerini Hz. Ömer’e nispet eden ve Osmanlıda on altıncı yüzyıldan itibaren istihdam edildikleri bilinen delilerin “yazılan başa gelir” düsturu ile hiçbir tehlikeden kaçınmayan, cesaret ve kıyafetleriyle düşmanı şaşırtan ve korkutan bir grup olduğunu bilir (Özaydın, 1994: 132). Tahir Alangu’ya göre bu hikâye iki kaynağı vardır: Bunlardan ilki Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesidir. Çelebi, Türk idaresindeki Macaristan’ı gezerken Kapoşvar Kalesini ziyareti sırasında “Şehit Deli Mehmet”in kabrini gördüğünden bahseder. Diğeri ise, Peçevi İbrahim Efendi tarihinde kaydedilen bilgilerdir (Alangu, 1968:358). Bu hikâyenin üç kahramanı “Deli Mehmet, Deli Hüsrev ve Kuru Kadı”nın serüvenleri Peçevi tarihi ile benzerlik gösterir. Yazar, Sigertvar’da eski gazilerle beraber olmuş, gaza menkıbelerini dinlemiş ve bunları eserlerine yansıtmıştır (Alangu, 1968: 359).

Tahir Alangu, Ömer Seyfettin’in bu konulara neden çok eğildiğiyle ilgili önemli bilgiler de verir. Ona göre yazarın bu konulara ilgisi o sırada Ahmet Refik’in “Geçmiş Devirlerde Osmanlı Hayatı” adlı eserinin uyandırdığı ilgilerin, İttihat ve Terakki Partisi çevresinde toplanan aydınların takım halinde birbirlerini desteklemelerinin de etkisi olmuştur (Alangu, 1968: 359).

“Kızıl Elma Neresi” hikâyesinde Yeniçerilerle Sipahiler arasında bir savaş aracı olarak gösterilen “Kızıl Elma” sembolünün hangi memleketi kastettiği tartışılmaktadır. Eski bir geleneğin devamı olan ve Türklerin fetih geleneğini yansıtan bu cümle Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve Gelibolu’lu Ali’nin Künhü’l-ahbâr gibi eserlerinde de geçmektedir (Alangu, 1968: 359).

Hikâyede ana tema olarak ordunun hükümdara mutlak itaati ve devletin ilkelerine bağlılığı vurgulanır. Ordu içinden gelişigüzel seçilen üç neferin aynı kararlılıkla, aynı şeyleri söylemiş olması, onların bir ideal birliği etrafında birleştiklerinin açık göstergesi durumundadır. Kendisi de bir asker olan ve Balkan Bozgununu bizzat yerinde gören Ömer Seyfettin, devrin son derece ihtiyaç duyduğu, disiplinli ve inançlı askerî yapının kurulmasına model teşkil edecek şahısları oluşturur. Bu neferlerin sahip olduğu inanç ve moral değerleri, her dönemde orduların ihtiyaç duyacağı temel kıymetlerdir: *“Bu bir hakikattir! Mademki halk söylüyor; halktan gelen ses, hakkın sesidir! Ona efsane denmez. Mutlaka bir aslı vardır. Fakat siz bilmiyorsunuz. ...“Gördün ya” dedi. “Üçünün de cevabında bir fark yok. Hakikat bir: ‘Kızıl Elma’ benim gitmek istediğim yer, işte... Hakk’ın beni götüreceği yer...”* (Polat, 2012; 604).

Bu hikâyelerden “Büyücü”de Eyyübiler devrini anlatan yazar, “Diyet”te Koca Ali’nin bireysel kahramanlığını anlatır.

“Topuz”da devletin vakar ve gücü, bir savaş âletinde sembolleştirilir. Onu eline alan askerin tavır ve konuşmalarında bu gücü sezmek mümkündür. Anlatma zamanında çok ihtiyaç duyulan bu temel kıymet, yine hikâyenin imkânları içerisinde verilmiştir:

“Mum rengi çehrelerin şaşkın gözleri karşısında, bu tek Türk, kaftanının uzun eteklerini omuzlarına attı. Kılıcını kınına koydu. Uzandı, ezdiği başın üstünde duran kanlı topuzu aldı. Yere bıraktı. Sonra tahttaki ölüyü aşağı çekti. Onun yerine oturdu. Gayet fasih bir Ulahçayla, ‘Haydi, padişah namına bana itaat edin!’ dedi.” (Polat, 2011: 630-631).

Ömer Seyfettin’in konuyu ele alışı ve verdiği mesajı bakımından en yaygın bilinen hikâyelerinden birisi de “Diyet”tir. Bu hikâye tarih konulu hikâyeler arasında değerlendirilemez. Çünkü hikâye tarihteki önemli bir olaya vurgu yapmaz veya oraya işaret edecek izler taşımaz. Ancak “Kara Ali ve çevresindekiler, savaşların çokça yaşandığı, yeniçerilerin bulunduğu dönemde tarihten koparılıp getirilmiş, belki de eski dönemlerin toplum sosyolojisini gözler önüne seren tarihsel kişilikler durumundadır.” (Çelik, 2006: 93-94.)

“Diyet”te bütün hayatı boyunca onurunun pesine düşmüş olan Koca Ali vardır. Aslında kimsenin lütfuna ihtiyaç duymadan yaşamak isteyen Koca Ali, bütün hikâye boyunca aynı çizgide gösterilir: “O, daha pek gençken, vezir amcasının lütfunu bile çekememiş, minnettar kalmak için aile ocağından kaçmış, gurbet ellerine atılmıştı. Şimdi kör talihi onu bak kime köle edecekti.” (Polat, 2011: 658).

Ömer Seyfettin kahramanlığı merkeze alan diğer hikâyelerinde olduğu gibi “Topuz” ve “Diyet”te de (Polat, 2011: 24-25) eski Türk kahramanları üzerinden yeni nesle bir ideal ve şuur verme hedefindedir.

Hikâyelerde varlığına en sık rastlanılanlar, savaşçı - destani (tarihî) tiplerdir. Genel karakteristiğini mertliğin, gözünü budaktan sakınmamanın, tok sözlülüğün, fedakârlığın oluşturduğu bu kahramanlar, Ömer Seyfettin’in hikâyelerindeki şahıs kadrosunun en akılda kalıcı olanlarıdır. “Pembe İncili Kaftan”ın Muhsin Çelebi’si, “Ferman”ın Tosun Bey’i, “Forsa”nın Kaptan Kara Memiş’i, “Teselli” hikâyesinin İskender Paşa’sı adeta eski destani ruhun, tarihin içinden süzülerek günümüze ulaşmış timsalleridir. “Başını Vermeyen Şehit”teki Deli Mehmet ve Deli Hüseyin, “Diyet”teki Koca Ali, “Büyücü”deki Doğan Bey minnet etmeyen, beklentisiz, etrafın kendilerini gıptayla takip ettiği fedakâr, yüce gönüllü kimselerdir.

Yaşarken Tarihe Karışanlar: Yeni Kahramanlar

Ömer Seyfettin hikâyelerinde kahraman tip yaratmada usta bir yazar olduğunu yukarda ifade etmiştik. Pek çok hikâyesinde tarihe mal olmuş herkesçe bilinen kahramanları çeşitli şekillerde eserlerinde işlerken, kimi zaman da bilinmeyen, ilk defa onun tarafından hikâyeye giren ve millî bir kahramana dönüşen tipler de çizer. Bu isimler bazen çocuk, bazen kadın, bazen maddi bir varlığa sahip olmayan ama bir vatansever olabilir.

Avrupa’da eğitim gören, Avrupalı bir kadınla evlenip millîyetini unutan bir insanın ülkesinin ve kendisinin başı sıkışınca “Ben Neyim?” sorusunu sormasına ve aslına dönmesine bir çocuğun vesile olduğu “Primo Türk Çocuğu”nun² devamı olarak ondan iki yıl kadar sonra 1914 yılında kaleme alınan “Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?” bunlardan birisidir. Hikâyede anlatılanlar Ömer Seyfettin’in içinde yaşadığı ve Osmanlı Devleti’nin her taraftan kuşatıldığı dönemlerdir. Ana tema, O tarihlerde Osmanlı şehri olan Selanik’in işgalinin bir çocuk olarak Primo’nun Türklük şuurunu idrak etmesine vesile olmasıdır. Yine onun Yunan işgalcilerinden intikam almak için hazırlık yapmasıdır.

Burada hikâyenin özünden ziyade Ömer Seyfettin, hikâye kahramanı çocuğu büyük Türk atalarının ismini vererek hem tarihten bir güç olma hem de tarihte büyük zaferler kazanmış Türk büyüklerini örnek almayı salık verir. Primo’ya yeni isim konulacağı zaman babası Oğuz, Turhan, Orhan, Cengiz, Turgut, Alp gibi tarihi isimlere yönelir. Hikâyede sayılan isimlerden birisi hariç İslamiyet öncesi Türk tarihine ait isimlerdir. Çünkü Türklerin en eski destanlarından birisi olan Oğuz Kağan Destanı’nın kahramanı ve İslamiyet öncesi Türklerin kahraman tiplerinden birisinin adıdır Oğuz (Kaplan, 2011). Yazar, hikâyesinin kahramanı olan Primo’ya Oğuz adını veririr. Babasına “Bu büyük bir adamın adı mıdır?” diye sorar ve “En büyük Türk’ün adı” şeklinde de cevap alır. Devamında da “*Her milletin olduğu gibi Türkler’in de esatiri vardır. Oğuz Han gökten inmiş ve sülalesi Türklere hükmetmiş*”tir (Polat, 2011: 393).

Babası Oğuz ismini verdiği çocuğunun büyük ve faydalı şeyler yaparak tarihe geçebileceğini ikna eder. Yine Oğuz ismini verdiği oğluna buna uygun olarak Mavi Bayrak adlı bir kitap getirir. Oğuz, kitabı okudukça şuurlanmaya ve Türk bir ailede neden evde uşak aşçı gibi çalışanların Türk olmadığı gibi sorular sormaya başlar. Babası Oğuz’a tarih konusunda bilgiler vermeye devam eder. “Bizim hükümetimizi tesis eden Ertuğrul ve Osmanoğulları Turan’dan, Horosan’dan, Altundağı’ndan kalkarak Anadolu’ya gitmişler, Anadolu’da ne kadar Türk varsa Selçuki ve başkalarını hepsini kılıç kuvvetiyle

² “Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?”, *Türk Sözü*, 8 Mayıs - 24 Temmuz 1330 / 21 Mayıs - 6 Ağustos 1914. (Derginin 12. Sayısı hariç 5-16. sayıları arasında tefrika edilir).

birleştirmişler.” (Polat, 2011: 395). Dolayısıyla yazarın hikâyesinin çocuk kahramanına Oğuz ismini vermesi boşuna değildir. Aradan asırlar geçip büyük imparatorluklar kurmuş olan Türkler şimdi tekrar bir sıkıntıya düşmüş, Osmanlı Devleti, topraklarını kaybetmeye başlamıştır. Burada derleyip toparlayacak olanlar tarihten ve tarihi şahsiyetlerden aldıkları güç ve kuvvetle bunu yapabilirler. Nitekim hikâyesinin ilerleyen bölümlerinde “fert yok, millet var” şeklinde formüle edecek olan Oğuz için, bugün can çekişen durumda olan büyük Türklüğün felaketini anlıyordu, kendi hayatının kıymeti yoktu, “Bu fani ve muvakkat hayatı, büyük Türklüğün büyük hayatı için feda edivermeliydi.” Çünkü “büyük bir millete, şanlı bir kavme, âli bir vatana mensup olmak ve onun yolunda ölmek... İftihar olunacak şey bu idi” denilir (Polat, 2011: 415). Nihayet vatanı uğrunda fedakârca çarpışarak tarihin ölümsüz kahramanları arasına karışmak onun hayallerini ve rüyalarını süsler. Nitekim kahraman olarak anılmak da böyle bir şeydir.

Ömer Seyfettin, dönüşünde burada edindiği izlenimlerden yola çıkarak “Yeni Kahramanlar” başlığı altında “Çanakkale’den Sonra” (1917), “Kaç Yerinden” (1917), “Müjde” (1918), olmak üzere üçü *Yeni Mecmua*’da yayımlanan ve “Bir Çocuk Aleko” (1938) hikâyelerini kaleme almıştır (Ayvazoğlu, 2015: 197). Yaşı kırk beşi geçmiş, yakın çevresinin “meraklı” uzaktan tanıyanların “deli” olarak tanımladıkları birinin ağzından anlatılan “Çanakkale’den Sonra” hikâyesinde, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki ümitsizlik ve çaresizlik dile getirilir. Ancak insan olmanın daha doğrusu bir milliyete mensup olmanın gerekliliği vardır ve bunlar yerine getirilirse en umutsuz durumlarda bile bir çıkış yolu bulunacaktır. Anlatıcıya göre, “Milliyeti ve içtimaiyeti” yoksa birinin ona insan denemez. Umumi Harp ilanından bir süre sonra düşmanın Çanakkale’yi geçemediğini öğrenince kendisine gelen ve aslına dönen hikâye kahramanı, köşkünü tamir ettirir, evlenir ve yeni bir hayat kurar. Doğan kız çocuğunun adını da “mefkûre” koyar. Çünkü mefkûresi olan milletler ümitsizliğe mahkûm olmaz.

“Kaç Yerinden” hikâyesinde Ömer Seyfettin, içinde yaşadığı zamandan memnun olmayan ve kahramanlıkların eskide kaldığını düşünen bir destan şairine, doktor arkadaşı tarafından gerçek kahramanların günümüzde de yaşadığına nasıl ikna ettiği konu edilir. Bunlar konuşulurken tesadüfen yolculuk yapılan vapurda bu kahramanlardan birisi de vardır. Ferhat Ali Bey, çeşitli cephelerde savaşmış, tam kırk dokuz yerinden yaralanmış, en son Galiçya Cephesinde savaşırken bir bacağına kaybetmiş ve savaşmaya tek bacağıyla pilot olarak devam etmiştir. Ancak gerçek bir kahraman olan bu asker, kahramanlığının anılmasını, konuşulmasını, yüceltilmesini istemez, çünkü bunun hasbîliği ve fedakârlığı bozduğuna inanır. Dolayısıyla bu fedakârlıkların

yanında anlatılmasının kendisini küçük düşürdüğüne inanmaktadır, çünkü vatan için savaşmanın karşılığı beklemeden yapılır.

“Bir Çocuk Aleko” hikâyesinde asıl adı Ali olan bir çocuğun müthiş kahramanlık öyküsü anlatılır. Aslında çocukken ebedi kahramanlar arasına karışan ve ölümsüzleşen çocuğun öyküsüdür. Gelibolu’da bir Rum fırıncının yanında çıraklık eden Ali, çalıştığı fırının kapanması ve savaş dolayısıyla köyünün boşalmasıyla etrafta kimseyi bulamaz. Aç ve açıkta kalan Ali, etrafta dolaşırken bir Rum kafilesine dek gelir ve onlara kendisini Aleko olarak tanıtır. Rumcayı çok iyi bilen Ali’ye inanan papaz onu himayesine alır. Aleko’yu ajan olarak kullanmak isteyen papaz, onu İngilizlerle haberleşmede kullanmak ister. Fakat Aleko kendisine teslim edilen mektubu bir Türk paşasına gösterdikten sonra karşı tarafa ulaştıracaktır. İngiliz kumandanı tarafından Türk paşasının çadırında patlatması için verilen saatli bombayı İngiliz karargâhında patlatan Ali, vatanı uğruna kendisini de feda etmiştir. Burayı tekrar kendin yaz, bir yerden alıntı olduğu gölgeden belli oluyor.

Olay ağırlıklı hikâyeler yazan Ömer Seyfettin’de psikolojik tahliller neredeyse yer almaz ancak, çatışma ve tezatlar olayı ilginç ve akıcı kılan özelliklerdir. Onun hikâyelerinde olaylar harekete, entrikaya; kısaca serim, düğüm, çözüm şeklinde devam eden bir süreç işler.

Hikâyelerinin çoğunda düğümün çözülmesini okuyucu büyük bir heyecanla bekler. Bu heyecan duygusunda hikâyenin olay örgüsündeki başarı vardır. Okuyucu hikâyenin sonunda bazen acıma, bazen hayret, bazen nefret ve bazen de takdir duygularıyla kendisini olayın içinde bulur. Hikâyelerinde Efruz Bey, Cabi Efendi, Muhsin Çelebi, Kuru Kadı gibi unutulmaz karakterler yaratır.

Esir düşen bir Türk denizcisinin hikâyesini konu olan “Forsa”da (1919), kahramanlıkla beraber, vatan sevgisi, kararlılık, sabır ve inancın ne kadar önemli olduğuna işaret edilir. Akdeniz’e hâkim Osmanlı Denizcilerinden Kara Memiş, en şanlı, en meşhur Türk gemicilerindendir. Genç yaşında Tarık Boğazı’nı geçmiş, aylarca kıyı görmeden engin denizlerde yol almış, irili ufaklı pek çok donanmayı esir almış birisidir. Nihayet esir düşen denizci, kırk yıllık bu hayatında ülkesine ve topraklarına kavuşacağından asla şüpheye düşmez. Nihayetinde özgürlüğüne kavuşur ve yine vatanı için ölmeye hazır olduğunu açıklar. Hikâyenin arka planında Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’deki hâkimiyetinin Kara Memiş gibi fedakâr ve vatan sevgisi kahramanlar sayesinde gerçekleştiğine de işaret edilmiş olur.

Sonuç

Türk edebiyatının ve hikâyesinin unutulmaz isimlerinden Ömer Seyfettin bundan bir asır önce genç sayılabilecek (otuz altı) bir yaşta vefat etmiştir. Yazar bu kısa hayatında başta hikâye olmak üzere, makale, şiir, fıkra, mensure, mektup, piyes, hatıra gibi farklı edebi türlerde eserler vermiştir. Yine bunların yanında tercümeler yapmıştır. Ancak Ömer Seyfettin şairliği, fikir adamlığı gibi pek çok farklı yönü olmasına rağmen hikâyeciliği daha öne çıkmış bir isimdir. Bunda sade ve akıcı bir dille olay ağırlıklı hikâyenin ilk temsilcilerinden olmasının yanı sıra, mefkûre sahibi bir yazar olarak hikâyelerinde Türk insanının ortak değerlerini ön plana çıkarması ve bunu samimi bir dille işlemesinin de etkisi vardır.

Ömer Seyfettin asker bir aileden gelmenin yanı sıra kendisi de askeri okulda eğitim görmüş, asker olarak göreve başlamış, Balkan Savaşlarını cephede geçirmiş, orada yaşananların bizzat tanığı olmuş, esir düşmüş birisidir. Yine Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale'ye davet edilen edebi heyetin içinde yer almış, burada gördüklerini ve hissettiklerini hikâyelerine konu etmiştir. Sadece savaşı değil, savaş sonrası yaşadıklarını da farklı bir sosyolojik bağlamda savaş zengini muhtekirler olarak hikâyelerinde işlemiştir.

Ömer Seyfettin'in kurmaca metin olarak adlandırılan hikâyelerinde de tarihi konulara, dolayısıyla tarihi kahramanlara geniş ölçüde yer verir. Çünkü ona göre tarih bir milletin bilinçlenmesinin ve bir mefkûreye sahip olmasının ana kaynaklarındandır. Tarihi konuları işleyen hikâyelerinin kaynakları arasında Peçevi, Naima gibi isimleri zikretmek yine kimi hikâyelerine epigraf olarak seçtiği metinlerde buralara vurgu yapması bunun açık delilidir. Yazarın “Eski Kahramanlar” başlığı altında özellikle 1917 yılından itibaren yazdığı hikâyelerde tarihi olayları ve kişileri, örnek bir kahraman olarak Türk milletinin önüne koyması önemlidir. Çünkü milletler tarihi ve tarihi şahsiyetleriyle daha da büyürler. En umutsuz oldukları anda bile tarihten ve tarihi şahsiyetlerin hayatlarından aldıkları ilhamla bir çıkış yolu bulurlar. Ömer Seyfettin bu başlık altında kaleme aldığı “Ferman, Pembe İncili Kaftan Başını Vermeyen Şehit Kızıl Elma Neresi?” gibi hikâyelerde Türk insanına örnek ölümsüz kahraman tipler ortaya koyar. Yazar kimi hikâyelerinde de yaşarken tarihe mal olmuş tipler çizer. “Yeni Kahramanlar” başlığı altında “Çanakkale'den Sonra, Kaç Yerinden, Müjde, Bir Çocuk Aleko” gibi hikâyeleri de bunlar arasında değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- ALANGU, Tahir (1968), *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul.
- ANDI, M. Fatih (1999), *Ömer Seyfeddin*, Şule Yayınları, İstanbul.
- ANDI, M. Fatih (2011), “Ömer Seyfettin Edebi Şahsiyeti ve Eserleri”, *Bir Dünya Yazarı Ömer Seyfettin Sempozyumu Bildirileri*, s. 16-27, İstanbul.
- ARGUNSAH, Hülya (2003), *Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde İnsan*, Bilge Yayınları, Ankara.
- ARGUNŞAH, Hülya (2011), “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Temel Değerler Dünyası”, *Bir Dünya Yazarı Ömer Seyfettin Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2015), *Edebiyatın Çanakkale’yle İmtihanı Arıburnu ve Seddülbahir’de On Gün*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- BELGE, Murat (1994), *Edebiyat Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- CUNBUR, Müjgan (1992), “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 1-18, Ankara.
- ÇELİK, Yakup (2006), “*Tarihî Hikâyelerde Anlatma Problemi*”, *Ömer Seyfettin’i Yeniden Okumak Ölümünün 85. Yılında Ömer Seyfettin’i Anma Toplantısı*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, s. 83-97, Kayseri.
- ÇONOĞLU, Salim (2007), “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Millî Kimliğin Yeniden İnşasında Millî Kültür Unsurlar”, *T. C. Gönen Belediyesi 1. Düünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu (9-11 Mart 2007) Bildiriler*, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, s. 235-244, İstanbul.
- ECO, Umberto (1996), *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Can Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (1985), “Ömer Seyfettin’in Hikâyeleri”, *Doğumun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 37-49, Ankara.
- ENGİNÜN, İnci (1991), “Ömer Seyfettin ve Çocuklar”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, s. 409-415, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (1992), “Ömer Seyfettin’in Hikâyeciliği”, *Doğumun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 37-49, Ankara.
- ENGİNÜN, İnci (1992), “Ömer Seyfettin’in Hikâyeciliği”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- ENGİNÜN, İnci (2012), “Ömer Seyfettin’in Hikâyeleri”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları- 1*, Dergâh Yayınları İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1985), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tıp Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1994), “Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, s. 248, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (2002), “Başını Vermeyen Şehit”, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- KAPLAN, Mehmet (2011), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Tip Tahlilleri 3*, Dergâh Yay. İstanbul.
- KOÇAK, Ahmet (2015), “Savaşın Gölgesinde Yazılan Hikâyeler: Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Savaşın Yansımaları”, *Çanakkale Araştırmaları Dergisi 100. Özel Sayısı*, Sayı: 18, s.637-656, Çanakkale.
- KÜTÜOĞLU, Mübahat S. (1995), “Ferman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (-DİA)*, Cilt: 12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 400-406, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (1914), “Umumi ve Hususi Türkçe”, *Türk Sözü*, No. 2, 24 Nisan 13307 7 Mayıs 1914, s. 18-19, Ankara.
- Ömer Seyfettin (2000), *Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, (Haz. Hülya Argunşah), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001), *Makaleler*, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınla, Cilt: 1-2, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2011), *Bütün Hikâyeleri*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2007), “Mektedir Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Makaleler 1, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, s. 351-363, İstanbul.
- ÖNERTOY, Olcay (1992), “Ömer Seyfettin’in Milliyetçilik Düşüncesi”, *Doğumun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 73-85, Ankara.
- POLAT, Nazım Hikmet (2007), “Ömer Seyfettin,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.80-82, İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2014), *Şair Ömer Seyfettin Bütün Şiirleriyle*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TEKELİ, İlhan (1998), *Tarih Bilinci ve Gençlik Karşılaştırmalı Avrupa ve Türkiye Araştırması*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TURAL, Sadık, (1984), “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumunun 100.Yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üniversitesi Yayınları, s. 9-39, İstanbul.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1979), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul.
- Ziya Gökalp (1966), *Çınaraltı Konuşmaları*, Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara.

ÖMER SEYFETTİN'İN DESTANLARINDA “TURAN” ÜLKÜSÜ

Ali DUYMAZ*

Öz

Türkiye’de de Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gibi Millî Edebiyat akımı mensubu fikir ve edebiyat adamları, millî kültürün, millî edebiyatın ve kültürel kimliğin oluşumunda halk kültürünün yerini ve önemini idrak etmişler ve bu kültürü sanat işlemleriyle ihya etme yoluna gitmişlerdir. Dünyanın uluslaşma yoluna girdiği, Avrupa’nın hızla uluslar inşa ettiği bir dönemde Ömer Seyfettin de kültürel kimliğin oluşumunda önemli bir yere sahip olan destan türünde manzumeler kaleme almıştır. Destanlarında Türk kültür coğrafyasında destan kahramanı olarak tanınan tipleri ve konuları ele alan Ömer Seyfettin’in düşünce dünyasının oluşum ve gelişiminde Ziya Gökalp’in büyük etkisi olduğu araştırmacıların görüş birliği içinde olduğu bir olgudur. Ömer Seyfettin’in Ziya Gökalp’tan etkilenişi bağlamında baskın tür olarak “destan”, düşünce olarak da “Turan ülküsü” önde gelmektedir. Ziya Gökalp’in Turan şiiriyle coşkulu biçimde başlayan ve yaygınlaşan Turan ülküsü, Ömer Seyfettin’in özellikle 1914 yılından sonraki dönemde kaleme aldığı manzum destanlarında da izlenebilir bir düşünce olarak dikkati çekmektedir. Bu makalede Ömer Seyfettin’in Yeni Gün Ergenekon’dan Çıkış, Kırk Kız, Köroğlu Kimdi, Altun Destan adlarını taşıyan dört destan metninde Turan ülküsünün yansımaları ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Giriş

Yaklaşık olarak XI. yüzyılda kendi kavim kökleriyle ilgili sözlü destan üretme ve aktarma geleneğini terk etmiş olan Türk/Oğuz toplulukları yok olma riski gördükleri nadir zamanlarda “kolektif” belleklerinde var olan “kurucu” metinlere yani destanlara dönme gereği duymuşlardır. Ancak bu dönüş, şart-

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta:aduymaz@balikesir.edu.tr

lar gereği içerik bakımından bir güncelleme şeklinde ve söz yerine yazı ile ifade biçiminde tecelli etmiştir. Mesela Budizm etkisi altında yok oluş sürecine girdiklerini fark ve idrak eden Uygurlar, Uygurca Oğuz Kağan destanını, Anadolu içlerinde yaşam biçimleri tükenme noktasına gelen Oğuzlar da aynı köklerden gelen metni “kam” asıllı olmakla birlikte “veli” olarak sundukları Dede Korkut adlı bir “ozan”ın İslami içerikli anlatıları halinde yeniden üretmişlerdir. Bir başka yazılı kültüre uyarlanma süreci de Tanzimat’tan itibaren Batı kültürü etkisine girmeye başlamakla gerçekleşmiştir. Selçuklu ve Osmanlı çağlarında Fars etkili destan ve efsaneler ve Arap etkili esatir ve menkıbelerle anlatı ihtiyacını karşılamış olan Türk kültürü, Tanzimat’la birlikte Batı kökenli lejand, legend, sage, mit, mitoloji, epope, epik, epos gibi yeni terim ve kavramlarla tanışmıştır. Bu noktada İkinci Meşrutiyet sonrası Millî Edebiyat dönemi keskin bir dönemeç teşkil eder. Ali Canip Yöntem’in “Epope” kitabı ve etrafındaki tartışmalar ile Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin’in öncülüğünde gelişen “millî destan” yazma/yaratma çabaları dikkate değerdir. Bir yandan belki de bilincinde olmadan Cumhuriyet’in kurucu destanlarını kaleme alan, tarih ve coğrafya itibarıyla uzak ve muhayyel “kahramanlar”ı kalemleleriyle çağlarına ve yurtlarına taşımış olan bu şair ve yazarlar, öte yandan içinde yaşadıkları Osmanlı toplumunun çürümüş toplumsal yapısına muhalif kahramanların isyan öykülerine de bigâne kalamamışlardır. Tanzimat’la birlikte Şehnâme dışında destan olduğunu fark etmeye başlayan Türk aydını kısa süre içinde Homeros’un İlyada ve Odisse’si başta olmak üzere Batı medeniyetinin kurucu metinlerine tercüme yoluyla ulaşmış, Şemsettin Sami, Nabizade Nazım gibi birçok Tanzimat meşhuru “esatir” kitapları kaleme almıştır. Örtülü bir tercüme ve adaptasyon süreciyle geçen bu dönem bir anlamda “millî destan” çalışmaları için de bir hazırlık dönemi sayılabilir. Bu tercümeler daha sonraki yıllarda da yaygınlaşarak devam edecektir. İkinci Meşrutiyet sonrasında başlayıp fikir ve sanatın bilimle paralel gittiği bir süreçte kaleme alınan destanlar veya destanların kullanım şekli Ziya Gökalp-Ömer Seyfettin-Ali Canip Yöntem çizgisindedir. Ziya Gökalp’ın ve Ömer Seyfettin’in yazdıkları veya yeniden düzenledikleri destanlar, geleneksel metinleri yeni bir sesle söylemek esasıdır.

Ömer Seyfettin’in “Destan”ları

Ömer Seyfettin, pek çok çağdaşı gibi halk edebiyatı türlerinin adlarını kullanma hususunda bugünkünden farklı bir tasarrufa sahip olmuştur. Mesela o yıllarda “destan” sözü daha çok âşık edebiyatına özgü bir tür olan manzum destan manasında kullanılırken epik türdeki destan için menkıbe, epope ve hatta masal sözleri tercih edilmiştir. Kavramsal farklılıklarla birlikte

Ömer Seyfettin'in bugün "destan" sözünün kapsamı altında topladığımız metinleri yerli ve yabancı kaynaklardan ciddi anlamda takip ettiğini bu konulardaki çalışmalarından anlayabiliyoruz. Mesela Fin destanı Kalevala'dan ve Yunan destanı İlyada'dan bazı parçaları Türkçeye çeviren Ömer Seyfettin, kimi yazılarında bu destanlar hakkında ayrıntılı bilgiler de vermiştir. Ömer Seyfettin'in ilgisi Batı destanlarından çevirilerle sınırlı kalmamış, Türk destanlarından bazı parçaları da yeniden üreterek veya işleyerek kaleme almıştır. Destan parçaları tabirini kullanmamızın sebebi, onun tasarladığı ve girişimde bulunduğu halde tamamlayamadığı bütüncül bir destanın ortada olmayışından dolayıdır. Destan yazma girişimlerinde içeriğin yanı sıra tür, şekil ve dil de Ömer Seyfettin'in özen gösterdiği öğeler arasında yer almıştır. Bu yüzden onun çalışmaları, edebiyatın dilini, üslubunu ve içeriğini millileştirme gayretleri çerçevesinde de değerlidir. Öte yandan Ömer Seyfettin, Batı Avrupa toplumlarının uluslaşma süreçlerini de yakından izlediği için millet olabilmenin yolunun dilde, edebiyatta, daha geniş anlamda kültürde öze dönmekten geçtiğini, millet bilincinin oluşması için milletin tarih ve kültüründeki değerlerin yeniden ortaya çıkarılarak sanatçıların bu değerleri nitelikli sanat eserlerine dönüştürmeleri gerektiğini kavramıştır. Bu bağlamda da geçmişi yeniden kurmak için destanlardaki millî özü ve ruhu yakalayıp çağdaş bir sesle yeniden üretmek ihtiyacı duymuştur. Ömer Seyfettin, "Kaç Yerinden" adlı hikâyesinde destanlara olan sevgisinin nedenini dolaylı biçimde açıklarken aynı zamanda geleceğe dönük neler yapılabileceğinin de formülünü verir: "*Sanatkâr hâl içinde mefkûresini olanca heyecanıyla duyamayınca romantik maziye döner. Orada ezeli efsanelerini yaşayan binlerce tayf vardır. Bu tayflara tarihin hayalinde renkler, şekiller verir. Onlara meftun olur. Destanlarını terennüm eder...*" (Ömer Seyfettin, 2020: 345).

Ömer Seyfettin'in hikâyeciliğine ve yazılarına yön veren düşüncesinin oluşumunda Ziya Gökalp'ın büyük etkisi olduğu araştırmacıların görüş birliği içinde olduğu bir olgudur. Türkiye'de folklor araştırmalarının ve halk kültürünün ulus bilinci yaratmada büyük bir değere sahip olduğunu ilk önce kavrayanlardan birisi olan Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin'in de yer aldığı *Genç Kalemler* hareketi ile ulusal bir zeminde gelişecek yeni bir edebiyatın oluşmasında halk kültürünün büyük bir kaynak olabileceğini yaptığı hem teorik hem de pratik çalışmalarla göstermiştir (Alangu, 1983: 135). Pek çok konuda olduğu gibi halk kültürüne ve folklor araştırmalarına yaklaşım açısından Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'ın düşüncelerinin benzer olduğu görüyoruz. Ancak Ömer Seyfettin'in Ziya Gökalp'tan etkilenişi bağlamında baskın tür olarak "destan"ın, düşünce olarak da "Turan ülküsü"nü geldiğini düşünüyoruz. Nitekim Ömer Seyfettin, çağdaşı pek çok şair ve yazarın da denediği gibi

destan yazma girişimlerinde bulunmuştur (Ömer Seyfettin'in destanları hk. Bk. Duymaz, 2009).

“Turan Masalları”

Türk kültürünün öz köklerini arayış, aslında doğal olarak Ziya Gökalp'ın adını koyduğu Turan düşüncesine doğru akışı zorunlu kılmıştır. Başka bir ifadeyle köken mitlerinin mekânı ve zamanı, yani mitik tarih ve coğrafya Turan düşüncesini besleyen bir yapı teşkil etmiştir. Kuşkusuz Osmanlı imparatorluğunun tarihte gerçekleşmiş olan ve gitgide daralan engin coğrafyası yerine ikame edilmesi gereken coğrafi seçenek olarak da Turan, eşit ve denk bir tasavvur ve tahayyülü içermektedir. Ziya Gökalp'ın ifadesiyle Turan, “büyük ve müebbet” bir ülke tasarımıdır, ancak bu ideal ülkenin imparatorluk coğrafyasının alternatifi olarak tasarlandığı ya da en azından imparatorluğun coğrafyasından geri düşmeyecek biçimde tahayyül edildiği de bir gerçekliktir. Bu açıdan Turan ülküsü bir başka yönden imparatorluğun elden çıkıp gidişinin doğurduğu sarsıntıya karşı sosyal ve psikolojik bir tepki olarak da düşünülmelidir.

Kendisi de Turan soyadını alan Hüseyinzade Ali Bey ve Gaspıralı İsmail gibi devir aydınlarının da etkisiyle Ziya Gökalp, 1911 yılında *Genç Kalemler* dergisinde (22 Şubat 1326/7 Mart 1911, s. 167) “Turan” başlıklı bir manzume yayımlamış ve şiirin altına “Beyazkule, 4 Şubat 1326” notunu eklemiştir. Daha sonra başka dergilerde de yayımlanmış olan bu manzume, çağında çok büyük ilgi görmüş ve özellikle genç aydınlar arasında olağanüstü etkiler yaratmıştır. Gökalp, bu manzumesini 1914 yılında yayımladığı “Kızılirma” adlı kitabına da ilk şiir olarak koymuştur (Ziya Gökalp, 2019b: 21-22). Ziya Gökalp, yıllar sonra Turan düşüncesini *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde “Türkiyecilik”, “Oğuzculuk yahut Türkmencilik” ve “Turancılık” aşamaları şeklinde yeniden sistematize edecek ve duygusal bir boyuttan gerçekçi bir yöne doğru çekmeye çalışacaktır (Ziya Gökalp, 2019a: 40-45). Yani Turan ülküsü, başlangıçta bir duygu yoğunluğunun ve coşkunun dışavurumu biçiminde şiire dökülmüş, zamanla işlenerek ve yeni şartlara uyarlanarak güncellenmiştir. Bu gelişmeyi hem Ziya Gökalp'ın hem de Ömer Seyfettin'in eserlerinden izlemek mümkündür.

Turan sözü ve ülküsü, devrin aydınları üzerinde o denli etkili olmuştur ki mesela Türk Yurdu Kitaphanesi, 1914'te “Turan Masalları” adlı bir kitap serisi yayımlamaya başlamış ve serinin ikinci eseri olarak da Ömer Seyfettin'in yazı hayatındaki ilk hikâye kitabı olan “İhtiyarlıkta mı Gençlikte mi?” hikâyesi yayımlanmıştır. Nitekim Nazım Hikmet Polat da Ömer Seyfettin'in rumuzsuz ve takma ad kullanmadan Turan düşüncesi çerçevesinde yazdığını belirttiği on

yedi hikâyeyi bir araya getirmiş, kitabın adını da “Turan Masalları” koymuştur (Ömer Seyfettin, 2018: 15). Tabii Ömer Seyfettin’in aynı yıllarda yayımlanan *Yarınki Turan Devleti* (1914) adlı bir kitabının olduğunu ve yazdığı dergilerden birinin adının da *Turan* olduğunu buraya ekleyelim. Fevziye Abdullah Tansel, 1914’ten sonra, çağdaşları gibi Ömer Seyfettin’in şiirlerinde de halk edebiyatı tesiri görüldüğünü, fakat bu edebiyatın inceliklerini kavramış sayılamayacağını belirterek bu şiirlerin umumiyetle Türkçülük, Turancılık fikirlerini yayma ve propaganda maksadıyla yazılmış şiirler olduğunu belirtir. Ömer Seyfettin’in özellikle 1914-1915 yıllarında yazdığı şiirlerle çağdaşları gibi Turancılık mefkûresine bağlı olduğu açıktır. Tansel, 1915 sonrasında çağdaşları gibi Ömer Seyfettin’in de Turan mefkûresinin propagandasını yapmaz olduğunu kaydeder (Tansel, 1972: 7-12). Bu bilgi ve değerlendirmeler ışığında, siyasal şartların da etkisiyle Turan düşüncesinin 1914-1915 yıllarında yoğunlaştığını, bu çerçevede Ömer Seyfettin’in eserlerinde de Turan düşüncesinin yoğun biçimde görüldüğünü söyleyebiliriz. Birinci Dünya Savaşı yıllarıyla birlikte Turan düşüncesinin etkisinin azaldığını görmekteyiz. Bu da son derece olağan bir durumdur. Ayrıca Ömer Seyfettin’in Turan düşüncesini gazete ve dergi yazılarında enine boyuna işlediğini, siyasi bir hedeften çok kültür ve özellikle dil birliği olarak düşündüğünü, bu düşüncesini de ölümüne dek sürdürdüğünü belirtelim.

Ziya Gökalp’ta olduğu gibi Turan ülküsü Ömer Seyfettin’de de iki şekilde edebiyata dökülmektedir. Bunlardan ilki düşünce yazılarıdır ki Ömer Seyfettin’in bu konuyu doğrudan ele alan veya dolaylı biçimde değinen pek çok yazısı vardır. İkinci bir edebi tür ise manzum destan tarzında ortaya koyduğu edebi ürünlerdir. Çünkü Turan kavramı muhayyel bir geçmişte gerçekleşmiş bir olgunun yeniden inşası veya ihyası anlamında en iyi “destan” türüyle ifadesini bulabilecektir. Eski kahramanlar, savaşlar, mekânlar, motifler “kolektif bellek”te veya o yıllarda çok daha az bilinen yazılı kaynaklarda yeniden üretilmeyi bekleyen ham malzemeler olarak durmakta, ilgi beklemektedir. Ömer Seyfettin bir yandan hem tarihsel bellekte hem de kendi bireysel hafızasında hatıra nevinden olayları hikâye türünde kaleme alırken kolektif bellekte ya da toplumsal bilinçaltında kapalı duran mit ve destan türü metinlere de ilgi duymuştur. Bu ilgi, geçmişi hatırlama melekesi olan hafızanın da ötesinde buğulu bir geçmiş zamana, uzak ve muhayyel bir coğrafyaya göndermeler içermektedir. Ancak Ömer Seyfettin’in geçmişe yaklaşımı kendi ifadesiyle “iade” değil “ihya” eksenlidir. Nitekim ona göre “maziye iade etmek” irtica, “maziye ihya etmek” ise “hamiyet”tir. Ömer Seyfettin, milliyetperverlerin maziye yalnızca ‘ihya etmek’ emelini gütmeleri gerektiğini beyan eder (Polat, 2016: 507). Ancak o, Balzac’ın “umut, arzulayan bellektir” ifadesine uygun bir anlayışla geçmişe takılıp kalmaz, geçmişi yeniden kurup geleceğe taşımak için bir ideal de

koyar. Ziya Gökalp'ın "Kızılelma" kavramıyla simgeleştirdiği bu ideal, vatan bağlamında "Turan" ülkesine uzanır. Yıkılan imparatorluk gerçeğinin yerine "Turan" gibi büyük ve müebbet bir ülke ideali yerleştirilir. Ziya Gökalp kadar sistematik ve açık olmasa da Ömer Seyfettin'in destanlarında da Turan izleri kendini gösterir.

Biz bu yazımızda konuyu, Ömer Seyfettin'in sadece "destan" türünde kaleme aldığı şiirlerindeki Turan düşüncesiyle sınırlayacağız. Bu kapsamda da çeviri olduğu için İlyada ve Kalevala adlı eserlerini dışarıda bırakıp dört destan metni üzerinde yoğunlaşacağız.

1. Yeni Gün Ergenekon'dan Çıkış (1914)

Ömer Seyfettin'in destan olarak kaleme aldığı ilk şiiri, "Yeni Gün Ergenekon'dan Çıkış" adıyla *Halka Doğru Mecmuası*'nın 27 Mart 1330 (9 Nisan 1914) tarihli sayısında yayımlanmıştır (Polat, 2017: 153-154). Fevziye Abdullah Tansel, Ömer Seyfettin için 1914 yılının bir dönüm noktası olduğunu, millî Türk destanlarını yazma fikrinin bu yıllarda uyanmaya başladığını, bu tarihten itibaren destani şiirler yazmaya yöneldiğini ve ilk destani şiirinin de "Yeni Gün Ergenekon'dan Çıkış" başlığı taşıdığını belirtir (Tansel, 1972: 12). On dörtlükten oluşan manzume, "Bozkurt" ile "Türkler" arasında karşılıklı konuşma şeklinde düzenlenmiştir. Bozkurt elinde çekiç ile örsün başında Türklere hitap etmektedir. Bu tablo, mite eşlik eden bir ritüeli andırmaktadır. Ergenekon'dan çıkışı anlatan şiirde öncelikle Bozkurt, dört yüz yıl kapalı kalınan yerden çıkma vaktinin geldiğini, artık Türklerin tüm Turan'a yayılması gerektiğini söyler. Nuhuz ve Kayan adlı iki menkıbevi şahsın adının zikredildiği metinde alageyik, bozkurt gibi yol gösterici kutsal hayvan figürlerine de yer verilmektedir. Şiirde Ergenekon'un temel motifleri olan etrafı dağlarla çevrili bir alana sığınma ve burada uzun süre kaldıktan sonra bir kurdun önderliğinde buradan çıkma motifi kullanılmıştır. Bu destani şiir için Ömer Seyfettin'in Turan düşüncesini en hararetle savunduğu manzume diyebiliriz. Çünkü dört yüz yıl kapalı kaldıktan sonra demir dağların eritilip çıkılmasıyla kurulacak olan vatanın adı Turan olarak belirlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı zaman diliminde yayımlanan bu manzumenin siyasal şartlarla ilgisi açıktır ve Türk toplumunun içinde bulunduğu durumda Ergenekon'dan çıkış motifi, kolektif bilinçaltına göndermeler yaparak topluma bir umut ve ilkö aşılamaktadır.

Bilindiği üzere Ergenekon efsanesi, Göktürklerin türeyişini anlatan bir destanın parçasıdır. Turan mecmuasının Ekim 1915 tarihli sayısında kaleme aldığı "Güzellik ve Esatir" başlıklı yazısında "*Bizim de esatirî pek çok masallamız vardır. Kutludağ, Ergenekon, Göç ve ilh... gibi. Bunlar işte bizim esatirimizdir.*

Hayalimiz bu masalları süsler ve edebiyata mevzu yaparsa bizim de yarın yüksek bir esatirimiz teşekkül edeceği tabiidir. Yunan esatirinden ilham almağa ihtiyacımız yoktur ve bu lüzumsuzdur. Başkalarının esatirine muhtaç olan, kendi esatiri, iptidâî ve gayet eski bir mazisi olmayan milletlerdir.” (Polat, 2016: 473) diyen Ömer Seyfettin, her ne kadar esatir ve masal sözlerini bugünkü karşılığından uzak kullansa da Ergenekon’u bu metinlerin ilklerinden sayar. Ömer Seyfettin, “Yeni Gün” adını verdiği bu şiirin yanı sıra millî bayram olarak nitelendirdiği Yeni Gün’ü, “Türklerin Millî Bayramı Yeni Gün: 9 Mart” başlıklı makalesinde (Polat, 2016: 306-312) Ergenekon’dan çıkış bağlamında değerlendirmiştir. Bu makalede Ömer Seyfettin, her milletin kendi tarihinde, geleneklerinde millî bayramlara sahip olduğunu, ancak bizim milletimizin millî bayramını, yani Yeni Günü koruyamadığını ve Acemlerin bu bayramı Nevruz’a çevirdiğini söyler. Ayrıca makalesinin devamında Ergenekon destanından metin örnekleri de verir. Aynı Ömer Seyfettin, 1919 tarihli bir makalesinde ise “*Edebiyatta millîyet mevzuda değildir.*” diyerek başladığı sözlerini “... *Turan’dan murandan, Ergenekon’dan bahsedene bir sanat eseri de -eğer lisan, eda, âlet unsurları, tahassüs tarzları Türkçe değilse- millî addedilemez.*” demektedir (Polat, 2016: 751-753). Tabii ki bu cümlelerde itiraz edilecek bir düşünce yoktur, ancak üslup olarak “Turan’dan murandan” ifadesi ilgi çekmektedir.

2. Kırk Kız (1918)

Ömer Seyfettin tarihsel bir destan metnini, “Kırk Kız” adıyla yeniden kaleme almış ve ilk olarak *Kırım* dergisinin 16 Mayıs 1918 tarihli sayısında yayınlamıştır (Polat, 2017: 182-186). Ömer Seyfettin’in bu şiirindeki menkıbe ile Ziya Gökalp’ın *Türk Medeniyeti Tarihi* ve *Türk Töresi* adlı eserlerinde yer alan bir menkıbe aynı içeriğe sahiptir. Ancak Gökalp’ın bu iki eserinin kitap olarak basımları 1923-1924 yıllarına tesadüf ederken Ömer Seyfettin’in manzumesi ise 1918 yılına tarihlenmektedir. F. A. Tansel, “*Ömer Seyfeddin’in nazmettiği bu destanın mevzuunu Ziya Gökalp’ten duyduğu muhtemeldir: Gökalp’in naklettiği mevzu ile, Ömer Seyfeddin’in Kırk Kız başlıklı şiiri karşılaştırınca, bu hakikat kendiliğinden ortaya çıkar.*” (Tansel, 1972: 13) derken temkin gereği olsa gerek “duymak” ifadesini kullanmaktadır. Ömer Seyfettin, bu menkıbeyi Ziya Gökalp’tan sözlü olarak duymuş veya kitap haline gelmeden önceki makale hallerinden istifade etmiş olabilir. Bir başka ihtimal ise her ikisinin de aynı kaynaklardan beslenmiş olabilecekleri gerçeğidir. Her ne şekilde olursa olsun Kırk Kız menkıbesi Ziya Gökalp’ın “Menkıbeler” başlığı altında anlattığı, Ömer Seyfettin’in de manzum destan şeklinde işlediği bir Türk destan parçasıdır. Kırgızların il-
lerinin ve adlarının kökeninde gördükleri Kırk Kız menkıbesini Gökalp’tan alıntılalım: “*Sağın Han adlı bir Kazak hükümdarının kızı, bir sabah erken kırk cari-*

yesiyle beraber gezmeye çıkarlar. Daha güneş doğmamıştı. Bir ırmağın kenarına gelirler. Iрмаğın üzerine semanın nur sütunu indiği için, suları gümüş gibi parlaktı. Kızlar suyun güzelliğine meftun olarak parmaklarını ırmağa daldırırlar. Bu temas neticesinde hepsi gebe kalır. Hükümdar, bunların hepsini bir dağa nefyeder. Orada bunların zürriyeti çoğalarak Kırgız kavmini vücuda getirirler.” (Ziya Gökalp, 2018: 117; Ziya Gökalp, 2020: 124). Kırgızların ortaya çıkışını anlatan “Kırk Kız” efsanesi, Karakalpak Türkleri arasında yaygın bir destana da ad olmuştur. Günümüzde Karakalpak Türkleri arasında hacimli varyantlarını gördüğümüz Kırk Kız Destanı, bir kadının kahramanın önderliğindeki kırk kızın mücadelelerini anlatır. Bu yönüyle diğer Türk destanları arasında konusuyla daha çok dikkat çeken bir destandır (Maksetov, 1980).

Ömer Seyfettin’in mesnevi tarzında kaleme aldığı manzumesinde uzun uzun tasvir ettiği Sağın Han, “Büyük Turan” ülkesinin hanıdır. Sağın Han’ın Ürken adlı güzelliği ile şöhret yapmış kızı ve bu kızın etrafında da kırk kız vardır. Kırk Kız ve Büyük Turan’ın hükümdarı Sağın Han’ın kızı bir sabah gezintiye çıktıklarında karşılarında bir sazlık ve bu sazlıktaki sularda beyaz köpükler çıkar. Bu manzaradan korkan kırk bir kız, kaçmak isterler, ancak sular onlara yol vermez ve kızlar bu köpüklere dokunmak zorunda kalırlar. Bu olaydan sonra saraya geri dönen kızların günler sonra hamile oldukları anlaşılır ve saraydan kovulurlar. Kırk bir ata binerek dağlar taşlar aşan kızlar, uzak yerleri mesken edinirler ve kırk bir çocuk doğururlar. Bu çocukların oluşturduğu topluluğa da Kırgız adı verilmiştir. Şiirin sonunda Ömer Seyfettin, bugün de sabah vakti Altaylardan geçen bir Kırgız’ın atlara binmiş bu kırk kızı sislerin arasından görebileceğini söyler. Bir Turan kavmi olarak Kırgızların kökenini izah eden mitolojik bir metin olan bu manzume, aynı zamanda benzer bir gelecek ülküsünü de kurmaktadır. Ömer Seyfettin, bu şiirinde “Büyük Turan”ı binlerce yıl evvel Hint, Çin ve İran’da egemen olan, şöhretini duymayanın kalmadığı, güneş nerede doğup nerede batarsa orada yasaının hüküm sürdüğü, “cihan hâkimi” Sağın Han’ın ülkesi olarak tasarlamıştır.

3. Köroğlu Kimdi? (1919)

Ömer Seyfettin’in Türk destanını yazma çabası olarak değerlendirebileceğimiz diğer bir şiiri “Köroğlu Kimdi?” adını taşımaktadır. “Köroğlu Kimdi?” manzumesi 1919 yılının Ağustos ayında *Türk Dünyası* gazetesinde tefrika edilmiştir. “Köroğlu Kimdi?” şiirinin 13 beyitlik küçük bir bölümü ise Reşat Nuri Güntekin’in “Deniz Banyosu” hikâyesiyle ortak bir kitapçık halinde aynı yılın Temmuz ayında basılmıştır. Ömer Seyfettin, destani manzumesine başlamadan önce Köroğlu hakkında “Büyük Bir Destanın Dibacesi” başlığı altında bil-

giler vermiştir (Polat, 2017: 189-200). Ömer Seyfettin'in manzum destanın girişinde verdiği bilgilere göre bazı şanlı hakikatler, asırların sonsuz karanlıkları içinde zamanla solar, bozulur ve fena bir şekle girer. Köroğlu da böyle hakikati silinmiş, rezil bir eşkıya seviyesine indirilmiş kahramanlardan birisidir. Ömer Seyfettin'e göre Köroğlu, Türklerin Çinlilerle mücadelesi esnasında ortaya çıkmıştır. Çinlilere hizmet eden bir hain Türk'ün imrahoru olan, göçebe Türklere kıyamadığı için gözleri kör edilen bir babanın oğludur. Babasının intikamını aldığı gibi Ayaz Han'ı kurtarmış, Çinlileri tir tir titretmiştir. Böyle bir kahraman olan Köroğlu'nun hakikatini şiir içinde tekrar yaşatacak, ciltlere sığmayan kahramanlıklarını şiirin ilahi sahifesine sığdıracak olanların milletini seven genç şairlerin olduğunu söyleyen Ömer Seyfettin, "manzum kalem tecrübesi" olarak nitelendirdiği bu şiirini onlara ithaf etmiştir.

Hicretten beş buçuk asır önce vuku bulan olaylar olarak gösterilen Ömer Seyfettin'in şiirinde Pu-Luy'da Kul adlı bir bey, Çinlilerin istila ettiği Türk coğrafyasında hükümdarlık yapmaktadır. Çinlilerin Pan-ça-u adlı kahramanı, büyük savaşlardan sonra Uygur'a hâkim olmuş, Ayaz Han'ı esir almış, ancak Kayan ve Nuhuz adlı Türk beyleri bu baskınlardan kurtulmuştur. Türk olmasına rağmen Çinlilerin hizmetine giren Kul Bey, imrahoruna Türklere gidip vergi olarak at almasını ve bu kaçan beyleri aramasını söyler. Çinlilerin esaretindeki seyis, kendi soydaşlarını hiç istemese de aramaya çıkar. Yörük olarak adlandırılan Türklerin yanına geldiğinde Çinlilerin hizmetkârı Kul Bey'in ve Çinlilerin yapmak istediklerini anlatır ve onlara temkinli olmalarını öğütler. Bunun üzerine Yörükler, bulundukları yeri terk ederek göç etmeye karar verirler ve göçe hazırlanırlar. Göç eden Yörüklerin ardında zayıf, cılız bir tay kalmıştır. Seyis, bu tayı beyine götürüp onu mutlu etmek ister ve tayla birlikte beyinin huzuruna çıkar. Zayıf, cılız atı gören bey, bin at beklerken böyle zayıf, çelimsiz bir atı getirdiği için seyisin gözlerini kör eder ve getirdiği cılız taya bindirerek kapı dışarı eder. Tay Allah'ın yardımıyla Hokant'a, seyisin evine gelir. On altı yaşındaki oğlundan Kul Bey'den öcünü almasını isteyen kör seyis, getirdiği ata bir ay bakmasını söyler. Köroğlu, atı birkaç ay besler ve onu mükemmel bir at haline getirir. Bu ata binerek silahlanan Köroğlu Altundağ'daki Çamlıbel'e gider, orada bir kule yapar ve Çin'in gelip geçen kervanlarına saldırmaya başlar. Bu şekilde seyisin gözlerini kör eden Kul Bey de hisarından dışarıya çıkamaz olur.

Ömer Seyfettin'in şiirinde coğrafya Turan coğrafyasıdır. Çin'le komşu olan Türklerin maceraları olarak anlatılan şiirde seyisin gözlerini kör eden kişi asimile olmuş bir Türk beyidir ve bu bey Çinlilerle iş birliği içindedir. Köroğlu'nun evi olarak bilinen Çamlıbel de Ömer Seyfettin'e göre Altundağ'dadır. Uygur, Kırgız, Kazak, Altay, Oğuz gibi bazı Türk boylarının adlarının yer aldığı bu şiirde olaylar geniş bir coğrafyada geçmektedir. Köroğlu'na kaynaklarda pek

rastlamadığımız bir kimlik giydiren Ömer Seyfettin, bu durumu “eski lehçe ile tarihi hakikati gösteren bu manzum kalem tecrübesi” diye tanımlamaktadır. Nuhuz ve Kayan gibi Ergenekon destanına ait isimlere ve yine bazı Ergenekon motiflerine yer veren manzume büyük oranda “Köroğlu’nun Zuhuru” adıyla bilinen Köroğlu destan kollarından ilk kolu çağrıştırmaktadır. Ömer Seyfettin, “Köroğlu Kimdi-Büyük Bir Destanın Dibacesi” adlı “destan” yazma girişiminde Köroğlu’nun Anadolu rivayetlerindeki motiflerini kullanmakla birlikte onu tarih ve mekân atlama yoluyla Çin’e ve çok eski bir geçmişe taşır. Kendisini de ifade ettiği gibi Köroğlu ona göre bir “eşkiya” değil Çinlilerle savaşmış eski bir Türk kahramanıdır. Nitekim yer ve kişi adları da bunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede düşünürsek Ömer Seyfettin, Köroğlu’nu da Turan ülkesinde Çinlilerle savaşmış bir Turan kahramanı olarak tasarlamıştır diyebiliriz. (Bk. Tansel, 1972: 63).

4. Altun Destan (1927)

Ömer Seyfettin’in destan tarzında kaleme aldığı bir diğer manzumesi ise “Altun Destan”dır ve yayımlanması ölümünden oldukça sonra, 1927 yılına rastlar. Ziya Gökalp’ın da aynı başlıklı bir manzumesi vardır. Ömer Seyfettin’in bu şiiri, tamamlanmadığı için olsa gerek sağlığında herhangi bir yayın organında yayımlanmamış, ilk olarak “el yazısı klişesi” şeklinde *Hayat* dergisinin 1 Mart 1927 tarihli 15. sayısında yer almıştır. Ne zaman yazıldığı konusunda bir fikir ve bilgi sahibi olamadığımız beş beyitlik bu şiirde Ömer Seyfettin, evrenin yaratılışını konu almıştır. Manzumeye göre Tanrı, önce mavi göğü, kara yeri, ardından güneşi, ayı ve yıldızları yaratmıştır. Yeryüzünü denizlerle, dağlarla, ağaçlarla donatan Tanrı bunları Türk ve Türkân’ın gelişine hazırlık olarak yapmıştır. Bu şiirinden hareketle Ömer Seyfettin’in Türklerdeki yaratılış efsanelerinden de haber olduğunu söylemek mümkündür. Ziya Gökalp’ın da çalışmalarında zaman zaman yer verdiği yaratılış konulu anlatılardan birisini yeniden yazan Ömer Seyfettin, mitolojik içerikli metinlerin de edebiyata kaynaklık edebileceğini göstermiştir.

“Altun Destan”, Turan düşüncesi hususunda doğrudan bir içeriğe sahip değildir. Ancak Türk yaratılış mitleriyle paralellliği açısından buraya alınmasına gerek duyulmuştur. Ayrıca bu manzum destanın “köken mitleri” bağlamında bir değerlendirmesi tarafımdan bir yazıya konu edilmiştir (Duymaz, 2020)

Sonuç

Ömer Seyfettin’in Turan ülküsü bağlamında ele aldığımız şiirlerinde “Ergenekon’dan Çıkış” ve “Kırk Kız” başlıklı manzumelerinin Ziya Gökalp’tan

izlenebilir biçimde etkilenilerek yazıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu iki metnin kavimlerin tarih sahnesine çıkış gibi tarihî-menkıbevî nitelik taşıdığını da kaydedelim. Ancak “Köroğlu Kimdi?” ile “Altun Destan” başlıklı manzumeleri daha çok bir “kurmaca” metin özelliği göstermektedir. Bu metinlerden “Altun Destan”, evrensel bir yaratılış mitidir ve bu bağlamda yaygın ve bilinen motifler içermektedir, ancak Ömer Seyfettin bu destana yeni bir yorum katmayı da başarmıştır. Aynı şekilde “Köroğlu Kimdi?” başlıklı manzumesi de Ergenekon ile Köroğlu destan metinlerinden bir “karma” veya “kolaj” yapılarak yeniden kurulmuş ve üretilmiş özgün metin olma özelliği taşır. Bu metin, Ömer Seyfettin’in bir “millî Türk destanı” yazma girişiminde “kahraman modeli” olarak Oğuz Han’ı değil de Köroğlu’nu esas alma düşüncesinde olduğunu da göstermektedir. Kısacası Ömer Seyfettin, son derece sınırlı sayıda ve küçük hacimli destan denemelerinde bir “arayış” içinde kalmış, ne vakti ne de ömrü bu destan metinlerini tamamlamaya yetmemiştir. Belki de hikâyecilik yönü baskın çıktığı için şairlik tarafında bir eksiklik ortaya çıkmıştır. Bilhassa destan yazıcılığında Ziya Gökalp’ın gölgesi de Ömer Seyfettin’i hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemiş olmalıdır. Çünkü hem içerik sağlama hem de tür seçimi ekseninde Ömer Seyfettin’in manzum destan yazıcılığında Ziya Gökalp etkileri son derece yoğun ve açık biçimde görülmektedir.

Turan kavramını “harsi”, “millî” ve lisani” bir bütünlük olarak görme eğiliminde olan Ömer Seyfettin, Türk destan kültürünün ihyasıyla bu birlikteliğin temellerinin atılabileceği fikrindedir. Bu sebeple Ziya Gökalp’ın uyandırdığı etkiyle önceleri duygusal ve siyasal yüklemeler yapmışsa da daha sonra “amelî” bir Turan fikrine doğru yönelmiştir. Ayrıca gerek destanlarında gerekse diğer edebî ürünlerinde Turan fikrini uzak bir ideal olarak da olsa işlemekten vaz geçmemiştir. Bu bağlamda Köroğlu’nun gerçek kimliğini Çin’le savaşlarda aramış, onu Turan’ı Çin’den kurtaran bir Turan kahramanı olarak tasarlamıştır. Yaratılış ve türeyiş merkezli destanî manzumeleri olan Altun Destan, Kırk Kız ve Ergenekon’dan Çıkış şiirlerinde ise tarihsel Turan ulusları olan Göktürk, Uygur ve Kırgız kavimlerinin ortaya çıkış menkıbelerini işlemiştir. Bütün bu menkıbeler ortak bir Turan/Türk kökenini işaret ederek gelecekteki bir birlikteliğe umut uyandırma maksadıyla yapılmıştır. Netice olarak Ömer Seyfettin, birçok çağdaşı gibi bir Türk destanı yazma teşebbüsü veya arayışı içinde olmuştur. Bu hususta en ziyade etkilendiği şahıs kuşkusuz Ziya Gökalp’tır. Ancak o, eserlerini üretiş ve işleyiş itibarıyla Ziya Gökalp’tan farklı bir yol ve üsluba yönelmiştir. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp’tan etkilenmekle birlikte Turan fikrini doğrudan savunma veya anlatmaktan çok destanlarına sindirme yöntemiyle anlatmayı tercih etmiştir. Bu da onun sanat anlayışında, sanatçı kişiliğinin üstünlüğünde aranmalıdır. Yazımızı bir soru

ile bitirmek istiyoruz: Acaba ömrü yetseydi “dibace”sini yazdığı büyük Türk destanını tamamlayabilecek miydi? Yoksa o da Turan gibi bir büyük ve müebbet bir ülkü, bir “Kızılalma” olarak yolunu aydınlatmaya devam mı edecekti?

Kaynaklar

- ALANGU, Tahir (1968), *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul.
- DUYMAZ, Ali (2009), “Ömer Seyfettin’in Kaleme Aldığı Destanlar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), s. 413-421, Balıkesir.
- DUYMAZ, Ali (2020), “Köken Miti Arayışı Ekseninde “Altın Destan” ve Ömer Seyfettin”, *Vefatının 100. Yılında Ömer Seyfettin Kitabı*, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, s. 85-98, İstanbul.
- MAKSETOV, Kabıl (1980), *Kırk Kız Karakalpak Halkının Kaharmanlık Destanı*, Karakalpakstan Baspası, Nökis.
- Ömer Seyfettin (2018), *Turan Masalları*, Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Neşriyat (3. Bs.), İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2020), *Yalnız Efe*, Haz. Nazım Hikmet Polat, Ötüken Neşriyat (2. Bs.), İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2016), *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- POLAT, Nazım Hikmet (2017), *Şair Ömer Seyfettin Bütün Şiirleriyle*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1972), *Ömer Seyfeddin’in Şiirleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Ziya Gökalp (2018), *Türk Medeniyeti Tarihi*, Haz. Ali Duymaz, Ötüken Neşriyat (4. Bs.), İstanbul.
- Ziya Gökalp (2019a), *Türkçüğün Esasları*, Haz. Salim Çonoğlu, Ötüken Neşriyat (8. Bs.), İstanbul.
- Ziya Gökalp (2019b), *Kızıl Elma*, Haz. Halil İbrahim Şahin, Ötüken Neşriyat (6. Bs.), İstanbul.
- Ziya Gökalp (2020), *Türk Töresi*, Haz. Halil İbrahim Şahin, Ötüken Neşriyat (7. Bs.), İstanbul.

ÖMER SEYFETTİN'İN MAKALELERİNDE TÜRK DÜNYASINA DAİR DÜŞÜNCELERİ

Dinçer ATAY*

*“İstanbullular, Anadolu lular ne kadar Türk’s e Buharalılar,
Semerkantlılar, Türkistanlılar, Kâşgarlılar,
Kafkasyalılar ne kadar Türk’s e şimal Türkleri de
o kadar Türk’’tür!” (Ömer Seyfettin, 2016: 527)*

Öz

Dede Korkut destanlarında Türklerin zor durumda kaldıkları anlarda bir uyku hâlinde olduklarına dikkat çekilir. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu’nun destanında Kan Turalı’nın da daldığı bu uyku, “Oğuz uykusu”dur. Türk milletinin kolektif anlamda yüz yıllardır deneyimlediği “Oğuz uykusu”ndan uyanışı, II. Meşrutiyet devrinde gerçekleşir. Her ne kadar Tanzimat’ın mutlak metinleri içinden sıyrılan lügatların mukaddimelerinde görünüm veren Osmanlı Devleti’nin dışındaki Türklerin varlığına dair algılar varsa da bunlar sözcüklere sıkışıp kalır. Yeni Lisan hareketiyle sistematik biçime evrilen uyanış, ana dil kaygısıyla birleşir. Balkan Savaşları’ndan sonra Türklüğün bilinç seviyesine yükselmesi, Türkistan coğrafyasına dönen bakışları da var eder.

Yeni Lisan hareketi ile Türkçenin ötelenmesine dur diyen Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyet yazınında modern Türk öykücülüğünün ilk örneklerini ortaya koymakla birlikte fikir yazılarıyla da Türkçülük fikrinin en önemli kalemleri arasında yer alır. Türklerin kimlik duyumsamalarını netleştirmek adına ötekinin üzerinden panoramalar çizer. Bu bakımdan Osmanlı Devleti’nin tebaası olan unsurların millî kimliklerine tutunma çabaları, ötekinin görüntü düzeylerinin omurgasını teşkil eder. Nihayetinde ortaya çıkan siyasi sorunların içten dışa taşınmasıyla, bir yandan Türkçülük fikrinin yayılım alanı genişlerken öbür yandan Kafkasya ve Türkistan coğrafyasındaki Türklere bakışı görece uzaklaştırır. Bu bağlamda I. Dünya Savaşı’na kadar Turan mefkûresinin ülkü-

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
E-posta: dinceratay@gmail.com.

sel gerçekliği iyice görünürleşir. Savaşın bitiminde işgale maruz kalan Anadolu Türklüğünün muhafazasının öncelenme zorunluluğu, yegâne kaygı biçiminde görülür.

Söz konusu siyasal çevrende makalelerini kaleme alan Ömer Seyfettin, görece I. Dünya Savaşı'ndan önce yakın coğrafyadaki ve Türkistan'daki Türklerin varlığına dikkat çeker. Bunu yaparken Türkçe konuşma referanslı bir bakış açısında konumlanan Ömer Seyfettin, Türk birliğiyle İslâm dinine mensup olan diğer milletlerin de kalkınacağını ifade eder. Söz konusu bağlam, Ömer Seyfettin'in Türk Dünyasına dair görüşlerinin başta dil ve devamında din mefhumları odağında odağında temellendirdiğini ortaya koyar. Bununla birlikte Türkçe konuşma referansı, bütün Türk soylu boyları, halkları da onun Türk Dünyası algısına dâhil eder.

Giriş

İnsanın dünyayı seyrettiği yer; psikolojik düzlemde benliği, sosyolojik anlamda kimliğidir. Söz konusu tinselliği deneyimleyen insanın bir de köklü bir biçimde duruş sergilediği mekânı vardır. Bu noktada karşımıza çıkan ev fenomeninin ruhu sağaltıcı ve açımlayıcı bağlamını hem ruhî hem de maddî sınırlar içinde değerlendirmeliyiz. Böylece gezegenimiz olan dünyanın kültürel kimlik ekseninde mikrolaştığını gözlemleriz. Yani mecaz anlamda farklı dünyaların varlığı söz konusu olacak ve ev nispeten dünyalaşacaktır. Bunun sonucunda insan, evrenin makro düzlemli kaotik yapısında mikro düzeyde bir yer edinir. Bir başka ifadeyle “kaostan kozmosu ortaya çıkarır” (Korkmaz, 2015: 78). Çevresini kendine göre şekillendiren insan, kaotik mekânı “dünyalaştırmış, kendine ait kılmış” (Korkmaz, 2015) olur. Kurulan bu dünyanın merkezinde insanın kendisi vardır. Bu insan, nev-i beşere mensup olmakla birlikte söz konusu mensubiyet tabii boyutta kalacaktır. Zira farklılıklarla beliren kültürel kimlik, ana dilin yaratıcı nüvesini daima içerimler ve nihayetinde farklı kültürler, farklı dünyalar netlik kazanır. Öyle ki “dil, varlığın onaylama, var kılınma alanıdır” (Durmuş, 2020: 48). Ontolojik boyut bağlamına oturan “dilsel kendilik” (Durmuş, 2020: 47), kültür dünyasının inşasında başat özne konumundadır. Bu hususları yirminci yüzyılın başında bilinç seviyesinde içselleştiren Ömer Seyfettin'in “fikir dünyasındaki asıl mesele, Türk dünyasının 20. yüzyıl başlarındaki durumudur” (Polat, 2016: 485). Anadolu ve Osmanlı Türklüğünün dışındaki Türklerin varlığını özellikle makale türündeki metinlerinde gündeme getirir. İsmail Gaspıralı'nın *Tercüman*'ını ve düşüncelerini önemseyen (Polat, 2016: 528) Ömer Seyfettin, Türkiye Türkçesinin, yani İstanbul Türkçesinin teşkil edilecek olan Türk birliğinin, Türk Dünyasının ortak dili olacağını savunur.

Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in başta "Yarınki Turan Devleti" başlıklı makalesi olmak üzere, Türk Dünyasına dair değerlendirmelerde bulunduğu birçok makalesi üzerinde durulacak ve Ömer Seyfettin'in Turan, Türk yurtları, Türk Dünyası algılama noktaları gündeme getirilecektir.

Meşrutiyet'in Düşünen ve Yazar Öznesi Olarak Ömer Seyfettin'in Makalelerinde³ Türk'ün Dünyası

Türkçenin konuşulduğu ve Türk kültürünün yaşatıldığı coğrafyaların bütüncül bir bakışla algılanması, Türk Dünyası kavramını mevcut kılar. Ahmet Bican Ercilasun'un bu husustaki tanımı, Türk Dünyası olgusunu çok boyutlu bir algılama seviyesine taşır:

"Yaşadıkları ortak tarih; bütün Türk halklarında ortak bir kültür, dil ve edebiyat yaratmıştır. Karakterleri, hareket ve tavırları, örf ve âdetleri, birbirine benzer, okşar olmuştur. Bütün Türkler insanları sever; insanların iyiliğini, yahşılığını diler. Bütün Türkler kahraman ve alptir; zayıfları, güçsüzleri korur ve himaye eder. Bütün Türkler konukseverdir; misafire, konağa hürmet eder, onu ağırlar. Türkler aynı şeylere güler, aynı nesnelere ağlar" (Ercilasun, 2011: 17-18).

Aynılık ve benzerlik hâllerine endeksli ve kültürel kimlik referanslı söz konusu ifadeler, Türklerin hayat karşısında takındıkları tavırları panoramik olarak algılara sunarken Ahmet Taşağıl da Türklerin yaşadıkları coğrafyaları şöyle ifade eder: "Yakutistan, Güney Sibiryâ – Altaylar, Moğolistan Kansu – Ordos, Doğu Türkistan, Batı Türkistan, Kuzey Afganistan, Horosan, Kafkaslar ve Azerbaycan, Musul – Kerkük, Halep civarı, Anadolu, Balkanlar, Kırım, Kazan" (Taşağıl, 2017: 45). Topoğrafik kıstaslı görünümü aşan ve Türklerin kültür yaşamlarını devam ettirdiği mekânlar olan mezkûr beldeler, II. Meşrutiyet döneminde de bilinç seviyesinde kabul görür.

Günümüzde Türk Dünyası ifadesi ile kastedilen coğrafyanın tanımlanması, bir yaşam tarzı ve dünya görüşü olarak konum alan Turan olgusunu gündeme getirir. Turan olgusunun Osmanlı Devleti'ndeki görünümü Yusuf Sarınoy tarafından şöyle ifade edilir:

³ Çalışmamızda odaklandığımız makalelerden yapacağımız alıntılar, Ömer Seyfettin'in makalelerinin tam metinlerini titiz bir çalışma ile bir araya getiren Nâzım Hikmet Polat'ın hazırladığı Türk Dil Kurumu Yayınları arasından çıkan *Bütün Nesirleri* adlı kitaptan olacaktır. Ayrıca birçok makalenin künyesini vermek yerine makaleden yapılacak alıntı öncesi ilgili makalenin adını anarak kaynakçanın niceliğini azaltmış olacağız.

“Turan kavramı Osmanlılar’da ilk defa, 1786’da Buhara hükümdarına gönderilen ve Ruslara karşı birlikte hareket edilmesini teklif eden mektupta geçer. Ancak turancılık, Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlayan Türkçülük hareketinin bir sonucu olarak Pantürkizm ile eş anlamlı, bütün Türklerin birleşmesi şeklinde Türk siyasî ve edebî literatürüne girmiştir. Pantürkizm, panslavizme karşı bir tepki halinde Rusya’daki Türk aydınları arasında doğmuş, özellikle Hüseyinzâde Ali (Turan) ve Akçuraoğlu Yusuf vasıtasıyla Osmanlı-Türk kamuoyunda tanıtılmıştır. Pantürkizm kavramının siyasî manada dünya kamuoyuna asıl adı Moiz Kohen olan Tekin Alp’in önemli rolü vardır. Turan fikrinin tarih bilinciyle yoğrulmuş bir mefkûre şeklinde yaygınlaşması Ziya Gökalp sayesinde olur... Turanın Türkler’in mefkûrevî vatani, Türkler’in oturduğu ve Türkçe’nin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmuu olduğunu söyler Gökalp...” (Sarınay, 2012: 407-408).

Ömer Seyfettin’in Türk Dünyasına dair algı ve düşüncelerine geçmeden önce onun millet tanımına bakmak yerinde olacaktır. Böylece Türk Dünyasını kavramsal açılımının oturduğu zemin de somut kılınacaktır.

Mayıs 1918’de *Kırım Mecmuası*’nda çıkan “Büyük Türklüğü Parçalayanlar Kimlerdir?” adlı makalesinde millet ile ilgili olarak şu cümleleri sarf eder: “Bugün, bütün dünya ‘dini bir, dili bir olan’ cemiyete ‘millet’ denir. Dinleriyle lisanları bir olan bir cemiyet bir tek millet demektir” (Ömer Seyfettin, 2016: 526). Ömer Seyfettin’in bu tanımı, Yusuf Akçura’nın Üç Tarz-ı Siyaset’indeki şu cümleyle kavramsal anlamda örtüşecektir: “...cevaben demek isteriz ki, bizim’çün Türk’ü İslâm’dan, İslâm’ı Türk’ten [ayırarak]... muhâldir” (Akçura, 2015: 42) Ömer Seyfettin, “Türkçeye Kimler ‘Osmanlıca’ Der?” makalesinde ise milletlerin tanımlanmasında ve belirginleşmesinde kıstas olan olgunun dil olduğuna dikkat çeker. Onun millet tanımı, ana dili temelinde yükselir. Bu detay, Ömer Seyfettin’in Türk milleti algısında Müslüman olmayan Türk soylu unsurların da mevcut olduğunu somutlar. Milletin kültürel kökenlerde ve ana dilde sabitlenmesinde ısrarcı olan Ömer Seyfettin, ırk esasını aramayı makul bulmaz: “Bugün milletlerde ırk esasını aramak ‘elkimya’ ile meşgul olmaktan ziyade gülünçtür. Millet: Bir lisan konuşan, bir din, bir terbiye, bir maarifle birbirine merbut insanların mecmuudur. Bir milleti siyasî hudutlar asla ayırmaz” (Ömer Seyfettin, 2016: 428). Bu ifadeler, biyolojik aidiyetten ziyade tinsel aidiyetin varlığına odaklanma anlamına gelir. Söz konusu tinsellik, maddî sınırlılıklar olan siyasî sınırların varlığının, Türk birliğinin, Türk Dünyasının önünde engel olamayacağını da kanıtlar.

Tanıma kavuşan millet kavramı, Türklerin yaşadıkları coğrafyanın Turan olarak isimlendirilmesini de beraberinde getirir. Türklüğü milliyet olarak kabul eden “Türkler Turan’da oturan bir millettir. Ve lisanları asıl ve esas itibarıyla birdir” (Ömer Seyfettin, 2016: 357).

Türk Dünyasındaki bütün Türkleri “dil ve din kardeşi” (Ömer Seyfettin, 2016: 432) şeklinde kabul eden Ömer Seyfettin’in dil odaklı millet tanımı,

Gökalp'ın hars odaklı millet tanımıyla birleşen bir görünümüdür. Söz konusu birleşme, milletin teşkil felsefesi ve ana dili ile kurulan kültürün varlığıyla ilişkilidir. Gökalp da milleti şöyle tanımlar: “Millet, kendine mahsus bir harsa mâlik olan bir zümre demektir. O halde, Türk'ün yalnız bir lisanı, bir tek harsı olabilir” (Ziya Gökalp, 2017: 40).

Ömer Seyfettin, “Umumî ve Hususî Türkçe I – Abdullah Tukayef ve Lisan” makalesinde de milliyet kavramını dil odaklı bir konumlanışla tanımlar: “Milliyet demek ‘lisan ve millî maarif demektir. Müsterek edebî bir lisan olmayan bir millet rabatasız sürüler sayılır. Lisan en kavi bir bağdır. Bu bağ örmek bütün Turan edebiyatlarının en mukaddes bir vazifesidir” (Ömer Seyfettin, 2016: 332). “Sürü” olmaktan dilin kimlik kurucu boyutuyla sıyrılan topluluklar, millet olma yolunda ilerleyebilir. Dilin ontolojik temelli kuruluşuna yapılan bu vurgu, ortak edebiyatın teşkili bağlamıyla ortak düşünüş, duyuş ve yaşayış birliğinin de tabiatıyla netlik kazanacağı yönündedir. Örülecek olan bu tinsel ağ, görünmez fakat yaşanır ve hissedilebilir olan manevî vatani inşa edecektir. İnşa edilecek olan tinsel vatan, mezkûr makalede yine dil odaklı, Türkçe temelli bir biçimde verilir ve Türk Dünyasının edebiyat dilinin İstanbul Türkçesi olması gerektiğine vurgu yapılır. İstanbul’dan Çin’e kadar Turan coğrafyasında yaşayan Türklerin aynı lisanı konuştuklarını ve şive itibarıyla bazı değişikliklerin olduğu bir gerçektir. Fakat bu durumun Anadolu ve Balkan Türklerinin günlük konuşmalarında da kendini göstermesi söz konusudur.

Ömer Seyfettin, edebî eserlerin mahalli şiveler yerine İstanbul Türkçesi ile teşkil edilmesini savunur. Bu durum, İsmail Bey Gaspıralı’nın *Tercüman* gazetesi örneğiyle somutlanır. 1883’te çıkmaya başlayan *Tercüman*, “İdil-Ural ve Türkistan Türk lehçelerini iyi bilen Gaspıralı zaman zaman Kuzeybatı Türkçesi’nden ifadeler, kelimeler kullansa da gazete bazılarının iddia ettiği gibi melez bir Türkçe ile değil Türkiye Türkçesi ile çıkarılmıştır” (Akpınar, 2011: 492). *Tercüman*’ın bu niteliğinden oldukça memnun olan ve Kafkasya’daki gazetelerin de İstanbul Türkçesi ile neşredildiğini dile getiren Ömer Seyfettin, Kaşgâr, Taşkent ve Buhara’dan gelen Türk hacılarıyla tercümansız konuşabildiklerini belirtir. (Ömer Seyfettin, 2016: 331)

Türk Dünyasının coğrafi, siyasi, kültürel ve sanatsal varlığını takip eden Ömer Seyfettin, “Azerbaycan’ın İstiklâli Münasebetiyle” adlı makalesinde Mirza Fethali Ahundzade’nin tiyatrolarıyla Abdülhak Hamit’in tiyatrolarını karşılaştırarak Azerbaycan Türklerinin” (Çağın, 1997: 80) tiyatrodaki Türk Dünyasının hem ilk hem de sanatsal açıdan başarılı eserler ortaya koyduğunu Ahundzade nezdinde ifade eder. Şimal Türklerinden Abdullah Tukayef’in edebî dilinin günlük konuşulan terkipsiz Şimal Türkçesi olduğuna dikkat çeken Ömer Seyfettin, Ahmet Cevad, Musa Bigef, Halim Sabit Şibay, Fev-

zi Bey⁴ gibi isimleri de anar. Bu detaylar, Ömer Seyfettin'in Türk Dünyası ediplerini yakından takip ettiğini gösterir. Söz konusu hususiyeti, "Türkiye Haricindeki Türk Edebiyatı" adlı makalesinde de gözlemlemek mümkündür. Onun bu bağlamda en çok ifade ettiği isim ise İsmail Bey Gaspıralı'dır. Gaspıralı'nın *Tercüman* gazetesindeki "Dilde, fikirde, işte birlik!" bayrağı altında yürümeyi teklif eder. (Ömer Seyfettin, 2016: 529) Gaspıralı'nın bu şiarını oldukça önemseyen Ömer Seyfettin, Türkçeye Osmanlıca diyen şuursuzlarla Türkçenin farklı şivelerine ayrı dil muamelesi yapan Rusların aynı konumda yer aldıklarını savunur. Bu savunuyu, 1914'te neşredilen "Türkçeye Kimler 'Osmanlıca' Der?" ve 1918'de, yani I. Dünya Savaşı'ndan sonra neşredilen "Büyük Türklüğü Parçalayanlar Kimlerdir?" makalelerinde yer alır. Söz gelişi 1914'teki mezkûr yazısında şu ifadeler dikkat çekicidir:

"Devlet ve milletin ayrı ayrı şeyler olduğuna akıl erdiremeyenler, eski ve Kurun-ı Vustaî medrese ulûmunda hâkikat arayanlar, fenne efsane nazarıyla bakanlar ve bir de Türk milletinin içtimâî ve terbiyevî vahdetini çekemeyenlerdir. Evvelkiler cahil, fakat sonuncular âlimdirlere, ne yaptıklarını bilirler. Maksatları Türk milletini inkâr etmektir. Bunun için evvelâ lisanı inkâr ederler ve Türk dilini: 'Osmanlıca, Çağatayca, Azerbaycanca, Karabağca, Özbekçe, Kırgızca, Şimalce, Cenupça, Kırımca, Tatarca' gibi parçalara ayırırlar. Halbuki bunlar ayrı birer lisan değil, birer lehçedir. Ve hepsi Türkçedir" (Ömer Seyfettin, 2016: 358).

Osmanlı'nın bir millet değil devlet olduğunu iddia edenlerin bunu taassupla yaptıkları açıktır. Osmanlıcılık fikrinin iflas ettiği, I. Dünya Savaşı'nın başladığı yılda bu savunuyu yapmak, Ömer Seyfettin'e göre cahilliktir. Devlet ve millet olgularının isimlerini boyculuğa indirgemek de aynı sonucu doğuracak olan başka bir gaflettir. Bu durum günümüzde Türk Dünyasının teşkil edilmesindeki en büyük engeldir. Ömer Seyfettin'in yüz yıl önce dikkat çektiği lehçe ve dil ayrım kıstasının Sovyet dönemi alışkanlıklarıyla algılanması, halihazırda Kırgızca, Kazakça ifadelerinin kullanılmasında kendini gösterir. Ömer Seyfettin'in Türk birliği kaygılı tanımlamasına göre Kırgızca yerine Kırgız Türkçesi ifadesi tercih edilmelidir. Böylece vurgu Türkçeye yapılacak ve dilin birleştiriciliğiyle kurulacak olan tinsel vatan, bilinç seviyesine yükselecektir.

Ömer Seyfettin'in Türk Dünyasına, Türk şive ve lehçelerine dair dışlayıcı bir tavrı söz konusu değildir. Bununla birlikte Yeni Lisan makalesinde yer alan prensipleri arasında Doğu Türkçesinden veya Rumeli'de konuşulan Türkçeden kelimeler almamak ifadesinin yer alıyor olması, satıhta kalan

⁴ Ömer Seyfettin'in "Yarınki Turan Devleti" adlı makalesinde Halim Sabit Şibay ve Fevzi Bey'in isimleri açıkça vermez. Onun H.S. ve F. Bey diye belirttiği isimleri Nâzım hikmet Polat dipnotta açıklar. Biz de bu açıklamalardan istifade ettik.

bir bakışla olumsuz algılanabilir. Bu detay, “Yeni Lisan ve Bir İstimzac” makalesinde şöyle geçer:

“Türk Derneği’nin ve sair tasfiyecilerin yaptıkları gibi Çağataycaya, Türkmenceye yahut Anadolu Rumeli lehçelerine mensup kelimeler Yeni Lisan’da kullanılmayacaktır. Yeni Lisan İstanbul’da tekellüm edilen ve edebî lisanımızın ıstıfasıyla nezih ve necip bir mevki kazanan üslû ve kelimeleri istimal edecek...” (Ömer Seyfettin, 2016: 270)

Buna ilaveten “Türkçe ve İlim” başlıklı makalede geçen şu ifadeler aynı bağlama oturacaktır:

“... her şeyin aksini iddia etmeyi bir marifet sananlar, bu yazıları okumadılar. Dediler ki: -‘Biz Altay, Ural dilini, Orhun’un Göktürkçesini istemeyiz.’ Halbuki Yeni Lisancılar da böyle bir şeyi istemediklerini hemen her makalelerinde tekrarlıyorlardı. Onların istedikleri terkipsiz ve tabîî İstanbul Türkçesiydi” (Ömer Seyfettin, 2016: 370).

Yeni Lisan savunusuna ve teşkiline sarkan söz konusu durum, bir dışlama veya yalıtma değildir. Tam tersine bir terakki duruşudur. Yüz yıllardır yazı dili olarak devam eden Oğuz Türkçesi ve Batı medeniyetine yakınlığı hasbiyle Türk yurtlarının kalkınmasında önemli rol oynayacak olan Anadolu Türklüğünün özne konumunda tasavvur edilmesi söz konusudur. Ayrıca mevcut konuşulan dilden kelime tasfiye edip Türkçe ve hatta öz Türkçe kelimelerin konuşma ve edebî dile dâhil edilmesi, dilin doğal akışına bir müdahale olacaktır. Bunun sonucunda meydana gelecek olan yapay dil, Turan’ın, Türk yurtlarının ve nihayet Türk Dünyasının tinsel vatanını kuracak dil olmaktan uzaklaşacaktır. Yeni Lisancıların bu tavrına Gökalp’ın Turan mefkûresini teşkil ederken ifade ettiği yakın coğrafyalardaki Türklerle birleşme⁵ fikri, felsefi ve işlevsel bağlamda birliktelik gösterecektir. Dolayısıyla Ömer Seyfettin’in romantik hülyalardan ziyade gerçekçi eylemlerden yana olduğunu söyleyebiliriz. Mezkûr makalenin 1914’te yazılıyor olması, Turancılık fikrinin I. Dünya Savaşı’ndan sonra yeniden değerlendirilmesinden önce ayakları yere basan gerçekçi bir tavırla algılandığını somutlar. Öyle ki “1911’den sonra onun dilinde “Türk” kelimesi, sadece Türkiye Türklerini değil aynı zamanda bütün dünya Türklüğünü ifade eder” (Polat, 2016: 485). Dilde kurulacak birlik, ede-

⁵ Gökalp’ın *Türkçülüğün Esasları*’nda ifade ettiği şu cümleler, dikkat çektiğimiz bağlama referans olacaktır: “Türkçülerin uzak mefkûresi, Turan nâmı altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırğızları, Özbekleri, Yakutları lisanda, edebiyatta, harsta birleştirmektir...”

O halde Türkçülüğü, mefkûresinin büyüklüğü noktasında üç dereceye ayırabiliriz:

Türkiyecilik

Oğuzculuk yahut Türkmencilik

Turancılık” (Ziya Gökalp, 2017: 43).

bî eserlerin dili maharetiyle kültür ortaklığını somutlayacaktır. Böylece Türk birliğinin deneyimlenmesi mümkün olacaktır.

Ömer Seyfettin, Türk Dünyası ifadesinden ziyade genellikle Turan kavramını ve Türk yurdu ifadesini kullanır. Bu detayı, sosyal zamanın terminolojik gerçekliği bağlamında algılamak gerekir. “İstanbul Türkçesi Hangisidir?” makalesinde Türklerin birliklerini lisan ve coğrafya düzleminde koruduklarını ifade eder. Bunu coğrafi olarak Türk yurtlarını dile getirerek kanıtlamaya çalışır:

“Dünyada Türkler kadar lisanca ve coğrafyaca birliklerini muhafaza etmiş bir millet yoktur. İstanbul’dan çıkınız. Anadolu’dan, Azerbaycan’dan, Kafkasya’dan, Türkistan’dan geçiniz. Mançuri’ye gidiniz. Hiç tercümana muhtaç olmayacaksınız. Bütün Altay Dağlarının civarında da Türkçe konuşulur. Fakat her lisan gibi Türkçenin de mahallî şiveleri vardır. Türk kelimelerinin her yerde ‘şekliyet’leri bir, yalnız biraz ‘satviyet’leri ayrıdır. Çin’in Kamgo vilayetinde bile konuşulan lisan hâlis Türkçedir. Ve biz anlayabiliriz.

Kastamonulu, Erzurumlu, Vanlı, Adanalı, Edirneli şivelerinin ihtilafıyla beraber nasıl pek güzel konuşup anlaşabilirse Turan’daki bütün Türkler de birbirlerinin sözlerini öyle anlayabilirler” (Ömer Seyfettin, 2016: 379).

Şekil bilgisindeki aynılığa rağmen ses bilgisindeki farklılıkların mevcudiyeti, tercümansız anlaşmayı engellemeyecektir. Belki hayali olarak nitelenebilecek olan bu fikir, Ömer Seyfettin’in Turan’ın, Türk Dünyasının teşkili için ne kadar ümitli ve arzulu olduğunu kanıtlar. Bunu kanıtlamak adına Fransa örneğini verir. Fransa’daki şive farklılıklarının Turan coğrafyasındaki şive farklılıklarından daha fazla olduğunu söyler ve Turan coğrafyasının büyüklüğü karşısında söz konusu şive farklılıklarının gayet doğal olduğunu düşünür. Bu farkların İstanbul Türkçesinin edebiyat dili olarak teşkil edilmesi ile ortada kalkacağını dile getirir. Böylece Turan ülkesi, “sağlam zemin” üzerine oturmuş olacaktır. Ona göre sağlam zemin, Türkçedir. Sanat ve edebiyat dilinin sağlam bir zemin üzerinde yükselmesi Türkçe ile mümkün olacaktır.

Ömer Seyfettin, Türklerin yaşadıkları şehirler arasında, bir başka ifadeyle Turan coğrafyasını teşkil eden şehirler arasında Orenburg, Semerkant, Kırım, Buhara, Kerkük, Yarkent, Taşkent, Kaşgâr, Hotan, Aksu, Turfan, Kastamonu, Adana vd. isimlerini ifade eder. Hem Oğuz hem Kıpçak hem de Çağatay yurtlarının anılması, söz konusu şehirlerin Türk tarihindeki konumları eşliğinde zihinsel zeminde yer edinmiş olur.

Ömer Seyfettin’in genel Türk tarihine dair fikirlerinin bir kısmı “Denizde Türkler” başlıklı makalesinde yer alır. Bu husustaki fikirlerinde dikkat çeken nokta, Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde cereyan eden siyasal gelişmelerdir. Ömer Seyfettin, Osmanlı Devleti’nin ikinci kurucusu olarak da telakki edilen Çelebi Mehmet’in Ankara Savaşı’ndan sonra Anadolu’da akan

kardeş kanını durdurduğunu ve en azından mikro düzlemde de olsa Türklerin siyasî birliğini gerçekleştirdiğini düşünür. Bu konuda onun eleştiri yönelttiği tarihi şahsiyetler arasında Timur, Karamanoğlu Mehmet Bey dikkatleri çeker. Söz konusu hususiyetler, Türklerin siyasî birliğinin algılanış biçimine dair bir görüş oluşturacaktır.

Ömer Seyfettin, Türklerin siyasî birliklerinin teşkilinin Rusların ve Çin'in mağlup edilmesine bağlı olduğunu düşünür. Moiz Kohen'in *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?* adlı eserine yazdığı 1914 tarihli "Takriz"de şu cümleleri sarf eder: "Hint yolu elimizdedir. Fakat Çin yolu henüz esir... Ne vakit eskisi gibi Çin yolunda da hâkim olursak Türk milleri toplanmış ve dünyadaki hayatı ve mukaddes vazifesini ifaya başlamış sayılır" (Ömer Seyfettin, 2016: 397). Onun bu düşüncelerini, Orhon Yazıtları'na fıkırsel ve stratejik bir bağlanma olarak algılamak gerekir. Bu bağlanma, dikey boyutlu bir biçimde köklülüğü somut kılacak vaziyettir. Türklerin bahsi geçen mukaddes vazifeleri, tıpkı İlteriş Kağan ve Bilge Tonyukuk'un gerçekleştirdiği Türk birliği altında toplanıp töreli yaşantıyı icra etmektir. Söz konusu mukaddes görevi, Türklerin büyük mefkûresi olarak değerlendirdiğimizde "Yarınki Turan Devleti" makalesinde geçen şu ifadeleri anmak çok isabetli olacaktır: "Türklerin mefkûresi milliyet gayesini ihmal eden kör ve aç, akur ve zalim bir emperyalizm, bir cihangirlik değildir. Türklerin mefkûresi: Asya'da birbirine bitişik olarak yayılmış olan Türk illerini Osmanlı bayrağının gölgesine toplayarak büyük ve kuvvetli bir 'ilhanlık' teşkil etmektir" (Ömer Seyfettin, 2016: 429).

Ömer Seyfettin'in mefkûreli duruşunu muhkem ve kesif olarak netleştiren bir cümle vardır. Bu cümle, "Yarınki Turan Devleti" başlıklı müstakil makalenin ilk cümlesidir: "Bir devletin tabîi hudutları dağlar ve ırmaklar değildir, istinat ettiği millîyetin lisanî ve dinî sınırlarıdır" (Ömer Seyfettin, 2016: 425).

Turan devletinin tabîi sınırlarının önündeki en büyük engel Ruslardır. Ömer Seyfettin'in nazarında I. Dünya Savaşı, Turan için bir fırsata dönüştürülebilir niteliktedir. Avrupa'nın İslâm beldelerine hücum etmesi, söz konusu ülkünün içine İslâm devletlerinin kurtuluşunu da dâhil edecektir: "İtilâf-ı Müselles' İslâm memleketlerini zapt ve istilâ ederken karşısında bütün Müslümanlar namına kılıç sallayan Türklüğü gördü" (Ömer Seyfettin, 2016: 426). Şu durumda Türk birliğinin İslâm âlemiyle olan ilişkisi çemberinde konum olan üçüncü bir düşman olarak Batılı devletler, yani Fransa ve İngiltere karşımıza çıkar. İtilaf Devletleri'nin Şark Meselesi namı işgal teşebbüslerinin yegâne amacı, Türklerin arasındaki mevcut ve potansiyelli siyasî bağları koparmaktır: "Yirminci asır ehl-i salibi başladı... Rusya Deli Petro'nun vasiyetnâmesini yerine getiriyor, Türklüğü doymaz bir hırsla evvelâ parçalıyor ve sonra yutuyordu. Beş milyona yakın Türk nüfusuyla meskûn olan Azerbaycan'ı yutmak için İran'ın aşağısını müttefiki İngilizlere verdi" (Ömer Seyfettin, 2016:

427). Böylece Türkistan’a uzanacak yol üzerinde yer alan Güney Azerbaycan işgale uğramış olur.

Ömer Seyfettin, bütün dünyadaki Türklerin nüfusuna dair hesaplamalar da yapar: “Türkçe konuşan, Müslüman olan ve Türk terbiye ve örfünün içinde yaşayan” kıstaslarla Anadolu’da Türkçe konuşan on beş milyon Müslümanın hepsinin Türk olduğunu ifade edilir. Azerbaycan coğrafyasında da beş milyon Türkçe konuşan Müslümanın varlığı söz konusudur. Kafkasya’da Çerkezlerden hariç olarak Türkçe konuşan sekiz milyon Müslüman mevuttur. Kafkasya’dan sonra başlayan “Büyük Türk dünyası[nda]” (Ömer Seyfettin, 2016: 430) yer alan ve “Buhara, Semerkant, Taşkent, Kâşgar, Yarkent, Hotan, Aksu, Turfan, hâsılı ta Karakurum’a, Mançurî çitlerine kadar bu geniş yerler hep Türk milletiyle doludur” (Ömer Seyfettin, 2016: 430). Burada yaşayan Türklerin hepsi Müslümandır ve Türkçe konuşur. Mezkûr beldelerin yekûnuna Türkistan ismi verilir ifadelerini sarf eden Ömer Seyfettin, Şimal Türklerine de değinir: “Kazan ve Ufa’ya kadar Volga boyunca yayılmış kardeşlerimiz ki bunların lisanları Türkçe olmakla beraber pek yukarıda şivece biraz bizim lehçemizden ayrılır”. (Ömer Seyfettin, 2016: 430). İsmail Bey Gaspıralı’nın Türk Dünyasına dönük eylemlilik hâlini takdir eden ve örnek alan Ömer Seyfettin, Sibriya ve Altay Dağlarındaki Türk varlığını da gündeme taşır: “Sonra Sibirya ve Altay etekleri... Sonra Pamir...” (Ömer Seyfettin, 2016: 431) Nihayetinde Türk Dünyasındaki bütün Türklerin nüfusunun yetmiş milyon olduğunu ifade eden Ömer Seyfettin, bu yetmiş milyonluk neferlerin Osmanlı Türklerinden de haberdar olduklarını dikkat çeker. Buna ek olarak bu nüfusun büyük bir bölümünün Rus ve Çin idaresinde olduklarını üzümlere beyan eder.

Türk beldelerindeki Türkçe konuşan, yani Türk nüfusun karşıt güçler tarafından tahrip edilerek verilmesinden dolayı bazı Türk şehirlerindeki ve bilhassa Türkiyedeki Türk nüfusuna dair açıklamalar, “Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset” başlık makalesinde karşımıza çıkar. Buna göre Anadolu’daki birçok şehrin ve Edirne’nin yanı sıra Halep’te ve Kerkük’te Türklerin çoğunluk olduğuna vurgu yapar. “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi” makalesinde Turan kelimesinin “Türk vatani” (Ömer Seyfettin, 2016: 454) manasına geldiğini ifade eden Ömer Seyfettin’in hesabına göre Osmanlı Devleti’nin sınırları içinde 1914 yılında on beş milyonu aşkın Türk nüfusu vardır.

Ömer Seyfettin, Türk Dünyasındaki siyasal hürriyet ve hâkimiyet için Rusların bertaraf edilmesini savunur. Bunun bir “din muharebesi” (Ömer Seyfettin, 2016: 432) olan I. Dünya Savaşı ile mümkün olacağını söyler. Bundan sonra Hazar’ın kuzeyinden geçecek demiryolu ile yeni ipek yolunun idaresinin Türklerde, Türkistan’da olacağını ümit eder: “Turan mefkûresi feyiz buldukça millî maarif ve irfanımız da teşekkül ve tekâmül edecek, Türkleşti-

rilmemiş hiçbir köşe, hiçbir müessese kalmayacaktır” (Ömer Seyfettin, 2016: 432). Bu stratejik planda ilk hedef Kafkasya Türklüğü ile birleşmektir:

“Ruslardan ilk hamlede Kafkasya’yı zapt edip yavaş yavaş anavatanımız olan ve elli milyon Müslüman Türk’le dolu olan Türkistan’a yürümeğe başlayacağız. Kalemle, fikirle edebiyatla, bomba ile büyük bir mefkûre muharebesi açılacak. Dünyada artık esir Türk kalmayacak. Turan’daki yabancı Rus ve Çin memurları kovulacak. İlk devrede alacağımız Kafkasya ile on dört milyon Türkçe konuşan Türk ve Müslüman ahaliye sahip olan Osmanlı Devleti’nin millî kuvveti hemen bir misli daha büyüyecek. Osmanlı hükümeti yirmi beş milyon Türkçe konuşan Türklerin müessesesi olacak” (Ömer Seyfettin, 2016: 432-433).

Zamanla Sibirya’ya Pamir’e ulaşılarak bütün Türkistan’da hür Türkler daim ve kaim olacaktır. Bu siyasi birliğin adı Turan devleti, yöneticisinin unvanı da “İlhan” olacaktır. En nihayetinde Turan devletindeki Müslümanlar, bütün İslâm âleminin hamisi olacak ve onların da kendi milliyet ve hürriyetlerine kavuşmalarına katkı sağlayacaktır. Bunun önce bilgi birikimi sonra da siyaset ve askeri güç ile yapılacağına inanan Ömer Seyfettin, “Amelî Turan Nasıl Doğabilir” makalesinde Turan’ın ilim boyutlu varlığının (Ömer Seyfettin, 2016: 463) Türkiye’den doğacağını ve bu doğuşun isminin “İlmî Turan” olacağını vurgular.

Sonuç

Ömer Seyfettin’in düşünce dünyasında coğrafya, salt umumî bir olgu olmaktan ziyade şuurla kavranması gereken bir husus konumundadır. O, milletin tanımını ana dile sabitlerken ana dili ile kurulan kültürel yaşamın Türk Dünyasının sahada somutluk kazanmasını da birlikte getireceğini düşünür. Ömer Seyfettin, Türk Dünyasını kavramsal inşasını İstanbul Türkçesi odağında bir araya toplanmakta bulur. Türk Dünyasının ediplerini, fikir adamlarını ilgiyle ve yakından takip eden Ömer Seyfettin, İsmail Bey Gaspıralı’nın şiarının filî olarak sürekliliğe kavuşmasıyla Türk birliğinin mümkün olacağını savunur.

Ölümünün yüzüncü yılında yüz on beş yıl önce yazılan makalelerdeki Türk Dünyası, Turan kaygısını günümüzde duyumsayan birçok aydın, düşünce adamı, edip ve sanatkâr mevcuttur. Söz konusu niceliğin Türk Dünyasının inşası, bağlamında niteliğe kavuşması, mezkûr meseleler üzerine düşünmek ve eylem üretmekle gerçeklik kazanacaktır. Modern, hatta postmodern çağların törpülediği kültürel kimliklerin ve kültürler arası geçirgenliğin arttığı çağımızda, aynışmamak ve hâkim küresel kültürde erimemek için Türk Dünyasının sağaltıcı varlığı, Türklük için oldukça elzemdir. Yeni ortaya çıkan siyasal, kültürel ve ekonomik görünimleri, şartları köklü bir düşünce

eşliğinde algılamak ve kavramak, söz konusu kaygılı duruşu somutlayacaktır. Bu bakımdan Ömer Seyfettin'in fikirlerini güncelleyerek yeniden değerlendirmeye zemin oluşturan Türk Ocakları İstanbul Şubesi'ne şükranlarımı iletmek isterim.

Kaynaklar

- AKÇURA, Yusuf (2015), *Üç Tarz-ı Siyâset*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- AKPINAR, Yavuz (2011), "Tercüman", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 40, s. 492-494, TDV Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞIN, Sabahattin Çağın (1997), "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Türk Dünyası", *Ben Gönen'de Doğdum – Ömer Seyfettin ve Eserleri Sempozyum Bildirileri*, s. 75-83, Gönen.
- DURMUŞ, Mitat (2020), *Ömer Seyfettin Anlatılarında Kendilik Bilinci ve Öteki*. 2. Bs., Fenomen Yayınları, Erzurum.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2011), *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, 3. Bs., Akçağ Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Ramazan (2015). *Yazınsal Okumalar*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2016), *Bütün Nesirleri (Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler)*, Haz. Nâzım Hikmet Polat, TDK Yayınları, Ankara.
- POLAT, Nâzım Hikmet (2016), "Ömer Seyfettin ve Türk Dünyası", *III. Uluslararası Türk Dünyası Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 1. s. 485-490, Bakü.
- SARINAY, Yusuf (2012), "Turan". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 41, s. 407-408, TDV Yayınları, İstanbul.
- TAŞAĞIL, Ahmet (2017), *Kök Tengri'nin Çocukları*, 12 Bs., Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Ziya Gökalp (2017), *Türkçülüğün Esasları*, 5. Bs., Ötüken Neşriyat, İstanbul.

ÖMER SEYFETTİN'İN TÜRK YURDU DERGİSİ VE TÜRK OCAĞI ÇEVRESİYLE İLİŞKİLERİ

İsmail TÜRKOĞLU^{6*}

Öz

Ömer Seyfettin Balkan Savaşları sırasında Rumlara esir düşmüş ve bir yıl kadar Yunanistan'da bulunan Naflıyon kampından esir hayatı yaşamıştır. Buradan Ali Canip'e yazdığı 28 Kasım 1913 tarihli mektubunda *Türk Yurdu*'na yazacağı yazılarla gelecekteki hayatını idame edeceğini, askerlik mesleğinden istifa etmeyi planladığını belirtmektedir. Ömer Seyfettin'in yazılarını henüz yeni çıkmaya başlayan *Türk Yurdu* mecmuasına göndermesinin sebebi muhtemelen sınır boylarında geçirdiği iki yıl ve on aylık esaret hayatı içerisinde Balkan milletlerindeki millî uyanış ve istiklal hareketlerini yakından görmüş, millîyetçilik ideali, vatan sevgisi, istiklal düşüncesi ruhunda ve kafasında büyüyüp gelişmiştir, Türk millîyetçisi olmuştur. Bu yıllarda millîyetçi yazarların etrafında toplandığı yegâne dergi *Türk Yurdu* olduğu için Ömer Seyfettin'in yazılarını buraya göndermesi doğaldır. Yazarın *Piç*, *Hürriyet Bayraktarı* ve *Mehdi* gibi hikayeleri o henüz İstanbul'a gelmeden dergide neşredilmiş ve ilgiyle okunmuştur. İstanbul'a döndükten sonra *Türk Yurdu* tarafından çıkarılan *Türk Sözü* dergisinin başyazarlığına getirildi ve böylece *Türk Yurdu* ve Türk Ocağı çevresine de girmiş oldu. Ancak daha sonraki yıllarda Hamdullah Suphi'nin kendisini tanımadığını söylemesi ilginçtir. Yusuf Akçura'nın Ömer Seyfettin hakkında yazılmış herhangi bir yazısı yoktur. Ziya Gökalp ve Genç Kalemler'e ayrı bahis açtığı *Türk Yılı* 1928 isimli almanaktaki mufassal "Türkçülük" makalesinde ve bu eserin sonunda verilen "Türklüğe ve Türkçülüğe Dair Kitaplar" listesinde de Ömer Seyfettin'in adı yoktur. Yusuf Akçura'nın Türkçülük harekâtında önemli bir yazar olan Ömer Seyfettin'i görmemezlikten gelmesi ilginçtir. Diğer taraftan *Ömer Seyfettin'in Efruz Bey'de Yusuf Akçura'yı Prens Eternel dö Kara Tanburin gibi tuhaf bir takma adla idealsiz, kendine çok önem veren, asil bir*

⁶ * Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta: ismail.turkoglu@msgsu.edu.tr

soydan geldiğini iddia eden, parası olmadığı halde kendini varlıklı gibi gösteren bir kişi olarak hicvetmesinin sebebini anlamak mümkün değildir.

Ömer Seyfettin, yakın arkadaşı olan ve onun vefatından sonra eselerinin neşredilmesi, hayat hikayesinin yazılmasında önemli katkılar yapmış olan kişi Ali Canip Yöntem'dir. Naflıyon kampından esir iken Ali Canip'e yazdığı 28 Kasım 1913 tarihli mektubunda *Türk Yurdu*'na yazacağı yazılarla gelecekteki hayatını idame edeceğini, askerlik mesleğinden istifa etmeyi planladığını belirtmektedir. İhtiyacı olan da ise *Türk Yurdu*'nda yayınlanan yazıları için alacağı aylık altı liradır. Ömer Seyfettin'in yazılarını henüz yeni çıkmaya başlayan *Türk Yurdu* mecmuasına göndermesinde Balkanlarda yaşadığı esirlik ve zihni dönüşümün etkisi var mıdır bilinmez. Ancak, sınır boylarında geçirdiği iki yıl ve on aylık esaret hayatı içerisinde Balkan milletlerindeki millî uyanış ve istiklal hareketlerini yakından görmüş, milliyetçilik ideali, vatan sevgisi, istiklal düşüncesi ruhunda ve kafasında büyüyüp gelişmiştir. Akabinde de bir Türk milliyetçisi olmuştur. (Cunbur, 1992: 8)

Ömer Seyfettin'in bu dönemde derginin müdürü Yusuf Akçura ile bir tanıştığına dair bilgi yoktur. Onun yazılarının neşredilmesini *Türk Yurdu* muharrirlerinden Kâzım Nami sağlamaktadır. *Piç*, *Hürriyet Bayrakları* ve *Mehdi* gibi hikayeleri o henüz İstanbul'a gelmeden dergide neşredilmiş ve ilgiyle okunmuştur.

*Türk Yurdu*⁷ bu dönemde yazarlarına günün şartlarına göre iyi bir telif ücreti ödüyordu. Muhtemelen ödenen bu dolgun telif ücreti onun askerlik mesleğinden istifa ederek geleceğini yazar olarak planlamasını sağlamış olabilir.

Ömer Seyfettin, Naflıyon'daki on aylık esaretten kurtulduktan sonra 17 Aralık 1913'te İstanbul'a döndü. Ali Canip ve Ziya Gökalp'in teşvikiyle Celal Sahir'in müdürlüğünü yapmakta olduğu *Türk Yurdu* tarafından çıkarılan *Türk Sözü*⁸ dergisinin başyazarlığına getirildi. Bu vazifenin kendisine verilmesinde *Genç Kalemler*'deki dergicilik tecrübesinin ve yazılarının etkisi olduğu muhakkaktır. Böylece *Türk Yurdu* ve Türk Ocağı çevresine de girmiş oldu. Ancak daha sonraki yıllarda Hamdullah Suphi'nin kendisini tanımadığını söylemesi ilginçtir. Dergi 25 Nisan 1914'te çıkan ilk sayısında amacını şöyle belirtmektedir: "Türk Sözü uyanan, alim ve milliyetine açık, yüksek Türk gençliği ile hâlâ uyuyan ve bir ışık bekleyen Türk halkı arasında bir kapıdır. Gençlik o kapıdan girmekle alçalmayacak, bilakis halkı, yani kendi varlığını, kendi milletini yükseletecek, kendine benzetecektir". (Ömer Seyfettin, H. 1330: 3) Ancak dergi

⁷ "Piç", *Türk Yurdu*, c. IV, sayı 22, 8 Ağustos 1329, s. 741-753; "Hürriyet Bayrakları", *Türk Yurdu*, c. V, sayı 8, 26 Kanun-ı Evvel 1329, s. 1078-1088; "Mehdi", *Türk Yurdu*, c. V, sayı 12, 20 Şubat 1329, s. 1201-1208.

⁸ Toplam 16 sayı çıkan bu dergi 25 Nisan-6 Ağustos 1914 tarihleri arasında neşredilmiştir.

uzun ömürlü olmamış ve 16 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. Böylece Ömer Seyfettin'in *Türk Yurdu* dergisi ve dolayısıyla Türk Ocağı'yla münasebeti azalmıştır.

Türk Ocağı ve *Türk Yurdu* dergisinin idarehanesi bu dönemde İstanbul'un sayılı kültür merkezleriydiler, ocak mensupları ve *Türk Yurdu* yazarlarının yanı sıra Türkçü ve milliyetçi yazarlar buralarda toplanarak memleket meselelerini, edebiyat ve sanatı tartışırlardı. Ancak Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in ocak çevresindeki bazı kişilerle iyi anlaştıklarını söylemek mümkün değildir. Mesela Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura birbirlerini sevmiyorlardı.⁹ Akçura ve Ömer Seyfettin arasındaki ilişkiye dair bazı ipuçları vardır. Onun *Yeni Turan Devleti* isimli eseri *Türk Yurdu* neşriyatı arasından çıkmıştır. Ayrıca Ömer Seyfettin'in *Tanin* gazetesinde 14 Nisan 1914'te neşredilen "Kastı anlamazlıklar" isimli makalesidir. Yazar, Nüzhet Sabit tarafından *Takip ve Tenkit* isimli dergide Yusuf Akçura'nın *Türk Yurdu*'nda çıkan "Geçen Yıl – 1329 Senesinde Siyaset-i Umumiye" makalesine yazılan tenkide sert bir cevap vermiştir: "Türkiye'de Türklerin yegâne milliyetperver bir risalesi olan *Türk Yurdu* iki buçuk senedir büyük bir intizam ve ciddiyetle çıktı. Fakat Türklükte bir irrédentisme asavvur ve kabul edemeyenler gayr-i millî Osmanlılar bu tek ve yeni mecmuaya itiraz etmekten hali kalmadılar." Ömer Seyfettin bu makalesinde Nüzhet Sabit'in Yusuf Akçura ve *Türk Yurdu* hakkındaki ağır ithamlarına sert cevaplar vermiştir. Yine 1918'de İfham'da çıkan "Türk Milliyetperverleri" isimli makalesinde de Akçura için şöyle yazmaktadır: "Meşhur milliyetperver Akçuraoğlu Yusuf Bey, iktidarına rağmen darülfunundan kapı dışarı edildi. Az buçuk daha Türklüğün metropolitinde aç kalacaktı."¹⁰ Bu iki makele dışında Ömer Seyfettin ve

⁹ İki aydını da yakından tanıyan Mehmet Emin Erişirgil bu konuda şunları yazmaktadır: Selânik'ten İstanbul'a dönen Gökalp fikirlerini yayacak tek dergi olarak *Türk Yurdu*'nu görüyordu. Celâl Sahir Beyin evinde Akçura ile buluşup tanıştılar. Derginin sahibi ve müdürü Akçura'yı sevmemesine rağmen orada yazı yazmaya ve dergiye gidip gelmeye başladı. İstanbul'da bir muhit yapması için buna ihtiyacı vardı. Ziya zaman geçtikçe *Türk Yurdu*'ndan soğuyordu, Yusuf Bey ile kendi arasında büyük bir uçurum olduğunu fark etmişti. Yusuf Bey Osmanlı Türklerini ilk defa uyandıranın Rusya Türkleri olduğunu iddia etmekten hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Kazan'da şurada burada beş on büyük Türk tüccarı yetiştiği halde aynı zenginlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda muvaffak olmuş Türk tüccar yetişmemiş olması, ona göre Rusya Türklerinin medeniyetçe Osmanlı Türklerinin üstünde olduğunu büyük bir delilidir. Dil meselesinde İstanbul şivesinin üstünlüğünü de kabul etmiyordu. İstanbul'da Osmanlıca konuşulur, eğer Türkler arasında ortak bir şive kabul edilecekse bütün Arapça ve Farsça'nın Türkçe'den atılması ve Osmanlı Türklerince alışılmış olsun olmasın bütün Türk lehçelerinden kökler alınması gerektiği fikrindedir. Tepeden bakan bir mizacı, alaycı bir tavrı vardı. Bir aralık Ziya kendi kendine: «Yusuf Bey ölmüş Türk medeniyetini diriltmek istiyor» dedi. *Türk Yurdu*'na gidip gelmekten vazgeçti, bir süre sonra da yazılarıyla ve sözleriyle Yusuf Bey'in düşüncelerine karşı cephe almıştı. (Erişirgil, 1984: 62-63, 97-100)

¹⁰ (Ömer Seyfettin, 2016: 316-320) Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat'ın hazırladığı bu eser üni-

Yusuf Akçura arasındaki ilişkiye dair başka bir kayıt yoktur. Yusuf Akçura'nın Ömer Seyfettin hakkında yazılmış herhangi bir yazısına rastlamadım. Ziya Gökalp ve Genç Kalemler'e ayrı bahis açtığı *Türk Yılı* 1928 isimli almanaktaki mufassal "Türkçülük" makalesinde ve bu eserin sonunda verilen "Türklüğe ve Türkçülüğe Dair Kitaplar" listesinde de Ömer Seyfettin'in adı yoktur. Bu eserin basıldığı tarihte henüz Efruz Bey serisi neşredilmeye başlamamıştı, dolayısıyla aralarında bir kırgınlık ya da küsme olması mümkün değil ki zaten Ömer Seyfettin sekiz yıl önce vefat etmişti. *Genç Kalemler*'de Türkçe'nin sadeleşmesi için giriştiği zorlu mücadele bir yana, hikâye ve makaleleriyle Türklüğe önemli hizmetleri bulunmuş Ömer Seyfettin'in Akçura tarafından Türklüğe ve Türkçülüğe dair listeye almaması ilginç bir durumdur. Hamdullah Suphi ise Tahir Alangu ile yaptığı görüşmede Ömer Seyfettin'i tanımadığını söylemiştir. (Alangu, 2017: 421) Ancak bu doğru değildir: Ömer Seyfettin ve Hamdullah Suphi Türk Ocağı tarafından 1915'de düzenlenen Çanakkale gezisine birlikte katılmışlardır ve muhtemelen geziye davet edilenleri de ocak tespit etmiştir.¹¹ Ayrıca Ruşen Eşref'in hazırladığı *Diyorlar ki!* isimli kitapta Hamdullah Suphi Ömer Seyfettin'in eserleri hakkında şöyle demektedir: "Ömer Seyfettin'de velut, çok defa muvaffak bir sanatkar, fakat nasıl diyeyim, düşüncesinde tarzında bazı sokağa veya kahveye inen bir umumilik ve adilik var". Bunlar bize gösteriyor ikisi de tanışıyorlardı. Hamdullah Suphi muhtemelen ona olan kızgınlığından ötürü tanımadığını söylemiştir. Ömer Seyfettin ise eserlerini beğenmeyen ve onları adi ve umumi bulan Hamdullah Suphi'den intikamını *Efruz Bey*'de alacaktır. Ancak Yusuf Akçura ile aralarında nasıl bir münakaşa oldu ve onu da yine Efruz Bey'in kahramanları arasına soktu, bu konuda bilgi yoktur.¹² Efruz Bey tiplerinde de görüldüğü gibi Ömer Seyfettin her ikisini de yakından tanıyordu ve buna delil *Efruz Bey* isimli hikayelerdir.

Ömer Seyfettin'in Efruz Bey'de Yusuf Akçura'yı Prens Eternel dö Kara Tanburin gibi tuhaf bir takma adla idealsiz, kendine çok önem veren, asil bir soydan geldiğini iddia eden, parası olmadığı halde kendini varlıklı gibi

versitelerin Türk dili ve edebiyatı, tarih bölümlerinde okuyan öğrenciler için çok faydalıdır. Muhakkak temin edilip okunmasında fayda vardır.

¹¹ Geziye katılanlardan izlenimlerini halka ve gelecek nesillere aktarmaları istenmiştir. Katılan heyetin tamamına yakını Türk Ocağı mensuplarıdır: Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi, Ömer Seyfettin, Enis Behiç, Orhan Seyfi, Ali Canib, Celal Sahir, İbrahim Alâeddin, Hafız Tevfik, Hakkı Süha, musikîşinas Rauf Yekta, Rressam Çallı İbrahim, ressam Nazmi Ziya, Yusuf Razi, Selahaddin, Muhiddin, Kurmay Binbaşı Edip, Yüzbaşı Hulusi, Dr. Fikri ve bir fotoğrafçı ile sinema operatörü. İstanbul'dan 11 Temmuz 1915'te başlayan gezi 23 Temmuz 1915'te yine İstanbul'da son bulmuştur. Tevfik Fikret de davet edildiği halde hasta olduğu için katılamamıştır. Sebülürreşad dergisi çevresinden kimsenin olmaması da dikkat çekicidir.

¹² Ruşen Eşref'in bu eserinde yazıldığına göre Rıza Tevfik de onu ısmarlama hikâye yazmakla itham etmektedir.

gösteren bir kişi olarak hicvetmesinin sebebini anlamak mümkün değildir. Oysa Ömer Seyfettin'in ve Yusuf Akçura'nın millîyetçilik anlayışları benzerdir. Akçura'nın dilde tasfiyecilik ve öz Türkçe'ye yaklaşımı Ömer Seyfettin'in iddia ettiği gibi değildir. Hele hele Anadolu Türklerini Türk saymama gibi bir iddiası hiçbir zaman olmamıştır. Efruz Bey romanının dağınık bölümlerini Muallim Ahmet Halit baskısında sıraya koyan Şerif Hulusi, kitabın sonuna koyduğu notlar bölümünde Ali Canip Yöntem'in ifadesine dayanarak bu bölümdeki Kamuran Bey Tanburin sözlerinde Yusuf Akçura'nın kişiliğinin ifade edildiğini belirtiyor ki esasında dönemi bilen her okuyucu bunu kolaylıkla hemen anlardı. Ali Canip, Yusuf Akçura'nın bir yazısındaki "onbeş asırlık Akçura ailesinin varis-i asaleti olan pederi..." kaydını da buna delil olarak gösteriyor. Ömer Seyfettin, Kamuran Bey Tanburin'i belirlerken, Yusuf Akçura'nın biyografisini de okumuştur. Babasının vefatı üzerine küçük yaşta İstanbul'a gelen, 1894 İstanbul depreminde annesini kaybeden Akçura'yı ve Türk Ocağı çevresinde Rusya Türklerinin yaydıkları düşüncelere de değiniyor: "Kamuran Bey ailesi ise Rusya'nın Urenburg beldesindendir. Babası aslında orada küçük bir köyün mescidinde müezzinlik eder, civardaki açlıktan ölen müterakki, medeni Tatarcıkları yıkar, kefenler, gömer, böylece geçinip giderdi. Babası bir gün açlıktan ölünce, yetim kalan Kâmuran'ı yedinci defa hacca giden katmerli bir hacı yanına hizmetçi olarak alır. Adam İstanbul'da cami avlusunda ölür. Oğlan, Darülaceze'ye düşer. Zekidir ve Tatar olduğuna inanılmayacak kadar güzeldir. Oradan Galatasaray'a verilir. Zekâsı sayesinde para ve iltimas bulur on bin senelik cetleri olduğunu iddia eder". (Alangu, 2017: 414-421)

Ömer Seyfettin'e göre Kara Tanburin'in cediti nurdan bir sütun halinde kutlu Yeşim Dağı'na inmiştir. Atası Kara Kağan ise alacalı bir geyiğin peşine düşen bir bozkurdu öldürmüş, tuttuğu alageyikle birleşmiş, soyları bu birleşmeden türemiştir. Bu soyun son ferdi olan Kara Tanburin'e gökten gelen bir aileden olduğu için Prens Eternel dö "Kara Tanburin" denmesi gerekmektedir. Edebiyat ve bilim alanında eseri olmadığı halde, satışı sayesinde önde giden bu asil kişinin cebinde çifte pasaportu vardı.¹³

¹³ Yahya Kemal de Yusuf Akçura için benzer ithamlarda bulunmaktadır: "On beş sene evvel (1913) bir gün Cenap Şahabettin demişti ki "ak çura, kara çura geçitte belli olur!" Mamafih on beş seneden beri hayli geçitlerden geçtik. Şu Kazanlı mütefekkirin ak mı kara mı olduğunu anlamak henüz kabil olmadı. Bir bakıma göre bu zatın bir fârikası var gibidir; Türklüğün haricinde bir satır yazı yazmaz ve bir söz söylemez, ihtisası Türklüktür. Ancak şu yirmi beş seneden beri peşinde koştuğu Türklüğe dair yirmi beş kelime ile ifade edilebilecek bir fikri sabit midir? İşte dikkat olunacak nokta budur". (Kemal, 2006: 100-101) Ancak şu da düşman İstanbul'u işgal edince Cenap Şahabettin'in de dediği gibi ak çura kara çura belli olmuştur. Yusuf Akçura Millî Mücadele için Anadolu'ya ilk koşan aydınlardandır. Yahya Kemal ve Cenap Şahabettin bu sırada İstanbul'da işgalcilerle birlikte yaşamaktan gayet memnundular.

Ömer Seyfettin Bilgi Bucağında isimli bölümünde yine Yusuf Akçura'yı alaya almaktadır: "...Bucağın daimî misafiri olan Rusyalı talebe Efruz Bey'e "Bizim Tolstoygumuz!" derlerdi. Efruz Bey gündüz fikirlerini propaganda ederken onlara: "Asıl Türkler sizsiniz. Türkiye Türkleri Türk değildir. Dejenere-derler. Biz medeniyeti sizden alacağız. Hepimiz Tatar olacağız. Kazganda, Orenburg'da çıkan alimlerin bir tanesini Türkiye yetiştirebilmiş mi? Hatta Rusların terakkisi bile sizin yüzünüzdendir" derdi. Sonra bu ilmi fikrine gayet ameli bir proje de ilave ederdi: Ben bucağa reis olursam, evvela burasını resmi bir akademi gibi hükümete kabul ettiririm. Sonra size yalnız oda, yalnız yatak değil, günde dokuz defa da yemek verdiririm. Hepinizi millî akedemiye maaşlı tabii aza yaparım. İşte böyle propagandalarla Bucağın Tatar kısmını, şimal kuvvetini kendine temin eden Efruz Bey... (Önertoy, 1992: 87)

Ömer Seyfettin burada "Rusyalı İslam Talebe Cemiyeti"nin Beyoğlu'nda Ferah Tiyatrosu'nda 24 Aralık 1908'de düzenlediği "Türkleri Tanıma ve Tanıtma konferansı"nda "Rusya'da sakin Türklerin son senelerdeki hareket-i fikriye-i medeniyesi ve siyasiyelerine dair" başlığı altında bir konuşma yapan Akçura'yı ve yine aynı cemiyet tarafından düzenlenen ve Ahmet Midhat Efendi'nin verdiği "Türklüğe dair" konferanslarını hicvetmektedir. Ömer Seyfettin'in *Sırat-ı Müstakim*'de bu konferanslar hakkında çıkan makaleleri okuduğu ve not aldığı muhakkaktır. Muhtemelen mütrakeden sonra yazdığı düşünülen Efruz Bey tiplerini için bu notlarından istifade etmiştir.¹⁴

Tahir Alangu ise eserinde Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in Türk Ocağı çevresindekilerle anlaşamadıkları, hele Gökalp'in Hamdullah Suphi'den hiç hoşlanmadığını o günleri yaşayanlardan öğrendiğini yazmaktadır. (Alangu, 2017: 421) Alangu, temelsiz ve saçma bir iddiada bulunuyor: Ömer Seyfettin'in Efruz Bey isimli hikayelerinde yer yer kapalı veya açık şekilde iğnelediği, taşıdığı Hamdullah Suphi, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura gibi ocaklıların Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasını etkileyen düşünürler olarak gösteriyor. Ali Canip ise Efruz Bey serisinin, millî liyakati bozacak şarlatan tipleri (Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Ahmed Midhat Efendi, Hamdullah Suphi Ali Canip'e göre şarlatan tiplerdir) gençlik nazarında kepaze etmek gayesiyle meydana konuyordu. (Yöntem, 1947: 5)

Tahir Alangu ve ve Ali Canip'in fikirlerine katılmak mümkün değildir. Onlar bu kanaate nasıl varmışlardır bunu anlamak kabil olmadı. Ömer Seyfettin'in Efruz Bey serisi vefatından sonra basıldığı için, sağlığında bu eserleri neden bastırmadığı, bu incitici kara mizah ve hicivleri neden yaptığı sorusu cevapsız kalacaktır.

¹⁴ Bu konferanslar *Sırat-ı Müstakim* dergisinde de neşredilmiştir. (Ahmed Midhat Efendi, H. 1324: 318-319; H.1324: 332-336; H. 1324: 347-349) Yusuf Akçura'nın da bu konferanslar hakkında makaleleri bulunmaktadır: (Akçura, 1909: 2)

Kaynaklar

- Ahmed Midhat Efendi, “Türklüğe Dair I-II-III” (Haz. Eşref Edib), *Sırat-ı Müstakim*, Cilt: I, Sayı: 20, 29 Kanunievvel 1324, s. 318-319; Cilt: I, Sayı: 21, 1 Kanunisani 1324, s. 332-336; Cilt: I, Sayı: 22, 8 Kanunisani 1324, s. 347-349.
- AKÇURA, Yusuf “İkinci Konferans”, *Vakit*, Sayı: 419, 15 Ocak 1909, s. 2.
- ALANGU, Tahir (2017), *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul.
- CUNBUR, Müjgan (1992), “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ERİŞİRGİL, Mehmet Emin (1984), *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*, 2 bsk. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- “Hürriyet Bayrakları”, *Türk Yurdu*, Cilt: V, Sayı: 8, 26 Kanun-ı Evvel 1329, s. 1078-1088.
- Yahya Kemal, (2006), *Siyasi ve Edebî Portreler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- “Mehdi”, *Türk Yurdu*, Cilt: V, Sayı: 12, 20 Şubat 1329, s. 1201-1208.
- ÖNERTOY, Olcay (1992), “Ömer Seyfettin’in Millîyetçilik Düşüncesi”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ömer Seyfettin, “Türk Sözü”, *Türk Sözü*, 12 Nisan 1330, Sayı: 1, s. 3.
- Ömer Seyfettin (2016), *Bütün Nesirleri*, Haz. Nazım Hikmet Polat, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- “Piç”, *Türk Yurdu*, Cilt: IV, Sayı: 22, 8 Ağustos 1329, s. 741-753.
- YÖNTEM, Ali Canib (1947), *Ömer Seyfeddin*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ÖLÜMÜ MÜNASEBETİYLE YAZILANLARDAN SEÇMELER

Arş. Gör. Merve AKBAŞ*

Öz

Her sanatçı/edebiyatçıya yaşarken nasip olmayacak türden büyük bir ilgiyle okunan Ömer Seyfettin henüz 35 yaşında, 6 Mart 1920 Cumartesi günü, hayata gözlerini yumdu. Yazdıkları sıkı sıkıya takip edilen, fikirleri her zaman rağbet gören Ömer Seyfettin'in genç ölümü de tabiatıyla o günün kayda değer süreli yayınlarında ses getirdi. Nitekim kısacık ömrüne sığdırdığı birçok türdeki sayısız eseriyle Türk edebiyatının ölümsüz isimleri arasındaki müstesna yerini aldı. Vefatının üzerinden geçen yüz yılda Ömer Seyfettin'in kalem faaliyetlerini, fikir hayatını, mizacını anlatan pek çok çalışma ortaya kondu. Bu çalışma yazarın ölümü münasebetiyle yazılanlardan bir seçme olarak tasarlandı. Hazırlık aşamasında, prensip itibarıyla, yazarın vefat ilanları ve ölümünün ardından geçen on yıl içinde süreli yayınlarda çıkan hakkında yazılmış yazılar tarandı. Büyük muharririn dostlarının onun o günkü edebiyat ve kültür hayatındaki kıymetine, eserlerinin farklı cihetlerine ve en çok da kendi gözlerindeki "Ömer Seyfettin" portresine yer verdikleri yazılar tercih edildi.

Giriş

6 Mart 1920'de hayatını kaybeden Ömer Seyfettin'in ölüm haberi o günkü matbuata geç ulaştığından ancak bir gün sonra kısa bir bilgilendirmeye gazete ve dergilerde yer alabildi. Darülfünun Tıp Fakültesi morgunda hazırlanan cenazesi 7 Mart 1920 Pazar günü öğleden sonra saat birde alınarak Kuşdili Çayırı sonlarındaki Mahmut Baba Kabristanı'nda, Söğütlüçeşme yolu üstündeki duvar tarafında açılan mezara defnedildi. Ölümü dolayısıyla hakkında daha geniş bilgi içeren haber metinleri ise ancak 8 Mart 1920 Pazartesi günkü gazetelerde verilebildi. Şöyle ki defnedildiği gün elim haberi bir cümleyle bildirebilen *Tasvir-i Efkar* gazetesi, 8 Mart 1920 Pazartesi günkü 3007. sayısında,

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: akbas.merve@gmail.com

genç ölü yazarın kısa biyografisini vermek yanında vefat sebebiyle birlikte daha hacimli bir yazıyla okuyucularına seslenmiştir. Çalışmanın başında bahsi geçen bu iki yazı bulunmaktadır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *İkdam*'daki "Hafta Musahabesi" başlıklı köşesini vefatı üzerine Ömer Seyfettin'e ayırdığı görülmektedir. Yakup Kadri bu "az bilinen" yazısında, onun hem kültür ve edebiyat hayatındaki kıymetini hem de İzmir'de Baha Tevfik ve Şahabettin Süleyman'la birlikte Ömer Seyfettin'i tanıma sürecini, geçirdikleri günleri anlatmaktadır.

Baha Tevfik, 15 Mayıs 1914'te 30 yaşında, Şahabettin Süleyman 1919 başlarında 34'üne doğru İspanyol gribinden ölmüş, onları henüz 36 yaşını tam olarak bitiremeyen Ömer Seyfettin takip etmişti.¹⁵

Üç dostunu da peş peşe kaybetmekten duyduğu ıstırabı "Sanata dair tatlı, esrarî kaç defalar birlikte görüştüğümüz bu arkadaşlar sanki daha mühim ve daha derin sırlardan bahsetmek için benim haberim olmaksızın öteki dünyada buluşmak üzere birbirlerine söz verdiler." cümlesiyle ifade eder. Hem şahsını hem sanatını iyi tanımış olan Karaosmanoğlu'nun

Son hikâyelerinde müfrit bir âfakîlik [gerçeklik] vardı; bütün kalbî şeyleri ortadan kaldırmıştı ve mübalağalı bir «Realizm»le hayatın her günlük tecellilerini olduğu gibi kopya etmeyi kâfi bulmaya başlamıştı. Üslubunu mümkün olduğu kadar gayr-ı şahsî bir şekle soktu ve kendi ruhunu bir kirpi derisine sardı, sakladı ortada yalnız, bakan bir gözle, gülen bir ağız bıraktı.

cümlesi, Ömer Seyfettin'in sanatkârlığı hakkında eskimeyecek hükümlerendir.

Hakkı Süha [Gezgin], vefatının birinci yıl dönümünde *Vakit*'te "Yeis Dönümü" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Acı haberi Hakkı Tarık [Us]'la birlikte aldıkları sırada, dostunun bu haberi adeta içinden kopan bir çılgılla karşıladığını dile getirmektedir. Ardından Ömer Seyfettin'in mizaç özelliklerinden bahseder ve bilhassa onun muzipliğini vurgulayan hatıralarına yer verir. En yakın dostlarından olan Hakkı Süha, Ömer Seyfettin'in 18. ölüm yıldönümünde de benzer bir başlık kullanarak "Ömer Seyfettin'in Yeis Dönümü" (*Kurun* gazetesi, 6 Mart 1938, s. 5.) çok önemli başka bir yazı daha yayımlamıştır. Fakat ulaşılabiliirliği daha zor olan ilk yazının aktarımı daha uygun görülmüştür.

Aka Gündüz'ün *Guguk*'ta çıkan "Ömer Seyfettin'in Yumruğu" makalesi Ömer Seyfettin hakkında yazılanlar arasında en çok bilinenlerdendir. Bu ça-

¹⁵ Ömer Seyfettin 11 Mart 1884 doğumludur. 6 Mart 1920'de öldüğüne göre 36 yaşını bitirmesine 5 gün kalmış demektir. Fakat gerçekte, Rumî-Mâli takvimle Milâdî takvim arasında mevcut bulunan ve 1917'de bir kanunla kaldırılan 13 günü de eklemek gerekir. Yani Ömer Seyfettin'in, vefat ettiğinde 36'sını doldurmasına daha 18 gün vardı.

lışmaya alınmasının sebebi de tıpkı Hakkı Süha'nın anlattıklarında olduğu gibi onun mizah yönünün öne çıkmasıdır. Aka Gündüz, tanıklık ettiği bir hadise üzerine okul yıllarından arkadaşının bir hatırasını nakletme ihtiyacı duyar. Hakkı Süha'nın anılan yazıları gibi Aka Gündüz'ün yazısı da Ömer Seyfettin'i insanî yönüyle anlatma çabasındaki her türlü çalışma için iyi bir kaynaktır. Ama Ömer Seyfettin'i anlatacak hikâye, roman gibi edebî eserler veya tiyatro, sinema gibi sahne sanatları için bu yazı, eşsiz bir belge, bir tanık ifadesidir.

Çalışmada yer verilen son yazı Mehmet Halit [Bayrı] imzalıdır. Ömer Seyfettin'in vefatının beşinci sene-i devriyesinde, hakkıyla yâd edilemediğine üzüntüsünü dile getirdikten sonra kalem faaliyetlerinden bahseder. Şairliğini ve yazarlığını farklı cihetleriyle değerlendiren Mehmet Halit'in bir tespiti –ki haklılığı tartışmalıdır– diğer birçok isimden farklıdır. Onun mizah yönünü zayıf bularak eleştirmekten geri kalmaz ancak edebiyat tarihinde ölümsüz bir yer edineceğini de öngörmektedir.

Verilen metinlerin yeterli olduğu elbette söylenemez. Fakat fikir dünya-sından dolayı zaman zaman nükseden kindarlıklar bir yana bırakılınca, bu metinlere, Ömer Seyfettin hakkında yapılabilecek “özet değerlendirmelerin özeti” denebilir.

*

**

Ömer Seyfettin Bey'in İrtihali

Muharririnden Ömer Seyfettin Bey'in irtihal eylediği dün akşam geç vakit kemâl-i teessürle haber alınmıştır.

Tasvir-i Efkâr, Yıl: 11, Sayı: 3007, 16 Cemaziyelahir 1338 / 7 Mart 1336 / 7 Mart 1920 Pazar, s. 2.

*

**

Bir İrtihal-i Müessif

Ömer Seyfettin Bey'in Ufûlü

Üslubu ve tarz-ı mizahîsi ile temayüz ederek edebiyatımıza birçok küçük hikâyeler ve birkaç roman hediye eden güzide gençlerimizden Ömer Seyfettin

Bey'in vuku-ı irtihalini dünkü nüshamızda kesret-i mündericat sebebiyle, pek kesret-i mündericat olarak haber vermiştik. Merhum şeker hastalığından mustarip olduğu için on gün evvel Haydarpaşa Hastanesinde taht-ı tedaviye alınmıştı.

Ömer Seyfettin Bey 1300 senesinde Gönen'de tevellüt etmiş, Edirne İdadi-sinden Mekteb-i Harbiye'ye geçmişti. Mektep sıralarında henüz on beş yaşın-da iken mecmualara yazı yazmaya başlamış, tahsil-i askerisine rağmen hayat-ı fikriyesinde edebiyata merbut kalmıştır. 319 senesinde Mekteb-i Harbiye'den neşet ederek Yanya Muhasarasında bulunmuş ve müteakiben esir düşmüştü. Esaretten avdetinden sonra askerlikten çekilerek muallimlik ve muharrirlik mesleğini ihtiyar etmiştir. Son zamanlarda Kabataş Sultanisi edebiyat muallimliğinde bulunuyordu. Eserlerinde her gün yeni bir eser-i tekemmül gösteren bu kıymettar hikâyecimizin bu suretle ufûlü pek ziyade mucib-i teessürdür.

Tasvir-i Efkâr, Yıl: 11, Sayı: 3008, 17 Cemaziyelahir 1338 / 8 Mart 1336 / 8 Mart 1920 Pazartesi, s. 2.

*

**

Hafta Musahabesi

Ömer Seyfettin Bey

Ömer Seyfettin Bey'in vefatı haberi evvelki akşam pek geç işitildiği için *İkdam*, sair rüfekamız gibi merhumdan vefatında bahsedemedi; bu kendisine karşı tarafımızdan bir ihmal ve lakaydî eseri telakki edilmesin. Ömer Seyfettin Bey'i biz de yeni nesl-i edebînin en yüksek simalarından biri olarak tanırız ve vefatını memleket için pek mühim bir ziyan addederiz. On beş seneden beri sönmek bilmez bir ateşle Türk edebiyatına hizmet eden ve onda kendi nesline mensup gençlerden hiçbirinin eremediği bir mertebeye varan bu romancı, lisanda ve sanatta cesur bir mücedditti. İlk yazdığı günden son yazdığı güne kadar nev'i şahsına münhasır, canlı cevval zekâsı yalnız kendi mesleği olan hikâyecilikte değil, fakat fikir âleminin her safhasında da müstesna kuvvetini gösterdi. Bugünkü sade, hâlis ve güzel Türkçe cereyanının en başında o bulunuyor ve gençlerin pek büyük bir kısmı üzerinde bir genç üstat nüfuzunu icra ediyordu. Son neslin iktifa ettiği edebî ve bedii düsturların büyük bir kısmı ondan doğmuş şeylerdir.

Kendisini bundan on üç on dört sene evvel İzmir'de tanıdım. Ben bir mektep çocuğu idim, o genç bir zabitti; fakat askerlikten ziyade fikrî ve bedii meselelerle meşguldü ve İzmir'in daracık irfan muhitinde epeyce şöhretli bir muharrirdi. Haftalık bir gazeteye hepimizi hayran eden küçük hikâyeler, men-

sureler, makaleler yazıyor ve her yazısında munis, hoş bir yenilik gösteriyordu. Üslubunda o zamana kadar hepimize meçhul tatlı bir sadelik, hislerinde marazi ve acayip olmaksızın müfritleşen bir incelik ve fikirlerinde hepimizi şaşırtan, sersemleten bir «orijinalite» vardı. Derhal büyük bir takdir ve muhabbetle etrafına toplandık; diyebilirim ki birkaç zaman sanat ve edebiyat vadisinde rehberlik ve mürşitlik etti. Baha Tevfik, Şahabettin Süleyman, o ve ben birbirimizden hiç ayrılmaz coşkun şiir mücedditleriydik. İzmir Askerî Kiraathanesi ve Kemeraltı'nda Giritli Ali Efendi'nin kütüphanesi her günlük içtima yerimizdi. Baha Tevfik, müstehzi ve reybî, Şahabettin Süleyman, coşkun ve gürültücü, ben utangaç ve sükûti akşamüstü mektepten çıkar çıkmaz, koltuğumuzun altında bir yığın kitap, bizi bekleyen genç zabitle görüşmeye giderdik. Bu genç zabıt, bilâ-fasıla neşeli, bilâ-fasıla şuh ve cevval o fikirden bu fikre, bu bahisten o bahse atlar, ekseri meselelerde düşüncelerimiz birbirine uymadığı hâlde neticede yine bizimle müttefik kalırdı. Ne kadar munis, ne kadar hafif bir zekâsı vardı. En acayip nazariyeler bile onun ağzında tabiileşir ve bizim çoktan inandığımız, bildiğimiz kanaatler sırasına geçerdi.

İnkılaptan sonra aramızdaki edebiyat arkadaşlığı eskisi kadar hâr ve samimi olamadı. O Rumeli'de bir müddet için edebiyata veda etmiş gibi göründü ve neden sonra bir «Yeni Lisan» cereyanı önünde tekrar meydana çıktı. Fakat, bu Ömer Seyfettin bilmem neden, artık o eski Ömer Seyfettin değildi. Ne elimdir ki bu ilk meslek yoldaşlarımı birer birer kaybettim, hem de o kadar erken... Zira bu üç güzide gençten hiçbiri otuz beşini ikmal edemeden öldü; garip bir alın yazısı üçünü de ani olarak ve hiç beklemediğim bir zamanda yanı başımdan ayırıverdi. Sanata dair tatlı, esrarî kaç defalar birlikte görüştüğümüz bu arkadaşlar sanki daha mühim ve daha derin sırlardan bahsetmek için benim haberim olmaksızın öteki dünyada buluşmak üzere birbirlerine söz verdiler.

Filvaki, son zamanlarda bu üç arkadaş ve ben epeyce birbirimizden ayrı yollara sapmıştık. Baha Tevfik acayip ve dipsiz bir felsefe girîvesine düştü idi; Şahabettin Süleyman taşkın ruha lazım gelen kabî edebiyatın hiçbir tarzında bulamıyor ve ekseriya ehliyet ve kabiliyetin çıkmazı olan nazariyat-ı edebiye girîvesine saplanıp kalıyordu. Ömer Seyfettin ise lisanda sadelik merakı her türlü edebî sanayiden tecride kadar vardırırdı ve şairiyeti bir nevi fazla süs telakki ettiği için yubusete [kuruluğa] düştü. Son hikâyelerinde müfrit bir âfakilik [gerçeklik] vardı; bütün kalbî şeyleri ortadan kaldırmıştı ve mâlâyânî [abes] bir «Realizm»le hayatın her günlük tecellilerini olduğu gibi kopya etmeyi kâfi bulmaya başlamıştı. Üslubu mümkün olduğu kadar gayr-ı şahsî bir şekle soktu ve kendi ruhunu bir kirpi derisine sardı, sakladı ortada yalnız, bakan bir gözle, gülen bir ağız bıraktı. Vakıa asıl Ömer Seyfettin bu bakan gözle, gülen ağızda kâfi derecede mevcut ve münhalî [tahlil edici] idi; edebi-

yatta olduğu gibi hayatta da insiyaksız [içgüdüsüz] bir nüfuz-ı nazar ve acısız, iniltisiz bir istihza onun en esaslı sıfatlarındandı.

Daima neşveli, şetaretli, zekâsı daima harekette, eli daima faaliyette hiç yorulmaz, hiç bıkmaz bir gençti. Balkan Muharebesini müteakip askerlikten çıkıp kendini tamamıyla fikrî ve edebî meşguliyetlere vakfettiği günden beri birkaç büyük roman, birçok küçük hikâyeler, lisan meselelerine dair hesapsız makaleler neşretti. Kabataş Sultanisindeki edebiyat ve felsefe muallimliğinde nadir görünen bir şevk ve gayretle çalıştı. Birçok gençlerin iştihâ ve ihtirasını kabartan midevi ve cismani zevkler, para, rahat, sefâhet onun nazarında tamamıyla bi-mana şeylerdi. Yalnız beyinden yaşardı. Hiçbir gün, edebiyatı başka şeylere vâsıl olmak için kolay çıkılır bir merdiven gibi telakki etmedi. Gençler içinde bu kadar feragat ve cuşîşle münhasıran fikir âleminde kalmış olanlar pek nadirdir, Ömer Seyfettin bu nadirlerden biri idi. Allah rahmet eylesin.

Y. K. [Yakup Kadri Karaosmanoğlu]

İkdam, Yıl: 27, Sayı: 8288, 19 Cemaziyelahir 1338 / 10 Mart 1336 / 10 Mart 1920 Çarşamba, s. 2.

*

**

Ömer Seyfettin'in Yeis Dönümü

Genç Ömer'in, karanlık bir mezara kapandığı günün üzerinden bir sene geçti. Sekiz on senelik pek samimi ve laubali bir aşinalıkla bağlı bulunduğum bu yüksek arkadaş, o kadar nevi şahsına münhasır bir vücuttu ki evvelâ ölümlüne bir türlü inanamamıştım. Hâlâ da öyleyim. Günün birinde karşılaşarak:

-Nasılsın cancağızım?

diyeceğini ümit edip duruyorum. Hayalimde yaşayan hiçbir ölü, bana böyle bir his vermemiştir. Hatta çok uzakta ölen ve vefatına şüpheler karışan akrabalarım bile.

-Bir sene evveldi, matbaada Hakkı Tarık'la konuşuyorken telefon çaldı ve bir dakika sonra dostumun çehresi alt üst olarak bembeyaz kesilen dudaklarından:

-Eyvah Seyfettin ölmüş!..

sayhası döküldü. Bir teşhis hatasının kurbanı olan bu kıymetli dostun ölümünden bu suretle haberdar olmuşum. Geçen yıl birkaç arkadaş ondan bahsederek makaleler yazdılar. İkimizden onu en iyi anlayan Canip, teselli kabul etmeyen şiddetli bir elemle gâh aziz dostun mezarında, gâh kendi inzivasında hıçkırıyor ve bu teessürle bittabi eline kalem alamıyordu.

Ömer'in şahsiyetini tahlile hasredilen yazılar, onu şen bir zekâ tavsifiyle zikrediyor ve zaten son zamanların mütevellî ziyalarıyla büsbütün ıssız kalan sanat ufuklarımızdan yeni bir neşe ve zekâ yıldızının ufûl ettiğini söylemek teessüründe birleşiyorlardı.

Gerçi Ömer, ilk bakışta dünyada kederden nasibi olmayan bir bahtiyar gibi gözükürdü. Fakat dikkatli bir göz, bu taşkın neşenin «hiffet»e kadar varan sağanaklı kahkahaları arkasında şiddetli, hâkim ve daimi bir ıstırabın, bir iç sıkıntısının ihtilaçlı a'râzını [işâretlerini] görmekte gecikmezdi.

Edebî varlığının teşrihini daha kudretli ve bıdaası [bilgi sermayesi] geniş dostlarına terk ederken, lisan inkılabındaki mürşitliğini ve sanatındaki hususiyeti pek sathi ve gayr-i kâfi bile olsa zikretmemek nankörlük olur korkusuyla da, bu satırları karalıyorum:

Ömer, çok yazmış ve bilhassa çok okumuştur. Hercailiğinden umulmaz bir sebat ile okur, her sahifeden her mevzudan yeni, fakat bambaşka bir ilham alırlardı. Dimağında hassas bir hayal menşuru vardı. Oradan süzülen her eser, hemen başka bir renge onun çok bariz, çok şahsî rengine boyanır, yepyeni, dūşîze [yepyeni] bir hikâye olur çıkardı.

Yüksek ve liyakatli kalemleri dar ve kısır vadisine asırlarca bağlayan mısra-ı edebiyatının, kelime oyunlarının en büyük düşmanı idi. Pek coştugu zamanlarda noktasız gazelleri, kasideleri gösterir:

-Ah cancağızım! Bu kuzgunî cehalet vesikalarına bak, ama dikkatle, dikkatle bak!

diye haykırırdı.

Lisanımızda müessisi Arap ve Acem kaideli kâşaneleri bombalamaktan zevk alır, taraftarlarına onu müdafaa edenlere ulu orta atar tutardı.

İrfan hayatında, ilim hedeflerinde kanaatlerine çok sadık Ömer, kendi ömründe müstakır, malum ve muayyen hiçbir şeyin esiri değildi. Hepimizin varlığında birtakım şeylerin âdet şekline girdiği gayr-ı kabil-i inkârdır, değil mi? İşte Ömer'de bu itiyat denilen şey yoktu. Dün hazzettiği mesire için, bugün:

-Berbat, cancağızım berbat, kurbağa yuvası gibi bir yer hükmünü verir, bugün lezzetli yediği yemek hakkında yarın:

-İnsanı mide kanserine uğratacak kadar müstekreh! derdi.

Yakorit'te hudut zabiti iken, bütün horozların ibibiklerini kesecek kadar paradoksal olan Ömer'in şöhreti ta Sofya'ya aksetmiş ve Prens Boris hududa kadar gelerek onunla görüşmüştü.

Yakorit'te, Ömer'in, bütün aşınalarının hatırasında en canlı bir hayal olarak kaldığını ve bunun devam edeceğini söylemiştim. Bunu, hikâyelerindeki yüksek ve emsalsiz düşünüş kabiliyetinden ziyade, zekâ ve tuhaflık dolu maceralarının dimağlarımızdaki derin izlerinden ileri gelme bir keyfiyet gibi

telakki etmek de doğru değildir. Pek az muharrir hayatında şahsı ile eserleri arasında Ömer kadar mutlak bir müşabehet temin edebilmiştir.

Balkan harbinin son günlerine doğru idi, bir gün köprüde karşılaşmıştık. Ayağımda biraz kısa bir pantolon vardı. Selamdan evvel bir kahkaha kopardı ve:

-Cancağızım, askılarını neye bu kadar çok çekmişsin... Eğer süslü çoraplarını göstermek istiyorsan göğsüne de bir çift tak.

dedi. Tabii, aldırmadım; fakat o muttasıl sözü evirip çevirip yine paçaların kısalığına getiriyordu. Nihayet ayrıldık. Daha beş adım ilerlememiştim ki arkamdan koşup geldi telaşlı telaşlı:

-Kendine kıyma cancağızım askılarını gevşet! Pantolonunun feci hâlini uzaktan seyrettim. Vallahi «ihtikan-ı dem-i kasıkı» ye uğrayacaksın, dedi.

Zavallı dostum, istihzalı telmihlerin kaidesini tabii ıstıhlara benzeyen tekerlemelerden istimdat etmişti.

O zaman daha onu bütün manasıyla anlamamış ve bu garip arzusuna tâbi olmayı hevesime mugayir bulmuştum. Reddettim. O, birçok yalvardı. Nihayet:

-Köprü ortasında nasıl askı düzeltilir, sen çıldırdın mı Ömer? Deyince «Olur cancağızım, olur, Meserret'e gidelim, ikimiz de bu beladan kurtuluruz» mukabelesinde bulundu. Eğer ısrar etse idim, fena hâlde mustarip olacak, yeni bir hadise çıkıp da meseleyi unutturmazsa bu teessür, belki onu uykusuz bile bırakacaktı.

Çanakkale'ye gittiğimiz zaman siperleri ziyaret için kısımlara ayrılmıştık. Tesadüf Ömer'i bizim gruba attı. Mihmandarımız genç, cesur bir yaver idi. Kerteden sonra biraz ileriye düşen bir obüs önde giden rehberimizin atını ürktülmüş ve hayvan yolu şaşırarak «rah-ı mestur» dan fırlamıştı. Bittabi bizimkiler de onu takip etmiş dörtnal ile üç dakika süren bir yamaçta cidden korkunç bir şarapnel ateşine tutulmuştuk. Misket dolusu altında atbaşı giderken Ömer, bütün kabahati bana yüklüyor:

-Altı kat embesil! İnşallah vurulursun da anan, baban boylu poslu bir şehit görürler, diye boyuna inkisar ediyor ve hayvanın yelelerine var kuvvetiyle asılıyordu. Üç dakika sonra tekrar emniyet altına girmiştik. Takım siperlerinin birinde bir hususi telefon zabıtine takdim edildik. Ömer bu, durur mu, hemen sordu:

-«Balat» lı mısın cancağızım?

-Hayır Ortaköylüyüm.

-Ah, cancağızım, zabıtlık senin nene gerek, tenekeci ol, cancağızım, tenekeci...

Kolundan çekip sürüklemese idim ihtimal, vaka büyüyecek nahoş bir şekil alacaktı. Avdetten sonra karargâhta Vehip Paşa'ya beni öyle bir dava edişi ve geçirdiği korkunun istikbalde arazını göstereceği hastalıkları tedavi için öyle bir tazminat isteyişi vardı ki, bütün heyet azasını saatlerce güldürmüştü.

Geçirdiğimiz tehlike hakkında istîzah edenlere [açıklama isteyenlere] kollarını açarak:

-Nah işte böyle cancağızım, koltuklarımın altından on beş bin mermi vızır vızır geçiyordu ve sonra parmağını tehdit ve itham dolu bir tarzda sallayarak beni gösteriyor:

-Kırk güne çıkmazsam ölümümü bundan biliniz, ah ne ettim de kendimi sigorta ettirmedim, diye bağıırıyordu.

Zavallı Ömer, kendisinden çok şey beklenen bir zamanda aramızdan ayrıldı. Talih, nadir bir iltifat ile lezzetinden o kadar korktuğu ecel şerbetini kendisine hissettirmeden içirdi, şâtır zannedilen Ömer'in şetareti zahir idi, kendisinden ziyade muhatapları, dostları istifade ederdi. Gerçi bir mecliste Ömer mevcut oldukça oradan hande eksilmezdi; fakat bu handeler, onun tatmini imkânsız sanatkâr gönlünde kırılan emel-i billurînin dudaklardan akse-den şahikalarından başka bir şey değildi.

Bu bir sene içinde anladım ki zavallı dost da diğer şöhretli faniler gibi arkasında zamanla durgunlaşan küçük bir fikir dalgalanması bırakmaktan başka bir şeye nail olmamıştı. Vefatını takip eden ilk günlerde birkaç aşinası, birkaç satırla teessürlerini söylemişler, resimli gazeteler fotoğraflarını basmışlar; karileri de birkaç hafta süren bir yadırgamadan sonra, bu susan kalemin halefini intihap etmişlerdi. Gerçi o tarzda, o kabiliyette, o tesirde sütun görünmüyor, fakat, ebedî bir minnet sadakatine de âlemde takat yok...

Hakkı Süha [Gezgin]

Dün Ömer Seyfettin'in dostlarından, talebesinden, Darülmualimin ve Kadıköy Sultanisi muallimlerinden birçoğu Zühtü Paşa Camii'nde okunan mevlitte bulunduktan sonra kabrine gelmişler, ziyaret etmişlerdir. Ali Canip ve Halid Fahri Beyler Ömer hakkındaki tahassüsatlarını söylemişlerdir.

Vakit, Yıl: 4, Sayı: 1165, 27 Cemaziyelahir 1339 / 7 Mart 1337 / 7 Mart 1921 Pazartesi, s. 3.

*

**

Ömer Seyfettin'in Yumruğu

Zavallı Ömer Seyfettin! Yine acı acı yâd ettim. Hayatının en feci, en matemli hadiselerinde bile taşkın bir neşe, çağlayan bir kahrkaha vardı. Bu yâda küçük bir vefa vesile oldu: bir sokağın köşesinde biri yirmi beş, otuz yaşında gürbüz bir delikanlı, diğeri sekiz on yaşında cılız bir çocuk gördüm. Büyük, küçüğü iyice pataklamış olacak ki küçük mütemadiyen:

-Sen benden kuvvetlisin, şimdi döversin. Hele ben de senin yaşına geleyim, sana gösteririm... diye diye ağlıyordu. Bu vakanın bir aynı Ömer Seyfettin'in başından geçmişti. O zamanlar daha çocuktuk. Bir mektepte idik. Bir gün iri yarı, sivri fesli, yumurta ökçeli, yeleği veşmli ve gerdanı gümüş muskalı bir mektep arkadaşı her nedense Ömer'e kızar. Zavallının o sevimli, beyaz, çopur suratı budur diye bir tokat aşk etti. Ömer mukabele etmek istedi. Fakat karşısındaki, adamakıllı bir kabadayıydı. Meydan bırakmadı, bir tokat, bir daha, derken bir daha...

Ömer Seyfettin baktı olacak gibi değil. Üç adım geri çekildi de kuvvetli kabadayıya dedi ki:

-Aşk olsun cancağızım! Hakkın var. Bugün beni dövdün. Sana karşı kuvvetim yetişmedi. Fakat bugünden tezi yok bekle cancağızım! Nasıl olsa seni adamakıllı, faiziyle döveceğim. Cancağızım...

Buna hepimiz gülüştük. Hatta o günkü galip arkadaş bile güldü. Fakat cancağızım Ömerciğim o günden itibaren idmana başladı. Külbastı, fındık, üzüm, mercimek, bedenî hareketler, duş... Ne varsa hepsini yapmaya başladı. Hatta Fransızca bir spor mecmuası «*La vie Ijiyenique* (?) لاوی اژییینیقی » getirtmeye başladı. Hepimiz o vakayı unutmuştuk. İki sene sonra Ömer önüne gelen ile kavga etmeye başladı. Sebebini sordukça:

-Egzersiz yapıyorum cancağızım!

-Fakat Ömer, dövüşmekle egzersiz olur mu?

-Sonra anlarsın cancağızım sonra...

Ömer hakikaten haftada iki üç defa, iki üç kişiyi dövüyordu. Bu dövüşlerin sebebi, mucibi yoktu. Kimi gözüne kestirse yanına gider:

-Gel seninle kavga edelim cancağızım!

derdi. Karşısındaki şaşırır:

-Yahu, Ömer, aramızda bir şey yok.

-Ben seni tanımıyorum Ömer Efendi.

-Canım sebepsiz kavga olur mu?

Ömer bunlara cevap bulurdu:

-Zarar yok cancağızım. Aramızda yalandan mesele çıkarırız. Sen neden kızarsın, sen, bana deli, cahil dersin kızarım. Farz et ki sen de bodur yahut kavak boylu dersem kızacaksın. Ya sen bana cahil dersin, ya ben sana bodur falan, bir şey derim olur biter. Yahut yalandan birbirimize küfrederiz. Tanışıp tanışmamak bir mani teşkil etmez. Dövüştükten sonra daha iyi tanışırız!..

Ne yapar karşısındakine mübarezeyi kabul ettirir ve neticede tabii galip çıkardı. Müthiş bir kuvvet sahibi olmuştu. Demir parmaklıkların dillerini bir büküşte kırardı. Odun tartan çeki taşını yakalayınca bir karış kaldırır ve yedi sekiz adım götürebilirdi.

Aradan altı sene geçmişti, Ömer Seyfettin artık önüne durulmaz bir hâl almıştı.

Bir gün Ömer altı sene evvel kendisini döven arkadaşının yanına gitti:

-Gün geldi cancağızım!

-Haydi işine Ömer, altı sene evvelki çocukluğu unutmadın mı?

-Hiç unutmur muyum cancağızım? O zaman ben kuvvetsizdim, haysiyetimi kepaze edecek fırsat bulmuştun. Gel bakalım!

Meselenin önüne geçilmesi mümkün olmadı. Meşhur kabadayı arkadaşı-mız çaresiz mübarezeyi kabul etti. Fakat bu sefer yanına iki muavin almak ihtiyatında bulundu. Erkân-ı Harp Dershanelerinin altındaki teneffüshanede kapıştılar. Onlar üç, Ömer tek başına... Ömer'i ilk haftaymda iyice hırpaladılar. Fakat çabuk kesildiler. Ömer düştükçe cins yarış atı gibi açılıyordu. Birinci birinci haftaymın sonunda ikisini tam manasıyla nakavt etti. Hem öyle sekiz sayı sayıncaya kadar değil, seksen, sekiz yüz saydık nafîle, yine kalkamadılar. İkinci haftaym asıl hışmıyla devam ediyordu. Bila-fasıla yirmi dakika dövüştü. Zabitler haber almış, başta dâhiliye müdürü Miralay Kalafat İbrahim Bey olduğu hâlde teneffüshaneye üşüştüler. Ömer'i dâhiliye odasına, hasmını hastaneye... Zavallının kafasında eğer tutar yer kalmamış. Ömer yumruğu vurdukça patlatmış, vurdukça patlatmış... Yüzü gözü, sağı solu, tepesi, arkası şahrem şahrem...

İş Nâzır Rıza Paşa'ya aksetti. Mağlup ve taraftarları iddia ediyorlardı:

-Çekecek, karyola demiri, muşta gibi bir şeyle vurdu efendim.

Doktorlar iddia ediyorlardı:

-Mutlaka yabancı, ağır, keskin bir madde istimalinden hâsıl olan bu ve carihalar ilh...

Ömer diğer taraftan iddia ediyordu:

-Vallahi billahi Nâzır Paşa Hazretleri yumrukla vurdum, elimde başka hiçbir şey yoktu.

Fakat şahitler, doktorlar karşısında sözünü ispat edemiyordu. İş tehlike kesbetti. Ömer bir an düşündü. Nâzır Paşa hiddetle tekrar ediyordu:

-Doğrusunu söyle ne ile vurdun?

-Vallahi billahi yumrukla!

-Nasıl olur canım? Baksana adamın kafasına, ekmekçi çetelesine dönmüş.

Ömer ispatını bulmuştu, sevinçle:

-Paşa hazretleri, dedi. Yumrukla vurduğumu ispat edersem...

-İspat et, söz veriyorum cezayı hafifleteceğim.

-Peki öyleyse Paşam. İşte o burada, ben de buradayım. Müsaade ediniz, huzur-u âlinizde kafatasına bir yumruk vurayım, sekiz santim açamazsam beni şimdi alaya tardediniz!

Paşa durdu, sonra kalafata dönerek sordu:

-Demir parmaklıkları kıran birisi vardı, Ömer Kocamustafapaşa... Bu Ömer, o Ömer midir?

-Evet efendim, Şükrü Efendi Yenibahçe ile bu ikisi... Bir de Bağdatlı var.

-Ben onun cezasını çektim paşam, şimdi artık kırmıyorum. Yalnız istirham ederim davanın esasını kaybetmeyelim paşam, müsaade buyurunuz da iddiamı ispat edeyim!

Rıza Paşa gayriihtiyari güldü ve bu gülmedir ki Ömerciği alaya tardolunmaktan kurtardı...

Şimdi o yumruk bir avuç nemli toprak oldu...

Aka Gündüz

Guguk, Sayı: 3, 9 Ağustos 1340 [9 Ağustos 1924] Cumartesi, s. 4.

*

**

Ömer Seyfettin'e Dair

-Ölümünün yıl dönümü münasebetiyle-

Ömer Seyfettin, beş sene evvel gözlerini dünyaya kapadı. Genç hikâyecinin şen, şatır geçen hayatının böyle birden bire sönüvermesi bu memleket için bir talihsizlik addedilse yeri vardır. Filhakika, Ömer Seyfettin, edebiyatımıza en ziyade hizmet edebileceği bir sırada öldü. Ölümünden evvel, büyük, hummalı bir gayretle bu hizmet için ancak hazırlanmıştı. Yazık ki, bu mesaisi heder ve kendisi artık bir avuç topraktır. Ona kıyan merhametsiz tabiatın Ömer Seyfettin'le birlikte edebiyatımıza kaybettirdiği kıymetleri düşününce yüreğimizin yanmaması kabil olmuyor.

Geçenlerde gazeteler yazmışlardı, her sene Ömer'in kabrini ziyaret eden arkadaşları, bu yıl, bu vazifelerini yapamamışlar. Şahsî dertlerin ve dünya meşguliyetlerinin icbarıyla bir dost için kalpte saklanan his, nasıl unutulur, buna bir türlü akıl erdiremedik. Mamafih devrin, sade kendimizi düşünebilecek surette hepimizi perişan ettiğini de itiraf edelim. Ama yine, genç ölüyü, bilhassa vefatının sene-i devriyesinde hatırlamamak, onu tanıyanlarca kabil değildir. Herhalde bu yıl mezarına kadar gidip ziyaret edemeyen dostları, Ömer Seyfettin için göğüslerinde bir acı duyup ağlamışlardır.

Bir elemin ifadesi, bazen teselli olsa bile, çok defa onu yeniden alevlendiren bir kıvılcımdır. Bu itibar ile Ömer Seyfettin'in ölümünden aldığımız teessürü şimdi burada uzun uzadıya hikâye etmek istemeyiz. Bu teessür çok derin bir sızı hâlinde içimizde kalsın, daha iyi.

Ömer Seyfettin'in edebiyatımızda iki taraflı bir muvaffakiyeti vardır. Selanik'te daha *Genç Kalemler* neşrolunurken Ömer, hudut taburundaki işleri arasında, Türkçe'nin sadeleştirilmesi lüzumunu düşündü. Arap ve Acem kaidelerinin lisanımızdan tardına ilk teşebbüs eden kendisidir. O vakit *Genç Kalemler*'in de iştirak ettiği bu teşebbüs, Türkçe'nin inkişafında şayan-ı dikkat bir iptidadır. «Yeni Lisan» gibi acayip bir tabir ile anlatılmasına rağmen, lisanımızın hürriyetini, her şeyden evvel Ömer Seyfettin'in bu hareketine borçluyuz. Merhum Ziya Gökalp bile, «Turan» manzumesinde henüz aruzun balçığından kurtulamadığı esnada Ömer Seyfettin Türkçe'nin bünyesinde müşkül bir ameliyat yaptı. Bu işin güçlüğü, büyüklüğü, üzerinden seneler geçtikten sonra, pek takdir olunamaz. Fakat herhangi bir vakayı muhit ve zamanında muhakemeye alışmış olanların, bedbaht hikâye-nüvisin hizmetine hayran olmamaları imkânsızdır. Arkadaşları ona ne derece yardım etmiş olurlarsa olsunlar, Türkçeden Arap ve Acem kaidelerinin çıkarılması şerefini, yine Ömer Seyfettin'e vermek zaruretindeyiz. Çünkü o, bunu yalnız düşünmekle kalmadı, Arap ve Acem kaidelerinden muavenet beklemeksizin yazı yazılabileceğini de bilfiil gösterdi. *Genç Kalemler*'de çıkan hikâyelerinden Bomba, Türk Çocuğu, Pamuk İpliği gibi şimdi hatırlayabildiklerim, Ömer Seyfettin'in Türkçenin sadeleştirilmesine nasıl gayret ve muvaffakiyetle çalıştığının delilleridir.

Mamafih, edebiyatımızda Ömer Seyfettin'e mevki kazandıran, lisanımızın bünyesinde yaptığı bu ameliyedir, denilemez. Ömer Seyfettin hakkında bir hüküm verebilmek için, bilhassa Balkan Harbinden sonra İstanbul'da neşrettiği küçük hikâyeleri tetebbu etmeliyiz. Onu bize asıl bu hikâyeleri izah edebilir.

Yunanistan'daki esareten avdetini müteakip Ömer Seyfettin ordudaki vazifesinden feragat edip de sırf muallim ve muharrir sıfatıyla aramıza karışınca onda ilk tezahür eden hassa, veludiyetidir. Hakikaten Ömer Seyfettin, ömrünün bu son safhasında pek çok yazı yazdı: musahabe, hikâye, hatta roman,

hatta şiir... Yalnız musahabeleriyle romanını ve şiirini bir tarafa bırakalım. Ömer musahabelerinde cazibeli bir talakat ve mantık hüneri ibraz edemedi. Şiirine gelince, bunlar birer tecrübe addolunacak derecede azdır, zannederiz. Ömer'in edebî şahsiyeti bizce ancak hikâyelerindedir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerini, tedkik edilirse, iki unvan altına taksim etmek kabil olur: cidd ü mizah. Ömer Seyfettin, nasılsa kendisinde büyük bir mizah kabiliyeti olduğunu vehmetmişti, bu vehmi ona pek çok kudret israf ettirdi.

Biz, Ömer Seyfettin'in mizah kabiliyetine hiç inanmayız. Mesela, ilk aklı gelen mizahî eseri, *Efruz Bey*, muvaffak olunmuş bir mahsul değildir. Ömer Seyfettin'in bu kabiliyetine, küçük hikâyeleri de sahihen ve samimen şahadet edemez. Fakat yanlış kanaati Ömer'i mizaha çevirmişti. Hayatının nihayetine kadar bu yoldan ayrılmadı. Mizah yapmak istedikçe, Ömer Seyfettin, pek gülünç oldu, denilemez; şu kadar ki, herhalde tuhaf ve acayip göründü. Onun bunu fark etmemesi, kendisini bizzat takdir edemediğini anlatır, demeyelim.

Ömer Seyfettin, asıl hikâyelerinde sanatını bulmuştu. Ekseriyetle vaz' ettiği tezi çok güzel tasvir ve çok güzel müdafaa etti.

Hikâyelerine nazaran Ömer Seyfettin hakiki bir milliyetperverdi, mutaassıp bir halkçı idi, demokrasiyi en ince noktalarına kadar bütün teferruatıyla anlamış, kavramıştı. Hayatına karşı şedit bir muhabbeti vardı. Ondan dolayı mevzularını hemen hemen münhasıran halkın hayatından almayı tercih etti. Hikâyelerinde ne temiz ruhlu halk enmuzeçleri [tipleri] vardır.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde tasvir ve ziynete ehemmiyet vermedi. Güzellığı mevzunun basit cereyanında aradı, bir iki hikâyesinde felsefeye heves etmiş, fakat yaya kalmıştı.

Ömer'in en canlı, ölmeyecek hikâyeleri, bir iki istisna ile, *Yeni Mecmua*'da çıkan "Eski Kahramanlar" serisiyle "Yalnız Efe"dir. Biz bu hikâyelerle Ömer Seyfettin'in ilelebet yaşayacağı fikrindeyiz. Bu fikrimizin doğru olup olmadığını zaman söyleyecektir.

8 Mart 341.

Mehmet Halit [Bayrı]

Anadolu Mecmuası, Sayı: 9-10-11, Mayıs 1341 [Mayıs 1925], s. 373-376.

ÖMER SEYFETTİN'İN ÖYKÜLERİNDE DİN DUYGUSUNUN DEĞERLENDİRİLİŞİ VE AKTARIMI

Mitat DURMUŞ*

Öz

Tarihsel ve sosyolojik süreç itibarıyla 20. yüzyılı bir “alt-üst oluşlar yüzyılı” olarak karşılayan Osmanlı devleti, sürecin getirdiği yeni toplumsal kabullenişleri benimsemekte önce duraksamış daha sonra ise zorlanmıştır. Devlet erki ve aydın sınıfı ümmet bilincinin de ötesinde bir kuşatıcılıkla sarmaladığı toplumsal yapının dağılmaya yüz tutuşunu anlamakta uzun süre zorlanmıştır. Kabuller dünyasının yıkılışı ve yeni kabullerin baskın bir biçimde kendisini çoğunlukla da savaş aracılığı ile dayatması, dönem aydınlarını sorunlar karşısında düşünmeye ve çözüm arayışlarına götürmüştür. Böylesi bir zaman diliminde öykülerini, yıkık ve yitik bilincin yeniden inşası için estetik bir araç olarak kullanan Ömer Seyfettin, devrin din algısını beriki-öteki bağlamında değerlendirmeye çalışırken kendine yabancılaşmanın da tarihsel sürecini vermiş olur.

Çalışmamızda Ömer Seyfettin'in öykülerinde din olgusunun nasıl ve niçin ele alındığı, metin örneklemeleri ve çözümlemeleri aracılığı ile sosyolojik ve tarihsel bağlamda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bireysel dini duyarlılıklardan toplumsal dini kabullenişlere ve din olgusunun ulus bilincini inşadaki rolüne değin geniş bir anlatım alanına sahip olan öykü metinleri, alt-üst oluşun kimi zaman nedeni kimi zamansa kurtuluş ümidi olarak sunulmuştur. Yıkılan romantik, yanılsamalı ya da ütöpik dünyanın karşısına savaş gibi keskin bir realite ile çıkan tarihsel süreç, öykü metinlerinde din duygusunun da böylesi bir gerçeklikle karşılaşmasına aracı olur. Bu sebeple Ömer Seyfettin'in öykülerinde din, beriki ve ötekini belirginleştirdiği gibi yabancılaşmanın ve kendiliğe dönüşün de anlatım nesnesi olur.

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: mithat.durmus@gmail.com

“İnsan mânâ zeminlerine dayanarak yaşıyor.”
(İnam, 1999: 83)

*“Öbür köşede, pencerenin dibinde beyaz sarıklı,
siyah cübbeli bir hoca, ihtiyar, hasta, mecalsiz
ve alacalı bir yığın gibi uyukluyordu”*
(Ömer Seyfettin, 1999: 238-239)

“Cihan Devleti” olarak tanımlanan Osmanlı’nın son yüzyılda “Hasta Adam” sıfatı ile anılmasına etki eden sebeplerden birisi de devrin din duygusunun ve algısının bozulmaya başlamış olmasıdır. Kimlikler savaşının yüzyılı niteliğindeki son devir gelişmeleri, etnik aidiyetleri çok daha belirgin hale getirmiş, din duygusu etnik aidiyete tutunmanın gerisine itilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan Boşnaklar, Ermeniler ve Rumlar gibi bazı Ortodoks ve Katolik topluluklar ile Araplar, Acemler ve Arnavutlar gibi Müslüman topluluklar uluslaşma çabasına girişmişken her birini kendisine bağlayan temel etmen filogenetik aidiyet olmuştur. Bu topluluklar içinde dinî aidiyet çoğu zaman onları bir araya getirmeye yetmemiştir. Boşnakların Rumlara ya da Rumların Ermenilere yakınlaşması ile Arapların, Acemlere ya da Acemlerin Arnavutlara yakınlaşması sınırlı ölçüde din duygusu üstüne olmasına karşın, bir birlerinden uzaklaşmalarındaki temel belirleyici unsur ise, etnik yakınlaşma olmuştur. Ümmet bilincinin parçalanması ile imparatorluk bilincinin parçalanması bu sebeple aynı yüzyıla denk gelir. Tüm dünyanın “yeni” bir anlayışa evrildiği bir zaman diliminde Türklerin -bu değişimi önce kavrayamayışı, sonra ise din duygusuna karşı beslediği yüksek bağlanmışlık ve devlet istikrarını bozacağı kaygısı ile görmezden gelme eğilimi gibi sebeplerle- kendi gerçekliğini yitirmesi ve zamanla belli bir düşün dünyasının yalnızca Türkler üzerinde etkin olmasına neden olmuştur. Keskin ve hızlı değişen bir yüzyılda Türkler, kendilerini aidiyet düzleminde tanımlarken, millet ismi olarak çoğunlukla Müslümanlığı kimi zamansa peygambere olan sevgileri nedeni ile Araplığı benimseme yanılışması içine girmişlerdir. Romantik duyuş ve hissedişlerin, savaş gibi keskin bir realite ile karşılaşması yukarıda bahsettiğimiz düşün dünyasını alt-üst etmiştir. Salt gerçekliği romantik duyuşla göremeyen Türkler, karşılarında birdenbire beliren ve yaşam alanlarını tahrip eden realite ile karşılaşınca bir yanda alıştıkları dünyayı değiştirmekte zorlanmış diğer yandan ise hem iç, hem dış ötekiye fark ederek kendi kimliğini sorgulama travması yaşamıştır. Bir yanda bilimsel dünyadan kopmanın neden olduğu gerçeklikten /realiteden kopuş, diğer yanda bu kopuşların oluşturduğu taassuba gömülmüş bir din algısının baskınlığı 20. yüzyıl Türk aydınlarını yüksek seviyede kaygılandırır. Bu sebeple devrin dinî duyarlılıklarını da konu

edinen Ömer Seyfettin, din olgusunu kimliksel bir bağlanma alanı olarak gördüğü gibi, ötekileşen tipler yüzünden dinî duyuşun çürümeye evrilmesini de konu edinir. Bütün bu gerekçelerle onun anlatılarında çağın düşünsel dünyası öykü formu içinde sunulmuştur demek çok daha isabetli olur kanaatindeyim.

Ömer Seyfettin'in anlatılarında din ve dini değerler, bireyin ve ulusların ontik anlamda tamamlanmasına yardımcı olan önemli bir unsur olarak kullanılır. Mistik varlık alanlarının “ben” ve “öteki”ni ayırt edici özellikle kullanıma sokulmuş olması, yazarın kimlik tanımlamasında dini dışlamadığını, kendilik edinimlerinde dinin yapıcı/tamamlayıcı işlevinin bulunduğunu düşülmüş olmasıyla ilintilidir. Yazarın sıklıkla üzerinde durduğu ve kendilik bilinci oluşturmada sezdirimlerle dini değerleri kullanmış olmasında olumlayıcı yaklaşımın çoğunlukla İslam dini üzerinden yürütülmüş olmasına karşın, ötekinin belirginleştirilmesinde de sıklıkla Hristiyan dini ve taassuba düşmüş Müslüman topluluğun kullanılmış olması dikkat çekicidir. Ancak ötekine ilişkin söylemde İslam dışındaki dinleri kabul etmiş bireylerin tutum ve davranışları, benimsedikleri dinin değerlerini örseleyici bir üslupla sunulmaz. Bilakis bu türden öteki olarak değerlendirdiği bireylerin bilinçsel seviyelerindeki olmuşluğu, berikinin bilincine taşımak ve beriki olarak değerlendirme uğraşısına girdiği bireyleri taassubun kötücül sarmalından kurtarmak için tercih eder.

“İlk Namaz” öyküsünde anne ve çocuk arasındaki sevgi bağı, dini öğretinin aktarımı içeriği ile verilirken kullanılan dil, munis ve “müşkîk” (Ömer Seyfettin, 1999: 21), ele alınan konu ise bireyi değere tutundurmaya amaçlayan dini bir ritüelin çocuk cephesinden görünümü üstüne kurulur ve olumlayıcı bir yaklaşımla sunulur. Anlatıda çocuğun bir kahraman olarak seçilmiş olması, bireyin kendisinden önce kurulmuş bir anlamlar dizgesi içine doğduğunu vurgulayabilmek içindir. Anlamlar dizgesi tahrip olmuş ve travma yaşayan bireylerde kendilik bilincinin boşlukta kalacağına gönderme yapılırken, bu dizge içinde bireyin sosyalizasyon sürecini tamamlayarak kimliklendiğine de vurgu yapılır. Annenin doğurgan ve inşa edici fonksiyonu yalnızca biyolojik üretkenlik olmaktan da çıkarılarak ontolojik varlık oluşturmadaki rolü de bu yolla öncelenmiş olarak verilir. Annenin filogenetik varlığı, çocuğun etnik yönünü belirginleştirirken; adı anılan öyküde de görüleceği üzere anne aracılığı ile çocuğa aktarılan değerler dünyasına bireyin tutunmasını sağlama çabası da onun ontolojik varlığını belirginleştirir. Ömer Seyfettin'e göre birey, içinde bulunduğu kültürün kodlarına tutunabildiği ve bu kodları çözümleme edini-mine ulaşabildiği sürece ontik anlamda doğmuş olur. Bu sebeple “İlk Namaz” öyküsü, filogenetik bir kökenden kopmadan ontolojik tamamlanmayı gerçekleştirmek arzusunu diri kılmaya hizmet edebilme uğraşısından doğar.

Anlatıda kullanılan dil ile anne-çocuk arasındaki filogenetik doğurganlık (anne) ve ontolojik doğuş (çocuk) anımsama mekânlarının kullanımı aracılığı ile verilir. Öykü zaten bir anımsama ve bu anımsama ile koptuğu varsayılan dünyaya duyulan özlemle kurgulanır. Küçük bir çocuğun ilk namaz kılma eylemini ve bu eylem içinde duyduğu saadeti on beş yıl aradan sonra anımsayan öykünün ben anlatıcısı, geriye dönüşler yaparak bir bakıma kaybını aramaya çıkmış kahraman konumundadır. Hâldeki durum ile kültürel katılıma “ilk (namaz)” giriş arasındaki boşluğu vermeyi amaçlayan yazar, “Önümde, zir-i payımdaki bütün evler, ebedî bir uykunun uyanılmaz kâbuslarını itmam ediyor gibi camit ve bîhayat duruyorlardı.” (Ömer Seyfettin, 1999: 18) diyerek betimlediği ilk katılım öncesini; “Evlerin arasında fakir ve naçiz, fakat bir azamet-i maneviye ile semaya doğru yükselen eski câminin küçük ve ihtiyar minaresi daha boştu. Sonra... Bu dakika-ı ezeliyette bütün o intiha-yı leyal-i sincâbî zulmetler maî bir şeffafiyet-i sürh gibi takattur ederken, minarenin şerefesinde genç müezzinin zıll-ı zaîfi hareket etti.” (Ömer Seyfettin, 1999: 18) ifadeleri ile katılıma sokar. Bu katılım yalnızca dini ritüelle katılımı değil, aynı zamanda dinden beslenerek şekillenmiş kültürel varlık alanlarına yapılan çağrıya kulak vermeyi de imler.

Yazar, “çocuğu” namaz aracılığı ile kültürel ve mistik varlık alanına çağırırken namaz öncesinde, namaz esnasında ve namaz sonrasındaki törensel uygulamalarla onu kültüre katmaya ve ontolojik doğuşa hazırlamış olur. Tüm bu eylemler ise anımsama unsurunun kullanımı ile gerçekleştirilir. Seçilen mevsimin kış olması anımsayıcı öznenin kültürel boyuta soğuduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Anne sıcaklığı ile dağıtılan bu soğuma eylemi, katılımın gerçekleşmesi ile de ortadan kaldırılmış olur.

“Şimdi muhit-i tesellisinden ne kadar uzak bulunduğum annem, dünyada en sevdiğim, dünyada yegâne perestîş ettiğim bu vücud-ı muhterem, işte derhatır ediyorum, on beş sene evvel beni ilk sabah namazına kaldırmış idi. Galiba yine böyle bir kıştı. Onun odasına bitişik olan küçük odamdaki küçük karyolamda uyurken bir buse-i esir ü hâr gibi anlımı okşayan nazik eliyle, nazik, ince parmaklarıyla saçlarımı tarayarak:

-Haydi Ömerciğim kalk, demişti, kalk, haydi yavrucuğum.” (Ömer Seyfettin, 1999: 19)

Anımsama aracılığı ile öyküde vurgusu yapılan geçmişe dönüş, namaza kalkmak üstüne kurulmuş olmakla birlikte bu “kalkma” eylemi kendilik değerine tutunma refleksinin “ilk” eylemi olarak sunulur. Çünkü, psikolojik çöküşün temel gösterenlerinden birisi, kişinin yaşamının soğuduğunu düşünmüş olmasıdır. Bu soğumuşluk, mutsuzluk ve huzursuzluğu beraberinde getirecektir. Yaşamın soğuması, zevksizleşmesi bireyin değerler dünyasından da kopmasına ve yitik bir evrende yitik-kîşi olarak durmasına neden olur. Kendisini bir değere ve anlama aktaramadan yaşamını tamamlayan / sonlandıran her birey yitik-kîşi olarak tanımlanabilir. Varlık alanları tahrip olmuş ve yaşamı

soğumuş olan birey *yitik-kışı* konumuna taşınır ve birey ile yaşam arasında bir ilişki kurması beklenilir olmaktan çıkar. Kendini sağaltabilecek durumda olamayan yitik kişi, yabancılaşma ve aidiyet sorunsalı ile bunalım, umutsuzluk, çaresizlik, yalnızlık, tükenmişlik, iletişimsizliktir düzleminde bulur kendisini. Ruhsal bir yıkımın göstergesi olan bunalım, ister bireysel düzlemde isterse toplumsal düzlemde olsun insanın kendilik atılımlarını yok eder. Bireyin ontolojik anlamda varoluşsal yitimine neden olan bu sorunsallar yumağı, bireyin yaşama ait güvenli zeminlerini ortadan kaldırır ve kendilik olarak tanımlanan varoluşun dışına bırakır. Buhran ve bunalımdan çıkış yolları da değere dönüşle, (yine ister bireysel isterse toplumsal olsun) olanaklı olur. Tutunamayan bireyin tutunma argümanı değerleridir. Değer yitimi yaşamış birey, ontolojik olarak kendine ötekidir. Ömer Seyfettin yüzyıllardır çeşitli düzlemlerde (dilsel, dinsel, töresel, tarihsel...vb.) yitim yaşayan toplumu ve bireyleri yitimden kurtarmaya ve “*varoluşunu düzenleyen doğrusal zamana dönme şanslarını*” (Sennett, 2002: 27) yakalatmaya çaba harcar. Sevgiyle örülen söz ve davranışlar aracılığı ile soğuyan yaşamı kırmak isteyen yazar, sevginin temas kurarak uyandırdığı bireyi kültürün törel alanına (sıcaklık / hâr) çağırır.

“Küçücük ben, oh onunla bir seccadede, bir yavru samimiyet ve saadetiyle o muazzez, o hassas anne vücudunun yanında durdum. İki lâkırdı ile bana yapacağımı, evvelden öğrettiklerini tekrar etti:

-İki rekât sünnet... Gece öğrendiklerini zammet, unutmadın ya?

-Hayır...” (Ömer Seyfettin, 1999: 19)

Öyküde on beş yıllık bir zaman kesitinden geriye dönüş yapan kahramanın, çocukluk yıllarına dönüşü geçmişe olduğu gibi öze/ kökene dönüşü de imleyen bir içerikle sunulurken uzaklaşıldığı düşünülen sadelik ve samimiyete de özlem duygusu içinde olduğuna vurgu yapılır. Özlemi duyulan bir başka zamana ve mekâna yöneliş, hâldeki memnuniyetsizliğin göstergesidir. Yazar bu memnuniyetsizliği dinsel kendilikten yalıtıldığını (soğutulduğunu /kış) düşündüğü on beş yıl sonrasında anımsama yaparak dile getirir.

“Ah on beş sene evvelki ve şimdiki ben... Tatsız, neşvesiz, muhabbetsiz, aşksız ve heycansız, her şeysiz, boş bir hiçten daha boş geçen hayat-ı serma-yı taab-âlud... Şimdi mülevves emellerle, hırslarla, hakikatte kıymetsiz olan baidü'l-vusul arzularla, hâsılı bütün bunların bir icmal-i mebhutu olan o sebepsiz ve tahammül-süz bıkararlıklarla mecruh olan ruhum, mecruh olan kalbim ve maneviyetim...” (Ömer Seyfettin, 1999: 22)

“...mecruh olan kalbim ve maneviyetim...” ifadesi ile sonlanan öykü, yaralı bir bilincin yarayı tespit edebilme gayretinden doğmuş gibidir. Bu sebepledir ki başta ifade ettiğimiz gibi Ömer Seyfettin’in anlatılarında mistik bir varlık

alanı olan din ile o dini kabullenmiş toplum arasındaki uyuşmayan yanların eleştirisi bahsi geçen öykünün dışında tüm öykülerinde esas konu olarak kendini gösterir. Öyle ki *“İlk Namaz”* öyküsünde olumlanan dinle yaşamını dizgeleyen kahramanlara tüm öyküleri içinde bir daha rastlanmaz. Çoğunlukla taassuba düşmüş Müslüman bireyler ile bu bireylerin varlık alanlarını tahrip etmek isteyen Hristiyan bireylerin çatışması, dinsel izlek açısından temel belirleyici olmuştur. İlk namazını evinde annesinin yanında tüm bu unsurların sıcak çağrışımları ile kılan bireylerin taassubun sarmalına sarılması yüzünden son namazlarını kısa bir zaman içinde musalla taşında kılacakları kaygısı bahse konu öykü dışında eleştirel boyutlu olarak işlenir. *“Türbe”*, *“Beynamaz”*, *“Mehdi”*, *“Şimeler”*, *“Gayet Büyük Bir Adam”*, *“Kaç Yerinden?”*, *“Tuhaf Bir Zulüm”*, *“Ashab-ı Kehfimiz”*, *“Deve”*, *“Zeytin Ekmek”*... gibi anlatılarında dinsel açıdan ötekileşen bireyler ile öteki olarak görülen yabancı ve azınlıkların dinsel duyarlılıkları bir karşıtlık örneklemesi olarak konu edinilir.

Dinsel kabullenişlerini geleneksel formlar içinde sürdüren bir toplumun 19. yüzyılın başında karşılaştığı modernizmle geleneksel bakışı dışta bırakıcı bir sürecin içine girmiş olması, dinsel kabullenişleri de tartışma alanına açar. Kültür yaşamımızda modernleşme sürecini Tanzimat dönemi ile başlatmamız, modernizmi batıda görmemizle ilintili olduğu gibi batılı anlamda bir modernizm kabulünü de zorunlu kılar.¹⁶ Ancak batıda kilisenin duraksatıcı ve dizginleyici baskısına karşı bir başkaldırı formu olan modernlik tecrübesi bizde özelde camiler genelde ise din dışarıda bırakılarak sürdürülmek istenir. 19. yüzyılda İslam reformizminin doğduğu yer Mısır olurken ve bu reformizmi Cemalettin Afgani, Muhammet Abduh, Reşit Rıza öncülük ederek sürdürürken hilafetin merkezi olan İstanbul, “olan”lardan etkilenmekte ve “olacak”ları izlemeye devam eder durumdadır. Bizde modernizm algısı dinin dışında şekillenirken, Rusya’daki Müslümanlar açısından modernizm camilerde ve medreselerde şekillenir ve aynı yaklaşımla millîyetçilik hareketleri de camilerde ve medreselerde ilk ivmesini kazanır. Batının reform deneyimi bizde bu sebeple yoktur. Oysa modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı en önemli sosyal çözülme alanlarından biri de din ve dini kurumlar üzerinde yaşanmıştır (Touraine, 2002: 35). Zaten, dar anlamda modernlik de dinsel dünya görüşünün geçerliliğini yitirmesiyle doğmuştur ve dinsel modeli yıkmıştır. Kabuller dünyamızda din de modernizm de “aklı” referans almış olmasına karşın, modernleşme serüvenimizde din, tartışma alanına sokulmadan yürütülmek istenir. Bu durum alışkanlıklarından kopamayan toplumun gelenekselleştirdiği

¹⁶ Ömer Seyfettin, batılılaşmayı teknik bir yenileşme eylemi olarak görür ve *“Yabancılardan yalnız maddi medeniyet alınır, manevî medeniyet alınmaz.”* diyerek eleştirir. (Ömer Seyfettin, 2001a: 224)

kabuller dünyasını bozmak istememesinden de kaynaklanır. Ömer Seyfettin, alışkanlıkları din olarak benimsemiş toplumu taassubun kötücül sarmalından çıkarmak için anlatılarında bu durumu eleştiri konusu edinir ve bu süreci soyca kimlik kaybının başladığı yıllarla eşit görür.

Türk toplumunda dini duyarlılığın bir yansıması olarak kavmiyetin görmezden gelinmesi, zamanla kökensel yitimin yanılsamalı bir bilince dönüşmesine sebep olur. Kabul edilen ve benimsenen dinin değil, algılayanın algı düzeyi ile ilintili olan bu gerçeklik, 20. yüzyıla gelindiğinde uluslaşma çabalarının bir zorlaması olarak yitiğini arayan yazarların ortaya çıkmasına yardımcı olur. Ömer Seyfettin, *“Ashab-ı Kehfimiz”* adlı anlatısında bu yanılsamalı bilinci anlatının başkahramanı olan Ermeni bir gencin ağzından;

“Pekâlâ efendim, siz Türk müsünüz?”

-Hayır Türk falan değilim...

-Arnavut musunuz?

-Hayır, hiçbir şey değilim...

-Ya nesiniz?

-Müslüman...

Dinin başka, millîyetin başka bir şey olduğu bu çavuşa anlatılamazdı.” (Ömer Seyfettin, 2007b: 118-119) ifadeleri ile verir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Ömer Seyfettin’in anlatılarında çağın düşünsel dünyası öykü formu içinde sunulmaya çalışılır. Bir yanda 19. ve 20. yüzyılın uluslaşma yüzyılı olarak belirginleşmesini sağlayan sosyal, siyasi ve kültürel olayları devam ederken diğer yanda yanılsamalı bilinci devam ettirme azminde olan geniş bir aydın sınıfın varlığı dikkati çeker. Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan Boşnaklar, Ermeniler ve Rumlar gibi bazı Ortodoks ve Katolik topluluklar ile Araplar, Acemler ve Arnavutlar gibi Müslüman topluluklar uluslaşma çabasına girişmişken Türkler kendilerini aidiyet düzleminde tanımlarken bir millet ismi olarak Müslümanlığı kimi zamansa Araplığı benimseme yanılsaması içinde olmuştur. Örneğin Babanzade Ahmet Naim, 1330/1914 tarihli *“İslam’da Davaya-yı Kavmiyet”* başlıklı makalesinde; eğer İslam kavimleri arasında sevgiye layık olmak bakımından bir ayrım yapılacaksa, *“Velinimet olan Arapları”* Türklerden daha fazla sevgiye layık görerek: *“Akvam-ı İslamîyenin kâffesini severiz. Fakat Arap kavmini sabika-ı İslamîyeleri Hazret-i Peygamber (s.a.) veselleme karabetleri, lisanları lisan-ı Kur’an olması nimet-i İslam’ı neşrederek bütün Müslüman’a velinimetlik etmeleri dolayısıyla hepsinden, hatta kendi kavmimizden ziyade severiz.”* (Babanzade, 1330/1914: 51) der. Bu söylem bilinci, Ömer Seyfettin’in anlatılarında temel eleştiri konusu edinilir. *“Ashab-ı Kehfimiz”* anlatısı okur karşısına böylesi bir eleştirinin sonucu olarak çıkar. Devrin siyasi yapılanmalarını dıştan bir bakışla verebilmek adına Ermeni gencin gözüyle Türk toplumuna bakan yazar, Jön Türklere, Ermenilerin nasıl baktığı ile Türklerin onu nasıl gördüğünü de-

ğerlendirirken dinsel düzlemde de düşülen bilinçsizliği öne çıkarır. “Heyhat... Biz Jön Türklerin taassubundan, ittihad-ı İslam taraftarı olduklarından nefret eder, her fırsatta kendilerine hücum ederiz. Türkler de onlara ‘dinsiz’ derler. Öyle bir tezat ki... Ama hangisi doğru...” (Ömer Seyfettin, 2007b: 118).

Devrin tezatlarla örülmüş bakış açılarını ve ‘kimliksel algılarını kesip atmayı’ (Osho 2004:129) seçen Ömer Seyfettin, yüzyıllardır büyük bir yanılsama ile bağlam kaybı yaşadığını düşündüğü Türk toplumuna kendilik değerlerini anımsatıcı kurgular oluştururken dinsel açıdan sürüklenen din-milliyet uyuşmazlığını Arap ve Fars şovenizminin bir sonucu olarak görür ve bu durumun yoğunluğunu Tanzimat yıllarından sonra artırdığını düşünür. Yazar, 1914 tarihli “*Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset*” ve “*Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi*” başlıklı her iki makalesinde de Tanzimat ricalinin yenileşmeyi başlatırken dinsel dünyayı ihmal ettiğini vurgular ve Türklük düşüncesi içinde bir dinsizlik ruhunun saklı olduğu vurgusunun toplumu yok oluşa sürüklediğini ifade eder.

“Milliyetsiz, Tanzimatçı, mefkûresiz politikacılar Türklükte bir dinsizlik kokusu olduğunu fısıldıyorlar, gayr-ı millî ulemanın garazını ve taassubunu kımlatıyorlardı. Hâlbuki dinsiz bir millet olamazdı.” (Ömer Seyfettin, 2001a: 332); “Milliyet ile dinin de farkı yoktur. İkisi birbirinden ayrılamaz. Milletsiz bir din olamadığı gibi, dinsiz bir millet de olmaz. (...) Milliyetini seven dinini de sever.” (Ömer Seyfettin, 2001a: 360)

Sıklıkla vurguladığımız gibi Ömer Seyfettin’in makaleleri, öykülerinin alt metinleri konumundadır ve makalelerde vurgulanan fikri yaklaşımlar öykülerde bir kurgu bütünlüğü içinde okura anlatılmak istenir. Yukarıda adı anılan makalelerde dile getirilen düşünceler “*Ashab-ı Kehfimiz*” anlatısında öteki olarak konumlandırılan ancak bilinç seviyesi bakımından bir prototip olarak sunulan Ermeni gencinin gözlemleri ve aktarımı ile devrin millî kimlikleri silikleştirme uğraşısının sonucunda ortaya çıkan Kaynaşma Kulübü üyeleri içindeki Türklerin durumunu ve umumi havasını verircesine şöyle anlatılır:

“Tanzimatçılar da memleketin her tarafını tanzim ederken, medreselere hiç bakmadılar. Dinî müesseseleri hep eski hâlinde bıraktılar. İhmal ettiler. Biz de onların gittiği yoldan gideceğiz. Dinî muasırлаştırmayacağız. Muasırлаşmayan dine tabii muasırлаşan Osmanlılar yabancı kalacaklar. Bizim emelimiz de husul bulacak.” (Ömer Seyfettin, 2007b: 140).

Dini duyarlılığı, millet kimliğinden sıyrılma şeklinde algılayan Türk ile kendi kimliğini örtüleyerek İslam’ı ve Türk’ü yok etme amacını taşıyan gayri Türk unsurların çatışması, bilinç kaybına uğrayan Türklerin Kaynaşma Kulübünde milliyetsiz ve karma bir din etrafında toplanma arzularını eleştiri konusu edinen “*Ashab-ı Kehfimiz*” anlatısı, Türk toplumunun dini açıdan da

hassasiyetlerini yitirdiğini göstermesi bakımından önemlidir. Öyle ki karma bir din ve millet (Osmanlı) oluşturma arzusunda olan Kaynaşma Kulübünün Türk olmayan üyeleri bu kulübe gelmediği halde Türkler kulübün devamlılığında ısrarcı olur, gayri Türk ve İslam unsurların kulüpteki yokluğunu dahi fark etmez. “*Kulüpteki gayri Türk azaların gelmeyeşine hâlâ hiçbir dikkat etmiyordu. Dalgın, her şeyden bihaber kararlar veriyorlardı.*” (Ömer Seyfettin, 2007b: 141).

Anlatıda her ne kadar Kaynaşma Kulübü metaforu kullanılmışsa da bu metafor, devrin siyasal ve toplumsal aklını sembolize eder. “*Dalgın ve bihaber*” Türk toplumunun uyanışını sağlamak için savaş, ötekinden yöneltilmiş hakaret ve mizah unsurlarını kullanan yazar, “*Mehdi*” ve “*Zeytin Ekmek*”, öykülerinde savaşın dine çarpan yüzünü, “*Tuhaf Bir Zulüm*” ve “*Mehdi*” öyküsünde taassuba düşmüş topluma ötekinin yaptığı hakaretleri, “*Deve*” öyküsünde dini terminolojiyi kullanarak kimlik saklaması yapan ve bu saklanmaya kanan Türkleri mizahi bir dille okurunun karşısına çıkarır. Bir yandan bu unsurları kullanırken diğer yandan kendine ötekileşmiş aydın sınıfın din karşısındaki yozlaşmış bilincini ve alışkanlıklarını din zanneden halkın cahilliğini de eleştiri konusu edinilir.

Özellikle imparatorluk tecrübesi yaşamış toplumlar açısından fiziki ve zihni parçalanmaların adı olan 20. yüzyılda savaşların yoğunlaşması Türk toplumunu derin anlamda sarsar. Elbette bu sarsılmaya zihni parçalanmışlıklar ve yanılsatıcı kimliklerin benimsenmesi sebep olmuştur. Ancak, savaşın sarsması sonucu kendilik değerleri ile yüzleşen topluma yanılgılarını göstermek, içinde bulundukları çıkmazı işaret etmek de önemli bir sorumluluktur. Çünkü insan kendi durumunu tanımlamak ve kendi dünyasına anlam vermekten bütünüyle sorumludur. İnsanın bu konudaki özgürlüğü onun eleminin kaynağı olur. Sorumluluktan kaçmak, bilinçlenmekten ve tarihsel yargılamadan kaçmak olur düşüncesinde olan Ömer Seyfettin bu sorumluluğu yerine getirme çabası içindedir.

Etnik ve dini ayrışmaların gölgesinde parçalanılan vatan topraklarından çekilmek zorunda kalan Müslüman Türk toplumunun kayıplarının sebeplerini çeşitli düzlemlerde değerlendiren Ömer Seyfettin, bu kayıplarda önemli bir unsurun da dini taassuba bağlı gelişen körleşme ile ilişkili olduğunu düşünür. “*Tuhaf Bir Zulüm*” ve “*Mehdi*” öyküsü Balkan topraklarını kaybeden Müslüman Türk toplumunun dinsel anlamda körleşen ve realite ile bağını koparan yanlarını açmak üzerine kurulur.

“*Tuhaf Bir Zulüm*” öyküsünde elden çıkan Bulgaristan’ın köy, kasaba ve şehirlerinden Türk nüfusunun nasıl göçe zorlandığı ele alınır. “...*Bulgaristan’da gezerken hep kendimi öz babamın çiftliğinde sanırım.*” (Ömer Seyfettin, 2007b: 69) ifadeleri ile başlayan öyküde, öykünün ben anlatıcısı konumundaki kahramanı bir Türk’tür. Bir yıl önceki bir anının anımsanması ile sürdürülen öykü, ben

anlatıcının Lajina'ya gidişi ve oradaki sosyalist arkadaşı Koştanof'la karşılaşması ve devamında Bulgaristan'da Türk nüfusunun boşaltılmasında etkin bir isim olan siyasetçi, diplomat Gospadin Kepazef'le karşılaşması şeklinde kurgulanır. Gospadin Kepazef, İstanbul'da okumuş eski bir Bulgar komitacısıdır. Bulgaristan'ın prensliği ve bağımsızlığında etkin olmuş, dâhiliye memurluğu, mebusluk, adliye nazırlığı ve kaymakamlık gibi çeşitli görevler üstlenmiştir. Ben anlatıcının Gospadin Kepazef'le karşılaşması öykünün izleksel kurgusunu üstünde toplar. Uzun yıllar Türklerin arasında yaşadığını ve düşmanının ruhunu çok iyi bildiğini; *“Türkün genci de ihtiyarı da birdir! Ben onları bilirim. Benim kadar dünyada kimse Türkleri bilmez!”* (Ömer Seyfettin, 2007b: 72) ifadeleri ile açıklayan Gospadin Kepazef, ben anlatıcı konumundaki kahramana Bulgaristan'dan Türk nüfusunun nasıl boşaltıldığını büyük bir övgü ve muhatabına hakaret edici cümlelerle anlatır.

“Türklerde hiçbir şey, hiçbir fikir, hiçbir ideal yoktur. Yalnız bir şey vardır. dedi. İkimiz de birden sorduk:

-Ne?

-Taassup!

~...

-Evet taassup! Ben Türklerin bu taassubundan Bulgaristan'da çok istifade ettim. Eğer bugün hükümette olsam yine istifade ederim.” (Ömer Seyfettin, 2007b: 73).

Dinsel duyarlılığın taassuba dönüştüğü yılları kendi ulusu için bir imkân olarak değerlendiren Gospadin Kepazef, kaymakam olarak gittiği ve içinde *“ilaç için olsun tek bir Bulgar”*ın bulunmadığı Deliorman'ı uyguladığı *“tuhaf zulüm”* ile iki yıl içinde Türklerden arındırır. Öyküde bu tuhaf zulüm şöyle anlatılır:

“Deliorman'a kaymakam oldum. O vakit orada ilaç için olsun bir tek tane Bulgar yoktu. Hemen bir aile Makedonya muhaciri getirttim. Kasabaya yerleştirdim. Gizli tahsisattan dört lira verdim. On, on beş domuz tedarik ettirdim. Makedonyalıya:

-Domuzlarını aç tut. Hiçbir şey verme. Sokaklarda, bahçelerde, tarlalarda kendilerine yiyecek bulsunlar!

dedim. Domuzlar kasabaya yayıldı. Türklerin hâlini bir görmeliydin...Hepsi fena hâlde kızdılar. Bütün ihtiyarları ertesi gün huzuruma geldi.

-Bulgarların domuzları sokaklarda geziyor, çeşmelerin yalaklarını kirletiyorlar. Tarlaları eşıyorlar. Biz buna tahammül edemeyiz. dediler. Ben onlara uzun bir hürriyet nutku irat ettim. Allah'ın yarattığı mahlukların hiç kabahatleri olmadığını, keçi, inek, öküz, tavuk gibi domuzların da hür yaşamak hakları olduğunu söyledim.

-Biz sizin koyunlarınıza kızıyor muyuz?

dedim. Cevap veremediler. Fakat artık domuzların içtiği çeşmeden su alamıyorlar, domuzların gezindiği çayırıklarda soyunup yağlanıp güreşemiyorlardı. Altı yedi ay içinde küçük sürü üredi. Hemen bütün kasabayı kapladı. Türkler baktılar ki bu mahluklardan kurtuluş yok, birer birer hicrete başladılar. Evvela en zenginleri taşı tarağı topladı. Mallarını, tarlalarını yok pahasına satıyorlardı. Ben hükümet namına boyuna alıyordum. İstanbul'a

kapağı atan, bir iki hafta sonra hemen akrabalarını gelip alıyordu. Köylüler de kasabalıların arkasından ayrılmıyorlardı. Ben ha bire Makedonya muhaciri getirtiyordum.

Uzatmamayım. Bulunduğum yerde iki senede bir Türk nüfusu kalmadı. Evet Türk... Hepsi ateş önünden kaçarmış gibi yüzlerce senelik yerlerinden yurtlarından uzaklaştılar. İçinde hiç Bulgar bulunmayan Türk kasabalarına hükümet benim bulduğum usulü tatbik etti.” (Ömer Seyfettin, 2007b: 74-75).

Kendi ile varlık alanı arasında yıkıcı ve derin bir boşluk bulan ve olumsuzlayıcı bir yaşamın deneyimleyicisi olan ben anlatıcı¹⁷, Gospadin Kepazef’in söyledikleri karşısında yıkılır. Varlık alanlarının öteki tarafından tahrip edilmesi, bir yanıyla toplumun içinde bulunduğu taassubu gösterirken diğer yanıyla öteki-beriki karşıtlığında dini duyguların ve hassasiyetlerin öteki tarafından çirkince kullanıldığını imler. Ötekinin, berikinin hassasiyetlerini bir faydaya dönüştürerek kullanmasını da sezdirimlerle eleştirir.

Ömer Seyfettin’in vatan topraklarının elden çıkışını işlediği ve dinsel açıdan sorunu yorumladığı bir başka öyküsü ise “Mehdi” öyküsüdür. Kendi topraklarını ve bu topraklar üzerindeki sesini kaybeden, yaşama ait seçenekleri tahrip olunan ve ontik düzlemde çoğalma olanaklarını kaybeden insanların görünür çaresizliğini “Mehdi” öyküsünün kahramanları üzerinden anlatan yazar, öyküye Kur’an-ı Kerim’den alıntılattığı “*Ve liküllü kavmin hâd...*”¹⁸ (ve bütün kavimler için hidayetçi vardır)” (Ömer Seyfettin, 1999: 238) epigram ifadesi ile başlar.

“Kaybetmiş” psikolojisi ile yurtlarından ayrılmak zorunda kalan beş Türk’ün Serez’den trenle başlayan yolculuğunu ve bu yolculuk boyunca kendi aralarında yaptığı konuşmaları ve trene binen “kazanmışlık”, “hükümrân olmuşluk” psikolojisinin temsilcisi Rum asıllı yolcunun bu beş Türk’e bakışını anlatan öykü, İslam topluluklarının bin yıllık serüvenini anlatır düzeydedir.

Ortak paydaları Türk ve Müslüman olan beş yolcunun içinde tüm olup bitenleri yolculuğa katılanlardan birisi olan ‘ben anlatıcı’ üzerinden okuruna ulaştıran yazar, söylem farklılığı oluşturan iki kahramanı mevcut durumun tahlili üzerine tartışır. Yurtlarını terke zorlanarak trene bindirilen bu beş

¹⁷ Öyküde ben anlatıcının dini ya da ulusal bir nosyonla değil, sosyalist arkadaşı ile içki içmek, geçmiş günleri yâd etmek üzere Bulgaristan’a gitmesi ile karşılaştığı muamelenin yıkıcılığı kahramanın kendisi ile varlık alanı arasında derin bir boşluk içinde olduğunu gösterir. Bu, öykünün kuruluş tekniği açısından kusurlu bir yapı izlenimi veriyormuş gibi dursa da yazarın okuruna vermek istediği ileti açısından bir kusur olarak değerlendirilemez. Çünkü yazar, dönem insanının realite ile bağıını koparmış, kendilik değerlerinden uzaklaşmış olduğunun farkındadır. Bu durumdaki kahramanı bir başka alana taşıyarak oradaki insanların devri nasıl yorumladıklarını göstermek ve kendilik değerlerine tutundurmak ister. Kaldı ki ben anlatıcı konumundaki kahramanın öykünün sonunda uykularının kaçması bu gerçekliği gösterir.

¹⁸ (Ra’d Süresi 7. Ayet)

yolcu, kaybetmiş olmanın psikolojisi ile ayrıldıkları mekânları trenin penceresinden gözlemlemekte ve geriye dönebilme olanaklarının olup olmadıklarını tartışmaktadır. Yazarın okuruna vermek istediği asıl ileti de bu olanağın nasıl değerlendirildiğine ilişkin yaklaşımında saklanır. Beş kişiden ikisi (iki genç) fon karakter olarak olayın akışına yardımcı olan kahraman konumunda iken, ikisi (iki yaşlı) mevcut durumun yorumlayıcısı konumundadır. Diğer yolcu ise tüm olup bitenleri okura anlatan ben anlatıcıdır.

Öyküye izleksel derinlik katan tartışma, genç yolcunun; “*Acaba buralarını ne vakit Türk askeri gelip alacak?*” sorusunu yöneltmesi ile başlar. Ben anlatıcı konumundaki yolcu; “*...daima bilmek, öğrenmek, anlamak, tanımak, anlatmak istemediğimiz şeylerin üstüne basmakalıp bir söz*” olarak atılan “*Allah bilir!*” karşılığını verir. Bu cevap, dönemin bilmek, anlamak, tanımak, farkında olmak edinimlerini yitirdiğine vurgu yaparken durumun arzu edildiği şekilde gerçekleşebilmesinin olanaklarının da “*Mehdi*” üzerine havale edilerek umursamaz bir görünüm kazandığını vurgular. Anlatının odaklandığı tartışma da bu düşünsel dünyaya ilişkindir. Yazar, içinde bulunulan sorunlar yumağının eleştirel düşüncesini öykünün olumsuzlanan tipi üzerinden verirken bir yandan düşüncenin doğruluğunu diğer yandan böylesi bir düşünce içinde olanların ülkede “*dinsiz*” olarak tanımlanacağını / olumsuzlanacağını vermek ister. Bu tipi, Mülkiye-i Şahane’den çıkmış, on sekiz sene kaymakamlık ve mutasarrıflık yapmış, “*dinsiz*” olarak tanıtılan alafranga sakallı yolcu temsil eder. Alafranga sakallının yukarıda bahse konu soruya ilişkin verdiği uzun ve özlü cevap realite ile doğrudan ilişkilidir ve sorunların saklandığı dini coğrafyanın İslam toprakları üzerine yoğunlaşmasını işaret eder türdendir. Bu bağlamda devrin din anlayışı, “*...bilmek, öğrenmek, anlamak, tanımak, anlatmak istemediğimiz şeylerin...*” üstünü örten, bağnaz bir zihnin faaliyet alanı olarak gösterilmek istenir.

“...oğlum, eğer iftihar olunacak bir şeyse hiç zahmet çekmeden ben de sizin kadar Müslüman ve mutaassıp olabilirim. (...) İşte ben size söylüyorum ki Müslümanların yaşamağa hakkı yoktur. Ve Türkler asla bir daha buralara gelemesin. Türkiye’de ağızma alamayacağım hakikatleri burada sizden saklamaya lüzum yoktur. Zira hüür ve medeni bir hükümet arazisindeyiz. Ne şu muhterem hoca efendi ve ne de siz dinsizliğimi, İslâmîliğin aleyhinde olduğumu iddia ederek kafamın kesilmesini, asılmamı isteyecek bir evvel zaman adaletini burada bulamazsınız; medeniyetleri, terakkileri, itilâları, tarihleri hep dinler yapar. Dinler bir kâinatı yıkar, yerine ikinci bir kâinat kurar. Fertlerin bütün hareketlerindeki esasları kılmıdan, içtimaiyatta büyük ana hatlarını çizen dindir. İslâmlık ise fertlerindeki cemaat ve millet temayüllerini bozarak hepsini karanlık bir taassubun görmez körlüğü içinde yaşatır. Sözüme şahit işte bütün dünya yüzündeki Müslümanlık... Yüz milyonlarca Müslüman ve bizim milletimiz olan elli milyon Türk hâlâ on üç, on dört asıl evvelki hurafeler ve efsanelerle çırpınıyor. Rusya’daki Türkler, Bosna Hersek, Rumeli, Hive, Buhara, Acemistan, Türkistan,

Afganistan, Belucistan, Hindistan, Mısır, Trablus, Sudan, Tunus, Cezayir, Fas, Sahra-yı Kebir, Zengibar, Cava, Somali, Sumatra... Daha sayayım mı? Hâsılı bütün İslamlık bugün inkişaf etmiş, kuvvetlenmiş, ilerlemiş Hristiyan milletlerinin boyunduruğu altında... Yalnız bizim Türkiye'nin yalancılıktan bir istiklâli var. Ama ne istiklâl!.. Gümrüklerine on para zam edemez. Düşmanlarıyla rahat bir muahede yapamaz. Payitahttaki Hristiyan mekteplerinin içine giremez. Hâsılı İslam tarihinde okuduğumuz yüz şu kadar İslâm hükûmetinin mahvına sebep olan âmiller hâlâ Türkiye'de duruyor. Aynı kanunlar, aynı şeylere tesir edince neticeler de aynı olur. O hâlde Türkiye'nin de diğer Müslüman hükûmetleri gibi mahvolacağı, tarihten namı silineceği ve biz Türkler de bütün Müslümanlar gibi yakında İstanbul'u alacak olan Hristiyan efendilerimize sadakatle dua ederek hayatımızı diğer dindaşlarımız gibi miskin miskin taassup, cehalet ve rezalet içinde geçireceğimiz muhakkak..." (Ömer Seyfettin, 1999: 239-240).

Devlet sistematığından dinin algılanış düzeyine kadar geniş sorunlar yumağına işaret eden bu cevap, İslam-Hristiyan karşıtlığı üzerine kurulmuş ve yeryüzündeki tüm İslam topluluklarında yıkılmayı anlatan bir öze verilmiştir. Rusya Müslümanlarından Sumatra Müslümanlarına kadar geniş bir İslam coğrafyasının içinde bulunduğu açmazı işaret ederken yolculardan genç olanın açıklamaya verdiği tepki, bu beş yolcunun niçin ve nasıl tren yolculuğuna mahkûm olduklarını da açıklar.

"-Ya Mehdi? Mehdi çıkmayacak mı?

-Hangi Mehdi?

-Hangi Mehdi olacak? Daha onu bilmiyorsun? Mehdi çıkacak. Müslümanların başına geçecek. Gâvurların hepsini öldürecek. Bütün dünyayı Müslüman yapacak." (Ömer Seyfettin, 1999: 240).

Genç yolcunun bu tepkisel cevabı, kendisinin niçin trende olduğunu kavramadığını gösterdiği gibi sorunu anlamak, bilmek, fark etmekten de uzak olduğunu, realite ile bağının koptuğunu gösterir. Yeryüzünde kendisinin de bir eyleyen olduğunun farkına varamamış, olup bitenlere boyun eğen nesne konumunda kaldığını görememiş, sorunlarının çözümünü Allah'a havale ederek boşluğa düşmüş bir karakter olan bu genç yolcu tüm gelecek tasavvurunu yanlış yorumladığı Mehdi'ye bırakmıştır. Anlatıda fon karakter işlevi üstlenmiş bu yolcu, reel yaşamda tüm İslam topluluklarını temsil eder. Bu karakter, anlatıda ne denli etkin, yetkin ve anlatıyı kendi üstüne toplayabilmişse dönemin İslam toplumları da dünyada o denli etkin ve yetkindir. Ömer Seyfettin, etkinliğini ve yetkinliğini kaybetmiş kısa zamanda da varlığını kaybetme tehdit ve tehlikesi ile yüzleşen toplumun biliş seviyesini yükseltmek için dinsel bakış açılarını değiştirmek gerekliliğine vurgu yapar. İşte anlatının bu noktasında o zamana kadar konuşmalara katılmayan ihtiyar ve sakin hoca efendiyi anlatıya dâhil eder. Bu karakterin anlatıya katılması, yazarın okuruna vermek istediği iletiyi de beraberinde getirir. Hoca efendi, Mehdi'nin yanlış

yorumlandığını vurgulayarak öyküye epigram ifade olan ayetin özünü diğer yolculara açar. Ancak o konuşuncaya kadar ben anlatıcı (yazar) onu da diğer hoca efendiler gibi taassuba batmış bir kişi olarak değerlendirir. Öyle ki öykü kahramanlarını okurlarına tanıtırken; “Öbür köşede, pencerenin dibinde beyaz sarıklı, siyah cübbeli bir hoca, ihtiyar, hasta, mecalsiz ve alacalı bir yığın gibi uyukluyordu” (Ömer Seyfettin, 1999: 238-239) ifadelerine yer verirken ve onu konuşturmaya başlamadan evvel; “...bunak bir yobazın Mehdi hakkında saçmalayacağı budalalıkları duymamak için başımı pencereye doğru çevirdim.” ifadeleri ile sunarken bu karakter okuru olduğu gibi ben anlatıcının da dikkatini kendi üstüne çeker. Bu uygulamayı yazar özellikle seçer ki, okurun dikkati hoca efendinin yorumuna yoğunlaşsın. Hoca efendinin alışlagelen dini yorumlamayı sarsan açıklaması şöyle verilir ve bu açıklama alafranga sakallının belirlediği sorunları bir bakıma çözme yöntemi olarak sunulur:

“Bu mehdi kimdir? Biliyor musunuz evlatlar? Kaybolan on ikinci imam! Bütün Müslümanlar onun gelmesini bekliyorlar... Bu şüphesiz bir hayal. Bu hayalin nereden ve nasıl tesirle çıktığını size söyleyeyim: İslâmlık bir mefkûredir. Öyle âli, metin, yüksek bir mefkûre ki taarruzî... Her Müslüman, İslâm olmayan memleketleri almak, oralarını hep Müslüman yapmak emelini besler. Zaman fitneler ve nifaklar arasında geçmiş. İslâm hükûmetleri birer birer inkrâz bulmuş. İslâmlar esir düşmüşler. Fakat her esir Müslümanda İslâmlık mefkûresi şuursuz bir an’ane, bir ümit, bir emel bırakmış. Esirliğin ağır ve ateşli zincirleri altında inleyen her Müslüman bir halâs, bir necat gününden ümidini kesmemiş. Ve bu ümidinin füle çıkarılmasını tekrar bir gün meydana çıkaracak olan on ikinci imama, Mehdi’ye atfetmiş. Bu Mehdi İslâm selikasının şuursuz bir emniyetle beklediği halâsçı, hâdîdir. Acaba hakikaten böyle bir halâsçı çıkıp bütün Müslümanları esaretten, zulüm ve îtişaftan kurtaracak mı? Bütün İslâm diyarlarında, Rumeli’nin, Asya’nın, Bulgaristan’ın, Hindistan’ın köylerinde Afrika’nın bâdîyelerinde Müslümanlar hep bir halâsçıyı, bir Mehdi’yi beklerler. Mehdi’ye ait birçok masallar, hikâyeler vardır. (...) Lâkin bu Mehdi sahiden gelecek mi? Hayır ve evet... İslâm ruhu şuursuz bir sâfiyet ve emniyetle her halâsçı gibi sivrilen kahramana bu adı verir. Fakat o muvaffak olamayınca “Mehdi” kelimesi “Mütemehdi” olur. Yine hakikî beklenilmeye başlanır. Ama. Ama hayır... Öyle bir Mehdi zuhur edip bütün İslâmları birleştirerek müstevlilerinden bir anda intikam almayacaktır. Lâkin bu esirlik de kıyamete kadar sürecektir mi? Hayır, hayır... Mutlaka bir gün İslâmların öcü alınacaktır. Ama nasıl? Buna büyük ve mukaddes kitabımız Kur’an-ı Kerim cevap veriyor, diyor ki:

-Ve liküllü kavmin hâd...

Evet bütün kavimlerin kendilerine mahsus hadileri vardır. Onları hidayete erştirir. Mesela Bosna Hersek’teki Müslümanları halife gidip kurtaramaz. Onlar çalışırlar, içlerinden bir fedakâr çıkar. Silâha sarılırlar. Esirlikten kurtulan Hristiyan milletlerin halâsçılarını taklit ederler. Cezayir’dekiler, Fas’takiler, Tunus’takiler, Sudan’dakiler, hatta Mısır’dakiler de öyle... Başka yerlerdeki de öyle... Kendi içlerinden, kendi kavimlerinden kurtarıcı hadiler yetiyecek. Mensup oldukları kavmin başına geçecekler. Sonra... Esirlikten kurtulan, kafaları ilim ve akıl tutmağa başlayan İslâm milletler, Hristiyan milletler gibi, aralarında

bir “beynelmileliyet” teşkil edecekler ki işte bu “İttihad-ı İslâm” mefkûresinin hakikatidir. (...) *Bir kavmin hadileri o kavmi gaflet, cehalet, idraksizlik uykusundan uyandıranlardır.*” (Ömer Seyfettin, 1999: 241-242)

Hoca efendinin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Ömer Seyfettin’in anlatılarında birey bir bilinç biçimidir ve yazara göre her birey bu biçimi kendine ait değerlerle bütünlemeli ve kendini olumlanan bir güç ile tamlik olgusuna eriş-tirmelidir. Bu güçten yoksun olan herkes, zamanla kendi öyküsünden uzaklaşır, kendine refakat edecek tüm gerçeklik edinimlerini yok ederek yabancılaşmayı ve onun psikolojik bir uzantısı olan aidiyet sorununu yaşamak zorunda kalır. Daima bir kurtarıcı özne beklentisi, bireyi özne olmaktan çıkaracağı için yazar; gaflet, cehalet ve idraksizlik uykusundan uyanılması gerekliliğini “hoca” üzerinden vererek söylemin dini bir temelle okura aktarımını yapar.

Savaş yıllarının İslam toplumlarının dinsel cephesine çarpan yönünü, taassup, gaflet, cehalet ve bilinçsizlik sözcükleri ile özetleyen yazar, yukarıya alın-tılanan metinler ve adı geçen öykülerden de anlaşılacağı gibi eleştirilerini dine değil, sözüm ona dindarlar üstüne inşa eder. “Kaç Yerinden” öyküsünde vurgu-lanan “İnsanlarda manevî faziletlerin azameti zihnî hacmiyle mütenasıptı.” (Ömer Seyfettin, 2007a: 121) yargısı Ömer Seyfettin’in bir bakıma dinsel kendilik bilincini ele aldığı tüm anlatılarının merkezinde durur. Savaşlarla elden çıkan vatan topraklarında görülen dinsel kokuşmuşluk, elde kalan topraklarda da varlığını hissettirir düzeydedir. Öyle ki işgale uğrayan yerlerde kısa zamanda ahlaksızlıklar da bu yüzden hızlı bir artış gösterir.¹⁹ “Zeytin Ekmek” öyküsü böyle bir çözülüşün anlatısıdır.

Balkanlardan savaşlar dolayısıyla İstanbul’a kaçıp gelmek zorunda kalan iki ailenin kızlarının düştüğü maddi ve manevi yoksulluğu konu edinen öykü, kar-nını doyurabilmek adına değerlerini ve bedenlerini ayaklar altına alan kızların ontik anlamda silikleşen insani olamamışlıklarının trajik yüzlerini işler. Ahlaki batmışlığını saklayarak, kendisini bedensel bir metaya dönüştüren ancak mad-di açıdan rahat bir hayat süren kahraman (Sabire) ile maddi sıkıntılar içindeki kahramanın (Naciye’nin) karşılaşması üstüne ilerletilen öyküde bu karşılaşma anı ve ahlaki / dini değerlerin sıradanlaştırılan batmışlığı şöyle verilir:

“-Allah’a çok şükür, geçinip gidiyoruz! deyince, Sabire costu:
-Bu hâlê şükrediyorsun ya?..
-Elhamdülillah!
-Kız, sen budala imişsin! Gece gündüz vesika ekmegi... katık zeytin... sonra üstüne de dua ha...” (Ömer Seyfettin, 2007b: 329)

¹⁹ Savaş ve işgal yıllarında toplumda görülen ahlaki çözülüş hakkında geniş bilgi için bkz.: (Ulu, 2013: 87-113)

Ömer Seyfettin, dini duyarlılıklarını taassuba sürükleyen insanları eleştiri konusu edindiği gibi dini yaşam(ın)dan dışlayan insanları da insani özün dışına düşmüş bir varlık olarak eleştirir. Var olanın kendisini ifşa ederken var olma fenomenini madde üstüne kurmasını insani bir öge olarak görmeyen yazar, ontik düzlemde insanın var oluşunu manevi hassasiyetleri olan bir varlığa atfeder. Din, bu manevi var oluşta başat unsurdur.

Türk toplumundaki dinsel kendilik bilincinin açmaza girmesinde taassubun dışında bir başka unsur olarak dil problemini gören Ömer Seyfettin, dil ile din arasındaki ilişkinin yıllarca ihmal edilmiş olmasının Türk toplumunda alışkanlıklarla sürdürülen bir din bilinçsizliğini beslediğini düşünür. Kur'an'ın asıl salikleri, müminleri olan Türklerin inandığı dinin kitabını kendi dili ile oku(ya)mamasını eleştiri konusu edinir. Toplum ne zaman ki kendi ana dili ile dinini öğrenirse ve köylü ettiği duanın anlamını ne zaman ki bilirse o zaman bilinçlenmenin gerçekleştiğine kanaat getirir. Ağustos 1334/1918'de kaleme aldığı *"Mürteciler Karşısında Din"* başlıklı makalesinde 'nakliyat girdabına dalarak şeniyeti (gerçeği) satırlarda arayan' (Ömer Seyfettin, 2001b: 49) mürteci tipini eleştirirken, Avrupa dillerine dahi çevirisi yapılan kutsal kitabın Türkçeye çevrilmemiş olmasını dinsel bilinçsizliğin önemli bir unsuru olarak görür. *"Türkçeden maada bütün Avrupa lisanlarına büyük bir dikkatle harfi harfine tercüme olan Kur'an'ın asıl salikleri, müminleri olan bizlerin lisanına hâlâ naklolanması lâıyk mıdır? Şüphesiz bir gün gelecek her Türk dininin kitabını kendi ana diliyle okuyabilecektir."* (Ömer Seyfettin, 2001b: 49).

Kendi varoluşunun bilincine varamamış²⁰ Türk toplumunda dinsel kendilik bilincinin de oluşmadığını düşünen yazar, bilinci bir varlık doluluğu olarak görür. Kaybedilen toprakların yarattığı acı onda 'sahip olmak için var olmak gerekir' kararlılığını tetikler. Bu sebeple anlatılarında her şeyden önce bireyi kendilik düzleminde inşa ederek var kılmak ister. *"Şimeler"* öyküsünün başkahramanına; *"Milliyetler ve dinler olmasa insanlar bu arzın üzerinde kardeş gibi yaşayacaklardı. Türkiye'de olmayan bu tehlikeyi icat etmek en büyük bir cinayet değil miydi?"* (Ömer Seyfettin, 1999: 252) sorusunu sordurtan yazar bir bakıma makaleleri de dahil tüm eserlerinde bu sorunun ne denli boşlukta durduğunun cevabını okurlarına sunmak ister.

Din konusunda da Ömer Seyfettin'in yaklaşımını kendi üstüne toplayan açar ifade "samimiyet ve hakikat"tır. Din kisvesi altında kimlik saklaması yapan bireyleri "samimiyetsiz"; bu saklanmış kimliğe aldanan bireyleri ise "hakikat" yitimi yaşayanlar olarak görür. *"Deve"* öyküsü bu iki açar ifadenin

²⁰ Jean Paul Sartre, "var olmak" edinimini; *"var olmak, kendi varoluşunun bilincinde olmaktır."* (Sartre, 2006: 7) ifadeleri ile açıklarken bizim de yukarıda gönderme yaptığımız düşünsel yargı bu bakış etrafında değerlendirilmelidir.

ironik bir dille anlatımından oluşur. Öykünün başkahramanı; “Çingeneliğini belli etmemek için daima taassup taslar, beş vakit namazlarını kalabalık camilerde kılar, ayakta besmelesiz su içmez, ezanı işitince “Aziz Allah, şefaât ya Resulallah” diye hemen sözünü keser.” (Ömer Seyfettin, 2007b: 187) bir tip olarak sunulup din karşısında samimi-yetsiz olduğuna vurgu yapılırken; onun bu samimi-yetsizliğine aldanan ahalinin durumunu ise “hakikat yitimi” olarak sunulur. Öykünün gülünç unsurlarla örülmesi, samimi-yetsiz din kimliğini kendisine kabza eden birey ile onun bu durumuna inanan ahalinin sıradanlaşan yanlarını göstermek için kullanılır.

Ömer Seyfettin’in ironik anlatımı etkin kıldığı din içerikli öykülerinden bir başkası ise “Türbe” ve “Beynamaz” öyküleridir. Ironik anlatımın özünde saklı olan gülünç bir öğenin arkasında derin bir trajedinin varlığı “Türbe” öyküsünde de karşımıza çıkar. Dini taassup içindeki yaşlı bir kadının (Şefika Mol-la’nın), ölüm döşeğindeki arkadaşını görmeye gidişi ve belediye abdesthanesini türbe zannederek etrafında dua okumasını anlatan öykü, iki boyutlu bir eleştiriyi bünyesinde barındırır. Birincisi bu yaşlı kadının belediye abdesthanesini türbe zannedecek kadar taassuba batmış olmasını içerirken; “O belediye abdesthanesidir, dedi, içerisine işlemek için herkes girebilir.” (Ömer Seyfettin, 2007b: 215) ikincisi kutsallık atfı yapılan mekânların mimari özelliklerinin belediye abdesthanesi şeklinde şehir planlamasına dönüştürülerek kullanılması üstünedir. Devrin kutsalı tahrip eden akıl tutulmasını da eleştiren yazar bilinç yitiminin yalnızca dinsel boyutlu olmadığına da vurgu yapar. Taassup içindeki yaşlı kadının taassubunu derinleştiren, mekânsal algı kaygı yaşamasına yol açan yönetsel aklın ‘değer deformasyonu’ yapması, gülünç olanın arkasındaki derin trajediyi göstermek içindir.

Yaşlı kadının fenomenolojik anlamda mekânla kurduğu özdeşliğinin tahrip edilmesi, onun içinde bulunduğu taassubu sarsmak üstüne yöneltilmiş olmasına karşın, mekânların ruhunun da tahrip olmasına aracı olduğu görülür. İnsanlar mana zeminlerine yaslanarak yaşadığı gibi mana zeminlerini inşa ettiği mekânlara da hem kendisinin hem de anlam oluşturu-cu değerlerin ruhunu da yansıtır. Ruhu bozulan mekânların insanı sıkı, boğan, daraltan bir alana dönüşmesi insan ile mekân arasında kurulan bağın kopmasına sebep olur. Bu ise “yersizleşmenin”, tutunamamanın psikolojik boyutunu ortaya çıkarır. Taassup içindeki yaşlı kadının içinde bulunduğu şehri içselleştirememesi, mekânsal algılarının yönetsel akıl tarafından bozulması, kahramanın oraya ait olamamasına da sebep olur. Yazar, taassubun bireyi körleştiren yönünü ironik bir öze dönüştürmek ve taassup içindeki bireyi gülünç duruma sokmak için “türbe” sembolünü kullanırken, okur düzeyinde türbe sözcüğünün anlamsal ve kültürel çağrışımlarının da yıkılmasına yol açar. Bu durumun son derece keskin bir taassup karşıtlığından beslendiği göz ardı edilmemelidir.

Taassubun bireyi körleştiren yönü, kutsallık atfı yapılan unsurları da yıkar. Bu sebeple “türbe”nin çağrışımsal değerlerinin yıkılmasında körleşen bilincin de ihmal edilmemesi gerekir.

“Beynamaz” öyküsünde ise yaşamın bütün enerjisini öte dünya kaygısına bağlayan Hacı İmam’ın taassuba gömülen kendi din algısını çoğaltma sokarak Doğanlar (Sofular) köyü halkını da körleşen bir dinsel bakışa sürüklemesini ele alır. Hacı İmam’ın karşısına konumlandırılan anlatı kahramanı (Gâvur Ali) ise dinsel hiçbir kaygı taşımayan, meta merkezli kaygıları öncelemiş bir tiptir. Değerler dizgesi ile ilişki kuramayan ve anlamsız bir varlığa dönüşme tehlikesiyle yüzleşen öykü kahramanlarının yaşadığı aidiyet sorunu, kahramanların bozulan / taassuba (ç)evrilen dinsel olduğu gibi tinsel doksunu da yozlaştıran ve yok olmaya yüz tutan yönlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Öykünün kurgulanışında sözcük ve kahraman adlandırmalarının seçimi de bu açıdan bir karşıtlık denkleminde dayanır. Köy imamının “Hacı” ve “İmam” sözcüklerinin çağrışım alanlarını da bozan bir içerikle birleştirilip okura sunulması ile karşısına konumlandırılan kahramana “Gâvur” sıfatının yüklenmesi, bu iki kahramanın bir aradalığını olanaksız kılar. Bu sebeple Gâvur Ali, “köyün iki kurşun atımı uzağına” konumlandırılır. Onun böylesi bir konumlamaya sokulması izleksel açıdan Sofular köyü halkından ayrı ve farklı olduğuna da gönderme yapar. İmam efendi tarafından köyün tüm ahalisinin camiye ve ibadete raptedilmesi, bütün meşgalenin namaz ve dini sohbetlere ayrılması dolayısıyla bu dünyaya sırtı dönükken, köyün dışına konumlanan Gâvur Ali’nin ise sırtı öte dünyaya dönüktür. Cimri bir tip olarak betimlenen beynamaz Ali’nin daha fazla maddiyat beklentisi ile Sofular köyü çemberinin içine girişi, öykünün mizahi aksiyonunu da başlatmış olur. Dinin inanca ve ibadete evrilen yönünü görmeyen Gâvur Ali ile ibadet dışındaki tüm eylemsellikleri yok ve değersiz sayan Hacı İmam’ın bir aradalığı anlatının gülünç bir içeriğe dönüşmesine zemin hazırlar.

Olumlanan eylemlerden beslenemeyen yoz bilincini kendinde simgeleştiren köy imamı, bireysel/toplumsal çıkmazın irite olmuş bir parçasını temsil ederken; “Sarı aba çakşırı, sarı aba cübbesinin eteklerinden yapılmış kocaman kamburıyla tıpkı canlı canlı şişirilerek tulum yapılmış yuvarlak bir deve yavrusuna benziyordu.” (Ömer Seyfettin, 2007b: 243) ifadeleri ile tanıtılır. Öykünün kart karakteri olan köy imamı, böylesi bir kendi olamamışlıkla kamunun yönlendirici öznesi olma işlevini yürütürken, kendi olamamışlığını kamuya da aktarır. Tinsel ve dinsel düzlemde tamamlanamamış kahraman kendisine benzerleri çoğaltırken, öykünün başkahramanı olan Gâvur Ali ise bir karşı duruş biçimi olarak öyküye katılır ve ironik bir malzemeye dönüşür. Öznenin malzemeye dönüştürülmesi okurun bilincini sarsmak üstüne ilerler. Ontik düzlemdeki güçlü birey kurgusu, maddi hevese bağlı olarak değer aşınmışlığı içine çeki-

lirken, ontik değer oluşturuucu unsurların körleşen bir alışkanlıklar yumağına dönüştürülmüş olduğuna da işaret eder. Meta merkezli varlık kaygısının yoğun biçimde duyumsanması, bilincin ben olma duygusunu ortadan kaldırdığı için meta merkezli var olma çabası ontik düzlemdeki insani edinimleri sonlandırır. Gâvur Ali, kendisini çevreleyen şeyler dünyasında insani bir öze dönüşmeden ve tarihselliğini sağlayan kültür kodlarına tutunamadan yitip gider. Hacı İmam ise tek düze ve tekil bir bakışın saplanmışlığı ile silik bir karaktere dönüşürken adı ile eylemleri arasında oluşturduğu boşluk dolayısıyla kalıcı bir özne olamadan silikleşir.

Kültürel bellekteki ülküsel imgelerin sıradanlaştırılarak mizahi malzeme-ye dönüştürölüp silinmesi, yazarın okurunu taşımak istediğı dinsel kendilik bilinçlendirmesinde duraksatıcı bir işleve dönüşür. Adların anlam aktarıcı işlevleri bu sebeple boşluğa bırakılmış olur. Türbe, Hacı, İmam, Cami, Namaz, Sofu, Gâvur sözcüklerinin tüm kültürel çağrışımlarının anlatı boyunca tahrip edici bir içerikle kullanıma sokulması, okuru dinsel kendilik açısından duraksatıcı olur. Bu durum Ömer Seyfettin'in anlatılarında din konusunun da tartışmaya açılmasına kapı aralar. Yazar, deneyimsel belleğin oluşturduğu söz dağarcığını, öykü kahramanlarının yanlış tutumlarını eleştiri konusu edinirken bozar. İdealle edilmiş bir dindar tipolojisi çizmediğı gibi, dinsel açıdan idealize edilecek kahramanın terminolojisini de yıpratır.

Ömer Seyfettin'in anlatılarında din, insanı ontik anlamada inşa eden ve onu bu inşa edilışle toplumsal hayata katarak millet olma bilinci etrafında kök değerlere bağlayan bir değer olmasının yanı sıra bozulmuş bilinçle ya da taassup sarmalında örselenmeyle bir tahrik nesnesine dönüştürüldüğü de görülür. İlkinde dinin bizatihi kendi hakikati, İlk Namaz anlatısında olduğu gibi özlem duyguları eşliğinde; ikincisinde ise algısal din gerçekliği, yazımızda adı anılan pek çok anlatısında olduğu gibi ironinin gülünç ve tiksiniç nesnesine dönüşür. Yazar, ilkinde kendisinin dine bakışını ve dinin inşa edici fonksiyonunu öne çıkarırken; ikincisinde dindar tipolojiyi öne çıkarak inanç alanlarına duyduğu saygıyı okuruna aktarır. Bu sebeple Ömer Seyfettin'in anlatılarında eleştiri konusu edinilen ve sıklıkla üstünde durulan sorunların başında “din” değıl, “dindar” tipolojisi gelir.

KAYNAKLAR

- Ahmet Naim Babanzade (1330/1914), *İslam'da Dava-yı Kavmiyet, Sebilü'r-Reşat*, S.293, İstanbul.
- İNAM, Ahmet (1999), “Kaygı Gülü Açarken”, *Doğubatu*, Sayı: 6, Şubat-Mart-Nisan, İstanbul.
- OSHO (2004), *Farkındalık- Dengeli Yaşamının Anahtarı*, Çev. Sangeet, Ganj Yay., İstanbul.

- Ömer Seyfettin (1999), *Bütün Eserleri Hikâyeler 1*, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001a), “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, *Bütün Eserleri Makaleler 1*, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001a), “Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset”, *Bütün Eserleri Makaleler 1*, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001a), “Tasfiye ve Islah”, *Bütün Eserleri Makaleler 1*, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001b), “Mürteciler Karşısında Din”, *Bütün Eserleri Makaleler 2, Tercümeler*, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2007a), *Bütün Eserleri Hikâyeler 2*, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2007b), *Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, Haz. H. Argunşah, Dergâh Yay., İstanbul.
- SARTRE, Jean Paul (2006), *İmgelem*, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yay., İstanbul.
- SENNETT, Richard (2002), *Karakter Aşınması*, Çev. B. Yıldırım, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- TOURAINÉ, Alain (2002), *Modernliğin Eleştirilmesi*, Çev. H. Tufan, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ULU, Cafer (2013), “I. Dünya Savaşı ve İşgal Sürecinde İstanbul’da Yaşanan Sosyal ve Ahlakî Çözülme (1914-1922)”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, Sayı: 58, 2013 / 2, İstanbul.

ŞAİR OLARAK ÖMER SEYFETTİN

Nâzım H. POLAT*

Öz

Evlerindeki bazı Divan edebiyatı eserlerini okuyarak ilk edebî kültürünü kazanmış olsa da bunlardan zevk alamayan Ömer Seyfettin, Edirne Askerî Lisesinde öğrenciyken Edebiyat-ı Cedide zevkinin hâkim olduğu şiirler yazmaya başladı. Matbuata ilk adımı, “F. Nezihi” imzasıyla 20 Aralık 1900 tarihli *Mecmua-i Edebiye*’deki “Terâne-i Giryân” şiiridir. Son şiiri “Yol” ise “5 Eylül 1919” kaydına rağmen vefatından birkaç gün sonra Üçüncü Kitap (Mart 1920) adlı “şiir-nesir-temaşa” dergisinde basılmıştır. Bugüne kadar 88 manzum metin yayımladığı tespit edilebilen Ömer Seyfettin’in şairliği, 1904-1905 yıllarında kendi çizgisini bulmaya başlasa da bu yoldaki toplumsal faydacı anlayışın ilk örneklerini II. Meşrutiyet’in ilanından sonra vermeye başlar. Asıl sesini “Yeni Lisan” hareketiyle bulan şair, 1912 ortalarından itibaren aruz yerine hece vezniyle ve çoğu destani ruhla, eğitici-öğretici/bilgilendirici şiirler yazdı. Eleştiri türündeki yazılarının çoğunda, aruzu (“Acem aruzu”), yazı diliyle konuşma dilinin ortak noktalara varmasına engel olan unsurlar arasında saydı. Halk şiirinden istifadeyi, yenileşme ve millileşmenin esası addeden ancak Batı edebiyatından da bazı “asrî” (çağdaş) şekiller almanın gerekliliğini savundu. Kurucuları arasında bulunduğu Şairler Derneği vasıtasıyla “Millî Edebiyat” anlayışını birtakım ilkelere kavuşturmaya çalıştı.

Yöntem hakkında kısa notlar

Yığın hâlindeki bilgi bilim değildir; bilim, tasnif edilmiş bilgi ile başlar. Fikir ve sanat olayları için yapılacak tasniflerde mutlaka kullanılması gereken ve aşağıda kısmen değinilmiş bazı ilkeler vardır.

Yukarıda bahsi geçen sayı çokluğu, her zaman -özellikle sanat alanında- bir kıymet hükmü, değerlendirme ölçütü olamaz.²¹ Bütün sanat faaliyetlerini ve bu arada şiiri sadece bir sanat veya fikir akımının bakış açısıyla ölçüp tartmak

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: nazim.polat@hbv.edu.tr

²¹ Sağlığında şiirlerini kitaplaştıramayan Yahya Kemal, iki şiir kitabıyla Ahmet Haşim ve sadece 35 şiirini (tek kitap) tamamlayabilmiş Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şairlerle şiir kitabı diye yayımladıkları ancak numaratorle sayılabilen Enis Batur aynı ölçütü değerlendirilebilir mi?

da yanlıştır. Böyle bir değerlendirme, sanat hayatının donmasını yani varlık sebebini yok saymayı istemek anlamına gelir. Sanatta aslolan, ilgili anlayışı temsil kabiliyeti bakımından özgünlüktür. Ömer Seyfettin'in şiir serüvenine de bu açıdan bakılmalıdır.

Hangi sanat ilkelerini benimsemiş hangi türden sanat endişeleri taşırsa taşısın herkesin (aslında canlı cansız her varlık) içinde bulunduğu havadan etkilendiği muhakkaktır. Bütün sanat ve edebiyat faaliyetlerindeki kırılmalar, köklü değişimler bu atmosfere bağlıdır. Ömer Seyfettin'in şiirindeki değişimleri dikkate alarak yapılacak tasnif, bu ilkenin yol göstericiliği ile olacaktır.

Şair Hikâyeci

20. yüzyıl Türk edebiyatı için tam bir “yol açıcı” rolü bulunan Ömer Seyfettin (11 Mart 1884- 6 Mart 1920) -pek çok kalem sahibi gibi-edebî hayata, şiirle adım atmıştır. Vefatından yaklaşık bir buçuk yıl önce 1918'de Ruşen Eşref Ünaydın'a Türk edebiyatı hakkında verdiği bir bilgi notunda²² daha çocukken evlerinde bulunan birçok divanı okuya okuya edebiyata heves ettiğini hatta “pek gençken gazeller filan” da yazdığını fakat bunların “saçma şeyler” olduğunu kendisi söylemektedir (Ünaydın, 1334: 241-242) Sonraki yıllarda, istediği olgunluğa erdiremediği kanaatiyle veya başka sebeplerle yayımlamadığı ama ölümünden sonra aile veya arkadaş çevresinin elinde kalıp bilahare ortaya çıkan (neşredilen) herhangi bir şiirine de bugüne kadar rastlamamıştır. Bu tür metinlerden elde herhangi bir örnek bulunmadığı için onun şairliğini değerlendirirken sadece sağlığında yayımladığı şiirlerden hareket etme mecburiyetindeyiz.

Yayımlanan ilk şiirinin (Terâne-i Giryân) 7 Kânunuevvel 1316 [20 Aralık 1900] tarihli *Mecmua-i Edebiye*'de (Sayı: 9, s. 65) basılmış olmakla birlikte, derginin 12 gün önceki 8 Aralık 1900 tarihli 7. sayısı arka kapak dış yüzünde yer alan “Muhâberât-ı Aleniye”de “Edirne'den F. Nezihi Bey'e – Terâne-i Giryân'ınızı aldık, derc edeceğiz.” notu düşülmüştür.²³ Sekizinci sayıda ise

²² Ruşen Eşref Ünaydın, *Diyorlar ki!...* (Kanaat Matbaası, Dersaadet [İstanbul] 1334 [1918], 340 s.), adlı kitabını, devrin önde gelen edipleriyle yaptığı mülakatlardan oluşturmuştur. Fakat Ruşen Eşref'in ifadesine göre Ömer Seyfettin, mülakat teklifini önce “*Beni bu silsilenin içine katmayın!*” diyerek itirazla karşılamış fakat birkaç gün sonra “*Ben söyleyeceklerimi yazdım. Siz de, 'işte bu muharrir benim ahbabımdır. Yüzünde, hareketlerinde, sözlerinde nazar-ı dikkati celp eden bir şey yoktur.' dersiniz cancağızım.*” sözleriyle elindeki kâğıtları bırakıp gitmiştir. Söz konusu mülakatlar kitabının ilk yayım haberi: “Yeni Neşriyat: Diyorlar ki!...”, *Akşam*, Sayı: 10, 22 Zilhicce 1336, 29 Eylül 1334 [1918], s. 4.

²³ *Mecmua-i Edebiye*'nin 9. sayısındaki (7 Kânun-ı evvel 1316 [20 Aralık 1900], s. arka kapak dış yüzü) “Muhaberat-ı Aleniye” köşesinde
“F. Nezihi Bey'e:

Geçen nüshamızda sehven Ömer Bey'e yazılan muhâbere, nâm-ı âlinize olacaktı. Maa-zâlik [bununla

“Âsâr-ı vâridenin [gelen eserlerin] dercinde tertîbe [sıraya] riâyet eylediğimizden birkaç nüsha sonra derc edeceğimizi beyân eyleriz.” şeklindeki notlar, yedinci ve dokuzuncu sayıların arasında sadece 12 günlük zaman dilimi bulunması, şiirin çok önceden gönderilmediği kanaatini uyandırmaktadır. Son şiiri “Yol”un yazılış tarihi “5 Eylül 1919”dur.²⁴ İlk şiirin yayımı ile son şiirin yazılması arasındaki zaman diliminde (yaklaşık 19 yıl) yayımladığı manzum metin sayısı 88 (seksen sekiz)’dir.²⁵ Bunun matematikteki ifadesi, ortalama bir yıla 4’ten fazla (4,6...) manzum metin düşmesidir. Aynı zaman diliminde diğer bir sanat alanı olan hikâyede 167 sayısına ulaşabilmiştir. Sözü edilen iki ayrı edebiyat alanının her birinde ne ölçüde başarılı olduğu bir tarafa bırakılarak sadece eser sayısı dikkate alınınca bile niçin hep “hikâyecisi” sıfatıyla anıldığının cevabı verilmiş olur. Fakat hikâyeciliğinin gölgesinde kalmamış olsa, şairliğinin ona 20. yüzyıl Türk edebiyatında seçkin bir yer ve yönlendirici bir rol kazandıracağı da teslim edilmelidir.

Dönemin siyasî/îdarî yapısı ve toplumsal şartlar ne olursa olsun zaman zaman, genel manzaranın dışında ferdin iç dünyasındaki kabarma ve kaynakmaları yansıtan sanat eylemleri olacağı da asla unutulmamalıdır. Ömer Seyfettin’in şiir dünyasında da bu çeşit bulutlanmalar vardır.

Şiirindeki Değişme ve Gelişmeler

Bu ilkeler ışığında, Ömer Seyfettin’in şiir vadisindeki hayatını -farklı başlıklar kullanılabiliirse de özde-

beraber] takdirlerimiz yine mahalline masrûf [yönlendirilmiş] olmuştur. Eserinizi bu nüshamıza derc eyledik [aldık].”

denmesi, ilgili imzanın Ömer Seyfettin’e ait olduğunu ve bunun dergi yöneticileri tarafından da bilindiğini göstermektedir.

²⁴ Şiirin yayımlanışı, altındaki yazılış tarihinden altı ay sonradır: Ömer Seyfettin, “Yol”, *Üçüncü Kitap*; Şiir-Nesir-Temaşa, Tanin Matbaası, İstanbul, Mart 1336/1920, s. 3.

²⁵ Ömer Seyfettin’in şiirlerini ilk defa toplu hâle getiren Fevziye Abdullah Tansel, *Ömer Seyfettin’in Şiirleri* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1972) kitabında, 77 (yetmiş yedi) metin vermiştir. Ancak onun önce Manastır’da çıkarılıp sonra Selanik’e taşınan *Hüsün ve Şiir* dergisindeki “M. Enver” ve “M. Enver Perviz” imzalarının Ömer Seyfettin’e ait olabileceğini söyleyip bu imzalarla çıkan şiirlerin başlıklarını kaydetmişti (Tansel, 1984: 26-27). Hülya Argunşah söz konusu imzalarla çıkan metinleri ekleyerek sayıyı 86’ya çıkardığını düşünmüştü (Argunşah, 2000: 13). Biz de aynı hatalı yolda yürüyerek mevcutlara “M. Enver” ve “M. Enverî” imzalı beş metin daha eklemiştik (Polat, 2012: 340-360). Fakat çalışmalarımız ilerledikçe bu imzaların Ömer Seyfettin’e aidiyeti konusundaki şüphelerimiz de arttı ve nihayet söz konusu şiirlerin Enver Bey (1877-1937) adlı bir başka şaire ait olduğunu kesinleştirdik (Geniş bilgi için bk. Nâzım H. Polat, “Bir Yanılmanın Vahim Sonuçları”, *Prof. Dr. İnci Engin’in’e Armağan*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 2014, s. 403-410). Böylece Ömer Seyfettin’e ait manzum metin sayısı, bizim ilavelerimizle 88’e yükseldi ve daha sonra bu sayıyı herhangi bir araştırmacının ilavesi olmadı.

A. II. Meşrutiyet Öncesinde

1. Edebiyat-ı Cedide istikametinde,
2. Şahsiyetini Bulma

B. II. Meşrutiyet Ortamında

C. “Yeni Hayat” (“Yeni Lisan” ve “Millî Edebiyat”) Yolunda
şeklinde tasnif etmek mümkündür.

A. II. Meşrutiyet Öncesinde:

Şairin bu dönemini “Edebiyat-ı Cedide istikametinde” ve “Şahsiyetini bulmaya doğru” diye iki alt başlığa bölmek yanlış değildir.

1. Edebiyat-ı Cedide istikametinde: Ömer Seyfettin’in sanat hayatı, Edebiyat-ı Cedide tercihlerine uygun şiirlerle başlamıştır. Yayımladığı ilk 14 (on dört) metin manzumdur ve bunların tamamı, o sıralar devre rengini veren Edebiyat-ı Cedide şiir anlayışıyla mutlak uyum içindedir.

1900 yılının sonları, *Servet-i Fünun* dergisinin başındaki Tevfik Fikret’in başta Ali Ekrem Bolayır olmak üzere Menemenlizade Mehmet Tahir, H. Nâzım (Ahmet Reşit Rey) ve Samipaşazade Sezai gibi topluluktaki bazı arkadaşlarıyla görüş ayrılığı yaşaması ve bu isimlerin karşı cephe sayılan Baba Tahir’in *Musavver Malumat* dergisine geçmesi, Edebiyat-ı Cedide’yi içerden çatlamaya götürmüştü. Fikret’in topluluk adına yazdığı son yazı “Musahabe-i Edebiye -62” 21 Kânunuevvel 1316 [3 Ocak 1901] tarihli *Servet-i Fünûn*’da (Sayı: 512) ve ertesi gün de *İrtika*’da (Sayı: 45/93) çıkmıştı. Ama -hiç şüphesiz- 20. yüzyılın başında, Türkiye’deki galip edebiyat anlayışı Edebiyat-ı Cedide’ye aitti. Ömer Seyfettin’in “Terâne-i Giryân”ı da pek çok yönüyle tam bir Edebiyat-ı Cedide şiiridir.

Onun ilk şiirini devrin önemli edebiyat yayın organlarından *Mecmua-i Edebiye*’ye gönderirken istediği kadar güzel yazamadığını kaydetmiş olmalı ki sekizinci sayıda (Sayı: 8, 30 Teşrinisani 1316 [12 Aralık 1900], s. arka kapak dış yüzü) “Muhaberat-ı Aleniye” [açık haberleşme] köşesinde dergi adına “*Edirne’den Ömer Bey’e – Tarâne-i Giryân’ı siz istediğiniz gibi yazmadınızsa bile biz onu istediğimizden güzel bulduk.*” notu iletilmiştir. Bu cümle, gönderdiği metnin sıradan bir heveskâr kaleminden çıkma intibâı uyandıran bir manzume için yazılamaz. Böyle bir değerlendirme, devrin-ve doğal olarak adı geçen derginin-baskın edebiyat ve özellikle şiir sanatı hakkındaki temayülünü gösterir.

Hatta bu şiirle Tevfik Fikret’in Edebiyat-ı Cedide topluluğundayken *Servet-i Fünun*’da çıkan son şiiri “Son Nağme” (Tevfik Fikret, 1900: 3) arasında şaşırtıcı benzerlikler vardır.

Önce metni okuyarak nesir cümleleriyle ifadeye çalışalım:

Terâne-i Giryân

-Ona!-

Çırpınırken bu rûh-ı ma'sûmum...
Ufk-ı üryân-ı infisâlinde,
Bana bir ses, figân-ı nâlende
Ooh... Söyler ki şimdi mecrûhum.

(Masum ruhum, ayrılığın çıplak ufkunda çırpınırken, bana yakıcı bir inleyiş şimdi yaralı olduğumu söyler.)

Şimdi aşkım yetîm ü pejmürde
Sürünür bir semâ-yı mâzîye
Ooh, artık şikeste-i hevesât
Bu emeller, ümîdlerim bî-tâb.

(Şimdi aşkım yetim ve darmadağınık bir mazinin semalarına sürünür. Ooh, artık hevesler kırık, bu emellerim, ümitlerim yorgun!..)

Arıyor âsumân-ı zulmette
Bir hayâl, bir neşîde-i heyhât!..
O leyâl-i garâm-sûz u nihân

(O aşkı yakan ve gizli gece, karanlığın göklerinde bir hayal, bir “yazıklar olsun!” şiiri arıyor.)

Şimdi okşar fezâ-yı fırkatte
Şi'r-i sevdâmı âh... Belki hayât...
Ezdi ümmîdimi, emel nisyân...

(şimdi ayrılık fezasında sevdamın şiirini okşar. Belki hayat, ümidimi ezdi, emel unutuldu.)

Nazım şekli bakımından bu şiir, Edebiyat-ı Cedide'nin yolunu açan edebî faaliyetler sırasında görülmeye başlayan sonedir. Onların severek kullandıkları bu nazım şeklini Ömer Seyfettin de “asrî” bularak makbul saymış, 88 şiirinin 53'ünü sone olarak yazmıştır. Özellikle 1909'a kadar yayımlanan 33 şiirinin tamamı sone nazım şekliyledir.

Vezin olarak aruzun fâilâtün (feilâtün)/ mefâilün/ feilün (fa'lün) kalıbı seçilmiştir. 51 şiiri aruzla ve bunların 17'si bu kalıp ile. İlk ve son tef'ilelerindeki değişiklik, şaire kolaylık sağladığı için başkaları tarafından da en çok

tercih edilen kalıplardandır. Nitekim en çok (21 şiirde) kullandığı mefâilün/feilâtün/ mefâilün/ feilün (fa'lün) kalıbında da aynı türden bir değiştirme kolaylığı vardır. Ancak iki kısa iki uzun hece esasına dayandığı için yukarıda anılan kalıplardan daha kolay olduğu kabul edilen feilâtün (fâilâtün)/ feilâtün/feilâtün/ feilün (fa'lün) ve bir kısa üç uzun heceli daha tekdüze mefâilün/ mefâilün/ mefâilün/ mefâilün kalıbıyla ise sadece birer şiiri bulunmaktadır. Ses iniş çıkışları bakımından aruzun “haşmetli” kalıpları olarak bilinen mef'ülü/fâilâtü/mefâilü/fâilün kalıbıyla 9, mef'ülü/ mefâilü /mefâilü/feülün kalıbıyla ise 2 şiiri (biri serbest müstezat, farklı tef'ileler) tespit edilmiştir. Bu rakamların diliyle şu sonuca varılabilir: Ömer Seyfettin aruzu kullanırken ses iniş çıkışlarıyla orta ve ortanın üzerindeki (bu aynı zamanda zorluk derecesi demektir) kalıpları tercih etmiştir.

“Terâne-i Giryân”da Edebiyat-ı Cedidenin geliştirdiği diğer bir özellik, **şiir cümlesi** itibarıyladır. Klasik Türk şiirinde ve şekil bakımından büyük ölçüde onu örnek alan (Edebiyat-ı Cedide'ye kadar) metinlerde şiir cümlesi; tesadüflere bağlı istisnalar dışında, mısra, beyit, üçlük veya dörtlük gibi bir anlam-birimde başlayıp biter. Edebiyat-ı Cedide şiirinde bu kural kırılmıştır. “Terâne-i Giryân”da da aynı durum görülmektedir. Mesela son üçlükte iki cümle vardır ve ikinci mısraın ortasında ilk cümle bitip ikincisi başlamaktadır.

Şiir dili ve üslûp bakımından da elimizdeki metin tam bir Edebiyât-ı Cedide şiirini andırmaktadır. Daha önceleri hayaller mazmunlar ve teşbihlerin günlük dilin sınırları içinde bir göstergesi vardı. Sevgilinin güle, sümbüle vs. benzetilen güzellik unsurlarının bir benzerlik tarafı, bu estetik zevke bağlı olanlar tarafından bilinirdi. Edebiyat-ı Cedide hayallerinde ise bu benzerlik artık bir yorumla kurulabilmektedir. Söz gelimi “Terâne-i Giryân”daki “Ufk-ı üryân-ı infisâl” (ayrılığın çıplak/açık ufku) benzetmesinin maddî dünyada tam bir karşılığı yoktur. Onun ne olduğu belirtilemez, yorumlanabilir. “Ayrılık” maddî değildir ki ona “çıplak ufuk”luluk sıfatı verilebilsin. Burada dilin fizikî dünya ile bağı zayıflatılmıştır. Fakat Fecr-i Âti ile beraber bu üslûp özelliği daha uç noktalara vardırırlarak hayallerde çoğunlukla dilin maddî dünya ile ilişkisi koparılmıştır.

Aynı **üçüzlü tamlama**, şiir dili (duygusal metinler) dışında yani bilgilendirici metinlerde kullanıma uygun değildir, iletişimsizliğe sürükleyicidir. Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âti mensupları, Farsça kurala uygun üçüzlü hatta dördüzlü tamlama kurmayı sanat gücü gibi gördüler. Ömer Seyfettin de bu döneminde onların vârisidir. Hem genel dil kullanımı açısından hem de şiir dilini kurmada kelime kadrosunun Türkçe veya halkın dilinde yer alacak ölçüde Türkçeleşmiş olmasıyla ilgili bir dikkat sahibi değildir. Okuyucunun anlayıp anlamaması değil süs unsurları bol bir dil kullanma gayreti apaçık hissedilmektedir. Bu durum 1904'e kadar devam edecektir.

“Terâne-i Giryân”ın Edebiyat-ı Cedide şiir anlayışına bağlı diğer bir yanı, dilin güzelliğini “anlaşılacak” ve Türkçe kelime kadrosuyla yazmak yerine “ahenkli söyleyiş”te aramaktır. Bu meyil üzerinde durduğumuz metin gibi pek çok şiirin başlığından da bellidir. Farsça terkîb-i tavsîfî kuralına göre yapılan “Terâne-i Giryân” sıfat tamlamasını “ağlayan nağme” diye Türkçeleştirebiliriz. Tamlamanın asıl (tanımlanan) unsuru “terâne” yani “nağme=şarkı”dır. Dilde bir ritim kurma arzusu, daha başlıkta başlamaktadır. Nitekim “nağme”, sözlükte de “1. nağme, ahenk, makam. 2. ed. dört mısradan oluşan ve birinci, ikinci ve dördüncü mısraları birbiriyle kafiyeli [ses uyumlu] olan şiir, dörtlük” (Devellioğlu, 2013) diye anlamlandırılmaktadır.

Edebiyat-ı Cedide’nin “Terâne-i Giryân”daki diğer bir belirtisi amma önemli bir izi de şiirdeki **insanın edilgen (pasif) bir varlık olmasıdır**. Şiirin her biriminde bir fiil vardır. Kullanılan “çırpınan”, “sürünür”, “arıyor” ve “okşar” fiilleri, öznesi bakımından aktif (etken) görünmekle birlikte metindeki kullanımıyla ifade ettiği anlam itibarıyla öznenin eylemi onun etken değil edilgen/pasif olduğunu gösterir. Öznenin (şair) masum ruhu çırpınmaktadır. Ruhun çırpınması, ölüme yakınlığı ifade eder. “Söyler” yüklemli etken ise de söyleyen şair-özne değil “yakıcı bir ses”tir. O sesin söylediği de şair-öznenin yaralı olduğudur. İlk dörtlükte görülen özne-şairin edilgenliği, şiirin diğer birimlerinde de vardır.

Bu şiir için yukarıda söylenenler; Terâne-i Giryân, Hiss-i Müncemid, Âsudegî-i Tahassür, Sedâ-yı Mahmûr, Yâd, Geceleyin, Evelki Va’din, Tedfin-i Hülyâ, Edirne Hatıralarından [I], Ömr-i Bî-tâb, Mehtâpta, Bir Yâd-ı Garâm, Dâimâ, Yâd-ı Melûl, Sevgilimi Beklerken, Ra’şe-i Temenni [I], Tahassüs-i Garâm, Güfte-i Elem, Ra’şe-i Temenni [II], Yeşil Dalgalar, Sevdiğime, Sarhoşluk, Lerze-i İstiğrak başlıklı şiirler için de geçerlidir.

2. Şahsiyetini Bulmaya Doğru

Edebî hayatının başlarında Edebiyat-ı Cedide tercihlerini kullanan Ömer Seyfettin 1904’e kadar bu tavrını sürdürdü. Fakat aslında Türk şiirinin mevcut hâlimden de mevcut hâle ayak uyduran kendisinin yazdıklarından da memnun değildi. İsteddiği şey, şiirin sun’î (yapay) dünyadan tabiata (süsten doğal söyleyişe, geniş kitlelerin anlayacağı bir dile) yönelmesiydi. 1919’da Reşit Süreyya Gürsey’le edebî bir tartışma dolayısıyla diyor ki:

Edebiyatta muharrirleri tabiata davet etmek pek haklı bir harekettir! Buna ben daha çocukken kaildim. Vaktiyle -galiba şimdi on sekiz sene oluyor- Ekrem Bey isminde bir zat Mecmua-i Edebiye unvanlı haftalık bir risale çıkarırdı. Ben ilk şiirlerimi bu risalede bastırttım. Celâl Sahir’i, Süleyman Nesib’i bu mecmuanın idarehanesinde tanıdım. Üst katta da Tevfik Fikret otururdu. Bir gün bir şair arkadaşım beni yukarı çıkardı, Fikret’e takdim etti.

Daha basılmamış şiirlerimi gösterdi. Fikret gayet nazikti. Bugünün üstatları gibi öyle kurum filân satmazdı. Saçmalarımı beğendi. Fakat ben:

- Heyhat! Beyefendi, dedim, bunlar gayet fena şeyler! Çünkü manasını kimse anlamıyor... Fikret:

- Emin Bey'in şiirlerini beğeniyor (mu)sunuz?

diye sordu. Onları da beğenmediğimi söyledim. Arapça, Acemce terkiplerle az çok Türkçe kelimelerin, Türkçe sığaların [kiplerin] içine girmek ihtimali olmayan yabancı Acem aruzunun bizi tabiatından ne kadar uzaklaştırdığını dilim döndüğü derecede anlattım. Sevgili Fikret, "Zavalhı çocuğu!" diye belki bana acıdı. Avam lisanı ile edebiyat lisanının birbirinden ayrı olduğunu, ediplerin halkın konuştuğu lisanla yazmasını değil, bilâkis halkın edebiyat lisanını öğrenmesi lâzım geldiğini ispata muhtaç olmayan bir mütearife gibi tekrarladı.

Arkadaşım fikrimi açıkça söylememi küstahlık addediyordu. Aşağı indiğimiz zaman darıldı.

- Rauf'la görüşmek istiyordun! Artık onu rüyanda gör!

dedi. Pot kırmayacağıma emniyet edemediği için beni Mehmet Rauf'a, diğer dostları "Edebiyat-ı Cedide" erkânına takdim etmedi. Ben bu mahkûmiyetten meyus olmadım. Tabîi yazmak iddiamı her yerde tekrarladım. Acem aruzunun Türkçeyi sıkıp suyunu çıkaran kayıtları beni şairlikten vazgeçirdi. Lirik hislerimi Fransızca yazmak hevesine düştüm. On sene evvel Türkçe matbuat edebiyat için açılınca eski manzumelerimle beraber eski şifahî iddiamı da ortaya attım.

(...)

On senedir Acem aruzunun Türk şiirine vasıta olamayacağını, 'Adalar Denizi', 'Anadolu' ve ilâ ahirihi gibi millî vatanımızın coğrafi isimlerini bile içine alamayıp hariçte bırakan yabancı bir âletin Türk ruhunu terennüm edemeyeceğini her fırsatta yazdım. Bu yalnız benim fikrim değildi. Birçok gençler benim gibi düşünüyordu." (Ömer Seyfettin 1919 "Şiir, Başka..." (Tercüman-ı Hakikat, Sayı: 13623, 27 Kânunusani [Ocak], 1335 / 1919, s. 3)

Bu yazı 1919 başlarında basıldığına göre bahsedilen görüşme 1901-1902 yıllarında yapılmış olmalıdır. Yani daha edebiyat âlemine girişinden 1-2 yıl sonra, Edebiyat-ı Cedide'nin şekillendirdiği şiir anlayışına itiraz etmeye başlamış ve bu kanaatini, söz konusu anlayış adına konuşabilecek ilk sıradaki kimseye (Tevfik Fikret'e) karşı savunabilmiştir. Ömer Seyfettin'in itirazları iki noktada toplanmaktadır.

a. Bu edebiyatın dili tabîi (konuşulan) dile uzaktır (Yazarın söylemek istediği, sadece sözlüklerin kenar-köşesinde kalmış Arapça, Farsça kökenli kelime ve onlardan yapılmış tamlamalar değildir. Bunlarla birlikte şiir dilinde kullanılan mecazların maddî dünyada karşılığının bulunmamasıdır ki yukarıda "Terâne-i Giryân" üzerinden örneklendirilmiştir).

b. Fiil çekimlerine uymayan ("içine sığmayan") "Acem aruzu"nun kullanılması (Yukarıdaki alıntının sonlarına doğru "Acem aruzunun Türk şiirine vasıta olamayacağı" vurgulanmıştır. Demek ki Ömer Seyfettin'in dil ve edebiyat

konulu yazılarında çok sık tekrarladığı bu fikir, onda ta 1901-1902 yıllarında uyanmıştır).

Ömer Seyfettin, sevmediği bu tarz şiiri uzun zaman devam ettiremezdi. 1903'te 3 (üç) manzum 2 (iki) mensur şiir daha yayımladı. Ama 1904'te F. Nezihi imzasıyla çıkan "Gel Seninle Kol Kola, Gel..." (*Malumat*, C. 19, Sayı: 421, 17 Zilkade 1321/ 22 Kânunusani 1319 [4 Şubat 1904], s. 455) şiiri artık hem şekil hem şiir dil ve üslûbu açısından başka bir dokuya sahiptir. Vezin yine aruz olmakla birlikte nazım şekli halk şiirine yönelmeyi hatırlatmaktadır. şiir dili ise hayal ve teşbihleri bakımından, anlamı şahsî yorumlara göre değişen şiir ikliminden ayrılmıştır.

Güneş gurûb ediyor işte türlü renklerle
Seninle kol kola, gel biz kenâr-ı sâhilde
Gurûbu seyredelim... en güzîn emellerle
Biraz şifa bulurum belki hasta hâlimde.

Seninle hem-ser olunca zavallı rûhum hep
Biraz seninle bulur, sevgilim yemîn ederim;
Evet yemîn ederim ki seninle leb ber-leb
Yaşarsam hasta değildir hayât-ı derbederim.

Bununçün işte hayâtım huzûr-ı hüsnünde
Gurûba karşı yaşarsa... bu bir saâdetdir
Isıt bu rûhumu sen şimdi rûhun üstünde
Bu çünkü yâreme bir çâre-i selâmettir...

Zılâl-i şeb bürüyor bak bütün civârımızı
Seninle kol kola, gel haydi sevgilim gidelim
Yeter bu gaşy-ı lezâiz... Biraz da lânemizi
Şu kuytu meşcere nakl eyleyip de eğlenelim.

Fakat bu şiir 1904 yılında tek başınadır. 1905 yılını da sadece Süheyl Feri-dun imzalı "Müvekkile-i Fenne" (*Çocuk Bahçesi*, Sayı: 42, 24 Teşrinisani 1321 [4 Aralık 1905], s. 2) şiiri doldurur. Söz konusu manzume, önceki şiirlerinden bambaşka bir muhtevadadır. Beşir Fuad'ın açtığı yolda, bilgilendirici metinlerin vezne uydurulmuş, kafiyeyle gelişigüzel sözden farkı gösterilmiş hâli olan "fennî şiir" anlayışına uygundur. İlk iki kıt'ası bu hususta yeterli fikir verebilir:

Muhabbetim sanadır, ey hakâyıkın rûhu!
 Odamda yalnızım her şeb senin hayâlinle,
 Söner şebâbımın âmâl ü hırs-ı mekrûhu,
 Müfekkiremdeki yâd-ı füsûn-ı bâlinle...

(*Muhabbetim sanadır, ey hakikatlerin ruhu! Her gece senin hayâlinle odamda yalnızım. Gençliğimin emelleri ve hoş olmayan hırsları seninle söner.*)

Zalâm-ı cehli yarıp an'anâtı susturarak,
 "Budur düşündüğünüz, ey zavallı insanlar..."
 Diyen sedâ-yı nezîhin büyük bir istiğrâk
 İçinde hisleri etti münevver ü bîdâr...

(*Cehaletin karanlığını yarıp taassubu susturarak "Ey zavallı insanlar, düşündüğünüz budur." diyen kibar sesin, duyguları uyanıklığa ve aydınlığa gark etti.*)

Aslında 1905'te yazıldığı altındaki "Teşrinievvel 1321 [Ekim 1905] Kuşadası" kaydından belli olan "Gurbet Elllerinde [I] – Yalnızlık", ve onun ikizi olarak aynı mektupta bulunan "Gurbet Elllerinde [II] – Kervan" şiirlerinin²⁶ varlığı bilinmektedir. Hatta bunlara, en çok bir ay kadar öncesine tarihlenebilecek Fransızca kaleme alınmış "Une Larme" [Gözyaşı] başlıklı diğer bir manzumesini²⁷ de eklemek gerekir. Ama "Une Larme" [Gözyaşı] manzumesini sağlığında kendisi yayımlamamıştır. 1906 ve 1907'ye tarihlenmiş veya o yıl basılmış herhangi bir şiiri hâlen tespit edilmiş değildir²⁸. Yukarıdaki alıntıda geçen "Acem aruzunun Türkçeyi sıkıp suyunu çıkaran kayıtları beni şairlikten vazgeçirdi. Lirik hislerimi Fransızca yazmak hevesine düştüm." cümleleri bu metinlerle belgeli bir anlam kazanmaktadır. "Gurbet Elllerinde" üst başlıklı iki şiir de 11'li hece vezniyledir.²⁹ II. Meşrutiyet'ten kısa bir müddet önce yayımlanan "Hatt-ı Âlî" [Yüce Demiryolu] (*Haftalık İzmir Gazetesi*, Sayı: 33, 19 Nisan 1324 [2 Mayıs 1908], s. 1) şiiri, "Hicaz Hattı" özel adıyla anılan, 2 Mayıs 1900'de yapımına başlanıp 1 Eylül 1908'de Sultan II. Abdülhamit tarafından hizmete açılan Şam-Medine arasındaki demiryolu için yazılmıştır. Ömer Seyfettin'in bu şiiri, II. Meşrutiyet'in ilanından yaklaşık 2 ay, söz konusu açılıştan ise 4

²⁶ Hakkı Tarık Us'a gönderdiği 3 Teşrinievvel 1322 [19 Ekim 1906] tarihli bir mektupta yer alan bu iki şiirin de ilk yayımı Perviz imzasıyla 4 Mayıs 1325 [17 Mayıs 1909] tarihli *Kadın* (Sayı: 27, s. 4-5) dergisi ile dir.

²⁷ Hakkı Tarık Us'a gönderdiği 20 Eylül 1322 [3 Ekim 1906] tarihli bir mektupta yer almaktadır.

²⁸ "Sa'y ve Saadet" (*Haftalık İzmir*, Sayı: 8, 15 Eylül 1323 [28 Eylül 1907], s. 4-6) başlıklı yazısında geçen 6 mısralık "Yarın" manzumesi, Balzac'tan çeviridir.

²⁹ O sıralar Selanik'teki *Çocuk Bahçesi* dergisinde Rıza Tevfik ve Mehmet Emin Yurdakul'un meşhur hatip Ömer Naci'ye karşı heceyi savunduklarını hatırlamak gerekir.

(dört) ay önce yayımlanmıştır. II. Meşrutiyet öncesinde, başka bir kalem sahibinin padişaha methiye vesilesi sayacağı bu olay, Ömer Seyfettin'in kaleminde tamamen (ve sadece) imar faaliyetinin toplum /devlet açısından faydasını dile getirmeye yöneliktir:

Geçer... ki gittiği yer menbâ'-ı maâlidir,
Zalâmı parçalayan dîn-i Ahmedî elidir,
Onunla her sene binlerce âbid ü zâir

Gidip tavaf edecektir civâr-ı kiblemizi!
Evet bu yol, bu vagonlar, bu ma'bed-i şâir
Yakın eder o büyük tâk-ı bâr-gâha bizi...

([O demiryolu] ki gittiği yer yüceliklerin kaynağıdır, karanlığı parçalayan Hazret-i Peygamber'in elidir. Onunla her sene binlerce âbit ve ziyaretçi/hacı gidip kiblemizin çevresini tavaf edecektir. Evet bu yol, bu vagonlar, bu şâir mabedi [tren], bizi o yüksek divanın tâkına yakın eder.)

Bu şiir, "Müvekkile-i Fenne" ile birlikte, Ömer Seyfettin'in toplumsal faydacı sanat anlayışına yöneldiğini gösterir. Şiirdeki teşbihler arasında en dikkat çekicisi, "tren - şâirin mabedi"dir. Şiirin anahtar ibaresi budur.

Metindeki dinî zemini gazetenin değerlendirişi de çok ilginçtir:

Pâdişâh-ı müfahham [kerem sahibi padişahımız] ve Halife-i muazzamımız [ulu hali-femiz] Büyük Sultan Abdülhamîd-i Hân-ı Sâni Efendimiz Hazretlerinin cümle-i inâyât-ı hikmet-âyât-ı husrevânelerinden [hükümdara yakışır hikmetli işlerinden] olan Hicâz hatt-ı mübârekine [mübârek Hicaz Demiryolu'na] âit bu şiiri kâri'lerimize [okuyucularımıza] arz ile kesb-i mübâhât eyleriz [mübâh şeyler yapmış oluruz].

Gazetenin notundaki anahtar kelime ise "mübâh"ın çokluk şekli olan "mübâhât"tır. Dinî terminolojide "mübâh" su içmek gibi dinen sevap veya günah olmayan fiillerdir. Belli ki gazete, bu demiryolunu yaptıran Sultan II. Abdülhamid'e övgü taşımayan bu şiiri yayımlamakla sevap değilse bile günah da işlemeyeceği kanaatindeydi. Çünkü "Büyük Sultan Abdülhamid-i Hân-ı Sâni Efendimiz Hazretleri"nin iktidarı devam etmektedir, 27 Nisan 1909'a kadar devam edecektir...

B. II. Meşrutiyet Ortamında

II. Meşrutiyet, getirdiği yeni hukukî zeminle Osmanlı Devleti'nin bütün kurum ve kuruluşlarına, siyaset anlayışından basın, kültür ve sanat faaliyetlerine varıncaya kadar bütün toplumsal dokuyu toptan değiştirmiştir. Yukarıdaki

bilgilerden anlaşılmaktadır ki Ömer Seyfettin'in sanat hayatı bu yeni siyasî ve toplumsal zemine 1904-1905'ten beri hazırdır. Yeni ortam, daha önce havasız kalan toplumsal faydacı sanat anlayışını besleyici, teşvik edici öze sahiptir.

Ömer Seyfettin'in II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki ilk iki yazısı ("Hürriyet ve Edebiyat" *Haftalık Serbest İzmir*, Sayı: 46, 19 Temmuz 1324 [1 Ağustos 1908], s. 157-158; "Hedm-i İstibdat!" [İstibdat'ın yıkıcılığı/tahrip-kârlığı], *Haftalık Serbest İzmir Gazetesi*, Sayı: 46, 19 Temmuz 1324 [1 Ağustos 1908], s. 158-160) fikrî metinlerdir. İkisi de Kanun-ı Esâsî'nin yeniden yürürlüğe girmesinden sadece dokuz gün sonraki bu yazılarla Sultan II. Abdülhamit dönemindeki edebî ve kültürel çalışmalar önündeki sansür, hafiyelik, jurnalcilik ve bunların toplum bünyesinde yarattığı tahripler ifade edilmeye çalışılmıştır. Aynı süreçteki üçüncü metin, âdeta ilk ikisinin nazma çekilmiş hâlidir:

Müvekkile-i Hürriyete³⁰

Hicrinle, hicr-i vuslat u aşkınla çırpınan
Bîçâre kalb-i zâr-ı vatan şimdi müsterih,
Bîçâre kalb-i zâr-ı vatan şimdi kâmurân;
Geldi sükûn-ı mevtine bir ra'şe-i sarîh...

(Ayrılığınla, kavuşma özleminin ve aşkının ayrılığıyla, biçare vatanın ağlayan kalbi şimdi arzusuna kavuşmuş, mutlu!.. Ölüm sessizliğine belirgin bir titreyiş geldi.)

Binlerce bî-ümîd zekâ binlerce zî-melâl,
Dullarla kimsesizlerin! Artık bugün ferîh
Bir ıyda doğdular... Yine ma'bûde-i hayâl
Sensin! Muhabbetin bize bir mezheb-i sahîh...

(Binlerce ümitsiz zekâ sahibi, binlerce kederli dullarla kimsesiz, şimdi sevinçli bir bayrama doğdu. Yine hayâl ilâhesi sensin, sevgin bize bir gerçek mezheptir.)

Doğdun, o büyük "gençlik" in kanı dökülmeden,
Teshîn eder tulû'un, evet, en serin kanı,
Nâmın bugün, sücûd ile takdîs edilse az.

(Doğdun, dökülmeden o büyük "gençlik" in kanı, senin doğuşun en serin kanlıları bile harekete geçirir. Bugün secde ve kutsama bile senin adın için azdır.)

³⁰ Şiirin ilk yayımı; "Ö[mer] S[eyfettin], Müvekkile-i Hürriyete, *Haftalık Serbest İzmir*, Sayı: 46, 19 Temmuz 1324 [1 Ağustos 1908], s. 159" künyelidir. Ancak II. Meşrutiyetin ilk yıldönümünde, *Teşvik* dergisi adına bazı düzeltme ve yenilemelerle tekrar yayımlanmıştır (Sayı: 2, 10 Temmuz 1325 [23 Temmuz 1909], s. 1). Şairin sanat estetiği ve fikrî gelişimini daha iyi göstereceği kanaatiyle metnin *Teşvik* adına yayımlanan son hâli seçildi.

Aşkın sürûr-ı şevk ile doldurdu her yeri,
Efsâne-i serâb-ı kavânîni sil ve yaz
Artık hutût-ı nûr ile “Hürriyyet!” ey peri...

(*Senin aşkın, her yeri sevinç ışııyla doldurdu. Ey peri! Kanun denen aslı yok efsaneyi sil ve artık nur çizgileriyle “Hürriyet!” diye yaz.*)

Yayımlanış sırası “Müvekkile-i Hürriyete” şiirinden sonra olan “Yatakta”, “Lades”, “Aşkımız”, “Martılar” ve “Âlâm-ı Firâş” gibi manzumelerin, ismiyle bile ferdiyetçi sanat anlayışının tercihleriyle uyumluluğu çok açıktır. “Temmuz”, “Tâc”, “Fehîme Sultân’a”, “Evhâm-ı Tahrîr”, “Mabed-i Harab”, “Baykuş”, “Ayasluğ”, “Ma’nâ-yı Hayat?” şiir başlıkları ise muhtevadaki eğilimi, o zamanlar Türkiye’nin kültür ve edebiyat havasına hâkim olmaya başlayan toplumsal faydacı sanat anlayışını gösterebilir. Bunlar içinde “Evhâm-ı Tahrîr”, Ömer Seyfettin’in edebiyat (özelde şiir) sanatıyla ilgili kanaatlerini ilan etmesi bakımından önemlidir. Şair, sanat hayatı için her şeyden önce taklitten kaçınabilmeyi, yeni bir şey yazabilmeyi, on beş yıldan beri (tâ 10-11 yaşlarından beri) yazılmamış şeyler yazabilmeyi istemekte ama başaramamaktadır. Bu tıpkı Edebiyat-ı Cedidcilerin hayal deryasına daldıktan sonra hayatın katı gerçeği ile karşılaşması gibidir. Şair, bundan dolayı La Bruyère’nin “... *Her şey bizden evvel söylenmiş ve biz pek geç dünyaya gelmişiz!*” sözünü epigraf olarak kullanmaktadır. Şiirde arzu ve hayali temsil eden “Yazsam yeni bir şey!” cümleciği, dört kere tekrarlanmıştır. İlk anlam-birimde (ilk 22 mısra) söylenenlerin özü, “Neyi yazsam görüyorum ki her şey vaktiyle yazılmış!..” hayıflanmasıdır.³¹

“Yazsam yeni bir şey!” diye her gün müteheyyiç [coşan],
Her gün müteezzî [üzgün],
A’sârdan a’sâbıma [asırlardan sinirlerime] irsî
Âlâm-ı hayâtiyyemi [hayatî elemelerimi] bidâr ederim [uyanık tutarım] ben!
Birden
Nükseyler [tekrarlar] hayâlimdeki emrâz-ı mesâî [çalışma hastalıkları]:
Zulmetleri lâmbamla münevver, sonu hep fecr ile mâî
Bî-hâb [uykusuz] geceler! Fırtınalar! Cehdler! İsrâr,
İsrâr ile göz ağrıları! Za’f-ı vücûdum! [vücudumun zayıflıkları]
Pişimde bedîdâr [karşımda apaçık]
Her san’ata ifrât ile mâil [aşırılıkla eğilimli]

³¹ Bu uzun metnin yazı hacmini daha fazla kabartmaması için bazı ibareleri [] içinde anlamlandırmakla yetineceğiz.

Her bir kitâbın üstüne meftûn, mütemâyil
Evzâ'-ı sücûdum! [secde duruşundayım]
"Yazsam yeni bir şey!"
Fakat her şey
Vaktiyle yazılmış, bize kalmış bütün eski
Edvâr ü kurûnun [devirlerin ve çağların] mütekâmil [olgun], müteâlî [ileri]
Mahsûl-i hayâlî [hayalinin ürünü]
Yüzlerce dehânın eseri; darbe-i bâli!.. [kanadının vuruşu]

Şöhret... Bu da yüzlerce dehânın arasında
Taksîm edilip mahvedilen servet-i rû'yâ,
Bizden ebedî alkış alan hâtıra, hulyâ...

23-38 aralığındaki mısralar, konu ve temaların, sanat yaratmanın sırrının da eskilerin elinde tüketildiğini söyleyerek eleştiriyi en uç noktaya taşıyor: En son yazılan (en yeni) şeylerden bile gizli, belirsiz bir çalma kokusu alınmaktadır; her kafiye eskilerin eserlerindeki belâgat enkazından koparılmıştır:

Tatsız bunu yâd eylemek ammâ
Bir doğru hakîkat:
Mevzûlarımız, hepsi evelden okunulmuş
Belki unutulmuş
Her cümlemizin beste-i ibdâî [yaratılış bestesi] evelden
Binlerce rûbâbın per-i âhengine [ahenginin teline/kanadına] ra'şe [titreyiş]
Olmuş.
En son yazılarda duyulan gizli, belirsiz
Bir nefha-i sirkat... [çalma kokusu]
Her kafiye âsâr-ı seleften [eskilerin eserlerinden] koparılmış
Enkâz-ı belâgat!

39 ilâ 62 numaralı mısralara, ta çocukluktan beri yepyeni bir şey yazma hayalinin mahkûmu olduğunu ama yazdığı her şeyin kendisine ruhsuz görüldüğünü ve bunların bir gün okunup sonra yok olacağını düşünmenin ruh sıkıntısı yansımasıdır:

"Yazsam yeni bir şey!"; bu emel rûhuma hâkim!
On beş senedir ben buna mahkûm-ı hayâlîm... [hayâlen mahkûmum]
On beş senedir aşkım, hayâtım, heyecânım
Hep bu emelimdir,
Hissimde tulû eylemeyen [doğmayan] subh-ı ezeldir! [ezel sabahıdır]

Ben her gece, her lem'a-i ferdâ-yı şebistan [gece ülkesinin yarınının ışı-
ğı]

Eylerken odamda yeni bir zulmeti ikâd [karanlığı yıkarken]
İtmâm ederim bir eser-i şûh u perîşan! [dağınık ve şen bir eseri
tamamlarım]

Lâkin okuyup yırtarım işte... Neye bilmem

Hepsi bana âdî

Hepsi bana rûhsuz görünür, zannederim ki

Bir gün okunup da

Sonra düşecektir

-Âsûde ve mübkî- [rahat ve ağlatıcı]

Zulmet-geh-i nisyâna [unutma karanlığına], o gayyâ-yı fenâyâ... [yokluk
kuyusuna]

Fikrimde yaşarken bütün esrâr u hafâyâ [sırlar ve korkular],

Bu vehm ile yazmak bana mümkün değil artık!

Rûhumda ölürken, sönecektir bütün âmâl! [emeller]

Rûhumda ölürken, yine hiç sönmeyecektir

Bu nağme-i âmâl! [emellerin nağmesi]

Bir gün, ne vakit mevtin [ölümün] o bârid [soğuk] eli yorgun

Kalbimde harâretleri târâc ederken [yağmalarken]

Sessizce sönerken

62. mısradan sonrası ise şairin en son nefesinde bir yokluk nağmesi gibi titrek bir temenni ile yazacağı “yeni bir şey”den yükselen “âh”ın, kabrinde gezen uzak torunu tarafından hissedilip tekrarlanması arzusunu (ümidini) dile getirmektedir:

Belki olacaktır benim en son nefesimde

Bir nağme-i fânî [yokluk nağmesi]

Bir âh-ı girîzân [kaçıcı ah] gibi mühtez [titrek] bu temenni:

“Yazsam yeni bir şey!”

Bir âh-ı pey-â-pey [peş-peşe gelen bir âh]

Bir âh-ı müebbed! [sonsuz bir âh] Bunu duysun, bütün ahlâf... [bizden
sonrakiler]

Bir necl-i baîdim [uzak torunum]

Kabrimde gezerken bana bigâne, fakat ye'sime âgâh [elemimden haberdar]

Nâgâh [ansızın]

Çıksın leb-i hârından [ateş dudağından] onun sâdece bir “âh!”

Ya'nî

Her şâir-i meçhûlün olan şî'ri, nasîbi!..

Sâdece bir “âh!”

Görüldüğü üzere “Evhâm-ı Tahrîr” (yazma kuruntusu) başlıklı şiirdeki tema, sanatta ibda (yaratıcılık) ve bu yolla yenileşmedir. Şair, arzuladığı söz konusu yenileşmeği -belki- ancak 1912’den sonra yakalayabilecektir.

Bazı metinler ise ferdiyetçi sanat anlayışının tercihleriyle örtüşebilir isimler taşısa da muhteva bakımından farklıdır. Mesela “Rondo” 15. yüzyıl sonlarından itibaren Fransız şiirinde görülen lirik aşk şiirlerine has bir nazım şeklidir. Türkçede “gazel” ne kadar aşk ve diğer ferdî duyguları dile getiriyorsa Fransızca için de rondo böyledir. Ömer Seyfettin’in “Rondo”su (*Bahçe*, Yıl: 1, Sayı: 39, 5 Mayıs 1325 [18 Mayıs 1909], s. 205), ustaca seçilmiş “Yıldıza” ithafla, bir gök cisminin uzay boşluğunda kaybolması üzerine veya aynı ismi taşıyan bir sevgili için söylenmiş intibai uyandırmaktadır. Hâlbuki metnin muhtevası, Sultan II. Abdülhamit yönetiminin sembolü olan Yıldız Sarayı’nı hedef almıştır. Belki de bu hedef alış sebebiyle, o sıralar asker olmasından dolayı şairin adıyla değil “Perviz” rumuzuyla yayımlanmıştır:

Söndün ebediyyen, hani zulmetler içinden
Âfâka bakan nazraların, kırmızı şu’len?
Karşında hani secde eden eski köpekler?
Tarsînine [korunmasına] sarf eylediğin bunca emekler
Beyhûde imiş, nerde o yüksekteki kal’an?
Gözyaşları, kanlar ve alevlerle zer-efken [altın yakan]
Sînende yanan gizli cehennem coşuyorken
Doğmuş gibi bâlâ-yı ruûdunda [şimşeklerinin üstünde] melekler
Söndün ebediyyen.

Güldü yüzü ma’sûmelerin, vâlideler şen,
Virâneler oldu yine birdenbire gülşen;
Bülbüller ötüp baykuş uyur, gölgeli renkler
Bir fecr-i bahârîyle açıldı! Yine bekler
Üstünde şehitlerin hayali ... Fakat sen
Söndün ebediyyen.

“Hicrân-ı Müzmîn”, “Bahar-ı Âfil”, “Oh, Sus...” ve “Şimşek” gibi diğer bazı metinler de tıpkı “Rondo” gibi, başlıklarının ima ettiği ferdiyetçi hava yerine felsefî, fikrî ve siyasi anlamlarla, imalarla doludur.

C. “Yeni Hayat” (“Yeni Lisan” ve “Millî Edebiyat”) Yolunda

Sadece Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatında değil bütün Türk Edebiyatında “Yeni Lisan” ve “Millî Edebiyat” hareketinin diriltici bir özelliği vardır. Türkçeyi kendi doğallığı içinde konuşup yazarak edebî eser verme gayretleri

Divan edebiyatının en güçlü dönemlerinde de vardı. Fakat 19. yüzyılda Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Süleyman Paşa, Ahmet Midhat Efendi, Şemsettin Sami, Balhasanoğlu Necip Asım [Yazıksız] gibi pek çok aydın, Türkçenin kendi tabiatından uzaklaştığını söyleyerek buna karşı yapılması gerekenler hakkında fikir beyanında bulundular. 20. yüzyılın başlarında da Türk aydınlarının en önemli meselesi; yazı dili olarak Türkçenin, Türkçe konuşan herkes için millî bir ifade sistemi olmasıdır. İlk “Yeni Lisan” yazısının (? , “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, C. II, Sayı: 1, 8 Nisan 1327 [21 Nisan 1911], s. 1-7) daha önce bu uğurda söylenenlerden büyük bir farkı yoktur. Fakat daha önceki kalem sahipleri, fikirlerini edebî eserlerle örneklememizde başarılı değillerdi. Ömer Seyfettin, ise sözü edilen “Yeni Lisan” yazısında ileri sürdüğü görüşlerin uygulanabilirliğini, derginin aynı sayısındaki bir hikâye (“Bahar ve Kelebekler”, *Genç Kalemler*, C. II, Sayı: 1, 8 Nisan 1327 [21 Nisan 1911], s. 14-20) ve bir şiir (“Kış Hisleri”, *Genç Kalemler*, C. II, Sayı: 1, 8 Nisan 1327 [21 Nisan 1911], s. 13) ile göstermişti.

İlk “Yeni Lisan” yazısında deniyordu ki

Beş asırdan beri konuştuğumuz kelimeleri, me'nûs [alışılmış] denilen Arabî ve Fârisî kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey'in hecaî vezinlerini hiçbir şair kabul etmez. Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabîî bir lisandır. Klîşe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziynetler asla mükâlememize girmez. Yazı lisanıyla konuşmak lisanını birleştirecek edebiyatımızı ihya yahut icat etmiş olacağız (s. 3).

“Kış Hisleri” şiiri bu tercihlere tamamen uygundur ve onun için ikisine de “Yeni Lisan’la” notu eklenmiştir. Bir kelimenin “me'nûs” [alışılmış] olup olmadığı veya “klîşe terkipler” arasına girip giremeyeceği göreceli sayılabilir. Ama vezin konusundaki tercihin uygulanıp uygulanmadığı yani aruzun mu hecenin mi kullanıldığının “görece”liği düşünülemez. Nitekim “Kış Hisleri” de aruzun mef‘ûlü/ fâilâtü/ mefâilü/ fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevi tarzı gibi kafiyelediği hâlde beyit güzelliği yerine bütün güzelliğini ve şiir cümlesini beyitte tamamlama yerine metne yayan bir şiir anlayışı benimsenmiştir. Günlük dile girememiş herhangi bir kelimedenden bahsedilemeyeceği gibi şiir dili bakımından da yalnızca süs için yapılmış bir teşbih, mecazî bir kullanım vs. yoktur. Parnasyenlerin çok sevdikleri cinsten yani resmedilmiş gibi bir tabiat (köy) tasviri niteliğindeki bu şiirin ilk sekiz beyti kışın ağır şartlarını “matemî” ve “soğuk bir hüznün” içinde yaşayan köyün durumunu verir. Sonraki yedi beyit ise kıştan kurtulmuş olmayı değil ama baharın bir gün mutlaka geleceğine dair ümidi dile getirir. Mevsimlerin hatırlattığı ve temsil ettiği şeyler, zamana ve toplumlara ya da toplum kesimlerine göre değişebilir. Tabiatın kar beyazına bürünmesi, barınma sıkıntısı çekenler için

kefeni hatırlatır. Ama kayak fırsatı kollayanlar, karın yağışını sıcak ortamdan seyredenler için kar ve onunla gelen kış belki gelinliği hayal ettirir. Genellikle karasal iklim ve tarım toplumunun dili olan Türkçede kış, yaşama şartlarının zorluğunu anlatır. 15-16. yüzyıl şairi Mesîhî, tabiata yayılan dumanı bile fakirin âhı yerine koyar:

Âlem içre yayılanı sen tumandur sanma kim
Dûd-ı âhıdır ki soğukdan ider anı fakîr

Fakat aynı mevsim, Cenap Şahabettin gibiler için karın yağışı, “Elhân-ı Şitâ”lar yazdırır. Ömer Seyfettin ise “kış”ı tabiatın bir dönemi olmaktan çıkarak toplumsal havasını boğucu bulduğu II. Meşrutiyet öncesinin (İstibdat Dönemi) simgesi yapar. Hatta denilebilir ki kış;

Sisler ve karların şu beyaz, mâtemî, soğuk
Hüznü içinde sanki uyur köy... Boğuk, boğuk

Havlar uzakta, rüzgâra bir serserî köpek!
Altında ölmeden bu mezârın, eğilmemek

İster gibi duran bacalardan çıkar bir an
Bir son nefes hayâlini pek andıran duman...

Donmuş büyük, küçük dereler! Her taraf beyaz
Karlara, buzla örtülüdür, nerde şimdi yaz?

Nerde cıvıltılar? Kuru dallarda haykıran
Çirkin sedâlı fırtına kükrer zaman zaman.

Çıplak ağaç kadîdlerinde siyah, kırık
Kalpler gibi duran yuvalar boş ve hep yıkık...

İssız bütün hayât, tabîat! Semâ demir
Rengiyle, alçalır ve haşîn bir sedâ gelir:

Bir simsiyâh yığın uçar; âvâre -kargalar!-
Bir serserî firâr ile zulmet, ölüm arar...

Fakat şair kötü şartların mutlaka değişeceğinden, bahar geleceğinden emindir. Bu bahar, toplum için artık bir “yeni hayat” getirecektir:

Bir gün erir şu buz dereler, köy ve tarlalar
Kardan mezarların yüzüne yükselir, çıkar;

Kâbûstur bütün bu soğuklar!.. Ümitler
Vardır bu sisli mermerin altında, kış geçer,

Her yer yeşillenir ve güler bir yeni hayât!
Yoktur tabîata ezeli bir elem, memât...

Buradaki “yeni bir hayat” demek varken “bir **yeni hayat**” şeklinde, “**ha-yat**”a “**yeni**” sıfatını vererek kullanmak, onu terimleştirmektir. Nitekim *Genç Kalemler* dergisi etrafında başlatılan hareket, sadece bir dil görüşü, bir edebiyat anlayışı değil, her türlü taklitten uzaklaşarak “ibdâî” (yaratıcı) bir dünya görüşü, bir fikir sistemi yani bir felsefe demektir. Nitekim Ziya Gökalp, “Demirtaş” imzasıyla önce *Rumeli* gazetesinde (Sayı: 513, 31 Temmuz 1327 [13 Ağustos 1911]; Sayı: 514, 14 Ağustos 1911], s. 1) ve 10 gün sonra 10 Ağustos 1327 [23 Ağustos 1911] tarihli *Genç Kalemler*’in 8. sayısında, “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler” başlıklı makalesinde bu görüşü bir sistem hâlinde vermeye çalışmıştır. Ayrıca Genç Kalemler Tahrir Heyeti adına yazılan risaleler, “Yeni Hayat Kitapları” adlı bir dizi olarak sunulmuştur. M[ustafa] N[ermi] Bey, 18 Aralık 1963 tarihli görüşmelerinde Tahir Alangu’ya bu kitapların 10 kadar olduğunu ve hepsini Ömer Seyfettin’in yazdığını söylemiştir (Alangu, 1968: 193-193). Sözüünü ettiğimiz “Yeni Hayat” terimi de ilk önce Ömer Seyfettin tarafından bu şiirde kullanılmıştır.

“Yoktur tabîata ezeli bir elem, memât [ölüm]...” diyerek “Yeni Hayat” baharının geleceğine dair imanını belirten şair, toplumsal plandaki bu iyimserliğine rağmen ferdî planda bir karamsarlık yaşamaktadır:

Elbet, bu şüphesiz, değişir her taraf yarın
Her şey tebeddül eyler, o ölmüş ağaçların

Üstü çiçek dolar ve güneş bu mezârları
Yıktıkça, bir perî kızı hâlinde mor, sarı,

Pembe, yeşil ziyâlar içinden doğar bahâr!
Lâkin benim bu rûhumun üstündeki mezâr

Asla yıkılmaz, öyle kalır... Bilmem âh, neden
Bir kış onun bahârını örter müebbeden...

Ömer Seyfettin hakkında anı parçacıkları yazan herkes onun daima hayat dolu, şen-şakrak bir insan olduğunu vurgulamaktadırlar. Fakat hem kendi hayatının aynası olan günlükleri hem de şiirleri ferdî hoşnutsuzlukla doludur. Hatta vefatından sonra yayımlanan son şiiri “Yol”, bu karamsarlığın zirvesindedir.

“Kış Hisleri”nden sonra yayımlanan, başlığıyla yalnızca aşkı ve ferdiyetçiliği çağrıştıran “Gözler ve Sesler”, önceki edebî kılığı soyunup atmış, olaylara ve nesnelere doğrudan bakan gözü ve fısıldamaktansa hitabet tonunda konuşmayı tercih etmiştir. Manzume biterken bu bakış ve ses tonu daha da netleşir:

Hastalar, inlemeler, feryâtlar

İhtizârlarla dolu efganlar

Döğünür, ağlarlar....

Bu zavallı sesler:

Beni berbâd eyler.

İşte:

Halâs

Geliniz, yırtınız artık yetişir

Bu taassup yetişir

Şu garazkâr, cânî

Şu mülevves şu muannit kefeni

Yırtınız, kurtarınız kendinizi

Bu cesâret açacak şöhre-i ensâlinizi

Buna artık bu asır sabredemez

“Buna bîcâre beşer katlanamaz” (Perviz, *Yaprak*, Sayı: 1, 1. hafta Mayıs 1327 [14-21 Mayıs 1911], s. 2-3).

Bundan sonraki bütün şiirlerinin (Yıkık Han, Gülen Ay, Horoz Dövüşü, [Turgut, Korkut ve Anneleri], Yüksek Aydınlıklar, Yeni Gün, Niyazi’ye, Güneş, [İbret Levhası], Koşma -1, Koşma-2, Koşma-3, Koşma-4, Koşma-5, Koşma-6, Koşma-7, Mehmet Emin, Fecir, Altın Destan, Nereye?, Nişanlı, Türk Dünyası, Bülbülün Ölümü, Derviş, Doğduğum Yer, Aşk, Bahar Rüzgârı, Beyaz Ayı, Uyku, Kırk Kız..., Dul, Nokta, Köroğlu Kimdi?, Yol) tamamına hâkim ruhu, “Yıkık Han”da (*Genç Kalemler*, C. III, Sayı: 23, 19 Haziran 1328, [2 Temmuz 1912], s. 269) bulmak mümkündür. Somut tabiattan topluma gidiş, ferdî görünenle toplumsal mesaj verme, bu şiirlerin kimlik kodlarıdır. “Yıkık Han” Türklüğün tersine dönmüş, hiçliğe giden talihidir ki onu onarmak değil oranın baykuş yuvası olma ihtimali daha galiptir:

...

Sonumuzu, akıbeti düşünmeğe başladım:
 “Niçin böyle yürüyeyim, üzüleyim her adım
 Şu hiçliğe bile bile gidiyorken...” diyerek

Dalıyordum, bir kovuktan beklenilmez bir uçuş,
 Bir kahkaha koptu: “Yürü! Yaşayana yol gerek.”
 Dedi sandım üzerimden gelip geçen bu baykuş!

Dikkat edilirse şiirde ne Türk ne de onun akla getireceği herhangi bir kavram kullanılmıştır. Fakat orta seviyede bir okuyucu bile şiirde bir ağır hasta gibi baygın baygın uyuyan baldıranlar, katırtırnakları, kamışlar ve çalılarla dolu, baykuşların tüneği “Yıkık Han”ın ile 20. yüzyılın şafağındaki Türkiye’nin simgelendiğini rahatlıkla anlayabilir. Yukarıda adı geçen metinlerin tamamı, “yıkık han”a benzeyen memleket için mersiye veya tarih olmuş şanlar için ağlamaklı ağıt değildir elbette. “Yıkık Han”dan sadece dokuz gün sonra yayımlanan “Gülen Ay” (*Türk Yurdu*, Yıl: 1, Sayı: 17, 28 Haziran 1328 [11 Temmuz 1912], s. 513) başlıklı sonede ilk üç nazım birimi (iki 4’lük bir 3’lük) bir gece tasviridir; “bir bahara mezar olan yerler”deki gece tasviri... Fakat son nazım birimi olan 3’lükte, yükseklerden karanlığı yok eden nurlarıyla tatlı tatlı gülen bir beyaz ay doğar. Daha sonraki kimi şiirlerinde de aynı umut ışıkları görülebilir. Ancak asıl önemli ve ortak taraf, hepsinde hasretle anılan şanlı bir mazi (tarih) ve bu hasreti yaşatan hâl (şimdiki zaman). Söz konusu şiirlerde ümitsizliği de ümidi de doğuran işte bu dün-bugün tezadıdır.

Bu dönemdeki Ömer Seyfettin şiirlerini öncekilerle mukayese edince karşılaşılan manzara en kısa biçimiyle şöyle özetlenebilir:

Nazım şekil bakımından bu döneminin öncekilerden farkı, halk şiirine yönelişi gösteren 7 adet koşmadır.

Vezin olarak aruzun yerini kesinlikle hece almıştır. Heceyi kullanmadaki başarısı, tahsil hayatının birikimini kaybetmekle sınırlıdır.

Şiir cümlesi oluşturmada önceki dönemlerden farklı bir dikkat görülmemektedir.

Şiir dili ve üslûp bakımından süs unsurlarının mümkün olduğu kadar atıldığı, dış dünyadaki varlık ve durumlarla temsil edilemeyen dil unsurları terk edilmiştir. Hayaller, mazmunlar ve teşbihlerin günlük dilin sınırları içinde bir göstergesi vardır.

Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âti alışkanlıklarıyla yapılan Farsça tamlamalar nerdeyse tamamen atılmıştır.

Dilin güzelliğini yalnızca “**ahenkli söyleyiş**”te aramanın yerini “anlaşıl-mak” ve Türkçe kelime kadrosuyla yazmak almıştır. Bu dönem şiirlerinin hep-

sinde **edilgen (pasif) insanın** yerini **irade sahibi** hatta bir kısmında **destan kahramanı insan tipi** almıştır.

“Kış Hisleri”yle başlayan “Yeni Hayat”a yürüyüş “Yıkık Han”a vardığında yeni bir hamle kazanamaz ama lisanı yenileştirmek, edebiyatı millileştirmek için neler yapılması gerektiği konusunda şairin tercihleri netleşir. Nitekim bu şiirden dört yıl sonra “millî edebiyat” anlayışını bazı kararlarla ifade ederek yönlendiriciliğini artırmak maksadıyla Ömer Seyfettin’in gayretleriyle kurulan Şairler Derneği’nin ilkeleri³², “Yıkık Han” ve daha sonraki şiirlerinin hepsinde vardır.

Şairler Derneği’nin Haziran 1916’da yayımlanan kararları ve bu bakış açısına göre Ömer Seyfettin’in “Yeni Hayat” (“Yeni Lisan” ve “Millî Edebiyat”) yolunda yayımladığı şiirleri şöyle değerlendirilebilir:

1. Türkçeye Türk sarfı [şekil bilgisi] hâkimdir. *Kāmûs-ı Arabî*³³ ile *Burhân-ı Kâtî*’da³⁴ pinekleyen kelimeler bize ne kadar yabancı ise *Kitâb-ı Dede Korkut* ve *Lûgat-ı Çağatay*’da³⁵ uyuklayan kelimeler de bugünkü ruhumuza o kadar yabancıdır.³⁶

³² Y[usuf] Z[iya Ortaç], “Türklük Şuunu: -Şairler Derneği!”, *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 137 (21 Haziran 1333-21 Haziran 1917), s. 144.

³³ *Kāmûs-ı Arabî: Kāmus Tercümesi* diye anılan bu eser, Fîrûzâbâdî’nin *el-Kāmûsü’l-muḥîṭ* adlı Arapça sözlüğünün Türkçeye çevrilmiş hâlidir. Mütercim Âsım Efendi, Kāmûs’u çevirirken pek çok kaynaktan yararlanıp eseri oldukça zenginleştirmiştir. Özellikle bitki ve hayvan adları gibi bilinmesi güç kelimelerin tespitinde yöre ağızlarından da yararlanmışır.” (Mustafa Kaçalın, “Mütercim Âsım Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 200-202).

³⁴ *Burhân-ı Kâtî*: Muhammed Hüseyin b. Halef-i Tebrîzî’nin yazdığı Farsçadan Farsçaya sözlük. Burada kast edilen, eserin *Burhân-ı Kâtî* ‘Tercümesi’ olarak anılan Türkçe çevirisidir. *Burhân-ı Kâtî* ‘Tercümesi’ ilk defa 1214’te (1799) tek cilt olarak İstanbul’da, daha sonra 1251 (1835) ve 1268 (1870) yıllarında Bulak’ta basılmış, Latin harfli son neşri Türk Dil Kurumu (haz. Mürsel Öztürk Derya Örs (*Burhân-ı Kâtî* ; Ankara 2000) tarafından yapılmıştır (Mustafa Kaçalın, “Mütercim Âsım Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 200-202).

³⁵ “*Lûgat-ı Çağatay*” ile şu iki eser de kastedilmiş olabilir:

a. Ali Nedir tarafından 17. yüzyılda Safevî Şahı Mîrzâ’nın buyruğuyla yazılan *Lûgat-ı Çağatay* (Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük.

b. Şeyh Süleyman Efendi’nin *Lûgat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmani* (İstanbul, 1298/1882) adlı eseri. Bu sözlük, Ahmet Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmani*’sinin önemli kaynaklarındandır.

³⁶ Yukarıdaki dipnotlarda verilen bilgiler göstermektedir ki adı geçen sözlükler, Türkçenin hem söz serveti hem her alandaki kültür malzemesi bakımından pek kıymetli ve bir “millî edebiyat” yaratmada kullanılabilecek kaynaklardır. Buna rağmen söz konusu eserlerden olumsuz bir üslûpla bahsedilmesi, İstanbul’daki konuşma dili tercihini billurlaştırmak içindir. Fakat Doğu Türkçesine karşı bu mesafeli duruş, hiç değilse yazı dilinde birleşme veya yakınlaşmayı teşvik edici olmamıştır. Aydınların kullandığı yazı dili, tahsilin geniş kitlelere ulaştırılması ve iletişim araçlarının gelişmesiyle yeni nesilleri besleyen en önemli kaynak hâline gelmiştir.

Bu maddede, mevcut konuşma dilinin yazı dili hâline gelmesi gerektiği vurgulanarak, halk diline girmemiş Arapça, Farsça dil malzemesi kullanılması reddedilmektedir. Fakat diğer taraftan Doğu Türkçesinden kelime alınmasına da karşı çıkılmaktadır. Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan"la yazılmış ilk şiiri "Kış Hisleri"nden itibaren kelime kadrosunun konuşma diline yaklaştığı kesindir. Onun şiirlerinde Doğu Türkçesine has sayılacak kelime de bulunamaz. *Efruz Bey* romanının "Bilgi Bucağında" adlı kısmında Doğu Türkçesine ait ve eski Türkçede kalmış kelime kullanması ise alay etmek içindir. Esasen, Şairler Derneği'nden önce "Yeni Lisan" hareketi de Doğu Türkçesinden kelime alınmasına karşı idi ki bu yönelişin tek yanlılığı bu noktada olmuştur. İletişim vasıtalarının değişmesi ve çoğalması, sözlü edebiyatın etkisini azaltırken aydınların ve onların yazı faaliyetinin önemini yüksek seviyelere çıkarmıştır. "Yeni Lisan" hareketi Doğu Türkçesine yakınlık duysa idi bugün Türkistan'ın her yanında yazı dilini birleştirme davası daha iyi bir noktada bulunacaktı.

2. "Şiirlerimizi hece vezninin şe'niyetinde [kullanımda] bulunanları ile terennüm edeceğiz. Fakat sanatkâr, hece vezniyle olmak üzere yeni bir şekil bulursa bununla numunelerini yazar, iddiasını ortaya atar ve âmmeye [halk] kabul ederse yaşar etmezse yaşamaz."

Bu karara göre, hece vezninin gelenekte bulunan hece sayısı ve durakları kullanılacak fakat bunları yenilemek de mümkün olacaktır. Halk zevki yenilemeyi uygun bulursa onlar da gelenektekiler arasına girmiş sayılacaktır. Ömer Seyfettin, 88 basamaklı şiir serüveninde 55.'si olan "Yıkık Han"a vardıktan sonra aruza dönüp bakmadı, sonraki 34 şiirini hece ile yazdı. Bunlardan 24'ü gelenekteki 11'li hece iledir, 3'ünde de bazı kısımlar 11'li olduğuna göre 34 şiirin 27'sinde 11'li hece kullanılmış demektir. "Mehmet Emin" (*Türk Yurdu*, Yıl: 3, C. 6, Sayı: 11, 24 Temmuz 1330 [6 Ağustos 1914], s. 2367-2368) başlıklı şiirinde, Mehmet Emin Yurdakul'a nazire yapar gibi gelenekte yaygın olmayan 4+4+4+3=15'li hece vezninin kullanıldığı kısımlar yanında, bu kalıbın birer durak eksiltilmiş diyebileceğimiz 4+4+3= 11'li, 4+4=8'li ve 4+3=7'li kısımlar da vardır.

3. Şiirde her tarz serbesttir. Parnasî, sembolik, romantik, naturalist... ilh. Yeter ki, herkes hislerini kendi şahsi ve millî görüşünün samimi süzgeçlerinden geçirsin. Hakiki sanatkâr, millî sanatkâr olduğu gibi millî sanatkâr da dehâ sahibi bir mübdi'dir [yaratıcıdır]. Binaenaleyh hakiki bir eser-i sanat millî bir eser-i sanat, millî bir eser-i sanat da bir eser-i dehâdır.

Ömer Seyfettin yazılarında Parnasizm, sembolizm, romantizm veya natüralizm gibi herhangi bir sanat yolunu tercih ve tavsiye etmiş değildir. “Yeni Hayat” felsefesinin birinci derecedeki ilkesi, taklitten kurtulup yaratıcı olmaktır. O, sadece sanatta değil sporda bile taklidi reddedip “ibdaî” (yaratıcı) olunmasını istemektedir:

Onun için atalarımızın jimnastikini bugün değiştirerek onların esaslarından yeni bir tarz ibdâ ederek kendimize, yeni hayata, yeni Türklüğe mahsus bir yol açmalıyız.

Mekteplerimiz, jimnastiklerimiz, eğlencelerimiz, sporlarımız taklidî olmamalı. İbdaî olmalı. Ve hepsi “Türklüğün büyük emeli”ne “yeni hayat” ve “yeni Türk mefkûresi”ne muvafık olmalı.

Taklit fenadır. Taklit, şeyleri temsil edemez. Ve Levantenleşiriz.³⁷ (Ömer Seyfettin, 1911: 23).

Onun şiirlerini veya diğer sanat eserlerini herhangi bir sanat tarzıyla yorumlamak yanlışır. Fakat “hislerini kendi şahsi ve millî görüşünün samimi süzgeçlerinden geçirmek” konusunda emsalsiz bir sanatkârdır.

4. İctimaiyatçılar [toplumbilimciler/sosyologlar] gittikleri yolun nihayetindeki kâinatın neresi olduğunu bilen fert yığınlarının aralarında iş bölümü yapabileceklerini söylüyorlar. Bizler gittiğimiz yolun sonundaki füsunkâr cenneti bilen yolculardan olduğumuz için aramızda taksim-i âmâl [iş bölümü]³⁸ kanununu tatbik etmeliyiz. Mesela, kimimiz lirik şiirler, kimimiz epik manzumeler yazar, kimimiz efsaneler terennümkârı olur, kimimiz temaşa eserleri yaratırız.

Ömer Seyfettin’in bu dönemdeki şiirlerinden sadece 3’ü (“Bülbülün Ölümü”, “Doğduğum Yer”, “Aşk” ve son şiiri “Yol”), taşıdığı ferdi hassasiyetlerle lirik tabiatlı metinlerdir. “Horoz Dövüşü”, “Bahar Rüzgârı” ve “Uyku” çocuk dergilerinde yayımlanmasından da belli olduğu üzere terbiyevi yani didaktik manzumelerdir. Geriye kalanlardan gerek “Yıkık Han” gerekse diğer şiirlerinin tamamı (“Gülen Ay”, “[Turgut, Korkut ve Anneleri]”, “Yüksek Aydınlıklar”, “Yeni Gün”, “Niyazi’ye”, “Güneş”, “[İbret Levhası]”, “Koşma -1”, “Koşma -2”,

³⁷ *Millî Jimnastik -Kuvvetli Ol, Kavga Et...*, Yeni Hayat Kitapları, Adet:1, Rumeli Matbaası, Selanik [26 Haziran 1327/9 Temmuz 1911], s. 2.

³⁸ Taksîm-i âmâl [iş bölümü]: Bu terimi yalnızca ihtisaslaşma olarak anlamak doğru değildir. Ömer Seyfettin’in de birkaç kez kullandığı bu terimle kastedilen; memlekette toplumsal sınıfların, mevcut iş ve meslek kollarının tespiti, nüfusa oranla her bir iş kolunda hangi donanımda ne kadar nüfusa ihtiyaç olduğu konusundaki bilgi birikimidir.

“Koşma -3”, “Koşma -4”, “Koşma -5”, “Koşma -6”, “Koşma -7”, “Mehmet Emin”, “Fecir”, “Altın Destan”, “Nereye?”, “Nişanlı”, “Türk Dünyası”, “Derviş”, “Beyaz Ayı”, “Kırk Kız...”, “Dul”, “Nokta”, “Köroğlu Kimdi?”) destani (epik) ve öğretici (didaktik) niteliktedir.

5. Efsaneler, Acem’in, Yunan’ın efsanelerinden değil, bâkir ve kıymet-
tar bir âlem olan Türk esatirinden alınacaktır.

Bu maddenin ruhu, Ömer Seyfettin’in en hassas olduğu konulardan biridir. Çünkü Acem’in, Yunan’ın efsanesine yönelmek, düpedüz “taklit” demektir; üs-
telik yabancıyı... “Boykotaj Düşmanı” hikâyesinde Yahya Kemal’i bu yüzden (Yu-
nan hayranlığıyla suçlayarak) hırpalamıştı. Türkçülük dışındaki fikirleri, Türklüğe
önem vermedikleri için reddediyordu.

Şiirlerine gelince: “Fecir”, “Altın Destan”, “Nereye”, “Kırk Kız...” ve “Köroğlu”
gibi şiirlerinde telmihler hep Türk tarihi ve efsaneleriyle ilgilidir.

Böylece daha önce söylediğimiz bir hükmü tekrarlayabiliriz: 1916’da Ömer
Seyfettin’in de aralarında bulunduğu genç edipler grubunun kurduğu Şairler Der-
neğinin bir “millî edebiyat” yaratabilmek beklentisiyle kabul ettiği kararlar, Ömer
Seyfettin’in fikir ve sanat dünyasının aynasıdır ve onun şiir serüvenindeki son
basamaktır. Onun bu tarihten sonraki bütün şiirleri, yukarıda verilen beş madde
çerçevesindedir.

Şiir dili ve estetiği bakımından onun şairliğinin zirvesi de bu dönemde yazdığı
“Yol” şiiridir:

Her zaman mes’utların
Gezdiği bu yol neden
Bu gece böyle dargın?
Tenhâ... Hicrâna giden

Bir yol! Sesi rüzgârın
“Nerde onlar?” diyorken
Ay arar, uzak yakın
Issızlığı... Yalnız ben!

Bir ben, evet, kimse yok;
İçimde bin aşk, elem.
Tek başıma kalmışım.

Güzel yol! Vefasız çok!
Yıllar var ki şu gölgem
Yanımda arkadaşım...

-5 Eylül 1919-

(Üçüncü Kitap; Şiir-Nesir-Temaşa,
Tanin Matbaası, İstanbul, Mart 1336/1920, s. 3.)

Hayat çizgisine kederle bakışın veciz bir ifadesi olan “Yol”, tespit edilebilen son şiiridir. Fakat yolun sonunda, hüznle söylediği bu ömür şarkısının dokunaklı güftesini yayımlanmış hâlde göremedi.

Kaynaklar

- ALANGU, Tahir (1968), *Ömer Seyfettin -Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yay., İstanbul.
- Demirtaş, [Ziya Gökalp] (1327/1911), “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, *Rumeli*, Sayı: 513, 31 Temmuz 1327 [13 Ağustos 1911]; Sayı: 514, 14 Ağustos 1911], s. 1.
- KAÇALIN, Mustafa (2006), “Mütercim Âsım Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 32, s.200-202, İstanbul.
- [ORTAÇ], Y[usuf] Z[iya] (1917), “Türklük Şuûnu: -Şairler Derneği!”, *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Sayı: 137 (21 Haziran 1333-21 Haziran 1917), s. 144.
- [Ömer Seyfettin] (1327/1911), *Millî Jimnastik -Kuvvetli Ol, Kavga Et...*, Yeni Hayat Kitapları, Adet:1, Rumeli Matbaası, Selanik [26 Haziran 1327/9 Temmuz 1911], s. 2.
- Tevfik Fikret (1900), “Son Nağme”, *Servet-i Fünûn*, Sayı: 495, [11 Cemaziyelevvel 1318] 24 Ağustos 1316 [6 Eylül 1900], s. 3.
- [ÜNAYDIN], Ruşen Eşref (1334/1918), *Diyorlar ki!...*, Kanaat Matbaası, Der-saadet [İstanbul].

HÜMANİST BİR TARİHÇİNİN ÖZGÜRLÜK DERSLERİ'NDE MİLLİYET DÜŞMANLIĞI ve ÖMER SEYFEDDİN DEMONOLOJİSİ

Doç. Dr. Nuri SAĞLAM*

Öz

Bu makalede, tarihçi bir bilim insanı olan Halil Berktaş'ın *Özgürlük Dersleri* adlı kitabında nasıl bir Ömer Seyfeddin portresi çizdiği, bir başka deyişle ve-fatının üzerinden neredeyse bir asır geçmiş olan Ömer Seyfeddin'i hangi gerekçe ve argümanlarla suçlamaya çalıştığı edebiyat ve tarih ilişkisi çerçevesinde incelenmiştir; Berktaş'ın esasen birer propaganda metni olarak kaleme aldığı bütün bu yazılarında, geçmişin olgularını bilinçli bir şekilde çarpıttığı ve dolayısıyla Ömer Seyfeddin'in bazı hikâyelerini de bağlamından koparmak suretiyle son derece art niyetli bir yoruma tâbi tuttuğu saptanmıştır. Bu cümleden olarak Mehmed Âkif ve Ömer Seyfeddin gibi millî değerlerimiz üzerinden bütün Türk milletini daima sözde "Ermeni soykırımı" ile ilişkilendirmeye çalıştığı ve özellikle de "evrenselcilik, liberalizm, hümanizm, insaniyet ve fazilet düşmanı" olmakla suçladığı Ömer Seyfeddin'i "sado-mazohist", "ırkçı", "cinsiyetçi", "röntgenci", "pornocu", "çocuk pornocusu", "bestialist", "nekrofil" gibi birtakım iğrenç yakıştırmalarla aşağılama gayreti içine girdiği fakat bütün bu iftira ve ithamların hak ve hakikatle hiçbir alakası bulunmadığı kanıtlarıyla birlikte ortaya konmuştur.

Giriş

Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı kitabında, "insanlık" kelimesini dillerinden hiç düşürmeyen Batılı emperyalist devletlerin birer sömürge hâline dönüştürdükleri üçüncü dünya ülkelerinde yerli halkları yüzyıllar boyunca nasıl köleleştirdiklerini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermekte ve bu halkların emperyalizmin boyunduruğundan kurtulabilmeleri için her şeyden

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: nsaglam@istanbul.edu.tr

evvel millî bir bilinç geliştirmek zorunda olduklarını ısrarla vurgulamaktadır. Fakat sömürgeleştirdikleri topraklarda millî bilincin doğup gelişmesini önlemek için öteden beri özellikle eğitim faaliyetlerine son derece önem veren emperyalist devletler, -Jean Paul Sartre'ın bu kitaba yazdığı ön sözde açıkça ifade ettiği gibi- yerli halk arasından ayıklayıp seçtikleri birtakım kabiliyetli gençleri Avrupa'nın çeşitli metropollerine getirmekte ve üzerlerindeki millî kıyafetleri soyup ağızlarını da tumturaklı, parlak fakat içi boş bazı sözcüklerle tıkadıktan sonra tekrar memleketlerine geri göndermektedirler. Sartre'a göre "Bu iki ayaklı yalanların", sanki birer evrensel ilkeymişçesine ikide bir Batıdan üfürülen "özgürlük, eşitlik, insanlık, kardeşlik" gibi birtakım sömürü-politik enstrümanı yankılamaktan öte herhangi bir seçenekleri yoktu. (Fanon, 2007: 15-39).

Bununla beraber özellikle on dokuzuncu asrın ortalarından itibaren üçüncü dünya ülkelerinde çeşitli misyoner mektepleri kurmuş olan emperyalist devletler, zamanla bu mekteplere "Müslüman mektepleri" görünümlü birtakım yerli alternatifler de üreterek sömürü politikalarının en vazgeçilmez unsuru olan göz boyama usulünü çok daha etkili yöntemlerle uygulamaya devam etmektedirler. Nitekim Türkiye'de son kırk yıldır faaliyet gösteren bu tür mekteplerden birinin esasen hangi amaçla ve kimler tarafından kurulduğu, 15 Temmuz 2016 tarihinde millet olarak maruz kaldığımız hain darbe girişimi sonrasında bütün çıplaklığıyla açığa çıktı. İşin asıl düşündürücü yanı başta Galatasaray Sultanîsi ve Robert Kolej olmak üzere bütün bu misyoner mekteplerinin hâlâ Türk millî eğitim sisteminin en prestijli kurumları olarak kabul görmeleridir. Oysa Amerika tarafından 1863 yılında İstanbul'da kurulan Robert Kolej'in aslî misyonu, günümüzden neredeyse bir asır evvel bizatihi bu mektebin yöneticileri tarafından fütursuzca sahnelenmişti. Nitekim 1925 yılında bu okulun ikinci müdürü Dr. Fischer'in riyaseti altında hem de Genç Hristiyanlar Cemiyetine tertip ettirilen bir müsamerede, güya bu mektebin "eşeği insan yapan bir makine" olduğunu anlatmak için müsamere sahnesine başı fesli, sırtı palanlı bir eşek getirmişler ve kolejin bir kapısından içeri soktukları bu hayvanı diğer kapısından silindir şapkalı ve smokinli bir insan olarak çıkarmak suretiyle aslî misyonlarının ne olduğunu son derece kaba ve küstah bir dille anlatmışlardı (*Cumhuriyet, Vakit, Son Saat*, 1925). İşte böyle bir eğitime tâbi tutulan gençlerin kahir ekseriyeti yirminci yüzyıl boyunca bütün üçüncü dünya ülkelerinde -legal yahut illegal yollarla- devletin başına geçecekler ve kendi halklarını âdeta bir sömürgeyi yönetiyor gibi yöneteceklerdi (Harrison, 1991: 47-48).

Bu cümleden olarak bütün bu misyoner okullarında eğitildikten sonra devletin çeşitli kurumlarında üst düzey görevlere getirilen yahut toplumsal hayatta saygın bir statü kazandırılan Türk gençlerinin çoğu da neredeyse

emperyalist devletlerin birer misyon şefi gibi efendilerine hizmet etmekten başka bir iş görmediler. Her şeyden önce emperyalizmle mücadele edebilmenin yegâne âmili olan “millîyet” mefhumuna ve dolayısıyla Türk milleti ve Türklük millîyetine karşı daima büyük bir nefret ve öfke beslediler. Efendilerinin yaptığı gibi Türklüğü ve Türk milletini akla havsalaya sığmayacak türlü bahaneler ve tamamen afakî gerekçelerle sürekli aşağılamakta hiçbir beis görmeyen bu insanlar, “Haklı da olsa daima ülkemin yanlış tarafta olduğunu savunurum.” (Benda, 2011: 147) söyleminden asla vaz geçmediler. Dahası bu tuhaf “insanlık” havarileri, bütün bu eylem ve söylemlerini icra ederlerken suretâ haktan görünmek konusunda da son derece mahirdiler. Ne de olsa emperyalist devletler “insanlık, eşitlik, özgürlük, kardeşlik” denildiğinde akan suların durduğu ve hiçbir müşterinin en azından ilkesel olarak bu tür söylemlere kayıtsız kalma ihtimalinin bulunmadığı sahte bir evrensel “insanlık” pazarı kurmuşlardı. Nitekim on dokuzuncu yüzyıl boyunca dünyanın her tarafına ihraç ettikleri “millîyet” mikrobuyla (Ziya Gökalp, 2007: 85)³⁹ imparatorlukları parçalayıp istedikleri kazancı elde ettikten sonra bu tehlikeli silahın bir gün kendilerini de vuracağını -ki 1914’ten önce karakteristik millî hareketler Habsburg ve Osmanlı imparatorlukları gibi çok uluslu devletleri hedef almışken, 1919’dan sonra Avrupa’da genellikle ulus devletleri sarsmaya başlamıştır (Hobsbawm, 2010: 167)- ve tabiatıyla neo-kolonyal hesaplarının da bozulacağını çok önceden bildikleri için yirminci yüzyılın başından itibaren bütün üçüncü dünya ülkelerinin önüne bu sefer başta Masonluk olmak üzere çeşitli ezoterik yahut ekzoterik örgütler vasıtasıyla kirli bir “insanlık” perdesi gerdiler ve bu sömürü-politik enstrümanı, söz konusu ülkelere dayatıkları iktisadî ve siyasî liberalist ideolojilerle de sürekli tahkim ettiler.

Ancak bu ülkelerde liberalizmin nasyonalizmle yakınlaşmasına asla izin vermeyeceklerdi. Çünkü klasik liberalizmin aksine ulusal çıkarları bireysel özgürlüklerden daha üstün gören nasyonal liberalizm -her ne kadar bireyin toplum ve devlet karşısındaki hakları bakımından birtakım handikapları beraberinde getiriyor olsa da- esas itibarıyla sömürge kültürünün dayatılmasına karşı güçlü bir koruma sağlıyordu (Bhabha, 2016: 101). Bu yüzden barbarlıkla itham ettikleri üçüncü dünya ülkelerinde -üstelik “adalet” ve “medeniyet” namına uyguladıkları kan dondurucu vahşetlere rağmen (Shaun, 1910)- bir insanın mensup olduğu milleti sevmesi kabilinden son derece masum bir

³⁹ “İslâm âleminin son ümidi olan Osmanlı Devleti’ni yüz seneden beri parçalayan manevi bir mikrop var. Bu mikrop şimdiye kadar Osmanlılığın düşmanı idi ve İslâmiyet’e büyük zararlar verdi. Fakat bugün artık İslâmların lehine dönerek yaptığı mazarratları telâfi etmeye çalışıyor. Bu mikrop millîyet fikridir.” Bkz. Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. Mustafa Koç, (Ziya Gökalp Kitapları-1, Haz. Sabri Koz, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2007 içinde s. 85).

hissi bile derhal “şovenizm” ile suçlayacaklar ve dahası Batı dışı toplumları, geride dokunulmamış tek bir konu dahi bırakmaksızın son derece ayrıntılı ve sistematik bir tarzda sürekli inceleyip kodladıkları (Eagleton vd. 1993: 70) için buraya kadar değindiklerimle beraber daha birçok soyut ve somut sömürü-politik enstrümanı, özellikle yirminci yüzyılın ortalarından itibaren sanatın evrensel dili ve muhtelif sosyal disiplinlerin sözde bilimsel aksiyomlarıyla da destekleyerek zamanın şartlarına göre sürekli dönüştürecekler ve böylece üçüncü dünya ülkelerinde bütün bu örtük operasyonları görünür kılmaya matuf herhangi bir entelektüel eğilimi de umumiyetle Avrupa metropollerinde yahut mezkûr misyoner okullarında eğittikleri elemanlar vasıtasıyla marjinalleştirme ve hatta kelimenin tam anlamıyla sapkınlaştırma gayreti içine gireceklerdi! Nitekim bu gayretin en tipik örneklerinden biri Halil Berktaş’ın *Özgürlük Dersleri* (2010)⁴⁰ adlı kitabında karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu yazımda Halil Berktaş’ın söz konusu kitabında çizdiği Ömer Seyfeddin portresini tarih ve edebiyat ilişkisi çerçevesinde ana hatlarıyla incelemeye çalışacağım.

Tarih ve Edebiyat Bilmeden Teori Kurmak Ne Demektir?

Bir tarih profesörü olan Halil Berktaş, *Özgürlük Dersleri* adlı yapıtında nasıl bir Ömer Seyfeddin portresi çizeceğini, bir başka deyişle vefatının üzerinden neredeyse bir asır geçmiş olan bir edebî şahsiyeti hangi gerekçelerle mahkûm edeceğini, Tevfik Fikret’in ölüm yıldönümü dolayısıyla kaleme aldığı “Fikret, Köprülü, Atatürk” (64-66) başlıklı yazısında “Düşünmüştüm ki pek çok şey gibi sağda ve solda yaygın liberalizm düşmanlığının da kökleri İttihatçılıkta yatıyor. Erken dönem Türk milliyetçiliğinin sokak (*street nationalism*) varyantının öncüsü Ömer Seyfeddin’in, sadece liberalizmden değil, düpedüz ‘insanlık’ ve ‘evrenselcilik’ten ne kadar nefret ettiğini yazacaktım, yazacağım da. Derken bunu dile getirdiği hikâyeleri, Tevfik Fikret’e beslediği özel kini de yeniden hatırlattı.” sözleriyle önceden açıkça belirtmektedir. Daha sonra Türk milleti ve Türklük milliyetinin bütün gelenetik -bu sözcüğü gelenek, genetik, etik, etnik kavramlarının anlamsal açılımlarını aynı anda çağrıştıracak diye kurguladığımı daha evvel bir başka yazımda belirtmiştim- kodlarını “liberalizm”, “insaniyet”, “fazilet”, “evrensellik” gibi birtakım tumturaklı laflarla hırpalamaya matuf yazılarını, nihayet “Bıktım bu Ömer Seyfeddin’den. *Bilim kucaklamak, bütünsel çözümler getirmek zorunda.* Canımı dişime takmış, bir dönem ödevini tamamlarcasına sürdürüyorum. Murat Belge’ye geçenlerde

⁴⁰ Bu kitap Halil Berktaş’ın Temmuz 2008-Mart 2009 tarihleri arasında *Taraf* gazetesinde yayımladığı yazılardan oluşmaktadır. Berktaş, aynı gazetede yayımladığı daha önceki yazılarını da 2009 yılında *Weimar Türkiyesi* adıyla kitaplaştırmıştır.

Bilgi’de Ömer Seyfeddin’i sormuşlar; ‘ben onu Halil’e havale ettim’ demiş. ... Bir iki husus kaldı, şunun şurasında. Sonra çoktandır bekleyen başka konulara geçeceğim. Ve uzun süre Ömer Seyfeddin’e dokunmayacağım. Hop, bir dakika. Belki, tek başına Ömer Seyfeddin yazmayacağım demek daha doğru olacak.” (157) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere tamamen Ömer Seyfeddin üzerinden yürütmektedir. Bu cümleden olarak Ömer Seyfeddin’i yargılamaya giriştiği ilk yazısının girişinde şöyle diyor Berktaş:

“Bir ideolojinin tarihsel kökeni ve çerçevesinin ötesine taşınmasında, sanat ve edebiyat çok etkili. Bir insanlık anını alıp zamanın dışına çıkarıyorsunuz. Mehmed Âkif 1915’te ‘Çanakkale Şehitleri’ni yazdı, 1921’de İstiklal Marşı sözlerini. Birincisi hayli somuttur: *Boğaz Harbi, Marmara, donanma, bomba şimşekleri, siper, nefer, binlerce lağam, sayısız tayyare, gülle yağan mermiler, çelik tabyalar, alevden seller* yer yer manzum röportaj havası yaratır (ve şiiriyeti aşağı çeker). İkincisi ise, aynı deneyimi çok daha soyut ifadelerle başı sonu belirsiz bir tarihe yayar, konjonktürü kalıcı kılar: *al sancak ve en son ocak, hürriyetimize zincir vuracaklar, Garbın çelik zırhlı duvarları, medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar*. Onun için her ‘Korkma sönmez’de 20. yüzyılın ilk çeyreğini bugünmiş gibi duyumsar; bitmek bilmeyen ‘mazlum ulus’luğumuzu yeniden yaşarız. Zaten budur istenen...” (73).

Sözlerinin devamında meseleyi “Ermeni soykırımı”na getiren Berktaş, son zamanlarda Amerika’da yapılan bazı siyaset bilimi tezlerinde “Cumhuriyet’e kadar Türk milliyetçiliği yoktu. ... Dolayısıyla İttihatçıların dahi Türk milliyetçisi olduğu çok şüphelidir.” denildiğini fakat bu “yeni moda” söylemi, “1915’te herhangi bir Türk milliyetçiliği mevcut olmadığından, tehcirin ideolojik saiklerden değil sadece hikmet-i devletten (*raison d’état*) kaynaklandığı, bu motivasyon farkından ötürü de soykırımdan söz edilemeyeceği şeklindeki defansif inkârcılıkla buluşuyor ve örtüşüyor.” (74) kaygısıyla çok yanlış bulduğunu belirtiyor. Bu yüzden yazısını “Tarih ve edebiyat bilmeden teori kurmayı anlayamıyorum. Nasıl yokmuş, 1908-19 arasında Türk milliyetçiliği? Hiç mi Ömer Seyfeddin okumamışlar? Türkçülüğün eksiksiz bir demonolojisi mevcuttur Ömer Seyfeddin’de. Ve Bulgar, Rum ve Ermenilerin şeytanlaştırılması, derhal bir *program*: mutasavver ulus-devletin özlenen mekânının, teritoryalitesinin etnik temizliğe tâbi tutulmasını beraberinde getirir.” (75) sözleriyle bitiren Berktaş, böylece “canını dişine takarak” sürdüreceği Ömer Seyfeddin okumalarına başlamış oluyor.

Bir tarihçi olan Halil Berktaş’ın bütün bu yazıları, Edward Hallet Carr’ın tarih ve tarihçi hakkındaki tespit ve tavsiyelerinin ne kadar doğru ve isabetli olduğunu bir kere daha kanıtlar niteliktedir. Nitekim Carr, “Bir kere, tari-

hin olguları bize hiçbir zaman ‘arı’ olarak gelmezler, çünkü arı bir biçimde var olmazlar ve var olamazlar: Her zaman kayıt tutanın zihninden kırılarak yansır. Bundan şu sonuç çıkar ki bir tarih eserini ele alınca, ilk ilgileneceğimiz, içindeki olgular değil, onu yazan tarihçi olmalıdır. ... Madem tarihçi, kişilerinin akıllarından neler geçmiş olduğunu zihninde yeniden oluşturmak zorundadır, okur da kendi payına tarihçinin zihninden neler geçtiğini yeniden oluşturmalıdır. Olguları incelemeyen önce tarihçiyi inceleyin.” (Carr, 2002: 26-27) tavsiyesinde bulunmaktadır. Zira tarihçinin geçmiş vizyonu esasen kendisinin şimdiki durumunu ifade etmekte ve tarihçi geçmişi resmederken aynı zamanda kendisini de resmetmiş olmaktadır (Veyne, 2014: 103). Ancak ben burada Halil Berktaş’ın kendisini değil Ömer Seyfeddin’i nasıl resmettiğini incelemeye çalışacağım. Zira kendisinin bütün bu *Taraf* yazılarını birer propaganda metni olarak kaleme aldığı ve geçmişin olgularını bu propagandist metinleri süslemek için son derece bilinçli bir şekilde çarpıtarak kullandığı çok açıktır.

Bunun için evvela “tarih ve edebiyat bilmeden teori kurmak” ne demektir, ona bakalım. Siyasete odaklanan bir tarihin yerine insan faaliyetlerinin tamamına eğilen ve bu itibarla tarihin edebiyat, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, dilbilim, antropoloji, hukuk gibi diğer sosyal disiplinlerle işbirliği yapması gerektiğini salık veren “Annales Okulu” (Burke, 2002: 24) kurucuları ve onları takip eden yirminci yüzyıl tarih teorisyenleri, geçmişle doğrudan doğruya yüz yüze gelme imkânımız bulunmadığı için tarihin şimdiki zamanda kurgulanan geçmiş zamanlı bir hikâye olduğu görüşünde birleşirler. Bu cümleden olarak *Tarihin Yapı Sökümü* aldı eserinde “Tarihle en yakın komşusu olan edebiyatın ilişkisi nedir?” diye soran Alun Munslow, ister bir siyasî hareket ister bir ekonomik süreç yahut isterse bir olay olsun tarihçinin sadece delillere göre geçmiş objektif olarak yeniden kurmak gibi modernist bir amacı varsa bunun başarısızlıkla sonuçlanacağını, zira tarihin keşfedildiği kadar icat da edilmiş olan bir edebî yapıt olduğunu belirtir (Munslow, 2000: 16-23). Nitekim geçmişle şimdiki zaman arasında asılı kalan tarihçi, incelediği devrin aktörlerinin zihin dünyalarına nüfuz etmeye çalışırken soruları şimdiki zamanda biçimlendirir ve geçmiş yorumladığı analitik kategorileri şimdiki zamanda icat eder (Traverso, 2013: 195). Bu yüzden tarihçinin uzun süre bir cehennem yargıçlığı yaptığını ve kendisini ölmüş kahramanlara övgü veya yergi dağıtmakla yükümlü gördüğünü ifade eden Marc Buloch, “Kendimizden ve çağımızdan, atalarımızın oluşturduğu sürü içinde doğruları lanetlilerden ayırabilecek kadar emin miyiz? Bir bireyin, bir partinin veya bir kuşağın göreliliği olan ölçütlerini mutlak mertebesine yükselterek dayatması ne tür bir şakadır?” diye sormaktan kendisini alamamıştır (Bloch, 2013: 172-173).

Bütün bunlar ve burada sıralamayı gereksiz gördüğüm daha birçok örnek, Halil Berktaş'ın "Tarih ve edebiyat bilmeden teori kurmayı anlayamıyorum." ifadesine karşı, evvela "Hangi tarihtir bilinecek olan?" sorusunu sorduracak ve tabi edebiyat için de geçerli olan bu soru, ister istemez "Acaba tarih ve edebiyat bilinebilir birer nesnel olgu mudur?" cinsinden daha birçok felsefi soruya da kapı aralayacaktır. Bu yüzden tarih ve edebiyatın bugüne kadar yapılagelen bütün tanımlama çabalarına direnen kavramsal birer kategori olduğunu, bununla beraber kendileri de birer yorumdan ibaret olan tarih yahut edebiyat metinlerinin ise bilinebilir değil ancak yorumlanabilir olduklarını ve dolayısıyla Berktaş'ın "bilmek" dediği şeyin esasen "yorumun da yorumu" olmaktan başka bir anlama gelmediğini belirtmekle yetineceğim.

Bir sonraki yazısına "Tam bir İttihatçılık sentezidir Ömer Seyfeddin." yargısıyla başlayan ve devamında "Ezeli ve ebedi düşmanlarımız Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler (bir kitap yazıyorum ve adı bu olacak: *Our Eternal Emenies*). Sosyal Darwinizm, orman kanunu, en yırtıcıların hayatta kalma hakkı." ve saire gibi bazı ara nağmelerden sonra Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde "liberalizmi, evrenselciliği, hümanizmi, insanlık sevgisini horlamanın, aşağılamanın en berrak ifadelerine de rastlarız." diyen Berktaş, bu asılsız yakıştırmalarını Ömer Seyfeddin'in *Hürriyet Gecesi* ve *Nakarat* adlı hikâyelerinden yaptığı bazı alıntılarla kanıtlamaya çalışır ve yazısını "ulvî davalara bağlılığın insanlığa bakışı ne hâle getirdiğini de gelecek sefer görelim." muştusuyla bitirir (76-78).

Evvela "Tam bir İttihatçılık sentezidir Ömer Seyfeddin." yargısının tam bir bühitan olduğunu belirtmeliyim. Nitekim devrin millîyet devri olduğunu ve her kavim için millî inkişafın bir zaruret hâlini aldığını teslim eden Ali Kemal gibi liberalist bir İtilafçı bile İttihat ve Terakki politikalarını eleştirirken bu memlekette dört beş senedir ne kadar rüşvet, hırsızlık ve rezalet çeteleri, ne kadar şer ocakları kuruldu ise hepsinin "millî" sıfatı takındıklarını ve irtikâp ettikleri bütün kepezelikleri bu sıfatla perdeleyen söz konusu çetelerin, "millîyet fikri" ve "millîyet hissi" gibi birtakım mukaddesatı kendi ihtiras ve menfaatlerine âlet ederek "millî", "millîyet" ve "millîye" kelimelerini de kirllettiklerini esefle ifade etmektedir (Ali Kemal, 1919). Kaldı ki İttihat ve Terakki Fırkasında bir süre kâtiplik yapmış (Alangu, 2010: 272) olduğu için Birinci Dünya Savaşı boyunca giderek ağırlaşan toplumsal şartlara rağmen bazı İttihatçı kadroların salt kendi çıkarlarının peşine düşerek çok büyük yolsuzluklara karıştıklarını gören Ömer Seyfeddin, 1917 yılından itibaren yazdığı birtakım hikâyelerinde örtük bir şekilde eleştirmeye başladığı İttihat ve Terakki Fırkasını, Mondros Mütarekesinden sonra kaleme aldığı çeşitli öykü ve makalelerinde son derece ağır bir üslûp ve son derece sert bir dille açıktan açığa hırpalamaktadır. Bu yüzden "Bıktım bu Ömer Seyfeddin'den. *Bilim kucaklamak, bütünsel çözümler getirmek zorunda.*" diyen ve üstelik ikinci cümlesini

özellikle vurgulamak için italik yazan Halil Berktaş gibi bir bilim insanının “Tam bir İttihatçılık sentezidir Ömer Seyfeddin.” yargısında bulunmadan önce onun İttihat ve Terakki ile ilgili diğer yazıları şöyle dursun hiç değilse “Türkçülük Meselesi ve İttihat ve Terakkinin İflası” (Ömer Seyfettin, 2018: 715-716) adlı yazısını olsun okuması beklenirdi! Eğer okuduğu hâlde böyle bir yargıda bulunuyorsa bu yargı tam bir bühtan, yok eğer okumadan yargılıyorsa bu sefer o italik cümlesi de tam bir süslü palavra demektir! Dolayısıyla Berktaş’ın bu yargısı, Birinci Dünya Harbi sonuna doğru İttihat ve Terakki Fırkasının öteden beri takip ettiği siyasal politikanın Türkçülük olduğunu iddia ederek İttihatçılık adına işlenen bütün günahlardan Türkçülük akımını ve bu akımın takdis ettiği “millîyet” fikrini sorumlu tutmayı hedefleyen kozmopolit bir güruhun kendi şahsî menfaatleri ve siyasî emelleri doğrultusunda başlattıkları kirli bir propaganda kampanyasının bugünkü yankısından başka bir şey değildir!

8 Ekim 1918 tarihinde Talat Paşa hükûmetinin istifası ve 14 Ekim’de İzzet Paşa kabinesinin kurulmasından sonra İttihat ve Terakki Fırkası üzerinden bütün bir Türkçülük cereyanının önünü kesmeyi hedefleyen bu kampanya, Bohor İsrail adlı siyonist ve sosyalist bir Osmanlı Yahudisinin 22 Ekim 1918 tarihli *Hadisat* gazetesinde “Türkçülük Cereyanının Tahribatı-1” (İsrail, 1918) başlığı altında yayımladığı bir yazı ile başlamıştır. Nitekim *Hadisat* gazetesinin yazı işleri müdürü olan Bohor İsrail, bu yazısında “Malumdur ki bugünkü felaketlerimiz, sakim bir meslek-i siyâsiyenin netâyic-i tabîiyye ve zarûriyyesidir. Bu muzır meslek-i siyasî ile ahenktar ve münasebattar bir de cereyân-ı fikrî vardır ki ‘Türkçülük’ namıyla maruf olmuştur.” demekte ve böylece İttihat ve Terakki liderlerinin yol açtığı siyasî ve toplumsal felaketin bütün faturasını Türkçülük akımına yüklemekteydi. Fakat bu kirli propagandayı diğer bütün Türkçü yazarlardan önce karşılayan Mehmet Fuad Köprülü, “Bugün efkârıumumiye harp ve İttihat Terakki aleyhinde bulunduğu için ‘Türkçülük’ü harbin sebebi ve İttihat ve Terakkinin başlıca programı şeklinde göstererek bütün fenalıkları ona atfetmek istiyorlar.” (Köprülü, 1918) tespitiyle başladığı ilk cevabî yazısından itibaren Bohor İsrail ve hempalarının söz konusu mesnetsiz iddialarını son derece güçlü ve ilmî bir üslupla çürütmüştür. Karşılıklı yazılarla (Bohor İsrail, 1918b, 1918c, 1918d; Köprülü 1918b) devam eden ve Celal Nuri (İleri, 1918), Süleyman Nazif (1918) Cenab Şahabeddin (1918), Ali Canib (Yöntem, 1918), Ragıp Nureddin (1918, 1918b, 1918c, 1918d, 1918e) ve Ömer Seyfeddin (1918) gibi birkaç yazarın daha müdahalesiyle bir ayı aşkın bir süre devam eden bu tartışma sırasında -ki bu tartışma, esasen işin içine farklı ideolojilere mensup daha birçok şahsiyetin katılmasıyla dallanıp budaklanarak Türk basınında Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar sürmüştür- iyice köşeye sıkışan ve susmaktan başka çare bulamayan

Bohor İsrail, okuyucularına hitaben kaleme aldığı son yazısında “Sükûtumu zaafa hamletmemenizi rica ederim muhterem efendiler. Muarızlarımın intikadına cevap hazırlıyorum. Fakat alelade makalelerle meseleyi lakırdı gürültüsüne boğmak faydasız olacağını bildiğim için ilmî ve esaslı bir cevap vermek istiyorum. Binaenaleyh uzunca bir müddet beklemek iktiza ediyor. Vaadimi ifada kusur etmeyeceğime emin olabilirsiniz.” (Bohor İsrail, 1918e) demek zorunda kalacak fakat bu imkânsız vaadi elbette yerine getiremeyecektir! Zira Türkçülük cereyanı İttihat ve Terakki zamanında inkişaf etmiş olmakla beraber bu fırkanın takip ettiği siyasette etkin rol oynayan bazı önemli simaların millîyetperverlikle hiçbir alâkaları olmadığı gibi bu adamların Türkçülüğü de tamamen şahsî menfaat aracı olarak kullandıkları farklı ideolojilere mensup birçok yazar tarafından da teslim ediliyordu (Nizameddin, 1918; Yalman, 1919, 1919b, 1919c, 1919d; Ulunay, 1919; Kamuran Ali, 1919; Danişmend, 1919; Kemal Ragıp, 1919; Hüseyin Ragıp, 1919; Ali Kemal, 1919 vb.).

Yukarıda zikrettiğim üzere Berktaş, Ömer Seyfeddin’in “sadece liberalizmden değil, düpedüz ‘insanlık’ ve ‘evrenselcilik’ten de nefret ettiğini” ve dolayısıyla “Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin” dizesinin sahibi Tevfik Fikret’e karşı “özel bir kin” beslediğini ileri sürerken Köprülü’nün Fikret hakkındaki bazı takdîrîkâr ifadelerini de alıntılarlamaktadır. Fakat daha önce Köprülü hakkında yazdığı bilimsel bir kitapta (Berktaş, 1983) söylediklerinin aksine, bu yazısında gerek Köprülü’nün Türkçülüğünü gerekse Fikret’in evrenselcilik ideolojisine karşı olmakla beraber samimiyetine ve sanat dehasına büyük saygı duyan Ömer Seyfeddin’in Fikret hakkında söylediği “Bilmeli ki her milletin içinde millîyeti reddeden kozmopolit yani beynelmileliyetçi insanlar vardır. Onların fikirlerine de hürmet vaciptir. Fakat her fikir gibi kozmopolitliğin, millîyet aleyhtarlığının da müesses bir ahlâkı, bir zapturaptı, bir adabı vardır. Beynelmileliyetçi, insanî mefkûresine sarılarak evvela kendi öz millîyetini ihmal yahut inkâr eder. İlk hamlede başka millîyetlerle uğraşmaz. Milletimizin, namıyla ebediyen iftihar edeceği büyük Tevfik Fikret’imiz böyle samimî bir mefkûreci idi. ‘Türk’ kelimesini bir kere olsun yazmadı. Onun hülyası müşterek insaniyetti. Fakat hiçbir vakit Rumluğu, Ermeniliği, Yahudiliği inkâra kalkmadı. Yalnız kendi millîyetini ihmal ederek fikrindeki samimiyeti gösterdi. ... Onun için ‘beynelmilel Osmanlılık’ mevhûmesiyle kendi millîyetlerini inkâr eden halis Türk oğlu Türklere binlerce ihtiram...” (Ömer Seyfettin, 2018: 569-571) yahut “Fikret’in düşmanları ölümünden sonra da ona tecavüzden vazgeçemediler. Hâlbuki zavallı hayatında bile levme, takbihe layık değildi. Çünkü sanat serbest bir sahaydı. Oraya hiç kimse karışamazdı.” (Ömer Seyfettin, 2018: 813-816) ve benzeri ifadelerini her nedense aklına bile getirmemektedir! Peki nerede kaldı bilimsellik? Hani “*Bilim kucaklamak, bütünsel çözümler getirmek zorunda.*” idi? Bu yüzden Ömer Seyfeddin’in Tevfik

Fikret'e "özel bir kin" beslediği doğru değildir lâkin Berktaş'ın Ömer Seyfeddin'e karşı "özel bir kin" duyduğu son derece açıktır!

Gel gelelim Halil Berktaş, kuşkusuz hiçbir siyasal oluşumun yahut hiçbir ideolojik akımın mütecanis bir yapıya sahip olamayacağını ve bu realitenin şimdiye kadar herhangi bir istisnasının da ortaya çıkmadığını en azından benden çok daha iyi bilecektir. İttihat ve Terakki Fırkasının içinde salt kendi menfaatleri için Türkçü geçinen birtakım sahtekâr ve muhtekirler bulunduğu gibi bu partinin içinde yahut dışında İttihat ve Terakkinin siyasal politikalarını tasvip etmedikleri için çeşitli şekillerde gadre uğramış birçok samimî Türkçünün olduğu da yine bilinen bir husustur. Zira "İttihat ve Terakki daha ilk zamanlarda bile muayyen kanaate malik eşhasın serbest iradesinden doğmuş mütecanis bir heyet değil, muhtelif fikir ve kanaate malik adamlardan mürekkep ve birtakım rüesanın keyfine tâbi bir halita idi." (Köprülü, 1919). Kısacası, Türkçü olmayan birçok İttihatçı bulunduğu gibi İttihatçı olmayan birçok samimî ve imanlı Türkçüler de mevcuttu. Keza Türkçülük cereyanı, biri "Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan/Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!" mefkûresine sahip fakat siyasî realiteden kopuk "Büyük Turancılar", diğeri ise öncelikli olarak Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Türklerin siyasî, iktisadî ve kültürel kalkınmasını gaye edinen "Yeni Turancılar" olmak üzere büyük manasında iki farklı gruba ayrılıyordu (Ozansoy, 1918). Fakat bunlar da kendi içlerinde homojen bir yapıya sahip değildi. Zira Turancılık idealiyle bütün dünya Türklerini sadece kültürel açıdan birleştirmek yahut onları tek bir siyasî çatı altında toplamak şeklinde iki ayrı eğilim vardı. Sonra Ömer Seyfeddin gibi "millet" ve "millîyet" kavramlarını baştan beri "din ve dil birliği" esasına göre tanımlayanlarla bu iki aslî unsuru hesaba katmaksızın sadece "ırk" nazariyesine göre tanımlayanlar arasında ciddi bir fikir ayrılığı söz konusuydu. Dahası başta İngilizler olmak üzere bütün emperyalist devletler "Türk millîyetperveri" ile "İttihatçı" kelimelerini aynı anlamda kullanırken (Yalman, 1919c) "Türkçülerin aralarına millîyet aşkıyla yanan değil, belki ihtiras ateşiyle tutuşan kimseler[in] girmiş" (*Türkçe İstanbul*, 1918) olduğu gerçeği de Said Molla gibi en iflah olmaz bir İngiliz ajanı tarafından bile teslim edilecek ölçüde barizdi... Velhasıl Türkçülük cereyanı, Halide Edip'in 1913 yılında yayımladığı *Yeni Turan* romanından itibaren çeşitli safhalar geçirmiş, birçok fraksiyona ayrılmış, birçok ilmî araştırmaya ve birçok siyasî tartışmaya yol açmış fakat eşyanın tabiatı gereği diğer bütün fikir akımlarında olduğu gibi bunda da herhangi bir itilaf zemini bulunamamıştır. O halde Berktaş'ın "Tam bir İttihatçılık sentezidir Ömer Seyfeddin." ve "Türkçülüğün eksiksiz bir demonolojisi mevcuttur Ömer Seyfeddin'de." yargıları, hiç kuşkusuz en azından "Hangi İttihatçılık?" ve "Hangi Türkçülük?" sorularını da beraberinde getirecektir!

Yukarıda, Berktaş'ın "Tam bir İttihatçılık sentezidir Ömer Seyfeddin." yargısının ardından sıraladığı "Sosyal Darwinizm, orman kanunu, en yırtıcıların hayatta kalma hakkı." ve sair cümlelerinin birer ara nağme olduğunu söylemişim. Ömer Seyfeddin'e olan kinini kusmak için âdetâ "bin dereden su getirmek" deyimine bile takla attıran Berktaş, "Sosyal Darwinizm"i "orman kanunu" yahut "en yırtıcıların hayatta kalma hakkı" demek olmadığını elbette bilmektedir. Zira "orman kanunu" en basit anlamıyla beşerî kanunların uygulanmadığı herhangi bir durumu ifade etmek için kullanılan mecazi bir deyimdir. Oysa Charles Darwin'in "evrim" teorisi çerçevesinde ileri sürdüğü fikirler, beğenelim ya da beğenmeyelim, dünya kuruldu kurulalı hiç değişmeyen doğal bir hakikatin yani her zaman "güçlü olanın ayakta kaldığı" gerçeğinin tespitinden ibaret bilimsel bir teoridir. Bir başka deyişle beşerî kanunlarla değil doğa kanunlarıyla ilgilidir. "Sosyal Darwinizm" ise Darwin'in özellikle "doğal seleksiyon" sürecine ilişkin tespitlerinin insanlar için de geçerli olduğunu görmektir (Heywood, 2013: 67). Dolayısıyla Heywood, liberal sosyolog Herbert Spencer'in doğal seleksiyondan yola çıkarak geliştirdiği ve ağırlık noktası, insanlar arasındaki ilişkilerin de esasen hiç değişmeyen bir mücadele ve rekabet zemini üzerinde yürüdüğü ve sonuçta mutlaka "en güçlü olanın ayakta kaldığı" gözlemine dayanan toplumsal fikirlerinin, "uluslararası rekabetin hat safhada yaşandığı 1914'te savaşa doğru giden dönemde özellikle çekicilik kazanmış" olduğunu belirtmektedir (Heywood, 2013: 217).

Bu rekabeti görmek ve ona karşı pozisyon almakla "orman kanunu" yahut "en yırtıcı olanın hayatta kalma" hakkını onaylamak veya talep etmek arasında dağlar kadar fark vardır. Bunu İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurucularından biri olan Abdullah Cevdet'in 1914'te kaleme aldığı bir yazısında gayet net bir şekilde görmek mümkündür. Zira bir Batı medeniyetçisi olan Abdullah Cevdet söz konusu yazısında, adını vermemekle beraber "Türkçülük cereyanının gayr-ı ümmî ve hakîm peygamberlerinden biri" olarak nitelediği bir zatla sohbet ederken onun "Ben bu medeniyeti ne yapayım? Ben Mehmed Emin ile beraber şimdiki medenîlere 'Sizin olsun medeniyet dediğiniz vahşetler/Hepinizin o uğursuz yüzünüze lanetler!' derim. Bu ne medeniyettir! Dretnotlar, mitralyözler, 42'lik toplar medeniyetine lanet olsun!" dediğini naklettikten sonra sözlerini şöyle sürdürmektedir:

"Bir lahza için muhterem sanatdaşımın fikir ve içtihadını kabul edelim. Ticaret olmasın, dretnot olmasın, şarapnel olmasın, mitralyöz olmasın. Bunlarsız müstakil, müreffeh yaşamının imkânını küre-i arz üzerinde nerede bulacağız. İnsanların melek ve küre-i arzın âlem-i melekût olmasını arzu etmek hoş fakat boş bir arzudur. Bugünkü medenî milletlerin icat ve istimal ettikleri kahır ve müdafaa aletlerinden müstağnî ve müteneffir olarak milletler için müstakil, hür, taarruzdan

masûn, müreffeh yaşamanın yolunu keşfedecek kimse kâinatın en büyük resûl-i sulh u saadeti olacaktır. Helâk olmamak için, âlet-i ihlâke malik olmak zarureti en iptidâî hayattan bile ayrılmamış bir zarurettir. Bugünkü ve dünkü ve her zamanki tetkikler, müşahedeler, “faktum”lar, “mâ-vakaa”lar keskin ve fâci bir nur ile tenvir etmiş, göstermiştir ki ‘hak, devam eden kuvvetten başka bir şey değildir’...” (Abdullah Cevdet, 1914).

Açıktır görüldüğü üzere Abdullah Cevdet’in bu ifadelerinde Berktaş’ın “Sosyal Darwinizm, orman kanunu, en yırtıcıların hayatta kalma hakkı.” olarak nitelediği şeyi benimsediğine yahut onayladığına dair en ufak bir işaret bulunmadığı gibi bu realiteyi görerek aldığı pozisyon dolayısıyla onu insaniyet düşmanı olarak suçlamak da kelimenin tam anlamıyla abesle iştigal olur.

Bu cümleden olarak hemen bütün eserlerinde işte bu “orman kanunu” ve “en yırtıcıların hayatta kalma hakkı” gerçeğini bizzat gözlemledikleri yahut yaşadıkları somut olaylar üzerinden çeşitli biçimlerde tasvir ederek mensubu oldukları milleti sürekli uyarmaktan başka hiçbir amacı olmayan Mehmed Âkif ve Ömer Seyfeddin gibi millî değerlerimize karşı en olmayacak iftira ve yakıştırmalarda bulunmaktan çekinmeyen Berktaş, “canını dişine takarak” sürdürdüğü bu karalama kampanyasında son derece gülünç ve zavallı durumlara düştüğünü fark edemeyecek kadar öfkeli ve saldırgan bir tavır sergilemektedir! Zira “Bir ideolojinin, tarihsel kökeni ve çerçevesinin ötesine taşınmasında sanat ve edebiyat çok etkili. Bir insanlık anını alıp zamanın dışına çıkarıyorsunuz.” ifadesiyle -ki edebiyat bilmek herhâlde bu olsa gerek- “İstiklâl Marşı”ımızı “mazlum ulusluğumuz”un bir sembolü olarak görüp aşağılarken diğer yandan bütün yazılarında lafı sürekli tehcire ve sözde “Ermeni soykırımını”na getirerek bir başka insanlık anını ısrarla zamanın dışına çıkarıp Ermeni ulusunun mazlumluğundan bahsetmekte hiçbir sakınca görmemektedir! Dahası kendi deyimiyle “Ermeni soykırımı”nı kanıtlamaya çalışırken bu sefer “Bu vahşetin anıları, tabii resmi ‘ulusal bellek’te değil, ama o resmîyetin bastırıp yer altına itirmekle birlikte bütününüyle silemediği, daha yerel ve reel bir ‘toplumsal bellek’te devam ediyor.” (80) demekte ve bütün bu hezeyanlarına kanıt olarak daha evvel yine *Taraf* gazetesinde yazdığı “Nâzım, Ermeniler, bir Kolej hikâyesi” (Berktaş, 2009: 57-59) başlıklı bir başka yazısını göstermektedir! Dolayısıyla “Tarih ve edebiyat bilmeden teori kurmayı anlayamıyorum.” diyen Berktaş’ın tarih bilgisi ve edebiyat bilgeliğiyle nasıl bir teori kurduğuna biraz daha yakından bakmamız icap eder. Şöyle diyor Berktaş:

Ömer Seyfeddin, ... var olanı yansıtmaktan çok, olması gerekeni yaratır, inşa eder; millîyetçiliğin *gayet basit, hatta çocukça ihtiraslarına azamet* kazandırmaya çalışır.

İttihatçılıkta liberalizm düşmanlığı, Rum-Bulgar-Ermeni düşmanlığı, hümanizm düşmanlığı ve Tevfik Fikret düşmanlığı iç içedir. *Ashab-ı Kehfimiz* 1918’de basıldı. Uzunca girişinde Ömer Seyfeddin “bu küçük romanı beş sene evvel” yani 1913’te yazdığını söyler. Bunu şüpheyle karşılıyorum. *Ashab-ı Kehfimiz*’in alt başlığı “Bir Ermeni Gencinin Hatıraları”dır. Anlatıcısı, Hayikyan’ın arkasında durup not defterini dikiz ederken, (Türk milliyetçiliğine göre) Ermeniliğin iç dünyasını gözetlemiş oluruz ve onların bize ilişkin niyetleri ‘biz’im ‘onlar’a yaptıklarımızı (daha doğrusu, 1913 iddiasını kabul edersek, yapacaklarımızı) haklı çıkarmak için kullanılır. Hayikyan 20 Ağustos 1912’de defterine şu notu düşer:

“Rumların fikri, İstanbul’u, İzmir’i falan zapt edip bu on dört milyonu Kızılırmak’ın sağ tarafına atmak; Ermenilerin fikri, Büyük Ermenistan’ı teşkil edip, ne kadar Türk varsa hepsini Kızılırmak’ın sol tarafına atmak... Eğer bu iki millet aynı zamanda muvaffak olursa, Anadolu’da bir tane Türk kalmayacak, hepsi Kızılırmak’a dökülerek denize akacaklar. Lakin! Türkler de Rumlar, Ermeniler, hattâ Araplar, Arnavutlar gibi milliyetlerine sarılırsa! On dört on beş milyonluk toplu bir kuvvetin karşısında biz ne olacağız?”

Pratikte olan şudur: Kızılırmak’ın (ve Yeşilirmak’ın, Çoruh’un, Dicle’nin, Fırat’ın) sularına, 1915’te Türklerin kanı değil, kabileler halinde nehir kıyısına götürülüp bir daha geri gelmeyen binlerce, on binlerce Ermeninin kanı karıştı. Bu vahşetin anıları, tabii resmi “ulusal bellek”te değil, ama o resmîyetin bastırıp yer altına itirmekle birlikte bütünüyle silemediği, daha yerel ve reel bir “toplumsal bellek”te devam ediyor. (bkz. bu köşede, 12 Ocak 2008: “Nazım, Ermeniler, bir Kolej hikâyesi”). Bu bir yana 1913’te bütün bunlar öngörülebilir veya bu denli hissettirilebilir miydi? Balkan Savaşlarının (1912-13) daha yeni sona erdiği bir noktada, Türk milliyetçiliğinin düşman ve şeytanları arasında birinci sırayı Bulgarlar, ikinci sırayı Rumlar almıyor muydu? O an için Ermenilerin şeytanlaştırılması daha geri bir noktada değil miydi? Ömer Seyfeddin’in, 1908’in ilk ağızda benimsediği Osmanlılık vizyonu ve politikasına reddiyesini hemen tamamen Ermeni milliyetçiliğinin gizli emelleri etrafında örmesini mümkün ve gerekli kılacak noktaya ulaşmış mıydı?

2000 ilkbaharında Chicago Üniversitesindeki ilk Türk-Ermeni tarihçiler atölyesinde, yukarıdaki mülahazalarla (ve metinden örnekleri çoğaltarak) Ömer Seyfeddin’in *Ashab-ı Kehfimiz*’e 1913’e değil 1918’de şekil vermiş olabileceğini söylemiştim. Cihan Harbi sona ermiş, Ermeni soykırımı nedeniyle İttihatçılardan hesap sorulmaya başlamıştı. 1918-19 askerî mahkemesinde Ziya Gökalp “karşılıklı mukatele ettik” ifadesiyle Türk milliyetçiliğinin seksen yıllık savunma çizgisinin temellerini atacaktı. Ömer Seyfeddin’in *Ashab-ı Kehfimiz*’i ya 1918’de yazarak ya da belki daha eski bir taslağı adapte ederek, aynı amacı gütmüş olabilece-

ğini sanıyorum. *Our Eternal Enemies*'de (Ezeli ve Edebi Düşmanlarımız) -bitirebilirsem, bitirtirlerse- buna da yer vermeyi umuyorum. (79-81)

Burada Berktaş'ın özellikle "Ashâb-ı Kehfimiz" hikâyesinin yazılış tarihiyle ilgili tutarsız ve çelişkili ifadeleriyle hikâyenin yazılış amacına dair "bizim onlara yaptıklarımızı haklı çıkarmak" gibi son derece çarpık ve tarafgir yargısına değil bir tarihçi bilim insanı olarak "teori"sini desteklemek için nasıl kucaaklayıcı bir bilimsel yordam izlediğine dikkat çekmek istiyorum! Bu yüzden sıkıcı da olsa Berktaş'ın söz konusu hikâyeden alıntıladığı 1912 tarihli notla bu not üzerinden ürettiği soruları tekrar nakletmem gerekiyor.

Ashab-ı Kehfimiz'deki Hayikyan adlı Ermeni gencinin 20 Ağustos 1912 tarihli notu:

"Rumların fikri, İstanbul'u, İzmir'i falan zapt edip bu on dört milyonu Kızılırmak'ın sağ tarafına atmak; Ermenilerin fikri, Büyük Ermenistan'ı teşkil edip, ne kadar Türk varsa hepsini Kızılırmak'ın sol tarafına atmak... Eğer bu iki millet aynı zamanda muvaffak olursa, Anadolu'da bir tane Türk kalmayacak, hepsi Kızılırmak'a dökülerek denize akacaklar. Lakin! Türkler de Rumlar, Ermeniler, hattâ Araplar, Arnavutlar gibi milliyetlerine sarılırsa! On dört on beş milyonluk toplu bir kuvvetin karşısında biz ne olacağız?"

Bir tarihçi bilim insanı olan Halil Berktaş'ın 11 Eylül 2008 tarihli soruları:

1913'te bütün bunlar öngörülebilir veya bu denli hissettirilebilir miydi? Balkan Savaşlarının (1912-13) daha yeni sona erdiği bir noktada, Türk milliyetçiliğinin düşman ve şeytanları arasında birinci sırayı Bulgarlar, ikinci sırayı Rumlar almıyor muydu? O an için Ermenilerin şeytanlaştırılması daha geri bir noktada değil miydi? Ömer Seyfeddin'in, 1908'in ilk ağızda benimsediği Osmanlılık vizyonu ve politika-sına reddiyesini hemen tamamen Ermeni milliyetçiliğinin gizli emelleri etrafında örmesini mümkün ve gerekli kılacak noktaya ulaşmış mıydı?

Ve nihayet Ömer Seyfeddin'in *Ashâb-ı Kehfimiz* öyküsünden dört yıl evvel 1914'te yazdığı *Millî Tecrübeden Çıkarılmış Amelî Siyaset* adlı kitapçığında Halil Berktaş'ın bütün bu sorularının son derece açık ve net cevapları:

Türkiye'nin varlığıyla samimi olarak Türk, Arap ve Kürt unsurlarının alakası vardır. Başta Türkler olmak üzere bu unsurların millî mefkûrelerinde büyük farklar yoktur. Dilden sonra en mühim içtimai bağ dindir. 'Din' müessesesi bu üç unsuru ayrılmaz bir tarzda bağlamıştır. Azlığı teşkil eden Rumların, Ermenilerin millî mefkûreleri de gizli değildir.

Rumların millî mefkûresi: Yunanistan tarafından İstanbul zapt edildikten sonra eski Büyük Bizans İmparatorluğu'nu teşkil ve Türkleri 'Kızılırmak' nehrinin sağ tarafına atmasıdır... Millî edebiyatları, millî marifleri, millî şarkıları, hatta bütün gazeteleri, risaleleri bu uzak hayali terennüm eder.

Ermenilerin millî mefkûresi: Adetçe azlığı teşkil ettikleri hâlde hayali bir cüret ve edebî bir maharetle 'Ermenistan' namını verdikleri şarkî vilayetlerde Rusya'nın muavenetiyle bir 'muhtariyet' elde etmek ve Kürt unsurunu temsilden sonra Dikran'ın hükûmetini teşkil ile Türkleri 'Kızılırmak' nehrinin sol tarafına atmasıdır.

İşte Türkleri en aşağı dokuz yüz, bin senelik öz vatanları olan Anadolu'dan çıkarmaya çalışan iki emel, iki mefkûre... Fakat biri Anadolu'nun ortasından geçen Kızılırmak'ın sağına, biri yine bu ırmağın soluna atmak istiyor. Bu iki mefkûre hakikat olursa Garp Türkleri, yani Osmanlı Türkleri tamamıyla mahvolacaklar (Seyfeddin, 2001: 338; 2018: 447-448).

Başka söze ne hacet! "Tarih ve edebiyat bilmeden teori kurmayı anlayamıyorum." diyeceksiniz, "*Bilim kucaklamak, bütünsel çözümler getirmek zorunda.*" diyeceksiniz, sonra da canınızı dişinize takarak sözde "Ermeni soykırımı" siyasetiyle İttihat ve Terakki hükûmetinin işlediği bütün suçları önce Ömer Seyfeddin'e ve onun üzerinden bütün Türk milletine yükleyecek ve nihayet Türk milletinin bütün millî değerlerini aşağılama yarışına gireceksiniz! Bir tarihçi bilim insanı olan Halil Berktaş'a göre tarih bilmek de herhalde bu olsa gerektir!

Berktaş'ın Ömer Seyfeddin'i mahkûm etmek için kullandığı argümanların bilimle yahut bilimsellikle hiçbir alakası olmadığı açıktır. Nitekim bütün *Taraf* yazılarında, Ömer Seyfeddin'in bazı hikâyelerini kendi propagandist söylemlerini kanıtlamak için döndüre döndüre saçıp savuran Berktaş, "insanlık", "özgürlük", "evrensellik", "hümanizm" teraneleriyle âdeta emperyalist Batının sözcülüğünü yapmakta ve bunun için de Samuel Adams'ın "Düşmanlarını ve rakiplerini haksız çıkar ve onları o konumda tut!" (Davidson, 2018: 115) stratejisini çok sıkı bir şekilde takip etmektedir! Çünkü Trablusgarp Savaşından itibaren Millî Mücadelenin sonuna kadar neredeyse kesintisiz bir şekilde emperyalist Batıya karşı ölüm kalım mücadelesi veren Türk milleti, Berktaş'a göre "mazlum ulus" edebiyatı yapmakta ve bu suretle özellikle Ermeni ulusuna karşı işlediği "soykırım" suçundan aklanacağını sanmaktadır! Çok yanlış! Zira bizatihi bir zulüm makinası olan emperyalist Batının kuduz iştihası önünde Ermenilerin yahut başka herhangi bir milletin "insanîyet" namına hiçbir kıymetinin olamayacağı öteden beri çok büyük acılarla tecrübe edilmiş ve edilmekte olan çırpılçplak bir gerçektir! Bu itibarla

Türk milletinin hiçbir zaman “mazlum ulus” iddiası olmamıştır. Üstelik Damat Ferit Paşa hükûmetinin -ki Damat Ferit Paşa en büyük İttihatçı düşmanıdır- 12 Şubat 1919 tarihinde İtilaf devletlerine tebliğ ettiği muhtıradaki Ermeni olaylarıyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Babiali bu muhtırasında şu vilayetlerde vukua gelen şayan-ı teessüf vakayiin teferruatına girmek ve bu cinayetleri irtikâba âlet olan İslâmların mücrimiyetlerini tahfif eylemek emelinde değildir. Yalnız bu müessif hadiselere âlet olan İslamların ve Ermeni komitelerinin derece-i mesuliyetlerini tayin etmek üzere Türk ve Ermeni delegelerin de iştirakiyle tahkikat icrası için murahhaslar göndermeleri zımında İspanya, İsviçre, Danimarka, Felemenk, İsveç hükûmetlerine müracaat ettiğini İtilaf düvel-i muazzamasına ihbar eder. Maamafih elyevm haklarında tahkikat-ı düveliyye icra edilmekte olan ve bu vakayide medhaldar bulunan İslamların derece-i mesuliyetleri ne olursa olsun hükûmet-i Osmaniyye, Ermeni çetelerinin tehcir tedbirlerinden evvel bilhassa vilayat-ı Şarkiyenin Çar orduları tarafından işgalinden sonra bir milyondan fazla İslam katlettiklerini beyan eder. Bu cihet bitarafların şahâdetinden ve Rus ümerâ-yı askeriyyesinin raporlarından (Zeyl: A) müstebân olmaktadır.” (İkdam, 1919; Vakıf, 1919; Zaman, 1919).

Hâl böyleyken emperyalist Batılı devletler Osmanlı hükûmetinin bu talebine cevap vermediği gibi, Türkiye’nin “Ermeni soykırımı” iddialarını araştırmak üzere konuyla ilgili tarihçi bilim insanlarından uluslararası bir araştırma komisyonu kurulması için öteden beri yapmakta olduğu hiçbir çağrıya da kulak asmamışlardır! Bu yüzden *Ashâb-ı Kehfimiz* hikâyesindeki Hayikyan’ın notu münasebetiyle yukarıda naklettiğimiz soruları üreten ve hemen devamında “2000 ilkbaharında Chicago Üniversitesindeki ilk Türk-Ermeni tarihçiler atölyesinde, yukarıdaki mülâhazalarla (ve metinden örnekleri çoğaltarak) Ömer Seyfeddin’in *Ashab-ı Kehfimiz*’e 1913’ta değil 1918’de şekil vermiş olabileceğini söylemiştim.” (80-81) demek suretiyle de esasen kimlerin tezgâhında nasıl bir dokuma yaptığını açıkça beyan eden Berktaş, elbette “Acaba Türkler diğer milletlerden daha mı çok günahkârdır? Türklerden daha az günahkâr olduğu için onları taşlama hakkına sahip acaba kaç temiz el vardır?” (Mill, 1876: 6) kabilinden herhangi bir soruyu aklına bile getirmeyecek fakat “Cihan Harbi sona ermiş, Ermeni soykırımı nedeniyle İttihatçılardan hesap sorulmaya başlamıştı. 1918-19 askerî mahkemesinde Ziya Gökalp ‘karşılıklı mukatele ettik’ ifadesiyle Türk milliyetçiliğinin seksen yıllık savunma çizgisinin temellerini at[mıştır].” diyecekti!

Oysa 1918-1919 yılı Divan-ı Harb-i Örfî zabıtları ortadaydı. Dahası bir başka tarihçi bilim insanı olan Zafer Toprak, 2006 yılında yazdığı bir maka-

lede (Toprak, 2006) Ziya Gökalp'in böyle bir söz sarf etmediğini bütün delilleriyle açık bir şekilde ortaya koymuştu. Bununla beraber tehcir öncesinde, tehcir sırasında ve tehcirden sonra yaşanan vahim hadiselerin kelimenin tam anlamıyla bir "mukatele" olduğu da malumdu. Zira Darülfünun tarih müderrislerinden asker kökenli Ahmet Refik, 17 Aralık 1918-9 Ocak 1919 tarihleri arasında *İkdam* gazetesinde tefrika ettiği "İki Komite, İki Kıtıl" başlıklı bir yazı serisinde -ki bu yazıları aynı yıl yine aynı adla kitap hâlinde yayımlamıştır (Altınay, 1919)- tehcir sırasında bizzat yakından tanık olduğu bütün bu vahim olayları hiçbir tarafı kayırıp gözetmeksizin bütün çıplaklığıyla anlatma cesareti göstermişti. Üstelik bu kitaba yazdığı 16 Ocak 1919 tarihli mukaddimede "Bu kitap, fethedildiği mübeccel günlerden beri hiçbir düşman ayağı basmayan güzel İstanbul, İtilafçıların çizmeleri altında çiğnendiği bir zamanda yazılmıştır. Mundericâtı, bu devri yaşayanlarca vakıa malum şeylerdir; fakat yüz sene sonra gelecek bir müverrih için bu ufak kitap hakikati bütün fecialarıyla gösterecek bir vesika olacaktır." demektedir. Ayrıca dönemin gazetelerinde buna benzer daha başka muteber yazılar da vardı. Mesela II. Meşrutiyetin ilanından sonra dahiliye nazırlığı ve sonra Erzurum, Halep ve Konya valiliklerinde bulunduğu için Ermeni meselesini çok yakından bilen Mehmed Celal Bey -ki en son Konya valiliği sırasında tehcire mukavemet ettiği için görevden alınmıştır- *Vakit* gazetesinde yayımladığı tehcirle ilgili yazılarında (Mehmed Celal, 1918, 1918b, 1918c) şahit olduğu olayları nasıl görmüşse o şekilde anlatmıştır. Fakat sıcağı sıcağına kayda geçirilmiş olan bu tür vesikaları görmezlikten gelen Berktaş, kimi arkadaşlarının dedelerinden duyarak kendisine naklettiklerini söylediği bazı münferit hikâyelerle Nâzım Hikmet'in "Akşam Gezintisi" adlı şiirindeki "*bakkal karabetin ışıkları yanmış/ affetmedi bu ermeni vatandaş/kürt dağlarında babasının kesilmesini/fakat seviyor seni çünkü sen de affetmedin/bu kararı sürenleri Türk halkının alınına*" dizelerini "Ermeni soykırımı" iddiasına kanıt olarak göstermekte ve böylece kendi çarpık propagandası adına Nâzım Hikmet'in Türk ve dünya kamuoyundaki edebî ve siyasî şöhretinden istifade etmektedir! Oysa gerek Ahmet Refik'in gerekse Mehmed Celal'in bizatihi tanık olarak sıcağı sıcağına anlattıkları, Nâzım Hikmet'in bu dizelerinden çok daha ağır ve çok daha acı vericidir! Ama bu şahsiyetler, propaganda âleti olarak kullanılabilecek şöhrete sahip olmadıkları için elbette işe yaramayacaklardı! Bu yüzden Berktaş, bütün bu propagandist yazılarında Nâzım Hikmet ile Tefvîk Fikret'i birer stratejik enstrüman olarak kullanmaktadır!

Bu cümleden olarak Ömer Seyfeddin'in, *Ashâb-ı Kehfimiz* hikâyesinin girişinde "İçindeki fikirler sırf Tanzimat ilhamları olduğu için herhangi bir zata atfederek şahsi 'enmuzeç'ler çizmeye çalışmamıştım." şeklindeki açıklamasına rağmen Berktaş, "Doğru değil. 'Osmanlı Kaynaşma Derneği'nin

kurucularından Şair Sait Bey, gayet belirtik olarak Tevfik Fikret'tir." demekte ve şöyle devam etmektedir:

Bir yerde Ömer Seyfeddin, Sait Beyi Hayikyan'a övdürtür: "Bu çok değerli bir adam; hakikaten şiarı: 'Milletim kavm-i beşerdir, vatanım rû-yı zemin' olan bir âlim." Fikret 'Haluk'un Amentüsü'nü *Halûk'un Defteri* (1911) kitabına koymuştu. Ömer Seyfeddin'de ise Sait Bey, "gayri millî" edebiyatın "hakikaten bir şaheseri" olan şiirini o kahrolası *İnsanlık* mecmuasının 1913'teki ilk ve tek sayısında yayınlar. Daha açık söyleyecek olursak, Tevfik Fikret, Ömer Seyfeddin'in muhayyel *pogrom*'unun hedefleri arasındadır." (83-84).

Evvela Tevfik Fikret'in "Halûk'un Amentüsü" adlı şiirinde böyle bir dize yoktur. Dahası Tanzimat edebiyatının kurucusu sayılan İbrahim Şinasi Efendiye ait olan bu dizenin orijinali de "Milletim nev-i beşerdir vatanım rû-yı zemîn" (İbrahim Şinasi, 1310: 56) şeklindedir. Fikret'in "Halûk'un Amentüsü" adlı şiirindeki dize "Toprak vatanım, nev-i beşer milletim..." (Tevfik Fikret, 1911: 25) biçimindedir. Bununla beraber hikâyede "İnsanlık" adıyla geçen gazete, İştirakçi Hilmi adıyla tanınan Hüseyin Hilmi'nin 18 Ağustos 1910 tarihinden itibaren aynı yıl içinde ilk iki sayısını "Sosyalizm efkârına hâdim insaniyetperver haftalık gazetedir"; son üç sayısını da "Osmanlı Sosyalist Fırkasının nâşir-i efkâridir" alt başlıklarıyla toplam beş sayı çıkardığı *İnsaniyet* adlı gazeteye telmihen kullanılmıştır. Bir başka deyişle gerçekte "İnsanlık" adlı bir gazete de mevcut değildir. Zira İştirakçi Hilmi, sahibi olduğu *İştirak* gazetesinin hükûmet tarafından kapatılması üzerine 18 Ağustos 1910 tarihinden itibaren bu gazeteyi *İnsaniyet* adıyla çıkarmaya devam etmiştir. Fakat o sırada hükûmetin *İştirak* gazetesine verdiği kapatma cezası kaldırılmış ve *İnsaniyet* gazetesi, ikinci sayısında yayımlanan "*İnsaniyet*"imizin ilk nüshasında yazdığımız vechile gazetemizi Divan-ı Harb-i Örfice tatil edilen *İştirak* gazetesi yerine çıkarıyorduk. Hâlbuki ahîren Divan-ı Harb-i Örfice verilen ve âtide münderic karar üzerine *İştirak* gazetesi önümüzdeki haftadan itibaren neşrolunacağından biz icabında yine çıkmak üzere şimdilik bilihtiyar tatil-i neşriyat ediyoruz." (*İnsaniyet*, 1910: 15) ihtarıyla yerini tekrar *İştirak* gazetesine bırakmıştır. O zamana kadar *İştirak* gazetesinin başlığı altında yer alan "Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar" epigrafı *İnsaniyet* gazetesinde "Milletim nev-i beşer vatanım rû-yı zemîn" ibaresine çevrilmiş ve bu ibare, *İnsaniyet*'ten sonra sadece üç sayı yayımlanan *İştirak* gazetesinde, *İnsaniyet*'in daha sonraki üç nüshasında ve nihayet bu gazetelerin yerine tamamı ancak iki sayı çıkan *Sosyalist* gazetesinde de aynı şekilde kullanılmıştır. Bununla beraber *İnsaniyet* gazetesi ilk sayısında kamuoyuna şu ifadelerle takdim edilmiştir:

Bu gazete, cins ü mezhep farkı gözetmez; Türk, Rum, Arap, Ermeni, Arnavut, Kürt, Çerkez, Yahudi, Laz olduğu gibi -menâfi-i vatan haleldar olmamak şartıyla- bütün insaniyetin efrâd-ı muhtelifesi (Fransız, Amerikalı, İngiliz, Çinli, Avusturyalı, Hintli, Brezilyalı, Martinikli) ona göre birdir. Onun veche-i azîmetini şu mısra tayin edebilir: *Milletim nev-i beşerdir vatanım rû-yı zemîn* (İnsaniyet, 1910b: 1).

Hâl böyleyken Halil Berktaş'ın *Ashâb-ı Kehfimiz* hikâyesindeki şair Sait Beyi salt Tevfik Fikret'e indirgemesi, yukarıda söylediğim gibi esasen "Ermeni soykırımı" iddialarını güçlendirmek üzere Fikret'i bir enstrüman olarak kullanma politikasının gereğidir. Zira Berktaş'a göre Tevfik Fikret, zaten *Ashâb-ı Kehfimiz* hikâyesinde "Bir bakıma 4 Aralık 1945 (Tan Matbaası) ve 6-7 Eylül 1955 gibi *pogrom*'ların da senaryosunu yazmış" (83) olan Ömer Seyfeddin'in "muhayyel *pogrom*'unun hedefleri arasında" (84) yer almaktadır!

"Biz" Soykırım Yaptık, "Onlar" Yerel Ölçekli Etnik Temizlik!

Siyaset bilimine göre herhangi bir propagandist söylemde kamuoyunu yanıltmak için daima muğlak, çelişkili ve manipülatif bir strateji takip edilir. Bu yüzden mesela "soykırım" ifadesi yerine "etnik temizlik" ifadesi kullanılarak yapılan katliamlar neredeyse mazur gösterilmek istenir (Heywood, 2014: 3). Bu cümleden olarak bütün *Özgürlük Dersleri* boyunca "biz"i daima "soykırım" yapmakla suçlayan Berktaş, nadiren de olsa Bulgar, Rum, Sırp ve Ermenilerin yaptıklarına dil ucuyla değinmek zorunda kaldığında, "onlar"ın yaptıklarını "yerel ölçekli etnik temizlik" olarak nitelemektedir! Hatta Türkler öylesine vahşi ve barbar bir kavimdir ki Ömer Seyfeddin'in özellikle *Primo Türk Çocuğu* ve *Beyaz Lale* adlı öyküleri bu vahşetin en bariz kanıtlarıdır! Nitekim *Primo Türk Çocuğu* öyküsünün başkahramanı Kenan'ın Avrupa'da tahsil gördükten sonra bir memuriyetle İzmir'e gittiğinden bahseden Berktaş, hikâyede İzmir isminin geçiyor olmasını fırsat bilerek sözü hemen İzmir'in işgalden kurtarıldığı 1922 yılına getirmekte ve "O dönemdeki lakabıyla *Gâvur İzmir*, Türk milliyetçiliğinin nefret ettiği bir komprador şehridir. Tâ 13-17 Eylül 1922'deki büyük yangınla günahlarından arındırılincaya; bir zamanların büyük Rum ve Ermeni mahalleleri önce kapkara bir yangın yerine dönüşünceye ve sonra üzerlerine Fuar-Kültürpark oturtuluncaya kadar. İstenmeyen bir tarihin silinmesinin bundan daha çarpıcı, daha fiziksel bir ifadesi olamaz." (86) demektedir. Bu ifadelerin *Primo Türk Çocuğu* hikâyesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Ama Berktaş'ın Ömer Seyfeddin'i ve onun üzerinden bütün bir Türk milletini suçlamak ve aşağılamak için nasıl bir strateji takip ettiğini göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir. İnsaniyet ve fazilet laflarını dilinden düşürmeksizin Ömer Seyfeddin'i "her türlü evrenselci hümanizme beslediği müthiş nefret"-

le suçlayan bir insanın Türk milletine karşı bu denli kin ve nefret beslemesi herhalde patolojik bir arıza olmalıdır! Zira İzmir’i Türkler yakmışsa bu vahim durumu “Gâvur İzmir”, yahut “istenmeyen bir tarihin silinmesi” gibi saçma sapan gerekçelerle izah etmek mümkün değildir. Gerekçenin mantıklı ve makul olması icap eder! Ama Berktaş için mantık ve makuliyetin hiçbir anlamı yoktur! Çünkü Türk ordusunun 26 Ağustos 1922 tarihinde başlattığı Büyük Taarruzda Yunan ordusuyla Ermeni ve Rum çetelerinin işgal ettikleri bölgeleri boşaltırken ortalığı nasıl yangın yerine çevirdiklerini görmek istemez! Oysa Berktaş’ın gerçek tarih olarak nitelediği “toplumsal bellek” hesaba katılmasa bile dönemin gazetelerinde “onlar”ın yaptıkları katliamlar bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir. Kaldı ki Türk basınında Ruşen Eşref, Halide Edib, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Asım Us, İlhan Berk ve daha birçok yerli yazarın canlı tanıklıkları, ordu kumandanlarının sıcağı sıcağına çektikleri yüzlerce telgraf ve daha sonradan yazılan muhtelif hatıralar bir yana özellikle Pierre Loti, Claude Farrer ve Lord Kinross gibi bazı ecnebilerin konuyla ilgili olarak yazdıkları da açık birer kaynak olarak orta yerde durmaktadır. Hâl böyleyken mesela *Times* gazetesi İstanbul muhabirinin “Smirna [İzmir] yangınının dehşet verici hikâyeleri İzmir’den buraya gelen İngiliz vatandaşları tarafından anlatılıyor. Gördüğüm herkes, yangının Türk komutanlar tarafından kasıtlı olarak ‘Giaur İzmir’i’ (İnfidel Smyrna) yok etmek amacıyla planlandığına inandıklarını söylüyorlar...” (*The Times*, 1922: 10) şeklindeki haberi gibi mesnetsiz bir ecnebi inancının sözcülüğünü yapan Berktaş, yangının Ermeniler tarafından kasıtlı olarak çıkarıldığını delilleriyle birlikte ortaya koyan 22 Eylül tarihli resmi raporu da (*Âhenk*, 1922) göz ardı etmektedir. Ona göre kim ne derse desin, ortaya ne türlü deliller konulursa konulsun İzmir’i Türkler yakmıştır!...

Yazısının girişinde “Mehmed Âkif’i ve Ömer Seyfeddin’iyle 1908-18 kuşağı ‘medeniyet’i kâh ‘kahbe’ kâh ‘tek dişi kalmış canavar’ diye nitelemek noktasına varmıştı...” ifadesiyle Mehmed Âkif ve Ömer Seyfeddin’i yine bilinçli bir şekilde aynı anda zikreden Berktaş, *Primo Türk Çocuğu* hikâyesi hakkında şu tespitlerde bulunuyor:

Primo, Ömer Seyfeddin’in sanatının doruklarından. Çok işlenmiş, fazlalıkları atılmış; kapsamlı ama sarkmayan, gergin ve gerilimli bir bütünlüğe kavuşturulmuş. ... Nasıl bakarsanız bakın, tematik bakımdan da belki en komple hikâyesi Ömer Seyfeddin’in. Neredeyse tek başına bir Türk milliyetçiliği kütüphanesi. İttihatçı yazarının Sosyal Darwinist milliyetçiliği ve buna bağlı olarak her türlü evrenselci hümanizme beslediği müthiş nefret, en berrak şekliyle *Primo*’da ortaya çıkar. ... Kenan ‘daima fazilete, insaniyete hizmet ettiğini haykıran’ İngiliz ve Fransızların Afrika ve Asya’da işlediği cinayetleri düşünerek gaflet uykusundan uyanır. ... Peki, fazilet ve insaniyet konusunda, nedir Kenan’ın ulaştığı

yeni gerçek? Emperyalizmin ikiyüzlülüğünün teşhiri yoluyla, daha derin ve tutarlı bir insanlık anlayışı mıdır? Yoksa erdem ve insanlık kavramlarının toptan inkârı mıdır? (85-87).

Ömer Seyfeddin 1911 yılında *Genç Kalemler* dergisinde yayımladığı *Primo Türk Çocuğu* hikâyesinde emperyalist Avrupa'nın "fazilet ve insaniyet" namına Asya ve Afrika'da nasıl katliamlar yaptığını bütün çıplaklığıyla gözler önüne seriyor ve istikbale matuf son derece isabetli öngörülerde bulunuyordu. Oysa Ömer Seyfeddin, her ne kadar tarihe büyük bir merakı olsa da Berktaş gibi tarihçi bir bilim insanı değildi! Fakat Ömer Seyfeddin'in bu hikâyede bir asrı aşkın bir zaman evvelinden bugün yaşamakta olduğumuz bütün iç ve dış siyasî sorunların esasına, ana bileşenlerine ve tarihsel gelişim sürecine ilişkin yaptığı son derece isabetli tespit ve öngörülerine dair bir bölümü burada nakletmeliyim:

Daima fazilete, insaniyete hizmet ettiğini haykıran bu millet (Fransızlar) yüz senedir Afrika'yı kana boyuyor, ... asude şehirleri, sakin yuvaları seri ateşli toprakla yıkıyor, hiçbir kabahati olmayan koca bir milleti esir yapıyor; vatanlarını, mallarını çalıyor; ırzlarını, hayatlarını, ruhlarını zapt ediyordu. Cezayir, Tunus, Sahra-yı Kebir, Senegambi, Madagaskar ve ilh... Son fethettikleri yerle, zavallı Fas'la Avrupa'daki kendi vatanlarının yirmi mislinden ziyade bir araziye sahip olmuş bulunuyorlardı. Bu gaddar Avrupa'nın sathı ancak on milyon kilometre murabbaydı. Hâlbuki Afrika'daki Fransız müstemlekesi on milyon üç yüz bin kilometre!.. İnsaniyete Fransızlardan daha ziyade hizmet etmek fikrinde bulunan İngilizlerin yalnız Afrika'daki müstemlekesi on milyon kilometre murabbайдan biraz eksikti. Bir vakitler... umumî sulhtan en çok bahsedildiği zaman, meşrutiyete, hatta cumhuriyete malik en muntazam idareli, küçük, fakat gayet namuslu hükûmetçeğizin üzerine aç ve kudurmuş bir hayvan gibi atılmış, onu çatır çatır paralayarak yutmuştu. Zavallı Transval'in yalnız bir günahı vardı: Zenginliği, altın madenlerinin bol bulunması!.. Almanya, İspanya, hatta Portekiz ve Belçika'nın da cesim müstemlekeleri vardı. İşte Afrika taksim olunmuştu. Bu, o kadar aşikâr ki... koca kıtada ancak Habeş ve Liberya gibi bir iki yerli ve müstakil hükûmetçeğiz kalmıştı. İtalya'ya da müstemlekesi dar gelmişti... Şimdi beklenilmeyen, ümit ve tahayyül olunmayan bir dakikada Trablus'a saldırıyor, elli senedir süren "Afrika'yı Latinleştirmek" faciasının son perdesini açıyor... yahut kapıyordu! Bu nasıl insaniyet idi? Bu insaniyetin vahşilikten, barbarlıktan, yamyamlıktan ne farkı vardı!.. Silahsız Afrika'yı tamamıyla zapt eden bu yırtıcı, insafsız, müthiş Avrupalılar Asya'yı da paylaşıyorlar, bu tecavüzlerine soğukkanla, "Şark meselesi!" diyorlardı. Milyonlarca adamı insan yerine saymıyorlar, on-

lara hayvanlardan daha aşağı muamele ediyorlardı. Kendi memleketlerinde yalancıkıtan gülünç insanîyetler gösteren, şefkat pazarları, şefkat müesseseleri tesis hatta hayvanları himaye cemiyetleri teşkil eden bu dolandırıcı, alçak Avrupalılar; zavallı Çin ahalisinin sıhhat ve afiyetini, neslinin istikbalini muhafaza için afyonu menedince, birden kuduruyorlar, bütün alacalarını meydana çıkarıyor, “Ticaretimize ziyan gelir!!!” diye bu talihsiz hükûmeti sıkıştırıyor, korkutuyorlar, tekrar afyonu müsaade ettiriyorlardı... Ticaretlerini üç yüz milyon insanın sıhhat ve afiyetinden, istikbalinden daha kıymetli görüyorlar, üç yüz milyon Çinliye memleketlerindeki köpekler kadar ehemmiyet vermiyorlardı. İngiltere Hindistan’ın kanını emiyor, bütün hazinelerini Avrupa’ya taşıyor, iki yüz doksan beş milyon insanı hizmetçi hayvanlar, yani at ve eşek gibi her haktan mahrum, kendi hesabına çalıştırıyor; Rusya Türk yurdunu akla gelmez gaddarlıklarla çiğniyor; İngiltere ile üç bin senedir yaşayan kadim bir milleti, viran olan İran’ı haritadan silmek, yeryüzünden kaldırmak için ittifak ediyorlardı... Türkiye’nin taksimi de muhakkaktı. Çünkü Asya yağmasına onu engel görüyorlardı. Evvela onu zayıf bırakmak, mahvetmek lazımdı. Hemen bir asır evvel Avrupalılar aleyhimize kalkmışlar, Navarin’de donanmamızı yakarak Yunanistan’ı icat etmişlerdi. Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Şarkî Rumeli; Cezayir, Tunus, Kıbrıs, Mısır, Sudan yağmaları birbirlerini takip etmiş, nihayet son idam kararımız Reval Mülakatı’nda verilmişti. Meşrutiyet ilan edilince sözde bu karar tehir edildi. Hâlbuki bu tehir tamamıyla yalandı... Bizi dünya yüzünden kaldırmak için çizilen plan duruyordu; Bosna-Hersek zorla alındı. Meseleler yine bakıydı: Makedonya meselesi, Arnavutluk meselesi, Girit meselesi, Boğazlar meselesi, Şarkî Anadolu meselesi, Mezopotamya meselesi, Irak meselesi, Suriye’nin istiklali meselesi, Arabistan meselesi ve ilh... (Ömer Seyfettin, 2011: 270-272; 2020: 253-254).

Esasen emperyalist Batılı devletlerin bütün Türk ve İslâm coğrafyasını paylaşarak sömürge hâline getirme hayallerinin neredeyse bin yıllık bir tarihi vardı. Nitekim bunun için 1281 ile 1913 yılları arasında hazırladıkları 100 ayrı proje, söz konusu emperyalist iştihanın en somut kanıtıydı (Djvara, 2017). Bununla beraber Almanya ve Rusya da dahil olmak üzere bütün Avrupa devletlerinin yaklaşık iki yüz yıldır Osmanlı İmparatorluğunu parçalayıp dağıtma ve onun mirasına konma stratejilerinin genel adı olan “Şark Meselesi”, Birinci Dünya Harbinin başladığı tarihe kadar -ki bu harbin esasen İngiltere ile Almanya’nın sömürge alanı ve miras paylaşma dalaşından kaynaklandığı bilinmektedir- büyük ölçüde İngiliz diplomasisinin kontrolü altında ve İngiltere’nin sömürü-politiğine uygun şekilde geliyordu. Bu yüzden Ömer Seyfeddin’in 1911 yılında yazdığı bu hikâyedeki öngörüler ve özellikle de

“Türkiye’nin taksimi de muhakkaktı. Çünkü Asya yağmasına onu engel görüyorlardı. Evvela onu zayıf bırakmak, mahvetmek lazımdı.” cümlesi, Birinci Dünya Harbinin sonuna doğru *Times* gazetesinde yayımlanan bir makalede neredeyse aynı kelimelerle tescillenerek şerh edilecek ve “Almanya’nın Asya’ya dair bütün ümitleri harpten sonra Türkiye’den edeceği istifadelere bağlıdır. Almanya harpten sonra Asya’da rakibimiz kesildiği takdirde garp cephesinde Belçika ve Fransa’yı kurtarmış olsak bile bu büyük harbi kati surette kaybetmiş olacağız! Buna mâni olmanın tek yolu Türkiye’yi mahvetmektir! Başka yolu yoktur!..” (*The Times* 1918: 9) denilecekti! Nitekim o gün bugündür yaşamakta olduğumuz tecrübeler de ortadaydı. Hâl böyleyken bir tarihçi bilim insanı olan Halil Berktaş, *Primo Türk Çocuğu* hikâyesinden Ömer Seyfeddin’in “her türlü evrenselci hümanizme” karşı müthiş bir nefret beslediği ve “fazilet”, “erdem” ve “insanîyet” gibi kavramları “toptan inkâr” ettiği sonucunu çıkarmaktadır! Aklın, mantığın, bilimsel usullerin ve bütün yorum ve aşırı yorum imkânlarının sınırlarını tecavüz eden böyle bir söylem karşısında ne denebilir ki! Berktaş’ın “tarih”, “edebiyat” ve “kucaklayıcı bilim” anlayışıyla vardığı sonuç maalesef budur!...

Ömer Seyfeddin’i insanîyet, fazilet, erdem gibi mübeccel kavramlara düşman ilan etmekle yetinmeyen Berktaş, aynı zamanda onun cehaletini de gözler önüne sermektedir! Zira hikâyeden naklettiği “O [Kenan] hiç harbi sevmezdi. ‘Harb hayattır!’ diyen feylesofun kırmızı bir canavardan başka bir mahluk olamayacağını iddia eder, uzviyattaki ‘mücadele’ fiilinin içtimaiyatta, insanlıkta da lazım ve mecburi bulunduğunu fenle, tecrübe ile gösteren Darwin’den nefret ederdi.” cümlesinin altına, “Darwin’in kendisi böyle bir şey göstermedi. Bu sıçrama Darwin’in değil Ernest Haeckel gibi vulgarizatörlerininindir. Ömer Seyfeddin de bir Haeckel hayranıydı. Özellikle evrim teorisini Haeckel yorumuyla biliyor ve Darwin’le özdeş sanıyordu.” (88) notunu düşmektedir! Berktaş’a göre Ömer Seyfeddin, Darwin’in evrim teorisini bilmediği gibi Ernest Haeckel’in evrim yorumunu Darwin’in evrim teorisi zannedecek ve üstelik bir Darwin vulgarizatörü olan Haeckel’e hayranlık duyacak kadar cahil bir adamdır! Oysa Ömer Seyfeddin, herhangi bir eserinde, herhangi bir münasebetle “Ernest Haeckel” adından bir kere olsun bahsetmiş değildir! Dolayısıyla burada sadece “Bir insan, adını bile duymadığı bir başka insana nasıl hayran olabilir?” sorusunu sormakla yetinmek gerekir!...

Gel gelelim bir tarihçi bilim insanı olan Berktaş, “Ömer Seyfeddin’in Balkan hikâyelerinde hep ‘onlar’ın ‘biz’e yaptıkları anlatılır, ‘biz’im ‘onlar’a neler yapmış olabileceğimizden asla söz edilmez. Tarih müfredatımız ve ders kitaplarımızda, her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu doğal kabul edilir; Bulgar, Sırp ve Yunan topraklarında ne aradığı(mız) hiç sorulmaz, sorgulanmaz, sorsallaştırılmaz.” (101) diyebilmektedir! Berktaş’ın bütün *Özgürlük Dersleri*

boyunca insaniyet ve fazilet adına yapageldiği laf cambazlıklarının herhalde en gülünç olanlarından biri de budur. Zira yeryüzündeki herhangi bir milletin tarih kitaplarında, ders kitaplarında, müfredatında yahut edebiyatında başka milletlere neler yaptıklarını anlatan hiçbir örnek yoktur! Çünkü bu, eşyanın tabiatına aykırı bir durumdur. Kaldı ki dünya literatüründe bu cinsten tek bir numune dahi bulunsaydı, Berktaş realiteyle hiçbir alakası olmayan bu akıl ve mantık dışı argümanını tahkim etmek için onu mutlaka büyük bir zevkle kullanır ve söylediklerinde de haklılık payı olurdu! Ama onun asıl amacı bütün yazılarında sözü daima “Ermeni soykırımı”na getirmek olduğu için kullandığı dolgu malzemelerinin pek bir ehemmiyeti yoktur. Zira bir sonraki yazısına “Demiştim ki: Ömer Seyfeddin’in Balkan öykülerinde bizim ötekilere yaptıklarımız atlanıp, hep bize yapılanlar vurgulanır.” cümlesiyle başlayan Berktaş, sözlerini şöyle sürdürmektedir:

Bulgaristan’daki 1876 Nisan kalkışmasını alalım. Bulgar milliyetçileri Müslüman komşularına da saldırdı ve zulmetti. Ardından bastırma harekâtı geldi. 1915 öncesindeki Ermeni tenkilleri gibi bu da ne Ömer Seyfeddin’de ne ders kitaplarımızda zikredilir. Osmanlı başıbozukları katliam üzerine katliam düzenledi. Kan dökümü Batak dağ köyünde doruğuna vardı. Toplam 12.000 kadar Bulgar kıyıma uğradı. Avrupa’da kıyamet koptu. Ölü sayısı açık artırmaya uğradı. Bulgar milliyetçiliği rakamı yüz binlere çıkardı (bu da Ermeni milliyetçiliğinin 1915 soykırımında can verenleri 600.000 dolaylarından 1.5 milyona tırmandırmasını ... andırır. ... Batak’tan sonra 1877-78 Savaşı (93 Harbi) patlak verdi. Rus ordularıyla birlikte ilerleyen Bulgar çeteleri, yerel ölçekte etnik temizlik uyguladı. Benzer olaylar, Osmanlı ordularının Balkan Harbindeki bozgunlarından sonra da yaşandı. Ömer Seyfeddin ‘vatani hikâye’ üst başlığını koyduğu *Beyaz Lâle*’de, bu süreçte sadece Balkan Müslümanlarının başına gelenleri anlatır... (103).

Demek ki Bulgar milliyetçileri 1876 kalkışmasında Müslüman komşularına da “saldırmış ve zulmetmiş”, 93 Harbinde Bulgar çeteleri “yerel ölçekte etnik temizlik” uygulamış, Balkan Harbinde de benzer olaylar yaşanmış. Buna mukabil Osmanlı başıbozukları 1876 Bulgar isyanında, tıpkı “1915 soykırımında” Ermenilere yaptıkları gibi “katliam üzerine katliam” düzenlemiş ve “Kan dökümü Batak dağ köyünde doruğuna” varmış! Hâl böyleyken Ömer Seyfeddin bu süreçte üstelik “vatani hikâye” üst başlığıyla yayımladığı *Beyaz Lâle*’de ne yazık ki sadece Balkan Müslümanlarının başına gelenleri anlatmış! Bununla beraber Ömer Seyfeddin’in hikâyelerindeki bazı motifler üzerinden milliyetçilikle pornoculuk arasında “ideo-politik” bir ilişki kurduktan sonra “Psikolog değilim; çözemem bundan ötesini.” (109) diyen Berktaş, “bundan

ötesini” esasen Freud’u bile gölgede bırakacak kadar büyük bir maharetle çözümlemiş görünmektedir! Zira Berktaş, Ömer Seyfeddin’in *Beşeriyet ve Köpek* hikâyesinde -artık nasıl bir münasebet kurduysa- “hayvanlarla seksin (*bestialism*) kıyısında” dolaştığını, *Beyaz Lâle*’deki bazı tasvirlerinde “bir *voyeur*, bir röntgenci tavrı” sergilediğini ve “*Bomba*’da, sosyalist Boris’in karısı Magda’yı anlatışına, başından itibaren kendi erotik his ve heveslerini, hem de dönemin ölçüleri içinde pornografik sayılabilecek bir üslupla” (109-110) yansıttığını söylemektedir! Dahası *Beyaz Lâle* hikâyesinde Bulgar subayı Radko’nun bir Müslüman Türk kızına tecavüz ettiği sahnelerden bazı alıntılar yaparak “Bunlar acaba ‘düşman’ Radko’yla birlikte Ömer Seyfeddin’in de düşleri olabilir mi?” diye sormakta ve böylece Ömer Seyfeddin’de saptadığı “röntgencilik”, “pornoculuk” ve “bestialism” gibi birtakım iğrenç cinsel sapkınlıklara nihayet bir de “nekrofil” eklemektedir!

Özgürlük Dersleri’nde Ömer Seyfeddin’i sık sık Mehmed Âkif’le birlikte anmaya devam eden Berktaş, “Korkma!” hitabıyla başlayan İstiklâl Marşı’mıza ve Ömer Seyfeddin’in sözüm ona “insanlık” ve “fazilet” mefhumlarına karşı “nefret” ve “kin” dolu hikâyelerine atıfta bulunarak Türk milletinin korku ve nefret üzerinden inşa edildiğini ve bu görevi de “öncelikle Mehmed Âkif, Ahmet Refik ve Ömer Seyfeddin gibi şair, yazar ve popüler tarihçilerin” üstlendiğini ileri sürmekte ve sözlerini Ömer Seyfeddin’i işaret ederek “Sonuncusu, denemelerinin birinde (mealen) ‘Eğer Türksen Türk gibi yaşar, düşünür, hisseder ve davranırsın’ der. Hayır, gerçek bunun tam tersi. Türklük genetik değil kültürel...” (139) şeklinde sürdürmektedir.

O hâlde biz de sondan başlayalım: Ömer Seyfeddin’in bu ifadesinde Türklüğün kültürel değil de genetik olduğuna dair herhangi bir iması var mı? Kaldı ki Ömer Seyfeddin’in hangi yazısına bakılırsa bakılsın Türklüğü daima “din ve dil birliği” esasına dayandırdığı ve dolayısıyla Müslüman olmayan Türkleri Türk milletinden saymadığı ortada değil mi? Bu yüzden “Hayır, gerçek bunun tam tersi.” diye başlayan ve ilerisi her zaman olduğu gibi yine “Bulgar, Rum ve Ermenilere uyguladığımız soykırıma” çıkan laf cambazlıklarıyla oyalanmaya gerek görmüyorum. Ancak bir tarihçi bilim insanı olan Berktaş’ın bu hikâyelerin ve İstiklâl Marşı’nın yazıldığı tarihsel sürecin siyasi ve toplumsal gerçeklerinden -tabi Ermeni soykırımı, Bulgar ve Rumlara yaptıklarımız hariç!- tamamen kopuk olduğunu belirtmem gerekir. Bir milletin İstiklal Marşı “Korkma!” hitabıyla başlar mıymış? Asıl amaç milleti korkutmakmış! Korku ve nefret üzerinden bir millet inşa etmekmiş! Hayır, gerçek bunun tam tersi! Zira özellikle Mondros Mütarekesinden sonraki süreçte Avrupa basınına şöyle bir göz atmak bile Wilson Prensiplerinin 12. maddesine rağmen emperyalist Batılı devletlerin bütün Türk milletini nasıl mahvetmek istediklerini ve Türk kamuoyunda işgalci devletlerin bize hayat hakkı tanıyıp tanımayacak-

larına dair nasıl bir kaygı ve korkunun hâkim olduğunu görmek için yeterlidir! İstiklal Marşı'mızın "Korkma!" hitabıyla başlaması işte bu acı realiteye karşı Türk milletinin moral motivasyonunu diri tutmak içindir. Dolayısıyla bu hitabın, artık her ne demekse "ortaya korkutulmuş, korkması söylenmiş bir millet çıkarmak" (139) amacına matuf olduğunu ileri sürmek, herhalde abesle iştigalin en bayağı örneklerinden biri olsa gerektir. Devamında sözü yine "soykırım" meselesine getiren Berktaş, "*Beyaz Lâle*'nin seçici, abartılı, mutlak korku ve nefretinden" bahisle "böyle bir mağduriyet haklılığı olmadan vahşet olmaz, etnik temizlik olmaz, soykırım olmaz; 'onlar'ın 'biz'e yaptıkları ve yapabileceklerinin korkusu olmadan da gene vahşet olmaz, etnik temizlik olmaz, soykırım olmaz. Soykırımlar cesarettten, özgüvenden doğmaz. İster gerçek ister hayali korkudan, güvensizlikten doğar." (142) kabilinden birtakım evlere şenlik bilimsel dersler çıkarmaktadır. Buna göre Mehmet Âkif ve Ömer Seyfeddin gibi şair ve yazarlarımız Ermenilere soykırım uyguladılar diye bütün Türk milletine korku ve nefret aşılamış olmaktadır!

Beyaz Lâle'den çıkardığı bu şayan-ı gıpta dersleri *Primo Türk Çocuğu* hikâyesi ile taçlandırarak olan Berktaş, Kenan'ın "Millî uyanışı içinde fazilet ve insaniyeti ayaklar altına aldığı andan itibaren" kendi çocuğu Primo'ya doğru evrildiğini söylemekte ve buradan hareketle "Kenan-Primo devamlılığı, İttihatçı milliyetçiliğinin asıl iç dünyasını, gizli gerçeğini: korkunç nefretlerini, sado-mazohizmini ve kan dökücülüğünü açığa vurur." (143) şeklinde, bütün gayretime rağmen hiçbir bağlantısını çözemediğim çok sıkı bir ders daha çıkarmaktadır!

Fakat bu *Özgürlük Dersleri* bitmek bilmiyor ki! Zira tam bu sırada Primo'nun annesi Grazia "Türk ve İslam olmayı" reddederek Kenan'dan boşanıp İtalya'ya döner ve bunun üzerine "Primo kendi Türklük eğitimini hızla sürdürür. Türkçe öğrenir; Oğuz adını alır. Bu arada Leon Cahun ile tanışır. Kenan ona (henüz Türkçe çeviri veya adaptasyonları mevcut olmadığından, hikâyede *Mavi Bayrak* diye geçen) bir kitabın Fransızca orijinalini getirir. Primo/Oğuz 'adına layık hayaller'inde Cebe'yi, Cengiz'i görmeye başlar." Devamında da şunları sıralıyor Berktaş:

Murat Belge, *Taraf*'ın 26.10.08 ekinde Abdullah Ziya Kozanoğlu'nu yazdı. Ama *Gök Bayrak* ile *Kızıl Tuğ* arasındaki bağlantıya değinmedi. ... Kozanoğlu 1926'daki *Kızıl Tuğ*'unda, nasıl desek, *La Bannière Bleu*'den genişçe esinlenmekte (!) beis görmedi. ... Çok önemli bir nokta daha var: İslamiyetin Türklüğü bozup bozmadığı meselesi. Cahun'ün romanının orijinalinde, Djani Müslümandır. Oysa 20. yüzyılın ilk yarısında ki Türk milliyetçiliğinin İttihatçı, Kemalist ve ırkçı-Orta Asyalı (Nihal Atsız) varyantlarının hepsi anti-İslamcı kesilmişti. Belki onun için, *Gök Bayrak*'ın Türkçede tam çevirisinden önce 'adaptasyon'ları çıktı. Örne-

ğin Galip Bahtiyar'ın versiyonunda *Gök Bayrak* esrarengiz bir şekilde yıkanmış ve kısalmış, zira İslamiyetten arındırılmıştır. Fakat ilginçtir: daha Galip Bahtiyar 'uyarlama'sının ortada olmadığı 1926'da Abdullah Ziya Kozanoğlu da bize belirttik biçimde paganize edilmiş bir *Gök Bayrak* intihali sunar. *Kızıl Tuğ*'un Otsokarci'si İslamiyete kesinlikle karşıdır; göçebeliği terk edip şehirlerde oturan, Müslümanlaşmış Türkleri, her iki açıdan özlerinden uzaklaşmakla suçlar (143-144).

Berktaş'ın bütün bu laf kalabalığının Ömer Seyfeddin'le hiçbir ilgisi olmadığı gibi Leon Cahun'un *La Bannière Bleue* adlı eseri üzerine döktürdüğü dersleri düzeltmeye kalkmak da pek akıl kârı gibi görünmüyor! Bu yüzden sadece Türk milliyetçiliğinin öteden beri imanî değil fakat amelî konularda reformist bir düşünsel çizgisi olmakla beraber Ömer Seyfeddin'in eserlerinde görüleceği üzere hiçbir zaman "anti-İslamcı" bir vadiye kaymadığını; Leon Cahun'un *La Bannière Bleue* adlı romanının ise Galip Bahtiyar tarafından 1910 yılında *Yeni İkdam* gazetesinin 41 ila 155'inci sayıları arasında *Gök Bayrak* adıyla tefrika edildikten sonra 1912 yılında kitap hâlinde yayımlanmış olduğunu (Cahun, 1912/1330), üstelik bu kitabın takdim yazısının da besmele ile başlayıp "f'allahu a'lemu bi'ssavâb" (En doğrusunu ancak Allah bilir) ibaresiyle bittiğini; dahası Cahun'un bu romanının daha önce Necip Âsım tarafından tercüme edilerek Galip Bahtiyar'ın *İkdam*'daki tefrikası henüz devam ederken *Gök Sancak* (Cahun, 1910/1328) adıyla yayımlanmış olduğunu belirtmekle yetineceğim!...

Bununla beraber *Özgürlük Dersleri*'nin devamında Berktaş'ın özellikle *Be-yaz Lâle* ve *Primo Türk Çocuğu* hikâyeleri üzerinden Ömer Seyfeddin'i aşağılama çabalarının hangi boyutlara ulaştığını görmek bakımından bir örnek daha vermek gerektiği kanaatindeyim. Zira *Primo* hikâyesindeki bir sahneyi siyak ve sibakından kopararak son derece art niyetli bir yoruma tâbi tutan Berktaş, "Ömer Seyfeddin'in milliyetçiliğiyle iç içe geçen sado-mazohist eğilimlerine ve işkenceci Binbaşı Radko'ya aslında çok yakın duruyor olabileceğine ilişkin şüphelerimi, daha önce belirtmiştim. Oğuz/Primo, konakta tek başına kaldığı bir gün tavan arasına koşar, Mustafa'nın getirdiği silahı çıkarır ve onunla oral seks yapar." demekte ve hikâyeden "Tahta kılıfın üzerine gayet ince ve hafif bir toz konmuştu. Üfledi. Son derece mukaddes bir şey tutuyormuş gibi ihtiram ve muhabbetten titriyordu." cümlesiyle başlayan kısa bir paragrafı naklettikten sonra "Unutmayalım ki Primo 1911'de en fazla on, 1912'de ise on bir yaşında olabilir. Ömer Seyfeddin bu satırları bugün yazacak olsa, çocuk pornosundan içeri girmesi gerekir." yargısında bulunmaktadır (152-153). Fillhakika söz konusu paragraftaki "öptü", "emdi", "dilini çıkardı, namluya dokundurdu" gibi ifadeler, siyak ve sibakından koparıldığı takdirde elbette birtakım fallik çağrışımlara yol açabilecek ifadelerdir. Ancak hikâyenin bü-

tünü şöyle dursun söz konusu paragrafın ilk cümlesi bile böyle bir yoruma izin vermemektedir. Zira “ihtiram” ve “muhabbet” duyulan ve en önemlisi “son derece mukaddes” kabul edilen bir objenin “oral” ya da başka türden herhangi bir “seksüel” nesne olarak görülmesi normal karşılanabilecek bir fantezi değildir. Bu, düpedüz bir bebeğin parmağını emmesi yahut bir çocuğun elindeki kalemi gayriihtiyarî olarak dudaklarının arasına götürmesi gibi birtakım doğal davranış biçimlerini bile birer “oral seks” eylemi olarak görme bozukluğuna işaret eden sapkın bir bakıştır! Gel gelelim ortada herhangi bir pornografik sahne yoktur. Çünkü pornografi, gösterilecek her şeyi gösteren, hiçbir şeyi gizlemeyen, her şeyi kaydedip bakışlara sunan ve dolayısıyla seyircinin henüz işin başında sapıkça bir konum almasını gerektiren bir türdür (Žižek, 2004: 149-150). Dolayısıyla Berktaş’ın herhangi bir pornografik sahne içermeyen söz konusu paragraf karşısında aldığı konum çok daha düşündürücüdür! Böyle bir konum esasen görülen ve gösterilen olgunun değil onu öyle gören ve gösteren gözün arızasına işaret eder ki yukarıda naklettiğim üzere Carr’ın “Olguları incelemenden önce tarihçiyi inceleyin.” önerisi işte bu yüzdendir!...

Sonuç

Bir tarihçi bilim insanı olan Halil Berktaş, bütün *Özgürlük Dersleri* boyunca tarihsel olguları sürekli çarpıtmakta ve Ömer Seyfeddin’in hikâyeleri üzerinden sözü daima sözde “Ermeni” meselesine getirerek bütün Türk milletini “soykırım” yapmakla suçlamaktadır! Fakat bu asılsız ve mesnetsiz söylem için Nâzım Hikmet’in bir şiiri ile bazı arkadaşlarından dinlediği ve adına da “toplumsal bellek” dediği bir söylenti dışında hiçbir kanıt sunmaya gerek duymamakta ve dolayısıyla tarihçi bilim insanı kimliğinden sıyrılarak açıktan açığa Ermeni diasporasının siyasî sözcülüğünü yapmaktadır. Bununla beraber Ömer Seyfeddin’in özellikle *Beyaz Lâle* ve *Primo Türk Çocuğu* hikâyelerini saçıp savuran Berktaş, hiç değilse dönemin basınına bile göz atma gereği duymamış; Balkan savaşları boyunca kulakları ve memeleri kesilmek, duvarlara çivilenmek, tanınmayacak derecede parça parça edilmek yahut canlı canlı yakılmak suretiyle vahşice katledilen binlerce Müslüman kadın ve çocukları hiç görmemiştir! Türk basınına itibar etmediği gibi bazı vicdan sahibi ecnebilerin gazetelere yansıyan tanıklıklarını da (*İkdam*, 1913a; 1913b) dikkate almamıştır! Hâl böyleyken Balkan savaşları sırasında bir subay olarak Makedonya ve Bulgaristan havalisinde bütün bu vahşetleri bizatihi yakından görmüş ve yaşamış olan Ömer Seyfeddin’in bazı hikâyelerini son derece art niyetli bir yoruma tâbi tutarak bu hikâyeler üzerinden bütün Türk milletini aşağılamaktan bir an bile geri durmamıştır. Keza tıpkı “Ermeni soykırımı” iddiası için süre-

li Nazım Hikmet'e atıfta bulunduğu hâlde, Millî Mücadelenin sonuna doğru bütün Ege bölgesini yangın yerine çeviren Yunan mezalimini görmeyecek ve dahası İzmir'i Türklerin yaktığını iddia edecek kadar iflah olmaz bir Türk düşmanı kesilmiş ve bu yüzden Yunan vahşeti sırasında evden çıkaramadıkları zihinsel özürlü ablası Manisa'da cayıp cayıp yanan bir başka ünlü Türk şairi İlhan Berk'e (1982: 42) olsun kulak vermemiştir! Bununla beraber üzerinden tam bir asır geçmiş olan birtakım tarihsel olguları, daima Bulgar, Rum ve Ermenilerin gözüyle görüp Türk milletine en olmadık iftiralarda bulunduğu hâlde daha dün denecek kadar yakın bir geçmişte Kıbrıs Rumlarının, Bulgarların ve Ermenilerin -ki Ermenilerin Karabağ'daki vahşetleri maalesef hâlâ devam ediyor- bütün dünyanın gözleri önünde Türklere karşı giriştikleri katliamlara dair tek kelime bile etmemiştir! Buna mukabil yine bütün *Özgürlük Dersleri* boyunca Ömer Seyfeddin'i "evrenselcilik", "hümanizm", "insanlık" ve "fazilet" düşmanı olarak suçlamak ve dahası "sado-mazohist", "ırkçı", "cinsiyetçi", "röntgenci", "pornocu", "çocuk pornocusu", "bestialist", "nekrofil" ve benzeri birtakım adi ve iğrenç sıfatlarla aşağılamak için hem de bir "ödev" bilinciyle "canını dişine" takarak büyük bir gayret göstermiş; bu arada bütün ifrazatını sık sık Ömer Seyfeddin'le beraber zikrettiği Mehmet Âkif ve İstiklal Marşı'mız gibi değerlerimize de bulaştırmak için ayrı bir çaba sarf etmiştir!... Bu yüzden son söz yerine Ömer Seyfeddin'in "Bilmeli ki her milletin içinde milliyeti reddeden kozmopolit yani beynelmileliyetçi insanlar vardır. Onların fikirlerine de hürmet vaciptir. Fakat her fikir gibi kozmopolitliğin, milliyet aleyhtarlığının da müesses bir ahlâkı, bir zapturaptı, bir adabı vardır..." sözlerini bir kere daha tekrar etmekle yetineceğim...

Kaynakça

- Abdullah Cevdet (1914), "Türk-İslâm ve Âhiret-i Medeniyyesi", *İctihad*, Nr. 121, 6 Teşrinievvel 1330, s. 382-284.
- Âhenk (1922), "Harîk-i Hâil Hakkındaki Tahkikat-ı Resmîye", Nr. 9042, 22 Eylül 1338-29 Muharrem 1341.
- Ali Kemal (1919), "Millîyet Fikirleri", *Peyam*, Nr. 89-331, 6 Safer 1338-1 Teşrinisani 1335.
- ALTINAY, Ahmed Refik (1919), *İki Komite, İki Kıtıl*, Kitaphane-i İslâm ve Askerî, İstanbul.
- BENDA, Julien (2011), *Aydınların İhaneti*, Çev. Cem Soydemir, Doğu Batı Yay., Ankara.
- BERK, İlhan (1982), *Uzun Bir Adam*, İstanbul: Yazko Yay.
- BERKTAY, Halil (1983), *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yay., İstanbul.
- BERKTAY, Halil (2009), *Weimar Türkiye'si*, Kitap Yay., İstanbul.
- BERKTAY, Halil (2010), *Özgürlük Dersleri*, Kitap Yay., İstanbul.
- BHABHA, Homi K. (2016), *Kültürel Konumlanış*, Çev. Tahir Uluç, İnsan Yay., İstanbul.

- BLOCH, Marc (2013), *Tarih Savunusu veya Tarihçilik Mesleği*, Çev. Ali Berktaş, İletişim Yay., İstanbul.
- BOHOR İSRAİL (1918), “Türkçülük Cereyanının Tahribatı-1”, *Hadisat*, Nr. 3, 15 Muharrem 1337-22 Teşrinievvel 1334.
- BOHOR İSRAİL (1918b), “Türkçülük Cereyanının Tahribatı-2”, *Hadisat*, Nr. 5, 17 Muharrem 1337-24 Teşrinievvel 1334.
- BOHOR İSRAİL (1918c), “Türkçülük Cereyanının Tahribatı Münasebetiyle: Osmanlılık, Türklük, Türkçülük Lehtarlık ve Aleyhtarlığı”, *Hadisat*, Nr. 7, 19 Muharrem 1337-26 Teşrinievvel 1334.
- BOHOR İSRAİL (1918d), “Türkçülük Cereyanının Tahribatına İkinci Bir İstisnad”, *Hadisat*, Nr. 10, 22 Muharrem 1337-29 Teşrinievvel 1334.
- BOHOR İSRAİL (1918e), “Türkçülük Cereyanının Tahribatı Meselesini Ehemmiyetle Telakki Eden Zevata”, *Hadisat*, Nr. 42, 24 Safer 1337-30 Teşrinisani 1334.
- BURKE, Peter (2002), *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, Çev. Mehmet Küçük, Doğu Batı Yay., Ankara.
- CAHUN, Leon (1910/1328), *Gök Sancak*, Çev. Necip Asım, Artin Asaduryan ve Mahdumları Mat., İstanbul.
- CAHUN, Leon (1912/1330), *Gök Bayrak*, Çev. Galip Bahtiyar, Türk Yurdu Kit., İstanbul.
- CARR, Edward Hallett (2002), *Tarih Nedir?*, Çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yay., İstanbul.
- Cenab Şahabeddin (1918), “Şeni Bir Bühtan”, *Hadisat*, Nr. 7, 19 Muharrem 1337-26 Teşrinievvel 1334.
- Cumhuriyet* (1925), “Robert Kolejde Yeni Bir Eşeklik!”, Nr. 352, 1 Mayıs 1341.
- [DANIŞMEND], İsmail Hami (1919), “Türk Milliyetperverliği Millî Emperyalizm Değildir”, *Memleket*, nr. 76, 25 Receb 1337-26 Nisan 1335.
- DAVIDSON, James West (2018), *Kısa Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*, Çev. Can Eren Topaktaş, Say Yay, İstanbul.
- DJVARA, Trandafir G. (2017), *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1282-1913)*, Çev. Pulat Tacar, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- EAGLETON, Terry vd. (1993), *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*, Çev. Ş. Kaya, Kabcacı Yay., İstanbul.
- FANON, Frantz (2007), *Yeryüzünün Lanetlileri*, Çev. Şen Süer, Versus Kit., İstanbul.
- Galip Bahtiyar (1330), *Gök Bayrak*, Türk Yurdu Kit., İstanbul.
- HARRISON, Paul (1991). 3. *Dünyanın Batılılaştırılması*, Çev. Cevdet Cerit, Pınar Yay., İstanbul.
- HEYWOOD, Andrew (2013), *Siyasî İdeolojiler*, Çev. Ahmet Kemal Bayram vd., Adres Yay., Ankara.
- HEYWOOD, Andrew (2014), *Siyaset Teorisine Giriş*, 8. bs., Çev. Hızır Murat Köse, Küre Yay., İstanbul.
- HOBBSAWM, E. J. (2010), *Milletler ve Milliyetçilik*, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Hüseyin Ragıp (1919), “Milliyetperverlik İttihatçılık mıdır?”, *İfham*, Nr. 45, 20 Zilhicce 1337-16 Eylül 1335.

- İkdam* (1913a), “Bulgar Vahşeti ve Mezalimi-Vesikalar”, Nr. 5905, 26 Şaban 1331-17 Temmuz 1329.
- İkdam* (1913b), “Bulgar Mezalimi Hakkında Pierre Loti’nin Telgrafı”, Nr. 5937, 28 Ramazan 1331-18 Ağustos 1329.
- İkdam* (1919), “Hükümet-i Osmaniyyenin Sulh Konferansına Teklifatını Havi Muhtıra”, Nr. 7924, 30 Cemaziyelevvel 1337-3 Mart 1335.
- İnsaniyet* (1910), “Karilerimize!”, Nr. 2, 20 Şaban 1328-12 Ağustos 1326.
- İnsaniyet* (1910b), “Kariler! Karieler!”, Nr. 1, 13 Şaban 1328-5 Ağustos 1326.
- İbrahim Şinasi (1894), *Dîvân-ı Şinasi*, 4. bs., Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniyye, 1310.
- [İLERİ], Celal Nuri (1918), “Oyun Bittikten Sonra”, *Âtî*, Nr. 289, 19 Muharrem 1337-26 Teşrinievvel 1334.
- Kâmuran Ali (1919), “Millîyet Meselesi”, *Türkçe İstanbul*, Nr. 128, 5 Receb 1337-7 Nisan 1335.
- Kemal Ragıp (1919), “Türklük ve İttihatçılık”, *Memleket*, nr. 86, 6 Şaban 1337-6 Mayıs 1335.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1918), “Son Hadiseler Karşısında Türkçülük-1: Türk Aleyhtarlığı”, *Akşam*, nr. 35, 24 Teşrinievvel 1334/17 Muharrem 1337.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1918b), “Son Hadiseler Karşısında Türkçülük-2: Tanzimattan Beri Osmanlılık Telakkisi”, *Akşam*, nr. 38, 27 Teşrinievvel 1334/20 Muharrem 1337.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1919), “Türk Milliyetperverliği”, *Türk Dünyası*, Nr. 1, 21 Ağustos 1335/24 Zilkade 1337.
- [Mehmed] Celal (1918), “Ermeni Vekayii ve Esbâb ve Tesirâtı-1”, *Vakit*, Nr. 407, 6 Rebiulevvel 1337-10 Kânunievvel 1334.
- [Mehmed] Celal (1918b), “Ermeni Vekayii ve Esbâb ve Tesirâtı-2”, *Vakit*, Nr. 409, 8 Rebiulevvel 1337-12 Kânunievvel 1334.
- [Mehmed] Celal (1918c), “Ermeni Vekayii ve Esbâb ve Tesirâtı-3”, *Vakit*, Nr. 410, 9 Rebiulevvel 1337-13 Kânunievvel 1334.
- MILL, John (1876), *The Ottomans In Europe*, Weldon & Co., London.
- MUNSLOW, Alun (2000), *Tarihin Yapı Sökümü*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Nizameddin (1918), “Hakiki Vatanperverlik Nedir? İttihat ve Terakki Vatanperver mi idi?”, *Türkçe İstanbul*, Nr. 37, 12 Rebiulevvel 1337-17 Kânunievvel 1334.
- [OZANSOY], Halit Fahri (1918), “Hakikate Doğru: Turancılık”, *Yeni İstanbul*, Nr. 16, 19 Safer 1337-24 Teşrinisani 1334.
- Ömer Seyfettin (2011), *Ömer Seyfettin-Bütün Hikâyeleri*, Haz. N. H. Polat, Yapı Kredi Yay, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2018), *Ömer Seyfettin-Bütün Nesirleri*, Haz. N. H. Polat, TDK Yay, Ankara.
- Ömer Seyfettin (2001), *Ömer Seyfettin-Bütün Eserleri*, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yay, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2020), *Ömer Seyfettin-Hikâyeler 1*, Haz. Hülya Argunşah, Dergâh Yay, İstanbul.

- Ragıp Nureddin (1918), “Türkçülüğün Tahribatına Dair”, *Zaman*, Nr. 203, 29 Teşrinievvel 1334.
- Ragıp Nureddin (1918b), “Türkçülüğün Tahribatına Dair: İttihad-ı Anasır”, *Zaman*, Nr. 209, 4 Teşrinisani 1334
- Ragıp Nureddin (1918c), “Türkçülüğün Tahribatına Dair: İslâmcılık”, *Zaman*, Nr. 213, 8 Teşrinisani 1334.
- Ragıp Nureddin (1918d), “Türkçülüğün Tahribatına Dair: Türkçüler”, *Zaman*, Nr. 220, 15 Teşrinisani 1334.
- Ragıp Nureddin (1918e), “Türkçülüğün Tahribatına Dair: Türkçü Gençlik”, *Zaman*, Nr. 228, 22 Teşrinisani 1334
- SHAUN, Yako (1910), “Hervé’ye Bir Selam”, *İnsaniyet*, Nr. 2, 20 Şaban 1327-12 Ağustos 1326.
- Son Saat*, (1925), “Bir Rezalet”, Nr. 43, 8 Şevval 1343-30 Nisan 1341.
- Süleyman Nazif (1918), “Bir İzah”, *Hadisat*, No. 5, 17 Muharrem 1337-24 Teşrinievvel 1334.
- The Times* (1918), “Reconstituting The Eastern Front”, Wednesday, September 11.
- The Times* (1922), “Deliberately Planned” (From our correspondent in the Near-East), September 18.
- Tevfik Fikret (1911), *Halûk’un Defteri*, Naşiri: Hasan Tahsin, Tanin Mat., 1327, İstanbul.
- TOPRAK, Zafer (2006), “Ermeni Sorunu’nda Dünyü İnşa Etmek Ya Da ‘Mukatele’nin İcadı”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 147, s. 18-25.
- TRAVERSO, Enzo (2013), *Savaş Alanı Olarak Tarih*, Çev. Osman S. Binatlı, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Türkçe İstanbul* (1918), “Türklüğe ve Türkçülüğe Dair”, Nr. 41, 15 Rebiulevvel 1337/19 Kânunievvel 1334.
- [ULUNAY], Refi Cevad (1919), “Milliyet Cereyanı Münasebetiyle”, *Alemdar*, No. 1401-91, 11 Cemaziyelahir 1337-22 Mart 1335.
- Vakit*, (1919), “Devletimizin Sulh Hakkındaki Noktainazarı”, Nr. 489, 30 Cemaziyevvel 1337-3 Mart 1335.
- Vakit*, (1925), “Eşği İnsan Yapmak Usulü”, Nr. 2636, 6 Şevval 1343-1 Mayıs 1341.
- VEYNE, Paul (2014), *Tarih Nasıl Yazılır?*, Çev. Nihan Özyıldırım, Metis Yay., İstanbul.
- [YALMAN], Ahmed Emin (1919), “Milliyetin Hedefi”, *Vakit*, Nr. 679, 27 Zilhicce 1337-23 Eylül 1335.
- [YALMAN], Ahmed Emin (1919b), “Milliyetperverlik Siyasi Bir Moda mıdır?”, *Vakit*, Nr. 24-468, 9 Cemaziyevvel 1337-10 Şubat 1335.
- [YALMAN], Ahmed Emin (1919c), “Türk Milliyetperverliği”, *Vakit*, Nr. 646, 20 Zilkade 1337-18 Ağustos 1335.
- [YALMAN], Ahmed Emin (1919d), “Milliyetperverliğin Hududu” *Vakit*, No. 673, 21 Zilhicce 1337-17 Eylül 1335.
- [YÖNTEM], Ali Canib (1918), “Cenab Şahabeddin Beye”, *Akşam*, nr. 37, 1 Teşrinisani 1334-24 Muharrem 1337.
- Zaman* (1919), “Babîâlinin Bir Notası”, Nr. 324, 3 Mart 1335.

ŽIŽEK, Slavoj (2004), *Yamuk Bakmak*, Metis Yay, İstanbul.

Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. Mustafa Koç, (*Ziya Gökalp Kitapları-1*, 2007 içinde, Haz. Sabri Koz, Yapı Kredi Yay., İstanbul.).

ÖMER SEYFETTİN VE TÜRK OCAĞI

Ömer ÖZCAN*

ÖZ

Osmanlı toplumu ekonomik ve siyasi bakımdan bazı gruplardan meydana geliyordu. Asker ve ilmiye grubu mutlak yönetici olan padişahın temsilcileri idi. Bunlar üretim faaliyetlerine katılmaz, vergi ödemezlerdi. Tüccar, sanat-kâr ve köylüler diğer iki grubu oluşturuyordu. Reaya denilen bu son iki grup üre timi gerçekleştirir ve vergi verirdi. Tımar sahibi olanlar mülkiyeti devlete olan toprağı kullanma hak kına sahipti. Bu düzen devletin sürekliliğini sağlamıştır. Toprağı işleyen tımar sahibi miras hakkı olmadığı için merkezi iktidara karşı rakip olabilecek unsurların doğmasını engelliyordu. Bu uygulamanın diğer bir sonucu sermaye birikiminin önlenmesi olmuştur. Tımar düzeninin bozulması ile gerileme başlamıştır. Tımar sahipleri mülkiyet hakkı kazandılar. Toplumsal tabakalaşma başladı. Dış ticaretin gelişmesi şehirlerin büyümesi ve toplum yapısının değişmesini doğurdu. Toplum yapısının değişmesinin bir başka sonucu batılulaşma taleplerinin artmasını hızlandırdı. İlk yenilikler askeri alanda yapıldı. Tanzimat hareketi Müslüman ve Hristiyanlar arasında eşitlik sağlanmasını getirdi. Müslüman olmayan uyruklar ti cari etkinlik kazandılar. Tanzimat'ın getirdiklerine tepki olarak bir kısım bürokrat, yazar ve asker 'Genç Osmanlılar' adı altında anayasal akımı başlattılar. Yeniliklere rağmen devletin toprak kaybı devam etti. Genç Osmanlılar önce İslamcı idiler. Genç Osmanlılar başlarda milliyetçi değillerdi. Bu hareket 1876'da Anayasa'nın ilanı ile amacına ulaştı. Anayasa kısa sürede kaldırılarak baskıcı bir uygulama başladı. Bas kıya karşı koymak üzere teşkil edilen İttihat ve Terakki Cemiyeti gizli faaliyetiyle güçlendi. 1908'de Ana yasa yeniden uygulamaya kondu. Tanzimat hareketi ile önemli haklar kazanan azınlıklarda millî duyguların güçlenmesi, İttihat ve Terakki ile Türk milliyetçiliğı kavramı ortaya atıldı. Din ve siyaset arasındaki ayrım 1908'de başladı. Askeri öğrenciler arasında laik ve siyasi örgütler kuruldu. Batının ekonomik sömürge olarak gördüğü doğuyu-Osmanlıyı- tanımak gayesiyle geliştirdiğı oryantalizm, dil,

* Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Emekli Üyesi, E-posta: oozcan@mail.com

tarih tetkiklerinin istenilmeyen bir sonucu uyuyan büyük Türk toplumunda sayısı sınırlı olsa da bazı aydınların men sup oldukları millet hakkında bilgilenmelerini sağladı. Osmanlının temeli olan Türkler sayı olarak en az kendileri kadar olan büyük bir kitlenin Rusya'da yaşadığının farkına vardılar. Türk Ocağı, yayınladığı Türk Yurdu dergisi ile geniş coğrafyaya dağılmış olan Türk toplumu arasında iletişim ve etkileşimi sağladı. Askeri okullarda yetişen Ömer Seyfettin, devletin farklı bölgelerindeki görev süresi içinde benliğin de duygu ve gerçeğin çatışmasını yaşadı. Sınır karakollarındaki görevi sırasında azınlıkları gayelerine ulaşmak için Osmanlıya ve kendi milletine karşı gösterdikleri gaddarlığa şahit oldu. Kabullenmekte güçlük çektiği realitenin içinde estirdiği fırtınaları eserlerine konu olarak seçti. Düşüncelerini topluma sunarken kullandığı en önemli vasıta olan dilin, eğitimi kısıtlı ahali tarafından anlaşılır olması gerektiğini kavrayarak dostları ile önce dilin sadeleşmesi yönünde gayret sarf etti. Türk toplumunun bütün kesimlerinin anlayabileceği ortak Türkçenin mücadelesini verdi. Hikayelerinden bazılarını Türk Yurdu dergi sinde neşretti. Derginin takip edildiği Türk illerinde etkisinin araştırılmaması büyük eksikliktir. Azerbaycan'da edebi hayatta Namık Kemal'in varlığı hakkında yapılan araştırmaya benzer bir tetkikin yapılma sı arzu edilir. Onu örnek alanlar var mıdır? Türk tarihine bakışından istifade ederek ortak tarihimizi eserlerine konu edinenler muhakkak olacaktır. Türkiye'de tahsil yapan Hüseyin Cavid, memleketinde sahnelenen önemli dramalarının konularını ortak tarihimizden seçmiştir. Türk Ocağı'nın kuruluş döneminde faaliyetlerine katılan önemli aydınlarımızı doğum ve vefat yıllarının belirli tarihlerini bekleme den bir program çerçevesinde araştırmacılara geniş zaman ayırmak suretiyle benzer armağanların hazırlanması temennimizdir.

Anahtar kelimeler: Ömer Seyfettin, Türk Ocağı, Türk Yurdu, İttihat ve Terakki, Meşrutiyet

Ömer Seyfettin'in Türk Ocağı ile ilişkilerine girmeden kısaca Türk Ocağı ve onun yayın organı Türk Yurdu'nun kuruluşları hakkında kısaca bilgi vermek uygun olacaktır. Osmanlı devleti XIX yüzyılın son çeyreğine kadar topraklarını muhafaza etmeye çalışmıştır. Kırım Savaşı'nda Rusya'nın yenilmesi dağılmayı geciktirmiş, bazı yenilikler yapılmasına imkân vermiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında mağlubiyet toprak kaybını hızlandırmıştır. Bünyesinde bulunan gayr-ı müslimlerde milliyetçilik hareketi hızlanmış, devlet tarafından kabul edilen millet nizamnameleri ile milletleşme süreçleri başlamıştır. Bunlara paralel olarak, aynı hızda olmamakla birlikte Müslüman unsurlarda da milliyetçi kıpırdanmaların işaretleri ortaya çıkmıştır. Bunlar ilk başlarda tabana yansımamıştır. Batıda Türkoloji çalışmalarının gelişmesi,

Osmanlı devleti dışında ağırlıklı olarak Rus egemenliği altında yaşayan Türk urugları içinden yeti şen aydınların öncülüğünde milliyetçilik fikri etkinlik kazanmıştır. Rusya Türkleri arasında ilk uyanışın öncüleri Kazan Türkleri içinden çıkmıştır. Kırım'da yetişen İsmail Gaspıralı neşrettiği, bütün Türk dünyasında takip edilen Tercüman gazetesi ile çok etkili olmuştur. Rusya Türklerinde modernleşmenin eğitim yolu ile sağlanabileceğini gerçeğini kabul ettirmiştir. Eğitimde ortaya koyduğu yeni tip okul sistemi yaygınlık kazanmıştır. Rusya'daki Türk aydınları müşterek hareket etmek üzere kongreler düzenlemiş, seçimlerde etkili olmaya başlamışlardır. Rusya'da görülen yenilik ve millî uyanış hareketi, siyasi faaliyetleri yüzünden memleketlerinden uzaklaşmak mecburiyetinde kalan aydınların İstanbul'a gelmeleri Osmanlı devletinde milliyetçilik, Türkçülük hareketine muhteva kazandırmıştır.

XX. yüzyılın başlarında, II. Meşrutiyet döneminde ve I. Dünya Savaşı'ndan önceki günlerde Osmanlı toplumunda belli başlı siyasî cereyanlar Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür. Dil ve edebiyat alanında başlayan Türkçülük sonra tarih ve diğer alanlara yönelmiştir. Neşredilen telif ve tercüme eserlerle Türklerin İslam medeniyetine yaptıkları hizmetler ortaya çıkarıldı. Günlük gazetelerde Türk kelimesi sıkı sık kullanıldı. Düşünce adamlarının insanlar arasında birliğin din ve dil birliğine bağlı olduğunun açıklanması aydınlar üzerinde etkili olmuştur. Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Hikmet Müftüoğlu edebi sahada Türkçülüğün öncüleridir. 1908'den sonra milliyetçilik hareketi Türkçülük adıyla siyasî ve edebî çalışmalarla toplumda etkili olmaya başlamıştır. Bu fikir hareketi Osmanlı toplumunda cemiyet çizgisinin gelişmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde anayasada yer almayan dernek kurma ve toplanma haklarını düzenleyen 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu ile 30 Temmuz 1909 tarihli Tatil-i Eşgal [Grev] Kanunu, vatandaşın sivil ve siyasi katılımının önünü açmıştır. 5 Ocak 1909'da İstanbul'da Yusuf Akçuraoğlu, Necib Asım, Veled Çelebi, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Musa Akyiğit Türk Derneği'ni kurmuşlardır (Polat, 2020: 15).⁴¹ Bu isimlere bakılarak derneğin Türkçülük için değil Türkoloji için kurulduğu ifa de edilmiştir. (Orkun, 1999: 85) İsmail Gaspıralı, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali derneğe üye olmuşlardır. 1911'de derneğin organı olarak yedi sayı çıkabilen *Türk Derneği* yayınlanmıştır. Bazı dernek önderlerinin görev sebebiyle İstanbul dışına tayin edilmeleri, üyeler arasında gaye birliği ve siyasi görüş farklılıklarından dolayı faaliyetleri sınırlı kalmıştır. 31 Ağustos 1911'de Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçuraoğlu Türk Yurdu Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemi-

⁴¹ Bu tarih için gösterilen kaynak: "Türk Derneği", Yeni Gazete, Sayı: 137, 13 Zilhicce 1326, 24 Kânunuevvel 1324, 6 Kânunusani 1909, s. 3.

yet Türk Ocakları'nın kuruluş hazırlıkları sırasında ortaya çıktığı için fazla etkin olamamıştır. Cemiyetin kalıcı hizmeti daha sonra Türk Ocakları'nın yayın organı haline gelen *Türk Yurdu* dergisini çıkarmasıdır.

Türkçülüğün en fazla taraftar bulduğu eğitim kurumu Askerî Tıbbiye'dir. Modern eğitim yapılan okulda gelişmeleri takip eden, şuurlu bir öğrenci kesimi bulunuyordu. Öğrenciler arasında bir cemiyet kurulması fikri doğmuş, aralarında geceleri gizli toplantılar yapmaya başlanmıştı. Milliyet esasına dayalı bir cemiyet kurma fikrinin güçlenmesi üzerine bir program hazırlanmış, buna dayalı 11 Mayıs 1911'de hazırlanan beyanname dönemin ileri gelenlerine sunulmuştur. Türk Ocağı'nın kurulmasında İttihat ve Terakki'nin etkisi büyüktür. Birkaç kuruluş toplantısından sonra 12 Mart 1912'de Ahmet Ferit (Tek) başkanlığında, Yusuf Akçuraoğlu'nun II. Reis, Mehmet Ali Tevfik'in Umûmî Kâtip, Dr. Fuat Sabit'in Veznedar olarak görev aldıkları Türk Ocağı resmen kurulmuştur. Hamdullah Suphi Tanrıöver, bir müddet sonra ocak reisliğine getirilmiş ve uzun süre bu görevi sürdürmüştür.

Türk Yurdu

Türk Yurdu dergisini çıkarmak fikrini ilk ortaya atan, millî şair Mehmet Emin Yurdakul olmuştur. *Türk Yurdu* dergisinin Mehmet Emin'in üzerine alınan imtiyaz hakkı, görev sebebiyle Erzurum'a gitmesiyle Yusuf Akçuraoğlu'na devredilmiştir. Derginin neşriyatı için gerekli kaynak İdil-Ural bölgesi zenginlerin den Orenburglu hayırsever Mahmut Bay Hasanof'un Türklüğe hizmet gayesiyle tahsis ettiği paradır. 30 Kasım 1911'de yayına başlayan dergi, başlangıçta tespit edilen ilkelerinden sapmadan Türk fikir ha yatının en uzun ömürlü süreli yayını olarak varlığını sürdürmektedir. Derginin yayın ilkeleri arasında '*devletlerası siyasette esas fikri Türk âleminin menfaatlerini müdafaa etmek*' bulunmaktadır. Türkiye dışındaki Türkler tarafından da ilgi ile izlenmiş, Türkiye Türkleri ile Rusya ve Çin'deki Türkler arasında kültür ve ülkü birliğinin gelişmesine önemli bir rol oynamıştır. Dergideki 'Türklük Şuûnu' başlıklı bölüm de Türklerin yaşadıkları bölgelerle ilgi haberler verilerek karşılıklı iletişim sağlanmıştır.

Türk Yurdu'nun ilk sayısı 24 Teşrinisani 1911'de çıkmaya başlamıştır. Derginin ilk müdürü Yusuf Akçuraoğlu'nun Ekim 1912-Kasım 1913 tarihleri arasında Erkân-ı Harp yüzbaşısı olarak Çatalca cephesinde savaşa katılmasından dolayı derginin 3. ve 4. ciltleri Mehmet Emin tarafından çıkarılmıştır. 1913 ile 1917 yılları arasında çıkan 5/12. cilde kadar müdürlük görevini yeniden Yusuf Akçuraoğlu üstlenmiştir. 1917 yılında çıkan 13. ve 14. ciltleri müdür olarak Celal Sahir çıkarmıştır Dergi savaşın son aylarında 15 Temmuz 1918 tarihinde neşriyatını tatil etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Türk Yurdu çevresinde yer alan başka bir grup Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Canib'in bulunduğu *Genç Kalemler* ekibi Selanik'in Balkan Savaşı'nda 1912'de Yunanlıların eline geçmesi üzerine Eylül 1912'de İstanbul'a gelmişler ve *Türk Yurdu*'na destek olmuşlardır.

Ömer Seyfettin

Kısa ömründe (11 Mart 1884-6 Mart 1920), kültürümüze küçük hikâye türünde çok başarılı örnekler kazandıran Ömer Seyfettin, çok farklı imzalar, müstearlar kullanmıştır. Edirne Askerî İdâdîdeki öğrenciliği sırasında basılan ilk şiiri ile edebiyat âlemine girmiş, Mekteb-i Harbiye ve Piyade Mülâzımı olarak başladığı askerlik görevi sırasında eserlerinde çok sayıda müstear kullanmıştır. Küçük hikâye, makale, şiir, fıkra, mülakat dallarında çok sayıda eser vermiştir. Kullandığı müstearları tespit etmek üzere araştırma yapan Fevziye Abdullah Tansel, onun önce dokuz adet olan şiirlerinin sayısını yetmiş yediye çıkarmıştır (Tansel, 1984: 773).

Ömer Seyfeddin'in makalelerinin konuları,

- 1-Dil ve dildeki sadeleşmeyle
- 2-Edebiyat ve edebiyat eğitimiyle,
- 3-Millîyetçilik ve kültürle,
- 4-Tarihle,
- 5-Tenkitle ilgili olanlar,

şeklinde gruplandırılabilir. Makalelerinin hedefi millet ve milliyettir. Müslüman milletlere mahsus olmak üzere enternasyonal bir İslâm medeniyeti ve yalnız Türklere has bir 'Millî Türk harsı' olduğunu belirtmiştir. Harsın, bir milletin zihin ve hissiyat melekeleri, yani vicdanı hükmünde olduğunu belirtmiştir. Millet zümresini ayıranın dil, beynel-millîyet zümresini tefrik edenin din ve beynel-ümemiyet zümresini temyiz edenin ilim olduğunu söylemiştir (Cunbur, 1984:799). İttihat ve Terakki'nin ve Türkçülük ülkü sünnün ilkelerine uygun hikâyelerde yazmıştır. Çok beğenilen ve okunan 'Eski Kahramanlar' serisindeki hikâyelerin kendi seçmeleri ve zevki değil, Harbiye Nezareti ve İttihat ve Terakki'nin olduğu, savaş edebiyatı kampanyasının ürünü olduğu belirtilmiştir.

Türkçenin bilinen ilk yazılı kaynağı olan Orhun Yazıtları'nda pek yabancı kelimeler bulunmuyor. Uygur Türkçesinde, Buda dini etkisiyle Sanskritçe görülmiştir. Türkçenin sadeliğini kaybetmesi XII yüz yılın sonunda edebî lehçelerin oluşmasından sonradır. İslamiyet'in kabulünden sonra din dili sayılan Arapçadan, edebiyat dili kabul edilen Farsçadan çok sayıda kelime ve gramer kaidesi dilimize geçmiştir. (Alangu, 1968: 14) Türkçede karşılığı bulunan pek çok kelimeler dile yerleşmiştir. Halkın kullanmadığı, anlaşılması güç bir yazı

dili oraya çıkmıştır. Bu dile karşı çıkanlar olmakla beraber etkili olamamışlardır. Basit ve sade Türkçe akı mı Tanzimat'tan sonra yaygınlaşmıştır.

Türkçülük akımının ilk önderleri önce dilde Türkçeleşmeyi istemiş ve savunmuşlardır. Meşrutiyet ten sonra Veled Çelebi ve Necip Asım gibi Türkçeciler ve Türkçülerin tesiriyle daha da hızlanmış olan sadeleştirme akımı, 1911'de Selanik'te *Genç Kalemler* dergisinin neşredilmesi, Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'in çabalarıyla etkinleşmiş ve millî bir özellik kazanmıştır. *Genç Kalemler*'de onlardan başka Tahsin Nahit, Fazıl Ahmet, Hüseyin Suad, Mustafa Haluk Ökeren, Aka Gündüz, Akil Koyuncu, Süleyman Nazif, Kâzım Nami, Cenap Şahabettin, Faik Ali, Süleyman Nesip, Mustafa Nermi yer aldılar. Ali Canip'in hayatta en çok sevdiği insan Ömer Seyfeddin idi, onsuz yapamazdı. Hem yazı arkadaşı hem de İdealini gerçekleştiren bir edebî şahsiyetti. Ömer Seyfettin hikâyelerini Ali Canip ve Ziya Gökalp'e okur, sonra yayınlardı (Şapolyo, 1967: 134). Millî edebiyat cereyanı da Türkçedeki sadeleşmeyi desteklemiş ve geliştirmiştir. *Genç Kalemler*'de Ziya Gökalp'le başlattıkları 'Yeni Lisan' hareketi, Türkçülük yönünden de yeni hamlenin genişlemesine imkân hazırlamıştır. Dil reformu, Türk toplumunun kültürel görünümü içinde, belirli bir değişmeyi yaratmanın bir vasıtası olarak işe yaramıştır. İlk edebî denemelerinden sonra edebiyatın ilk meselesinin dil olduğunu anlamış, Türkçülük hareketi içinde de Gökalp'in bu mesele ye sahip çıkmasıyla konuşulan Türkçe ile yazmak ideal olarak benimsenmiştir. Asker olarak cephede bulunmuş, büyük devletin çöküşüne üzüntü içinde tanık olmuştur. Millî birliğin uyanışla mümkün olduğunu, yaşanan felâketlerin uyarıcı etki yaptığı anlamıştır. Fuat Köprülü, Ziya Gökalp'in ilmi araştırmalarının matbu olmayan metinlerini neşretmeden önce Ömer Seyfettin'e verdiğini, onun Yeni Lisan başlıklı yazısı da dahil, makalelerini bu müsveddelerden faydalanarak yazdığını söylediğini, öğrencisi ve yakın çalışma arkadaşı Tansel kaydetmiştir (Tansel, 1984: 775).

Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin gibi yazarlar eserlerinde İstanbul Türkçesini esas olarak temiz bir dilin meydana gelmesini sağlamışlardır. Bu çabaların sonucunda yazı dili ile halk dili birbirinden farksız hale gelmiştir. Ömer Seyfettin'in öncü olarak dilde açtığı yol ılımlı, aydın, yazar, ilim adamı ve sanatçı kitlesinin benimsediği görüştür. Türkçenin yüzde yüz saf olmasına gerek kalmadan uygar ve ileri kültür dili olarak kelime alışverişinin normal ölçüde kalması, bünyesindeki bütün aslı özelliklerini muhafaza etmesi düşüncesinde ittifak edilmiştir.

Asker olarak ülkenin değişik bölgelerinde görev yapmıştır. İzmir bölgesinde beş yıl kadar (1903-1908) kalmış, bu sürenin bir kısmını Kuşadası redif taburunda (1903-1906) geçirdiği sırada Ayasluğ (Efes) 'la ilişkili olmuş, bir süre orada kaldığını rüşdiye ve idadi tahsilinde sınıf arkadaşı olan Aka Gündüz'e gön derdiği mektuplardan öğreniyoruz (Alangu, 1968: 86, dp. 8). Ali

Fuad ve Baha Tevfik'in sahip ve naşirliğini, Baha Tevfik'in müdürlüğünü yaptığı *Felsefe Mecmuası*'nda 'Ayasluğ' başlıklı bir şiiri neşredilmiştir. Görev yaptığı bölgede gördüğü antik dönem eserleri ve Hristiyanlık için kutsal kabul edilen yerler den esinlenerek bu şiiri yazdığı düşünülebilir. Şiir önce Edebiyat-ı Cedide'de 'Efes' başlığıyla çıkmıştır. Sonradan adını neden değiştirdiği bilinmiyor (Kardaş, 81: 379). Onun çok sayıda şiirini tespit eden, şiirlerini bir kitapta toplayan, hakkında makaleler neşreden Tansel, 1908-1914 yılları arasında en çok tabi at ve fanilik konularında şiirler yazdığını belirtiyor. 1914'ten başlayarak yazdığı şiirlerin tamamının konusu millî ve sosyal motiflerdir. İzmir bölgesinde ki görev süresi içinde edebiyata yönelmesinde, Baha Tevfik ve çevresinin dilde sadeleşme, 'Dilde Türkçülük' konusunda bu düşüncesinin öncülüğünü yapan Necip Türkçü'nün etkisi olmuştur.

Türkçeyi manevi ve mukaddes vatan olarak görmüştür. Manevi vatanın istiklali, kuvveti resmî ve millî vatanın istiklalinden daha önemli olduğunu, vatanını kaybeden bir milletin diline ve edebiyatına hâkim kalırsa mahvolmadan yaşayacağına inanmıştır. 1912'de Balkan Savaşı'ndan önce, Fransa'dan dokuz yıl önce ayrıldığı İstanbul'a gelen Yahya Kemal, bütün Avrupa'yı anlamak için ilkin Yunanlılardan başlamanın gereğine inanarak 1913 yılında Ali Kemal'in *Peyâm* ve onun edebî eki *Peyâm-ı Edebî*'de Havza Edebiyatı/Nev-Yunanilikle ilgili düşüncelerini aksettiren makaleler yazmıştır. Millî edebiyatın tebliğ edildiği dönemde çıkan bu yazılar tepki çekmiştir. *Peyâm-ı Edebî*'nin 13 Ocak 1329 tarihli sayısında çıkan karikatürde sırtında bir harmaniye ile eski bir Yunanlı olarak çizilmiştir. Ömer Seyfeddin, Türk edebiyatında bir ara etkili olan 'Nev-Yunanilere' bu sebeple muhalefetini açıkça beyan etmiş, onları Türkçeyi bilmemekle ve bozmakla suçlamıştır. Bu yüzden Yahya Kemal'le anlaşamamıştır. Taraflar arasındaki anlaşmazlığın yıllar sonra bile devam ettiği Ali Canib'in 1918 yılında Yahya Kemal'e yazdığı mektuptaki kayıtlardan anlaşıyor: 'İnşaallah komisyona teşrif buyurusunuz. Ömer'le bendeniz, iki aydır kafa patlatarak hazırladığımız notlarla başınızı ağrıtırken zât-ı âlinizde 'İlahî Adalar'ın 'şen kahkaha'larından bahseder siziniz. Güleriz, eğleniriz. (....) Ömer Seyfettin, Taine'nin "ırk, muhit, zaman" nazariyesine göre sizin için bir tetkik hazırlıyormuş. Bendenizce muvaffak olamayacaktır; çünkü Taine'nin tavsiye ettiği vesikaları nereden bulacak' (Baki Muhabbet, 99 Mektup, 2019: 91, 93). O, Yunan mitolojisini almak değil, o örneğe göre kendi mitolojimizi işlemek taraftarıdır. 1914'te *Tanin*'de çıkardığı '*Boykotaj Düşmanı*' adlı hikâyesiyle bu akımın temsilcilerini eleştirmiştir. Yahya Kemal, sonraları kendisini ve Yakup Kadri'yi; 'Yunan donanmasına iane toplayan ve Yunanlılığa hizmet eden iki adam gibi gösterdiğini' açıklamıştır (Topaloğlu, 2006: 79).⁴²

⁴² Bu konuda çıkan yazılara Bkz. Abide Doğan'ın, "Ömer Seyfettin'in Nev-Yunanilik Yorumu:

1918’de *Yeni Mecmua*’nın on iki sayısında *İlyada* tercümesi tefrika edilmiştir. Yahya Kemal’in sade Türkçe yazmasından dolayı onu küçümsediği ve çevresine aksettirdiği belirtilmiştir bu tarihlerde sadece Ömer Seyfettin’e değil diğer Türkçü yazarlara da muarızdır. Yahya Kemal’in isim vermeden yazılarında onun eleştirmesi haksızlık olarak nitelendirilmiştir (Enginün, 1984: 763). Ömer Seyfettin’in sanat ve fikirlerinin kaynağı olan milliyet cereyanının edebiyatta henüz büyük bir başarı gösteremediğini belirten Yakup Kadri, İstiklal Savaşı ile varlık mücadelesinin verildiği günlerde onun ve Türkçülerin savunukları çizgiye ulaşmıştır.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında *Türk Yurdu*, *Türk Sözü* ve *Halka Doğru* dergileri çevresinde toplanan Ömer Seyfettin, Yusuf Akçuraoglu, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Celal Sahir Erozan, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ali Canip Yöntem, Ali Ulvi, Fuat Köprülü, Kâzım Nami Duru, Memduh Şevket Esendal’ın çalışmaları sonucunsa dilde halka doğru dönme yoluna girilmiştir. Bu hareket I. Dün ya Savaşı döneminde durgunluk yaşamasına rağmen, 1917’de kurulan Şairler Derneği bu hareketin takipçisi olmuş, mütareke ve millî mücadele sırasında idealist şair ve yazarlar aynı yolda yürümüşlerdir. (Temir, 1966: 358)

Balkanlardan Anadolu’ya doğru yapılan Türk göçü, dünyada örneği görül-meyen bir faciadır. Göçün arkasında Pan-Slavizmin tahrikçisi, perde arkasındaki müsebbibi Rusya bulunuyordu. Balkanlardaki Slav çocukları Rusya’da okutularak yetiştirilip öğretmen olmaları sağlandı. Mithat Paşa, Rusya’daki okutulmalarının tehlikesini sezmiş, memlekette eğitim yapmaları için okullar açmıştı. Türk gençleri eğitimle rinde millî duygularla beslenemedi. Balkan Savaşı’nda esir düşen askerî edebiyat öğretmeni Raif Necdet, *Ufûl (Batış)*, *Balkan Harbi Günlüğü* (İstanbul 2002) adlı eserinde Sofya’da gördüğü okullarda tarihin çok iyi öğretildiği ve vatan için ölmek gerektiği fikrinin öğretmenlerce aşılandığını anlatıyor. Ömer Seyfeddin’in Nakarat, Tuhaf Bir Zulüm ve *Türk Yurdu*’nda neşredilen ‘*Hürriyet Bayrakları*’⁴³ hikâyeleri ibret le okunmaya değerdir. İlk hikâyelerinden *Bomba*’da Bulgar komitacılarının kendi ırktaşlarına bile ne kadar zalim davrandıklarını anlatmıştır. Hikâyesinde diri diri deri yüzme, ırza geçme, insan etinden meze yapma hadiseleri Bulgar mezâliminin bazı örnekleridir. Bulgarlar bağımsızlıkları uğrunda mücadele kisvesi arka-

Boykotaj Düşmanı”, *Türk Yurdu*, Sayı: 259, Mart 2009, s. 29-32; İbrahim Tüzer, “Eski Yunan ve Lâtine Dönüş Fikrinin Panoraması ve Bir Eleştiri Olarak Ömer Seyfettin’in Boykotaj Düşmanı”, *Ayraç*, Sayı 5, 2010, s. 41-43; Mehmet Yalçınkaya, Ömer Seyfettin’in Boykotaj Düşmanı Adlı Hikâyesinin Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Okuma, *Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, Sayı: 1, Mart 2020, s. 58-73.

⁴³ “Hürriyet Bayrakları”, *Türk Yurdu*, Cilt: 5, No.56, 16 Kânunievvel 1329-8 Ocak 1913, s. 132-136.

sında Makedonya'da yaygın çetecilik yaptılar. Yane Sandanski'nin çeteleri en tanınmışlarıdır.

Ömer Seyfettin, 1908'de üsteğmenliğe terfi ederek Selânik'teki Üçüncü Ordu Nizâmiye Taburlarına nakledilmiş, Selânik ve Manastır civarındaki kasaba ve köylerde dolaşmıştır Güvenliği sağlamak gayesiyle yaptığı seyahatlerde muhatap olduğu Hristiyan aha linin tutumu, düşüncelerine ve komitacıların tahribatını yakından görmüştür. 1910'da Bulgaristan'da sınır karakolunda görevli iken öğrenim bedelini ödemek üzere askerlikten istifa edip Selânik'e gitmiştir. Türkçü bir yazar olarak Türk Ocakları ve İttihatçı çevreler kolaylıkla girebilmiştir. Yazımızda eserine sık sık atıfta bulunduğumuz Alangu'nun bazı kayıtlarına ihtiyatla yaklaştığımızı belirtmeliyiz. Gökalp'le Kabataş Lisesi'ndeki öğretmen arkadaşı ile görüşme notlarına değerlendiren Alangu'nun, Ömer Seyfettin'in İttihat ve Terakki'de 'serkâtip' olarak görev aldığını belirtmesi de tartışmalı bir tespittir (Alangu, 1968: 431). Keskin kalem ile Süleyman Nazif, Rıza Tevfik'i eleştiren yazarın, mütareke döneminde hapsedilen İttihat ve Terakki mensupları arasına dahil edilmesi gerekirdi. Alangu, matbuatta onun tutuklanacak haberlerinin çıktığını belirtmekle birlikte, partide önemli bir görevi olsa idi, düşmanlarının onun peşini bırakmayacağı kesindir. Gerçi İttihatçılara yakın olan birçok şahsiyet tutuklama ve takiplerden kurtulmayı bilmişlerdir. Ömer Seyfettin'i onlarla kıyaslamak mümkün değildir. Zamanla İttihat ve Terakki içinde hizipleşme ortaya çıkmıştır. Ömer Seyfettin'in bu sırada parti adına hazırlanan, dil, tarih, politika eğitimi konularını ihtiva eden on kadar propaganda broşürünün tamamını kaleme almıştır (Alangu, 1968: 192). Birlikte hareket ettiği İttihatçıların zaafalarına şahit olmuş, savaşın yenilgi ile sonuçlanması üzerine dava arkadaşlarını (Ziya Gökalp hariç), kendi fikri çevresini hicvetmekten çekinmemiş (*Efruz Bey* romanı), hikâyelerin de partiyi yöneten kliğin ihtiraslarını reddetmiştir (Dumont, 1998: XIX, dp. 15). Sahir'e Karşı' hikâyesinde *Türk Yurdu*'nu uzun süre idare eden sürekli olarak kadın ve aşk konusunun işleyen Celal Sahir Erozan'ı hicvetmiştir. 1912'de Balkan Savaşı sırasında askere çağrılmış, 20 Ocak 1913'te Yanya Kalesi'nde esir düştüğü Yunanlıların elinden kurtularak 17 Aralık 1913'te İstanbul'a dönmüştür. Balkan Savaşı Türkçülüğe samimi olarak inanan yazarın hayatının önemli bir saf hası olmuştur. Osmanlılık fikri ile ordunun çökmesinin etkisi hikâyelerin de ve cephede tuttuğu Balkan Savaşı günlüğüne yansımıştır. Türkçülük ülküsünü en güçlü biçimde ifade ettiği hikâyelerinden olan *Primo Türk Çocuğu*'nun ikinci bölümü olan *Primo Türk Çocuğu: Nasıl Öldü*'de kahramanının Türklük bilinci kazanma süreci ve Balkan Savaşı'nın Selanik'teki izleri anlatılır. Türk düşünce ve edebi hayatına Marksist gözlükle bakanlar kısa gençlik ve subaylık hayatında bizzat tanık olduğu toprak kaybindan insanların feci şekilde katliama uğramalarından et-

kilenen yazarın bu eserindeki bakış açısını ‘ırkçı milliyetçilik’ (Belge, 2002: 185) nitelendirmeleri idraksızlık örneğidir. Savaş sırasında tuttuğu notlardan oluşan *Balkan Savaşı Günlüğü-Ruzname* 1967 yılında *Hayat* mecmuasında tefrika edilmiştir. Asker olarak cephede yaşadıklarını, savaşın sonlarına doğru esir düşmesini, Yunanistan’daki esirlik dönemini aktarmıştır. Günlükte ordunun durumu tafsilatlı olarak anlatılmıştır. Günlükte savaştan öncede inandığı Türkçülüğün bazı temel meselelerine atıfta bulunmuştur. (Akarlı, 2002: 67). Bir başka kaynakta, onun daha önce görev yaptığı redif taburlarındaki askerler şöyle tanımlanmıştır: ‘*Türk ordusunun yarısından fazlasını Redif Birlikleri teşkil ediyordu. Bunlar, barış zamanı yalnız kadro halindeki yaşlı erlerle tabur, alay ve tümen olarak mevcut idiler. Fakat talim ve terbiyeleri pek kıt, subaylarının da vasıfları çok düşük idi.*’ (Apar, 1988: 90-91)

Bu tarihlerde müstear olarak Tarhan’ı kullanmağa başlaması dikkat çekicidir. Bozkır Türk İlinde devlet idaresinde hakana yardımcı olan bazı yüksek memurların unvanları vardı. Tabgaç’lardan itibaren mevcut olan, Göktürk İmparatorluk yönetiminde mühim bir yeri olan Tarhan/Tarkan (Tonyukuk’ın ünvanı: Boyla Baga Tarkan)’lar önce imtiyazlı sınıf değildi. Moğollar devrinde irsen intikal eden topraklar verilen, vergiden muaf tutulan, herhangi bir suçtan ceza görmemek ve bütün bunların 9 nesil boyunca geçerli sayıldığı imtiyazlı duruma getirildiği Tarhanlık kurumu yüceltilmiştir (Kafesoğlu, 1987: 31-32). Tarhan müstearını kullandığı ilk şiiri “Yüksek Aydınlıklar” başlığı ile *Türk Yurdu*’nun Aralık 1913 sayısında basılmıştır. Bu müstearı derginin Turancı çizgisine uyumlu olarak seçtiği düşünülebilir. Tarihle ilgili bir makalesi ‘Denizde Türkler 1’ üst başlığı, “Calı Beğ ve İlk Muharebe” adı ve Tarhan imzasıyla *Donanma* dergisinin 12 Teşrinevvel 1914 tarihli 15-63 sayısında yayınlanmıştır. Tansel’in ona ait olduğunu tespit ettiği Tarhan imzalı *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset* adlı risale (İstanbul 1912, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 38 sayfa)yeni harflerle basılmıştır. Tarhan müstearı ile 28 Mayıs 1914 ile 6 Ağustos 1914 tarihleri arasında *Türk Sözü* dergisinde yayınladığı altı koşmada Türkiye’nin genel görünümü verilmiştir. Koşmalarda yurt bülbüllerinin sustuğu, Çamlıbellerin çöle dönüştüğü, çağlayanların akmadığı, her yanı üzüntülerin kapladığı, yolların ıssızlaştığı, gidenlerin dönmediği, günlerin karanlıkta kaldığı tasvirlerle yer verilmiştir. Tansel, *Diken* dergisinin 15 Teşrinevvel 1335 tarihli 24. sayısında çıkan ‘Hikâyecik’ başlıklı yazıdaki Türk tarihi ile bağlantılı Tekin⁴⁴ müstearının onun tarafından kullanılmış olabileceğini, kuvvetle

⁴⁴ Türklerde toya katılma hakkına sahip olanlara ‘toygun’ demektedirler. Orhun kitabelerinde geçen ‘toygun’ sözünün anlamı üzerinde durulmuştur. Çin kaynaklarının ‘Ta-kuan’ şeklinde kaydettikleri ‘toygun’ların unvanların dan biri de Tegin/Tekin’dir. Bu ünvanı taşıyanlar Devlet Meclisi’ne katılırlardı. Bu görevlilerin ekseriyeti hüküm dar ailesine mensup değildiler (Kafesoğlu, 1987: 50-51)

tahmin etmektedir (Tansel, 1984:782). Balkan Savaşı sonrasında gençleri bedenlen ve ruhen askerliğe hazırlamak üzere izciliğe önem verilmiştir. Enver Paşa'nın yönlendirmesi ile Cemiyetler Kanunu'na göre hükümetten izin alarak İzçiler Ocağı'nın 'Büyük Orta'sı 22 Nisan 1914'te kurulmuştur. İzçiler Ocağı'nın nizamnamesinden başka bir de 'İç Nizamnamesi' vardır. Bunda izcilerin ayrıldıkları sınıflar, sınıflar arası geçiş şartları açıklanmıştır. İç Nizamname'ye göre izciler, 'adsız', 'çeri', 'tekin', 'alp', 'tarhan' olmak üzere beş sınıfa ayrılmıştır. Seçilen bu isimler Türkçülüğün nüfuz sahasının genişliğini, kuruluşun tarihle irtibatını gösteriyor (Ateş, 2012: 274).

I. Dünya Savaşı arifesinde başka yazarların eserlerinde de görüldüğü gibi Turancılık ülküsüne işaret eden kavramlar yerine Büyük Emel, Büyük Duygu'yu kullanmıştır. Aralık 1913 ile 6 Ağustos 1914 tarihleri arasında *Türk Yurdu*, *Halka Doğru* ve *Türk Sözü* dergilerinde yayınlanan on iki şiirin çoğunluğunun ana teması Büyük Emel, Büyük Duygu idealidir. *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyâset* isimli ese rinde de aynı ideali işlemiştir (Tansel, 1984: 780).

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi, mağlubiyetin sorumlusu olarak kabul edilen İttihat ve Terakki Partisi'nin tarih sahnesinden çekilmesi, önemli yöneticilerinin yurt dışına çıkması ile siyasette bir boşluk ortaya çıkmıştı. Eski İttihatçı, sonraki muhalif Ahmet Ferit Tek, 23 Temmuz 1919 tarihinden itibaren İfham gazetesini çıkarmaya başladı. Onun gazetede takip ettiği şiar milliyetçilik idi. Bu fikrinden dolayı Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçuraoglu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ömer Seyfettin, Hüseyin Ragıp Baydur, Haşim Nahit Erbil tarafından desteklenmiştir. 18 Ağustos 1919 tarihinden itibaren yayınlamağa başladığı haftalık edebî ilavede Ömer Seyfettin'in de imzası görüldü.

Bütün edebî faaliyetini Türkçe açısına göre düzenleyen, 'Elli milyon Türk'e ruhî gıda vermek ülküsüyle on sene' çalışarak büyük bir eser vermek isteyen Ömer Seyfettin'in bu arzusu gerçekleşmemiştir.

Ömer Seyfettin ve Türk Ocağı

Ömer Seyfettin'in Türk Ocağı yönetimi ile doğrudan bir ilişkisi görülüyor. Esareten kurtulduktan sonra İstanbul'a gelişi ile mütareke dönemine kadar geçen kısa sayılabilecek süre içinde ocağın yönetimi ne katılma arzusunun olup olmadığı bilinmiyor. Çok yakın dost olduğu Ziya Gökalp'in Hamdullah Suphi ile anlaşamaması, bir defa ona karşı girdiği genel başkanlık yarışında başarılı olamadığı için ona ocak yönetiminde yer verilmediği düşünülebilir. *Efruz Bey* romanındaki 'Bilgi Bucağı' bölümünde Bucak müdürü olarak daima taşlanan kahraman Hamdullah Suphi'dir. Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçu-

raoğlu, Rıza Tevfik, Abdülhak Hamit, Ahmet Refik, Cenap Şahabettin, Halit Ziya yer yer kapalı veya açık biçimde iğnelenmiştir. (Alangu, 1968: 490)⁴⁵ Halide Edip'in anılarındaki bir not Gökalp'a yakınlığını gösteriyor. 5 Mart 1917'de Çanakkale'de başlayan büyük müttefik saldırısı üzerine ortaya çıkan panik üzerine Yusuf Akçuraoğlu *Türk Yurdu*'nda bütün milliyetçi yazarları davet ettiği toplantıda İstanbul'un işgal edilmesi halin de nasıl bir hareket tarzı takip edileceği konuşulmuştur. Milliyetçiliğin mahiyetini, her yazarın kendi anlayışına göre ifade etmesi talebine, Hüseyinzade Ali en başta din ve dilin geldiğini belirtmiştir. Fuat Köprülü ve Ömer Seyfettin uzun uzun konuşup, bir milletin benliğinin mahiyetini bulup bunu millete öğretmek gerektiğini söylediler. Bir milletin benliğinin esaslarının neden ibaret olduğuna dair olan soruya Ömer Seyfettin; '*Bu sahada Ziya Gökalp ne derse biz de onu kabul ederiz. Bundan dolayı Onun İstanbul'da olmamasının açık bir şey söylemek imkanını vermediğini belirtmiştir.* (Alangu, 1968: 354-355).

Türk Ocağı'nın önemli faaliyet alanlarından biri de düzenli olarak konferanslar tertiplemesidir. 1918 yılına kadar ocakta 500'ü aşkın konferans düzenlendiği bilinmektedir. Konferans veren dönemin ilim, fikir, edebiyat ve siyaset sahasının seçkin isimleri arasında Ömer Seyfettin'de bulunuyor. Türk Ocaklı aydınlar tarafından akademi mahiyetinde 14 Mart 1914'te kurulan, Türk Bilgi Derneği'nin Türkiyat, İslamiyat, Hayatiyat, Felsefe ve İçtimaiyat, Riyaziyat ve Maddiyat, Türkçülük şubeleri oluşturulmuştur. Ömer Seyfettin Türkçülük şubesinde görev almıştır (Sarınay, 2004: 179). Sivil hayatında hayatını kazanmak için 1914'ten itibaren Kabataş Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 1913'te Maarif Nazırı Şükrü Beyin öncülüğün de bakanlığa bağlı İstilahât-ı İlmiyye Encümeni kurulmuştur. Aralarında Ziya Gökalp ve Rıza Tevfik'in de bulunduğu yirmi altı üyenin arasında yer almıştır. Encümen, fazla bir iş yapamadan kısa sürede dağılmıştır.

Türk Ocağı, *Türk Yurdu* gibi en muhtevalı ve uzun ömürlü dergiler çıkardığı gibi, neşir hayatı uzun süreli olmayan başka dergilerde yayınlamıştır. Celal Sahir yönetiminde 11 Nisan 1913'ten itibaren haftalık olarak 52 sayı çıkan *Halka Doğru*'dan başka, yine Celal Sahir tarafından 12 Nisan 1914 tarihinden itibaren haftalık 12 sayı çıkarılan *Türk Sözü*'nün başyazarlığını Ömer Seyfettin yapmıştır (Sarınay, 2004: 184). Tahir Alangu, bu görevlendirmenin gerekçelerini şöyle açıklamıştır: I. Dünya Savaşı öncesinde (16 Nisan 1914) İttihat ve Terakki Partisi'nin halkçı kanadının birdenbire sesinin kısılmış, *Türk Yurdu* çevre sinde toplanan 'Turancı-Pantürkist' kanadının yolunun açılmış, *Türk Sözü* dergisinin, Halka Doğru'nun ilkelerini de az çok benimseyerek yazı kad-

⁴⁵ Alangu, görüşme yaptığı Aka Gündüz'ün *Efruz Bey* romanında eleştirilen Bucak müdürünün Hamdullah Suphi Tanrıöver olduğunu ifade ettiğini belirtiyor (s. 506, dp. 15).

rosunu tümü ile tasfiye etmiş, 25 Nisan 1914 tarihinde '*halka doğru gitmek-halk için çalışmak*' ilkesiyle *Türk Yurdu* tarafından çıkarılmıştır (Alangu, 1968: 272). Ömer Seyfettin'in dergide edebiyatçılığından ziyade polemik yazarlığı, kadro adamlığı tarafı ortaya çıkmıştır.

Türk Ocaklarının Birinci Umûmî Kongresi, Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'da 23-25 Nisan 1924 tarihlerinde yapılmıştır. Kongrenin 25-26 Nisan gecesi yapılan dördüncü oturumunda, toplantının ilk gününde söz konusu edilen ve Türkçülük hareketine hizmet eden veya Türk Ocağı'na faydalı olan şahısların selamlanması konusunda Hamdullah Suphi'nin açıkladığı, 'Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Halide Edip, Hüseyinzade Ali, Necip Asım, Veled Çelebi, Halil Edhem, Hüsameddin Yaşar, Şemseddin Günaltay, Fuat Köprülü, Celal Esad Arseven, Necip Türkçü ve Fuad Köseraif'ten oluşan liste üzerinde şiddetli tartışmalar yapılmıştır. Türk Ocağı'nın ilk açıldığında maddi yardımda bulunan Hüseyin Cahit, Necip Ali'nin Türklüğe hizmetlerini övdüğü Enver Paşa, Halis Turgut, Ömer Seyfettin, Ali Canib'in listede bulunmaması eleştirilmiştir. Eleştirilere cevaben isimleri belirleyen encümenin kriter olarak 'ilim, sanat ve hars sahasında' hizmet verenleri dikkate aldığı belirtilmiştir (Üstel, 1997: 157-158).

Ömer Seyfettin ve *Türk Yurdu*

Onun daha önce temas ettiklerimizin dışında *Türk Yurdu*'nda başka yazı, tercüme ve hikâyeleri çıkmıştır. Esirlikten kurtulmadan bir gün önce Çanak-kale'de öğretmenlik yapan arkadaşı Ali Canib'e yazdığı 14 Teşrinsani 1913 tarihli mektubunda, yazdığı yazıları Kâzım Nami vasıtası ile *Türk Yurdu*'na vereceğini, böyle yazılar için ayda altı lira verebilirlerse, bununla iktifa edeceğini belirtmiştir (Alangu, 1968: 263). Fazla uzun olma yan edebiyat hayatında çok sayıda eser veren bir yazar olarak çalışmalarını *Türk Yurdu*'na fazla vermediği söylenebilir. Belki ümit ettiği telif ücretini alamamış olabilir.

1-Ömer Seyfettin: Piç (hikâye), sayı 46, 8 Ağustos 1329-21 Ağustos 1913, s. 396-401. Ali Canib aracılığı ile gönderdiği hikâyelerin ilki olan Piç'in yayınlanacağı İttihat ve Terakki'nin halkçılık ülküsü taraftarı olan kanadının organı *Halka Doğru* dergisinin 1 Ağustos 1913 tarihli sayısında ilan edilmiş, esirlikten dönme den çıkmıştır. Kozmopolitliği hicveden bir hikâyedir.

2-Ömer Seyfettin: Hürriyet Bayrakları(hikâye), sayı 56, 28 Kanunıevvel 1329-8 Ocak 1913, s. 132-136. Hayatının Balkan devresini anlattığı anı defterinden çıkarılmış olup, Osmanlılık çerçevesinde geliştirilen millîyet anlayışının saçmalığını ortaya koymuştur.

3-Tarhan: Yüksek Aydınlıklar (şiir), sayı 58, 21-Kanunısanı 1329-3 Şubat 1914, s. 164-165

4-Ömer Seyfettin: Mehdî (hikâye), sayı 60, 20 Şubat 1329-5 Mart 1914, s. 197-200. Balkan Savaşı'ndan sonra Yunanistan'daki Türklerin durumlarını tasvir eden bir hikâyedir.

5-Ömer Seyfettin: Emin (şiir), c. 6, Nu. 71, 24 Temmuz 1330, -6 Ağustos 1914, s. 388

6-Ömer Seyfettin: Kalevala (makale-çeviri), sayı 153, 16 Şubat 1334-16 Şubat 1918, s. 65-67. O ve arkadaşları millî tavırlarına rağmen batı medeniyeti eserlerine kayıtsız kalmamışlardır. Batı destanlarından yaptığı tercüme-lerden Fin halk destanı Kalevala, 12.000 mısra tutan 32 şiir veya runot'tan meydana geliyor. Bu eserin 8 runot'unu tercüme etmiştir.

7-Ömer Seyfettin: Kalevala, sayı 154, 1 Mart 1334-1 Mart 1918, s. 91-95

8-Ömer Seyfettin: Kalevala, sayı 155, 16 Mart 1334-16 Mart 1918, s. 113-116

9-Ömer Seyfettin: Kalevala, sayı 156, 1 Nisan 1334-1 Nisan 1918, s. 137-138

10-Ömer Seyfettin: Kalevala, sayı 157, 15 Mayıs 1334-15 Mayıs 1918, s. 167-168

11-Ömer Seyfettin: Türklerin Millî Bayramı (*Yeni Gün*'den iktibas), sayı 34, Haziran 1990, s. 26-28

12-Ömer Seyfettin: Bir Çocuk Nasıl Millîyetperver Olur?, sayı 92, Nisan 1995, s. 52

13-Ömer Seyfettin: Herkesin Nasibi, sayı 158, Ekim 2000, s. 4-10.

Kaynaklar

AKARLI, Hülya Balcı (2002), "Ömer Seyfettin'in Gözünden Balkan Savaşı", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 104, Ağustos, İstanbul.

ALANGU, Tahir (1968), *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul.

APAK, Rahmi (1988), *Yetmişlik Bir Subayın Hatıratı*, Ankara.

ATEŞ, Sanem Yamak (2012), *Asker Evlatlar Yetiştirmek II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bâkî Muhabbet 99 Mektup (2019), "Ali Canip Yöntem'den Yahya Kemal'e", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

BELGE, Murat (2002), "Türkiye'de Zenofobi ve Millîyetçilik", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Millîyetçilik*, Cilt 4, s. 185, İstanbul.

CUNBUR, Müjgân (1984), "Ömer Seyfeddin'in Makaleleri", *Türk Kültürü*, Sayı: 260, Aralık 1984, Ankara.

- DUMONT, Paul (1998), “Türk Yurdu Dergisi ve Rusya Müslümanları 1911-1914”, *Türk Yurdu*, Birinci Cilt, Cilt: 1-2, Ankara.
- ENGİNÜN, İnci (1984), Ömer Seyfeddin, Yahya Kemal ve Yakup Kadri’nin Dil ve Edebiyat Görüşleri (1909-1918), *Türk Kültürü*, Sayı: 260, Aralık, Ankara.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1987), *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara.
- KARDAŞ, Rıza (1981), “Ömer Seyfeddin’in ‘Felsefe Mecmûası’nda Çıkan Üç Şiiri ve Düşündürdükleri”, *Türk Kültürü*, Sayı: 221, Temmuz-Ağustos, Ankara.
- ORKUN, Namık Hüseyin (1944), *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul.
- POLAT, Nâzım Hikmet (2020), “Türk Dil Kurumunun Büyük Atası Türk Derneği ve Dergisi Hakkında Notlar”, *Türk Dili*, Yıl: 69, Sayı: 822, Haziran, s. 15.
- SARINAY, Yusuf (2004), *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan (1967), “Ali Canib Yöntem (1886-1966)”, *Türk Kültürü*, Sayı: 62, Aralık, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1984), “Ömer Seyfeddin’in Kullandığı Ad, Mahlas ve Remzler”, *Türk Kültürü*, Sayı: 260, Aralık, Ankara.
- TEMİR, Ahmet (1966), “Türk Dilinin Tarihi, Bugünü ve Geleceği I”, *Türk Kültürü*, Sayı: 40, Şubat, Ankara.
- TOPALOĞLU, Yüksel (2006), “Nev-Yunanilik Akımına İlk Tepki: ‘Boykotaj Düşmanı’”, *Türk Kültürü*, Sayı: 515-516, Mart-Nisan, Ankara.
- ÜSTEL, Füsün (1997), İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖMER SEYFETTİN'DE TEMEL KÜLTÜREL DEĞERLER

Rahim TARIM*

Öz

Toplumların tarihinde savaşlar, göçler ve doğal âfetler sonucunda sosyal krizler yaşanabilir. Bu krizler sonucunda toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri, toplumu bir arada tutacak kültürel değerlere bağlıdır. Bu değerler, gücünü tarihten ve yaşanmışlıktan aldığı için topluma yol gösteren kültürel kodlardır. Kültürel kodlar ise, toplumu krizler sonucunda geldiği uçurumun eşiğinden kurtararak yeniden doğuşunu sağlayacak kök hücrelerdir. Sosyal kriz dönemlerinde topluma yol gösterecek önder ve aydınlara ihtiyaç vardır. Ömer Seyfettin, Türk milletinin böyle bir uçurumun eşiğine geldiğini görüp toplumun ihtiyacı olan bu kültürel kodları hikâyelerinde işleyerek millî uyanış ve direnişe büyük katkıda bulunmuş edip ve aydınlarımızdan biridir. Yazıda, onun bu temel kültürel değerleri eserlerinde neden ve nasıl ele aldığı irdelenmeye çalışılacaktır.

Giriş

19. yy. Osmanlı Devleti'nin “en uzun yüzyıl”ıdır. Bu yüzyılda devleti ayakta tutmak için yapılan reformlar ve atılan yenilikçi adımlar beklenen sonucu vermediği gibi tersine imparatorluğu dağılmanın eşiğine getirmiştir. II. Abdülhamid'in I. Meşrutiyet meclisini feshetmesiyle başlayan İstibdat döneminde ülkenin dağılışını önlemek, tebaayı bir arada tutabilmek için atılan adımlar, Rumeli'de yapılan bayındırlık hareketleri, kurulan eğitim kurumları maalesef çare olmadığı gibi bu okullarda okuyan azınlık çocukları, Avrupa'da hızla yayılan millîyetçilik düşüncelerinin etkisiyle kendi ülkelerindeki ayrılıkçı komitacılara katılıyorlardı (Georgeon, 1986: 84). İç siyasette ise II. Meşrutiyet'in ilanı ve 31 Mart Vak'ası yaşanıyor, ardından patlak veren Balkan Savaşları, Batı'nın emperyalist yüzünü yakından görme fırsatını yakalayan Türk aydınında bir uyanışa neden oluyor ve ülkeyi geldiği bu uçurumun eşiğinden

* Orkun, Hüseyin Namık (1944), Türkçülüğün Tarihi, İstanbul

kurtarabilme çarelerini arayamaya yöneltiyordu. Yüzyılın sonunda Türk aydınının karşısında üç çıkış noktası bulunuyordu: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük...

Bu üç düşünceden gerçekleştirilmesi en güç görüneni Türkçülük idi. Çünkü devletin dini, görünüşte İslam olmakla birlikte, azınlıklar da kendi dinî kurallarını rahatlıkla uygulayabiliyordu. Öte yandan Balkanlarda başlayan milliyetçilik akımlarının İngiliz ajitasyonlarıyla Arap yarımadasında da filizlenmesi, Avrupa tarafından dayatılan Şark Meselesi, Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncesinin de ülkenin kötü gidişatına çare olamayacağını gösteriyordu. Türkçülük ise o güne kadar tam anlamıyla gündeme bile gelmemişti. Her ne kadar Tanzimat aydınları tarafından çeşitli vesilelerle Osmanlı adının bir hanedan adı olduğu, milletin Türk, dilinin ise Türkçe olduğunu söylenilirse de hem fikrî alt yapısı sağlam felsefî bir zemine oturtulmadığından hem de bu konu dönem aydınlarınca ele alınan diğer meselelerin gölgesinde kaldığı için bir değini veya tespitten öte geçemiyordu. (Levend, 1949: 130-162; Parlatır, 1985: 88-92). Kısacası Türk ve Türkçe yüzyıllar boyu hor görülmuş, ihmal edilmişti. Türk adı, “kaba saba”, “kural bilmez”, “cahil” anlamında kullanıldığından yanlış anlaşılın Batılılaşma ile birlikte XIX. yüzyılın sonunda Türklüğünden utanan kozmopolit bir aydın tipi türemişti.

Böylesi kaotik ortamda bir avuç aydın, Türk milletinin tarihin karanlık sayfalarına gömülmek üzere olduğunu görüyordu. Memleketin üzerine serpilmiş ölü toprağını silkip atmak ve yaklaşan tehlikenin farkına varılabilmesi için büyük çaba gösteren bu aydınlar, kurtuluşu Türklük şuurunun yeniden kazanılmasında gördüklerinden milleti ve özellikle gençliği uyandırmak için gece gündüz demeden çalışıyordu:

“Milliyetçi harekete katkı sağlayan üç ayrı unsuru ayırt etmek gerekir: Bunlardan biri Abdülhamid döneminden kalma eski ‘Türkçü’ler; Velet Çelebi, Necib Asım, Mehmet Emin gibi yazar, tarihçi ve bilginlerdi. Bunlar Türk kültürünün özgün yapısını ve zenginliğini ortaya koymak için oldukça büyük çaba harcamışlardı. İkinci olarak, 1908 devriminden sonra Selanik’te oluşan milliyetçi çevreler sayılmalıdır. Bunlar, Batı’dan gelen ideolojik akımlara son derece açık bir kent olan Selanik’teki ‘Batıcı’ düşüncelerden etkileniyorlardı ve Jön Türkler’e bağlıydılar. Genç Kalemler dergisinin çevresinde toplanan Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin, Ali Canib gibi kişiler edebiyat ve dil alanında milliyetçiliğe yönelmişlerdi. 1912’de Selanik’in Yunan orduları tarafından alınmasından sonra İstanbul’da bir araya gelmiş ve milliyetçilik akımına güç vermişlerdi. Son olarak da Rusya’dan göçen Türklerden söz edilmelidir; (...) Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Mehmed Emin Resulzade, Abdürreşid İbrahimov, Hüseyinzade Ali, Ayaz İshaki, Halim Sabit, vb gibi kişilere sık sık rastlanıyordu.” (Georgeon, 1986: 54.)

II. Abdülhamid döneminde yaşanan 1897 Türk-Yunan Savaşı sırasında Abdülhak Hamid, Recaizade Mahmut Ekrem ve Edebiyat-ı Cedidecilerin de şiir

ve nesirleriyle destek verdikleri millî bir heyecan kıpırdanması yaşanmıştı; ancak aynı günlerde Selânik'teki *Asır* gazetesinde yayımlanan "Anadolu'dan Bir Ses Yahut Cenge Giderken" başlıklı bir şiir kadar etkili olamamıştı. Mehmet Emin imzalı ve hece vezniyle yazılan "Ben Bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur" dizesiyle başlayan şiir, sade bir dille, savaşa giden bir Anadolu gencinin ruh halini aktarıyordu. Edebiyat-ı Cedide şair ve yazarları tarafından da büyük beğeniyle karşılanan bu şiir, aynı zamanda yeni yeni oluşmaya başlayan millî edebiyatın da öncülüğünü yapıyordu. (Levend, 1949: 279-285; Kaplan, 1991: 168-171; Tevetoğlu, 1988: 10). Şairine kısa zamanda şöhret kazandıran ve "millî şair" olarak anılmasına neden olan bu şiirin Türk toplumunda yarattığı yankı ve halkta uyandırdığı hayranlık o denli büyüktür ki Rıza Tevfik bu şiirin cephedeki askerler arasında büyük ilgiyle okunduğundan söz edecektir (Uçman, 1984: 282).

Mehmet Emin Yurdakul'un anılan bu şiirinin yayımlanmasından on dört yıl sonra yani 1911'de kurucularının çoğunluğunu Rusya'dan gelen Türklerin oluşturduğu Türk Yurdu Cemiyeti kurulur. Bu cemiyetin yayın organı *Türk Yurdu* dergisidir. Bu dergi de sade dil anlayışıyla çıkmakta ve tüm Türk dünyasında millî bir ruh oluşturmaya çalışmaktadır. (Tuncer, 1990: 12). Mehmet Emin Yurdakul'un bir ara imtiyaz sahipliği ve müdürlüğünü de üstlendiği derginin programını Yusuf Akçura hazırlamıştır:

"1. *RisaleTürk ırkının mümkün olduğu kadar ekseriyeti tarafından okunup anılarak istifade olunacak bir tarzda yazılacaktır. Binaenaleyh, a) dili sade olacaktır; b) kavmin ekseriyetine faydalı mevzular intihab olunacaktır; c) Çetin mevzular bile kolay ifade olunmaya çalışılacaktır.* (...) 2. *Risale, umum Türklerce makbul olabilecek bir ideal ibdâna çalışacaktır.* (...) 4. *Türklerin birbirleriyle tanışmaları için Türk dünyasının her tarafında olup geçen ve hassaten kardeşler arasında sevinç veya kederi mucib olacak olan vâkıalar ile Türk dünyasının ötesinde berisinde tekevvün eden fikir cereyânları kaydolunacak ve Türk ırkının bütün efradına bildirmek için çalışılacaktır.*" (Arai, 1994: 82-87.)

Kısacası, halka ulaşmak, ona kaybettiği değerlerini hatırlatabilmek için onun dilinden anlamak ve halka kendi diliyle ulaşmak gerekiyordu. Bu nedenle Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının ilk hareket noktası dil olmuştur.

I- DİL:

Dil ve kültür bir bütündür. Dilin mi kültürü, kültürün mü dili öncelediği bilinemez ama en büyük kültürel değer 'dil' olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Dil olmadan insan; insan olmadan da kültür olmaz. Bu yüzden dil, kültürün yapıcı, temel ögesidir. Milletler konuştukları dil ile birbirlerinden ayrılırlar. Millet olabilmek için mutlak surette dile ihtiyaç vardır. Milletlere

karakteristik özelliğini veren dilleridir. Herder, “bir dilin ruhu, aynı zamanda bir milletin edebiyatının da ruhudur.” der (Jusdanis, 1997: 76).

Uçurumun eşiğindeki vatan ve millet için kaybedilecek vakit olmadığının farkında olan Ömer Seyfettin, Türk milletine unutturulan değerlerini yeniden kazandırmak için pratik ve pragmatik bir yol olarak edebiyatı seçer. Ancak istenilen geri dönüşü sağlayabilmek için yazıdilinde mutlak surette bir sadeleşme gerekmektedir:

“Türklere millî varlıklarını duyurmak için ilk şart lisanı. Lisan, milletin zarfıdır. Edebiyatta Arapça, Acemce terkiplerin içinde boğulan bir medrese lehçesi vardı. Konuşulan tabî Türkçe yazılmıyordu. Ben, genç ediplere müracaat ettim.” (Argunşah, 2001b: 201)

Selânik’te bulunan arkadaşı Ali Canip (Yöntem)’e 28 Ocak 1911 tarihinde yazdığı bir mektubunda Ömer Seyfettin, bu konuya özellikle değinerek dil konusunda devrim niteliğinde bir atılım yapmak zorunluluğundan şöyle söz eder:

“Sevgili Canib Bey,

Cevabınızı almadan işte ben size yazıyorum. Size bir teklifim var. Kanaatlerinize pek yakın olduğu için hemen kabul edeceksiniz sanıyorum. Bakınız ne! Biraz izâh edeyim: Edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyade lisanadır. Bizim lisanımız –her zaman düşündüğümüz gibi- berbad, perişan, fenne, mantığa muhâlif bir lisanıdır. Garp edebiyatlarını biraz tanıyan, mümkün değil bu nefretten kurtulamaz. Bu lisanı, (hükümet kuvveti, meselâ Maarif Nezareti, yahut câhillerden teşekkül edecek bir encümen tasfiye edemez.)⁴⁶ Zaman ve vâkıfâne bir sa’y tasfiye eder. Ben, işte edebiyattan vazgeçtikten sonra tetebbu edeceğim fenlere, ilimlere çalışırken, bu tasfiyeye yardım edeceğim. ‘.....’ ve ‘.....’ gibi, nura, hakikate muhtaç Türkleri Asya’nın karanlıklarına götürmeye çalışmayacağım. Sa’yimin esasını teşkil edecek noktalar pek basit: Arapça, Farsça terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa onları çok kullanır. Eğer terkipler terk

⁴⁶ Parantez içindeki bölüm Ali Canip Yöntem’in kitabında yoktur. Ancak “Yeni Lisan” başlıklı yazılarının ilkinde: “Her şeyi hükümetten beklemeyelim. Bu ırsî hastalığı tedavi edelim. Artık lisanımızın ıslah ve tasfiyesini de hükümete, maarif nezaretine bırakır ve beklersek vay hâlimize!...” demesi (Argunşah, 2001a: 110) parantez içindeki cümlelerin de mektupta kullanılmış olabileceğini düşündürüyor.

* Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: rahimtarim@gmail.com

olunursa tasfiyede büyük adım atılmış olmaz mı? Bunu yalnızca başaramam. Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim. Ah büyük fikir, sa'y, sebat ister." (Yöntem, 1947: 11; Alangu, 1968: 157-158)

Ziya Gökalp ile tanışmadan önce kaleme alınmış olan bu satırlar, Ömer Seyfettin'in ne yapmak istediğini bilen bilinçli bir Türk aydını olduğunu gösterir. Onun bu görüşlerinin İzmir yıllarında pekiştiğini biliyoruz. Burada Necip Türkçü ve Baha Tevfik gibi biri dil ve diğeri düşünce alanında iki önemli isimle dost olup görüşüğünü, onların görüşlerinden etkilendiğini biliyoruz (Alangu, 1968: 199-201; Ülken, 1979: 300; Huyugüzel, 1984: 86; Enginün, 2006: 581). Ömer Faruk Huyugüzel'in "Yeni Lisan'a hazırlık devresi" olarak nitelediği bu dönemde kaleme aldığı "İlk Namaz", "Sahir'e Karşı", "Sebat", "Erkek Mektubu", "Çirkin Bir Hakikat", "Ay Sonunda" adlı hikâyelerle bir perdelik komedisi "Yaşasın Dolap"ta da bu sade dilin etkilerini görebiliyoruz (Huyugüzel, 1984: 79-98).

Ömer Seyfettin, yıllar sonra "Yeni Lisan" konusundaki teklifinin ilk olarak o yıllarda İstanbul'da bulunan Baha Tevfik ile Selânik'te bulunan Ali Canip tarafından kabul gördüğünü ve Baha Tevfik'in Büchner'den *Madde ve Kuvvet*'i sade bir Türkçe ile çevirdiğini böylelikle âdeta "bayraksız bir millîyetperverlik" in uygulamaya geçtiğini dile getirecektir. (Argunşah, 2001b: 202)

Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin'in bu teklifini İttihat ve Terakki Genel Merkezi'ne üye olarak seçilen Ziya Gökalp'a açarak hem onun hem de cemiyetin desteğini almış ve daha sonra (Yöntem, 1947: 12) 11 Nisan 1911 tarihinde *Genç Kalemler* dergisinin ikinci cildinin ilk sayısından itibaren "Yeni Lisan" hareketi başlatılmıştı. İlk beş sayıda yer alan "Yeni Lisan" yazısının ilki sonunda bir soru işareti ile çıkarsa da bunun Ömer Seyfettin'in kaleminden çıktığı bilinmektedir. *Genç Kalemler* dergisinin 12. sayısına kadar çıkan "Yeni Lisan" başlıklı yazılarda Ömer Seyfettin'in bizzat katkısı olduğu bilinmektedir. Zaten bu yazılarda yapılan değerlendirmeler bile onun ilk sayıda dil konusunda ileri sürdüğü görüşlerin açılımı gibidir (Parlatır, 1985: 96, 100).

"Yeni Lisan" hareketi başlar başlamaz, yoğun tepkilerle de karşılaşır. Ömer Seyfettin, bu eleştirilere derginin üçüncü sayısında yanıt verirken Yeni Lisan'ın yapay bir dil yaratma düşüncesinden doğmadığını aksine halkın arasında yaşayan, konuşulan Türkçenin yazı dili hâline getirilerek yazı dili ile konuşma dili arasındaki farkın kaldırılacağını söyler:

"... görülyor ki yeni lisanı Türklere kazandırmak isteyen beş on genç icat etmiyor; o esasen vardır; o gençler yeni lisanın esasen var olduğunu göstermek istiyorlar; keyfiyet bu kadar sarîh, bu kadar tabîî iken yeni lisanı yoktan var ola-

cak zannetmek ve onun saiklerini garip bir arzunun esiri tanımak en büyük bir zavallılık, bir gaflet, bir hiçbir şey bilmemezliktir. Öteki tekellüm lisanıyla tahrir lisanının birbirinden böyle ayrı bulunması maârifin Türkler beyrinde intişar edemesini mucip olmuş ve hâlâ olmaktadır. Ve işte bu netice en büyük zarardır.” (Argunşah, 2001a: 115)

Ömer Seyfettin, sanatta, edebiyatta ve bilimde geri kalmışlığımızın en başta gelen nedeninin de dil olduğunu belirtir. Nitekim yazıda kullanılan dil, yabancı dillerden alınan kural ve kelimelerle ortaya çıkmış karma bir dildir. Bu milletin içinden çıkan bilginlerin, ediplerin eserleri de millete yabancı kalmıştır:

“Türklerin lisanları yoktur. Konuştukları lisanı yazmazlar. Yazdıkları lisanı anlamazlar. İçlerinde ne kadar edip, şair, âlim gelmişse eserleri millete meçhul kalmıştır. Çünkü bir Türk kendi lisanıyla yazarsa anlar. Onlar Türk lisanını, Türk sarfını tahkir etmişler, diğer ecnebi lisanlardan aldıkları kelimeleri, yine o ecnebi lisanlardan istiare ettikleri yabancı kaidelerle kullanmışlar, başımıza anlaşılmaz, idrak olunamaz, meş’um ve muhtelit bir lisan çıkmıştır.” (Argunşah, 2001a: 136).

Ömer Seyfettin dil ile ilgili bu görüşlerine, başta “Yeni Lisan” olmak üzere daha sonra kaleme aldığı “Türkçe İlim”, “Türkçeye Kimler Osmanlıca Der?”, “Türkçeye Karşı Enderunca”, “Türkçeye Dair”, “Kelimelerin Mânâları Nelerdedir?”, “Lisânın Sadeleşmesi”, “İstanbul Türkçesi Hangisidir?”, “Umumî ve Hususî Türkçe”, “Halk Ne Der?”, “Osmanlıca Değil Türkçe”, “Sağlam Zemin”, “Tasfiye ve Islah” başlıklı yazılarında ve hatıralarında da yer verir (Engün, 1991: 285-294). Örneğin, “Türkçeye Karşı Enderunca” başlıklı yazısında dili manevi bir vatan olarak gördüğünü, dilini kaybeden milletlerin tarihten silineceklerini söyler:

“Millîyetimiz nasıl Türklük, vatanımız nasıl Türkiye ise lisanımız da Türkçedir. Türkçe bizim manevî ve mukaddes vatanımızdır. Bu manevî vatanın istiklâli, kuvveti resmî ve millî vatanımızın istiklâlinden daha mühimdir. Çünkü vatanı kaybeden bir millet eğer lisanına ve edebiyatına hâkim kalırsa mahvolmaz, yaşar ve yine bir gün gelir siyasî istiklâlini kazanır, düşmanlarından intikam alır. Fakat bir millet lisanını bozar, kaybederse hatta siyasî hâkimiyeti baki kalsa bile tarihten silinir. Esirleri onu yutar. Yazık ki bizim lisanımız bu konuştuğumuz güzel Türkçe de hemen hemen kaybolmaya yüz tutmuş. Eğer uyanmamız biraz gecikseymiş tamamıyla kaybolacaktı.” (Argunşah, 2001: 216)

Ömer Seyfettin, dil hakkındaki bu görüşlerini edebî eserlerinde de işler. Örneğin, “Çanakkale’den Sonra” adlı hikâyesinde kahraman, iç sesiyle akıl yürütürken millî bilince sahip olmayan, millî bilinçle davranmayan milletlerin başka milletlerin esiri olacaklarını ve uygarlıktan yoksun kalacaklarını düşünmektedir:

“Kendi ismini bilmeyen, kendi dilini yazmayan, düşmanlarını kardeşi tanıyan bir millet yaşayabilir miydi? Buna imkân var mıydı? Yarın bu kendi ismini bilmeyen, kendi lisanını yazmayan, düşmanını kardeşi sanan zavallı millet Rusların, Fransızların, İngilizlerin elinde Hindistan halkı gibi esir olacak, onlara hayvan gibi hizmet edecek, medeniyetten, yani insaniyet ve ahlâkiyetten mahrum kalacaktı.” (Polat, 2018b: 337; Argunşah, 2020: 510-511).

“Türkçe Reçete” adlı hikâyede ise doktor yaşam şımarığı, zengin ve millî kimliğini kaybetmiş bir kadına onunla âdeta dalga geçen bir reçete yazar. İçinde alışveriş, araba gezintisi gibi kadınların sevdiği birtakım davranışları tavsiye eden reçete yazılırken doktor ile hastası arasında şu konuşma geçer:

– A!.. Doktor, Türkçe mi yazıyorsunuz?.. dedi.

–Evet

– Türkçe Reçete olur mu hiç?

– Niçin olmasın?

– O hâlde siz de demek mutaassıp Türkçülerdensiniz!” (Argunşah, 2020b: 70).

Doktorun kadının bu sözlerine yanıtı “hayır” olur ama bu karşılıklı konuşma, “Yeni Lisan” hareketinin Türkçü bir kimlikle aydın kesiminden halk tabakasına kadar geniş bir kesimde nasıl yankı bulduğunun göstergesidir. Ancak, bu türden hareketlerin karşısındaki en büyük engel halk değil, kafası karışık olan ve aydın geçinen kesimdir. Çoğu kendi millî kimliklerini reddedecek kadar yozlaşmış bu kozmopolit tabaka, “Yeni Lisan” hareketini akılları sıra alaya almakta, önderlerini ise cahillikle suçlamaktadır. Örneğin, “Bilgi Bucağında” adlı hikâyesinde çizdiği yalancı, düzenbaz Efruz Bey tiptemesi ile “Yeni Lisan” karşıtlarının düşüncelerini ironik bir üslupla sergileyerek hem onlarla alay eder hem de “Yeni Lisan” hareketinin lüzumuna dikkat çeker:

“... Efruz Bey, lisana dair verdiği son dersten sonra kâtip tarafından yapılan ‘comperendu’ye[tutanağa] baktı. Şu idi:

1. Türkçe, esasen Arapça, Acemce, Frenkçe, Almanca, Latince, Rumcadan mürekkeptir. Diğer lisanlardan kelimeler de alabilir.

2. Türkçede aslen Türkçe olmayan bütün ecnebi kelimeler kendi millî gramer kaidelerine tâbidir.

3. Arapça, Acemce, Frenkçe, Almanca ve ilh... terkip [tamlama], cem kaidele-ri [çokluk kuralları] aslen Türkçe olan kelimelerde de kullanılır; misal:

Elmasunü'l-karım = Karımın elmasları.

Atân kırmızı = Kırmızı atlar.

Lö vazife dö me biraderler = Biraderlerimin vazifeleri ve ilh...

4. Ecnebi edatların hepsi, bilhassa Farisi 'ya-yınisbet' Türkçe kelimelerde kullanılır, pek güzel yeni sıfatlar teşkil olunur. Misal: 'Hayalî, ezeli, ebedî, ilmî, edebî' gibi 'güzeli, çirkinî, düzi, dikî, inişi, yokuşi' denilir. Eski lisanla: 'Ziraî, -mimarî, irfanî, terakkıyat-ı âliyemiz[yüksek ilerlememiz] gayr-ikâbil-i redd ü inkârdır [red ve inkâr edilemez]' demek mürekkeptir. Ama az mürekkeptir. Türkçe kelimelerle de bu mürekkepliği muhafaza edebiliriz: 'Ekinî, yapıî, bilgî, ilerleme-iyat-ı yüksekiyemiz gayr-i kâbil-i yok demek ve reddetmektir.'" (Polat, 2018a: 162)

II- MEFKÛRE/ÜLKÜ/İDEAL:

'Mefkûre', 'ideal' yahut Türkçesiyle 'ülkü'yü kazandıracak ilk şey 'dil'dir. Dil ile düşünce arasında parçalanamaz bir bağ vardır. Düşüncenin sağlıklı olabilmesi için 'dil'in de sade, açık ve anlaşılır olması şarttır. Bu nedenle öncelikle dilimize sahip çıkmak ve onu her türlü dış etkiden arındırmak kutsal bir görevdir. Halkın konuştuğu ve anladığı Türkçe, millî benliğimizi hatırlatacak ilk adımdır. Çünkü sade dille ortaya konulacak edebiyat herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir ve Türk insanına kültürel kimliğini yeniden kazandıracak bir edebiyat ortaya konulabilecektir. Ömer Seyfettin bu konudaki görüşlerini şöyle açıklar:

"Mefkûre: 'Her milletin evvelâ kendi millettaşlarıyla lisanını, edebiyatını, harsını muntazaman birleştirmesi, bütün millettaşlarını asrileştirip aynı harsî medeniyete sokması, en nihayet coğrafi vahdetin icap ettirdiği siyasi vahdeti de yavaş yavaş fül mevkiine getirmesidir.' (...) Bugün Türk milletinin bir mefkûresi vardır. O da 'harsça, yani lisanca birleşmektir.' Aynı ayrı Türk devletleri olsun. Bunun zararı yok. Fakat aynı ayrı lisanlar bizi mahveder. (...) 'Lisanca birleşmek' gazeteler, kitaplar vasıtasıyla olur. Her Türk İstanbul Türkçesiyle yazmayı bir 'hamiyet' bilmelidir.'" (Argunşah, 2001b: 54, 41).

Ömer Seyfettin, dil gibi mefkûrelerin de doğal olması gerektiğini savunur. Eğer mefkûreler doğal ve gerçekliğe uygun değilse toplumların felâketlerine de neden olabilir. Bu yüzden doğal mefkûrelerle hastalıklı olanları birbirinden ayırmak gerekir:

"En tabii mefkûreler hayatın hakikatine uyanlardır! Fikir cereyanlarıyla, büyük içtimalarla, ayinlerle bir mefkûre bütün bir millete telkin olunabilir. Fakat

bir şe'niyete istinat etmiyorsa o cemiyetin felâketine sebep olur. İşte Almanya bize acıklı bir misal! 'Şe'niyet' diye tercüme ettiğimiz 'realite', her göze görünmez bir hakikattir. (...) Tarihî, içinde yaşadığımız bu büyük dersinden ibret alarak har-sımızda mevcut fikir cereyanlarının, mefkûrelerin insanî esaslara, hayatın haki-katine ne derece uyduklarını derin derin muhakeme etmeliyiz. Tabî mefkûrelerle marazî, sun'î mefkûreleri birbirinden ayırmalıyız.” (Argunşah, 2001b: 117)

Ömer Seyfettin'e göre, insanın nasıl bir ruhu varsa milletlerinde de bir ruhu vardır ve mefkûreler yani ülküler o millî ruhtan doğarlar. Millî bir ruha sahip olmayan, ülküsü olmayan milletler ise ölüdürler:

“Bir insanın nasıl ruhu, hissi ve vicdanı varsa, milletlerin de içtimâî ruhları, hisleri ve vicdanları vardır. Ve mefkûreler milletlerin bu vicdanından doğar. Asla birkaç kişinin eseri değildir. Her milletin kendi varlığını mukaddes bir hâle içinde duyması ateşin bir idraktır ki buna mefkûre derler. Mefkûresi olmayan bir millet ölmüş demektir.” (Argunşah, 2001a: 322-323)

Bu nedenle Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının açtığı “Yeni Lisan” çıkışı, edebî eserler aracılığıyla halka bir model olarak “Yeni Hayat”ı sunacak ve “Yeni Hayat” ise bu eserlerdeki ülkülerle donanmış aydın, çalışkan, ileri gö-rüşlü insanı ortaya çıkaracaktır:

“Yüz milyon Türk birbirini tanımıyor, niçin? Dillerini kaybetmişler de on-dan!... Osmanlı Türkleri biraz açılmış fikirleriyle bu Türk lisanının içine girmiş ecnebi kaidelerini atmazsa sonra ne olacak? Hulâsa Yeni Lisanı kabul, daha doğrusu öz dilimizi ihya etmek büyük ve mukaddes bir vazifedir.” (Argunşah, 2001a: 117).

Dil birliği, düşünce birliğini; düşünce birliği ise ihtiyacımız olan “millî ruh”u tesis edecektir. Çünkü eksikliği duyulan ve kafa karışıklığına yol açan bu “millî ruh”un olmayışıdır:

“Biz ise fiilî vatandan otuz sekiz sene (evvel) ayrılmış bir kıt'adan gelen kan ve din kardeşlerimize 'yabancı' deriz. Niçin? Çünkü bizde henüz müdrik ve muay-yen bir 'millî ruh' yok. Hâlâ kabile ve ülke ruhiyetleriyle düşünmeğe kalkıyoruz.” (Argunşah, 2001a: 207)

Millî ruhun uyanması ve gençlere millî ülküyü öğretilmesi için yine dile ve edebiyata ihtiyaç vardır. Bu ülküyü kutsal bir görev bilenlerin öncü-lüğünde milletin gözü açılıp vatan kurtarılmakla kalmayacak, başka ülkelerin boyunduruğu altındaki tüm Türkler de esaretten kurtarılacak ve tek bayrak altında birleşilip büyük Turan ülkesi kurulacaktır:

“Bu konuşulan saf ve sade Türk lisanını edebiyat ve ilim lisanı haline getirmek, bütün Türk gençlerinin en mukaddes vazifesidir. Yazık, bu mukaddes vazife-i idrak etmeyip reddedenlere... Yazık onlara ki Türklerin büyük emelini, genç Türk mefkûresini (idealini) tahayyül edemiyorlar ve bilmiyorlar ki:
‘Vatan ne Türkiye’dir Türklere ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan...” (Argunşah, 2001a: 140).

Ancak Ömer Seyfettin’e göre, Türkçülük ile Turancılık birbirine karıştırmamak gerekir. Turancılık bir ülkü olup siyasî gerçeklikle teması azdır. Turan, Türklerin yaşadıkları yerlerin toplamına denir. (Argunşah, 2001b: 200)

Ömer Seyfettin’in “Kızılma Neresi?” başlıklı hikâyesi, tarihte atalarımızın peşinde koştuğu bir ülküyü anlatır. Askerin “Kızılma’yacak gideceğiz!” naraları üzerine Sultan Süleyman etrafındakilere Kızılma’nın neresi olduğunu sorar. Paşaların her biri sırayla Viyana, Roma, Hint, Sind, Kafdağı’nın arkası gibi gerçek veya masalsı yerleri sıralarlar. Padişah’ın “yazık sizin ilminize!” diye azarını işiten bir âlim, bunun halkın uydurduğu bir efsane olduğunu söylerse de Sultan Süleyman’ın ona da cevabı “Halkın dediği! Hakk’ın dediği!” olur. Padişah, daha sonra İskender Paşa’dan rastgele üç asker getirmesini ister. Bu askerleri sırayla padişahın huzuruna çıkarırlar. Sultan Süleyman sırayla üç askere de “Kızılma neresi?” diye sorar. Birinci ve ikinci asker, Kızılma’nın padişahın onları götüreceği yer olduğunu söylerler. Üçüncü asker ise “Atınızın gittiği yer... padişahım!” der. Padişah “orası neresi?” diye ısrar edince “Neresi olduğunu ancak padişahım bilir..” diye cevap verir. Padişah bu üç askeri de ödüllendirmelerini söyledikten sonra etrafındakilere şöyle hitap eder:

“Gördünüz ya, dedi, üçünün cevabında bir fark yok. Hakikat bir! ‘Kızılma’, benim gitmek istediğim yer, işte... Hakk’ın beni göndereceği yer!...” (Polat, 2018b: 136)

Tarihteki ‘Kızılma’ gibi insanların mutlaka bir ideale ihtiyacı olduğunu düşünen Ömer Seyfettin, ülküsüzlüğün insanı boşluğa sürükleyeceğini, böyle bir boşlukta insanların değil ancak hayvanların rahat edebileceğini düşünür. Örneğin, “İlk Düşen Ak” hikâyesinde can sıkıntısı şikâyetiyle doktora giden ve kendisini ne “milliyetperver” ne de “kozmpolit” olarak tanımlayamayan anlatıcı kahraman Mühendis Sermet Bey ile doktor arasında geçen konuşmada doktor, amaçsızlığın ve ülküsüzlüğün insanları boşluğa iteceğini ve bunun tedavisinin olmadığını söyler:

“... Ne milliyetperverim diyorsunuz, ne de kozmopolit! Yani araftasınız (ara yerdesiniz). Hâlbuki araf insanlara mahsus değildir. Hayvanlar orada istirahat ederler. Ama insan için ya cennet lâzımdır, ya cehennem!

...

Bu tuhaf doktor, bana idealin insana tıpkı kalp gibi, burun gibi, ciğer gibi lâzım olduğunu anlattı. İnsan ‘mefkûre’siz (ülküüz) yaşayamazmış. Mefkûre iflâs eder etmez insan ya deli olur, yahut intihar edermiş. Mefkûre birdenbire kaybolmayıp yavaş yavaş zayıflarsa, şeker hastalığı, nevrasteni, isteri başlarmış.

- Hâlbuki sizde muayyen (belirli) bir ideal yok.
- Galiba.
- O hâlde azizim çabuk bir ideal edininiz, yoksa...
- ?
- Doktor sizi kurtaramaz.” (Polat, 2019: 196)

Yine, “Çanakkale’den Sonra” başlıklı hikâyenin tahsilli kahramanı, yaşı kırk beşi aşmış olduğu halde müzmin bekârdır. Acıbadem’deki köşkünde münzevi bir hayat yaşamaktadır. Akrobalarının “meraklı”, uzaktan tanıyanların ise “deli” gözüyle baktıkları bu kahraman, milletteki uyuşukluk ve bilinçsizlikten şikâyetçidir. Ona göre yakında Ruslar İstanbul’u işgal edecek ve Türk adı tarihten silinecektir. Ama halkta uyanıştan en ufak bir iz görünmemektedir. Hikâye kahramanının da “esir sürüleri” olarak nitelediği bu millî ruhtan yoksun kesim gerçekten bir sürü hayatı yaşamaktadır. Yapılacak bir şey olmadığını düşünüp kapandığı köşkünde ölümü bekleyen kahraman için insan olabilmenin ilk şartı ülkü sahibi ve bir millete ait olmaktır ama karamsarlığı bunu uygulamasına engel olmaktadır:

“İşte, böyle hep ölümü bekliyordu! Zira kendisine ‘insan’ nazarıyla bakmıyordu. İnsan olabilmek için mutlaka bir içtimaiyetin (toplumun), bir milliyetin içinde bulunmak lâzımdı... Düşünüyordu: Kendisinin bir milliyeti yoktu; bir içtimaiyeti yoktu. Yalnız, hararetini hissedemediği, lisanından ve duasından bir şey anlamadığı müphem (belirsiz) bir dini vardı. Mabedinde bir ulviyet (ibadet evinde yücelik) duymuyor, önünde derin bir ezeliyet (tarih) görmüyor, semasında ilahî bir mefkûrenin nihayetsizliklerine (ülkünün sonsuzluklarına) dalamıyor, siyah toprağın üzerinde tıpkı bir hayvan gibi, bir fert gibi kalıyordu.

Bir hayvan gibi...

Hâlbuki o milliyetiyle, diniyle, mabedinin ulviyetiyle, içtimaiyetinin ezeliyetiyle (toplumsal tarihinin eksikliğiyle), mefkûresinin nihayetsizliğiyle bir insan, ahlâkî ve manevî bir insan olmak isterdi.” (Polat, 2018b: 336).

Hikâyenin kahramanı, eğer millî bir kahraman çıkarsa belki insanlarda bir ülkü rüzgârının esmesine sebep olabilir, diye düşünmektedir:

“Ah, hakikati idrâk etmiş bir kahraman çıksa... diye inlerdi. Çoraklardan, taşlıklardan, harabelerden, viranelerden gelen yakıcı bir rüzgâr gibi, bazen bir mefkûre cereyanı (ülkü rüzgârı) eser, kurtulmak isteyen, hürriyeti seven, ahlâkiyeti insanlık bilen ruhları toplardı.” (Polat, 2018b: 338)

Ancak Çanakkale’de destan yazan ordumuzun galibiyetinden sonra kahramanımızın bu karamsar düşünceleri tamamen değişecektir. O, millette birdenbire ortaya çıkan millî ruhu görerek toplumun yeniden millet olma yolunda uyanışına tanıklık edince bütün karamsarlığını atar ve geleceğe ümitle bakmaya başlar. Evlenir, bir kızı olur ve adını da özellikle “Mefkûre” koyar.

Ömer Seyfettin’in kahramanlık hikâyeleri de millî mefkûrenin yani ülkünün Türk insanına yüklediği sorumluluk ve bu sorumluluğa uygun davranış biçimlerinin işlendiği hikâyelerdir. “Eski Kahramanlar” başlıklı seride yer alan hikâyelerin kahramanları millî mefkûre ile donanmış kişiler olarak vatan, millet ve din uğruna, şehadet dışında hiçbir karşılık beklemeden savaşan ve en tehlikeli görevleri canları pahasına gözlerini kırpmadan yerine getiren cesur, çalışkan, sadık, fedakâr tiplerdir.

Millî ülkü uğruna canını fedadan çekinmeyen bu kahramanlardan en küçüğü “Bir Çocuk Aleko” adlı hikâyenin kahramanı Ali’dir. Kendisini Aleko olarak tanıyan ve onu bir Türk düşmanı olarak yetiştirmek isteyen papazın söylediklerinin tam tersini düşünerek kendi millî şuurunun farkına varan bu zeki çocuk, Türk karargâhına konulmak üzere kendisine verilen bombayı İngiliz karargâhında patlatarak kendini vatani uğruna feda eder.

Yine, “Kaç Yerinden” adlı hikâyede anlatıcı kahraman şair için “hayatın gerçek anlamı ülkü”dür. (Polat, 2018b: 60), Aynı hikâyedeki doktor ile Galıçya’da bir bacağını kaybettiği hâlde hava kuvvetlerine katılarak hâlâ savaşma azmini kaybetmediği söylenen Gazi Ferhat Bey; “Primo Türk Çocuğu”nda Primo’nun bilinçlenmesinde büyük rol oynayan Orhan ve onun sayesinde kendi millî kimliğini kazanan Primo; “Fon Sadriştayn’ın Oğlu” adlı hikâyede topluma millî kimliğini öğretmeye çalışan Orhan Bey; “Hürriyet Bayrakları” adlı hikâyede anlatıcı şahıs konumundaki Türk subay; “Memlekete Mektup” adlı hikâyedeki ülkücü Türk genci millî mefkûre ile donanmış bilinçli kahramanlardır.

III- EDEBİYAT:

Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan” başlıklı yazılarında millî edebiyat konusuna da değinir. Yazar, öncelikle eski ve yeni edebiyatın genel bir panoramasını yaptıktan sonra bizde millî bir edebiyatın olmadığını söyler. Ömer Seyfettin’e göre edebiyatımız yıllarca Doğu ve Batı kültürlerinin etkisinde kalmış ve

tamamen taklit bir edebiyat ortaya konulmuştur. Ömer Seyfettin'in "Enderun Edebiyatı" adını verdiği bu edebiyatı oluşturan ve savunanlar her milletin kendi diliyle yaşayabileceğini bilmediğinden "milletinin ruhuna, milletinin samimî lisanına, anasının diline yabancı" kalacağını görememişlerdir. (Argunşah, 2001a: 167)

Taklitten vazgeçilirse gerçek bir aydınlanma olacak ve "yeni bir lisanla terennüm olunan 'millî bir edebiyat' doğacaktır. Millî edebiyat oluşturabilmek için de millî bir dile ihtiyaç vardır; çünkü "eski lisan hastadır." Ömer Seyfettin, konuşulan İstanbul Türkçesi esas alınıp yazı diliyle konuşulan dil arasındaki fark ortadan kaldırılsa ihtiyacımız olan edebiyatı hayata geçirmiş olacağımızı ileri sürer ve "Gayemiz millî bir lisan, millî bir edebiyat vücuda getirmek olacaktır" der. (Argunşah, 2001a: 106, 107, 111, 120). Bu edebiyat ve onu oluşturacak olan yazarlar, milletinin acılarını ve sevinçlerini kalbinde duymalı ve ortaya koyacakları eserleriyle milletinin ruhuna tercüman olmalıdır. (Çetişli, 2011: 78)

Nâzım Hikmet Polat, *Genç Kalemler* hareketinin devamı olarak millî bir edebiyatın yolunu açma düşüncesiyle Ömer Seyfettin'in, millî konulardan uzak oldukları için Edebiyat-ı Cedide ve Divan edebiyatını da eleştirdiğini söyler. (Polat, 2019: 77) Bu nedenle Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde edebiyatın içinde bulunduğu durum da söz konusu edilir. Örneğin, "Baharın Tesiri" adlı hikâyenin anlatıcısı, estetik zevki gelişmiş biridir ve "edebî iflâs" içinde olduğumuzu düşünür. Bu yüzden de bazı genç şairlerin taklidini yapar, üstat geçinenleri karikatürize ederek kadınları güldürür. (Polat, 2019: 82, 285-286)

Ömer Seyfettin, millî edebiyat konusunda gençlere büyük iş düşeceğini, kutsal bir görev gördüğü bu yolda sebat edip ilerledikleri takdirde ortaya koyacakları eserleriyle ölümsüzlüğe ulaşacaklarını söyler:

"Bu büyük ve mukaddes iş artık yenilerin, bugünkü gençlerin eline kaldı. Onlar biraz 'lisaniyat' ilmiyle iştigal eder ve hakikî lisan ancak konuşulan lisan olduğunu anlayarak Enderun edebiyatının lisanca birer şakirdi olmazlarsa uyanmak isteyen Türklüğün ölmez peygamberleri olurlar. (...) Ey gençler! Biz onlar gibi çorak kalmayalım. Kendi düşündüklerimizi halkın, yani milletin lisanıyla yazalım ve İstanbul Türkçesini bütün Türklerin edebî lisanı yapalım. O vakit biz onlar gibi sağken unutulmayacağız. Öldükten sonra iyi ruhumuz kabrimizin üzerinde torunlarımızın ihtiramla gezindiğini göreceğiz ve Türklük yaşadıkça namımızın hamiyet ve şefkatle anıldığını işitecek..." (Argunşah, 2001a: 212-213)

Ömer Seyfettin'in bu görüşlerinin en belirgin temsilcisi "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" başlıklı hikâyesindeki Orhan'dır. Ömer Seyfettin'in halkın "millî şair" unvanı verdiği ve doğum gününü bayram ilan ettiği Orhan, henüz yirmi yedi yaşında olmasına karşın on cilde yakın eseri vardır. Halktan kopmamış,

halkın içinde yaşayarak, hatta obalarda misafir olarak Türklerin millî destanını dinleyip halkın ruhunu derinden duymuş ve kavramıştır. Orhan Türk milletine gerçek dilini öğrettiği gibi edebiyatta doğallığı savunarak edebiyatın sadece belli bir sınıf değil millet için olduğunu düşünür. (Polat, 2017b: 35-36)

Milletlerin ve edebiyatların dilden doğduğunu söyleyen Ömer Seyfettin'e göre dilin kendi kendine Türkçeleşmesini beklemek boştur ve bunu çalışıp çabalayarak başaracak olanlar yine Türklerdir. Eski edebiyatın hastalıklı diline karşın bunu başarabilen ileri görüşlü aydın, insanüstü bir başarının sahibi de olacaktır. (Argunşah, 2001a: 265)

Ömer Seyfettin'e göre, canlı ve doğal bir dil anlayışıyla ortaya konulacak edebiyat ve kültür bağı tüm dünya Türklüğünü de birbirine bağlayacak, çağdaşlaştıracak, sosyal birliğini sağlayacak en kuvvetli bağıdır. Bu bağı örmek ve kuvvetlendirmek Turan edebiyatlarının da kutsal görevidir:

“Millîyet demek ‘lisan ve millî maarif’ demektir. Müsterek edebî bir lisan olmayan bir millet rabitasız sürüler sayılır. Lisan en kavî bir bağıdır. Bu bağı örmek bütün Turan edebiyatlarının en mukaddes bir vazifesidir. (...) Konuşulan saf, sade, güzel ve kuvvetli İstanbul Türkçesiyle doğacak olan millî bir Türk edebiyatı, millî bir harsı (Culture nationale), dağınık ve perişan kalan büyük bir milletin içtimaî birliğini temin edecek, seksen milyon kardeşimizi muasırlaştıracaktır.” (Argunşah, 2001a: 215, 242).

Ömer Seyfettin'in bu edebiyat anlayışı birçok hikâyesinde kahramanları aracılığıyla dile getirilmiştir. Örneğin, “Çanakkale'den Sonra” hikâyesinde kahraman, uyarılarına kulak asmayan millete seslenirken geçmişte sanat ve edebiyat diye milletin nasıl kendi millî kültüründen uzaklaştırılıp yok oluşa sürüklendiğini şöyle dile getirir:

“Sanat diye biçimsiz hendesî (geometrik) çizgilerden kâbuslar, edebiyat diye Arapça, Acemce manasız ve mücerret terkipler (soyut tamlamalar) yapıyor, millîyet inkâr ediliyor, mazi karikatürleştiriliyor, istikbal bir duman hâlinde tasavvur olunuyordu (düşünülmüyordu).

- Ne olacak, ne olacak? (...)
- Yarın Ruslar gelecek, İstanbul'u alacak. İngilizler ve Fransızlar Anadolu'yu

yağma edecekler. Namınız tarihten silinecek.” (Polat, 2018b: 336-337)

Ömer Seyfettin'in edebiyatı milletin temel değerleri arasında görüp değerlendiren kahramanları dışında edebiyatla ilgili olan başka kahramanları da vardır. Örneğin, “Çirkinliğin Esrarı”nda Enderunlu Fazıl'ın bir beytine yer verilir. “Yalnız Efe”nin kahramanı Kezban, saz çalar ve Âşık Garip, Âşık

Kerem ve Köroğlu'ndan koşmalar okur. “Pembe İncili Kaftan” adlı hikâyede Muhsin Çelebi'nin şairliği vardır ama mizacı gereği hiç kaside yazmamıştır. “Ferman”da Tosun Bey sulh zamanlarında gazel ve kasideler yazar. Yine “Kaç Yerinden” adlı hikâyede anlatıcı eski kahramanlara ilişkin destanlar kaleme alan bir şairdir ve ona göre “mazide, bugünkü medeniyetin, maddiyatın söndürdüğü nurlar, (...) ulviyet, (...) ruh azameti, (...) fikir uğrunda fedakârlık, (...) doğruluk, sadakat, vefa, fazilet, kerem, şefkat, muhabbet, aşk (...) hayatın gerçek anlamı olan ülkü, (...) duygusallık var”dır (Polat, 2018b: 39, 60)

IV- VATAN:

“*Vatan ne Türkiye’dir Türklere ne Türkistan / Vatan müebbed bir ülkedir Turan*” diyen Ziya Gökalp’ın görüşleriyle zenginleşen ve daha felsefi bir hâl alan *Genç Kalemler*’in millîyetçilik anlayışı, vatan konusunda oldukça hassastır. Çünkü özellikle 93 Harbi denilen 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi’nden Balkan Savaşlarının sonuna kadar Rumeli’de büyük toprak kayıpları yaşanmış, Türkler Küçük Asya denilen Anadolu’ya hapsedilmek istenmiştir. Bir zamanlar Namık Kemal’in Silistre için kaleme aldığı “*Vatan yahut Silistre*” adlı eserinin üzerinden çok geçmemişken yaşanan bu olayların en hazini ise tek kurşun atılmadan teslim edilen Selânik’tir.

Balkan Harbi sırasındaki bozguna asker sıfatıyla yakından tanık olan Ömer Seyfettin, bu olumsuz ve ümitsiz günlerde, Türklerin Orta Asya’nın derinliklerinden gelip Avrupa’nın içlerine kadar birçok toprakları fethettiğini düşünür. Ancak zamanla Türklüğünden uzaklaştığı/uzaklaştırıldığı için millî kimliğini kaybettiğini, bu yüzden de bozgun günlerine geldiğini söyler. Ömer Seyfettin, gerek hikâyelerinde gerekse düzyazılarında bu düşüncelerini işleyerek millete kaybedilen vatan topraklarının yeniden kazanılabileceği umidini aşılamaaya çalışmıştır. Sevr ile paylaşılan son topraklarımızın Millî Mücadele ile yeniden ve büyük fedakârlıklarla geri kazanılması, Ömer Seyfettin’in bu görüşlerinde ne kadar haklı ve isabetli olduğunu da göstergesidir.

Yazımızın “dil” başlıklı bölümünde sergilemeye çalıştığımız gibi Ömer Seyfettin için ilk vatan ‘dil’dir; diline sahip çıkan milletler vatanlarını kaybetse bile eninde sonunda onu yeniden kurtarırlar ama dillerini kaybederlerse tarihten silinirler:

“*Türkçe bizim manevî ve mukaddes vatanımızdır. Bu manevî vatanın istiklâli, kuvveti resmî ve millî vatanımızın istiklâlinden daha mühimdir. Çünkü vatanını kaybeden bir millet eğer lisanına ve edebiyatına hâkim kalırsa mahvolmaz, yaşar ve yine bir gün gelir siyasî istiklâlini kazanır, düşmanlarından intikam alır. Fakat bir millet lisanını bozar, kaybederse hatta siyasî hâkimiyeti baki kalsa bile tarihten silinir. Esirleri onu yutar. Yazık ki bizim lisanımız bu konuştuğumuz*

güzel Türkçe de hemen hemen kaybolmaya yüz tutmuş. Eğer uyanmamız biraz gecikseymiş tamamıyla kaybolacaktı." (Argunşah, 2001: 216)

Ülküsünün temel ögesi "vatan" olan Ömer Seyfettin'e göre dil dışında da üç tür vatan vardır:

- a) Millî Vatan;
- b) Dinî Vatan;
- c) Fiilî Vatan.

Millî vatan "Turan'dır". Turan, tarihten bu yana Türk'ün dünya üzerinde bir kez bile olsa ayağını bastığı yerlerdir:

"Türklerin muhtelif ülkeleri, muhtelif devletleri olabilir. Fakat lisanları, dinleri, milliyetleri birdir. 'Turan' bir devlet değil harsî, millî bir vatanıdır. Türklerin oturduğu, ekseriyet teşkil ettiği yerler hep Turan'dır. Siyasi hudutlar büyük Turan'ı parçalayamaz. (...)" (Argunşah, 2001b: 40)

Ömer Seyfettin'e göre o güne kadar izlenen kozmopolit eğitim, Türklere Türkiye dışındaki soydaşlarını unutturmuş ve yabancı kılmıştır. Oysa millîyet, 'ilahî bir birlik"tir ve dil, kültür, sanat, edebiyat, din, tarih gibi temel öğelerle asırlar içinde işlenerek oluşur. Bu nedenle, bu birliğin "en kuvvetli bağı" da dildir ve anılan bu bağ Türklerde her ulustan daha kuvvetlidir. (Argunşah, 2001b: 147)

Yıllarca İslâm'ın sancaktarlığını yapmış olan Türkler için "ezan okunan bütün İslâm memleketleri" dinî vatanıdır. Fiilî vatan ise, Türk'ün hâkim olduğu, egemenliği altındaki yerlerdir. Ülkü birliği sağlandıktan sonra bir Türk için bu üç vatan tanımının farkı yoktur. (Argunşah, 2001a: 206-207). Çünkü o sırada Türk milletinin vatan saydığı son toprak parçaları büyük tehdit altındadır: Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının "Yeni Lisan" ve "Yeni Hayat"la ulaşmak istediği birinci hedef, emperyalist Avrupa uluslarının yutmaya hazırlandığı vatanın savunulması ve düşman tehditlerinden kurtulmasıdır:

"Bizim, 'Yeni Hayatçıların mefkûreleri (gaye-i hayalî) gayet sade, gayet basittir. Bu mefkûre, ruhumuzda, hissimizde, fikrimizde, bütün mevcudiyetimizde ebediyetle silinmez altın ve tunç harflerle mahkûktur:

Vatan!

Yalnız Vatan..." (Argunşah, 2001a: 142).

Ömer Seyfettin'e göre emperyalist ülkeler tarafından "yutulmaktan kurtulmamız" vatan ve millîyet fikrinin yayılması ve kuvvetlenmesine bağlıdır. (Argunşah, 2001a: 142)

V- DİN:

Ömer Seyfettin millîyet ile dini birbirini tamamlayan iki unsur olarak görür. Ona göre, millîyetsiz bir din olamayacağı gibi dinsiz de millet olmaz. Türkçe konuşan bütün Müslümanlar Türk'tür. Türkçe konuşmayanlar ise Türklerin din kardeşidir. Millîyetini seven, dinini de sever. Dinini sevenin de millîyetini sevmesi gerekir. Çünkü din ruh ise, millîyet de vücuttur. Vücut sağlam olursa ruh da rahat edecektir. Türklük ülküsü kendinden sonra başka milletlerden olan din kardeşlerinin de yardımına koşmalıdır. Çünkü o topraklar da bizim "dinî vatan"ımızdır. (Argunşah, 2001a: 360-361)

Ömer Seyfettin, "Yeni Lisan" hareketinin oluşturmaya çalıştığı "Yeni Hayat"ın liberal bir millîyetçilik olduğunu söyleyerek onu gericilikten kesin çizgilerle ayırır:

"Yeni Hayat liberal bir nasyonalizmin, şe'nî bir mefkûrenin vecizeleridir. Din, ilim, vatan, millet, ahlâk, vazife, lisan, medeniyet ve ilh. telâkkileri mürtecilerin telâkkilerinden pek uzaktır. Meselâ liberal mefkûreci:

*Benim dinim ne ümittir, ne korku;
Allah'ıma sevdiğimden taparım!
Ne cennet, ne cehennemden bir korku
Almaksızın vazifemi yaparım.*

der. (...) Samimî mürteci, ümmet sisteminin yaşamadığı vatani istemez. Riyakâr mürteci ise daha nasıl bir vatan istediğini bile bilmez. Millet'in 'vatan' telâkkisine, en basit san'at kaidelerini bilmez gibi saldırır. Meselâ Türkün vatani şu değil mi:

*Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur
Köylü anlar mânâsını namazdaki duanın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur*

Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Hüda'nın..." (Argunşah, 2001b:

49-50)

Ömer Seyfettin, burada şairin (Ziya Gökalp) sembolik olarak kastettiğinin açık olduğunu söyler. Ömer Seyfettin'e göre Anadolu insanı, 'millîyet'in sınırlarını skolastik zihniyete sahip bilim adamı geçinenlerden daha iyi bilir.

Burada kastedilenin doğrudan din olduğunu bilir ve “dini dinime uyan, dili dilime uyan!” diyerek naif ama gerçekçi bir sınır çizer. Çünkü birçok Avrupa diline çevrildiği halde hâlâ ortada Türkçe bir Kur’an yoktur. Ömer Seyfettin’e göre, dinin sembolik olan kelimelerinin Arapça kalmak kaydıyla milletin ettiği duayı anlayacak şekilde düzenlenmesi halinde inancımız da “Türkün idrâkine, vicdanına hulûl ederek Türkçeleşecektir.” (Argunşah, 2001b: 50).

Yukarıda dikkat çektiğimiz noktalara koşut olarak “Çanakkale’den Sonra” hikâyesinde kahramanın, millîyet olmadan dinin hiçbir anlamı olmayacağını düşündüğünü görürüz:

“İşte, hep o ölümü bekliyordu! Zira kendisine “insan” nazarıyla bakmıyordu. İnsan olmak için mutlaka bir içtimaiyetin, bir millîyetin içinde bulunmak lazımdı... Düşünüyordu: Kendisinin bir millîyeti yoktu; bir içtimaiyeti yoktu. Yalnız, hararetini hissedemediği, lisanından ve duasından bir şey anlamadığı müphem bir dini vardı. Mabedinde ulviyet duymuyor, önünde derin bir ezeliyet görmüyor, semasında ilahî bir mefkûrenin nihayetsizliklerine dalamıyor, siyah toprağın üzerinde tıpkı bir hayvan gibi, bir fert gibi kalıyordu. Bir hayvan gibi... Hâlbuki o millîyetiyle, diniyle, mabedinin ulviyetiyle, içtimaiyetinin ezeliyetiyle, mefkûresinin nihayetsizliğiyle bir insan, ahlâkî ve manevî bir insan olmak isterdi.” (Polat, 2018b: 336)

Şehadet, dinî bir terimdir ve kişinin dini, vatani ve ailesini korumak uğruna düşmanla savaşırken ölümü halinde ulaşacağı manevi bir mertebedir. Mahşer günü peygamberlerden sonra şehitlerin uyandırılacağı yolunda birçok hadis vardır (Atar, 2010: 428-431). Bu nedenle şehadet, İslâm’ın bayraktarlığını yapmış olan Türk milleti tarafından benimsenen en büyük manevi değerlerden olmuştur. Türk insanı savaşa giderken “ya şehit ya gazi” derken bile önceliği şehadettir. Şehit yıkanmaz, elbisesi yahut üniformasıyla gömülür.

Ömer Seyfettin’in manevi değerlere sahip kahramanlarının neredeyse tamamı şehit olma arzusundadırlar. Örneğin, “Forsa” hikâyesinde uzun yıllar esir olduktan sonra kurtarılan Kaptan Kara Memiş, kendisini kurtaran geminin kaptanı olan oğluyla birlikte yeniden savaşmak ister. Kara Memiş’in tek isteği, eğer olur da şehit düşerse bayrağa sarılmaktır.

“Başını Vermeyen Şehit”te ise savaş meydanında düşmanla vuruşurken şehit düşen Deli Mehmet’in bir melek tarafından alınından öpüldüğünü gören Kuru Kadı, onun şehadetine imrenir. Zaten Kuru Kadı da bir sonraki muharebede şehit düşecektir.

Ömer Seyfettin, “Yalnız Efe” adlı hikâyesinde ise zalim Eseoğlu tarafından kahpece öldürülen Yörük Hoca üzerinden zulme karşı koyanların da şehit sayılacağını ileri sürer:

“Öğleden evvel köye girilmişti. Bütün kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar cami meydanındaki büyük çınarın etrafına toplanmış, ellerinde yağlıklar (çevreler) ağlıyorlardı. Yalnız Kezban ağlamıyordu. Gömmeyi ikindiye bıraktılar. Cenazeyi yıkamak için eve götürmek istiyorlardı. İmam:

- Olmaz!

dedi.

Niçin? Gibi yüzüne baktılar.

- Yörük Hoca şehittir!’ diye haykırdı. ‘Şehit yıkanmaz. Şehidin esva-büzerinden soyulmaz.

- ...

- ...

İkinci namazından sonra bu şehit mezarlığa götürüldü.” (Polat, 2018b: 234)

Mehdi, farklı kültürlerde olduğu gibi İslâm dininde de dünyanın sonunda Tanrı tarafından yeryüzüne indirilerek insanları hükümdarlığı altında toplayarak onlara doğru yolu gösterecek bir peygamber ve dinî bir önderdir. Kur’an’da mehdi kelimesi geçmez; ancak güvenilir olmayan kaynaklarda, Hz. Hasan ve Hüseyin soyundan geleceği ileri sürülen bir mehdi inancından söz edilir. Dünyanın sonunda geleceği söylenen bu mehdi Müslümanları zulümden kurtardıktan sonra 5, 7 veya 9 yıl kadar adaletle yönetecek ve daha sonra kıyamet kopacaktır. (Sarıkçıoğlu, 2003: 369-371) Mehdi inancı, dinin başka kurallarının da yozlaştırılması gibi zaman içinde tuhaf bir tevekkül inancıyla birlikte hiçbir şey yapmadan bir kurtarıcı beklemeye dönüşmüştür. Mehdi bu kurtarıcılardan biridir. Ömer Seyfettin’in yaşadığı ve eserlerini kaleme aldığı dönemde, devlet zor durumdadır ve vatanın parçalanması an meselesidir. Ancak insanlar o kadar uyuşturulmuşlardır ki kendileri bir şey yapmak yerine içinde bulundukları durumu dünyanın sonuna benzeterek mehdi gibi kurtarıcılardan medet ummaktadırlar.

Ömer Seyfettin’in “Mehdi” adlı hikâyesi, Serez istasyonundan başlayan bir tren yolculuğunda, aynı kompartımana düşen toplumun çeşitli kesimlerinden beş Türk arasındaki bir sohbetten oluşur. İçlerinden saf olan biri, bir daha ne zaman bu toprakları Türk askerinin gelip alacağını sorduğunda diğeri bir daha asla Türk askerinin ayağının bu topraklara basamayacağını söyler. Hikâyenin anlatıcı kahramanı “niçin basamasın?” diye itiraz edince, içlerinden zengin görünümlü ve sonradan mutasarrıflık yaptığı anlaşılan bir yolcu “Müslümanların yaşamağa hakkı yoktur. Ve Türkler asla bir daha buralara gelemez.” der. Ona göre İslamiyet, mensuplarını koyu bir tutuculuğun körlüğünde yaşatmaktadır:

“... medeniyetleri, terakkileri (ilerlemeleri), itilâları (yükselmeleri), tarihleri hep dinler yapar. Dinler bir kâinatı yıkar, yerine ikinci bir kâinat kurar. Fertlerin bütün hareketlerindeki esasları kımıldatan, içtimaiyatta (toplumbiliminde) büyük ana hatlarını çizen dindir. İslâmlık ise fertlerindeki cemaat ve milliyet temayüllerini (eğilimlerini) bozarak hepsini karanlık bir taassubun görmez körlüğü içinde yaşatır. Sözüme şahit işte bütün dünya yüzündeki Müslümanlık... (...) İslâm tarihinde okuduğumuz yüz şu kadar İslâm hükümetinin mahvına sebep olan âmiller (durumlar, kimseler) hâlâ Türkiye’de duruyor. Aynı kanunlar, aynı şeylere tesir edince neticeler de aynı olur. O hâlde Türkiye’nin de diğer Müslüman hükümetleri gibi mahvolacağı, tarihten namı silineceği ve biz Türkler de bütün Müslümanlar gibi yakında İstanbul’u alacak olan Hristiyan efendilerimize sadakatle dua ederek hayatımızı diğer dindaşlarımız gibi miskin miskin taassup (tutuculuk), cehalet ve rezalet içinde geçireceğimiz muhakkak... ve...” (Polat, 2007b: 258, 259)

Anlatıcı-yazarın, şikâyet ettiği tutucu Müslümanlar kadar düşüncelerinde tutucu olduğunu düşündüğü bu dinsiz adamın sözlerini tamamlamasını beklerken saf Serezli genç “Ya Mehdi?” der, “Mehdi çıkmayacak mı?”. Şişman mutasarrıf eskisi, gençle alay etmeye başlar ve “Hangi Mehdi?” diye sorunca genç, tıpkı dinî inanıştaki gibi cevap verir:

“-Hangi Mehdi olacak? Daha onu bilmiyor musun? Mehdi çıkacak. Müslümanların başına geçecek. Gâvurların hepsini öldürecek. Bütün dünyayı Müslüman yapacak.” (Polat, 2007b: 260)

Anlatıcı-yazar bu genci nasıl savunacağını düşünürken beyaz sarıklı ve sakallı bir hoca efendi doğrularak söze karışır. Anlatıcı-yazar, bu ihtiyarın bunak bir yobaz olduğunu düşünürse de hoca efendinin Mehdi konusunda söyledikleri bütün ön yargılarını yıkacaktır:

“Bu Mehdi kimdir? Biliyor musunuz evlâtlar? Kaybolan on ikinci imam! Bütün Müslümanlar onun gelmesini bekliyorlar... Bu şüphesiz bir hayal. Bu hayalin nereden ve nasıl tesirlerle çıktığını size söyleyeyim: İslâmlık bir mefkûredir (ülküdür). Öyle âli (yüksek), metin, yüksek bir mefkûre (ülkü) ki taarruzî... Her Müslüman, İslâm olmayan memleketleri almak, oralarını hep Müslüman yapmak emelini besler. Zaman fitneler ve nifaklar (bozgunculuklar) arasında geçmiş. İslâm hükümetleri birer birer inkıraz bulmuş. İslâmlar esir düşmüşler. (...) Esirliğin ağır ve ateşli zincirleri altında inleyen her Müslüman bir halâs (kurtuluş), bir necat (selamet) gününden ümidini kesmemiş. Ve bu ümidin fiile çıkarılmasını tekrar bir gün meydana çıkacak on ikinci imama, Mehdi’ye atfetmiş. Bu Mehdi, İslâm selikasının (yolunun) şuursuz bir emniyetle beklediği halâşçı, hâdîdir (doğruyu göstericidir). Acaba hakikaten böyle bir halâşçı çıkıp bütün Müslümanları

esaretten, zulüm ve i'tisâftan (sapkınlıktan) kurtaracak mı? (...) Müslümanlar hep bir halâşçıyı, bir Mehdi'yi beklerler; Mehdi'ye dair birçok masallar, hikâyeler vardır. (...) Kur'an-ı Kerim cevap veriyor diyor ki:

- Ve liküllü kavmin hâd...

Evet bütün kavimlerin kendilerine mahsus hâdileri vardır. Onları hidayete eriştirir. (...) Bir kavmin hâdileri o kavmi gaflet, cehalet, idraksizlik uykusundan uyandıranlardır. Biz Türkler kurtarıcılarımızın elindeki mukaddes ve hidayet şulelerinin (alevlerinin) aydınlattığı millî bir mefkûreye (ülküye) doğru yürüyecek, altında inlediğimiz zincirleri kırarak, diğer Türk olmayan İslâm kardeşlerimizin imdadına yetişeceğiz. (...) Bir Mehdi yoktur. Fakat birçok hâdiler olacaktır.” (Polat, 2007b: 260, 261, 262)

“Yalnız Efe”de Yörük Hoca da, “Bir Mehdi çıksa!” diyenlere güler ve “Bir değil bin Mehdi az gelirdi” der. (Polat, 2018b: 36, 209)

İslâm dinine göre domuz eti haramdır ve domuzdan üretilmiş her türlü şeye de (her ne kadar farklı mezheplerin farklı yaklaşımları varsa da) şüpheliden uzak olma gereği haram gözüyle bakılır. (Ataseven; Şener, 1994: 507-509) Ömer Seyfettin, “Tuhaf Bir Zulüm” adlı hikâyesinde Müslümanların bu zaafından düşmanın nasıl yararlandığını anlatır. Balkan Harbi'nde yaşanan toprak kayıplarından sonra düşman elinde kalan Türklerin topraklarını terk etmeleri için Kepazef adlı eski komitacı ve yeni kaymakam olan Bulgar bir plan yapmıştır. Türkçeyi Türkler kadar iyi konuşan Kepazef, Deliorman'da görev yaptığı yıllarda Türklerin domuz konusundaki tutuculuğunu bildiğinden Makedonya'dan getirdiği bir Bulgar aileye ev ve para vererek domuz almalarını ancak domuzları aç bırakmalarını ister. Aç kalan domuzlar, kasabanın her yerinde dolaşıp yiyecek aramaya başlar. Domuzların dolaştığı her yeri, necis ve mekruh gören yerli halk göç ettikçe Kepazef bölgeye yeni Bulgar aileler getirir. İki yıl gibi bir süre zarfında Deliorman'da hiç Türk kalmamıştır. (Polat, 2018b: 328-329)

Ömer Seyfettin'in bilinçli olarak kullandığı bir dinî öge ise Türkçe duadır. “İlk Namaz” başlıklı hikâyede Ömer, annesine nasıl dua edeceğini sorunca annesi ona nasıl dua edeceğini öğretir:

“-Evvelâ İslâm olduğum için ey cenâb-ı vâcibü'l-vücut hazretleri (varlığı gerekli olan Allah hazretleri), sana hamd ederim, de... Sonra vatanımızın düşmanlarını perişan etmeni senden istirham ederim, de... Sonra da bütün eziyet çeken, hasta olan, felâkette bulunan, fakir olan Müslümanların selâmet ve sıhhatlerini senden temenni ederim, de... En sonra kendin için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için dua et!” (Polat, 2017a: 100)

Çanakkale cephelelerine yapılan gezinin izlenimleri sonucundan ortaya konulduğu anlaşılan “Müjde” adlı hikâyede ise anlatıcı-yazar ve çevresindekiler, sabah gökyüzünde bir bulutun şeklini sülüs hatla yazılmış bir ayete benzetirler. Bu bulut, sanki Fetih suresinin 18 ve 27. ayetlerinde geçen “Fethüncarîb” yani “Zafer yakındır” ibaresidir. (Polat, 2018b: 357)

Bunların dışında Ömer Seyfettin’in “Yüz Akı”, “Hayırlı Bir Fal”, “Beynemaz”, “Kurbağa Duası”, “Perili Köşk”, “Kazın Ayağı”, “Hatıften Bir Seda”, “Keramet”, “Deve”, “Türbe” gibi birçok hikâyesinde dinî kültüre ait birçok unsur görülür. Örneğin “Yalnız Efe”de, faizin haram olması; ata binmek, silâh kullanmak, yüzme öğrenmenin sünnet olduğu; “Bir Çocuk Aleko”da içkinin haram olması; “Çakmak” ve “Kaşağı” adlı hikâyelerde yalan ve yalan yere yemin etme; “Rüşvet” adlı hikâyede rüşvetin kötülüğü; “Tos”, “Diyet”, “Forsa”, “İlk Namaz” ve “Ferman” adlı hikâyelerde kurbanlık, mevlit okuma; abdest alma, namaz kılma, Kur’an (Yasin) ve Mesnevi okuma dinî tasavvufî öğeler ile “Bir Temiz Havlu Uğruna” ve “Mehmâemken” adlı hikâyelerde Sümbül Efendi, Eyüp Sultan gibi câmi ve türbeler, dinî inanç gereği ziyaret edilen kutsal yerler olarak karşımıza çıkar. Keza, “Pamuk İpliği”nde İslâmiyet’te evliliğin erkeğin iki dudağı arasında oluşu; “Harem” adlı hikâyede dinin nâ-mahrem saydığı kişilerden uzak duruşun bir ifadesi olan “harem” uygulaması vb. alt öğeler bizim çerçevemiz dışında olduğu için onlara tek tek değinmiyoruz.

VI- DEVLET:

Her şeyden önce, Ömer Seyfettin ‘Osmanlılık’ın “düvelî bir tâbir” olduğunu her fırsatta ısrarla dile getirir. Osmanlı Devleti çatısı altında yaşayan Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Sırp, Arnavutlar hepsi “lafzen” Osmanlıdır. Ancak savaş başladığında hepsi kendi milletlerinin çıkarları doğrultusunda çalışarak bölgelerinde yaşayan Türk ahaliyi katletmiş, askere saldırmışlardır. Yaşanan katliam ve zulümler sonucunda gelen göçlerle Rumeli’de neredeyse Türk kalmamış, kalanlar da hâlâ zulüm altında inlemektedir. Bu gerçekler Osmanlılık düşüncesinin daha baştan iflas ettiğinin açık kanıtıdır:

“Osmanlılık nedir? Düvelî bir tabir... Yani Osmanlı namı altında bir cemaat, müesseseleri, lisani, emelleri, dini, mefkûresi bir muayyen bir millet yoktur. (...) Rumeli’de hâlâ Osmanlılığın yaşadığına inanmak için insan lüzumundan ziyade saf ve masum olmalı, yahut bu kelimenin mânâsını bilmemeli.” (Argunşah, 2001a: 206).

Yine “Türkçeye Kimler ‘Osmanlıca’ Der?” başlıklı yazısında devlet ile millet kavramlarını birbirine karıştırmamak gerektiğine, ancak ortak bir dile sa-

hip olan halka millet denilebileceğine işaret eder ve ‘Osmanlılık’ın devlet, Türklüğün ise bir milliyet olduğunu söyler:

“Kabilelerin birleşmesinden iller, illerin birleşmesinden milletler çıkar. Lisanı bir olan halka ‘millet’ denir. Milletler hep lisanla ayrılır. Türkler Turan’da oturan bir millettir. Ve lisanları asıl ve esas itibarıyla birdir. Fakat her milletin olduğu gibi Türklerin lisanı da muhtelif lehçelere ayrılmıştır. (...) Osmanlılık bir devlettir. Türklük bir milliyettir.” (Argunşah, 2001a: 240)

“Devlet, siyasî bir cemiyettir! Millet, harsî yani dinî, lisanî, ahlâkî bir cemiyettir! Daha uyanmadan biz de kendimize devletimizin ismini veriyor ‘Osmanlı’ diye diğer Türklerden ayrılıyorduk. Sonra gördük ki devlet, millet demek değildir. Devlet ismi, millet ismi olamaz.” (Argunşah, 2001b: 39)

Devlet, sosyal bir kurum ve örgütlenmedir. Bu örgütlenmede zaman zaman devlet çarkının farklı ellere geçmesinden dolayı liyakatsizlik, sadakatsizlik hatta hainliklerle devlet teşkilatı tökezleyip çalışamaz hâle gelebilir. Özellikle büyük kriz ve savaş dönemlerinde, devlet örgütlenmesinin her düzeyinde bu türden yozlaşmalara sık rastlanır. Böyle olumsuz şartlar altında dahi, ülküsüne sahip vatanseverler, özveriyle çalışarak her türlü düzeyde ve ortamda savaşım verirler. Sonunda gerekli düzenlemeleri yaparak yahut yaptırarak devlet kurumlarının yeniden, olması gerektiği gibi çalışmasını sağlarlar. Böylelikle millette yeniden devlete inanç ve güven artar; devlet hak ettiği itibarı yeniden kazanır. Millî Mücadelemizin büyük önderi Atatürk ve silâh arkadaşlarıyla, ona destek veren aydın kesim bu türden ülkü sahibi insanlardır.

Yukarıda anılan durum ve olumsuz şartlar dışında devlete itaat kesinlikle şarttır. Devlete hizmet yolunda can verilir, baş verilir ama asla isyan edilmez, onun verdiği görev sorgulanmaz. Ömer Seyfettin, hikâyelerini kaleme aldığı dönemde her türlü olumsuz etkiye açık olan Türk milletine kaybolmaya yüz tutmuş bu türden öz değerlerini hatırlatarak onların devletlerine her hâlükârda güven duymalarını telkin etmiştir.

Söz konusu hikâyelerin en önemlisi, “Pembe İncili Kaftan” adlı hikâyedir. Devletin hiçbir makam ve mevkiinde gözü olmayan Muhsin Çelebi, mütevazı bir yaşantısı olan âlicenap, vakur, dinine ve devletine itaatkâr ve sadık birisidir. Bu sırada, II. Beyazıt’ın mektubunu Şah İsmail’e götürmek için “devletin itibarını canından üstün tutacak” biri aranmaktadır. Muhsin Çelebi, bu görev teklif edildiğinde bir şartla kabul eder: Bu görev karşılığında asla bir ücret almayacaktır. Muhsin Çelebi, elçilik görevi için tüm varlığını rehin koyarak 8000 liraya ünü tüm İstanbul’a yayılmış olan pembe incili kaftanı satın alır. Görevi bitip döndüğünde 7000 liraya geri verecektir. Ama işler düşündüğü gibi gitmez. İran şahı ile görüşmesi sırasında kendisine yer göstermedikleri

için Muhsin Çelebi yere serip üzerine oturduğu pembe incili kaftanı orada bırakır. Unuttu zannedilip uyarıldığında ise “Hayır, unutmuyorum. Onu size bırakıyorum. Sarayınızda büyük bir padişah elçisini oturtacak seccadeniz, şilteniz yok... Hem bir Türk yere serdiği şeyi bir daha arkasına koymaz... Bunu biliyor musunuz?” diyerek arkasına bakmadan huzurdan çıkar. Muhsin Çelebi, devleti temsil görevini hakkıyla yerine getirir ama döndüğünde beş parasızdır; küçücük bir evde sebze yetiştirip satarak geçimini sağlamaya devam eder de yine devletten bir şey beklemez. Çünkü ona göre bu bir fedakârlıktır ve ücretle yapılmaz. “Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, ne olursa olsun, hakikatte şahsî bir kazançtan başka bir şey değildir.” (Polat, 2018b: 186)

“Ferman” adlı hikâyede, sefer sırasında ortadan kaybolan otağ-ı hümayun yüzünden haddini aşarak “İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam koca devleti nasıl idare eder?” diye Sokullu’yu eleştiren Tosun Bey, ertesi gün eline tutuşturulan bir fermanla Niş’e gönderilir. Tosun Bey, yolda konakladığı bir çiftlikte uyurken gördüğü bir rüya üzerine merakına yenik düşerek fermanın içeriğinden haberdar olur. Bu ferman, kendi başının vurulması için verilen bir emirdir. Tosun Bey, birçok savaşta yararlılık göstermiş, cesur, devletine sadık, kahraman bir asker olup haksız yere başı vurulan bir askerin oğludur. Tosun Bey, babasıyla aynı kaderi paylaşmamak için bir ara kaçıp İran üzerinden Turan illerine gidip kurtulmayı, oralarda savaşarak kahramanlıklarına yeni zaferler eklemeyi aklından geçirirse de babasının ölümünden sonra kendisini yetiştiren Salih Ağa’nın devlete sadakatin kendi varlığından daha yüksek bir kahramanlık olduğunu hatırlayarak kaderine razı olur ve kendi ölüm fermanını yerine ulaştırır:

“Kendini evinde büyüten, babasının eski emektarı ihtiyar Salih Ağa gözünün önüne geldi. İstanbul’dan çıkarken veda için elini öpmeye gittiği zaman, bu ihtiyarın verdiği nasihat işitiir gibi oldu: ‘Padişah’ın emrinden dışarı çıkma. Canını istese ver. Düşünme. Dünyada olmasa bile ahirette mükâfatını görürsün...’ Maziye hatırlamaya devam edemedi. Ansızın bozulan bir saat gibi sanki dimağı (beyni) durdu. Yalnız kulağından Salih Ağa’nın sesi çıkmıyordu:

-Padişahın emrinden dışarı çıkma..

Hâlbuki... Hâlbuki... O, işte padişahın emrinden dışarı çıkıyor, hatta isyana hazırlanıyordu. Bu büyük ve şenî (iğrenç) günahı yapmış gibi kalbinde heyecan ve nedametle (pişmanlıkla) karışık zehirli bir sızı duydu. Canını padişah ve devlet uğrunda vermeye ahdetmiş (söz vermiş) miydi? O halde bu canı kimden, nereye, niçin kaçıracaktı? Artık, birdenbire kuvvetlenmiş iradesinin hükmüne tâbi demir elleriyle tuttuğu bir kırmızı keseyi kaldırdı. Dudaklarına dokundurdu. Sonra başına götürdü.” (Polat, 2018b: 76-77)

Fermanı okuyan Niş Bey'i, ona kıyamayacağını söyler ve Tosun Bey'in af edilmesi için haberci göndermek ister. Eğer bu dileği kabul edilmezse önce kendi başının kesilmesini de isteyecektir. Ancak fermandaki "devletimize vücudu muzır olan" ifadesi Tosun Bey'e çok dokunmuştur. Çünkü padişah onun için kutsal, otağı da bir tür Kâbe'dir. Bu yüzden emrin yerine getirilmesini, daha sonra padişahın kendi adına af dilenmesini ister. Niş Bey'inin hâlâ tereddüt ettiğini gören Tosun Bey, "padişahın emrini yerine getirmeyen âsinin başını ben keserim" diyerek kılıcına davranır gibi yapınca, muhafızlar tarafından infaz edilir.

"Teselli" başlıklı hikâyede ise İskender Paşa, İran ile girilen bir savaşta Ahlat ahalisinin şehri güvenlik içinde boşaltabileceği konusunda teminat veren İran Şehzadesi İsmail Mirza'nın sözüne inanır. Ancak İsmail Mirza sözünü tutmayarak daha kale kapısının önünde çoluk çocuk tüm ahaliyi katleder. Savaş meydanında birçok silah arkadaşı şehit olurken kendisi ölümüne savaştığı hâlde kurtulan İskender Paşa, katliamın sorumlusu olarak kendisini görmektedir. İskender Paşa idam olunacağını düşünerek idam emri gelene kadar vaktini ibadetle geçirir. Ancak, padişah tarafından kellesinin isteneceğini düşünürken kahramanca savaştığı için padişah tarafından altın kılıç ve süslü bir topuz ile ödüllendirilecektir. Bu durum, paşanın devlete olan bağlılığını perçinlediği gibi vatan uğrunda savaşarak can verme isteğini de artırır.

Bunların dışında, Eski Kahramanlar serisinde yer alan "Kütük" adlı hikâyede Aslan Bey; "Vire" adlı hikâyede Barhan Bey; "Büyücü" adlı hikâyede Doğan Bey; "Teke Tek" adlı hikâyede Mızraklı Cem ile Kasım Voyvoda; "Topuz" adlı hikâyedeki Osmanlı elçisi, devletin emrinde, cesur, sadık, fedakâr, ölümden korkmayan, savaşçı ve askerî zekâ sahibi kimselerdir.

VII- TARİH:

Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin'in son zamanlarında hikâyeleri için yararlanmak üzere (okuduğu yerlerin altını da çizdiği) Peçevî, Naimâ ve Hammer tarihlerini elinden düşürmediğinden söz etmektedir (Yöntem, 1947: 38) Çünkü Ömer Seyfettin, tarihe bilinçli olarak yönelir ve mazi bilincinin gençlerde bir uyanış sağlayacağını düşüncesiyle, konusunu tarihten alan hikâyeleri gibi düzyazılarında da özellikle gençleri, tarihe önem vermeleri konusunda uyarır:

"Ey Anadolu gençleri!... Elinizi kalbinizin üzerine koyarak biraz maziyi, Oğuz'u, Cengiz'i düşününüz. Vaktiyle diğer kavimler bizim tefevvukumuz karşısında boyun eğiyorlardı. Eski kuvvetimizi tekrar iktisap etmek için yeni asrın yeni silahlarını kullanmalı. Yeni asrın yeni silâhları ilim, fen, edebiyat ve felsefedir ki

her şey onlardan doğar. Ve onları iktisap için mutlaka lisan lazımdır.” (Argunşah, 2001a: 140).

Ömer Seyfettin, emperyalist Batı tarafından tarih sahnesinden silinmek istenen Türklüğünün ve vatanın kurtuluşu için gerekli olan direnci “maddi ve manevi karakterimiz, vatan aşkı”, tarihin Türk milletinin ruhuna “yadigâr” bıraktığı “metanet, cesaret, millî gurur ve fedakârlıkta” bulur. Çünkü tarih, “kanlı ve sayılmaz sayfalarıyla; hâl, sükûn bulmaz mücadeleleri, ihtirasları, garazları, hücumları ile birer mücessem ve hakikî natıkalardır.” (Argunşah, 2001a: 158).

Ömer Seyfettin’e göre ‘millîyet’ demek ‘millî bilinç’ demektir. Bu bilinci kaybeden milletler tarihten silinmişlerdir. Yapılması gereken milletin içinde hâlâ bilinçsiz bir şekilde yaşayan millî kültürü uyandırmaktır. Geline nokta, geçmişe oranla kısa zamanda hayli mesafe alınmıştır:

“Yeni Lisancılara doğrudan kimse itiraz edemedi. Onları evvelâ tasfiyeci farz ediyorlar, sonra tenkide kalkıyorlardı. Tabîî lisanı müteakip, cemiyetin tabîî bir duygusu olan ‘millîyet’ cereyanı da uyandı. Tarihin bugünkü bulunduğu dönemeç yerinden biraz geriye bakınca millî şüursuzluğun ne kadar korkunç bir karanlık olduğunu görmemek mümkün değildir. Oraya dönmek isteyenler hayattan ayrılanlardır.” (Argunşah, 2001b: 37)

Bir ülkü hikâyesi olan “Kızıl Elma Neresi?” başlıklı hikâyenin başında Hoca Sekbanbaşı Risalesi’nden yapılan bir alıntı epigraf olarak kullanılır:

“... Heman göstersonler. Dalkılıç olur (kılıcı çeker), düşmanı harap iderüz ve kralın tac u tahtını başına geçürüp Kızılelma’ya dek giderüz...” Koca Sekbanbaşı” (Polat, 2018b: 128).

“PrimoTürk Çocuğu” başlıklı hikâyenin kahramanı Primo’nun annesi İtalyan, babası ise Türk’tür. Bir İtalyan gibi yetiştirilen bu çocuk Türkçe bilmektedir. Primo, Türk olduğunu ve Türklerin tarihte nasıl büyük bir millet olduğunu bir paşanın çocuğu olan okul arkadaşı Orhan’dan Fransızca olarak öğrenecektir:

“... Türkler dünyanın en cesur, en asil, en kavî (güçlü) bir milleti idi. Krallar, hükümdarlar, hakanlar, beyler, emirler nesliydî... Asırlarca bütün Asya’ya hâkim olmuşlar, Atilla Avrupa’yı ezmîş, köpek gibi inletmişti. Türkler medeniyet yollarını açmış, her yere kahramanlık, temiz kan, saf ahlâk, teceddüt ve ıstıfa (yenilik ve seçkinlik) götürmüşlerdi. Dünyanın en büyük hükümetini Cengiz kurmuş, bu

büyük Cengiz neslinden ayrılan küçük bir kısım, Şarkî Roma'yı, Bizans İmparatorluğu'nu yıkmış, Anadolu'yu zapt etmiş, oradaki müteferrik (çeşitli) Türkleri birleştirerek, ta Viyana'ya kadar gitmişti. Birkaç asır evvel Avrupa'yı terbiye eden bu nesle, Osmanlı Türklerine şimdi umumu birden, bütün Avrupalılar saldırıyorlar, mahvetmek için uğraşıyorlar, fakat muvaffak olamıyorlardı.” (Polat, 2017a: 87)

Bilindiği üzere Ömer Seyfettin'in birçok hikâyesinde anlatıcı kendisidir. Ordudaki bozulma üzerine düşüncelerini aktardığı “Mehmâemken” adlı hikâyesinde anlatıcı-yazar adına konuşan teğmen, orduda üç sınıf asker olduğunu söyler. Ona göre bunlardan birinci sınıf, çalışkan, bilgili ama bu bilgilerini nerede kullanacaklarını bilmeyen, “tarihlerinden, Türklüklerinden, içtimaî mevkilerinden, manevî vazifelerinden haberleri olmayan” ülküsüz gençlerdir. Bunların sayısı azdır. İkinci sınıf, korkak, bilgisiz, güçlü tarafı seçen, görevlerini angarya gibi yapan tembellerdir. Orduda bunlardan çoktur. Üçüncü sınıf ise şarlatanlardır. Meşrutiyet'ten sonra en çok politikacı bu sınıftan çıkmıştır. Sadece siyasi gazeteleri okuyan bu sınıf askerler, komplocudurlar ama silahları bile tanımazlar. Teğmen bu üçüncü sınıfa ilişkin “Mehmâemken” lâkaplı askeri anlattıktan sonra konuya şöyle bir yorum getirir:

“Neyse... Size kendi hislerimi anlatacak değilim. Maksadım, câhillerin korkaklıklarına bir de alçaklık ilave ettiklerine delil getirmektir. Biz ordudan evvel milletin, Türklerin ahlâkını düzeltmeliyiz. Namuslu ruhlar; millîyetini idrak etmiş şuurlu dimağlar, lekesiz vücutlar yetiştirmeliyiz. İşte size ‘Mehmâemken’ bir misâl...” (Polat, 2018a: 290)

“Köroğlu, Ergenekon ve Kırk Kız” gibi destanlarımızı şiirleştiren (Argunşah, 2020: 40) Ömer Seyfettin, millî uyanışta eli kalem tutanların, sadece tarihî olaylardan değil tarihimizin şifahî dönemine ilişkin ve hâlâ belleklerde yer eden destanlardan, masallardan ninnilerden, ulusal sembollerden olabildiğince yararlanılması gerektiğini söyler:

“Bizim de esatirî pek çok masallarımız vardır. Kutludağ, Ergenekon, Gök ve ilh... gibi. Bunlar işte bizim esatirimizdir. Hayalimiz bu masalları süsler ve edebiyata mevzu yaparsa bizim de yarın yüksek bir esatirimiz teşekkül edeceği tabiidir. Yunan esatirinden ilham almağa ihtiyacımız yoktur ve bu lüzumsuzdur. Başkalarının esatirine muhtaç olan kendi esatiri, iptidâî ve gayet eski bir mazisi olmayan milletlerdir.” (Argunşah, 2001a: 374)

Bu nedenle onun hikâyelerinde, “yeni gün/nevruz” gibi millî bayramlar, kendi millî kültürümüze ilişkin demir parçaları takınma, kurşun dökme, gün-

lük yakma, masal ve ninnilerden de söz edilir. “Kalevala” ve “İlyada” gibi biri Fin, diğeri Antik Yunan’a ait destanları özetlemiş olması da büyük ihtimalle kendi destanlarımızı nasıl işleyebileceğimiz yolunda yaptığı bir tür temrindir.

Sonuç

Türk milleti yazılı tarihinden bu yana birçok kez yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ama bir şekilde ayakta kalarak günümüze kadar gelmeyi başarmış ender milletlerden biridir. Çağlar boyu dünyaya meydan okumuş ve kıtalara hükmetmiş ancak kültürel değerlerinden uzaklaştıkça kendi millî kimliğini ve vatanını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Milleti bir arada tutacak bu kültürel değerlerin çağlar boyunca ihmali, hatta yer yer yok sayılması, yaşanan diğer olumsuz gelişmelerin etkisiyle ülkeyi uçurumun eşiğine getirmiştir. Özgürlük ve bağımsızlığına bu denli düşkün olan bu millete kendi değerlerini yeniden hatırlatarak gaflet uykusundan uyandıracak ülkü sahibi aydınlara ihtiyaç vardır. Ömer Seyfettin bu aydın kalemlerimizden biridir. O, kısacık ömrüne sığdırdığı eserlerinde işlediği kültürel değerlerle milletin uyandırmaya çalışmış bir yazarımızdır.

Bu anlamda Ömer Seyfettin’in bu uyanışta oynadığı rolün çok zekice olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü tarihin karanlık dönemlerine uzanan geçmişi ve Adriyatik Denizi’nden Çin Seddi’ne kadar uzanan bir coğrafyada yaşayan bu milletin Batı’ya açılan penceresi ve lideri konumundaki Osmanlı Devleti çöküşün eşiğindedir. Yok oluş uçurumunun kenarındaki millet kurtarılmayı beklemektedir. Ancak Türklük şuurundan uzaklaştırılmış ve ahlâkî değerlerini yitirmiş, kokuşmuş, miskin toplumu daldığı gaflet uykusundan uyandırmak, kaybettiği değerleri yeniden kazandırmak gerekmektedir. Bu yüzden, Türkçülüğün felsefesinden, sosyolojisinden çok pratik ve pragmatik çözümlere ihtiyaç vardır. Çünkü kaybedilecek vakit yoktur. İşte Ömer Seyfettin’in edebiyat anlayışı burada devreye girmektedir. “Bâis-i şekvâ bize hüzn-i umumîdir Kemal / Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdına” diyen Namık Kemal gibi Ömer Seyfettin de bireysel acılar ve hüznler yerine toplumun içinde bulunduğu durumu yansıtan ve çareler sunan, kendi kültürümüzü işleyen eserler kaleme almayı tercih etmiştir.

Kriz dönemlerinde topluma yol göstermesi beklenen aydınlar kozmopolitleşmiş, Masonluk, hümanizm gibi Batılı birtakım akım ve kurumların oyuncağı olmuştur. Masonların dünya kardeşliği yahut hümanizm gibi ideallerinden dem vurarak toplumu zehirleyen bu tiplerin de teşhir edilerek milleti kandırmalarının önüne geçmek lazımdır. Bu nedenle Ömer Seyfettin hikâyelerinde Efruz Bey gibi olumsuz kahramanlarını karikatürize ederken, bazen

de olumlu değerlerin karşısına bu gibi olumsuz tipleri çıkararak okuyucusuna doğru yolu göstermeye çalışır.

Bir yandan kozmopolitizmle savaşırken öte yandan toplumun önüne ona yol gösterecek idealler/ülküler koymak gerekir. Yıllarca Türklükten uzaklaştırılan millete ülkü ve bu ülküye ulaşabilmek için de model olacak tarihî simalara ihtiyaç vardır. Turan devleti ve Kızılelma bu ülküleri temsil eder. Ömer Seyfettin'in, konusunu tarihten ve aktüel zamandan alan hikâyelerinde yarattığı kahramanlar, karşı-kahramanlarla içinde yaşanılan durumu bütün çıplaklığıyla gözler önüne sererken bu ihtiyaca da cevap vermiştir.

Ömer Seyfettin'in hemen herkes tarafından anlaşılabilir bir dille kaleme alınan ve bugün bile herhangi bir sadeleştirmeye ihtiyaç duyulmadan okunabilen bu hikâyelerinin diğer bir önemi, Balkan Savaşlarında subay olarak görev yaparken bizzat tanık olduğu olayları ve kendi yaşantısından gelen deneyimlerini içermesidir.

Ömer Seyfettin kısa ömrüne sığdırdığı yüz altmış beş hikâyesi, düz yazıları, çevirileri ve şiirleriyle edebiyatın hemen her alanında kalem oynatmış, üretken, ülkücü bir yazar olarak Türk insanının ihtiyacı olan temel değerleri eserlerinde işleyerek ülkesine ve milletine karşı da görevini yerine getirmiş ve tarih de kendisini haklı çıkarmıştır. Ruhu şâd olsun.

Kaynaklar

- ALANGU, Tahir (1968), *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, May Yayınları, İstanbul.
- ARAI, Masami (1994), *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, Hülya (2001a), *Ömer Seyfettin: Bütün Eserleri, Makaleler 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, Hülya (2001b), *Ömer Seyfettin: Bütün Eserleri, Makaleler 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, Hülya (2020a), *Ömer Seyfettin: Hikâyeler 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, Hülya (2020b), *Ömer Seyfettin: Hikâyeler 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ATAR, Fahrettin, (2010), “Şehid”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, İstanbul.
- ATASEVEN, Asaf; Mehmet Şener, (1994), “Domuz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 9, İstanbul.
- ÇETİŞLİ, İsmail (2011), “Ömer Seyfettin'in Şiir ve Mensur Şiirleri Örneğinde “Yeni Lisan” ve/veya “Millî Edebiyat” Hareketinin Sonuçları”, *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (1991), “Ömer Seyfettin'in Dil Konusundaki Görüşleri”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (2006), *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, (1839-1923), Dergâh Yayınları, İstanbul.

- GELLNER, Ernest (2008), *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, İstanbul.
- GEORGEON, François (1986), *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri – Yusuf Akçura- (1876-1935)*, Yurt Yayınları, Ankara.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (1984), “Ömer Seyfettin’in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- JUSDANİS, Gregory (1997), *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür-Millî Edebiyatın İcat Edilişi*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1991), *Şiir Tahlilleri 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1949), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- PARLATIR, İsmail (1985), “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- POLAT, Nazım Hikmet (2016), *Ömer Seyfettin I: Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2017a), *Ömer Seyfettin II: Turan Masalları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2017b), *Ömer Seyfettin III: Harem*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2017c), *Ömer Seyfettin IV: Ashab-ı Kehfimiz*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2018a), *Ömer Seyfettin V: Efruz Bey*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2018b), *Ömer Seyfettin VI: Yalnız Efe*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- POLAT, Nazım Hikmet (2019), *Ömer Seyfettin VII: Uçurumun Kenarında*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem (2003), “Mehdi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 28, İstanbul.
- TEVETOĞLU, Fethi (1988), *Mehmet Emin Yurdakul*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TUNCER, Hüseyin (1990), *Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- UÇMAN, Abdullah (1984), “Genç Kalemlerden Önce Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa”, *Mehmet Kaplan’a Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1979), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul.
- YÖNTEM, Ali Canip (1947), *Ömer Seyfettin – Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserlerinden Nümuneler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ÖMER SEYFETTİN VE BALKAN SAVAŞLARI -EVLAD-I FATİHANIN TRAJİK DÖNÜŞÜ-

Salim ÇONOĞLU^{47*}

Öz

Yahya Kemal Beyatlı'nın "Kaybolan Şehir" şiirinde: "*Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene/Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene*"⁴⁸ dizeleriyle seslendiği Rumeli "evlâd-ı fâtihân"⁴⁹ yadigârı vatandır, Rumeli Türk yurdudur. Balkan Savaşları ile birlikte Türklere yönelik baskı ve zulümlerin artmasıyla, etnik milliyetçilik masum insanları çarkları arasında öğütmeye başlar. Türklerin büyük zulümlerle ve hak etmedikleri bir şekilde karşıladıkları bu yeni dönem, 500 yıldır yaşadıkları topraklarından kopararak, anavatanlarında yani Anadolu'da yeniden yurt tutmak/kurmak zorunda kalan insanların yok ediliş tarihidir. Ömer Seyfettin de, kapısını çaldığı her eve ölüm, gönülsüz muhacirlik, zulüm, baskı, yoksulluk getiren bu dönemin başlangıcına; imparatorluk karşıtı söylem ve davranışlara asker ve esir olarak yakından şahit olur.

Bu makalede de Ömer Seyfettin'in Balkanları konu ettiği hikâyelerinden bahsedilirken, aynı zamanda, Balkanların yani anne/vatan toprağının elden çıkışının yarattığı travmanın, millî bilinç ve millet kimliği kazanma noktasında hangi katkıları sağladığı değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Giriş

⁴⁷ * Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: conoglu@balikesir.edu.tr

⁴⁸ Yahya Kemal Beyatlı, "Kaybolan Şehir", *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1974, s. 78.

⁴⁹ "Evlâd-ı fâtihân tabiri genel olarak Rumeli'nin fethi sırasında Anadolu'dan göç ettirilip bu bölgeye iskân edilen Türkler'i ifade eder. Osmanlı döneminde ise bu adlandırma, özel bir teşkilât altına alınmış olan Türkmen veya yörük grupları için XVII. yüzyıl sonlarında kullanılmaya başlanmıştır." Yusuf Halaçoğlu, "Evlad-ı Fatihan", TDV İslam Ansiklopedisi, 1995, Cilt: 11, s. 524-525.

İnsanın tarihinin iki yüzyılının, millet teriminin ve bu terimlerden türetilen sözcükleri anlamadan kavranamayacağını söyleyen Hobsbawm'a göre, 19. yüzyıl tarihi, milletlerin inşasının tarihidir (Hobsbawm, 1995: 13-14). Fransız Devrimi'nin; millî kimlik düşüncesini merkeze koymasıyla birlikte, milliyetçilik düşüncesi dünyadaki tüm yerleşik dinamikleri yerinden oynatır ve bu durum çeşitli toplumların milliyetlerini bulmasıyla sonuçlanır. Bu noktada Fransız Devrimi önemli bir farkındalık yaratmıştır. Elbette sadece devrim değil aynı zamanda modernlik, Giesen'in tespitiyle, insanların birbirine kopmazcasına bağlı olduğu pre-modern toplumlardaki geleneksel bağların aşınmasıyla birlikte ortaya çıkan aidiyet boşluğu için yegâne alternatif olarak "millet"i öne sürmüştür. "Millet", modern sosyal bölünmüşlüğe karşı yeni bütünleşme ve içe alma formudur, "millî kimlik" ise, premodern (geleneksel) aidiyet kiplerinin (dinî ve etnik) yerini alacağı düşünülen yeni aidiyet kipidir (Giesen, 1998: 8). Smith de ulusal nitelikleri oluşturma noktasında benzer şeyleri ifade etmektedir: "Köklerinden kopmuş vatansız kitleler, kendilerini 'ait hissettikleri', siyasi olarak etkin bir birime bağlılıklarını ifade etmeye heveslidir; sisler arasında kaybolmuş veya silinmiş etnik kökleri 'yeniden keşfetme' yolunda, bu ait olma hissini uyandıran iyi bir yol var mıdır?" (Smith, 2002: 22) Bu durumun sonucu olarak, 19. yüzyılda ulus-devletlerin sayısının artmaya başlar.

Elbette, sözü edilen böylesi önemli bir farkındalığın, geniş bir alana yayılmış Osmanlı İmparatorluğu'na da nüfuz etmemesi mümkün değildir. Bir başka deyişle çok uluslu bir imparatorlukta, dünyadaki diğer örneklerde olduğu gibi "millî mesele"nin keskinleşmemesi mümkün değildir. Osmanlının, farklı kimliklerin bir arada yaşadığı geniş bir coğrafi alan olması, diğer etnik unsurların erken milliyetçiliklerine karşıt Türk milliyetçiliğini tarih sahnesine geç çıkartmıştır. Ana amaç dağılmak üzere olan imparatorluğu kurtarmak olunca, Türkçülük, masada var olan tercihlerin içinde en kötüsü olarak algılanmıştır. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşanan tarihsel, toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmeler, bir taraftan azınlıkların ayrılıkçı milliyetçi hareketlerinin başarıya ulaşmaları sonucunu ortaya çıkartırken; diğer yandan da Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojilerinin "kurtuluş" planları için imkânsızlığını göstermiş ve böylece imparatorluğun dağılmasının ardından yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti ulus-devletine varan süreçte Türkçülükte karar kılınmasına vesile olmuştur.

Ömer Seyfettin Ne Anlatır: Edebiyat/Sanat Metinleri Aracılığıyla Özü Yani İlk Olanı Göstermek

Edebiyat ne anlatır, edebiyat ne işe yarar? Sorusunun cevabı, Ömer Seyfettin'in savaşın gölgesinde yazılan eserlerinde saklıdır. Jusdanis, bir milletin

millet olabilmesi için iki şeye ihtiyacı olduğunu söyler: “Sınırlarını genişletmek ve kendi edebiyatını yaratmak.” (Jusdanis, 1998: 76) Sınırların savaşla genişletileceği açıktır. Bu, fiziksel bir genişlemedir. Kendi edebiyatını yaratmak ise, kültürel kimliklerin yeniden inşasında, edebiyatın zihinsel inşa sürecine katkısı anlamına gelmektedir. Edebiyatın millî kimliği, kültürel kimlikleri inşa sürecine katkısı, özellikle milletin çözülüş devirlerinde daha belirgindir. Bu inşa sürecinin en güzel örneği, Osmanlı devletinin altı yüz yıllık tarihinde en zor ve sıkıntılı zamanlarını geçirdiği Balkan Savaşları’nın içinde olduğu dönemdir. Taştan’ın ifadesiyle Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu için varlık nedeni olan toprakları ifade etmektedir. Üstelik devletin oluşum ve bir imparatorluk biçimini alması Balkanlar ve Rumeli’nin fethiyle gerçekleşmiştir (Taştan, 2010: 8) Ancak Balkan Savaşları’nın ardından “eski vatan” topraklarının elden çıkması ve Türk nüfusun gücünü ve nüfuzunu kaybetmesi, anavatana doğru tersine bir göç hareketini başlatmıştır. Bu çerçevede, Balkanlar, 14. yüzyıldaki yeni başlangıcın olduğu kadar, 19. yüzyıl sonunda yani yaklaşık 500 yıl sonra kaybedişin devlet ve toplum katında yaşattığı travmatik bir sonun ifadesi olmaktadır.

Rumeli’ye veda edişimize sebep olan ve Yahya Kemal’in: “Ölenler en sonu kurtuldular bu dağdağadan/ Ve göz kapaklarının arkasında eski Vatan/ Bizim diyâr olarak kaldı tâ kıyâmete dek”⁵⁰ dizelerinde en anlamlı ifadesini bulan Balkan Savaşlarıyla, eski vatan, anne vatan toprağının elden çıkışı trajik bir biçimde halktan, en tepedeki yönetici sınıfa kadar herkese büyük bir travma yaşatmış olsa da, millî bilinç ve millet kimliği kazanma noktasında önemli katkılar sağlamıştır. Bu travmatik süreç, Türk milliyetçiliğinin etki alanını arttırmış, savaştan önce kurulan Türk Ocakları ve Türk Yurdu Dergisi’nin çabalarıyla Türkçülük önemli bir siyasî organizasyon olarak ivme kazanmaya başlamış ve savaş yıllarının şartları içinde dile, kültüre, tarihe yani ortak değerler manzumesine vurgu yapan bir kuşağın ortaya çıkışıyla yeniden bir kimlik inşası süreci başlamıştır. Bu yeni bilinç, insan beninin hürriyetini ilan etmesinin ardından, tarihsel geleceği olan bir güç olduğunun farkına varması demektir.

Millî kimliği merkeze koyma ve yeniden inşa etme noktasında, “köklerinden kopmuş vatansız kitleler, kendilerini ‘ait hissettikleri’, siyasi olarak etkin bir birime bağlılıklarını ifade etmeye heveslidir; sisler arasında kaybolmuş veya silinmiş etnik kökleri ‘yeniden keşfetme’ yolunda, bu ait olma hissini uyandıran iyi bir yol var mıdır?” (Smith, 2002: 22) diyen Smith’in düşüncelerinden hareketle, Ömer Seyfettin’in Balkanları konu alan hikayeleri de “Edebiyatın Millî/Kültürel Kimliği Yeniden İnşası” bağlamında değerlendirildiğinde; doğrudan millî kimlik, dil

⁵⁰ Yahya Kemal Beyatlı (1918), *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1974, s. 79.

ve kültür inşasında kurucu unsur olan romantizm/millî romantizmin yani maziye hürmet göstermenin, kendi gelenek ve köklerine ilişkin bir duyarlılık sahibi olmaya çalışmanın, uzaklaşmış/unutulmuş bir öze/altın çağa yeniden dönüş isteğinin, köken bellediği yerin yakınında dolaşma arzusunun ön plana çıktığı görülür. Giderek yalnızlığa itilen bir milletin vicdanı olan yazarın çıkış noktası, milletin, varoluşundan itibaren, içerisinde yaşadığı dünyaya tutunmasını sağlayan, toplumsal ve bireysel anlamda bütün kazanımlarımızın sığınağı olan ortak değerlerdir. Yazar, bu ortak değerlerin canlanması ve yeniden hayat bulması için tarihin, dilin, geleneklerin vb. zengin bir kaynak olduğunu göstermeye çalışır. Milletin ve millî kimliğin kolektif geçmişini yeniden keşfetme yolunda milliyetçi romantizmiyle yol açıcı olan Ömer Seyfettin, bir taraftan, bize kim olduğumuzu öğretmeye çalışırken, bir taraftan da geriye dönüşlerle bizi atalarımıza ve kökenlerimize bağlayan zincirde küçük ama önemli bir halka olduğumuz duygusunu uyandırır. Atalarımızın zamanlarını ve hayatlarını yeniden göz önüne getirerek bizi topluluğun kaderinin bir parçası yapar.

Kendisini sadece edebiyatın dünyasıyla sınırlanmamış olan Ömer Seyfettin, edebiyat dışındaki alanlarla olan temasıyla da dikkat çeker. Osmanlı İmparatorluğu'nun karşı karşıya kaldığı travmatik sürecin yaraladığı bir iklimde yetişen Ömer Seyfettin, edebiyatı toplumla doğrudan bir temas alanı olarak görüp daha çok oraya yönelse de, özellikle devletin varlığı söz konusu olduğunda, bu dünyanın dışına taşabilme birikimine sahip olduğunu da göstermiştir. Özellikle Balkanlardan bahseden hikâyelerini de bu çerçevede okumak gerekir.

Balkanlardaki milliyetçi hareketlerin hız kazanmasıyla birlikte tarihsel vatan olarak görülen toprakların varlığının tehlikeye girdiği yıllarda Harbiye'yi bitiren Ömer Seyfettin, "22 Ağustos 1903'te Piyade Asteğmeni rütbesiyle kura çekerek, merkezi Selanik'te bulunan III. Ordunun İzmir Redif Fırkasına tayin olunur. Meşrutiyetin ilanı üzerine III. Ordunun Selanik'te bulunan Nizamiye taburlarına nakledilir. Buradan da, Serez Mutasarrıflığına bağlı Menlik kazasının Razlık kasabası yakınlarındaki Yakorit köyü (Bulgaristan) sınır bölüğüne komutan olarak görevlendirilir. Bu dönemde eşkıya takibi yapan Ömer Seyfettin bir süre sonra Manastır'ın Pirlepe kazasında görevlendirilir, Velmeğe, Osenova, Pirbeliçe, Serez, İştîp, Babina, Demirhisar, Cuma-yı Bâlâ, Köprülü gibi çeşitli yerlerde görevlerde bulunur. *Genç Kalemler* dergisinde birlikte çalışacağı Mustafa Nermi Bey'le de Köprülü'de tanışır. Balkanlarda geçirdiği iki yıl, millî uyanış hareketleri üzerine düşünmesini sağlar. Artık "Piç" hikâyesinde Batı taklitçisi Türkler için söyledikleri, bu coğrafya için de geçerlidir: "Artık asabiliğim, Türk kafam tutmuş, Türk haremünün erişilmez namusu hakkında beslediğim iman, bu masum ve mukaddes hayal artık kırılmış, perişan olmuştu!" (Argunşah, 1999: 227-228)

Bu dönemde Selanik'teki yayın hayatını da yakından izleyen Ömer Seyfettin, Selanik'te yayınlanan *Kadın, Bahçe, Hüsün ve Şiir* dergilerine de yazı ve şiirler gönderir. Kendini tamamıyla edebiyata vermek istediği için askerlikten istifa eder ve Selanik'e gider. Ancak Trablusgarp ve ardından Balkan savaşları, yeniden orduya dönmesine yol açar. 18 Ocak 1913 yılında Yanya kalesinde esir düşen Ömer Seyfettin, Nafliyon kasabasında bir yıl esir kalmış ve bu dönemde yazılarına da devam etmiştir. 17 Aralık 1913 tarihinden sonra ise artık İstanbul'dadır.”⁵¹

Etnik olarak zengin bir çeşitliliğe sahip Balkan coğrafyası, yirminci yüzyılın başında bir taraftan Avrupa bir taraftan da Rusya'nın müdahaleleriyle kısa sürede bir ateş topu haline gelir. Bu ateş topunun içerisinde: “Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan, dillerini ve kimliklerini korumayı başarmış milletlerin, bu yeni ve sarsıcı dalgayla birlikte birer ulusa dönüşmesi kaçınılmazdır.” (Taştan, 2017: 11) Balkan Savaşları ile birlikte Müslüman Türklere yönelik baskı ve zulümlerin artmasıyla, etnik millîyetçilik masum insanları çarkları arasında öğütmeye başlar. Türklerin büyük zulümlerle ve hak etmedikleri bir şekilde karşıladıkları bu yeni dönem, 500 yıldır yaşadıkları topraklarından kopararak yeni bir yurt tutmak zorunda kalan insanların yok ediliş tarihidir. Ömer Seyfettin, kapısını çaldığı her eve ölüm, gönülsüz muhacirlik, zulüm, baskı, yoksulluk getiren bu dönemin başlangıcına ve imparatorluk karşıtı söylem ve davranışlara da yakından şahit olur. Yukarıdaki kısa askerlik hikâyesinden de anlaşılacağı gibi, Balkanlarda hem asker hem de esir olarak bulunan Ömer Seyfettin'in, Balkanlardan bahseden hikâyeleri ve hayatı arasında da ilişki vardır.

Yıkılan Köprüler: Karşılıklı Anlayışın Çözülmesi⁵²

Balkanlarda etnik millîyetçiliğin yükselişiyle birlikte Osmanlı imparatorluğunun Avrupalı parçasının çözülmesi, Balkan coğrafyasının Türk unsurlarını da adım adım yalnızlığa itmiş, “gözyaşıyla ‘evlad-ı fatihan’ emanet bırakılan vatan coğrafyasını terke”⁵³ başlamıştır. Özellikle Bulgar ve Makedon komitacılar Türk-

⁵¹ Bu bölümün yazılmasında “Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1935”; “Tahir Alangu, Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı, YKY, İstanbul 2017” adlı kitaplarıyla Müjgan Cumbur'un “Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri” adlı makalesinden: “Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri ”*Doğumunun Yüziüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992” ve Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat'ın *İslam Ansiklopedisi*'ne yazdığı “Ömer Seyfettin” maddesinden: “Ömer Seyfettin,” *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 2007, Cilt: 34, s. 80-82” yararlanılmıştır.

⁵² “İşte Sadrazamın köprüsü bile, inci bir gerdanlık gibi dökülmeye başlamıştı. Bir şey bir kere başlamaya görsündü... Artık onu hiçbir güç durduramazdı.” (İvo Andric, Drina Köprüsü, Altın Kitaplar, İstanbul, 1977, s.410.)

⁵³ Cezmi Bayram, “Bir Başka Açından Balkan Faciası”, <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-ya->

lere o zamana kadar eşi benzeri görülmemiş bir baskı ve zulüm uygulamaya başlamışlardır. Farklı etnik kimliklerin huzur içinde yaşadığı bu coğrafyada, Avrupa ve Rusya'nın kışkırtmasıyla, merhamet, sevgi, hoşgörü gibi insani değerler tamamıyla ortadan kalkmış ve "ortak yaşama kültürü", unutulmaya yüz tutmuş eski bir masal haline gelmiştir. Ömer Seyfettin Balkanlardaki bu çözülüşün ve zulmün yakından şahidi olmuştur. Balkan hatıralarına göz atıldığında bu çözülüş ve zulmün net ama olumsuz bir ruh haliyle anlatıldığı görülür:

"Ortada ne kumandan var ne kumanda", "Demek Türklerin yaşamak hakkı yokmuş", "Rumeli eski şeklini alamaz.", "Sekiz sene evvel mektepten yeni çıktığım vakit gezdiğim bu yerleri bir gün böyle kaçarak terk edeceğimi hiç aklıma getirir miydim?", "Önünden geçtiğimiz Toska köyleri bize silah atıyorlar. Her köy askeri yanaştırmıyor, silah atıyor." "Ahali derenin öbür tarafında öbek öbek toplanmıştı. Ta uzaktan eğlendiklerini, bizim perişanlığımıza sevindiklerini hep anladık." (Argunşah, 2000: 269-310)

Rumeli'nin artık bir vatan toprağı olmadığıнын fark edildiğı bu satırlardaki olumsuz ruh haliyle, Osmanlı İmparatorluğunun ruh hali açık bir biçimde benzerlik göstermektedir. Yahya Kemal Beyatlı'nın: *"Bizim diyâr olarak kaldı tâ kıyâmete dek"* dizelerinde de ifadesini bulduğu gibi istemeden de olsa bir vazgeçme durumu söz konusudur. "Kalanlarla muzdarip kalınan, eski vatanın göz kapaklarının arkasında kaldığı" bu devirde, Ömer Seyfettin'in Balkan savaşlarından bahseden hikâyelerini de gönülsüz bir vazgeçiş bağlamında okumak gerekir. Elbette, yüzyıllardır bu coğrafyada bir bütün haline geldiği düşünülen farklı parçalar çözülmekte/parçalanmakta öte taraftan ise yepyeni bir kimlik yani Türklük açığa çıkmaktadır. Ömer Seyfettin bir taraftan bu kimliğin adını koyarken bir taraftan "öteki"nin tehdidine vurgu yapmaktadır.

Beyaz Lale: "Serez'de Yaşanan Vahşet ve Beyaz Lale'nin Yürek Parçalayan Dramı"

Ömer Seyfettin'in Bulgar vahşetini en iyi yansıttığı hikâyelerinden biri "Beyaz Lale"dir. Bu hikâye, özellikle Serez'de yaşayan Türk nüfusuna yönelik soykırımı ayrıntılı olarak işler. Hikâyenin girişinde, çok sarsıcı, trajik bir bozgun fotoğrafı vardır: Ürkütölmüş bir hayvan sürüsüne benzer bir asker topluluğı, traşları uzamış, giysileri paramparça, omuzlarındaki çamurlu tüfeklerin ağırlığı altında omuzları düşmüş, yorgun ve perişan ağır ağır yürümektedir. Bu bozgun manzarası şehrin Hristiyanlarını sevinçten çılgına döndürmüştür. Köşe başlarında toplanan erkekler, pencereden sarkan kadınlar sanki büyük bir kabahat işlemiş gibi sessizce geçen bu kümeleri seyredirken müthiş bir keyif

almaktadır. Ancak daha da acısı, Rum çocukları beşikten beri ruhlarına akıtılan düşmanlığı meydana çıkarmak için tam fırsatını yakalamışlardır.

Bu trajik bozgun manzarasının ertesi günü, onları coşkuyla karşılayan Hristiyanların arasında Bulgar ordusu mızıka çalarak şehre girer. Onlarla birlikte komitacılar da karınca gibi sokaklara üşüşmüştür. Sanki ayaklarında görünmez kanatlar varmış gibi oraya buraya koşturan komitacıların şehri yağmalamasının ve Türk ahaliyi katletmesinin intizam ve usul dairesinde idare edilebilmesi için Binbaşı Radko Balkaneski görevlendirilmiştir:

“Bu, gayet mükemmel tahsil ve terbiye görmüş bir gençti. Lise öğrenimini İstanbul’da Galatasaray Sultanisinde bitirmiş, bin dokuz yüzde Sofya harp okulundan erkân-ı harplikle çıkmış, birkaç sene sonra yedek orduya geçmişti. Asil ve zengin bir çiftçi olan babasının bitmez tükenmez denilen parasıyla yaşıyor, hayatının bir kısmı çılgin eğlencelerle, bir kısmını da millî işlerle, yani Makedonya teşkilatıyla, bomba amirliğiyle geçiyordu. Bekârdı. Evlenmeye vakit bulamamıştı. Çünkü hayatının bütün yazlarını Makedonya’da geçirir, teşkilatı teftiş eder, komite mahkemesince verilip de nasılsa uygulanmayan muallâk ve mukaddes kararları yerine getirirdi. Çok zengin olduğundan paranın onca önemi yoktu. Bütün ruhu, bütün mevcudiyeti mefkûresinde toplanmış, mefkûresinde birikmişti: Büyük Bulgaristan İmparatorluğu...” (Argunşah, 1999: 298-299)

Serez’in yağmalanması için özel olarak görevlendirilmiş Binbaşı Radko Balkaneski, Osmanlı kapısında büyümüş olmasına rağmen, Türklere karşı zalimliği ve yaptığı işkencelerle tanınan bir subaydır. Öldüreceği, ağzından laf almak istediği insanları diri diri fırına atıp yakmaktan çekinmez. Binlerce adam öldürmüş çete reisleri bile Balkaneski’nin cehennemi andıran fırını karşısında titrer. Hikâyede, kötülüğün insan suretinde görüldüğü bu şeytani ruh için kullanılan “Balkaneski’nin cehennemi andıran fırını” ifadesi, Balkaneski’nin işkence yöntemlerinden birini vurgulamaktadır:

“Kebap yapılacak kestaneleri nasıl çatlamasın diye yararlırsa, o da fırında yakacağı adamın vücudunu öyle yarardı. Yarılmamış bir adam öyle çabuk yanmazdı. Hâlbuki yarılsa bir cızırtı çıkararak çabucak tutuşurdu. Radko onun manzarasından ziyade kokusunu severdi” (Argunşah, 1999: 310)

Balkaneski’nin, yaktığı kurbanlarını kokularına göre sınıflandırması, Balkaneski’nin nasıl bir şiddet içgüdüsüne sahip olduğunu göstermektedir:

“Bulgar köylüleri kavrulmuş sarımsak, Sırplar yanmış patates, Rumlar kızartılmış balık ve şarap kokusu çıkarırlardı. Henüz bir Alman, İngiliz veya Fransız yakmamıştı. Fakat Türkler.... Onlar tereyağı ve keskin bir süt kokusu neşrederlerdi” (Argunşah, 1999: 311)

Hikâyedeki şiddet özellikle kadına yöneliktir. Çünkü Balkaneski'ye göre, genç bir kadın karnından on beş düşman birden çıkarabilir. Bir genç kadını ya da kızı öldürmek on beş düşman birden öldürmek demektir. Bu bakış açısı normal dışı seyir gösteren sadist bir ruh hâline işaret etmektedir.

Hikâyede “canlı çukur” olarak adlandırılan, sadizm hezeyanına uğrayan komitacıların icat ettiği en alçak ve korkunç fantezilerden biri şöyle anlatılmaktadır:

“Evvela yere şişman bir kadın yatırıyor, onun üzerine beğendikleri diğer ikinci güzel kadını, arkası üstü çapraz uzatıyorlardı, bu kadını da ellerinden, ayaklarından birer kadına tutturuyorlardı. Sonra sıra kendisinin olan komitacı yaklaşıyor, çıplak fırlak karnın tam ortasına, göbeğin biraz aşağısına kasaturayı saplıyor, hemen çıkarıyordu. Sonra koyu kırmızı bir kan fışkıran bu küçük deliğin üzerinde nefsi köreltiyordu” (Argunşah, 1999: 312)

Ömer Seyfettin, bu soykırımın gelişigüzel değil, oldukça planlı bir şekilde yönetildiğine dikkati çeker:

“Serez’de Türkler çok zengindirler. Şimdi bunların kaçamayanları toplanacak, evvela işkence ile kasalarındaki ve bankadaki paraları alınacak, sonra fıdye gibi bütün mülkleri Bulgar mekteplerine verdirilecek, en nihayet hepsi vaftizlenip Hıristiyan yapıldıktan sonra öldürülecekti. Bu yarım saatlik bir işti. Lakin geriye güç bir iş kalıyordu. Şehirde en güzel Türk kızının hangisi olduğunu anlamak” (Argunşah, 1999: 299)

Katliamın sosyal bir ilaç olduğunu savunan bu subaya göre, bir memleket alındığı vakit o memlekette Osmanlının yaptığı gibi yabancı unsurların kalmasına izin vermek büyük ve ölümcül bir hatadır. Bu noktada İspanya örneğini veren Balkaneski'ye göre, insaniyet, merhamet, medeniyet düşünceleri boş bir yalandan ibarettir. İspanyollar vatanlarını kurtardıklarında hiçbir yabancı unsur bırakmadıkları için bugün oldukça rahat yaşamakta ve Arap tehlikesinden tedirgin olmamaktadır. Hâlbuki Türkler kavmiyet, milliyet denilen şeye inanmadıkları için ellerine geçirdikleri yerlerdeki kavimleri temizlememişler, onlara en geniş hürriyetleri vermişler, onları yutmamışlar, onları Türk yapmamışlardır. Asırlarca evvel yaptıkları budalalıkların cezasını bugün görmeye başlayan Türklerin durumu bütün Balkan milletlerine ders olmalıdır:

“Eğer Türkler buraları aldıkları vakit ihtiyarlarının laflarını dinlemeyip hepimizi kesselerdi, bugün bir Bulgaristan olacak mıydı? Biz böyle onları önümüze katıp kovalayabilecek miydik? Yanıldılar. Fırsat ellerindeyken kadınlarımızı, çocuklarımızı kesmediler. Kesilmeyen Bulgarlar çiftleşe çiftleşe çoğaldılar, kuvvetlendiler. Merhametli yanı zayıf hâkimlerinin altından kalktılar. İşte şimdi tepesine bindiler.” (Argunşah, 1999: 302)

Hikâyenin sonunda Serez'in önde gelen zenginlerinden Hacı Hasan'ı işkenceyle sorguladıktan sonra mülklerine el koyup onun fırında yakılmasını emreden Balkaneski, ailesinden de kızı Lâli'den başka herkesi öldürtür. "Serez'in en güzel kızı" Lâli'nin kendisinin olmasına karar verir. Masum insanlara karşı oldukça acımasız ve merhametsiz davranan Radko, Lâli'ye oldukça mülayim davranır. Lâli kendisini ona teslim etmemek için direnir, ilk fırsatta kendisini camdan aşağı atarak namusunu kirletmemeyi başarır. İnsanî duygularını tamamen yitiren Radko ise onun cansız bedenine tecavüz eder.

Fikret Karaman, Osmanlı'nın Balkanlardaki mirasından bahsettiği makalesinde, özellikle birlikte yaşama düşüncesinin altını çizerek; inanç, ibadet ve mabetler hakkında baskı uygulansaydı, neredeyse beş asır hüküm sürülen bir coğrafyada emrindeki halkın dili, dini ve ibadet yerlerinden iz ve eser kalmayacağını ifade etmektedir. Karaman'a göre bu iradeye karşı koyacak bir güç yoktur. Genel kanunlara bağlı kalmak şartıyla din ve vicdan özgürlüğü vardır. Bu çerçevede, gayri Müslim halka inançlarını ve ibadetlerini yerine getirme noktasında bir sınırlama getirilmemiştir (Karaman, 2018: 28) Balkanlarda tesis edilmiş bu hoşgörü ortamına rağmen, milliyetçilik düşüncesinin nüfuzu, Rusların panslavist politikaları ve Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin özellikle Bulgarları istismarıyla oluşan kaotik ortamda Balkanların etnik ve dini yapısı Müslümanlar aleyhine tanzim edilmiş ve hikâyede de dile getirildiği gibi, büyük ölçüde bir arada ve barış içinde yaşamış halklar bu birikimi yok sayarak bölgenin etnik haritasını değiştirmişlerdir. Ömer Seyfettin de eğitimi İstanbul'da, Osmanlı kapısında tamamlamış Balkaneski üzerinden uyarıcı bir amacı telkin etmekte, iktidarını yitirmeye başlamış Osmanlının, çok uluslu yönetim anlayışını eleştirerek, ulusal bilincin uyanmasına hizmet etmektedir.

Tuhaf Bir Zulüm: "Bu Türkleri Ne Yapacağız?"

Ömer Seyfettin'in, "Tuhaf Bir Zulüm" hikâyesinde Bulgaristan'daki Türklerin, domuza karşı göstermiş oldukları hassasiyet sonucunda ata yurtlarını nasıl terk ettiklerini anlatılır. Bu terkedişe sebep olan Gospodin Kepazef, İstanbul'da eğitim almış ve bir Türk kadar Türkçeye hâkim eski bir diplomattır. Önceleri ihtilalcidir. Sırasıyla dâhiliye memurluğu ve birkaç ay da adliye nazırlığı yapmış bir diplomattır. Deliorman'da kaymakamken orada bulunan Türkleri katliam yapmadan kendince bulduğu "tuhaf bir zulüm" yöntemiyle İstanbul'a göçe nasıl zorladıklarını yazar-anlatıcıya anlatır. Kepazef'e göre oldukça iyi tanıdığını söylediği Türklerde hiçbir şey, hiçbir fikir, hiçbir ideal yoktur. Yalnız bir şey vardır: Taassup. Kepazef, Türklerin bu taassuplarından Bulgaristan'da çok istifade etmiştir. Hatta O: "*bugün*

hükûmette olsa yine istifade ederim. “Bulgar devleti yeni teşekkül ettiği zaman ben olmayaydım bugünkü Bulgaristan olamazdı. Çünkü Türk o kadar çoktu ki...” diyecek kadar da kibirlidir. Hikâyede, Bulgar hükümetince Deliorman kaymakamlığı-na atandığında bu taassuptan nasıl istifade ettiği anlatılır. Hükümet teşekkül edince komitalarla bir kongre yapılır. O vakit Bulgaristan’ın yalnız ismi vardır. Ahali, yarı yarıya, belki de yarıdan ziyadesi Türk’tür. Bu önemli bir meseledir. Komitacılar Türklerden kurtulmak için hep bir ‘katliam’ düşünmektedir:

“ Bir gün İstanbulof bana: - Bu Türkleri ne yapacağız? Diye sordu. Ben: - Kolay! Dedim. Hepsini Türkiye’ye göndeririz. - Nasıl gönderebiliriz? Hiç yerlerini, yurtlarını terk ederler mi? Dedi – Ederler, dedim....

Türklerle böyle kanlı muameleye hacet yoktu. Ben biliyordum ki onların en aziz hassasiyetleri taassuplarıdır. Küçükken aralarında büyüdüm. Komşularımız hep Türk’tü. Bunların kimseye garazları yoktu. Hatta kendilerine o kadar kötülük yapan Ruslara bile fenalık etmezler; yaralılarına su, ekmek, ilâç verirlerdi. Bütün hayatları karanlık bir taassuptan ibaretti. Meselâ domuzla fena hâlde garezdiler! Domuz! Bu ne? Allah’ın zavallı bir hayvanı be! İnsana hiçbir zararı dokunmaz, kendi hâlinde bir mahlûkçağız... Fakat Türk bu zavallı hayvana öyle garezdir ki... Görünce tüyleri ürperir, şeytanı görmüş gibi kızar. O vaktin genç Bulgarları, yani biz memuriyetlere dağılırken İstanbulof’a: - Ben hiç Bulgar bulunmayan bir yere gideceğim. Birkaç senede orasını bütün Bulgarlık yapacağım! Dedim. - Fakat Avrupa? Fakat Avrupa! Diye başını salladı. Hâlâ beni katliâmcı sanıyordu. - Kimsenin burnu kanamayacak! Dedim. - O hâlde ne yapacaksın? - Tuhaf bir zulüm...” (Argunşah, 1999: 39-40)

Böylece, Diplomat Kepazef, Deliorman’a kaymakam olarak atandıktan sonra içerisinde bir tane dahi Bulgar yaşamayan yerleşim merkezlerine Makedonya’dan getirdiği muhacirleri yerleştirerek evcil domuzlara Türklerin kullandıkları sokakları ve çeşmeleri kirlettirir, tarlalarını ešelettirir. Kendisine şikâyetle bulunan Türklerle de “-Biz sizin koyunlarınıza kızıyor muyuz?” diyerek karşı çıkar:

“Altı, yedi ay içinde küçük sürü üredi. Hemen bütün kasabayı kapladı. Türkler baktılar ki bu mahlûklardan kurtuluş yok, birer birer hicrete başladılar. Evvelâ en zenginler tası tarağı topladı. Mallarını tarlalarını yok pahasına satıyorlardı. Ben hükûmet namına boyuna alıyordum. İstanbul’a kapağı atan bir iki hafta sonra hemen akrabalarını gelip alıyordu. Köylüler de kasabalıların arkasından ayrılmıyorlardı. Ben habire Makedonya muhaciri getirtiyordum. ‘Uzatmayayım. Bulunduğum yerde iki senede bir Türk nüfusu kalmadı. Evet... Hepsi ateş önünden kaçarmış gibi yüzlerce senelik yerlerinden, yurtlarından uzaklaştılar. İçinde hiç Bulgar bulunmayan Türk kasabalarına hükûmet benim bulduğum usulü tatbik etti. Yani bir aile Makedonya muhaciri, küçük bir sürü domuz! Hepsi bir sene sonra yarı yarıya iniyordu. Benim icadım olan bu tuhaf zulüm İstanbulof’un çok hoşuna gitti. Beni ne vakit görse: -Sen dâhisin bre... Sen Bismark’tan büyüksün bre... Diye boynuma sarılır, alnımdan öperdi. Evet, Bismark Alzas-Loren için benim gibi bir çare bulamamıştı. Yok lisani

konuşturmamak, yok mektepleri kapatmak... Ne çirkin ne vahşice hareketler!” (Argunşah, 1999: 41)

Hikâyenin ağzından anlatıldığı ismi belirtilmeyen Türk genci, Kepazef’in anlattıklarından sonra odasına çekilerek uyumaya çalışır. Ne var ki zihni Kepazef’in anlattıklarıyla dolu olduğu için tüm çabasına rağmen bir türlü uykuya dalamaz:

“- Odama çekildim. Soyundum, yatağa uzandım. Fakat gözüme uyku girmedi. Ateşsiz bir humma her tarafımı yakıyor, soğuk soğuk terliyordum. Yavaş yavaş aşağıdaki hora gü-rültüleri, gayda sesleri kesildi. Etraftaki horozlar ötüyor, sabah oluyordu. Uyumak azmiyle gözlerimi sıkı sıkıya kapadım. Yüzükoyun döndüm. Pis, cılız bir domuz sürüsü önünden cesur ecdadımın, yiğit kan kardeşlerimin, saf milletimin kavukları düşerek, atları, arabaları bataklıklara saplanarak, topları, tüfekleri, kadınları kızları, çolukları çocukları yollara dökülerek bir çılgın ordusu hâlinde kaçıştıklarını görüyör gibi oluyordum. - Ah, evet, o gece hiç uyuyamadım” (Argunşah, 1999: 43)

Taştan’ın tespitiyle, 1897 Osmanlı-Yunan savaşından beri isyancıların Müslümanları rencide etmek ve galeyana getirmek amacıyla sistemli bir şekilde uyguladığı bu durum (Taştan 2012:38), hikâyeden de anlaşıldığı gibi etinin haram kılındığı bir hayvan tarafından Türklerin kullandıkları sokakları ve çeşmeleri kirlettirilmesi, tarlalarının eşeltilmesiyle istenilen sonucu vermiştir.

Mehdi: “Her Kavim İçin de Bir Yol Gösteren Vardır.”

Ömer Seyfettin’in “Mehdi” hikâyesinde, Balkan Harbi’nden sonra Yunanların eline geçmiş bulunan topraklar üzerinde, Serez’den Selânik’e aynı tren kompartımanında yolculuk etmekte olan beş Müslüman Türk konu edilmektedir:

“Ne tuhaf, fakat ne acıklı bir tesadüftü! Serez istasyonundan bindiğimiz ikinci mevki kompartımanında beş kişiydik. Ve beşimiz de Türk ve Müslümandık... Geçen felaket ve bozgun yılının canlanmış da kalmış uğursuz ve karanlık damlalarına benzeyen birçok karga sürüleri sahipleri öldürülen boş ve sürülmemiş tarlalarda dolaşıyordu. Tren hareket ettiği vakit hepimiz bir defacık selamlaşmış ve sonra, o yalnız esir ve perişan Müslüman memleketlerinde duyulan yakıcı ve dondurucu ağır tevekkülün taştan sükûnuyla susmuştuk. Hava pek soğuktu. Kapalı camların ince buğularından minareler yıkılmış, mescitlerin üzerine haçlar asılmış تنها köyleri görüyor gibi oluyorduk. Bu köyler uzaklarda, ta ufkun nihayetindeki mor sislerin içinde idi. Şimdi ezanın sustuğu bu öksüz yurtlara çanlarını ulutmak için Selânik’e vapur vapur gelen Kafkasya Rumları yerleşiyorlardı. Susuyorduk. Ve sanki bize milyonlarca kan

ve din kardeşlerimizin ölümünü hatırlatan dışarısını, bu düşmanın öz vatanımızdan zorla kopardığı altın sahraları görmemek için önümüze bakıyorduk. Karşımdan bir ses:

– Kendimi Türkiye zamanında zannettim, dedi. Yanımda hiç yabancı yok!
Gülümsedim. Başımı salladım. Bu ufak bir beydi.” (Argunşah, 1999: 238)

Yolculuk esnasındaki sohbet Balkanlarda kaybedilen topraklara ve Türk varlığına dairdir. Ömer Seyfettin’in “ateşli ve mutaassıb bir dinsiz” diye anlattığı şişman ve zengin adam, buralara Türk ayağının bir daha basmasının mümkün olmadığını söyler. Ona göre, karanlık bir taassubun görmez karanlığı içinde yaşayan Müslümanların ve Türklerin kurtuluşu mümkün değildir:

“O hâlde Türkiye’nin de diğer Müslüman hükûmetleri gibi mahvolacağı, tarihten namı silineceği ve biz Türkler de bütün Müslümanlar gibi yakında İstanbul’u alacak olan Hristiyan efendilerimize sadakatle dua ederek hayatımızı diğer dindaşlarımız gibi miskin miskin taassup, cehalet ve rezalet içinde geçireceğimiz muhakkak...ve...” (Argunşah, 1999: 240)

Serezli genç bey, Mülkiye-i Şahane mezunu eski mutasarrıfın birdenbire sözünü keser ve “– Ya Mehdi? Mehdi çıkmayacak mı ?” diye sorar. Zengin ve şişman adamın tombul ve beyaz elleriyle karnını tutarak gülmesi üzerine, sessizce oturan beyaz ve büyük sarıklı, beyaz ve büyük sakallı, ihtiyar ve sakin hoca efendi doğrulur ve konuşmaya başlar. Anlatıcı, yaşlı adamın Mehdi hakkında saçmalayacağı budalalıkları duymamak için başını pencereye doğru çevirmiştir. Ancak ihtiyar hocanın söyledikleri sadece anlatıcının değil, Serezli genç beyin de ağzını açık bırakır:

“Bir kavmin hâdileri, o kavmi gaflet, cehalet, idraksizlik uykusundan uyandıranlardır. Biz Türkler kurtarıcılarımızın elindeki mukaddes ve hidayet ışıklarının aydınlattığı millî bir mefkûreye doğru yürüyerek, altında inlediğimiz zincirleri kırarak, diğer Türk olmayan İslam kardeşlerimizin bile imdadına yetişeceğiz. Ve bizim gibi her İslam kavim de kendi hâdisini beklemekle haklıdır. Bu müjdeyi biz Müslümanlara Kur’an-ı Kerim vermiştir. ... Bir Mehdi yoktur. Fakat birçok hâdiler olacaktır. Halk tabakası, o tek ve hayali Mehdi’yi beklerken biz, Türk, Arap, Fas ve diğer İslam düşünürleri, kendi hâdilerimizi, hakiki Mehdileri beklemeliyiz. Ve onların ortaya çıkıp çıkmayacaklarından bir an için olsun şüphelenmemeliyiz.” (Argunşah, 1999: 242-243)

Gökalp’in “Hedefler ve Mefkûreler” makalesinde: “büyük zafer veya mağlubiyet, mefkûrenin doğmasına kâfi idi. Balkan Muharebesi, Harb-i Umumi ve Mütarekeden sonra görülen ahval, Türkün mefkûresinin doğmasına sebep olmadı mı? Mefkûresini bulan bir millette, daima arkadan bir itme vardır.”⁵⁴ Tespitinden hareketle, Ömer Seyfettin de bu hikâyede, devlet ve millet kavramının ayırımını ortaya

⁵⁴ Ziya Gökalp (2016), Çınaraltı Yazıları, Haz. Salim Çonoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 94.

koyarak, esas çözümün millî mefkûrede olduğuna işaret etmektedir. Ömer Seyfettin, Çalen'in ifadesiyle, hoca efendi üzerinden iki önemli tez ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi İslam dünyasının farklı milletlerden oluştuğu, ikincisi de Müslümanların ancak millîyetçilik ile kurtulabilecekleri gerçeğidir. Hoca efendinin dile getirdikleri, Türkçülüğün, İslam âlemi, İslamcılık, İslam vb. konulardaki özeti gibidir (Çalen, 2017: 7) Açıkçası millî mefkûre ya da Türkçülük çoktan beridir beklenen bir hakikat şimşegidir. Gökalp'ın da altını çizdiği gibi, Türkler için doğru duymak ve doğru düşünmek yoludur.⁵⁵ Balkanlar örneğinde de görüldüğü gibi hangi devlet, hangi millet, hangi unsur emperyalist bir siyaset takip ederse, Türkçülük onun aleyhinde olacaktır.

Primo Türk Çocuğu: “Fakat Türk’üm demeye cesaret edemiyor”

Ömer Seyfettin'in bir Türk baba ve oğlun millî uyanışına odaklandığı “Primo Türk Çocuğu” adlı hikâyesinde, Türk kimliğine yabancılaşmış Kenan ve oğlu Primo'nun yaşadığı değişim ve dönüşüme işaret edilir. Batı hayranlığı ile büyümüş, Paris'te eğitim almış ve İtalyan asıllı Grazia ile evlenen mühendis Kenan, yakında ‘granmetr’ ünvanı ile onurlandırılacak bir masondur. 1911 yılında cereyan eden Trablusgarp Savaşı, İtalyanların Türklere karşı olumsuz tutumları ve ardından Selanik'te Türklerin gösteri yürüyüşleri Kenan Bey'de büyük bir etki uyandırır. Kendi içinde ruhî bir çatışma yaşayan Kenan, büyük bir yanılgı içinde olduğunu anlar. Oğlu Primo, Selânîk'te Fransız mektebinde okumakta ve İtalyan terbiyesi ile yetiştirilmektedir. Primo, aynı okulda okuduğu ve millî duygularını kaybetmemiş arkadaşı Orhan sayesinde Türk kimliğinin farkına varır, bir uyanış yaşar ve boşanmak üzere olan ebeveynlerinden babasının yanında kalmayı tercih eder.

Alangu'nun ifadesiyle Ömer Seyfettin bu hikâyede, Selanik aydınlarına yerleşmiş kozmopolit düşüncelere saldırmaktadır (Alangu, 2017: 187) Hikâyedeki şu satırlar Alangu'nun tespitini doğrulamaktadır:

“Türkleri, Türklerin vatanını mesele mesele taksim edip taksit ile maddî olarak parçalamağa çalışan bu yağmacı ve doymaz Avrupalılar manevî hücumlarını da ihmal etmiyorlardı. Lisanlarını, maariflerini, ahlâklarını, terbiyelerini, âdetlerini neşir ile bir asırdan beri içimizde yalnız isimleri “Türk ve şarklı” kalmış müthiş bir “renksiz ordusu” teşkil ediyorlar, bu “renksiz”lerle şekîmemize saldırıyorlar, bizi zayıflatıyorlar, millîyet ve Türklük fikrini fransasonluk efsanesiyle boğuyorlardı. Düne gelinceye kadar kendisi bile “Türk’üm!” demeye sıklıkla mıydı? Ve bu memlekette kendisi gibi tarihinin büyüklüğünü, mazisinin şerefini, dedelerinin şanını bilmeyen, inkâr eden, millîyetinden utanan ne kadar Avrupalılaştırmış renksiz vardı?” (Argunşah, 1999: 171)

⁵⁵ Ziya Gökalp (2018), *Yeni Mecmua Yazıları*, Haz. Salim Çonoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 261.

Meşrutiyet’in ilanından üç sene sonrasının konu edildiği hikâye, Balkanların kanlı senelerine açılacak bir perde kimliği de taşır. Ömer Seyfettin’in hikâyede bu duruma bağlı hatırlatmaları vardır. Kenan’a göre Türkiye’nin taksimi muhakkaktır. Çünkü onu Asya yağmasına engel olarak görmekte-dirler. Bu yüzden önce Türkiye’yi zayıf bırakmak, mahvetmek lazımdır. Erkeği kadını herkesin mağrur bakışlarla, başlayan harbi ve düşman filosunun başarısını anlattığı Selanik, Kenan’ın bu düşüncelerinin doğrulandığı yerdir:

“Nihayet uzaktan yaklaştığı görülen tramvay geldi. Ağzı ağızına dolu idi. Yalılarda oturanlar öğle yemeğine dönüyorlardı. Yer yoktu. Arkadaki arabaya atladı. Kondüktörün mevkiinde ayakta durdu. Herkes birbiriyle konuşuyorlardı. Türkçe bir kelime geçmiyordu. Dikkat etti. Tramvayın içine baktı.

Kadın erkek hepsi şapkalı idi. İğne atılsa yere düşmeyecek olan bu koca müteharrik ve umumî meskenin içinde kendisiyle beraber ancak üç fesli vardı. Diğer iki fesli de tramvayı idare eden adamla biletcisi idi.

Tramvay yürürken bu vicdan ezici mağlûbiyet ve perişanlık manzarasını görmemek için artık dışarısını seyreliyordu. Yalısına yaklaşıp, neden sonra tekrar dikkat etti. İşte aksi gibi bir fesli geçmiyordu. Hep şapkalı, şapkalı, şapkalı... Kendi kendini teselli etmek, bütün bütün yeise ve ümitsizliğe bırakmamak istedi.

“Garip tesadüf?” dedi, “Bu kadar yolda bir feslinin geçmemesi pek garip...” (Argunşah, 1999: 176)

Primo Türk Çocuğu 1.Nasıl Doğdu?, 2.Nasıl Öldü?: “Oğuz Adına Layık Hayaller Kurmak”

Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu” adlı hikâyenin devamı olan bu hikâyesinde de Balkanların elimizden çıkmak üzere olduğuna vurgu yapar. Artık Bulgar ve Yunan askerleri Selanik’tedir:

“Artık ordu bir efsanedir” diye ilâve ediyordu; “Türk olmayan Osmanlıların hudut haricindeki kardeşleri, yani Balkan hükümetleri yirmi dört saat içinde bizi mağlûp edecekler. Rumeli’nde bir Türk bırakmayacaklar. Ateş ve kanla boğacaklar.” (Argunşah, 1999: 270)

Hikâyede, seferberlik ilanından ve Bulgarla savaş yapılacağından bahsedilirken, yıllar süren savaşların insanları nasıl bir yılgınlığa sürüklediğini Aşçı Emine Kadın üzerinden anlatılır. Aşçı Emine kadın, seferberliğin ilan edilmesini “Ümmet-i Muhammet’e” yazık olacağı şeklinde değerlendirir. Çıkacak savaş sırasında birçok kişinin öz yurdundan göçmek zorunda kalacağını, katliamların yaşanacağını, oğlu Mustafa’nın askere alınacağını gözünde canlandırır. Emine Kadın’ın aklına gelenler kısa sürede başına gelecektir:

“Birden her şey değişmişti. Sokakları şapkalar kapladı. Yahudilerin hepsi hemen Rumlaştı. Bütün dükkânlar maviye beyaza boyandı.

Mavili beyazlı taklar yapıldı. Yunan kralı geldi. Herkes, kadınlar ve erkekler sokağa döküldü. Alkış, alkış, alkış... El şakırtısından “Zito, zito Yorgos!” naralarından gök gürlese işitilmeyecekti.” (Argunşah, 1999: 275-276)

Sırp, Bulgar ve Yunanlıların savaş ilan ettikleri haberiyle, Koçana’dan, İştîp’ten, Köprülü’den kaçan ihtiyar, genç kız, kadın ve çocuklardan oluşan muhacirlerin camilere sığınıp açlıkla mücadele etmesi, kahvelerin asker ve zabıtlarla dolması, Yunan kralının gelişi üzerine halkın sokaklara dökülüp “Zito zito yorgos” naralarıyla gökleri inletmesi Primo’yu da acı gerçeklerle yüzyüze getirir. Bu kabullenmesi zor trajik tabloya rağmen Primo, vatani bırakmanın, vazgeçmenin, kabullenişin, Rumeli’ye elveda demenin bu kadar kolay oluması gerektiğini düşünür ve kederden de ölse Selanik’te kalmaya karar verir:

“Aman yarabbi! Vatani bırakmak o kadar kolaydı ha!.. Âdeta gezmeye gider gibi vapura binecekler, beş yüz senedir oturdukları Selânîk’i bırakacaklardı... O, Primo, buradan bir yere gitmeyecek, burada kederinden ölecekti.” (Argunşah, 1999: 276)

Bomba: “Yine insanlar fenalar elinde esir olacak”

“Bomba”, Balkanlardaki endişenin, korkunun, huzursuzluğun, tedirginliğin sadece Türkler için değil, Türkler dışındaki milletler için de ne derece ciddi boyutlarda olduğunu gösteren bir hikâyedir. Magda, Boris ve Boris’in babası Makedonya’daki karışıklıklar nedeniyle tüm mallarını satıp Amerika’ya gitmeye karar verirler. Bunu öğrenen komitacılar onların tüm paralarını alırlar ve Boris’in kafasını kesip içinde bomba olduğunu söyledikleri bir paketle karısına verirler.

Bomba hikâyesinin anahtar kelimesi olan korku/korkunç sözcükleri sadece Ömer Seyfettin’in değil aynı zamanda kurgusundaki kurmaca karakterlerin endişelerini dile getiren başat sözcüklerdir. Buradaki “korku” yazarın, kurmaca karakterlerin korkaklığı anlamında değildir. Buradaki korku, vatani, kültürü, hatıraları, canı ve ırzı, insanlığı, özetle kendi evrenini yitirme endişesidir. Buradaki korku veya endişe hem iç dünyanın tepkisidir hem de dışındaki yaşanmışlıkların ve yaşanmakta olanların ve ileride yaşanması muhtemel olan korkunç zamanların tezahürüdür. Bu çerçevede, hikâyenin kahramanı olan Boris de Balkanlardaki hayatın eskisi gibi olmayacağını farkındadır. Komitacılar sadece Türklerin değil, kendi soydaşlarının da hayatını cehenneme çevirmekte ve kendileriyle Balkana çıkıp büyük vatan için çalışmayanları hain ilan etmektedirler:

“Boris tereddütle anlattı: “İki ay evvel, bir pazar gecesi eve geliyordum. Kapıda bir mektup buldum. Açtım. Bu, ihtilâl komitesi tarafından yazılmıştı.” Ah...”

“Evet, ihtilâl komitesi tarafından... ‘Ey dinsiz Boris!’ diye başlıyordu. Ve ‘Vaktiyle dağlardan neşretmek istediğin sosyalistliği burada öğretmeğe başladın. Hainsin! Vatanımızın düşmanısın! Bil ki o hain kafanı balta ile vücudundan koparacak, sana uyanların, seni sevenlerin eline vereceğiz.” (Argunşah, 1999: 150-151)

Korku, kimi zaman insanı dilsiz kılacak bir duygudur. Boris’in, çevresinde gelişen trajik olaylar karşısında bir leit motif gibi sürekli tekrarladığı “Korkmuyorum” kelimesinin karşılığı: yüksek sesle söylenmek için fazlasıyla korkunç/ dile getirilemez oluşudur. Hikâyedeki:

“Boris de tekrar etti: “Benden de heyhat! Hele burada, bu pis ve vahşî yerde, bu zalim Makedonya’da rahatla çalışmak mümkün değil. Ah bu kanlı Makedonya...”

“O vakit, bazı geceler, minimini evimizde, doğacak çocuğumuz yanımda oynarken, sa’y ve namusumuzdan emin, ansızın Makedonya’yı, bu yamyamlar memleketini hatırlayacağız. Gözümüzi önüne pis ve dar sokaklar, sefil ve üryan adamlar... kanlarla lekelenmiş nihayetsiz karlar, kara, müstekreh ve keskin baltalar, sonra siyah, müthiş Balkanlar, Perim.. gelecek! Tüylerimiz ürperecek, sen yine böyle benim kucağıma kaçacaksın. Bu pis ve müthiş Makedonya’nın kâbuslarını buselerimle senin gözlerinden sileceğim...” (Argunşah, 1999: 152)

ifadeleri, Boris’in yaşadığı coğrafyayla ilişkisini biçimlendiren kendilik yapısını paramparça ettiğini ve insan deneyimine anlam veren bütün inanç/değer sistemlerinin altını oyduğunu göstermektedir. Bu durum tam anlamıyla bir “ruh felci”ne işaret etmektedir. Felç, organların işlevini yerine getirmeye engel bir durumsa, ruh felci de bütün duyu organlarının hissizleşmesi, korkunun ehlileştirilmesine ve duyarsızlaşmaya işaret etmektedir. Bir geri çekilme durumudur bu. Zihin, bütün çıkışların kapatıldığı bir ortamda –Balkanlarda bütün çıkışlar kapatılmıştır ve Boris Amerika’ya yerleşmeye karar vermiştir– geri çekilmeyi öğrenir.

Balkanların ıssız bir kabristana döndüğü günlerde, “hür ve serbest, parlak ve yeşil köyü”nün darmadağın oluşu, merhametin, sevginin, bir arada yaşamın yerinde yeller esmesi korkutucudur. Ne zamana kadar süreceği belli olmayan savaş, insanları sevmeyen, nefret eden bir bakış açısının da hâkim olmasını sağlamıştır. Bu bakış açısı, savaşın korkunçluğunu, Balkanlarda hüküm süren ölüm ve korku günlerini hissiz, duygusuz bir dille dile getirir. Ancak korku, kimi zaman insanı dilsiz kılacak bir duygudur. Boris’in, çevresinde gelişen trajik olaylar karşısında susuşu ve bundan son geceye kadar eşine bile bahsetmemesinin karşılığı: yüksek sesle söylenmek için fazlasıyla

korkunç/ dile getirilemez oluşudur. Böylece, hikâyede korku, hayatta kalabilmenin vazgeçilmez bir unsuru haline gelir:

“Evet Magdacığım. Yarın Amerika’ya gideceğiz, orada çalışacağız. Küçük, rahat, asude bir evimiz olacak. Ne komite, ne eşkiya, ne vahşet, ne cinayet! Yalnız çalışacağız. Gider gitmez çocuğumuz orada doğacak. Zavallı babam geçirdiği yetmiş senelik azabın mükâfatını orada görecektir. Kalbi rahat, yatağında ölecek. Geceleri hücum ve boğazlanmak korkusundan uzak, tatlı tatlı konuşacağız. Aşk, hayatı, güzelliği, iyiliği, fazileti hissedeceğiz...” (Argunşah, 1999: 151)

Bu düşünüş, korkunun, sakınmayı ve kaçışı doğuran gücüdür. Boris, zorla oluşturulan yeni birliğin içinde kendisini güdüleyecek, anlamlı hissettirecek motifleri görmediği için huzura, iyiliğe, sevgiye, mutluluğa, insanca ve birlikte yaşamaya duyduğu özlemle Amerika’ya gitmek ister. Ayrılığı pekiştiren bu despotik yapıdan, dağıtma, parçalama, yok etme özelliğine sahip yeni bir kültürel yapıdan kurtuluş için başka çare yoktur:

“Göreceksin ki o zaman, insanlık ne tatlı imiş! Güzel ve asayişli şehirler... Tiyatrolar! Geniş ve aydınlık sokaklar, cennet gibi köyler! Birbirine ihtiram etmesini bilen adamlar... Hiçbir sefaletle müsaade etmeyen büyük şefkat müesseseleri... hastahaneler, sanatoryumlar... mektepler, darülfünunlar... Hâsılı cennet! Mümkün değil bunları tahayyül edemezsin.” (Argunşah, 1999: 151)

İnsanı, insani değerleri ön plana çıkaran Boris gibi kahramanların varlığına rağmen, artık, kültür, gelenek, millet, saygı ve sevgi gibi devamlılığı sağlayacak sosyal, kültürel, duygusal bağlar üzerinden temsil edilmeyen yeni ve korkutucu bir imgenin varlığı hâkim olmaya başlamıştır. Yeni despot yapı, kendi iktidarını kurmak ve sürdürmek adına merhameti tamamen ortadan kaldırır. Hikâyenin sonunda Boris’in kafasının kesilerek bir çuvalın içerisine konması, kendilerinden olanı, bütünün bir parçasını dahi yok sayan despotik, düzen sağlamaktan çok düzeni yıkmak görevi üstlenen yapının, bütünü de önemsemediğini göstermektedir.

Hürriyet Bayrakları: “mefkûreleri ayrı milletleri cem edip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkânsızdır.”

Osmanlı kavramı bağlamında memleketin aydınlarının bile yanılgı içerisinde olduğuna işaret etmek için yazılan bu hikâyeye, iki Türk subayının Osmanlı inkılâbı ve Osmanlıcılığa dair sohbet ve tartışmaları üzerine kuruludur. Hikâye, Cuma-i Bâlâ’daki Meşrutiyet’in ikinci yıl dönümü kutlamalarına ait bir tasvir ile başlar. Hikâyenin kahramanı, kaldığı otelin camından kutlama-

ları temaşa etmektedir. Bu On Temmuz alayı hakikaten seyre layıktır. Afyonu fazla kaçırmış bir derviş gibi dalmış gitmiş anlatıcı, vatanının, Türkiye'nin, bu mutlaka öleceğine iman edilen hasta adamın hayatını düşünüyor, yeise pek benzeyen acı bir hisle bütün zihniyetinin büzüldüğünü, işlemez bir hâle geldiğini duyuyordur. Bu dalgınlıkla otelden ayrılır. Razlık'a gidecektir. Yolda Razlık'a giden bir başka Türk subayına tesadüf eder. Böylece yolun geri kalan kısmında hem birbirlerine eşlik ederler hem de memleketin durumundan, politikadan bahsederler. Sohbetin merkezinde On Temmuz kutlamaları vardır. Anlatıcının Osmanlı, Osmanlı milleti, Osmanlılık düşüncelerine dair eleştirilerini dile getirir, ancak yol arkadaşını ikna etmesi mümkün olmaz. Yola devam ederlerken uzakta görünen bir Bulgar köyü dikkatlerini çeker. Yol arkadaşı sevinerek işte der, Osmanlılığın şahidi. Gerçekten de köyün orta yerindeki bir binada kırmızı bayraklar asılıdır. Osmanlılık fikrini savunan zabıt, anlatıcıya, hürriyet bayraklarının asıldığı bu köyü görmeyi teklif eder. Anlatıcı, kendilerini yollarından alıkoyacağı için teklifi reddeder ancak arkadaşının ısrarlarına dayanamaz. Nihayet zorlu bir yolculuktan sonra köye varılır. Ancak uzaktan hürriyet bayrakları zannedilen kırmızı nesneler, bayrak değil, güneşte kurutulmak üzere asılmış kırmızı biberlerden ibarettir. Üstelik Bulgar köylüleri Osmanlı subaylarına samimi davranmazlar.

Taştan'ın ifadesiyle imparatorluklara özgü hoşgörü uzun yıllar boyunca Balkan coğrafyasına barışı getirmiş ve bu renkli coğrafyaya göreceli de olsa bir arada yaşamayı öğretmiştir (Taştan, 2012: 60) Ancak değişen siyasi şartlar ve özellikle milliyetçiliğin bu coğrafyayı kısa sürede bir alev topuna çevirmesi, düzeni sağlayan hoşgörünün de ortadan kalkmasını sağlamıştır. Balkanlardaki milliyetçi oluşumların hız kazanmasıyla artık bir Osmanlı milletin olmayaacağı, olamayacağı da anlaşılmaya başlamıştır. Ömer Seyfettin'in itirazı da bu yöndedir. Hikâyedeki şu diyalog bu itirazı açıkça göstermektedir:

“Demek On Temmuz'a bu kadar ehemmiyet veriyorsunuz?” diye gülümsedim, iddialarının aksini söyleyerek asabî münakaşacıları kızdırmak hoşuma gittiğinden ilâve ettim: “Hem bu nasıl millî bayram? Hangi milletin bayramı?”

“Osmanlı milletin...”

“Osmanlı milleti demekle Türkleri mi kastediyorsunuz?”

“Hayır, asla... Bütün Osmanlıları...”

Genç mülâzımın koyu siyah gözlerinde sanki bir taassup ateşi parladı. Dinine küfredilmiş bir evvel zaman Müslümanı gibi bakıyordu. Birden başlamayarak aklı sualciklerle onun hissi mantığını şaşırtmağa karar verdim: “Bütün Osmanlılar kimlerdir?”

“Tuhaf sual! Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar, Yahudiler, Ermeniler, Türkler... Hâsılı hepsi...”

“Bunlar demek hep bir millet?”

“Şüphesiz...”

Tekrar güldüm:

“Fakat ben şüpheleniyorum.”

“Niçin?”

“Söyleyiniz Ermeniler bir millet değil midir?”

Biraz durdu. Tereddütle cevap verdi.

“Evet bir millettir.”

“Arnavutlar da bir millet?”

“Arnavutlar da.”

“Eey, Bulgarlar?”

“Bulgarlar da...”

“Sırlar?”

“Tabîî Sırlar da.”

Gülerek ve başımı sallayarak “O hâlde sizin riyazî ve müspet hakikatlere itikadınız yok” dedim. Ne demek istediğimi anlamadı.” (Argunşah, 1999: 232)

Zabitin: “Şu dağ başında kaybolmuş Osmanlı-Bulgar köycüğü On Temmuz’u takdis ediyor. İnanmıyor musunuz? Onlar Osmanlı değil midir? Yarın Osmanlı vatanına düşmanlar hücum ettiği vakit sizden evvel onlar koşacaklar, Osmanlılık namına kanlar dökecekler, Osmanlılığı kanlarıyla kurtaracaklar...” (Argunşah, 1999: 235)

Israrına rağmen Ömer Seyfettin, ayrı ayrı milletler teşkil eden Türkleri, Arapları, Arnavutları, Bulgarları, Rumları, Sırları vs. bir araya getirerek bir Osmanlı milleti vücuda getirilemeyeceğini ileri sürerek şöyle der:

“Hendeseden, cebirden, müsellesattan vazgeçelim. Hatta hesap bilmiyorsunuz. Hesabın ‘cem’ kaidelerini bilmiyorsunuz. Yahut biliyorsunuz da, bunların doğru ve esash şeyler olduğuna inanmıyorsunuz.”

Mülâzımın bakışı bütün bütüne değişti. Kendisiyle eğleniyorum sandı. Hiddetlenmesine meydan vermeden ben yine devam ettim.

“Yanlış anlamayınız. Yalnız bana cevap veriniz. Hesaptaki ‘cem’ kaidelerini hatırlayabiliyor musunuz?”

“!!!”

“Ben size söyleyeyim. Tabîî inkâr edemeyeceksiniz. Bir cinsten olan şeyler cem olunabilir. Meselâ on kestane, sekiz kestane, dokuz kestane! Hepsini yirmi yedi kestane eder, değil mi?”

“Evet!!!”

“Bir cinsten olmayan şeyler cem edilemez. Meselâ on kestane, sekiz armut, dokuz elma... Nasıl cem edeceksiniz. Bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık nasıl riyazî ve bozulmaz bir kaide ise birbirinden tarihleri, ananeleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkûreleri ayrı milletleri cem edip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkânsızdır. Bu milletleri cem edip “Osmanlı” dersiniz, yanılmış olursunuz.” (Argunşah, 1999: 232-233)

Birlikte yapılan yolculuğun sonunda Türk bayrakları sanılan nesneler, kurutulmaya asılmış kırmızı acı biberler çıkmıştır. Hikâyenin sonundaki hayal kırıklığı ve Bulgar köylülerinin umursamaz ve kaba tavırları, farklı milletleri bir araya getirip Osmanlı demenin yanlışlığını da ortaya koymaktadır.

Nakarat: “Yalnız bana değil bütün milletime karşı savrulan o cesur, metin, o azimkâr küfrüyle teşekkür ediyordu”

“Gençliğini Makedonya’da geçirmiş eski bir zabitin hatırat defterinden...” alınan hikâyede, İstanbul’dayken muharrir Georges Courteline’in romanlarını okuyarak tasavvur ettiği o çapkın, neşeli, gamsız “hayat-ı askeriye”den farklı bir hayatla karşılaşan genç bir zabitin, “Yalnız ben meysus! Neden? Bu sefaletten, bu perişanlıktan! Ben mükemmel, muntazam, şık bir ordu istiyorum. Ben hayalimdeki orduyu, hayalimdeki hayatı istiyorum. Fakat hakikat hayalin o kadar zıddı ki... Aralarındaki fark ölüm kadar karanlık, ölüm kadar derin.” (Argunşah, 1999: 18) sözleriyle yaşadığı hayal kırıklığı anlatılmaktadır. Bu genç zabıt, sonradan geldiği Bani-na köyünde kaldığı evin penceresinden gördüğü Bulgar kızına âşık olur. Kızın onu her gördüğünde söylediği “Naş naş Çarigrad naş” sözlerini “Seni çok seviyorum, seni çok seviyorum” olarak anlar. Genç zabıt Pirbeliçe’ye çağrıldığında, Bulgar kızından ayrılmanın verdiği üzüntüyle kaldığı hanın sahibine kızı ve söylediği sözlerin anlamını sorar. Kızın babasının papazken komitacı olduğunu ve bir yıl önce vurulduğunu öğrenir. Kızın söylediği sözlerin manası da “İstanbul bizim olacak”tır:

“Bizim olacak, bizim olacak, İstanbul bizim olacak...”

Ben ona neler düşünerek bakıyordum. O bana ne söylüyordu. O, benim için en büyük bir küfrü ederken ben, Türk zabiti, onun iri vücudundan, mavi ateş gözlerinden, geniş kalçalarından, şuh ellerinden başka bir şey görmüyor, ettiği ağır küfrü tatlı bir aşk neşidesi sanıyor, hatta nakaratını onunla beraber, bir ağızdan, tekrarlıyordum.

Kalbim yırtılmış gibi acıyordu. Dizlerim ağrıdı. Bileklerim karıncalandı. Dudaklarım, yanaklarım titremeğe başladı. İhtiyar meyhaneci hâlimden ürküyor, hiç yüzüme bakamıyordu. Sendeleyerek kapıya doğru yürüdüm. Karanlık merdivenden inerken, haberim olmadan ruhuma, vicdanıma vurulmuş zehirli bir kamçının öldürücü şakırtısını şimdi bütün vuzuhuyla duyuyor gibi oluyordum.” (Argunşah, 1999: 33)

Ahmaklığından ve şehvet düşkünlüğünden iğrenen genç zabıt, taraçadan sadece kendisine değil, bütün milletine savrulan cesur, metin ve azimkâr küfrüyle hediyesini almıştır. Başlangıçta Bulgar kızıyla Amerika’ya kaçma hayalleri kurmuştur:

“Ben, şu pencerenin içinde, dükkâncının koyduğu kirli koyun pöstekisine bağdaş kurmuş, ruhumu tahlil ederken hiç “fazilet” sahibi olmadığımı acı acı duydum. Çünkü... Evet, ne fena şeyler düşünüyorum! Bu kızı zorla kaçırmak! Onunla beraber kaçmak! Ta Amerika’ya... Başka ufuklar, başka hayatlar tahayyül ediyorum; yeni bir dünyaya doğmuş gibi! Artık ne annem, ne babam, ne evim, ne vatanım kalacak! Demek esasen ben bir serseriyim! Hep ar-

zum kaçmak, kayıtlardan kurtulmak, vatani, aileyi, ebediyen terk etmek! Bir aşkla bilinmez âlemlerde yaşamak!” (Argunşah, 1999: 23)

Hikâyenin sonunda hoşgörü, sevgi, kardeşlik, eşitlik hayallerinin yıkıldığını fark eder. Ancak savaş millî bilinçten mahrum şekilde yaşayan insanların bilinçlenmesine katkı sağlamış ve Kanter’in tespitiyle: “kendisini “ahmak, şehvetten başka bir şey düşünmez; bir şeyden anlamaz budala” olarak tanımlayan Türk subayının yaşadığı bunalım ve utanç, aynı zamanda ondaki tarihselliğe dayalı kahramanlık bilincini ve kültürel belleği” (Kanter, 2013: 103) harekete geçirmiştir.

Sonuç

“Ağla bülbül! Çok zehir var dilinde/Türk kalmamış koca Urumeli’nde”⁵⁶

Edebiyatın millî kimliği inşa sürecindeki katkısı, özellikle milletin çözülüş devirlerinde daha belirgindir. Bu inşa sürecinin en güzel örneği, Osmanlı devletinin altı yüz yıllık tarihinde en zor dönemini geçirdiği Balkan savaşlarıdır. Devletin oluşum ve bir imparatorluk biçimi alması Balkanlar ve Rumeli’nin fethiyle gerçekleşmiştir. Ancak Balkan savaşlarının ardından “eski vatan” topraklarının elden çıkması ve Türk nüfusun gücünü ve nüfuzunu kaybetmesi, anavatana doğru tersine bir göç hareketini başlatmıştır. Bu çerçevede, Balkanlar, imparatorluk için yeni bir başlangıcın olduğu kadar, toprak kaybedişin devlet ve toplum katında beraberinde getirdiği travmatik bir sonun ifadesi olmaktadır. Anne/vatan toprağının elden çıkışı trajik bir biçimde halktan en tepedeki yönetici sınıfa kadar herkese büyük bir travma yaşatmış olsa da, millî bilinç ve millet kimliği kazanma noktasında önemli katkılar sağlamıştır. Bu travmatik süreç, Türk milliyetçiliğinin etki alanını arttırmış,

Ömer Seyfettin, asker olarak görev yaptığı sırada Balkanlardaki bu çözülüşün ve zulmün yakından şahidi olmuştur. Giriş kısmında da ifade edildiği gibi, Balkan hatıralarına göz atıldığında çözülüş ve zulmün net ifadelerle anlatıldığı görülür. Hatıralarındaki bu olumsuz ruh hali, bir taraftan da Osmanlı İmparatorluğu’nun o dönemdeki ruh haliyle benzerlik göstermektedir.

Kendisini sadece edebiyatın dünyasıyla sınırlanmamış olan Ömer Seyfettin, edebiyat dışındaki alanlarla olan temasıyla da dikkat çeker. Osmanlı İmparatorluğu’nun karşı karşıya kaldığı travmatik sürecin yaraladığı bir iklimde yetişen Ömer Seyfettin, edebiyatı toplumla doğrudan bir temas alanı olarak görüp daha çok oraya yönelse de, özellikle devletin varlığı söz konusu olduğun-

⁵⁶ Aka, Gündüz (1918), “Bozgun Şiiri” *Bozgun*, 1334, Kanaat Matbaası, İstanbul.

da, bu dünyanın dışına taşabilme birikimine sahip olduğunu da göstermiştir. Özellikle Balkanlardan bahseden hikâyelerini de bu çerçevede okumak gerekir. Yüzyıllardır bu coğrafyada kolektif bir ruh çerçevesi oluşturmuş bir kimlik parçalanmakta ve yepyeni bir kimlik yani Türklük açığa çıkmaktadır. Ömer Seyfettin bir taraftan bu kimliğin adını koyarken diğer taraftan da “öteki”nin tehdidine de vurgu yapmaktadır. Savaşın gölgesinin düştüğü Beyaz Lale, Bomba, Hürriyet Bayrakları, Nakarat, Primo Türk Çocuğu, Tuhaf Bir Zulüm ve Mehdi hikâyelerinde Müslüman-Türk varlığının uğradığı haksızlıkları, zulmü, vahşeti anlatmakla kalmaz, bir taraftan da Türkçülük fikrine dönmüş bir çizgi izleyerek millî kimliğin şekillenmesini sağlar.

Kaynaklar

- Aka Gündüz (1918), *Bozgun*, Kanaat Matbaası, İstanbul.
- ALANGU, Tahir (2017), *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, YKY, İstanbul.
- AREDT, Hannah (2004), *Kötülüğün Sıradanlığı*, Metis Yayınevi, İstanbul.
- ARGUNŞAH, Hülya (1999), *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Hikâyeler 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, Hülya (1999), *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, Hülya (2000), *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- BAYRAM, Cezmi, *Bir Başka Açıdan Balkan Faciası*, <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1222>.
- BEYATLI, Yahya Kemal (1974), *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- CUMBUR, Müjgan (1992), “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÇALEN, Mehmet Kaan (2017), “Ömer Seyfettin’in İki Hikâyesi Üzerinden Bir Üç Tarz-ı Siyaset Değerlendirmesi” *International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series, IV. IBANESS Congress Series-Russe / Bulgaria*.
- GIESEN, B. (1988), *Intellectuals and the Nations Collective Identity in a German Axial Age*, Cambridge University Press, Cambridge.
- HOBBSAWM, E. J. (1992), *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik “Program, Mit, Gerçeklik”* (Çev. Osman Akınhay). II. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- JUSDANIS, Gregory (1998), *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Millî Edebiyatın İcat Edilişi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- KANTER, Beyhan (2013), “Ömer Seyfettin Hikâyelerinin Kurucu Unsurları: Tarih ve Dil”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s.10, İstanbul.
- KARAMAN, Fikret (2018), “Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki Mirası”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (2), İstanbul.

- POLAT, Nazım Hikmet (2007), “Ömer Seyfettin,” *TDV İslam Ansiklopedisi* (DİA), Cilt: 34, İstanbul.
- SMITH, A.D. (2002), *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Yayınları, Ankara.
- TAŞTAN, Yahya Kemal (2017), *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- TAŞTAN, Yahya Kemal (2002), “Kanonik Topraklardan Ulusal Vatana: Balkan Savaşları ve Türk Ulusçuluğunun Doğuşu”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 12, s. 2, İzmir.
- YÖNTEM, Ali Canip (1935), *Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.
- Ziya Gökalp (2016), *Çınaraltı Yazıları*, Haz. Salim Çonoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Ziya Gökalp (2018), *Yeni Mecmua Yazıları*, Haz. Salim ÇONOĞLU, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

ÖMER SEYFETTİN'İN İDEOLOJİK VE EDEBÎ KAYNAKLARI

Serkan ÖZDEMİR*

Öz

Ömer Seyfettin, hikâyeciliğiyle olduğu kadar fikirleriyle de Türk kültür ve düşünce hayatında önemli bir semboldür. Ulus devlet, millî dil ve edebiyat anlayışını savunan yazar, millet olma bilincini ortak tarih, dil, kültür etrafında şekillenen medeniyet tasavvuruyla idealleştirir. 'Mefkure' olarak adlandırdığı bu ideal farklı kaynaklardan beslenir. Ziya Gökalp, Baha Tevfik gibi isimler vasıtasıyla pozitivistimin temel kaynaklarına yönelir. Marx, Comte, Spencer ve Durkheim'ın din ve toplum ilişkisi hakkındaki düşüncelerinden etkilenir. Din dil, tarih gibi unsurların toplumu bir arada tutma işlevi olduğunu düşünür. Necip Türkçü ve Ali Canip'in vasıtasıyla Abel Hovelacque, Max Müller, August Schleicher gibi dilbilimcilerin düşüncelerinden etkilenir. Hovelacque'un dillerin soy kütüğü teorisini benimseyerek dillerin başka dillerden gramer kuralı alamayacağı tezini savunur. Bu kaynaklardan hareketle Yeni Lisan Hareketi'nin temel prensiplerini oluşturur. Fransızca metinler üzerinden Batı kültür ve düşünce hayatını takip eden yazar, Fransız edebiyatından ve Maupassant hikâyeciliğinden etkilenir. Sanat anlayışında Fransız gerçekçi edebiyatının etkisi dikkat çeker. Homeros, Cervantes, Defoe gibi isimlerin sanatından etkilenen yazarın zaman zaman bu isimlere öykündüğü görülür. Sanat ve edebiyata ilişkin temel düşüncelerinin kaynağı ise Fransız yazar Antonie Albalat'tır. Geniş bir okuma birikimine sahip olan yazar, halk edebiyatından, Divan edebiyatına; Batı felsefesinden Batı edebiyatına kadar çeşitlilik gösteren bir etkilenim ağı içinde farklı kaynaklardan beslenir.

Giriş

Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerden Ömer Seyfettin, 1884'te Gönen'de doğar. (Alangu, 2017: 16) İlk yazınsal ürünlerini askerî okul öğrencisiyken

* Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: serkan.ozdemir@erzincan.edu.tr

verir. İlk şiiri *Terane-i Gıryan* 20 Aralık 1900 tarihli *Mecmua-ı Edebiye*'de, ilk hikâyesi *İhtiyarın Tenezzühü* bir yıl sonra Sabah gazetesinde yayımlanır. (Polat, 2018: 16-67)

Hayatında İzmir ve İstanbul olmak üzere iki önemli evre dikkat çeker. 1906'da İzmir'e gelen Ömer Seyfettin burada Haftalık İzmir, *Haftalık Serbest İzmir*, *Edebi Serbest İzmir*, *Serbest İzmir*, 11 Temmuz, *Çocuk Bahçesi*, *Kadın ve İrtika* gibi dergi ve gazetelerde yazar. Ömer Seyfettin için İzmir yılları, yazınsal anlamda bir gelişim ve olgunlaşma evresidir. (Polat, 2018: 17)

"31 Mart Olayları" nedeniyle Harekât Ordusu ile 1909'da İstanbul'a gelir. (Tansel, 1992: 51-72) Aşiyân, Kadın ve Bahçe, Hüsn ve Şiir, Genç Kalemler, Pişano, Düşünüyorum gibi dergilerde edebî ürünler yayımlar. (Alangu, 2017: 497) Ziya Gökalp, Ali Canip gibi isimlerle *Genç Kalemler* dergisi etrafında toplanan Ömer Seyfettin, dilde sadeleşmeyi hedefleyen Yeni Lisan Hareketi'ni başlatır, Türkçülük düşüncesinin önemli isimlerinden biri haline gelir. İstanbul'da bulunduğu süreçte Kabataş Sultanisi'nde edebiyat öğretmenliği ve *Türk Sözü* dergisinde baş yazar olarak görev yapar. Ziya Gökalp tarafından çıkartılan *Yeni Mecmua*'daki hikâyeleriyle büyük üne kavuşur.

İtalyan Muharebesi, Balkan Muharebesi, Cihan Harbi gibi büyük felaketlerin gölgesinde yazmayı sürdüren Ömer Seyfettin, yakalandığı şeker hastalığı nedeniyle 1920'da kaldırıldığı Haydarpaşa'daki hastanede 36 yaşında hayatını kaybeder. (Alangu, 2017: 500)

Çeviri, şiir, hikâye ve düz yazılarıyla önemli bir kültürel mirası ardında bırakan Ömer Seyfettin, edebî ürünleriyle olduğu kadar fikirleriyle de dikkat çeker. Eserlerinde dönemin Batı edebiyatları, Batı düşünce hareketleri, klasik edebiyat, halk edebiyatı ve kültürü, tarih, sosyoloji, felsefe gibi çok geniş bir kültürel ve ideolojik arka planın yansımaları hissedilir. Geniş bir konu aralığı içerisinde, yeni yazı teknikleri deneyerek Türk hikâyeciliğinin gelişimine katkı sunar.

Yazar yalnızca yazınsal yöntem ve konu arayışında değil, aynı zamanda toplumun içinde bulunduğu sorunlara karşı bir çözüm arayışına da yönelir. Bu nedenle Türkçülük ve Türk-İslam medeniyeti temelinde yeni bir ulus inşasına ve yeni bir dil anlayışına yönelir.

İzmir'de Baha Tevfik'in telkiniyle Fransızca öğrenen yazar, ideolojik ve edebî bakımdan geniş bir okuma birikimden faydalanır. 19. yüzyıl pozitivizm düşüncesinin önde gelen isimlerinden Saint Simon, Auguste Comte ve Herbert Spencer gibi düşünürlerden etkilendiği yazılarında ve hikâyelerindeki göndermeler aracılığıyla görülür. Bu kaynaklara ulaşmasında büyük ölçüde Osmanlı aydınları arasında yer alan Baha Tevfik, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp gibi isimler etkilidir. Gökalp tesiriyle yöneldiği bir başka önemli kaynak ise

Emile Durkheim'dır.⁵⁷ (İleri, 1997: 140) Toplum-din-medeniyet çerçevesinde bu kaynaklara yönelerek bir uluslaşma idealini benimseyen Seyfettin Türkçü-Turancı ideolojiyle bunun gerçekleşeceğine inanır. Özellikle Batılı düşünce kaynaklarıyla birlikte Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Necip Asım gibi dönemin Türkçü aydınları Ömer Seyfettin'in milliyetçilik fikrinin en belirgin ideolojik kaynakları arasında öne çıkar.

Yazarın edebi kaynakları arasında Fransızca öğrenmesiyle Batı edebiyatına duyulan ilgi dikkat çeker. Homer'den başlayarak Antik Yunan medeniyetine ait ürünlerin okunmasını salık veren Seyfettin, gelişmenin ve yeniliğin kaynağının Garp'ta olduğuna inanır. Bir taraftan da millî edebiyat düşüncesiyle yerli kaynaklara, halk kültürü ve edebiyatına yönelir. Batıya ait epik dünyanın *Kalavela*, *İlyada* gibi örneklerini ve bu epik dünyayı konu edinen Cervantes'in Don Quichotte'unu en temel edebi kaynaklar arasında gösterir. Edebiyata dair teorik bilgisinde Fransız yazar Antonie Albalat'ın çok büyük bir yeri olduğu gözlemlenir. Bununla birlikte Fransız realizm akımının ve pozitivist düşüncenin tesiriyle gözlemci gerçekçiliğe dayanan bir yazı karakteristiğini oluşturur.

İdeolojik Kaynaklar

Ömer Seyfettin'in eserlerinde ve düşünce yazılarında iki yönelim dikkat çeker. Bunlardan birincisi 19. yüzyıl Avrupa'sını ve kısmen Osmanlı aydınını etkisi altına alan Pozitivist ve Darwinist düşüncedir. Diğeri ise Fransız İhtilaliyle yükselen ulus devlet fikri ve kimlik arayışıyla ortaya çıkan milliyetçilik ideolojisidir. Bu iki ideolojik yönelim de genel hatlarıyla aynı kaynaktan beslenir.

Ömer Seyfettin'in milliyetçilik düşüncesi büyük oranda 19. yüzyıl Batı pozitivist düşüncesinin önde gelen ismi Durkheim'ı takip eden Ziya Gökalp'a dayanır.⁵⁸ (Ziya Gökalp, 1976: 26) Gökalp ve Seyfettin'in yaşadığı çağda

⁵⁷ Ziya Gökalp, millet olmanın önündeki en büyük engelin sosyalizm olduğunu vurgular. Bu nedenle *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak* adlı yapıtında "Türklerin menâfi-i millîyesi için bugün elverişli olmayan bir fikir varsa, hiç şüphesiz, sosyalizmdir." der. Sosyalizmi milliyet fikrinin düşmanı olarak görür. Selim İleri, ondaki sosyalizm karşıtlığının kaynağının Durkheim olduğu görüşündedir. Ömer Seyfettin'in ise Gökalp'in izlediği yolu takip etmesinin sosyalizme karşı bir tavır takınmasına neden olduğunu vurgular. Bkz. Selim İleri, *Ömer Seyfettin ve Faşizm Tutkusu*, s. 140, Ömer Seyfettin Yaşamı-Sanatı-Yapıtları, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1997.

⁵⁸ Gökalp, toplumu oluşturan kurumların hepsinin dine dayandığını düşünür. Durkheim'a göre de ahlâk, hukuk, siyaset, mantık, bediiyat, iktisadiyat gibi müesseselerin tamamının 'din'den doğduğunu ileri sürer. Bkz. Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, s. 26, Ankara, 1976.

Karl Marx, Auguste Comte, Emile Durkheim gibi isimlerin din hakkındaki düşünceleri oldukça yaygındır.

Marx, insanoğlunun üretimi olduğunu ileri sürdüğü dini, egemen güçlerin kullandığı bir ideoloji olarak değerlendirir. Bu nedenle doğrudan dini hedef almayarak onu araçsallaştıran, insanların zihinlerini uyuşturmak için kullanan egemen güçlerle hesaplaşır. Marx, dinin “kalpsiz dünyanın kalbi” olduğunu, kapitalizm karşısında insanın yabancılaşmasını önlediğini belirtir.⁵⁹ Auguste Comte için ise din çok eski bir toplum evresinin kalıntısıdır. Çünkü ona göre toplumlar teolojik, metafizik ve pozitif dönem olmak üzere üç evrede teşekkül eder. Teolojik evre dinin yön verdiği pre-modern bir dönemken pozitif evrede dine yer yoktur. Bu evreye bilim ve akıl hâkimdir.⁶⁰

Bu düşünceler Osmanlı toplumunda Baha Tevfik, Abdullah Cevdet gibi aydınlar tarafından benimsenerek yaygınlaşır. Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gibi pozitivist düşünceyle iltisaklı isimler, Durkheim’ın sosyolojisini topluma uygulayarak uluslaşmayı hayal ederler. Durkheim’ın din ile toplum arasında kurduğu pragmatik ilişki Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin gibi aydınlanmacı yazarların ulus devleti inşa etme yolunda önemli bir dayanakları haline gelir.⁶¹ (Şen, 2018: 189-224)

Durkheim için toplum, doğanın bir parçası, hatta onun cisimleşmiş şeklidir. Bu nedenle toplumun bir unsuru olarak din farklı sosyal, ideolojik ve inançsal kesimlerden insanları tek bir ideal ve duygu etrafında toplayabilmesi bakımından önemlidir. Durkheim’e göre din, ortak yaşamın tesisi için toplum inşasında kullanılan yöntemlere başvurur. Böylece insanın tekilliğini törpüleyerek ödül ve ceza üzerinden kolektif kimliği tesis eder. (Şen, 2018: 189-224) Bu yaklaşım Ziya Gökalp ve onu büyük ölçüde takip eden Ömer Seyfettin için hayal edilen ulusu yaratmak için teorik bir düşünce çerçevesinin belirmesine neden olur. Buradan hareketle Gökalp “içtimaî hayatı Durkheim hars zümrelerinde, Tarde medeniyet zümrelerinde aramıştır.” der. Gökalp’in toplumsal hayata dair düşüncelerinin Durkheim’a dayandığı anlaşılır.⁶² (Toprak, 2013:

⁵⁹ Marx, 2009, s. 192

⁶⁰ Comte, 1967, s. 217

⁶¹ Gökalp-Seyfettin düşünce çizgisi kolektif kimliği ön plana çıkarma ve ulus devlet modelini inşa etmek için büyük ölçüde dini Durkheim’ın belirttiği gibi birleştirici unsur olarak değerlendirirler. Bireysel kimlikten kolektif kimliğe geçişte insan Durkheim’e göre ‘homo duplex’ olarak kavramlaştırdığı ikiliğe sahiptir. İnsan bir yönüyle bireysel diğer yönüyle toplumsal olandır. Bu nedenle toplumsal idealler toplumdan insana geçer. Bunda kolektif bilinç rol oynar. Bu yönüyle din, kolektif ideallerin inşasında önemli bir görev üstlenir. Bkz. Hasan Şen, *Emile Durkheim’in Dine ve Din Sosyolojisine Bakışı: Karşılıklı Bir Hayranlık Hikâyesi*, Emile Durkheim’i Yeniden Okumak, Editörler: Ümit Tatlıcan-Vefa Saygın Öğütle, s. 189-224, Phoenix Yayınları, Ankara, 2018.

⁶² Zafer Toprak, Tarde’nin bireyden yola çıkarak toplumsal olguları açıkladığını, Durkheim’ın

22-32) Aynı kaynağın Ziya Gökalp etkisiyle Ömer Seyfettin'i de etkilediği hars milliyetçiliği çerçevesinde ortaya çıkar. Ömer Seyfettin de Durkheim gibi dini toplumun bir parçası, kolektif kimliğin sağlayıcılarından biri olarak görür. Bu nedenle kendi millet tanımını ırk, dil ve din birlikteliğine dayandırır.

Ömer Seyfettin, millî kimliğin oluşabilmesi için millî bir şuurun, millî bir şuurun olması, bunun toplumu oluşturan fertlerde ayrı ayrı bulunması gerektiği düşüncesindedir. Bu görüş Durkheim'ın "Toplumsal var olabilmesi için bireylerin bilincine nüfuz etmesi ve onu 'kendi imajı ve benzerliği' ile şekillendirmesi gerekir." şeklindeki savıyla örtüşür. (Durkheim, 2016: 161) Durkheim'ın toplum üzerine ileri sürdüklerinin bir benzerini Gökalp, *Primin Vasiyeti* başlıklı yazısında ifade eder. Ona göre ulus, en gelişmiş toplumsal grup olarak toplumsal birlik ve dayanışmanın en yüksek biçimidir. Bu nedenle ortak dil, kültür ve duyarlılık üzerinde yükselir. Dolayısıyla Türk milletini yükseltmenin yolu, millete kendini tanıtmak ve millî yükümlülüklerini öğretmekten geçer. Gökalp milleti "ortak bir dili, duyguları, idealleri, dini, ahlaki ve estetik duyarlılığı paylaşan bir grup" şeklinde tanımlar. Bu tanımda ulusların meydana gelişinde üç aşamadan söz eden Durkheim'ın görüşlerinin izleri vardır. Durkheim, dil ve ırk birliği temelinde oluşan kabileden, din birliğine dayanan ümmete, oradan da medeniyet ve kültür (hars) ile oluşan ulusa evrilen bir süreçten söz eder. (Ünvar, 2009: 28-35)

1. Pozitivizm-Darwinizm-Materyalizm

19. yüzyılda Darwin'in etkisi sosyal bilimlerde de kendisini göstermeye başlar. Osmanlı aydınlarını etkisi altına almaya başlayan evrim teorisi ve Darwinizm, Batı tesirinin doğrudan etkili olduğu tıbbiye ve askerî okullarda yaygın olarak görülür. Ahmed Şuayib'in *Hayat ve Kitaplar* (1901) adı altında yayımlanan *Servet-i Fünûn*'daki yazıları ise Pozitivist felsefenin Osmanlı'da tanınmasında önemli rol üstlenir.

Gabriel Monod, Ernest Lavisse, Gustave Flaubert, Carste Niebuhr, Theodor Mommsen ve Hippolyte Taine, Henri Bergson, Emile Boutroux, Alfred Fouillée, Shopenhauer gibi çağın ünlü yazarları ve filozoflarını Osmanlı aydın kesimi Ahmed Şuayib sayesinde tanıyacaktı. Hippolyte Taine'nin Servet-i Fünun üzerinde etkisi büyüktü. Bu arada Gabriel Tarde ve Emile Durkheim'ın adını ilk duyuran yine Ahmed Şuayib olmuştu. Servet-i Fünun'daki ma-

ise toplumsal olguların bireye 'zor'la kabul ettirilen bir tür toplumsal yaptırım olduğu düşüncesini benimsediğini ifade eder. Toprak, Durkheim'ın oluşturduğu bağımsız sosyolojinin 1908 sonrası Selanik'te de yankılandığını belirtir. Ziya Gökalp'in de Durkheim sosyolojini izlediklerini ifade eder. Bkz. Zafer Toprak, *Psikoloji'den Sosyoloji'ye Türkiye'de Durkheim Sosyolojisinin Doğuşu*, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 238, Ekim 2013, s. 22-32.

kaleleri daha sonra *Hayat ve Kitaplar* adlı eserinde yer alacaktı. İlk baskısını 1901 yılında yapan bu kitapta Tarde ve Durkheim ilk defa Osmanlı literatüründe yer alıyordu. (Toprak, 2013: 22-32)

Bu süreçte bazı Osmanlı aydınları arasında, 19. yüzyıl Batı düşüncesinde din karşıtı görüşleriyle öne çıkan, dinin toplum üzerindeki uyuşturucu rolünü vurgulayan Marx, Auguste Comte ve Spencer gibi isimlerin görüşleri karşılık bulur. Bu isimler ‘organisist’ bir toplum anlayışını savunurlar. Bu düşüncelerin Osmanlı’da yaygınlaşması ise Ahmed Şuayib, Rıza Tevfik, Salih Zeki gibi isimlerin *Ulum-ı İktisadiyye* ve *İctimaiyye Mecmuası*’ndaki yazılarıyla olur. Daha sonra pozitivist etki “evrimcilik” veya “tekamül” düşüncesi çerçevesinde Ahmet Şuayb vasıtasıyla *Servet-i Fünûn*’a kadar ulaşır. Böylece August Comte ve Spencer etkisi Osmanlı aydını arasında gittikçe artar. (Toprak, 2013: 22-32) Din-toplum ilişkisi bakımından Durkheimcı düşünce çizgisinde yer alsalar da Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin de bu rüzgârdan etkilenirler. Ömer Seyfettin’in bazı hikâyeleri ve yazıları bu tezi haklı çıkaracak yeterli veriyi içerir.

Kesik Bıyık adlı hikâyede Darwin’in insanın maymundan türediğine ilişkin tezinin haklı bulunması, *Busenin Şekl-i İptidaisi*’nde busenin ilkel şeklinin ısırma olduğunun söylenmesi pozitivist, Darwinist düşüncenin bir yansımasıdır.⁶³ (Gürdamar, 2019: 141-152) *Kesik Bıyık* başlıklı hikâyede Darwin’e açık şekilde gönderme yapılarak evrim teorisinin haklılığı ifade edilir. Hikâyede modaya uyararak bıyıklarının kesen adamın pişmanlığı aktarılırken, taklit eylemi Darwin’in nazariyesiyle ilişkilendirilerek şunlar ifade edilir:

“Darwin” denilen herifin sözüne inanmalı. Evet, insanlar mutlaka maymundan türemişler! Çünkü işte neyi görsek hemen taklit ediyoruz; oturmayı, kalkmayı, içmeyi, yürümeyi, durmayı, hâsılı, hâsılı her şeyi...” (Argunşah, 1999b: 58)

Busenin Şekl-i İptidaisi’nde bir hayat kadınıyla hikâyedeki anlatıcı-karakter arasındaki diyaloglar pozitivist ve özgü bir tekâmülü ortaya koyar. Öpmeyi Sadizme uygun (Sadik) bir davranış olarak değerlendiren kadın, bunun ilk halinin ısırma olduğundan, erkeklerin bu hastalıktan kırk asırdan beri kurtulamadıklarını, atalarının sadik erkekler olduklarını belirtir. Bunları dışısını gagasıyla öldüren vahşi sülünlere benzetir. Asırlar içinde erkeğin zevki için kadına ettiği bu sadist eziyetlerin evrime uğramış şeklinin ise ‘buse’ olduğuna

⁶³ İdeolojik bakımdan yazarın döneminin iki önemli ismi Baha Tevfik ve Ziya Gökalp’ten etkilendiği açıktır. Baha Tevfik’in pozitivist ve Darwinist görüşleri yazarda önemli izler bırakır. Milliyetçilik, ulus devlet düşüncesi temelinde Ziya Gökalp’in tesiri altındadır. Bunda Ziya Gökalp’in Auguste Comte, Spencer, Karl Marx gibi tekâmül nazariyesini sosyal bilimlere uygulayarak imparatorluktan ulus devlete geçişte bunun toplumsal evrimin son halkasını simgelediğini savunması rol oynar. Bkz. Kaçmazoğlu’ndan aktaran: Emin Gürdamar, “Ömer Seyfettin Öykülerinde Darwinizm ve Batılılaşma”, *Hece Özel Sayı: 37*, Yıl: 23, Sayı: 265, Ocak 2019, s.141-152.

nu ifade eder. Ayrıca hikâyede sadizmin isim babası olan Marquis de Sade ve onun eseri olan *Erdemin Faziletleri (Justine)* adlı roman kaynak olarak gösterilir. Dolayısıyla burada ve diğer eserlerindeki Sade göndermeleri, Ömer Seyfettin'in pozitivizme ilişkin kaynaklarından birinin Marquis de Sade olduğunu gösterir.⁶⁴ (Akman, 2020)

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde Darwin'e yapılan göndermeler bunlarla sınırlı değildir. *Beşeriyet ve Köpek*, *Aşk ve Ayak Parmakları*, *Pireler ve Tuğla* başlıklı hikâyelerinde de Darwin'ci tekâmül fikrinin izleri görülür. Örneğin *Beşeriyet ve Köpek*'te köpeğiyle seyahat eden bir kadın ile bir başka hikâye kişisi arasında geçen konuşma, köpeğin insanlığın geçirdiği evrimde önemli rol üstlendiği fikrine dayanır. İlk insanların henüz lisanın bile teşekkül etmediği dönemlerde doğanın zorlu şartlarıyla mücadele etmek zorunda oldukları belirtilir. Canavarların saldırıları karşısında sadece güçlü olanların ayakta kalabildiğinden söz eden kadın, insanların köpeklerle kurdukları dostluk sayesinde dış etkenlerden korunduklarını ifade eder. Böylece köpeğin insanoglunun tekâmülüne büyük katkı sunduğu tezi vurgulanarak köpeğin insanoglunun *tekâmül-i dimâgisi*'ni ve *galebe-i kâmile*'sini sağladığı ileri sürülür. Hikâyede işlenen düşünce bununla sınırlı kalmaz. Yazar, yalnızca Darwin ve pozitivist düşünceyi referans olarak göstermekle kalmaz. Batı aydınlanmasının ardındaki Hegel, Buchner, Novel, Rabod, Karl Vogt, Romansi, Rossi, Sanson, Skodler gibi isimleri anarak Doğu'nun bu isimlerden ve düşüncelerinden habersiz olduğunu vurgular. (Argunşah, 1999a: 68-75)

Ömer Seyfettin'in Darwinci görüşlerinin belirgin olduğu hikâyelerinden biri *Aşk ve Ayak Parmakları*'dır. Hasan adlı hikâye kişisi insanlarla hayvanlar arasında bir benzerlik olduğuna inanır. Eşiyle hiçbir hayvanı örtüstüremeyen Hasan, bir gün karısının yerdeki çorapları ayak parmaklarıyla aldığını, uzun ayak parmaklarıyla sobanın kapağını açıp kapadığını görür. Böylece eşini maymuna benzeterek ondan soğur. Tekâmül fikrinin ön plana çıktığı eserde Darwin'in evrim teorisiyle ilgili düşünceleri Ömer Seyfettin'in hikâyesine

⁶⁴ Sadizmin isim babası olarak anılan Fransız felsefeci ve edebiyatçıdır. *Sodome'un 120 Günü*, *Justine* gibi pornografik romanları ve düşünceleriyle ahlak, din ve toplum yasalarını yok sayar. Bu yönüyle yeni bir ahlak felsefi ortaya koyar. *Sodom'un 120 Günü*'nde yer verdiği "...Dürüstlük mü? Biz bunu bilmeyiz; insanlık mı? Tek zevkimiz her türlü kuralı yıkmaktır; din mi? Bizim için boş bir inanç, dini tanıdıkça daha çok aşağılıyoruz; yakınlık... Arkadaşlık... Adaletlilik? Bunlardan hiçbirisi yok burada sevgili kızım; burada egoizm, acımasızlık, ahlâksızlık ve en üst düzeyde inançsızlıktan başka bir şey bulamayacaksınız..." ifadeleri, onun yeni ahlak felsefesinin temel ilkeri olarak kabul edilebilir. Onun için Guillaume Apollinaire "var olan en özgür ruh", Pierre Klossowski "nihilizmin öncüsü" nitelemesinde bulunur. Tüm yasa, değer ve inançlara karşı çıkması nedeniyle düşünceleri aydınlanma felsefesiyle ilişkilendirilir.

Bkz. http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi47/kubilay.akman_47.html 29.03.2020 22:30.

bir kaynak teşkil eder. Hasan ve eşi arasındaki ilişki hikâyede Hasan'ın eşine yazdığı mektupta şöyle aktarılır:

“Sen maymundun... Alnın dar ve ağzın biraz ileriye çıktı. Güzel ve parlak cildin bu maymun iskeletini tamamıyla örtemiyordu. Hele ayakların! Aman yarabbi... Tıpkı bir maymunun üçüncü ve dördüncü elleriydi ... O vakit senden ürktüm. Bir daha seninle bir yatağa girmedim. Kendimi balta girmemiş bir ormanda zannediyor, kendimi kable't-tarih mahlûklardan bir nesnas ile evlenmiş sanıyordum.” (Argunşah, 1999a: 82)

Ömer Seyfettin'de pozitivist düşünceyle ilişkilendirilebilecek hususlardan biri “sadizm”dir. Özellikle cinsiyet, kadın-erkek ilişkisi, cinsellik ve cinsel dürtüler hususunda yazarın büyük ölçüde Marquis de Sade'den etkilendiği gözlemlenir. Birçok hikâyesinde Sade'a gönderme yapan yazar, *Busenin Şekl-i İptidaisi* adlı hikâyesini Sadizm düşüncesi etrafında kurgular. Kadın ile erkek arasındaki konuşmalarda bu düşünce ve eğilimin kaynağı olarak Sade'ın *Faziletin Felaketleri* adlı yapıtı gösterilir. Bir erkeğin hayat kadınıyla tek gecelik ilişkisinin konu edildiği bu eserde öpme eylemi ilkel insanlarda ve vahşi doğada görülen şiddet olarak nitelenen ısırmaya dayandırılır. Kadını öpmek için hamle yapan erkeğin bu hareketine kadın net biçimde karşı koyar. Buseye kesinlikle tahammül edemediğini ifade eden kadın, buseyi sadizmden doğan bir eylem olarak niteler. (Argunşah, 1999a: 58-65) Busenin ilkel halinin ısırmak olduğu, insanoğlunun atalarının dişilerini gagalarıyla öldüren sülünler gibi vahşi oldukları ileri sürülür. Zamanla geçirilen evrimin bu erkek hastalığını tedavi ettiğini ve buseye dönüştürdüğünü belirtir. Hikâyedeki kadın karakterin öpmeyi sadik bir eylem, erkek karakteri de sadik bir kişilik olarak nitelemesinin ardından sarf ettiği şu ifadeler, eserde sadizmin bir tanımı olarak dikkat çeker:

“... bu müthiş bir erkek hastalığıdır. Buna müsab olan erkek, kadını ezmek, kadını dövmek, kadına zulüm ve îtisaf etmekle mütelevviz olur. Bazen bilâ sebep kadının saçlarını yollamakla, gözlerini çıkarmakla, yüzüne zaçyağı dökmekle, vücuduna iğneler, şişler batırmakla, burnunu veya kulaklarını kesmekle meyl-i marazisini tatmin edemez, öldürür.” (Argunşah, 1999a: 62)

Evrim fikrinin ve pozitivist düşünenin somut birer yansıması olan *Busenin Şekl-i İptidaisi* adlı öykü, Marquis de Sade'ın etkisiyle cinsel şiddetin sınırlarında gezinen bir sadizme kapı aralar. ‘Buse’ etrafında şekillenen pozitivist tekâmül fikri, Sade ekseninde cereyan eden bir cinsel şiddet düşüncesine, sadizme yerini bırakır.

2. Millîyetçilik (tarih-din-siyaset)

Ömer Seyfettin'in millîyetçilik fikri din, dil, tarih ve ulus temelinde yukarıdaki düşünceler ve kaynaklar doğrultusunda şekillenir. Yazar, Gökalp tesiriyle Durkheim'a ulaşan bir toplumsal evrim düşüncesi ve akabinde Türk-İslam medeniyeti tasavvuruna ulaşır. Bu çerçevede yazarın düşünce yazılarında ümmet, millet, medeniyet ekseninde bir sorgulamaya girdiği, kimlik sorunu üzerinde durduğu görülür. Bu sorgulama neticesinde ortak dil, din, tarih, kültür ekseninde bir millet tahayyülü ortaya çıkar.

Yazar, millet ve kimlik bilincinin bu değerler etrafında Türklük ve İslam şemsiyesi altında oluşabileceğine inanır. Uluslaşma sürecinde ortak din, tarih, dil gibi toplumsal değerlerin ulusu bir arada ve zinde tutacağına inanır. Bu nedenle Turan ve Kızılirma gibi kavramları işleyerek ideolojisini Türklük mefkûresi şeklinde sistemli hale getirir. Gökalp, Turan kavramını "Türklerin 'efradını câmi' ve 'ağyarını mâni' olan mefkûrevî vatani" ve "Türklerin oturduğu, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmuu" şeklinde açıklar. (Gökalp, 1976) Yusuf Akçura, Türk toplumlarının etnik birliğini tanımlamak için 'turanî' kavramı kullanır. (Sarınay, 2020) Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin için Turan, Türk ve Fin-Macar halklarının birliğini, Turan ve Türk halklarını birleştirecek muhayyel devleti karşılar. Dolayısıyla Turan fikrini Pantürkizm düşüncesinin bir yansıması olarak ortaya atarlar.

Osmanlı'nın son döneminde Balkanlarda yükselen ulus devlet arayışlarıyla gün yüzüne çıkan temel sorunlardan biri kimlik tartışmalarıdır. "Ben kimim? -Biz kimiz?" soruların hem Balkan coğrafyasındaki milletlerce hem de dönemin Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin gibi aydınları tarafından sorularak tartışıldığı açıktır. Bu üç isim arasındaki düşünce benzerliği kimlik sorunu çerçevesinde de devam eder. Bahsedilen kimlik sorununun temelinde devlet-ümmet-millet merkezli tanımlama çabaları ön plana çıkar. Bu nedenle Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ziya Gökalp ise *Türkleşmek, Muasırlaşmak, İslamlaşmak* başlıklı eserlerinde kuşatıcı bir anlayışa *Osmanlılık-Müslümanlık-Türklük* formülü üzerinde ittifak ederler. (Çalen, 2015: 153-167) Hem ümmeti hem milleti hem de devleti içine alan bu kimlik formülü Ömer Seyfettin'in şiir ve hikâyelerinde olduğu kadar düz yazılarında da karşılık bulur. Ömer Seyfettin, *Mektep Çocuklarında Millet Mefkûresi* başlıklı yazısında Türklük nedir? Diye sorarak kimlik sorununa Ziya Gökalp'in ileri sürdüğü formül çerçevesinde cevaplar verir:

"Millet: Bir lisanla konuşan ve dinleri bir olan bütün inşalar..."

Ümmet: Ayrı ayrı lisanlarla konuşan fakat dinleri bir olan bütün insanlar..."

Devlet: Lisanları ve dinleri, yani ümmetleri ve milletleri ayrı ayrı olan insanları bir toprakta idare eden bir müessesedir.

Biz Türk milletinin, İslâm ümmetinin, Osmanlı Devletinin fertleriyiz.” (Polat, 2018: 461)

Ömer Seyfettin, büyük oranda Ziya Gökalp’in tesiriyle Osmanlı, Müslüman ve Türk kimliklerinden mürettep bir kimlik sınırı çizer. Aynı yazısında üç türlü vatandan söz ederek millî-dinî-filî vatan diye adlandırdığı bir coğrafyayı işaret eder. Bu coğrafyanın Ziya Gökalp’teki karşılığı Turan’dır. Onun için Turan, Müslüman Türklerin yaşadığı coğrafyaların tamamıdır. Her iki isim için de nihai hedef, Turan coğrafyası sınırları dahilinde teşekkül edecek muasır bir İslam Türklüğü’dür. Bu ideal Auguste Comte’un ileri sürdüğü toplumsal evrim ile uyumludur. Toplumlara evrimini teolojik, metafizik ve pozitif evre olarak sıralayan Comte’da olduğu gibi Gökalp-Seyfettin çizgisindeki toplum tahayyülü de dine (İslam), ırka (Türklük), ulusa (medeniyet) vurgu yapar. Bu da millet-ümmet-devlet kavramlarını da içeren bir kimlik formülasyonunu ortaya koyar.

Millîyetçilik ideali çerçevesinde Ömer Seyfettin üzerinde etkili olan Gökalp, ırk ve millet kavramları üzerinde durur. Yazar *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak* adlı kitabında ırk kavramının zooloji ilmine ait olduğunu ifade eder. Bunun anatomik, biyolojik türleri tanımlamak için kullanılan bir terim olduğunu belirtir. ırk ve millet kavramları arasında zorunlu bir münasebet olmadığını, aynı toplum ve aile içinde bile farklı ırklara mensup bireylerin olabileceğini vurgular. Ona göre ırk doğa bilimlerinin, millet ise toplum bilimlerinin ilgi alanındadır. (Çalen, 2015: 153-167) Ömer Seyfettin de “Mefhum Buhranı” adlı yazısında bu iki kavramın birbirinden ayrı şeyler olduğunu aydınların bunu ayırt edemediğini ifade eder.

“İrk” bugün bir mevhum, “millîyet” ise bir “hakikat”tir. Millîyet kanda değil candadır! Millîyetin hududu “lisanla hars”tır. Ana dili Türkçe olan, Türk terbiyesi, Türk mefkûresi, Türk hissiyatı içinde büyüyen her Müslüman halis muhlis Türk’tür. Aralarından birinin başka bir millîyete mensup olması hiçbir ehemmiyeti haiz değildir.” (Polat, 2018: 790)

Ömer Seyfettin’in bu görüşlerinin kaynağının Ziya Gökalp tarafından çerçevesi belirlenen millet ve ırk ayrımı olduğu açıktır. “Yarıncı Turan Devleti” başlıklı yazısında Ömer Seyfettin “Bugün milletlerde ırk esasını aramak ‘elkimya’ ile meşgul olmaktan ziyade gülünçtür.” der. İrkin doğa ilimlerinin ilgi alanında olduğu yönündeki Ziya Gökalp’in görüşünü tekrar eder. Bundan başka Osmanlıcılık-Türkçülük ekseninde tartışmalara neden olan bir başka husus, millet-devlet ayrımıdır. Ömer Seyfettin, yukarıda anılan yazısında açık şekilde milleti “Bir lisan konuşan, bir din, bir terbiye, bir maârifle birbirine

merbut insanların mecmuudur.” der. Devletin ise siyasi bir yapı olduğu düşüncesinden hareketle bir milletin siyasi hudutlarla ayrılamayacağını savunur. (Polat, 2018: 435) Ona göre, Osmanlılık bir devlettir, siyasi bir organizasyondur, Türklük ise milliyettir. Yazar, “Kastî Anlamazlıklar” başlıklı yazıda Osmanlılık nedir? diye sorar. Bunu “düveli bir tabir” olarak niteleyerek Osmanlılık çatısı altında lisani, emelleri, dini, mefkûresi bir milletin olmadığını ifade eder. ‘Osman’ evlâdının hakanlığı altında yaşayan herkesin, Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Sırlar, Arnavutların lafzen Osmanlı olduğuna dikkat çeker. Ancak ona göre bu fertlerin hepsi aynı zamanda kendi tarihî ve hakikî milletlerine mensupturlar. (Polat, 2018: 324) Bu düşünce Ziya Gökalp’in *Türkleşmek, Muasırlaşmak, İslâmlaşmak* adlı eserinde ortaya koyduğu millet-devlet ayrımıyla örtüşür. Gökalp, devleti, bir hükümet idaresi altında bulunan fertlerin toplamı, milleti ise dil, din, ırk birlikteliği şeklinde tanımlar. Osmanlıda millet fikrinin önce Müslüman olmayanlarda, daha sonra Arnavut ve Araplarda ortaya çıktığını belirtir. Bu gecikmenin nedeninin Osmanlı Devleti’ni teşkil eden Türklerin millet mefkûresi uğruna devleti kaybetmekten korkmaları olduğunu belirtir. (Gökalp, 1976, s. 1-13)

Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp’in yukarıdaki düşüncelerinin tesiriyle milliyet ve beynelmileliyet kavramları üzerinde durur. Anti-hümanist ve ırkçı bir yaklaşım sergilediği yazılarında ve hikâyelerinde Ömer Seyfettin’in dönemin diğer Türkçüleri gibi Gustave Le Bon ve onun *Psychologie Politique* adlı yapıtından etkilendiği görülür.⁶⁵ (Biber, 2020) Ömer Seyfettin, 1913’tte Ali Canip’e gönderdiği mektupta *Psikoloji ve Beş Türklü Mantık* adıyla psikoloji ve mantık kitabı yazdığından söz eder. Bu kitaptaki düşüncelerin ise Gustave Le Bon’a dayandığını belirtir. Ancak bu kitap çalışmasını tamamlayamaz. (Polat, 2018: 34-35)

Seyfettin, gerekli fen ve teçhizatın Batıdan alınabileceği düşüncesiyle ilme dayalı bir enternasyonalizm düşüncesine sıcak bakar. O da Gökalp gibi dine dayalı bir beynelmileliyet düşüncesine karşı çıkar. Bu çerçevede insaniyetçilik düşüncesini sert biçimde eleştirir. “Vatan! Yalnız Vatan...” başlıklı yazısında Gustave Le Bon’un “Taun ve veba en müthiş beliyelerdir. Hâlbuki bunlardan

⁶⁵ 19. yüzyılda kitle psikolojisi üzerine çalışan Fransız bir sosyolog olan Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, “Arapların Medeniyeti” gibi kitaplarıyla tanınır. Uygarlıkların çöküşünde insanlarda meydana gelen inanç, anlayış ve düşünce değişikliklerinin belirleyici olduğunu iddia eder. Kitlelerin yönlendirilmeye elverişli oldukları düşüncesine inanan Le Bon, bir topluluğun veya milletin oluşabilmesi için bireylerin ayrı ayrı karakter değişimine uğrayarak, bireysel kimlik bilinçlerini, bilinçli kişiliklerini unutmaları gerektiğini vurgular. Böylece bir kolektif ruhun ortaya çıkabileceğini savunur. Bireylerin bilinçli eylemlerinden çok kitlelerin bilinçdışı hareketlerinin tarihi belirlediğini iddia eder. Bkz. <http://blog.milliyet.com.tr/gustave-le-bon--kitleler-psikolojisi/Blog/?BlogNo=55850529.03.2020> 22:45.

daha meşhum, daha müthiş bir afet vardır ki o da insaniyet fikridir.” şeklindeki sözlerine yer verir. Yine aynı yazarın *Psychologie Politique* adlı eserindeki “İnsaniyet fikri, bizim içtimai yaramızdır.” ifadesini kendi düşünceleri haklı çıkaran bir referans olarak kullanır. (Polat, 2018: 257)

Seyfettin’in millîyet fikrinin kaynaklarından biri pozitivist Fransız düşünür Alfred Fouillée’dir.⁶⁶ Seyfettin, onun Fransa’nın insaniyet fikrine kapılmakla düştüğü duruma ilişkin düşüncelerini aynı yazıda aktarır. Bu fikir sayesinde Fransa’nın kendisine Almanya ve İtalya gibi iki düşman yetiştirdiğini vurgular. Fouillée’in “Böyle iki ve müthiş daimî iki düşmanı yetiştirmek Fransa’ya “insaniyet” fikrinin hediyesidir. Fransa’nın bir buçuk asırdan beri uğradığı belâlar hep insaniyet fikrinden tevellüt etmiştir.” şeklindeki tespitlerine yer verir. (Polat, 2018: 257) Millîyetçilik düşüncesinin kaynağındaki bu eser ve fikirlerle Ömer Seyfettin’in Osmanlıcılık idealine, Balkan harbine ilişkin düşünceleri daha iyi anlaşılabilir.

Ömer Seyfettin, “Vatan! Yalnız Vatan...” adlı yazısında “Avrupalılar niçin “Beynelmileliyet” fikrini memleketlerinde istemiyorlar?” diye sorar. Kozmopolit toplumun millet fikrinin düşmanı olduğu düşüncesiyle kendi millet bilincini savunur. Hatta bu düşüncelerine referans olarak Gustave Le Bon’un “Ben tamamıyla bu fikirdeyim. ‘İnsaniyetçi’ler, doğrudan doğruya değil, lâkin muhakkak surette, haydutlardan daha tehlikelidirler.” şeklindeki ifadelerini aktarır. (Polat, 2018: 259)

Yazar aynı yazısında millîyetçilik düşüncesini temellendiren başka kaynaklara da yer verir. Bunlardan biri Fransız tarihçi Edgar Quinet’dir.⁶⁷ Yazar, kendi düşüncelerine bir dayanak oluşturmak için onun “Eğer, Fransa, kendini kozmopolit (bütün dünyayı vatan bilen) yaparsa diğer milletlerin şüphesiz en budalası olacaktır.” şeklindeki tespitine yer verir. (Polat, 2018: 260) “Yarınki Turan Devleti” adlı yazısında Şinasi ve Tefvik Fikret’in benimsediği Victor

⁶⁶ Alfred Fouillée, solidarizm akımının öncüsü olan Fransız felsefe tarihçisidir. Son dönem Osmanlı aydını üzerinde kimlik ve millet bilinci gibi hususlarda etkili olmuştur. Fouillée’in “Bir ülkede dengeleri sağlamak için taleplerin yüksek düzeyde değişken olması orada etnik, sosyal ve siyasi birliği bozar. Ondan sonra artık komşularının kendi topraklarında gözü olduğunu unuttur, kendi sonlarını hazırladıklarının farkında olmazlar. Şeklindeki ifadeleri özellikle Ömer Seyfettin’in millet bilinci hakkındaki düşünceleriyle örtüşmesi bakımından önemlidir. *Avrupa Milletlerinin Ruhîyatı ve Avrupa Milletlerinin Karakter ve Psikolojileri* gibi kitaplarıyla tanınmıştır. Bu kitaplarında Avrupa halklarının etnik ve tarihi kökenlerini araştırırken psikolojik ve kültürel bir perspektifle hareket etmiştir.

⁶⁷ Edgar Quinet (1803-1875), toplumlar üzerinde dinin belirleyici olduğunu savunan Fransız tarihçi ve siyaset felsefecisidir. “Dinlerin Ruhu” adlı çalışmasında Her ülkenin ayrı bir vahyin; her vahyin ise ayrı bir topluluğun kaynağı olduğu tespitinde bulunur. Bu nedenle her cemiyetin cihan korosunda bir ses olduğunu belirtir. *Devrim, Dinlerin Ruhu* gibi çalışmalarında din karşıtı görüşleriyle dikkat çeker.

Hugo kaynaklı “Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-i zemin” düşüncesini şiddetle eleştirir. (Polat, 2018: 432-433)

Milletin tanımında dil, din, tarih birlikteliğine vurgu yapan Türkçüler, tarihi toplumun bilinçaltı altı olarak görür. Kolektif bilinç ve duyguların tarihsel hafızada saklı olduğu düşüncesiyle kolektif kimlik inşasında tarihi ve tarihsel metinleri araçsallaştırırlar. Bu eğilim Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde ve yazılarında fazlasıyla görülür. Yazar, kahramanlık tarihine yönelerek millete Türk kimliğini anımsatmak, toplumda heyecan yaratmak ister. Tarihî konu ve metinlerden hareketle hikâyeler yazıp destanları yeniden üreterek milletin kahramanlık geçmişini konu edinir. Örneğin “Türklerin Millî Bayramı: Yeni Gün-Mart 9” adlı yazısında Nevruz ile ilgili bilgiler aktarırken, görüşlerini Necip Asım Bey’in *Küçük Türk Tarihi* adlı eserine dayandırır. Yazar, Türk tarihi hakkındaki görüşlerinin de bir kısmını bu esere dayandırır. Bu eserde Türk masallarından yola çıkılarak Türkler’in babasının Türk adında biri olduğundan, Türklerin beş kabile olduğundan bahsedilir. (Polat, 2018: 312-313)

Seyfettin’in kaynak olarak kullandığı tarih metinlerden biri *Herodote Tarihi*’dir. Yazar, *Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!* başlıklı hikâyesinin konusunu bu eserden alarak bir yeniden yazım gerçekleştirir. Herodote, tarih metninde Yunanlılarca Myrsilos olarak adlandırılan Sardes kralı Kandelus’un M.Ö. 8. Asırda gerçekleştiği belirtilen hikâyesini aktarır. (Herodotos, 2007: 8-11) Yazar kendi hikâyesinde Herodote’un aktardığı hikâyenin olay örgüsüne sadık kalarak bir yeniden yazım örneği sunar.

Ömer Seyfettin’in palimpsests metofuruyla açıklanabilecek bir başka eseri olan *Başını Vermeyen Şehit* adlı hikâyesinin kaynağı ise *Peçevî Tarihi*’dir. Yazar, bu hikâyede tarihi konu edinirken bir taraftan da onu araç haline getirir. *Başını Vermeyen Şehit*’in konusu *Peçevî Tarihi*’nin “Gazilerin Kerametleri Üzerine” adlı bölümünde aktarılan Zigetvar kuşatması sırasında yaşanan destansı olaylardır. (Peçevî, 1981: 251) Yazar istemli olarak milletin kahramanlık geçmişine, epik anlatılara yönelerek kimlik inşasında bir duygu-heyecan yaratmayı hedefler.

Bu hikâyede olduğu gibi “Eski Kahramanlar” notuyla yayımlanan *Ferman, Kütük, Vire, Teselli, Başını Vermeyen Şehit, Kızılalma Neresi?, Teke Tek, Topuz, Büyücü, Diyet* gibi hikâyelerin kaynağı büyük oranda tarihî olay ve kişilerdir. Yazar bunların bir kısmını Peçevî, Naima, Hammer gibi tarihçilerden alır. Bunlar dışında *İrtica Haberi, Hürriyet Gecesi* gibi hikâyeler de tarihi olayları konu edinir. Tarihî konular ve metinler hem bir kaynak olarak hem de Türklük mefkûresinin zinde tutulması, millet bilincinin oluşması için araç olarak kullanılır. Yazarın tarihe duyduğu ilginin temel nedenlerinden biri de budur.

Edebî Kaynaklar

Ömer Seyfettin'in ortaya koyduğu yeni edebiyat anlayışının kaynağı büyük ölçüde Batı edebiyatı ve sözlü-yazılı halk kültürüdür. Bu yeni edebiyatın malzemesiye şüphesiz hayal ettiği, yabancı unsurlardan arınmış sade ve millî bir Türkçe'dir. Dolayısıyla onun millî edebiyat anlayışının kökleri büyük oranda dil hakkındaki düşüncelerinde gizlidir. Millî bir edebiyatın millî bir dille mümkün olacağını savunan yazar, dilde yenileşme-sadeleşmenin gerektiğine inanır. Dilde yenileşme ihtiyacını ilk hissedenden ismin Şinasi olduğunu belirten Ömer Seyfettin, onun "Nergisi lisanından yeni lisana uzatılmış bir köprü vazifesi" gördüğünü vurgular. (Polat, 2018: 273) Ali Canip de "Garp Mektebinin Amilleri" başlıklı yazısında dilde yenileşmenin Osmanlı'daki toplumsal değişim ve yenileşmenin edebiyat ve dildeki devamı niteliğinde olduğunu ileri sürer. Ayrıca Canip bu süreçte Batılı dilbilimcilerin görüşlerinin tanınması, dilde yenilik hareketinin modern bir perspektifle yürütülmesi noktasında Ömer Seyfettin üzerinde etkili olmuştur.⁶⁸ (Filizok, 2020)

Şinasi'nin dilde sadeleşme eğiliminin yanında Ömer Seyfettin ve *Genç Kalemler* çevresinde toplanan isimler için önemli bir kaynak da Şemsettin Sami'dir. Özellikle Yeni Lisan hareketi mensupları dilin yabancı unsurlardan arındırılması ilkesini ortaya koymadan evvel Şemsettin Sami "Lisan ve Edebiyatımız" başlıklı yazısında bu görüşlerini ifade etmiştir. (Sâmî, 1999) Bu yazıda Türkçe'ye giren yabancı kelimelerin dilden çıkarılması görüşünü savunan tasfiyeci anlayışa karşı çıkar. Dile yerleşmiş kelimelerin artık Türkçe'nin malı olduğu görüşünü savunarak Türkçe karşılığı bulunan yabancı kelimelerin dilden çıkarılması düşüncesini savunmaktadır.

Ömer Seyfettin'in dil hakkındaki görüşlerinde Şemsettin Sami ve Şinasi gibi sadeleşme yanlısı isimleri referans gösterir. Ali Canip'in tarihsel bir perspektifle dili ele alışı, Ziya Gökalp'in dili toplumsal bir olgu olarak görmesi onun dil hakkındaki düşüncelerinin şekillenmesinde etkilidir. Bunlara ek olarak dil konusunda en çok düşünen isimlerden biri Necip Türkçü de yazarın dil ile ilgili görüşlerinin temel çerçevesinin oluşmasında etkilidir.

⁶⁸ Rıza Filizok Fransızcası nedeniyle Ali Canip'in Batılı kaynaklara hakim olduğunu, karşılaştırmalı modern dilbilim çalışmalarını takip etme fırsatı bulduğunu belirtir. Dil ve edebiyat alanında Batıdaki çalışmaları takip etmiş, dil meselesini Avrupa'da olduğu gibi uluslaşma yolunda önemli araç olarak değerlendirmiştir. Kendi kültürel ve tarihî perspektifi, Ziya Gökalp'in sosyolojik yaklaşımı ve Ömer Seyfettin'in dil-üslûp-edebiyat merkezli bakış açısı Yeni Lisan beyannamesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu yönüyle Canip çevresini etkilemiş, Batı'daki dile yönelik modern yaklaşımların tanınmasına katkı sunmuştur. Rıza Filizok'un "Ali Canip'in Dil ile İlgili Fikirleri" başlıklı yazısı için bkz. <http://www.ege-edebiyat.org/docs/610.pdf> 01.04.2020 11:50.

Necip Türkçü'nün bilimsel yaklaşımı ve Hippolyte Taine, Herbert Spencer, Max Müller gibi isimlerden faydalanması Ömer Seyfettin ve çevresindekiler için yeni bir ufuk açmıştır. Bu isimlerin Ömer Seyfettin'in düşünce dünyasına etki ettiği yazılarındaki göndermeler aracılığıyla da gözlemlenir. Hatta Ali Canip'in hatıralarında, Abel Hovelacque, Max Müller, August Schlefcher'in fikirlerinden faydalandıklarını belirtmesi de bu etkilenmeyi ortaya koyar. (Filizok, 2020)

“Yeni Lisan” ile dilde sadeleşmeyi ve millîleşmeyi hedefleyen yazar, yabancı kelimelerden ve terkiplerden Türkçe'nin arındırılması gerektiğini belirtir. Türkçe, Acemce ve Arapçadan alınan birtakım sözcük ve kuralların bir araya getirilmesinden “musanna bir lisan-ı zî-hayat”ın mümkün olamayacağını savunur. Bu görüşlerinin kaynağı büyük oranda Alman dilbilimci August Schleicher'dir. Yazar, Schleicher gibi dillerin ve sözcüklerin birer ömrü olduğunu, süresini dolduran kelimeleri kullanmakta ısrarcı olmanın mümkün olamayacağını savunur. (Polat, 2018: 223) Bu düşüncelerle Yeni Lisan Hareketi'nin başlamasında aktif rol oynar. Böylece yazar, yeni ve millî dili inşa etmek için yeni bir dil anlayışını ortaya koyan temel ilkeleri açıklar. Türkçe'nin yabancı kelime ve gramer kurallarından arındırılması Yeni Lisan Hareketi'nin en önemli ilkelerinden biri olur. Bununla birlikte Ömer Seyfettin'in dile dair yazılarında Schleicher'in ortaya koyduğu dillerin soy kütüğü, dil aileleri teorisine sadık kaldığı gözlemlenir.

Yazarın, “Yeni Lisan” çerçevesinde üç ayrı dilin oluşturduğu Türkçe'nin millî bir lisan olamayacağı yönündeki görüşlerinin bir başka dayanağı Fransız dilbilimci Abel Hovelacque'tur. (Polat, 2018: 223) *La Linguistique* adlı yapıtında ‘Hindu-Avrupaî’ dil ailesine mensup bir dilin gramer kurallarının bir kısmını Slav dilleri ailesinden bir kısmını Latin dilleri ailesinden almasının hiçbir zaman mümkün olamayacağını savunur.⁶⁹ (Hovelacque, 1877: 8) Ömer Seyfettin'in *La Linguistique* adlı yapıta erişiminde ise ondan çeviriler yapan Hüseyin Cahit'in rolü büyüktür.

Ömer Seyfettin'in, millîyetçilik düşüncesinin temel unsurlarından biri millî dil düşüncesidir. Ona göre toplumu bir arada tutan, temel araçlardan biri olan dilin de millîleşmesi, sadeleşmesi gerekir. Onun dil hakkındaki düşüncelerine kaynaklık eden isimlerden biri Alman dil bilimci Max Müller'dir.⁷⁰ (Karataş,

⁶⁹ Abel Hovelacque, *La Linguistique* adlı kitabında dillerin kendi doğal mecralarının dışına çıkmayacaklarını belirterek asla karma bir dilin yaratılamayacağı görüşünü savunur. Gramer kurallarının bir kısmını Slav, bir kısmını Latin dillerinden alan bir Hind ve Avrupa dilinin düşünülemeyeceğini belirtir. Bu nedenle karma dilin mevcut olmadığını ve olamayacağını vurgular. Bkz. Abel Hovelacque, *The Science of Language*, s. 8, Translated By A. H. Keane, B. A., Charles Dickens and Evans, Crystal Palace Press, London, 1877.

⁷⁰ Friedrich Max Müller (1823-1900), Karşılaştırmalı dilbilim ve dinler tarihi alanlarında ça-

2006) “Yeni Lisan ve Bir İstimzâc” adlı yazısında Max Müller’in “bir lisan kendi cezirlerinden değil kendi tasarruflarından müteşekkildir.” görüşüne yer vererek Türkçedeki Arapça, Acemce gibi farklı dillere ait kelimelerin Türkçe kabul olunması gerektiğini ifade eder. (Polat, 2018: 273) Bu görüş daha sonra Yeni Lisanı Hareketi’nin ortaya koyduğu ilkelerden biri olarak Genç Kalemler kadrosunca da benimsenmiştir. Yazarın dile ilişkin aksiyonlarını etkileyen, dilde sadeleşmenin sistematik bir çehre kazanmasına etki eden bir başka isim ise Türkçü Necip olarak da anılan Necip Âsım’dır. İzmir yıllarından başlayan tanışıklıkları, Necip Âsım’ın dilde Türkçülük idealini savunması iki ismi ortak bir ülkü etrafında bir araya getirir.

Yazarın dilde sadeleşme ve yenileşme anlayışında etkili bir başka isim Ziya Gökalp’tir. Birçok konuda olduğu gibi dil hakkında da Gökalp’in etkisi altında olan yazar, onun sarf, nahiv, imla hususlarında dilin Türkçeleştirilmesi gerektiği yönündeki görüşleri savunur. Bununla beraber Gökalp’in terimler dışında bütün kelimelerin Türkçe olması veya Türkçeleştirilmesi yönündeki ısrarı, “Arapça, Acemce terkipler, cemiler, edatlar, sîgalar lisanımızdan çıkarılmalı” yönündeki tezi Ömer Seyfettin ve Yeni Lisan Hareketi’nde karşılık bulur. (Ziya Gökalp, 1976) Gökalp de dil meselesini Almanlar’da olduğu gibi uluslaşmanın kilidi olarak görür. Ona göre Almanlar uluslaşmayı Almancılık düşüncesi etrafında kültürel birlik, iktisadi birlik ve siyasi birlik olmak üzere üç aşamada sağlarlar. Bu nedenle Türkler de aynı yolu izlemelidir. “Türkçülük” ilk olarak kültürel birlik, harsî Türkçülük anlayışıyla dil ve edebiyat alanında başlamalıdır. Ömer Seyfettin de Ziya Gökalp’in Durkheim’den etkilenen bu kültür milliyetçiliği yaklaşımını benimser. Dili toplumsal bir olgu ve uluslaşma aracı olarak görür.

lışmalar yapan karşılaştırmalı din çalışmaları disiplininin kurucularından olan Alman filologtur. *Turan Dilleri Üzerine Denemeler, Karşılaştırmalı Mitoloji Üzerine Denemeler* çalışmalarından bazılarıdır. Bu çalışmalarında mitler ve diller arasında ilişkiye odaklanan Müller, mitlerin dilin gelişim sürecinde bir evreye denk geldiğini, dilin bozulmuş bir şekli olduğunu ileri sürer. Dilleri Turan, Sami ve Aryan dilleri olmak üzere üç dil ailesine ayırır. Ona göre dil ve din arasında kuvvetli bir bağlantı bulunur. Dilin yapısı ait olduğu toplumun dininin yapısını da belirler. Bu bakımdan dinler, içerisinde yeşerdikleri dillerin özelliklerinden bağımsız değildir. Müller’in diller ve mitler üzerine düşünceleri Ömer Seyfettin’in Türk destanlarına, mitlere yönelmesinin en önemli nedenlerinden biri olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Grimm Kardeşlerin çalışmaları sonrası dil ve mit bağıntısı üzerinde duran Müller ve dönemim diğer filologları gibi Ömer Seyfettin de dil ve halk kültürü veya mit arasındaki bağlantıdan hareketle bir kimlik ve dil bilinci oluşturmaya çalışmaktadır. Müller hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Ethem Karataş, *Max Müller: Hayatı, Eserleri ve Dinler Tarihindeki Yeri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, 2006.

Ömer Seyfettin'in dil ve edebiyat hakkındaki düşüncelerini etkileyen kaynaklardan biri, Antoine Albalat'ın *L'art D'écrire* adlı eseridir. Yazar bu eseri İzmir'de tercüme ederek *Üslup İnşası* ve *Dad-ı Tahrir* adlarıyla tefrika halinde yayımlar. Albalat'ın bu eserde ileri sürdüğü sanat eserinde şekil ile içeriğin birbirinden ayırlamayacağı yönündeki düşünceleri, eserin özgünlüğü ve yazmanın yöntemine ilişkin değerlendirmeler, Ömer Seyfettin tarafından sıklıkla dile getirilir. (Filizok, 2020)

Yukarıda belirtilen kaynaklardan hareketle özgün bir dil ve edebiyat anlayışı oluşturan Ömer Seyfettin aynı zamanda yeni bir üslup yaratmak için çabalar. “Üslûp mütemadî bir yaratıştır: Tanzim, tabir, şive, ıstılah, kelime ve hayal yaratmak.” diyen yazar, üslûbun fikirler aracılığıyla şekil, şekiller aracılığıyla da fikir yaratma işi olduğunu belirtir. (Polat, 2018: 411) Kendi üslûbunu ve edebiyat anlayışını Batı edebiyatı, klasik edebiyat (divan edebiyatı) ve halk edebiyatı olmak üzere üç temel ayak üzerine inşa eder.

Batı Edebiyatı Etkisi

Ömer Seyfettin, gerçekçi bir hikâye anlayışını benimser. Bu anlayış içerisinde gözlem ve anı önemli yer tutar. Gündelik hayatı en canlı haliyle aktarmayı hedefleyen yazar, bu anlatım canlılığının ilk örneğinin Homeros'ta bulunduğunu belirtir. Yeni bir dil anlayışıyla birlikte Hem Batı hem de halk edebiyatını merkeze alan yeni bir edebiyat anlayışı geliştirir.

Ömer Seyfettin, kültür ve edebiyatın en büyük kaynağının Batı medeniyeti olduğuna dikkat çeker. “Nesrin, nazmın tekniği Garp'tadır. Modeller Garp'tadır. En büyük şaheserler Garp'tadır.” diyen yazar, sanatın sırrının Yunan-Lâtin klasiklerinde olduğunu düşünür. (Polat, 2018: 588) Yazı yazmak isteyen birinin Almanca, Fransızca, İngilizce dillerinden en az birini bilmesinin gerektiğini düşünen yazar, Batı kültür ve medeniyetini tanımak için Baha Tevfik'in telkinleriyle Fransızca öğrenir.

Eski Yunan ve Latin klasiklerinden başlayarak Batı'nın kültürel, yazınsal birikiminin takip edilmesi gerektiğini düşünür. Ayrıca bir millî edebiyatın oluşması gerektiğini vurgular. Bunun Batı ve halk edebiyatı gibi iki temel üzerinde inşa edilmesi gerektiğini düşünür. Bu düşüncesinin kaynağı büyük oranda Ziya Gökalp'tir. Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*'nda millî edebiyatın modellerinin Homère ve Virgile'de olduğunu belirtir. Gökalp, “Yeni başlayan bir millî edebiyat için en güzel örnekler klasik edebiyatın bedialarıdır.” der. Bu düşünceler Ömer Seyfettin'inkilerle örtüşür. Yeni ve millî bir edebiyat hareketinin en iyi örneklerinin Batı'da olduğunu gören Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp, aynı zamanda bir tercüme hareketinin başlaması ve Batıdan çeşitli türlerde yazılmış eserlerin Türkçeye kazandırılması gerektiğini ifade ederler.

Seyfettin taklide düşmeden Batı'yı örnek alan yazarlar arasında öne çıkar. (Kerman, 2009: 487-496)

Yazarın Homeros'u bir model olarak gördüğü, onun anlatılarına ilgi duyduğu *İlyada*'yı tercüme etmesinden de anlaşılır. Okunması gerekli yazarların başında onun bulunduğunu belirterek "Homére, her devrin, her yerin en büyük muharriridir." der. Yazmaya başlayan birinin "mukaddes bir kitap gibi" onu okuması gerektiğini vurgular. (Polat, 2018: 588-589) Yazar bu görüşünü bir başka önemli kaynağı olan Antonie Albalat'ın şu sözleriyle destekler:

"Tasvir içinde hayatın ilk modeli ancak Homére'de bulunur. Eğer Homére'i okumamışsınız hakiki realizmin, yazmak sanatın ne olduğunu asla anlayamayacaksınız." (Polat, 2018: 588)

Beş yıllık İzmir süresince Batı, özellikle Fransız edebiyatını takip eden yazar, Guy de Maupassant'ı beğenir. Maupassant ve Emile Zola'dan etkilenerek Fransız gerçekçilerini model alır. (Alangu, 2017: 84) Bir mektubunda hakiki edebiyat eserleri arasında en basit ve şeffaf yapıtların Guy de Muppsant'a ait olduğunu belirtir. Ondan yaptığı *Jadis*, *Confession*, *Mehtap*, *Tamir Edilmez Hata'dan* gibi eserlerin tercümeler de bu etkilenmenin önemli bir göstergesidir. Teknik bakımından olduğu kadar konu bakımından da Maupassant'tan etkilenen yazar, 1909'da *Hüsün ve Şiir* dergisinde onun *Jadis* adlı öyküsünü *Evailde* adıyla tercüme eder. Bu tarih yaklaşık olarak "Bahar ve Kelebekler" in yayımlanmasından bir yıl önceye tekabül eder. Yazar tercüme ettiği *Jadis*'ten hareketle *Bahar ve Kelebekler*'i yazar. (Arslan, 2008) Yazar, konu ve temel izlekler bakımından Maupassant'a öykünür. Bu hikâyenin konusu Osmanlı döneminde Boğaziçi'nde bir yalıda ikamet eden nine ile torunu arasındaki kuşak çatışmasıdır. Bu ayrım üzerinden Doğu-Batı çatışmasını işleyen yazar, iki medeniyet arasındaki kültürel farklılığa yöneldiği gibi Batılılaşma'ya bağlı olarak Türk toplumu ve kültüründe meydana gelen değişimlere odaklanır. Gençliğinde *Tuhbe-i Vehbi*, *Mesnevi* gibi eserleri okuyan, Fuzulî'den Bâki'den gazeller ezberleyen nineye karşın torunu Pierre Loti'nin *Desenchanté Mutsuz Kadınlar* adlı romanını okur. Kültürel değişimi işaret eden bu karşıtlık bir anlamda Ömer Seyfettin'in klasik bir edebiyat zevkiyle edebiyat sahnesine çıkarak yeni-yöntem bakımından belki bir ölçüde de Batılı- bir sanat anlayışına ulaşma serüvenine karşılık gelir.

Maupassant ile birlikte Batı'dan yaptığı diğer tercümeler de yazarın edebî kaynaklarına ilişkin birer ipucu oluşturur. İtalyan edebiyatından *Tasvir-i An*, Antonie Albalat'tan *Üslup İnşası*, *Dad-ı Tahrir*, Jules Jenard'dan *Tevarih Tabiiye: Kuğu, Yarasalar, Yusufçuk Kuşu, Kelebek*, Catulle Mendès'ten *İyi Muhinne!*, *Dört-nala*, Maksim Gorki'den *Çocuğun Sefaleti*, Marcel Provéest'ten *Kadın Mektupları*

gibi eserler tercüme eder. Bunlar onun edebiyat zevkini, kaynaklarını, Batı edebiyatıyla ilişkisini gösteren eserlerdir. (Polat, 2018: 62)

Yazılarını okuma birikimi üzerine inşa eden yazar, yazma yeteneğinin kaynağının çalışmak, ‘hava-yı nesim’inin kitaplar olduğunu belirtir. Fransız yazar Antonie Albat’ın iktidar olmak ve yazmak için okumak gerektiğini tavsiye ederek okumadan yazmanın mümkün olmadığını ileri süren ifadelerini vurgular. Rousseau’nun yazmadan önce Montaigne’i, Plutarque’i; Chateaubriand’ın ise Bernardin de Saint-Pierre’i okuduğunu belirtir. Kendi kaynaklarını ve okuma birikimini de ifşa eden Ömer Seyfettin, bir taraftan okunması gerekli isimleri sıralarken diğer taraftan kendi okuma listesini açıklar. Yazar kimlerin okunması gerektiği hususunda ise “Nesirde ancak iki muharririmiz var; *Eylül* ve *Aşk-ı Memnu* sahipleri.” der. Mehmet Rauf’un Paul Bourget’in, Halit Ziya’nın ise *Les Amours Défendues*’ın yazarı Rene Mizeroy’un taklit ettiklerini belirtir. (Polat, 2018: 162-164) Yazmak için okumak gerektiğini vurgulayarak yazılacak konuyla ilgili daha önceki eserlerin okunmasının önemi dikkat çeken yazar, aşağıdaki ifadelerle aslında kendi kaynaklarını da göz önüne serer:

“Zir-i enzarınızda olmayan bir ormanı yazmak istiyorsanız Falaubert’in *L’education Sentimental* eserindeki Fontainebleau ormanının tasvirini okuyunuz. Goncourt’ların *Manette Salomon*’undaki, Taine’in *Le Voyage au Pyrenées*’teki ormanları okuyunuz. Chateaubriand’ı, Bernardin de Saint-Pierre’i ihmal etmeyiniz.” (Polat, 2018: 166)

Fransızca’yı kendi çabalarıyla öğrenen Ömer Seyfettin’in, Fransız edebiyatının önemli isimlerini okuduğu anlaşılır. “Şöhret-i Edebiye ve İştihâ” adlı yazısında yemek alışkanlıklarıyla edebiyat arasında bir ilişkinin varlığını ispatlamak için Victor Hugo, Edmond de Goucourt, Alexandre Dumas Père, Alexandre Dumas Fils, Edmond Rostand, Stendal, Emile Zola, Brunetiére, Taine, Renan, Glatiny, Catulle Mendés, Paul Adam, Abel Armand, Rabelais, Montaigne, Scarron, Saint Armand, Rousseau, Diderot, Voltaire, Joseph Prudhomme gibi isimlerin sevdikleri yemeklerden örnekler verir. (Polat, 2018: 178-182) Bir kısmının metinlerden çeşitli eserlerde tekrar tekrar bahseden yazarın doğrudan kaynakları arasında olmasa da okuma birikimi içinde bu isimler önemli yer tutar.

Hikâyelerindeki ironik hava onu Türk mizah edebiyatı açısından önemli kılar. Toplumsal aksaklıkları, siyasî figürleri eleştirip alay ettiği eserleriyle ideal bir toplumun yaratılmasına katkı sağlar. Bu tarz eserlerinde belirli tipler yaratarak topluma olumlu olumsuz modeller sunar. Bu çerçevede ilk aklı gelen tip Efruz Bey’dir. Ancak bu tipin benzerlerini veya arketiplerini Batı’da olduğu gibi Türk edebiyatının daha eski metinlerinde görmek mümkündür. Yazar Efruz Bey tipini yaratmadan önce “Edebiyatta Enmuzeçler” başlıklı ya-

zısında dünyadaki meşhur kurmaca karakterlerden söz eder. Bunlar hakkında bilgiler verir. Hamlet (Shakespeare), Macbeth (Shakespeare), Don Quichotte (Cervantes), Tartuffe (Molière), Figaro (Mozart), Faust (Goethe), Tartarin de Tarascon (Alphonse Daudet), Madame Bovary (Flaubert), Bay Ganyo (Aleko Konstantinov) gibi Batı edebiyatının farklı kültür coğrafyalarında üretilmiş tipler arasındaki ayrıntılara dikkat çekerek bunların gerçek hayatta birer model olamayacaklarını belirtir. Yarattığı Efruz Bey tipinin kaynağı daha önceki bu modellerdedir. Yazar bunlarla birlikte Xavier de Montépin ve Ponson du Terrail'in romanlarındaki tiplere, Cyrano Bergerac'a ve Neron'a dikkat çeker. Bunlar onun okuma birikimi ve kaynakları hakkında bilgi verir. (Polat, 2018: 498) Efruz Bey karakterinin kaynağı olarak Cervantes'in idealist ve saf karakteri Don Quichotte'u ile Bulgar romancı Aleko Konstantinov'un Bay Ganyo'su onun metinlerinde dikkat çeker. Alangu, Konstantinov'un *Bay Ganü Bakanski* (1884) adlı yapıtının son kısmıyla *Efruz Bey*in giriş kısmının aynı içerik ve yapıda olduğunu belirtir. (Alangu, 2017: 431)

Yazarın üzerinde durduğu bir başka edebi karakter Shakespeare'in yarattığı Hamlet'idir. Ömer Seyfettin'in Hamlet'i olumsuz bir model olarak görmesinin nedeni büyük oranda karakterin ferdiyetçi bir görünümde sunulmasıdır. Onun vatan, millet gibi bir endişesinin olmadığını, hiçbir şeye, hatta kendine bile inanmadığına, devamlı kendisiyle meşgul olduğuna, kendisi için yaşadığına dikkat çeker. Bu nitelikler tam olarak Ömer Seyfettin'in toplumda eleştirdiği, vatan sevgisinden ve millet idealinden yoksun bireylerin de özellikleridir. Bu nedenle yazar bu durumu sembolleştirebilecek bir karakter olarak Efruz Bey'i yaratır. Hamlet için sarf ettiği şu ifadeler aynı zamanda Efruz Bey'in şahsında tüm ferdiyetçilerin halini ortaya koyan tespitlerdir:

“Hamlet'te hiçbir mefkûre gibi dinî his, dinî heyecan da yok. Ve zaruri olarak son derece ümitsiz ölüyor... Ölüirken her şeyin kendisi ile beraber bittiğine kail! Ölüm karşısında küçülüyor, gururu kırılıyor. Sükûn buluyor. Fakat yine marazî bir sükûn...” (Alangu, 2017: 503)

Efruz Bey tipinin önemli bir başka kaynağı daha önce de belirtildiği üzere Cervantes'tir. Yazar, Don Quichotte'ın hala toplumda, sosyal hayatta karşılığı bulunan canlı bir karakter olduğunu ifade eder. “Şövalye romanlarını tehzil etmek...” için yazılan bu romanın “garip, kaçık, bön, saf” görünen bir karakter doğurduğuna işaret eder. Diğer yandan “Don Quichotte'ta her şeyden evvel ‘iman’ vardır. Ezeli bir şeye, kendi ferdiyetinin haricinde ulvî bir hakikate inanır.” diyerek onun iman ve ideale dikkat çeker. (Alangu, 2017: 506-507) İşte bu iki uç arasındaki çatışmadan doğan ironi, Don Quichotte'in şahsında

somutlaşan gerçek hayatın trajedisidir. Efruz Bey de bireyin yaşadığı hayatın gerçeği ile idealleri arasındaki çatışmanın ironisini sembolleştiren bir tiptir.

3. Halk Kültürü İlgisi

Ömer Seyfettin, hikâye ve şiirlerinde halk kültürüne ait unsurları kullanarak halk edebiyatından beslenen bir edebiyat tarzı ortaya koyar. Halk şiirinin tür ve şekil özelliklerini birçok şiirinde kullanan yazar, Ziya Gökalp gibi dilin sadeleşmesi, edebiyatın konularının millîleşmesi için halk kültür ve edebiyatından yararlanmanın gerektiğine inanır. (Duymaz, 2009) 1911’de yayımlanan “Yeni Lisan” makalesinin ardından Ömer Seyfettin yönünü Edebiyat-ı Cedide’den millî konulara ve halk nazım biçimlerine çevirir. Yazarın bu evrede Ziya Gökalp’in halka, kültürel ve millî köklere yönelme tezinden etkilendiği görülür. Halka inme hareketi olarak da nitelenebilecek bu yöneliş aynı zamanda sosyolojik yönüyle de *Yeni Mecmua*’da şekillenir.

Halka gitmeyi, halka inmeyi, halkı uyarmayı amaçlayan Osmanlı popülistlerinin sözcülüğünü ilk evrede Yusuf Akçura üstlenmiştir. Türk Yurdu’nda ulusun halktan kaynaklandığı vurgulanmış, halktan ayrı bir ulus kavramının düşünülemeyeceği belirtilmişti. Uluslaşabilmek için halkın yükseltilmesi ve yüceltilmesi gerektiğine inanılmıştır. Osmanlı aydınının halka yönelmesi, halkı anlaması gerektiği savunulmuştur. Bu anlayışın sosyolojik yönü *Yeni Mecmua*’da kristalleşmiştir. (Toprak, 2013: 22-23) Bu yaklaşım çerçevesinde Gökalp, Türk edebiyatının köklerinin destanlarda ve halk kültüründe olduğunu iddia eder. Türk edebiyatının Âşık Paşa veya Nevâî ile başlamadığını, asıl köklerinin taş mahlûkeler, ciran derileri, halk koşmaları, masalları ve destanlarında aranması gerekir. Millî edebiyat konusunu ve istiarelerini sosyal-toplumsal alandan almalıdır. (Gökalp, 1976, s. 25)

Bu düşüncelerin de etkisiyle yazar, mit ve destanların millet bilincinin oluşumu, medeniyet tarihi ve millî edebiyat üzerindeki etkisinden faydalanmak ister. Türk halk kültürüne ve Yunan mitolojisine yönelir. Bu bağlamda *Yeni Gün, Kırk Kız...*, *Altın Destan* gibi eserleri eski Türk destanlarını yeniden yazma girişimi olarak dikkat çeker. (Çetindaş, 2019) Millî edebiyatların oluşumunda destan türünün etkisini vurgulamak için 1918’de *İlyada* ve *Kalevala* destanlarını çevirir. “Kalevala” tercümesi Türkçe’de ilk olması nedeniyle önemlidir. (Polat, 2018: 60) Avrupa’da ulus kimliğinin kazanılmasında folklor araştırmalarının katkısı dikkate alındığında Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp gibi isimlerin aynı yöntemi denedikleri görülür. Almanya’da eski masal, şiir ve efsaneleri derleyerek edebi bir üslupla yorumlayan Grimm Kardeşler, Finlandiya’da eski epik türkülerini toplayan Elias Lönnrot gibi Ömer Seyfettin de halk kültürünü ihya etmeyi hedefler. (Duymaz, 2009)

Ömer Seyfettin'in eserlerinin önemli bir kısmının kaynağı büyük ölçüde halk kültürüdür. Yazarın, *Köroğlu Kimdi?*, *Yalnız Efe*, *Kırk Kız*, *Yeni Gün*, *Altın Destan* gibi eserleri ilhamını destan, efsane, halk hikâyesi gibi sözlü kültür ürünlerinden ve tarihten alır. (Polat, 2018: 36) Bu yönelişin temelinde ise geçmişe duyulan romantik özlem yatar. Yazar içinde bulunduğu tarihsel süreçte Türklük ve Turan mefkûresine ilişkin heyecanı göremediği için romantik biçimde maziye dönerek destanları konu eder. (Yüksel, 2019) *Kaç Yerinden* adlı hikâyesinde bu maziye dönüşün nedenini savunduğu mefkûreye ilişkin heyecanın halkta olmayışı olarak açıklar. Mazide hayatın gerçek manasının, mefkûrenin yattığını ileri sürer.

Yeni bir edebiyat için eskiyi bilmenin önemine vurgu yapan yazar, *Âşık Garip*, *Leyla ile Mecnun*, *Tahir ile Zühre*, *Âşık Kerem*, *Şahmaran* gibi millî hikâyeleri okumamanın büyük bir eksiklik olduğunu belirtir. Türkçenin saf, yabancı unsurlardan arınmış halinin Anadolu insanının okuduğu bu hikâyelerde bulunabileceğini iddia eder. (Polat, 2018: 587)

Ömer Seyfettin'in destanlara olan ilgisi şiirlerinde görülür. *Kırk Kız* isimli şiirinde Karakalpak Türkleri arasında bilinen *Kırk Kız Destanı*'nın izleri vardır. Bu destan, bir kadın kahraman etrafında toplanan kırk kızın mücadelesini konu edinir. Ömer Seyfettin mesnevi tarzında kaleme aldığı bu şiirinde Ziya Gökalp'in *Türk Töresi* adlı yapıda yer verdiği menkıbeden faydalanır. Şiirde bir hanın güzelliğiyle ün salmış kızı ve onun çevresindeki kırk kızın hikâyesi konu edilirken bir yandan da Kırgızların ortaya çıkışı işlenir.

Yazar, *Altın Destan* (1912) başlıklı şiirinde Tanrı'nın Türklerin gelişine hazırlık olarak mavi göğü, kara yeri, güneşi, ayı ve yıldızları yarattığı düşüncesi konu edilir. Bu şiirle Ömer Seyfettin, Türklerin yaradılış efsanelerinden birini yeniden yazmıştır. Buna benzer eserlerinde yazarın önemli kaynaklarından birini Türk mitolojisinin oluşturduğu görülür. Buna benzer bir başka örneği *Köroğlu Kimdi?* başlıklı şiir oluşturur. Dibace kısmında Köroğlu hakkında bilgi içeren beyitlere yer verilir. Ayrıca eser mesneviye özgü kafiye biçimiyle kaleme alınır. Karşılıklı söyleşiler destan türüne özgü bir anlatım özelliğinden faydalandığına işaret eder. *Yeni Gün Ergenekon'dan Çıkış* başlıklı şiiri 1914'te *Halka Doğru* mecmuasında yayımlanan Ömer Seyfettin, bu eserinde Türklerin Ergenekon'dan çıkışını konu edinir. Bozkurt ile Türkler arasındaki konuşmalar, çekiç ve örs başında yapılan ayin yazarın kaynak olarak Türk mitolojisini kullandığını gösterir. (Duyamaz, 2009)

Uluslaşma arzusunda olan Ömer Seyfettin tarih, edebiyat ve folklor gibi millî kimliği yansıtan kolektif alana yönelir. Bu nedenle milletin ortak geçmişini, duygularını, mefkûresini işleyerek ortak bir geleceği kurgusal düzlemde gerçekleştirmeyi hedefler. Çünkü uluslaşmanın gerçekleşmesi için ideolojinin retorik düzlemde temsil edilmesi gerekir. (Çetindaş, 2019)

Yazar, yalnızca romantik maziye, destan ve efsane gibi kolektif bilinçaltını yansıtan sözlü kültür ürünlerine dönmekle kalmaz. Destan formunu ve içeriğini anımsatan hikâyeler yazar. Örneğin kaynağını halk destanlarından alan “Yalnız Efe” adlı hikâyede babası öldürülen Kezban’ın silah kuşanarak dağa çıkışı, eşkiya oluşu ve Yalnız Efe’ye dönüşmesi konu edilir. “Anadolu Romanı” notuyla okura sunulan eser, dibace ve üç ayrı bölümden oluşur. Kumdere köyünden bir kılavuz eşliğinde yaban avına giden hikâye kişisi, istirahat etmek için oturdıkları yerde yöre halkından biri olan kılavuzdan Yalnız Efe’nin destansı hikâyesini dinler. Anadolu’da güçlü ve zalim olanın gariban halka yaptığı zulme isyan ederek dağa çıkma motifi ön planda olduğu eserde. Kezban, babasını öldüren zalimden intikamını alır. (Argunşah, 1999b: 235-267) *Yalnız Efe*, garibanın yanında zalimin karşısında bir halk kahramanına dönüştürülür. Bu da yazarın destan ve halk hikâyesine öykündüğünün açık bir göstergesidir.

Yazar, *Birdenbire* adlı hikâyede aşk konusunu işler. Ahter ve Yumuk arasındaki sohbet sırasında Yumuk, Âşık Garip devrindeki aşklara gönderme yaparak insanın ruhuyla bağlandığı hakiki aşkların mümkün olduğundan söz eder. Ahter ise buna karşı çıkarak “Bir varmış, bir yokmuş...” diye söze başlayıp yıllarca sevip kavuşamayan bir aşığın hayal kırıklığını masal edasıyla anlatır. (Argunşah, 2001: 21-27) Ahter’in anlattığı bu hikâye türlerarası bir etkileşimi ve birden fazla söylemin bir araya gelmesini sağlar. Yumuk’un düşündüğü aşkın “ismi var, cismi yok bir Zümrüdüanka” olarak nitelenmesi ve “Âşık Garip” göndermesi sevip de kavuşamayan âşıkların işlendiği halk hikâyelerini anımsatır. (Çetindaş, 2019) Yazar, bu hikâyede hem masal formundan hem de âşık hikâyeciliğinden faydalanır.

4. Klasik Edebiyat ve Edebiyat-ı Cedide Zevki

Ömer Seyfettin, ilk edebî ürünlerini askerî okul öğrencisi olduğu yıllarda şiir türünde verir. 1900’den itibaren ortaya çıkan bu şiirlerinde duyuş ve his bakımından “Edebiyat-ı Cedide” etkisi görülür. Bu dönemde yazdığı şiirler, Süheyl Feridun, Ç. Kemal, C. Nazmi, A.H. adlarıyla *Mecmua-i Edebiye*’de yayımlanır. Bu dönemde Edebiyat-ı Cedide’nin etkisinin yanında klasik edebiyata duyduğu ilgiyi “Daha çocukken evimizde birçok divanlar vardı. Onları okuya okuya edebiyata heves ettim.” şeklinde ifade eder. Gençlik yıllarında gazeller de yazan Ömer Seyfettin, bu edebiyatın zevkine tam manasıyla erişemediğini belirtir. (Polat, 2018: 555)

Klasik şiirin teknik unsurlarına hâkim olduğu eserlerinde gözlemlenir. Örneğin *Sahir’e Karşı* adlı hikâyesinde anlatıcı ile genç bir kız olan hikâye kişisi arasında şiir üzerine geçen konuşmalar, genç kızın şiire ve aruz veznine olan ilgisi şu şekilde aktarılır:

“Nazm-ı eş’ara beraber devam ediyorduk: “Feûlün feûlün...” Bunu ne kadar sever ve “damlalar vezni” derdi. Bahr-ı hafife “aheng-i elem”, bahr-ı hezece “nağme sükûn”, bahr-ı muzariye “vezni-i teessür”, o köhne bahr-ı remel için “bostan dolabının gıcirtısı” der, hâsılı hepsine, bütün evzana birer isim verirdi.” (Argunşah, 1999a: 25)

Klasik edebiyata olan ilgisine karşın *Sebat* adlı hikâyesinde eski edebiyatta ısrar etmenin doğru olmadığını belirtir. Bu nedenle “terakki etme”nin eskilikten kurtulmaktan geçtiğini, “tarz-ı atik-i edebi ihya etme” arzusuyla yola çıkanların yanlış yaptığını belirtir. Çünkü Fuzulî, Bakî, Nef’î, Nedim ve Nailî gibi isimlerin ölmeyen bir sanat icra ettiklerini belirtir. Bu nedenle ölümsüz bir eserin ihya olunamayacağını savunur. Terakkiyi yenileşme, değişim olarak gören yazar, bu bakış açısıyla yazarların ‘gazel-seralık’ ve ‘kaside-nüvislik’te ısrar etmeyerek yeni bir edebiyat anlayışını yarattıklarını ifade eder. Bir silsile halinde devam eden terakkinin Batı’da aynı şekilde cereyan ettiğini parnasları, romantikleri, sembolistleri örnek vererek açıklar. (Argunşah, 1999a: 33-34) Yazar, eskiye yönelik tüm eleştirilerine karşın kültürel ve sanatsal mirasın karşısında değil, terakkiyle yeni bir tarzın yaratılmasından yanadır. Divan edebiyatının ömrünü tamamladığını ileri süren Ömer Seyfettin ‘Edebiyat-ı atika’ olarak nitelediği bu dönemi bir müzeye benzetir. Artık bu döneme ait edebiyatın edebiyat tarihinin konusu olduğunu ifade eder. Ancak edebiyat tarihi açısından bu edebiyatın da bilinmesi gerektiğini, ‘terakki’nin böyle mümkün olacağını şu şekilde vurgular:

“Bir insan kendi edebiyatının tarihini bilmezse mümkün değil millî bir satır yazı yazamaz. Mesela Divan edebiyatının –buna “Edebiyat-ı atika” da derler- son derece sun’i olduğunu, hiçbir vakit hayatın maskesi olmadığını bize ancak edebiyat tarihi gösterir. Kasideleri, naatları, gazelleri, terkipleri, tercileri, kıt’aları okumalıyız; fakat tecessüs için!” (Polat, 2018: 584)

Terakki fikri ve gittikçe değişen sanat anlayışı klasik edebiyata ve Servet-i Fünûn’a karşı eleştirel bir tavır takınmasına neden olur. “Yeni Lisan” başlıklı yazısında Türk edebiyatının Şark’a ve Garb’a doğru iki evreden ibaret olduğunu belirtir. Birinci evrede samimi aşk olmadığından, toplumda kadınlarla doğrudan temas olmadığından hayalî metinlerin ortaya çıktığını belirtir. Yazar, *Hamamnâme* (Nedim), *Şevk-engiz* (Vehbî), *Nâme-i Dil* (Rahmî), *Heder* (Mualim Naci) gibi metinleri “ahlaksızları Bizans hislerinden mamul heykeller” olarak niteler. İkinci evrede ise Akif Paşa’dan sonra Fikret, Cenap, Hâmit, Faik Âli’nin millî his ve zevklerden uzak Fransız şiiri taklit ettiklerini ifade eder. Halit Ziya’nın da nesirde aynı şekilde hareket ederek Rene Maizeroy’yu okuyup naklettiğini, *Amours Défendues*’leri, *Perles Noires*’leri, *Lyre Brisée*’i bile okumadıklarını ileri sürer. Bu şairlerin bazı mısralarında Türkçeye rastlan-

madığını, eski nazım biçimlerini bırakarak sahte sonelerden ibaret tatsız ve manasız salon edebiyatı yarattıklarını ileri sürer (Polat, 2018: 210-211).

Bu süreçte yazar, Türk edebiyatına ilişkin düşünceleriyle beraber kendi sanatına yön veren kaynakları da açıklar. Dilde sadeleşme hareketini Şinasi'den devralırken, ona hayatîyet veren ismin Namık Kemal olduğunu ifade eder. Onu çok sevdiğini, iyiyi, doğruyu ve güzeli bulmasında Namık Kemal'in önemli rolü olduğunu aktarır. İki ismin de aksiyon sahibi oluşları, ideolojik ve siyasî fikirlerini ön planda tutmaları, siyasî ve edebî bakımdan yenilik arayışında oluşları, eskiye yönelik agresif tutumları Ömer Seyfettin'in ona duyduğu ilginin öne çıkan taraflarını oluşturur. Özellikle *Vatan Yahut Silistre* ve diğer eserlerdeki propagandist söylem ile Ömer Seyfettin'in eserlerindeki propagandist söylemin aynı ideale hizmet ettiği açıktır. Bu nedenle Namık Kemal, Ömer Seyfettin'in düşünce dünyasına olduğu kadar sanatına da etki eden önemli bir kaynak olarak dikkat çeker (Alangu, 2017: 59).

Dil bakımından şiddetle eleştirse de “mükemmellik” arayışını Tevfik Fikret'ten aldığını, askeri okuldayken hep *Rübâb-ı Şikeste*'yi okuduğunu belirtir. Bu döneme ilişkin eserler arasında Halit Ziya'nın *Bir Ölü'nün Defteri*'ni okuduğunda bir gece uyuyamadığını belirten yazar, ondan Türk romanının ilk ustası olarak bahseder. Hüseyin Cahit'in *Hayal İçinde!* adıyla yazdığı tek romanın tüm hayatı olduğu haliyle aktardığını belirtir. Mehmet Rauf'un *Eylül* romanının “Yüksek, ulvî, manevî, ruhî kadın aşkı!”nı konu edinen emsalsiz bir eser olduğu kanaatinde (Alangu, 2017: 59). Bunlara ek olarak Halit Ziya'nın *Mai ve Siyah* ve *Aşk-ı Memnu* adlı romanlarını kusursuz olarak niteler (Polat, 2018: 586).

Sonuç

Ömer Seyfettin, bireysel ve toplumsal buhranlar içerisinde büyük bir kültürel ve düşünsel miras ortaya koyar. Eserleri ve yazılarıyla Türk kültür ve düşünce hayatında önemli bir sembol haline gelir. Bu yönüyle Türkçü-Turancı siyaset ve düşünce hareketinin başarıya ulaşmasına katkı sunar. İçinde bulunduğu toplumu sosyolojik, teolojik, tarihî, kültürel boyutuyla anlamaya çalışır, “Biz kimiz?” sorusuna cevap, toplumsal buhrana çözüm arar. Aydınlanmacı düşünce yapısıyla pozitivist, ideolojik tavrıyla milliyetçi bir yöneliş içindedir.

Hayal ettiği uluslaşma sürecini Emile Durkheim'ın ileri sürdüğü üç evreli bir toplum serüvenine dayandırır. Önce dil ve ırk birliği temelinde oluşan ‘kabile-kavim’, ardından din birliğine dayanan ‘ümme’, daha sonra medeniyet ve kültür (hars) ile ortaya çıkan ‘ulus-millet’e ulaşılacağına inanır. Türk-İslam medeniyeti temelinde gerçekleşecek bir ulus devletin toplumu, dinin belir-

leyici olduğu teolojik evreden, bilim ve akılın egemen olduğu aydınlanmacı pozitif evreye ulaştıracağına inanır. Bu tezini Spencer ve Comte'ın düşünceleriyle destekler.

Terakkiye inanan Ömer Seyfettin daima yeninin peşinden koşar. Öncelikle yeni bir dil anlayışını inşa etmek ister. Yeni Lisan Hareketi'ni başlatır. Millî dil anlayışının teorik çerçevesini dilbilimciler Abel Hovelacque ve August Schleicher'e dayandırır. Arapça, Farsa, Türkçe gibi üç farklı dilin bir araya gelmesiyle oluşan dilin millî olamayacağını savunur. Şinasi ile başlayan dilde sadeleşme hareketini sürdürerek Türkçenin doğal mecrasına kavuşmasına katkı sağlar.

Yeni bir edebiyat anlayışının gerekliliğine inanarak Şark'ı veya Garp'ı taklit eden bir millî edebiyat olamayacağı tezini savunur. Yazınsal geleneği ve bu geleneğin dil anlayışını eleştirerek, halktan kopuk bir salon edebiyatına karşı çıkar. Sözlü ve yazılı kültürün yeniden üretilerek değerlendirilmesine ve güncellenmesine katkı sunar. Bir yandan destan, halk hikâyesi gibi yerli kültür ürünlerine diğer taraftan Maupassant, Zola gibi Fransız gerçekçilerine ilgi duyar. Millî edebiyatın Batı edebiyatı ve halk kültürü-edebiyatı üzerinde yükselmesi gerektiğine inanır. Bu anlayış çerçevesinde özgün bir millî edebiyatın oluşmasında önemli rol üstlenir.

Kaynaklar

- AKMAN, K. (2020, 03 29), www.izinsizgosteri.net, http://www.izinsizgosteri.net/asal-sayi47/kubilay.akman_47.html adresinden alınmıştır.
- ALANGU, T. (2017), *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, YKY, İstanbul.
- ARGUNŞAH, H. (1999a), *Ömer Seyfettin, Bütün Eserleri Hikâyeler 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, H. (1999b), *Ömer Seyfettin, Bütün Eserleri Hikâyeler 3*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARGUNŞAH, H. (2001), *Ömer Seyfettin, Bütün Eserleri Hikâyeler 4*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, N. (2008), "A Comparison of Ömer Seyfettin's 'Bahar ve Kelebekler' and Maupassant's 'Jadis'", *International Journal of Central Asian Studies, International Journal of Central Asian Studies*, Sayı: 12, s. 102-117.
- BİBER, N. (2020, 03 29), <http://blog.milliyet.com.tr>, <http://blog.milliyet.com.tr/gustave-le-bon-kitleler-psikolojisi/Blog/?BlogNo=558505> adresinden alınmıştır.
- ÇALEN, M. K. (2015), "Kimlik Meselesi Bağlamında Ziya Gökalp Merkezli Bir Ömer Seyfettin Okuması", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Nisan, Sayı: 215, s. 153-167.
- Comte, A. (1967). *Pozitif Fesefe Dersleri*. (Ü. Meriç, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.
- ÇETİNDAS, D. (2019), "Ömer Seyfettin'de Folklorun Kültür ve İdeoloji Unsuru Olarak Kullanımı", *Hece*, Ocak, Sayı: 265, s. 407-425.
- DURKHEIM, E. (2016), *Ahlak ve Toplum*, Çev. D. Çenesiz, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

- DUYMAZ, A. (2009), “Ömer Seyfettin’in Kaleme Aldığı Destanlar Üzerine Bir Değerlendirme”, *BAÜ SBED*, Haziran, Sayı: 12-21, s. 413-421, İstanbul.
- FİLİZOK, R. (2020, 04 01), [www.ege-edebiyat.org. http://www.ege-edebiyat.org/docs/610.pdf](http://www.ege-edebiyat.org/docs/610.pdf) adresinden alınmıştır.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. (İ. Kutluk, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları.
- GÜRDAMAR, E. (2019), “Ömer Seyfettin Öykülerinde Darwinizm ve Batılılaşma”, *Hece*, Ocak, Sayı: 265, s. 141-152.
- HERODOTOS (2007), *Tarih*, Çev. M. Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- HOVELACQUE, A. (1877), *The Science of Language*, Çev. A. H. Keane, Crystal Palace Press, London.
- İLERİ, S. (1997), *Ömer Seyfettin ve Faşizm Tutkusu, Ömer Seyfettin Yaşamı-Sanatı-Yapıtları*, Engin Yayıncılık, s. 140, İstanbul.
- KARATAŞ, İ. E. (2006), *Max Müller: Hayatı, Eserleri ve Dinler Tarihindeki Yeri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.
- KERMAN, Z. (2009), *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KIZILÇİM, Y. (2008), “Guy De Maupassant ve Ömer Seyfettin’de Öyküleme Teknikleri”, *KKEFD*, Sayı: 18, s. 217-232.
- Marx, K. (2009). *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- PEÇEVİ, İ. (1981), *Peçevî Tarihi 1*, Haz. P. D. Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- POLAT, N. H. (2018), *Ömer Seyfettin, Bütün Eserleri Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SÂMÎ, Ş. (1999), “Lisan ve Edebiyatımız”, *Genç Kalemler*, Haz. İ. Parlatır, Çetin Nurullah.
- Sarınay, Y. (2020, 10 30). TDV İslam Ansiklopedisi. Ekim 30, 2020 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/turan>: <https://islamansiklopedisi.org.tr/turan> adresinden alındı
- ŞEN, H. (2018), *Emile Durkheim’in Dine ve Din Sosyolojisine Bakışı: Karşılıklı Bir Hayranlık Hikâyesi, Emile Durkheim’i Yeniden Okumak*, Düz. Ümit Tatlıcan, Vefa Saygın Öğütler, Phoenix Yayınları, Ankara.
- TANSEL, F. A. (1992), “Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin”, *Doğumunun Yüzüncü Yılı Dolayısıyla Ömer Seyfettin’in Hayât Çizgisi İlk Eser ve Şiirleri*, s. 51-72, Türk Dil Kurumu Basımevi, Ankara.
- TOPRAK, Z. (2013), “Psikoloji’den Sosyoloji’ye Türkiye’de Durkheim Sosyolojisinin Doğuşu”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Ekim, Sayı: 238, s. 22-32.
- ÜNVAR, K. (2009), *Ziya Gökalp, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Milliyetçilik*, Düz. T. Bora, Cilt 4, s. 28-35, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YÜKSEL, S. (2019, Ocak), “Kimlik İnşası Bağlamında Ömer Seyfettin’in İlyada ve Kalevala Tercümeleri”, *Hece*, Sayı: 265, s. 352-361.
- Ziya Gökalp (1976), *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Düz. İ. Kutluk, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, Ankara.

BASIN DÜNYASINDA ÖMER SEYFETTİN (1900-1920)

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun HAYKIR*

Öz

Ömer Seyfettin (1884-1920), otuz altı yıllık kısa ömrüne karşın çok farklı edebî ve fıkri türde metinler üreten, Türkçenin sadeleşmesinde başat rolü olan, Türk edebiyat ve kültür hayatının unutulmaz isimlerindendir. Ömer Seyfettin'in külliyyatı neredeyse bir asırlık çalışmalarla büyük oranda tamamlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Ömer Seyfettin'in yaklaşık yirmi yıl süren basın faaliyetlerini, yayımlanan tüm metinleri bağlamında değerlendirmektir. Çalışmada, Ömer Seyfettin külliyyatına odaklanılarak yazarın basındaki içerikleri ayrıntılı ve bütüncül bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Giriş bölümünde yazarın sağlığında kitap hâlinde yayımlanan eserleri, metinlerinin yer aldığı süreli yayınların adları ve bu metinleri yayımlarken kullandığı takma adlar, müstearlar verilmiştir. Bu genel bilgilendirmeden sonra 20.12.1900 tarihinde yayımlanan ilk kalem mahsulü "Terane-i Giryan" şiirinden başlanarak yazarın matbuat dünyasında yayımlanan tüm telif ve tercüme eserleri zaman dizinsel sırayla incelenmiş, bütün metinler türlerine göre sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, Ömer Seyfettin'in yazarlık ve şairlik gelişimine koşut olarak hangi temalar, konular ve türlerle ilgilendiği yıllara göre incelenmiştir. Ayrıca metinlerin içerik ve dil açısından özgün yönlerine dikkat çekilmiş; böylece Ömer Seyfettin hakkında bazı edebiyat tarihlerinde ve ideolojik bakış açısıyla yapılan değerlendirmelerde isabetli olmayan genel hükümlere dikkat çekilerek yazarın kendi kalem mahsullerinin tanıklığında bu hükümler sorgulanmıştır. Çalışma, Ömer Seyfettin hakkında araştırma yapanlara yazarın metinleri arasındaki zaman dizinsel ilişkileri görme, okurlara ise yazarı metinlerinden hareketle tanıma olanağı sunmaktadır.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: tayfun.haykir@hbv.edu.tr

Giriş

Türkçenin yabancı dillerin istilası karşısında bağımsızlık mücadelesi başlatmasında, -özellikle- yazı dilindeki gereksiz fazlalıklar ile yabancı unsurlardan arındırılıp konuşma dili esasına dayanan millî bir dil kimliğine kavuşmasında, bu dil ile ilk nitelikli edebî, fikrî eserlerin kaleme alınmasında en büyük emek sahibi ve sistem kurucusu şüphesiz Ömer Seyfettin'dir. 11 Mart 1884'te dünyaya gelen ve 6 Mart 1920'de vefat eden Ömer Seyfettin, otuz altı yıllık kısa ömrüne Türk millî edebiyatının temelini oluşturacak nitelik ve nicelikte eser sığdırmış, Türkçenin istikamet belirsizliğini çözüme kavuşturmuştur. Bu büyük şahsiyet ve eserleri hakkındaki araştırmaları, onun en yakın arkadaşlarından Ali Canip Yöntem başlatır ve içinde bulunduğumuz yıl (2020) itibarıyla yüz yılı aşan araştırma sürecine Şerif Hulusi Kurbanoglu, Muzaffer Uyguner, Feyziye Abdullah Tansel, Tahir Alangu, Nâzım H. Polat, Hülya Argunşah ve daha birçok araştırmacı değerli katkılar sağlar. Söz konusu gayretler sonucunda artık “tam değilse bile eksikleri olabildiğince azaltılmış bir Ömer Seyfettin külliyatından söz edilebilmek mümkündür” (Polat, 2020a: 16). Yaptığı çeşitli türdeki çeviri metinler dâhil olmak üzere 532 parça kalem tecrübesinden oluşan külliyatı; 177 hikâye, 87 şiir, 169 makale, 56 fıkra, 23 mensur şiir, 15 mektup, 2 anı (günlük), 1 piyes çevirisi, 1 destan çevirisi ve 1 kartpostal metninden oluşmaktadır⁷¹. Külliyatın ortaya çıkarılmasının bu kadar uzun zaman alması ve araştırmacıların zihninde “Acaba hâlâ ulaşılamayan metin var mı?” sorusunun canlılığını korumasının birkaç sebebi var. Bu sebepleri Ömer Seyfettin külliyatı hazırlayan Prof. Dr. Nâzım H. Polat kendisiyle yapılan bir söyleşide şöyle yanıtlar:

Özellikle Ömer Seyfettin'in yazı hayatının başlarındaki kalem mahsullerinin birkaçını isim olarak bildiğimiz hâlde metinlerine ulaşamıyoruz. Çünkü ilgili yayın organları maalesef günümüze kadar gelememiştir. Mesela İzmir gazetesi (ki bu gazete *Serbest İzmir*, *Haftalık Serbest İzmir*, *Haftalık İzmir*, *Üsbûî İzmir* gibi adlarla) uzun süre yayımlanmıştır. Ama en iyi koleksiyonu Hakkı

⁷¹ Ömer Seyfettin külliyatı ve bu külliyat içinde yer alan kalem tecrübelerinin zaman dizinsel esasa dayalı yayım bilgileri Prof. Dr. Nâzım H. Polat tarafından hazırlanan “Ömer Seyfettin Bütün Metinler Kronolojisi” adlı tablodan alınmıştır (Polat, 2018: 66). Aradan geçen iki yıl içinde yapılan araştırmalar sonucunda Ömer Seyfettin'e ait “Cambazın Aşkı (Tuna, 2020)” adlı bir hikâye ve “Ne Vakit Doğru Yazacağız? (Polat, 2020c)”, “Kaluvala Nedir? (Polat N. H., 2020d)” başlıklı iki makale metnine daha ulaşılmıştır. Söz konusu bu metinler de yukarıdaki sayısal verilere eklenmiştir.

Tarık Us arşivinde olmasına rağmen orada bile noksanı fazladır. *Yaşasın Dolap* isimli tekellümî hikâyesi orada yayımlanmıştır ve devam edeceği belirtildiği hâlde gazetenin sonraki sayılarını bulamadığımız için metnin sonrasını da bilmiyoruz. *Yeni Asır* gazetesinin tam bir koleksiyonu yoktur. Ayrıca Ömer Seyfettin belki asker olmasından dolayı pek çok takma ad kullanmıştır. Ali Canip Yöntem, *Rumeli* gazetesinde yazdığını söylediği hâlde bu gazetede ancak birkaç yazsını tespit edebiliyoruz. Bu demektir ki ya imzasız yahut bilemediğimiz bir imza ile yazmıştır. Bizzat kendisi hatıra ve mektuplarında takma adlarla yazdığı bazı hikâyelerden söz etmekte ve bunların bir kısmının açık saçık olduğunu bildirmektedir. Ama yazı hayatının başlarındaki bu metinler şimdilik meçhuldür. En yakın arkadaşı Ali Canip yine onun yazı hayatının başlarında yazdığı ustaca hikâyelerden söz eder, *Gırrak Currak* bunlardan biridir. Ama bu da henüz ele geçmemiş metinlerdendir. Hülâsa-i kelim yazımızın hâlâ keşfedilmeyi bekleyen metinleri gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir. Umarız ki ileride bütün kütüphanelerimiz sayısal ortama aktarılır, birbirinin noksanını tamamlar hatta bu hususta Balkan ülkelerinden yardım alınır ve böylece Balkanlardaki Türkçe yayın organlarının tam bir koleksiyonuna kavuşup Ömer Seyfettin külliyyatına da yeni ilaveler yaparız. (Polat, 2020a: 17)

Ömer Seyfettin, matbuat hayatına Edirne Askerî İdadisini bitirdiği yıl olan 1900'de henüz 16 yaşındayken adım atar, ilk eserini yayımlar ve vefatına kadarki yirmi yıllık matbuat serencamı kesintisiz devam eder. Kimi zaman açık imzasıyla yazan Ömer Seyfettin, aynı zamanda birçok müstear ve takma ad kullanır. Tespit edildiği kadarıyla bunları alfabetik olarak şöyle sıralamak mümkündür: Ayas, Ayın (ع) , Ayın Ha (ح.ع) , Ayın Kef (ك.ع) , Ayın Sin (س.ع) , Camsap, C., C. Nazmi, Ç. Kemâl, Feridun, F. Nezihi, Ömer Tarhan, Ö(ع). Seyfettin, Perviz, Süheyl Feridun, Şit, Tarhan, Tekin, ?, ?? (Polat, 2018: 29).

Ömer Seyfettin vefat etmeden önce on iki kitabı yayımlanır, bunlardan üçü müşterek dokuzu ise bizatihi kendisine aittir: *Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür* (İstanbul-1911), *Millî Jimnastik* (1911), *Yeni Lisan ve Bir İstimzac* (Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem, M. Nermi ve Kâzım Nami Duru ile birlikte, Selanik-1911), *Vatan! Yalnız Vatan...* (Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem'le birlikte, Selanik-1911), *Herkes İçin İçtimaiyat: Ticaret ve Nasip* (1914), *Yarınki Turan Devleti* (1914), *Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi* (1914), *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset* (1914), *Turan Masalları: İhtiyarlıkta mı Gençlikte mi?* (1914), *Ashab-ı Kehfimiz* (1918), *Harem* (1918), *Efruz Bey* (1919) (Polat, 2018: 30).

Ömer Seyfettin'in yukarıda sıralanan kitaplarına girmeyen metinleri girenlerden katbekat fazladır ve bunların büyük çoğunluğu yayımlandıkları süreli yayınların sayfalarında kalmıştır. Kendisi hakkında başlatılan araştırmalardan sonra söz konusu metinler, konularına göre tertiplenip kitap hâlinde defaten çeşitli yayıncılar tarafından basılmıştır, basılmaktadır. Onun matbuat hayatına girdiği 1900 yılından vefat ettiği 1920 yılına kadar yazdığı bahse konu süreli yayınlar, yazılarının yayımlandığı yıl esasına göre şöyle sıralanabilir: *Mecmua-i Edebiye*, *Musavver Fen ve Edep*, *Sabah*, *Musavver Terakki*, *Malumat*, *İrtika*, *Haftalık İzmir* (Serbest İzmir, Üsbuî İzmir), 11 Temmuz, *Bahçe*, *Çocuk Bahçesi*, *Silah*, *Aşiyân*, *Eşref* (Musavver Eşref), *Teşvik*, *Piyanô* (Düşünüyorum), *Felsefe Mecmuası*, *Yaprak*, *Tenkit*, *Musavver Hâle*, *Kadın* (Selanik), *Hüsün ve Şiir*, *Genç Kalemler*, *Hıyaban*, *Dicle*, *Serbest Fikir*, *Yirminci Asırda Zekâ* (Zekâ), *Felsefe*, *Tanin*, *Nevsâl-i Millî*, *Türk Yurdu*, *Çocuk Dünyası*, *Talebe Defteri*, *Mektep Duyguları*, *Safahat-ı Şiir ve Fikir*, *Donanma*, *Halka Doğru*, *Türk Sözü*, *Yeni Mecmua*, *Millî Mecmua*, *İfham* (İfham'ın Edebî İlâvesi), *Büyük Mecmua*, *Birinci Kitap* (İkinci Kitap, Üçüncü Kitap), *Kırım*, *Türk Kadını*, *Millî Talim ve Terbiye Mecmuası*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Turan*, *Vakit*, *İleri*, *Ati*, *Zaman*, *Şair*, *Türk Dünyası*, *Muallim*, *Yeni Dünya*, *Akşam*, *Büyük Mecmua*, *Diken*, *İnci* (Polat, 2018: 28).

Basın Dünyasında Ömer Seyfettin

Ömer Seyfettin'in matbuatta yayımlanan ilk kalem tecrübeleri Edirne'de 16 yaşında bir askerî okul öğrencisiyken yazıp İstanbul'da yayımlanan *Mecmua-i Edebiye* dergisine gönderdiği ve 20.12.1900 tarihinde bu dergide yayımlanan "Terane-i Gıryan" ve "Hissi-i Münccemid" başlıklı manzumelerdir. Bu şiirlerden ilkinin "F. Nezihi", ikincisini ise "Ömer" imzası ile "Kardeşim Avnıcığime" ithafıyla yayımlamıştır. "Hiss-i Münccemid" in ithaf edildiği "Avni", Ömer Seyfettin'in okul arkadaşı "Aka Gündüz"dür. Ömer Seyfettin'in yayımlanan bu ilk manzumeleri dönemin baskın edebî havasını tipik şekilde yansıtan manzumelerdir ve tamamen Edebiyat-ı Cedide zevkiyle, üslubuyla ve kelime kadrosuyla kaleme alınmış eserlerdir. Şair sıfatıyla matbuata adım atan Ömer Seyfettin'in 1901 yılında aynı dergide yine aynı duyuş tarzıyla kaleme alınmış 12 şiiri yayımlanır. Şair Ömer Seyfettin, bu şiirlerden üçünün sonuna "F. Nezihi" imzasını koymayı tercih etmiş; dokuzunu ise imzasız yayımlamıştır. Daha çok ilk gençlik yıllarının ferdi ıstıraplarının tema olarak seçtiği şiirlerinden biri olan "Tedfin-i Hulya"nın şu dizeleri söylenenleri desteklemesi açısından dikkate değerdir:

*Bu müdhîş, müfteris âfâk-ı leylin bir kenârında
Düşünmekten yorulmuş fikrimin elhân-ı yâdıyla*

*Hayât-ı aşkı titrer, ömr ü şi'rin bu mezârında
Bütün hülyâmı gömdüm ben bu gün lerzende, giryende...* (Polat, 2014: 94)

Yukarıdaki şiirden yaklaşık bir buçuk ay sonra yayımlanan “Ömr-i Bî-tâb”ın “Bir tabloya” ifadesi altında yayımlanması Edebiyat-ı Cedide’nin tablo altı şiir geleneğinin Ömer Seyfettin’i etkilemesi ile ilişkilendirilmelidir. Bir yılı aşan şiir yayımlama tecrübesinden sonra Harbiye ikinci sınıf öğrencisi Ömer Seyfettin, 1902 yılında hem ilk fikrî düz yazılarını hem de “Tenezzüh” başlıklı ilk hikâyesini yayımlar. 1902’de yayımlanan 14 kalem mahsulünün üçü makale, ikisi hikâye, ikisi mensur şiir, altısı şiir, biri İtalyan edebiyatından düz yazı çevirisidir. “Tenezzüh” ve “Kır Sineği” hikâyeleri, bir olay örgüsüne yaslanmaktan ziyade bir durumu betimlemek üzerine kurulmuştur. Bu hikâyelerde kullanılan yazım tekniği; edebiyat tarihlerinde, ders kitaplarında sıklıkla geçen klişe sözlerden biri olan “Ömer Seyfettin vaka hikâyecisidir.” cümlesinin tüm hikâyeleri göz önüne alınmadan yapılan bir değerlendirme olduğunu gösterir niteliktedir. Yine aynı yıl yayımladığı ilk makalesi ve yayımlanan ilk düz yazı metni olan “Elektrik Lem’ası”, ardından yayımladığı makaleleri ile birlikte değerlendirildiğinde ortak özellikler taşıyan metinlerdir. Bu metinler bilimsel içerikli öğretici yazılardır. Özellikle Avrupa’da gelişen bilimsel tekniklerle bazı meselelere açıklık getirme amacıyla yazılmışlardır. Fakat bahse konu metinler, öğretici amaçla yazılmalarına karşın kullanılan dil açısından ağırdır; metinlerde hayli süslü bir üslup ve uzun terkipler dikkat çekmektedir. Ömer Seyfettin, Edebiyat-ı Cedide sanatçılarının en çok ilgilendiği edebî türlerden mensur şiir sınırları içinde değerlendirilecek ilk eseri “Çizgili Kâğıt”ı da aynı yıl içinde yayımlar. Ayrıca 1902 yılı Ömer Seyfettin’in *Mecmua-i Edebiye*’nin dışına açıldığı yıl da olacaktır: Bu derginin dışında, metinleri *Sabah* ve *İrtika*’da ilk kez yayımlanır.

1903, Ömer Seyfettin’in tahsil hayatının sona erip askerlik mesleğine başladığı yıl olarak hayatında önemli bir tarihi işaret eder. Patlak veren Büyük Makedonya İhtilalinden dolayı erken mezun edilir ve piyade teğmeni rütbesiyle Kuşadası Redif Taburuna tayin olur (Alangu, 2017: 496). Fakat ilk tayin yerine gitmeden önce Rumeli’de devam eden terör faaliyetleriyle mücadele etmek için Manastır’a bağlı Pirlepe’ye gönderilir. Buradaki görevini yerine getirdikten sonra Eylül 1904’te önce Kuşadası’na, ardından İzmir’e geçer. Böylelikle edebiyatla ilgilenmek için uygun şartlara ulaşmış olur (Polat, 2020b: 5). Yaklaşık üç yıl kalacağı Kuşadası/İzmir bölgesinde sakin geçen günlerde zamanının büyük kısmını okumaya ayırır, yazı faaliyetlerini devam ettirir; yazdığı yazılar ve şiirler İzmir dergilerinin yanı sıra İstanbul merkezli *Malumat*, *İrtika*, *Musavver Fen ve Edeb* gibi Türk basınının o dönemki en önemli ve bilinen süreli yayınlarında yer bulmaya başlar. 1903 yılında onun kaleminden çıkan

9 kalem mahsulünün üçü şiir, ikisi hikâye ve ikisi mensur şiir türlerine aittir. “Buse-i Mader” başlıklı hikâyesinde anne şefkatine ve anne-çocuk ilişkisine dikkat çeken yazarın diğer hikâyesi olan “Bir Refikin Defter-i İhtisasatından” ise olay örgüsü nerdeyse yok seviyesine indirilmiş durum hikâyelerinden biridir. Bu yıl yayımlanan şiirleri arasında yer alan “Sarhoşluk”, daha önceki şiirleri göz önüne alındığında tema ve söyleyiş açısından daha farklıdır. Ömer Seyfettin bu şiirinde otuz yaşında işrete olan düşkünlüğünden dolayı ölen birinin ardından hissettiklerini dizeleştirir. Bu metin, Ömer Seyfettin’in “ölüm karşısında insan”ı ifade etmeye çalıştığı ilk metnidir. 1904’te 2 hikâye, 4 makaleden oluşan 6 yazı yayımlar. “Hediye” adlı hikâyesi daha önceki hikâyeleri göz önüne alındığında içerik, kurgu unsurlarının istifi, dil kullanımı gibi edebî özellikler açısından hikâye türünde başarıya ulaştığı ilk önemli metinlerindendir. Ayrıca makale türünde yazdığı “Jimnastiğe Dair 1-2” ve “Sulh Felsefesinden 1-2” başlıklı yazılar, onun 20 yaşında dahi aydın kimliği taşıyan bir şahsiyete sahip olduğunu ispat eden, toplum hayatıyla ilgili meselelere çözüm aranan içerikteki yazılarıdır. Kuşadası’nda geçen 1905 yılında biri çeviri olmak üzere dört hikâye, bir makale ve bir şiir yayımlar. O yıl yayımladığı ilk metin ve bugün dahi en çok bilinen hikâyelerinden olan “İlk Namaz”, Ömer Seyfettin’in kendi çocukluk anılarından izler taşır. Hikâyede geçen bazı örtük iletiler Ömer Seyfettin’in 1910’dan sonra belirgin bir şekilde ortaya koyacağı dünya görüşünün ilk izlerini taşımaktadır. Öyle ki hikâyenin Ömer adlı çocuk kişisi, annesinden namaz kılmayı, ibadet etmeyi öğrenirken “basit ve Türkçe” dua ettiğini de sözlerine ekler (Polat, 2011: 60). Hikâye tekniğini, ifade gücünü giderek geliştiren yazarın dili ise hâlâ “genç müezzinin zıll-i zaif” (Polat, 2011: 58) gibi ileride mücadele edeceği tamlamaları barındırmaktadır. Ayrıca yine aynı yıl yayımlanan “Sahir’e Karşı” adlı hikâyenin kişiler kadrosunda “Celal Sahir” gibi otantik bir kişiye rastlanır. Ömer Seyfettin özellikle II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yazdığı birçok hikâyesinin kişiler kadrosuna dönemin edebiyat, kültür ve siyaset hayatından gerçek kişileri bazen adlarını anarak bazen de çeşitli göndermelerle dâhil edecektir. Söz konusu hikâye, Ömer Seyfettin’in böyle bir kurgu unsuru taşıyan ilk hikâyesidir. Ömer Seyfettin’in hikâyelerindeki bir diğer önemli damar olan değer aktarımı da yine ilk defa 1905’te “Sebat” adıyla yayımladığı hikâyede kendini gösterecektir. Sebat ve inat gibi kavramları okuruna zıt bir bakış açısından bakarak düşündürmek isteyen yazar, felsefi açılımları olan bir hikâye kaleme almıştır. Yazarın betimleme yeteneğini ilk defa bu eserinde kendi üslubu ve hikâye tekniğiyle başarılı bir şekilde birleştirdiği görülmektedir. Ömer Seyfettin’in 1905 yılının son günlerinde yayımladığı “Müvekkile-i Fenne” şiiri, “Muhabbetim sanadır ey hakayıkın ruhu” (Polat, 2014: 111)dizesiyle akla ve bilime seslenmesi açısından dikkate değer iletiler içermektedir. Özellikle şiirin *Çocuk Bahçesi*’nde

yayımlanması, yeni yetişen kuşağı muhatap kabul etmekle; onların kendilerine, akıllarına ve bilime inanmalarını telkin etmekle ilişkilendirilmelidir⁷².

1906'da Ömer Seyfettin, İzmir'e -yeni açılan Jandarma Er Okuluna- öğretmen olarak görevlendirilir. Edebiyat dünyasından arkadaşlar edinir, çevresini genişletir, İzmir'de bulunan sanat ve kültür insanlarından Baha Tevfik, Türkçü Necip, Şahabettin Süleyman'la (Polat, 2011) arkadaşlık kurar. Özellikle düşünce dünyasını geliştirmesinde önemli etkileri olan Baha Tevfik'in yönlendirmesiyle Fransızcasını ilerletmeye önem verir (Alangu, 2017: 496). 1906'da Ömer Seyfettin'in matbuatta yer alan bir kalem mahsulüne rastlanmaz çünkü yazar, yazmaktan çok okumaya zaman ayırır, felsefe ve tarih alanında derin okumalar yapar ve vaktinin diğer kısmını Fransızca öğrenmeye ayırır. Ancak bu hâl Ömer Seyfettin'in kaleminin işlemediği anlamına gelmemelidir; o, 1906'nın ilk ayından itibaren Hakkı Tarık [Us] ile mektuplaşmaya başlar. Edebiyat meraklısı Hakkı Tarık'a bu yıl içinde yazılan 6 mektup, bir kartpostal ve bu mektuplarda geçen 2 de şiir vardır. O, kendini üstat konumunda gören genç Hakkı Tarık'a son derece mütevazı bir üslupla yaklaşır. Edebiyat konusunda kendini nasıl geliştirmesi gerektiğinin yanında Fransızca öğrenmesini salık verir, kaynak kitap önerilerinde bulunur. Söz konusu mektuplara Ömer Seyfettin'in vefatından yıllar sonra Şevket Rado ulaşır ve bu mektupları kendi dergisi olan *Hayat Tarih* mecmuasında "Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektuplar" başlığı altında yayımlar. Mektupların geneline bakıldığında Ömer Seyfettin'in gündelik yaşamından mutlu olmadığı, yazdıklarını beğenmediği sonucuna ulaşmak mümkündür, sadece "Canbazın Aşkı" hikâyesini beğendiğini ifade eder. Bu mektuplar Ömer Seyfettin'in matbuatta kullandığı müstearları öğrenmek açısından da büyük önem taşımaktadır çünkü 20.02.1906 tarihli mektupta "Süheyl Feridun, Ç. Kemal, C. Nazmi, Ayın Ha [ح ع] benim müstearlarımdır (Polat, 2011: 991)." cümlesiyle bunları ifşa eder. 19.10.1906 tarihli mektup da Ömer Seyfettin'in yazı macerası ve benimseyeceği kabul-ler bağlamında çok önemlidir. İlk kez mektubunda yer verdiği ve daha sonra 07.05.1909 tarihli *Kadın* dergisinde matbuata sunacağı "Gurbet Elllerinde I" başlıklı şiir, onun "Sırf Türkçe" ibaresi ile yayımladığı ilk metnidir. Bu net ifadede Ömer Seyfettin'in dilde yapacağı devrimin temelleri görülmektedir. 1907 yılına gelindiğindeyse yine muhatabı Hakkı Tarık olan 3 mektup kaleme alır, bu mektuplar da öncekiler gibi Ömer Seyfettin'in vefatından sonra Şev-

⁷² Ömer Seyfettin'in "Müvekkile-i Fenne" başlıklı şiirindeki söyleyiş ve muhteva akla Tevfik Fikret etkisini getirmektedir. Çünkü Fikret de Edebiyat-ı Cedide döneminde sonra 1901-1911 arasında ileride *Halûk'un Defteri*'nde toplayacağı -en bilineni "Promete" olan- ideal bir yeni nesil yetiştirme gayesiyle şiirler kaleme almıştır. Ancak Ömer Seyfettin bu şiirinin kendi nazarında çok şey ifade etmediğini Hakkı Tarık [Us]'a yazdığı 20 Şubat 1906 tarihli mektubunda şöyle ifade eder: "Çocuk Bahçesi'ndeki [Müvekkile-i Fenne] benimdir. Fakat yemin ederim ki pek, pek fena... Camille Flammarion'un bir romanına, Stella'nın kabına yazmıştım, arkadaşlarıma göstermiş bulundum, onlar da neşretmişler. (Polat, 2018: 991)"

ket Rado tarafından yayımlanır. Yayımlanmayan mektupların yanı sıra Ömer Seyfettin aynı yıl içinde biri çeviri iki hikâye, ikisi çeviri beş makale, ikisi çeviri yedi mensure ve bir şiir çevirisi yapıp yayımlamıştır. Dikkat edileceği üzere en çok çeviri metnini bu yıl yayımlar, bunun sebebi kuşkusuz Fransızca öğrenimini yoğun olarak devam ettirmesiyle ilgilidir⁷³. Ayrıca ruhunu kaplayan ümitsizlik hissi de kendi yazılarını yazması önünde bir engel teşkil etmektedir. Hakkı Tarık’a yazdığı 8 Eylül 1907 tarihli sekizinci mektubunda ruh hâlinde yaşadığı olumsuzlukları şu cümlelerle ifade eder:

Ben burada [İzmir’de] müthiş bir tembel oldum. Elime kalem aldığım yok. Kitap okuyamıyorum. Kaybolan sıhhatimin rüya-yı kisbiyle, dakika-güzar-ı ızdırab oluyorum. Ne vakit sevdiğim sükûnete, sevdiğim tenhaîye, sevdiğim inzivaya avdet edeceğim... Burada asabiyetim tezayüt ediyor. Hiç sevmediğim ve bilmediğim yeis beni istilâ ediyor. [...] O kadar acınacak bir hâldeyim, o kadar bîçare bir illet-i fikriye ile mustaribim ki tarif edemem. (Polat, 2011: 1006)

Ömer Seyfettin’in yaşadığı “illet-i fikriye” aslında bir kelebeğin kozasını yırtmadan önce yaşadığı gerilimli anlara benzetilebilir. Düşünce dünyasını, zihnindeki kabuller ve retler sistemini kurmak için çabalayan genç aydın, özellikle dil meselesiyle ilgili kanaatlerini oluşturduğu bir dönem içerisinde. Hakkı Tarık’a “sırf Türkçe” ibareli ilk şiirini mektubu içinde gönderen Ömer Seyfettin’in o yıl yayımladığı “Kuğu”, “Yarasalar”, “Kuşların Ölümü” vb. mensur şiir çevirilerine bakıldığında kelime kadrosundaki sadeleşme meyli ve tamlamalarındaki günlük konuşma diline yaklaşan eda açıkça görülecektir. Matbuatta adı bilinen bir kalem sahibidir artık Ömer Seyfettin. Kendisi her ne kadar alçakgönüllü davransa da yazdığı yazılar, manzumeler ve yaptığı çeviriler matbuat âleminin öne çıkan yayın organlarında yer bulmaktadır. 1907 yılı bu açıdan da Ömer Seyfettin’in kendi şöhretinin farkına vardığı yıl olarak yorumlanabilir. Çünkü yazı sanatına dair -kuramsal mahiyette

⁷³ Ömer Seyfettin’in Fransızca öğrenme azmini en yakın arkadaşlarından Aka Gündüz şöyle anlatır: “İzmir’e gidinceye kadar Fransızca bilmezdi. Birçok şeyleri ben tercüme ederdim. [...] Baha Tevfik buna: ‘Azizim senin edebiyatta büyük istidadın var. Fakat olduğun noktada kalacaksın. Katiyen ilerleyemeyeceksin. Bir ecnebi lisan bilmiyorsun. Mutlaka isim yapabilmek için Fransızca öğrenmelisin. Yoksa harabat şairleri gibi kalırsın.’ demiş. Bu sözler Ömer’e çok tesir etmiş. Bu sözleri hazmetmiş. Ertesi günden itibaren bir Fransız’ın pansiyonuna geçiyor. Ayrıca müşküllerini de Baha Tevfik hâller ve ders verirmiş. Üç sen sonra Paris’te çıkan *Mercure de Soil* mecmualarında Perviz imzalı şiirler yazıyor, mecmualar da bunları basıyordu. (Alangu, 2017: 88-89)

kabul edilebilecek- ilk makalelerini “Sanat-ı Tahrir Dair: Okumak”, “Sanat-ı Tahrir Dair: Yazmak (Tavsiyeler)” başlıkları altında yayımlar. Ömer Seyfettin, söz konusu makalelerde okumak ile yazmak arasındaki mühim bağa dikkat çektikten sonra Klasik Dönemin büyük yazarlarına atıfta bulunarak onların bu duruma dair verdikleri örnekleri sıralar. Okumanın bir hastalık hâline dönüşmesinin zararlı olduğunu farkındadır, bu nedenle mutedil ve eleştirel okumayı tavsiye eder. Ayrıca okurken not tutmanın yazmak açısından ne denli önemli olduğunu vurgular. Sözü daha sonra Türk edebiyatından okunacak iki nesir yazarı olarak Mehmet Rauf ve Halit Ziya’ya getirir. Bu bağlamda önemli uyarılarını sıralar; yazarken taklidin değil estetiğin takipçisi olunması gerektiğinin ve yabancı dil bilmenin öneminin altını çizer. Yazmadan önce uzun zaman sürecektir zihni meşguliyeti tamamlamak, üzerinde en çok durduğu noktalardandır. Tecrübi yazıcılığın ne olduğunu açıklar ve yaşamadıklarımızı layıkıyla yazamayacağımızı dile getirir. Son olarak tercüme yazı kaleme alabilmek için büyük deneyimlere sahip olmak gerektiğini ifade eder.

1908 yılı sadece Ömer Seyfettin için değil tüm Türk basını için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle matbuatta hürriyet rüzgârları esmeye başlamış, yıllardır devam eden sansür baskısı sona ermiştir. Bu rahatlamayla birlikte matbuattaki süreli yayın sayısında tabiri caizse patlama yaşanmıştır. Yaşanan gelişme Ömer Seyfettin’in kalemine de yansımış ve 1908 yılında daha önce hiç yayımlamadığı kadar -34 parça- kalem tecrübesi yayımlamıştır, bunları şöyle sıralamak mümkündür: beşi çeviri dokuz hikâye, sekiz makale, yedi şiir, dokuz mensur şiir, bir piyes çevirisi. Sıralanan kalem mahsulleri türlerine göre değerlendirildiğinde aralarında yine Ömer Seyfettin’in matbuattaki “ilk”lerini yansıtacak metinlerin olduğu görülür. Öncelikle II. Meşrutiyet’in ilanından evvel yayımlananlara bakılırsa ilk olarak “Hatt-ı Âlî” başlıklı manzumenin dikkat çekici bir edebî metin olduğu fark edilir. Bu manzume Sultan II. Abdülhamit’in en önemli projelerinden olan Hicaz Demiryolunu övmek amacıyla kaleme alınmıştır. *Haftalık İzmir*’de yayımlanan manzumenin başına dergi yönetimi tarafından şu ibare eklenmiştir: “Pâdişâh-ı müfahham ve Halîfe-i muazzamımız Büyük Sultan Abdülhamid-i Hân-ı Sâni Efendimiz Hazretlerinin cümle-i inâyât-ı hikmet-âyât-ı husrevhâ-nelerinden olan Hicaz hatt-ı mübarekine ait bu şiiri karilerimize arz ile kesb-i mübâhât eyleriz. (Polat, 2014: 117)” Bir şair olarak şiirinin son dizesinde kutsal topraklara ulaşım için sağlanan kolaylıktan duyduğu heyecanını “Evet bu yol, bu vagonlar, bu ma’bed-i şâir/Yakın eder o büyük tâk-ı bâr-gâha bizi” ile dile getiren Ömer Seyfettin, şiirinde Padişah’ın şahsına dair açık bir övgüde bulunmamış, yapılan hizmetin büyüklüğünü dile getirmekle yetinmiştir. 1908 içinde mensur şiir türünde hayli numune verdiği görülen Ömer Seyfettin’in yazdığı bütün mensur şiirler göz önüne alındığında en başarılılarından

birkaçını bu yıl yayımladığı söylenebilir. Bunlardan “Sansar” ve “Kurşun Kalem” adlı mensur şiirler, bu türün Türk edebiyatındaki temsil kabiliyeti yüksek metinleri olarak gösterilebilir. “Kumrular” adlı mensur şiirindeki sembolik anlatımla da yazarın aslında kendi yalnızlığını ifade etmeye çalışması edebilik açısından öneme haiz kıymettedir. “Çocuklarımız” başlığıyla yazdığı dizi makaleler ise sunduğu pedagojik bilginin yanında henüz 24 yaşındaki Ömer Seyfettin’in idealist yönünü ve bu uğurda giriştiği matbuat mücadelesini göstermesi açısından önemlidir. Bu yazılarında özellikle ana dili eğitimi ve yabancı kültür hayranlığı üzerinde durmuştur. Ailelerinin şıklık yarışı sonucu başta Fransız Okulları olmak üzere diğer yabancı okullara verilen çocukların yaşadıkları kimlik buhranı, hissi hürriyetsizlik ve kendi değerlerine karşı vukufsuzlukları, muhabbetsizlikleri, delilleri ve sonuçlarıyla izah edilmiştir. Ömer Seyfettin, bu yazılarında günümüzden 112 yıl önce -bugün dahi tam anlamıyla eğitimcilerimiz ve aydınlarımız tarafından anlaşılamayan- “yabancı dil öğretimi” ile “yabancı dilde öğretim” arasındaki farkı ısrarla işaret etmiştir. Bu uğurda sesini yükselttiği ve aile babalarına seslendiği şu satırlar okunmaya değer niteliktedir:

Nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Ve hissimi ifade edememekten muztarip oluyorum. Fakat babalar! İşte size hitap ediyorum, biraz vicdanınızı dinleyiniz, adem-i vukuf içinde unuttuğunuz vezaif-i mukaddeseyi derhatır ediniz; evlâtlarınıza memleketimizin, müekkil-i terakki ve itilâmız olan lisani öğretiniz. Asıl ona atf-ı ehemmiyet ediniz; çünkü lisansız bir insan, anlamayan, anlatamayan bir insan neye benzer bilir misiniz?.. (Polat, 2018: 176)

23 Temmuz 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet’in ardından, senenin ilk yarısında kaleme aldığı edebî ve sezdirme yönü güçlü metinlerden ziyade daha çok didaktik ve anlatma esasına dayanan metinler yayımlamıştır. İnkılap’tan sonra yayımladığı ilk kalem mahsulü “Hürriyet ve Edebiyat” başlığını verdiği, imzasız yayımladığı makalesidir. Ömer Seyfettin, o dönemki “serbestî sarhoşluğu”na kendini kaptırmaz, gelen hürriyetin millî bir edebiyat kurmak için ne ifade ettiğine değinir, belki de bu dikkate sahip ilk edibimizdir. Söz konusu yazının başlangıç cümlesi çok açık bir şekilde yıllarca men edilmiş Türk millî edebiyatının kurulmasına dairdir: “Yevmî gazetelerle yekdiğerini teakup eden ilavelerin ilan ettiği hürriyet, bu hakk-ı mukaddes bugün vatanımıza her türlü esbab-ı teali ve terakkiyi vaat ederken yıllarca men edilmiş edebiyat-ı millî-yemiz için de yeni bir ümid-i hayat uyandırıyor... (Polat, 2018: 183)” Aynı yazının ilerleyen satırlarında dil meselesinde yapılması gereken reforma dair

söylediği “eski edebiyat, eski kitabet asla hürriyetin lisanı olamaz!” ifadesi de onun bu meseledeki çözüm arayışını ve kararlılığını gösterir. “Hürriyet ve Edebiyat”la aynı gün aynı süreli yayında Ö. S. imzasıyla yayımladığı diğer makalesi “Hedmi-İstibdat”ta, Devr-i İstibdat’ın zalim yöneticilerine taarruz eder ve hesap ödeme gününün geldiğini siyasi bakış açısından, tarafgirlikten uzak bir üslupla hakkı ve adaleti savunan bir dille ifade eder. Ömer Seyfettin’in gündelik siyasete dair ilk fikrî metni “Mebus Kimi İntihap Edelim?” yazısıdır ve İzmir halkına seslendiği yazısında, İzmir mebusu seçilecek kişilerin ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durmuştur. Yazdığı makalelerde beliren dönemin siyasi havasının yine aynı zaman diliminde yazdığı bazı hikâyelerine ve manzumelerine sindiği de görülmektedir. Söz konusu hikâyelerden ilki “Yaşasın Dolap”tır. Hikâye, yazarın siyasi içerikli ilk hikâyesi olma özelliğine sahiptir. II. Meşrutiyet’in ilanı ile tasfiye edilen eski dönem yöneticilerinden Ahmet Bey’in tutuklanma yahut linç edilme korkusundan dolaplara saklanması, o dolaptayken eşinin dahi kendisini aldatması ironik bir üslupla anlatılır. Siyaset bahsinin sindiği diğer hikâyesi, “İki Mebus” adıyla yayımlanır. Yaşlı, eski mebus ile genç, yeni mebus memleketin içinde bulunduğu durum hakkında görüşürler. Kurgulanan bu görüş çatışmasına, seçilen kişilere ve hikâye tekniğine bakıldığında Ömer Seyfettin’in ileride çokça kullanacağı tiplerin, meselelerin ve zamanı tenkitin ilk adımı olduğu söylenebilir. Öyle ki kendisinin de en beğendiği eseri ve orada kurguladığı tip olan Efruz Bey’in habercisidir adeta bu metin. İlan edilen Meşrutiyet’in “Temmuz... Bu nâmı yazılmalı târîh-i âleme altın hutut ile (Polat, 2014: 119)” vb. çok açık ifadelerle yer bulduğu manzumeleri ise “Müvekkile-i Hürriyete” ve “Temmuz” başlıklı şiirleridir. Bu manzumeler kendi zamanının ruhunu yansıtacak özellikte tipik metinlerdir.

Ömer Seyfettin’in İzmir yıllarından sonraki görev yeri Balkanlar olacaktır. Tahir Alangu bu sürecin nasıl başladığını ve hangi duraklardan geçtiğini şöyle açıklar: “1908 yılı sonları ya da 1909 başlarında Selanik Ordu merkezine, oradan Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cumayı Bâlâ kasabalarını dolaştıktan sonra, Serez mutasarrıflığına bağlı Manlık kazası, Razlık kasabası civarındaki Yakorit köyüne, bölük merkezi sınır karakoluna veriliyor. 17 Nisan 1909’da, Hareket Ordusu ile İstanbul’a gelir (Alangu, 2017: 497).” Ömer Seyfettin, hem kendi askerlik yaşamındaki hem de ülke gündemindeki siyasi hareketliliğe karşın 1909 yılı içinde kalemini işletmeyi başarmış ve kendisinin toplam 19 kalem mahsulü matbuatta yer bulmuştur. 9 şiir, 2 makale, 6 hikâye (2’si çeviri) ve 1 fıkra yayımlamıştır. 1909’da yayımlanan ilk metni “Evham-ı Tahrir” başlıklı şiiridir, “Ömer Seyfettin Poetikası”na dair önemli izler barındıran bu şiirde Ömer Seyfettin hissettiği şiddetli yazma arzusu karşısında her şeyin daha önceden yazılmış olduğunu düşünmesini ve zihnindeki bu

iki zıt hâlin çatışmasını dizeleştirmiştir. Aynı yıl içinde yayımlanan diğer şiirlerine bakıldığında -muhtemelen yaşadığı şartlardan kaynaklı- aşırı bedbin ruh hâli dikkat çekmektedir. Bunalımlı ruh hâline sebep olarak aileden uzak oluş, kimsesizlik/sevgisizlik hissi, günlük hayatın kısıtlı imkânları, parasızlık gösterilebilir; ayrıca okuma ve yazma faaliyetleriyle kendini gerçekleştirmek istemesine rağmen mevcut şartlar içinde bunları başaramaması bedbinliğin sebepleri arasında öne çıkmaktadır. İç dünyasında yaşadıkları sadece şiirlerine bedbinlik olarak yansımamıştır; hikâye ve makaleleri arasında bir çatışma olarak da kendini göstermektedir. Bu çatışmanın en belirgin yansıması hikâyelerindeki asli kadın-erkek kişiler ile makalelerinde ele aldıkları arasındadır. Hikâyelerde aldatan, vefasız kadın tipler ve onların muhatabı olarak -ki bu kişi genelde anlatıcının kendisidir- kadına, aile kurumuna değer vermeyen erkekler seçilmiştir. (Bu kapsama dâhil edilebilecek “Busenin Şekl-i İptidaisi” gibi birkaç hikâyesinde erotik denebilecek sahneler yer vermiştir. “Elma” adlı hikâyesinde ilk defa kadını çirkin gösteren hâllerinden ve uzuvlarından bahseder, bunların insan psikolojisini nasıl etkilediğini tahlil eder. “Aşk ve Ayak Parmakları”, “Gurultu” adlı hikâyelerinde yine böylesi kurgu unsurlarını kullanacaktır.) Fakat başta “Müstakbel Validelerine” başlıklı makalesinde görüldüğü üzere diğer fıkri yazılarında özellikle kadının yüceltilmesini, toplum hayatının ancak kadının yüceltilmesiyle gelişeceğini, istenen ideal düzeye bu şekilde ulaşılacağını ısrarla ifade etmiştir. Ömer Seyfettin’in varoluşsal sorgulamalarda bulunduğu ilk hikâyesi “Pervanelerin Ölümü” de onun bu yıl içinde yayımladığı ve psikolojisini yansıtmaya açısından kayda değer hikâyelerindendir. Bu hikâyede gaz lambasının alevli ışığında ölen kelebekler ile yazarların, okurların arasında özgün bir ilişki kurar. Ayrıca o yılın gündeminin en önemli kısmını oluşturan hürriyet meselesine dair fikirlerini hikâyeleştirmiştir. Meşrutiyet’in ilanının ardından geçen yaklaşık sekiz aylık süre içinde insanımızın ve aydınımızın “hürriyet” kavramını nasıl istismar ettiğini, şekilcilikten öteye gidilemediğini “Kazık” başlıklı hikâyesinde ele almıştır. Daha önce 1906 yılında Hakkı Tarık’a yazdığı mektuba “sırf Türkçe” ibaresiyle yazıp eklediği “Gurbet Elllerinde I” şiirini, ikincisini de yazıp aynı ibareyle bu yıl içinde yayımlar. Söz konusu girişimi de Türkçenin sadeleşme sürecinin matbuata taşınması açısından hayli önemlidir. 1909 yılında yayımlanan “Antimilitarizm” başlıklı son makalesinde ise askerlik mesleğini ifa eden bilinçli bir “aydın asker” olarak son yıllarda yükselişe geçen sosyalizmi ve bu dünya görüşünün askerliği geçersiz bir meslek gibi görmesini eleştirel bakış açısıyla değerlendirir. Söz konusu yazısında ifade ettiği görüşler Ömer Seyfettin’in Türkçülüğünü anlamlandırmak noktasında önemli görüşler içermektedir.

Türk matbuatına 1910 yılında Ömer Seyfettin'in katkıları dikkate alındığında 13 kalem mahsulüyle karşılaşılır. Tamamı edebî metin olan bu kalem mahsullerinin altısı şiir, ikisi çeviri olmak üzere yedi hikâyedir. Ömer Seyfettin "Felsefî Şiirler" üst başlığı altında yazdığı şiirlerine o yıl yenilerini ekler. Bu şiirler, önceki yıllarda yazdıkları gibi bedbin bir ruh hâlinin varoluşsal sorgulamalarından izler barındırır. Yılın ilk mahsulü olan "Efes" -ki daha sonra "Ayasuluğ" başlığı altında da yayımlanacaktır- de bu şiirlerinin tipik numunelerinden biridir. Şiirin söyleyicisi "İnanma!" emriyle okuruna seslenir ve geçmişin en büyük medeniyetlerinden birinin yok olup gidişiyle bugün var olanlar arasında münasebet kurar; her şeyin sonunun yokluk olduğunu, bu nedenle "inanmamak" gerektiğini ifade eder. Aşağıdaki dizelere kulak verildiğinde değer yıkımı yaşayan bir söyleyicinin sesi duyulur:

*İnanma nefrete, aşka, fenâlığa, iyiye,
İnanma hisse, hayâle... inanma bir şeye
Yarın türâb olacak ağlayan, gülen şimdi!*

*İnanma, işte nasîbin ölüm ve nisyandır
İnanma, çünkü hakâyık da hep yalandandır;
Bu kâinât bütün bir tebeddül-i ebedî (Polat, 2014: 133)*

"Hicrân-ı Müzmin" şiirinde sevdiğini bekleyen âşığın çektiği ıstırap, "Manâ-yı Hayât"ta her şeyin geçiciliği yine aynı bedbin ruh hâlinde esintiler taşır. Özellikle "Âlâm-ı Fıraş"ta bu ruh hâli kendini daha güçlü hissettirir. Aşkın dahi geçici bir duygu/değer olduğunu fark eden şiir söyleyicisi, sevgilisinin konuşmasına dahi tahammül edemez. Bugünün "aşk"larının yarının "kin"lerine gebe olduğunu söyledikten sonra tek çarenin susmak olduğunu ifade edip şiiri bitirir. Ömer Seyfettin'in 1910'da yayımladığı şiirlerinde görülen ve kaynağını varoluşsal sorgulamalardan alan gerilim, hikâyelerinde de kendini göstermektedir. Hatta çeviri hikâyeleri bile bu dikkatle seçilmiştir, denebilir. Bunlardan "Evâilde", "Beşeriyet ve Köpek" ve "İyi Muhibbe" adlı hikâyelerde kadın-erkek ilişkisi sorgulanmış ve zamanın kabulleriyle çatışan kadın hikâye kişileri çeşitli yönleriyle öne çıkarılmıştır. Ömer Seyfettin'in hayatı ve yazdıkları zaman dizinsel olarak dikkate alındığında bu çatışmaların kaynağının onun sorgulamaları olduğu görülecektir. Kadın dışındaki bir diğer sorgulama dinamiği de maddiyattır ve bunu çok iyi yansıtan bir hikâye olarak "Tuğra" dikkate alınmalıdır. Bu hikâyenin başkışısı para ve makam gibi maddiyatın en önemli iki gücünü hayatından çıkarmak arzusundadır, bu şekilde arınacağını düşünür. Ancak bir akşam gittiği birahane de yiyip içtikten sonra hesabı ödeme zamanı gelir, elini cebine atar, bir mecidiye çıkarır. Sonra bu

mecidiyenin üzerindeki tuğraya bakar ve zihnindeki maddiyatı yok saymaya dair sorgulamaları doruk noktaya ulaştır, Ömer Seyfettin tam bu anda hikâyeyi bitirir. Hikâyede özellikle sorgulamanın “tuğra” gibi anlamsal derinliği olan bir motif üzerinden yapılması hikâyenin edebî değerini yükseltir. Ömer Seyfettin’in aynı yıl içinde yayımladığı kalem mahsulleri burada anlatılan varoluşsal sorgulamalar bağlamında göz önüne alındığında “At” adlı hikâyesinin çok özel bir konumda olduğu görülecektir. Çünkü “At” dışındaki diğer metinlerde kendini hissettiren bedbin ruh hâli, sorgulayıcı anlatıcı yahut söyleyici, bu hikâyede soruların cevabını veren birine dönüşür. Öyle ki “Dört beş asır evvelinde yaşamak (...) Ah, bu topraklar üzerinde benim ecdadım toprakların üzerinde benim ecdadım bir girdibâd-ı berk-âlûd-ı zafer gibi akıncılık ederken ne kadar mesut, mağrur idiler... (Polat, 2011: 121)” cümlelerinde onu mutlu edecek, varoluşunu anlamlandırabilecek değerler ve duygular açığa çıkar. İçinde bulunduğu hâl ile mazi arasındaki çatışma durağanlık ile aksiyon, yükseliş ile çöküş arasındaki çatışmadır ve Ömer Seyfettin, ataları gibi hareket hâlinde olmayı ancak bu şekilde var olunabileceğini sezmeye başlamıştır yaptığı sorgulamalar sonucunda. İlerleyen yıllarda yazacağı eserlerinde bu hayat görüşü çok daha öne çıkacaktır.

1911, 25 yaşına girmesinin yanında Ömer Seyfettin’in hem kendi yaşamı hem de giriştiği “Yeni Lisan” adlı Türkçe mücadelesi açısından çok özel bir yıldır. Öncelikle kendi rızasıyla askerlik mesleğinden ayrılır, tazminatını ömür boyu yol arkadaşlığı yapacağı Ziya Gökalp öder. Bu mesleki değişikliğin ardından Selanik’e yerleşir, dolayısıyla yazmaya, tefekkür etmeye daha fazla zaman ayırır; yıl içinde 10 makale, 6 hikâye, 3 şiir, biri çeviri olmak üzere 2 mensur şiir yayımlar. Ayrıca dilde yapmak istediği “devrim”i ilk defa ifade ettiği meşhur mektubunu Ali Canip’e bu yıl yazar. Makalelere bakıldığında yarısını -yani 5 tanesini- Yeni Lisan muhtevalı yazıların oluşturduğu görülür. Bunların dışında kalan diğer 5 yazı ise Ömer Seyfettin’in yeni bir yönünün oluşmaya başladığını göstermeleri açısından kayda değerdir. O artık matbuat âleminin tanınan bir kalemidir, savunacak görüşleri vardır -ki Yeni Lisan bu görüşlerin programlaştırılmış hâlidir- ve bu uğurda polemiklere girmekten çekinmeyecektir. Matbuatın bu cidal meydanında yazdığı ilk yazısı “Açık Mektup” başlığını taşır ve Ahmet Nebil’e taarruz eder. Ardından gelen polemik yazılarından “Gençlik Kavgası – “Beni Terk Et” Şiirine Dair”de Yeni Lisan’a sataşmasından dolayı Muhyiddin Çağpar’ı hedef tahtasına koyar. “Millî Jimnastik” başlıklı makalesinde de polemikçi tavrını takınıp Türk gençlerinin Levantenleri örnek almalarına çatar. Bunun sebebi olarak da Edebiyat-ı Cedide sanat görüşünü ve sanatçıları görür; Halit Ziya’nın, Samipaşazade Sezai’nin adlarını açık açık anar ve onları eleştirir. “Turan”a dair ilk cümlesi de bu

yazısında geçer, yüz milyonluk büyük Türk soyunun, zavallı Turan'ın içinde bulunduğu manzarayı çizer:

Edebiyat-ı Cedide tesiri... Zavallı genç, büyük Türklüğün ihtişamından gafilidir. Kendi tarihini, Oğuz'u tanımaz. Teceddüdü, Garplılaşmak telakki etmiştir. Bu his ile Edebiyat-ı Cedide kitaplarını daha mektepte iken okumaya başlar. Tamamıyla, mevzularından tutunuz da sahifelerine, satırlarına, hatta serlevhalarına varıncaya kadar Garp'tan çalınmış olan bu kitaplar Levantenlik için ona bir iştiağ verir. Bütün kahramanlar Türklük hissinden uzaklaşmış Müslüman Levantenlerdir. Onların sözlerini, tavırlarını, emellerini taklit eder (...) Yüz milyonluk büyük Türk soyu, zavallı Turan'ı ırkı başka galiplerin ayakları altında uzun ihtizâr asırları geçirecek ve perişan olacak. (Polat, 2018: 240/248)...

Ömer Seyfettin'in bu zamana kadar yazdıkları dikkate alındığında siyasi olarak belirli bir teşkilatlanmayı yazılarında açıkça desteklemediği, kalemini bu konuda tarafsız işlettiği söylenebilir. Söz konusu tavrını "Bir Teklif" başlıklı yazısıyla bozar: II. Meşrutiyet'i ilan eden Genç Türklerin yeni hükümetini destekleyen bir girişle adı anılan yazısına başlar. Bu makale, siyasi manada belirli bir topluluğa dair ilk açık destek yazısıdır. Yazının devamında sözü kadınların eğitilmesinin önemine getirir ve Osmanlı Hanımları Tamim-i Maarif Cemiyeti adı altında bir sivil toplum örgütünün kurulmasının gerekliliğinden bahseder.

1911 yılı Ömer Seyfettin'in edip cephesi açısından da önem taşır. Bu yılın yayımlanan ilk hikâyesi "Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür", 16.01.1911 tarihli *Düşünüyorum* dergisinde yer bulur ancak dergi yönetimi bir önceki sayıları olan 19. sayının 240. sayfasında Ömer Seyfettin'den ve eserlerinden övgüyle söz eden bir ilan yayımlar. İlan metni, o dönemde Ömer Seyfettin'in matbuat âleminde konumunun ne olduğunu, "büyük edip"lik yolunda kat ettiği mesafeyi yansıtmaları açısından kayda değerdir:

Gelecek nüshamız muhterem fantazist Ömer Seyfettin Bey kardeşimizin, şimdiye kadar Osmanlı matbuatında hiç görülmemiş bir tarzdaki hikâyesine hasredilecektir. "Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!..." öyle bir hikâyedir ki sırf süs için fantazi için yazılmış ve asrımızın efkâr-ı ilmiye ve felsefiyesiyle alay edilmiştir. Osmanlı edebiyatının hâlâ sağ olduğuna bir türlü inanamayan birçok karilerimiz bu hikâyeyi okuduktan sonra derin bir nefes alacaklar ve müsterih olacaklardır. Ömer Seyfettin Beyi tanıma-

yanlara, kendisini bu hikâye ile tanımlarını tavsiye ederiz. *Düşünüyorum* risalesi iddia eder ki şimdiye kadar değil matbuat-ı Osmaniye, Fransa matbuatı bile bu kadar şık, bu kadar nefis ve ince, bu kadar meraklı ve hayret-bahş bir hikâye görmemiştir. Bu tarz edebiyatı sahib-i imtiyazımız Bekir Fahri Bey takdir etmese bile aynı mesleği takip eden Şahabettin Süleyman Bey -kendisi pek geri kalmakla beraber- yine beyan-ı tebrikâttan geri kalmayacak ve İstanbul'un en büyük muharrirleri bu bedia karşısında donup kalacaklardır hele bir hafta sabrediniz!... (Polat, 2011: 146)

Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan kabulleriyle yazdığı ve bugün dahi en çok okunan, bilinen hikâyeleri arasında yer alanlardan birkaçı ilk kez bu yıl içinde matbuatta yer bulur, okura sunulur. Başına "Yeni Lisan'la" kaydı düştüğü ilk hikâyesi "Bahar ve Kelebekler" 11.04.1911 tarihli *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanır. 16 gün sonra aynı dergide yayımlanan "Pamuk İpliği" adlı hikâyesinde ise yazar "tekellümü" yani diyaloga dayalı bir hikâye yapısı kurgular. Bunu yapmasının sebebi Yeni Lisan'a gelen saldırıları göğüslemek için dili daha etkili kullanma çabasıyla ve edebî dili, konuşma diline yaklaştırma gayesiyle ilişkilendirilebilir. Söz konusu hikâye bu açıdan deneysel mahiyette oluşturulmuştur, denebilir. Bir sonraki hikâyesi "İrtica Haberleri"nde hikâye anlatıcısının askerliği bırakıp öğretmen olmasından söz edilmesi hikâyenin otobiyografik özelliğiyle alakalıdır. Ayrıca Ömer Seyfettin, ilk kez bu hikâyesinde Sultan II. Abdülhamit'i açıkça olumsuzlayacak satırlara yer verir: "... ona [II. Abdülhamit'e], o meşum ve yıkılmaz kuvvete, Allah'ın memleketimizde otuz iki senedir sönmeyen o korkunç ve kırmızı gölgesine perestiş ve tekâpu ediyorlar (Polat, 2011: 201)."

Rumeli'nin Osmanlı topraklarından koptuğu, Balkan çetelerinin kanlı kıtaller yaptığı bir dönemde asker olarak o coğrafyada bulunmuş, korkunç cinayetlere bizatihi şahit olmuş Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin ana damarlarından biri bunları yansıtmasıdır. Böylesi içeriğe sahip ilk hikâyesi "Bomba", 1911'de yayımlanmış ve yazarın hikâye tekniğinde kendini çok geliştirdiği, merak unsurunu çok başarılı kullandığı bir hikâye olarak edebiyat tarihi kayıtlarına geçmiştir. Yılın son yayımlanan hikâyesi ise yine çok bilinen Ömer Seyfettin hikâyelerinden "Primo Türk Çocuğu"dur. Yazar bu hikâyesinde de artık netleşen dünya görüşünü; milliyet ve ana dili hassasiyetini başarılı bir tema ve güçlü bir anlatımla okuruna sunmuştur.

1911 yılında yayımlanan 3 şiirden ilki "Kış Hisleri" Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan'la" kaydı altında matbuata verdiği ilk şiir olma özelliğine sahiptir. Bu şiirde tabiat karşısında ferdî hislenişler dile getirilmiş, yaklaşan kışın

ruha hissettirdikleri dizeleştirilmiştir. Sonraki şiir “Gözler ve Sesler”, konusu itibarıyla çok ayrı bir yere sahip manzumelerindendir. Bu şiirde kadının toplumsal konumu öne çıkarılır ve sıradan bir bakış açısıyla onların yüceltilmesi dile getirilmez. Kadınlığın yüceltilmesi için kadınların mücadele etmesi gerektiğine, öncelikle marazi/hastalıklı duygusallıktan kurtulmaları gerektiğine değinilir. Ömer Seyfettin’in zaman dizinsel olarak bu şiirden hemen önceki “Bahar ve Kelebekler” adlı hikâyesi ve “Bir Teklif” başlıklı makalesi de şiirde üzerinde durduğu konu ile doğrudan ilişkilidir.

Ömer Seyfettin’in askerlik mesleğinden ayrılığı çok uzun süreli olmaz çünkü ordudan ayrılıp Selanik’e yerleştikten sonra, önce Trablusgarp Savaşı ve ardından Balkan Savaşı başlar. Yaşanan bu gelişmeler onun bir yıl kadar süren sivil yazarlık hayatını sona erdirir ve 1912’de yeniden orduya çağrılır, Garp Ordusu 39. Alay 3. Tabura katılır (Alangu, 2017: 498). Bir yandan bu gelişmeler yaşanırken diğer yandan Ömer Seyfettin matbuattaki faaliyetlerini sürdürmektedir, öyle ki 1912 yılında 6 makale, 2 hikâye, 3 şiir ve bir anı metni yayımlayacaktır. Ancak bu anı parçası, aradan 54 yıl geçtikten sonra “Balkan Harbi Hatıraları” başlığı altında *Hayat* mecmuasının sayfalarında matbuatta kendine yer bulacaktır. 1912’de “Çocuklarımız” başlığı altında üç parçadan oluşan dizi yazısını *Yirminci Asırda Zekâ* dergisinde yayımlar ancak bu yazılardan ilk ikisini Ömer Seyfettin daha önce 1908 yılında *Haftalık İzmir*’de yayımlamıştır. Onun böyle davranmasının sebebi *Yirminci Asırda Zekâ* dergisinin İstanbul merkezli olmasıyla, yazı içeriğinin güncelliğini korumasıyla ve devamı niteliğindeki üçüncü yazının eklenmesiyle ilişkilendirilmelidir. Aynı yıl içinde, askerliğe henüz dönmediği dönemde yazdığı ve “siyaset” sütununda yayımlanan “Trablus Muharebesinin İttifak ve İtilaf-ı Müselles Kuva-yı Askeriyesine Tesiri” başlıklı makalesinde devam eden savaşı daha çok askerî bilgisi ve görüşleri çerçevesinde değerlendirir. Fakat Ömer Seyfettin bu makalesinde -yazının başlığında da açıkça belli olduğu üzere- Yeni Lisan kabullerinden uzaklaşmış, söyleyiş edasını ve kelime kadrosunu eski üsluptan alan bir dil kullanmıştır. Bu sapma ancak böyle bir muhtevanın ve askerî bilgi aktarımının hedef kitle tarafından ciddiye alınmaması endişesiyle açıklanabilir.

Ömer Seyfettin zaman zaman çekirdeğini kendi çocukluk yılları ve anılarının oluşturduğu hikâyeler yazan bir ediptir. Bu kategoride değerlendirilebilecek ilk hikâyesi “İlk Namaz”ı 1905 yılı başlarında yayımlamıştır. O günden 1912’ye kadar geçen yedi sene içinde daha çok maziye değil de hâli, içinde yaşadığı zamanı çıkış noktası alan hikâyeler yazmıştır. Bu bağlamda 1912’de yayımladığı “Ant”, konusunu kendi çocukluğundan alan ikinci hikâyesidir. İki metin mukayese edildiğinde “Ant” son kısmında öne çıkarılan Türklük vurgusuyla, Türklükten uzaklaşmanın “karanlık uçuruma yuvarlanmak” ifadesiyle betimlenmesiyle, Ömer Seyfettin’in dünya görüşünün geçen yıllar içinde

netlik kazandığını ve bunun açıkça ifade edilmekten çekinilmediğini gösterir. Yine aynı yıl içinde yayımlanan ikinci hikâyesi “Aşk Dalgası” da kanaatlerinin sağlamlık kazandığı bir başka mesele olan kadın ve kadının toplum hayatındaki konumuyla ilgilidir. İlk dönem hikâyelerinde daha çok bir yönüyle ayrılık arz eden, ihtiras ve arzularıyla öne çıkarılmış kadın hikâye kişileri kurgulayan Ömer Seyfettin artık kadının aşk başta olmak üzere toplum hayatındaki birçok ilişkide, iletişimde etkisiz bırakılmasını, tercih belirtememesini, dolayısıyla varlık gösterememesini hem kadının kendine ettiği zulüm hem de erkekler tarafından uğradığı zulüm açısından sorgulamıştır. Bu yönüyle “Aşk Dalgası”, yazarın teması kadın ve kadının konumu olan hikâyeleri arasında çok özgün bir yere sahiptir ve bir yıl önce yayımladığı “Tarih Ezeli Bir Teker-rürdür” ve “Bahar ve Kelebekler” adlı hikâyeleriyle birlikte değerlendirilecek muhtevaya sahiptir. Şiire olan ilgisinde gerilemenin görüldüğü bir yıl olarak değerlendirilebilecek 1912 içinde üç şiir yayımlar Ömer Seyfettin. Önceki yıl şiirlerinin başına “Yeni Lisan’la” ibaresi koyan şair, artık yerleşik bir kanaat olarak benimsediği bu tavrını ayrıca belirtmek ihtiyacı duymaz. “Ayrılık” adlı şiirinde değişik türden edebî metinlerinde çokça işlediği kısa süreli gönül ilişkilerini bir kez daha dizelerine taşır; ayrılmanın da sevmek kadar tabîi bir duygu olduğunu söyler:

*Haydi kalk öyle durma hasta gibi,
Sevip ayrılmak, ağlayıp susmak,
Doğup ölmek kadar tabîidir.
Sevip ayrılısak amma, ağlamasak...
Ah o yaşlarla yâdımız silinir... (Polat, 2014: 145)*

Varoluşa dair sorgulamalarını daha çok şiirlerinde dile getiren Ömer Seyfettin, “Yıkık Han” şiirinde de zamanın her şeyi tüketmesi karşısında bocalan, çıkmaza düşen bireyi ele alır. Ancak küçük ölçekli olarak bu manasıyla öne çıkan şiir; Balkanlar’ın kopuşunu, devletin yıkık bir hana benzetilmesini sembolize eden büyük bir manaya da sahip olarak değerlendirilmelidir. 1912’de yayımlanan son şiiri “Gülen Ay”da ise şair, karanlıkta ay ışığıyla beliren manzarayı şiirleştirmeye çalışmış; böylelikle Fecr-i Âtî şairlerinin çokça ilgilendiği bu imajı, Yeni Lisan’ın imkânlarıyla ifade edebilmenin de mümkün olduğunu ispat etmek için uğraşmıştır.

1913 yılı Ömer Seyfettin’in hayatındaki en zor yıllardan biri olur çünkü 20 Ocak 1913 günü Kanlıtepe’de Yunanlara esir düşer. 6 Mart 1913 günü Atina yakınlarındaki Mora Yenişehir (Naflion) kasabasındaki esir kampına getirilir. Yaklaşık on ay süren esaret hayatından 5 Kasım 1913’te kurtulur ve 4 Aralık 1913 tarihinde İstanbul’a döner. İstanbul’a döndükten sonra ikinci

kez ve bir daha dönmek üzere askerlik mesleğinden ayrılacaktır (Alangu, 2017, s. 498). Yaşadığı bu zorluklar, Ömer Seyfettin'in matbuat yaşamına da yansır ve en az yayın yaptığı yıllardan biri olur. Ama o, böylesine zor ve kısıtlı şartlar içinde dahi yazmaktan geri durmaz; üç hikâye ve bir şiir yayımlamayı başarır. Yayımlanan bu eserler Ali Canip'e yazdığı üç mektupla birlikte gönderilir ve yazarın bu vefalı dostu tarafından İstanbul matbuatında yer alması sağlanır. *Mektep Duyguları* mecmuasında yayımlanan "Horoz Dövüşü" başlıklı şiir, Ömer Seyfettin'in Tarhan müstearıyla yayımladığı ilk metindir. Eski Türklerde bir asalet ve şeref unvanı olan bu sözcüğü özellikle Türkçü içerikli manzumelerinin sonunda imza olarak kullanır. "Horoz Dövüşü", "Çocuklara harp oyunu" ibaresi altında yayımlanmış, sembolik anlatımın dikkat çektiği bir manzumedir ve Balkanlardaki devletçiklerin "horozlanma"larını sezdirmek için kaleme alındığını düşündürmektedir. Balkan Savaşı'nın devam ettiği ve esaret altında bulunduğu günlerde yazıp yayımladığı üç hikâyesinden ilki "Gurultu", yazarın çok ilgilendiği insan psikolojisi; diğer ikisi olan "Piç" ve "Hürriyet Bayrakları" ise savaşın düşündürdükleri ile ilgilidir. Özellikle "Piç"-te mekân olarak sunulan Mısır'daki İngiliz hâkimiyetinin güçlenmesinin dil emperyalizmine dikkat çekecek şekilde hikâyede sunulması, "Hürriyet Bayrakları"nda Balkan milletlerinin Osmanlı'ya sadakatlerinin gerçek dışılığı ve buna inanmanın saf dillikten başka bir şey olmayacağını işlenmesi açısından bu hikâyeler Ömer Seyfettin hikâyelerinin en özgün yanlarını taşımaktadır.

Ömer Seyfettin, esir kampındayken Ali Canip'e gönderdiği mektuplarında artık ne askerlik ne de öğretmenlik yapmak istediğini, genel olarak memur kimliği altında çalışmanın kendine uygun olmadığını belirtir. Öyle ki maişetini yazarak kazanmak en büyük arzusudur, bu uğurda Anadolu'nun herhangi bir ilinde çıkan bir taşra gazetesinin sorumluluğunu üstlenmeyi bile göze alır, Ziya Gökalp'la bu bağlamda görüşüp *Diyanet* gazetesine muharrir olabileceğini bildirir. 1914 yılı Ömer Seyfettin'in bu emeline ulaştığı yıl olur, 22 Şubat 1914 günü itibarıyla askerlik mesleğiyle ilgisi kalmaz⁷⁴ ve 25 Nisan

⁷⁴ Ömer Seyfettin'in askerlik mesleğinden kesin olarak ayrılışı şu şekilde gerçekleşir: "İkinci kere askere alındığında, siyasetle ilgilenenlerin askerlikten çıkarılması için bir kanun kabul edilir ve bu çerçevede mahkemeye verilir. Dönem, İttihatçı düşmanlığıyla bilinen Halaskâr Zabitan (Kurtarıcı Subaylar) grubunun desteği ile iktidar olan Büyük Kabine dönemidir. Ömer Seyfettin, siyasetle ilgisini inkâr edecek biri değildir. Çünkü takma adlarla İttihat Terakki Fırkası lehinde yazılar yayımlamıştır. Mahkeme, ordudan çıkarılma kararı verir (31 Ocak 1914). Kararın uygulanması için yürütülen süreçte, Babıali Baskını'yla iktidar İttihat ve Terakki'nin eline geçer. Onun ordudan atılışıyla ilgili mahkeme kararı kesinleşip bürokratik işlemler bitince evraka son imzayı atma işi, talihin tuhaf bir cilvesi olarak, Harbiye Nazırı sıfatıyla İttihatçı Enver Paşa'ya düşmüştür (22 Şubat 1914) (Polat, 2020b: 10)."

1914'te *Türk Yurdu* tarafından çıkarılan *Türk Sözü* dergisinin başyazarlığı kendisine verilir. Ayrıca -vefatına kadar sürdüreceği görevi olan- Kabataş Sultanisine edebiyat öğretmenliği kadrosuna ataması yapılır (Alangu, 2017: 498). *Türk Sözü*'nün başyazarı olması *Zekâ*, *Tanin*, *Halka Doğru*, *Donanma* gibi başka süreli yayınlarda yazılar yayımlamasının önüne geçmez ve bu yıl içinde 11 hikâye, 16 şiir (bu şiirlerden "Altın Destan" 1927'de ilk kez yayımlanır) ve 36 makale olmak üzere 61 kalem tecrübesi matbuatta yer bulur, aynı yıl içinde Ali Canip'e yazılmış bir de mektubu vardır. 1914 yılının Ömer Seyfettin'in matbuat macerası açısından önemli yanı, başyazarlık sıfatını edinmesiyle birlikte yazarlık kariyerine bir de "polemik yazarı" unvanını eklemesi olmuştur. Bu yıl içinde yayımlanan hikâyeleri Ömer Seyfettin'in dünya görüşünü, ideolojik kabullerini yansıtmaları açısından hayli zengin metinlerdir. İhtiyarlıkta mı Gençlikte mi? o yıl yayımlanan ilk hikâyesi olmasının yanında Ömer Seyfettin'in konusunu uzak Türk tarihinden alan, destansı olağanüstülükler barındıran ilk hikâyesi olma özelliğine de sahiptir. Ayrıca bu hikâyede destan geleneğini yaşatmak amacıyla hikâyenin bazı yerlerinde araya manzum parçalar da eklenmiştir. Yazar, muhatabına Türklük şuuru verebilmek için Türklüğün iyilikle, dürüstlükle anılan bir değer olduğunu hikâyesinin öne çıkan iletileri arasına koyar. Böylelikle Ömer Seyfettin, bu hikâyeden çok kısa bir süre önce yayımladığı "Piç" adlı hikâyesinde ilk defa değindiği soy temizliği/soya çekim meselesini ikinci defa ve bu kez Türklük bağlamında ele alır. Ömer Seyfettin, döneminin aydınlarından birçoğunun yer edinmek, göze girmek için reveranslarda bulunduğu "masonluk" ve "insaniyetçilik" faaliyetlerini zararlı fikir akımları olarak görür ve bunlardan insaniyetçiliği "Koleksiyon" adlı hikâyesinde kurgusal âleme taşıyıp hedef tahtasına koymaktan geri durmaz. "Mehdi" başlığını verdiği bir diğer hikâyesinde Balkanlar'dan kopuşumuzu ilk defa net olarak işler ve Selanik'in elden çıkması üzerinde durur. Hikâye mescitlere haç asılmasıyla başlar ve bunun üzerinden söz İslam'daki Mehdi inancına getirilir. Ömer Seyfettin, Mehdi'nin aslında bütün İslam memleketlerinin sinesinden çıkaracağı hâdiler olduğunu ifade eder ve aslından uzaklaştırılarak köhneleşmiş bir inancı olması gerektiği aksiyona dönüştürmeyi amaçlar. Böylesi bir zihniyetle sorun yumağı hâline gelmiş meseleleri günün şartları içinde çözümü kavuşturmak Ömer Seyfettin'in en özgün taraflarından biridir ve "Mehdi" adlı hikâyesi onun bu yönünü yansıtmadaki başarılı metinlerindendir. Yine 1914'te yayımladığı hikâyeleri olan "Aşk ve Ayak Parmakları"nda daha önce "Gurultu" hikâyesinde olduğu gibi karşı cins karşısında insan psikolojisini; "Beyaz Lale"de Balkanlar'daki Müslüman-Türk'e uygulanan zulmü ve o topraklardan koparılışımızı; "Doğuran Ev"de ticaret ve iktisat meselesini; "Gayet Büyük Bir Adam", "Şimeler" ve "Boykotaj Düşmanı"nda ise aydın kimliğini, millî meseleler karşısında aydının taşıması gereken vasıfları hikâyeleştirmiş-

tir⁷⁵. Ömer Seyfettin, 1914 yılında şiire olan ilgisini devam ettirmiş ve 16 şiir kaleme almıştır. Bunlardan “Altın Destan” başlıklı şiiri hariç diğerleri aynı yıl içinde matbuatta yer bulmuştur. “Altın Destan” ise vefatının yedinci yılında en yakın arkadaşı Ali Canip tarafından ilk kez *Hayat* dergisinin 10 Mart 1927 tarihli sayısında yayımlanır. Yazılış tarihi bilinmeyen “Altın Destan”ın 1914’te kaleme alınmış olabileceği ihtimalini Ömer Seyfettin’in bütün şiirlerini bir araya getiren Prof. Dr. Nâzım H. Polat şöyle ifade eder:

[Altın Işık] kelime kadrosu bakımından ilk manzumelerinden, şiirsellik bakımından ise son şiirlerinden tamamen farklı bir metindir. Heceyle yazılmış olması, 1912 sonrasını işaret ediyor. Aruzdan vazgeçip hecede henüz başarıyı yakalayamadığına bakılırsa, bu manzumeyi 1914’e tarihlemek yanlış sayılmaz. 1914’te yazdığı diğer bazı şiirleri gibi bu metindeki temanın Türk Yaratılış ve Türeyiş Destanı (kozmozografya) ile ilgili olması da bu kanaati destekleyici unsurlardandır (Polat, 2014: 169).

Ömer Seyfettin’in 1914’te yayımladığı manzumelerinin tamamı Türklük şuuru uyandırmak için kaleme alınmış, Türk dünyasının yaşadığı zorluklardan ve Türklüğün yüceltilmesinden söz ettiği metinlerdir. Bu içeriğe sahip düz yazı ve şiirlerini “Tarhan” müstearıyla yayımlayan Ömer Seyfettin, 1914’te imzasız yayımlamadığı her şiirinin altında bu müstearı kullanmıştır. Ayrıca Türklük davasına hizmet eden iki önemli isim olarak gördüğü Resneli Niyazi ve Mehmet Emin [Yurdakul] için onların adlarını açıkça andığı övgü manzumeleri yayımlar. “Koşma” başlığı altında yazdığı 7 şiirinde ise özellikle halk söyleyişinden esintiler yakalamak ister. Yılın sonlarına doğru yayımladığı “Fecir” başlıklı manzumesi ise teması ve söyleyişi açısından Ziya Gökalp’ın bir yıl önce -1913’te- yayımladığı “Ala Geyik” adlı ünlü manzumesini çağrıştırmaktadır.

1914 yılı *Türk Sözü*’nün başyazarı olmasının da etkisiyle Ömer Seyfettin’in en çok makale türünde yazı yayımladığı yıllardan biri olur. Matbuatta yer bulan 36 makalesinin 3’ü -ki bunlar *Yarınki Turan Devleti, Ticaret ve Nasip, Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset*- kitap bütünlüğü içinde yayımlanmış, 1’i kitap takrizi olarak yazılmış, 10’u *Türk Sözü*’nün başyazarı olmuş, diğerleri ise farklı süreli yayınlarda yayımlanmış makalelerdir. Söz konusu makaleler eğer içerikleri açısından tasnif edilirse; Yeni Lisan görüşleri esasına dayanan

⁷⁵ “Gayet Büyük Bir Adam” ve “Şimeler”de Rıza Tevfik Bölükbaşı’nı siyasi kanaatlerinden, “Boykotaj Düşmanı”nda ise Yahya Kemal Beyatlı’yı “Nev-Yunanilik” adı altında edebiyat alanında giriştiği faaliyetlerden dolayı örtük bir biçimde eleştirir.

Türkçe hassasiyeti, bu meselenin izahının yapılması, Türkçenin güzellikleri ve yetkinlikleriyle birlikte yine kaynağını bu konulardan alan matbuat polemiklerinden oluştuğu söylenebilir. Ömer Seyfettin, polemik yazılarında en çok Rıza Tevfik ile cidalleşir, bu uğurda “Matbuatta Palavra”, “Rıza Tevfik’e Bir Cevap” başlıklı yazılarını kaleme alır (Bu tartışmadan dolayı aynı yıl içinde “Gayet Büyük Bir Adam” ve “Şimeler” adlı hikâyelerini yazdığı da unutulmamalıdır.), ayrıca faydasız işlerle uğraşmanın da bir kayıp olduğu bakış açısıyla İzmir yıllarından arkadaşı Baha Tevfik’i de eleştirdiği “Baha Tevfik” başlıklı yazısı dikkat çekicidir. “Osmanlıca Değil Türkçe”, “Türkçeye Kimler Osmanlıca Der?”, “Türkçeye Karşı Enderunca”, “İstanbul Türkçesi Hangisidir?”, “Türkçe ve İlim” gibi bugün dahi güncelliğini yitirmemiş makaleler kaleme almış, bunlarla yetinmemiş Türkçeyi Anadolu sahasına sıkışmaktan kurtaran “Türk Dünyasının Dili Türkçe” zihniyetiyle, Doğu Türklüğünden Abdullah Tukayef’i andığı/tanıtığı “Umumi ve Hususi Türkçe” gibi yazıları yayımlayarak Türkçeye yeni ufuklar açmıştır.

1914 yılı ortalarında başlayan I. Dünya Savaşına Osmanlı Devleti dâhil olduktan sonra basın ve edebiyat hayatımız, hem gergin siyasi atmosferden hem de giderek kötüleşen ekonomik şartlardan dolayı verimsizleşir. Vefatına kadar yazı faaliyetlerine ara vermeyen bir edip olsa da bu etki Ömer Seyfettin’in matbuatta bıraktığı izlerde de kendini belli eder. Öyle ki Ömer Seyfettin, 1915 yılı içinde sadece 7 makale ile 3 şiir yayımlayabilir. Bu yıl içinde yayımlanan ilk makalesi olan “Ameli Turan Nasıl Doğabilir -1- İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi” Ömer Seyfettin’in sadece edebiyat ve dil alanında fikir beyan etmekle yetinen bir kalem sahibi olmadığını gösterir. Bu yazısında Türklük şuuru açısından his ve heyecan devresinde mesafe kat edildiğini, İç İl (Anadolu) ile Dış İl’i (Turan) bağlamak ve devlet organizasyonunu güçlendirmenin vaktinin geldiğini söyler. Bu hedefleri gerçekleştirmek içinse istatistikin bilinmesi ve hamlelerin doğru verilere göre düzenlenmesinin hayati öneminden söz eder. Yıl içinde medeniyet, kültür, edebiyat ve dil meselelerine dair yazdığı makaleler içinde “Milliyette Lisanın Kıymeti ve Ehemmiyeti” çok özel bir dikkatin, farkındalığın ve özeleştirici yapabilme yetisinin numunesi olarak öne çıkan bir yazıdır. Bu yazısında son yıllarda yaşanan millî cereyan sayesinde toplumda ve kültür hayatımızda Türklük şuurunun oluştuğunu, bu olumlu gelişmeyle birlikte Türkçenin de layık olduğu kıymete ulaştığını yazar. Ancak her aksiyon devresinde olduğu gibi bu dönemde de bazı aşırılıkların baş göstermeye başladığının bu noktada altını çizer. Aşırılıkta bulunanları “gayrimillî ifratçı zanlar” olarak isimlendirir ve onları Türkçenin/Türkçülüğün üzerine düşen gölgelere benzetir. Söz konusu ifadelerden açıkça anlaşılacağı üzere Ömer Seyfettin, Türkçe ve Türkçülüğe dair gerçekleri gören, hayalperestliğe kendini kaptırmayan ve aşırılıktan kaçınan bir aydın kimliği ortaya koymuş-

tur. Onun bu tavrı aynı yıl içinde yazdığı manzumelerde de kendini gösterir. Ömer Seyfettin, külliyatındaki ilk “müracaa nazım” olarak nitelendirilebilecek “Nereye?” başlıklı şiirinde İslamiyet’in Türk dünyasındaki birleştirici önemine dikkat çeker ve Turan yolunda Kur’an rehberliğinde ilerleyen genç ve güzel bir kahramanla konuşur. Önce “Kâşgar” daha sonra “Türk Dünyası” başlığıyla yayımladığı şiirinde ise “Nereye?”deki yüksek ses tonu Turan’ın çektiği ıstıraplardan dolayı şiirde birkaç kez tekrarlanan “Gözüm uzak, pek uzak bir cihânda...” dizesindeki tona yani daha aşağı perdelere iner.

1916 yılı Ömer Seyfettin’in yazarlık yaşamındaki en verimsiz yıl olur, esir düştüğü yıldan bile daha az yazı yayımlar ve Türk matbuat tarihinde bu yıl içinde yalnızca bir makalenin altında imzası görülür. Lise öğretmenliğine devam eden Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı bu yazısı doğrudan mesleğiyle ilgili olan “Terbiye Nasıl İlim Olur?” başlıklı ve *Muallim* dergisinde yayımlanan pedagojik içerikli makalesidir. Matbuat ve edebiyat hayatımızın en işlek kalemlerinden birinin böylesi bir durgunluk yaşamasının en büyük sebebi 1915 sonlarına doğru Calibe Hanım’la yapmış olduğu ve mutsuz giden evliliğidir. “Bir alafrangalık müptelası karşısında kaldığımı anlayınca titredim.” (Alangu, 2017: 268) cümlesiyle özetlediği eşinden, Güner adında bir kızı olur ancak dünyaya gelen bu evlat da sorunlu evliliğini kurtarmaya yetmez, Güner iki yaşına girmeden Calibe Hanım’la yolları ayrılır. Ruhen çok yıpranan Ömer Seyfettin’in kendini toparlaması ve matbuatta yeniden imzasının görülmesi için yaklaşık dokuz buçuk aylık bir zamana ihtiyacı olur ve yazarlık performansının yeniden artacağı, ölümüne kadar durmadan yükseleceği zaman dilimi başlar. 1917 yılının ilk kalem mahsulü 12.07.1917 tarihinde *Yeni Mecmua*’da yayımlanan “Sivrisinek” adlı hikâyesi olur. Yılın yarısı çoktan geride bırakılmışken dahi bu yıl içinde 22 hikâye, 4 şiir ve 1 makalenin altında imzasını kaydettirmeyi başarır. Dolayısıyla 1917, edebiyat dünyasına adım attığı andan itibaren en çok hikâye yayımladığı yıl olur ve bu rekorunu vefat edeceği yıl olan 1920 hariç kalan iki yılda defaten yenileyecektir. Bu yıl içinde yayımlanan kalem mahsulleri, türler açısından değerlendirildiğinde Ömer Seyfettin’in edebî metin dışında uğraş göstermediği rahatlıkla söylenebilir. Bir roman bütünlüğünde yazmak istediği eserinin merkez kişisi Efruz’dan ilk defa söz ettiği hikâyesi “Sivrisinek”le başlayan 1917 yılı hikâyeciliğinde bazı yeni yönelişlerde bulunduğu görülür. 1905’te “İlk Namaz”, 1912’de “Ant”ta görülen çocukluk anılarını hikâyeleştirme arzusu beş yıl sonra kendini tekrar hissettirir ve “Falaka”yı yazıp yayımlar. Konusunu tarihten alan, kendisinin de bu hususta *Peçevî Tarihi*’nden etkilendiğini açıkça dile getirdiği hikâyelerini “Eski Kahramanlar” üst başlığıyla ilk kez bu yıl “Ferman” adlı hikâyesiyle yayımlamaya başlar. Yine aynı yıl içinde bu üst başlıklara “Yeni Kahramanlar” ve “Halk Edebiyatından” başlıklarını ekler. “Kaç Yerinden”, “Yeni Kahraman-

lar” serisinin yayımlanan ilk hikâyesidir ve kahraman tipini temsil edecek kişilerin sadece tarihin derin koridorunda rastlanılacak kişiler olmadığını, yaşanılan zaman içinde de böyle kişilerin olduğunu ifade etmek için kaleme almıştır. Hikâyede geçen Ferhat Ali Bey, Osmanlı Devleti’nin son döneminde giriştiği neredeyse tüm savaşlarda cepheye koşmuş en sonunda bacasını feda etmiş bir kahraman olarak okura takdim edilir. Özellikle devletten, milletten hiçbir yardım kabul etmemesiyle, yaptığı fedakârlıkları övünç vesilesi hâline getirmemesiyle ülkücü bir tip olarak kurgulanan Ferhat Ali’ye “Sağken yapılan tebci ve mükâfat kahramanlığın, fedakârlığın hasbiliğini bozar.” (Polat, 2011: 519) cümlesini söyletmesi bu bağlamda dikkat çeker. Ferhat Ali’ye çizdiği rolün bir benzerini en meşhur hikâyelerinden “Pembe İncili Kaftan”da Musa Çelebi üzerinden aynı yıl içinde tekrar bu defa tarihî yönünü öne çıkararak hikâyeleştirir. “Halk Edebiyatından” üst başlıklı ilk hikâyesi ise “Üç Nasihat”tir. Bu ve benzeri hikâyelerinde özellikle masal motiflerinden ve üslubundan başarılı bir şekilde faydalanır. “Büyücü” ve “Çanakale”den Sonra” adlı hikâyelerinde kaynağını dini yanlış algılamaktan yahut geleneksel bakış açılarından alan taassubu eleştirmiştir, özellikle “Büyücü”de taassubun bilimin gelişmesi önünde nasıl büyük bir engel olduğuna çok başarılı bir üslup ve kurguyla dikkat çekmiştir. Hikâyelerinde sıklıkla temas ettiği konulardan bir diğeri olan kadının toplum hayatında geri bırakılmışlığına “Eleğim Sağma” hikâyesinde rüyayı fantastik bir kurgu unsuru olarak bir kez daha odaklanır. Hikâye kişisi Ayşe’nin dilediği gibi yaşayabilmek için erkek olması gerektiğini düşünmesi ve bu arzusunu bir rüyada yaşaması üzerinden kadına özgürlük alanı açmaya dair mesajlar verir.⁷⁶ Bu yıl içinde *Donanma* mecmuasında yayımladığı “Yeni Bir Hediye”, Ömer Seyfettin’in hikâye külliyatının tamamı göz önünde bulundurulduğunda ısmarlama üzerine yazılmış hissi veren tek hikâyesidir. Hikâyede adeta Donanma Piyangosu’nun reklamı yapılır. “Çakmak” adlı hikâyesinde ise o dönemde edebiyatımızda çok bilinmeyen “parodi” tekniğini uygular ancak dönemin okur kitlesi, onun ne yaptığını anlayamaz. Ömer Seyfettin bunun üzerine 1917’de yayımlanan tek makalesi olan “Sanatı

⁷⁶ Ömer Seyfettin, Türk kadınının eski hayatımızdaki gibi kafes ardına itilmiş bir hayatı yahut yanlış anlaşılmış, basit bir taklitten öteye gidememiş alafranga hayatı yaşamak zorunda bırakılmasına karşı çıkar, bu meseleyi hem makalelerinde hem de hikâyelerinde kendine konu edinir. Öyle ki ömrünün son yıllarını yaşadığının farkında olmadan bu konuyla ilgili *Ararken* adında bir roman yazma arzusu taşıdığını şöyle ifade eder: “... zihnimde planını hazırladığım ‘Ararken...’ romanına başlasam diyorum. Bu roman azıcık ısmarlama bir şey olacak: Muhitimizde millî Türk kadını yok! Alaturkalarla alafrangalar var. Alaturkalar, hayatta geri kalmış, hâlâ ümmet devrinin zihniyetiyle yaşıyan zavallılar... Bunlar, model Türk kadını olamazlar. Medeniyete giren, Avrupalılaşınlarsa, önemli değil! Kimi Fransız, kimi İngiliz, kimi Alman terbiyesi almış kuklalar... (Alangu, 2017: 269, 271)”

İdrak" başlıklı yazısını yayımlar ve bizde henüz çağdaş sanatların, türlerin ve anlatım tekniklerinin anlaşılmadığını ifade ederek sözü "Çakmak" hikâyesindeki mizahın okurlar ve edebiyatçılar tarafından anlaşılamamasına bağlar. Ömer Seyfettin'in aynı yıl içinde yayımladığı 4 manzumesi, iki-üç yıl önce kaleme aldıklarından farklı olarak epik izlerden, millî meselelerden uzak, daha hisli bir söyleyicinin sesinin duyulduğu, ferdî ıstırapların ifade edildiği metinlerdir. Yazarın böyle bir ruh hâline girmesinin sebebi olarak aradığı mutluluğu bulamadığı evliliği gösterilebilir. Söz konusu şiirlerden ilki "Bülbülün Ölümü"ne Orhan Seyfi'ye ait "Sevenler bilinmiyor/Sevmeyenler bahtiyar!.." epigrafiyle başlar. Bülbülün saf aşkını, fedakârlığını görmezden gelen gülün, çapkın ve aşka inanmayan serçeye meylinin ifade edildiği şiirin sonunda solan gülü talih denen sert bir elin yolduğu ve tüm olup biteni serçenin umursamaz tavırlarla seyrettiği belirtilir. Bu şiir onun evliliğinde yaşadıklarını sorguladığı bir metin olarak yorumlanabilir. Yine ruh hâlindeki bedbinlik onu sığınacağı bir yer arayışına sokar ve bu psikolojiyle "Doğduğum Ev" adlı şiirini yazar. Çocukluğunu bir cennet gibi gören Ömer Seyfettin, bu şiirinin sonunda "Doğduğum yer, doğduğum yer... O cennet/Buralardan çok uzakta bir köydü!" demekten kendini alamaz. Kahramanlık hisleriyle kaleme aldığı şiirlerin sonuna koyduğu "Tarhan" imzasıyla yayımladığı "Derviş" şiirinde bile şairin sesi hayli kısıktır. "Derviş" imajına büründürdüğü devleti, "hasta, sakın, titrek ihtiyar bir yolcu"ya benzetmesi hem kendi içinde bulunduğu ruh hâli hem de devletin 1917'deki hâli ile yakından ilgili olsa gerektir.

Ömer Seyfettin'in matbuat bakiyesine bakıldığında 1918'in çok verimli geçtiği söylenebilir: Bir yılda 30 hikâye, 21 makale, 5 şiir, 4 fıkra, 1 mektup ve 1 de destan çevirisi olmak üzere toplam 63 kalem mahsulünü yayımlar. Yine bu yıl içinde kaleme aldığı bir günlük parçası (ruzname) da hesaba dâhil edilirse sayı 64'e çıkar. Söz konusu yılın ilk günlerinden birinde, 7 Ocak 1918 tarihli günlük sayfasında Ömer Seyfettin, sahip olduğu şöhreti hak etmek için artık daha çok yazacağını, bunu ruhunda ve zihninde bir gereklilik gibi hissettiğini şöyle yazar:

Haksız bir şöhretimle, Türkiye'de hiçbir muharrir nasip olmamış bir "kari kümem" var. Merhum Baha Tevfik, *Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür* hikâyemden iki defa on iki bin nüsha bastırdı. Bugün kendim için bir nüsha arıyorum, hiçbir kitapçıda bulamıyorum. Millî şair Mehmet Emin Bey, hediye ettiği kitaplarının kabında daima "Türklerin en büyük hikâyecisi" diye beni tavsif eder. Vaktiye bu bir mübalâğadır. Ben şimdiye kadar yüz on iki hikâye yazmışım. Bunların mecmualarda ancak elli tanesi çıktı. Defterlerde yazılı, elden ele geçen hikâyelerime gelince, bunları neşretmek

işime gelmez. Bazısı çok açıktır. Bazısı zülf-i yari koparacak derecede serttir. Açık hikâyelerden “Tecrübe”, “Duvar Saati” gibi birkaçını müstear bir imza ile matbuata verdim. Bu kadar az bir eserle bu kadar şöhret kazanmak... Her hâlde haksız! Bu şöhreti hak etmek için artık hiç durmadan yazmalıyım (Polat, 2018: 1058).

Ömer Seyfettin, 1918’de en çok hikâye türünde eser yayımlar. Yayımladığı bu hikâyeler, odaklanılan konu ve meseleler açısından bazı benzerlikler göstermektedir. İlk olarak önceki yıl başladığı “Eski Kahramanlar” üst başlıklı hikâyeleri gibi konusunu ve kişiler kadrosunu Türk tarihinden alan bazı hikâyeler yazdığı söylenebilir, bunlardan çok bilinenleri ise “Diyet” ve “Nadan”dır. Yazarın hikâyelerinde en çok odaklandığı konulardan bir diğeri de yaşadığı zamanın insanlarından, toplumsal hayattan izler taşıyan -yani “zamane”yi anlatmak amacıyla- eleştirel bir nazarla yazılanlardır. Çünkü I. Dünya Savaşı’nın sonuna yaklaşılmakta, devlet iyiden iyiye güçten düşmekte hatta yönetim zafiyeti yaşanmaktadır, bu kötü gidişat başta ekonomi olmak üzere toplum hayatını düzenleyen birçok şubede sapmalara, çöküntülere sebep olmaktadır. Böyle bir içeriğe sahip olan “Düşünme Zamanı” ve “Cesaret” adlı hikâyelerini “Zamane Yigitleri” üst başlığıyla yayımlar. “Bir Hatıra”da devrin karışıklıklarını fırsata çevirerek zengin yahut makam sahibi olan “türedi”leri eleştirir. “Harem”de kadın-erkek ilişkilerindeki bozulmaları, “Türkçe Reçete” ve “Ashab-ı Kehfimiz”de devlet çöküp giderken hâlâ şahsi arzu ve ihtiraslarının peşinde koşan bencil tipleri edebiyat sahnesine çıkararak ifşa eder. Bütün bu sıralanan hikâyelerde açık bir eleştiri yerine yine “parodi” üslubundan yararlanır ve böylesi hikâye kişilerini düştükleri komik hâller içinde vererek daha canlı resmetmeyi amaçlar. Ancak bunu sıradan bir gülmece unsuru sağlamak için değil, hem toplumun hem de devletin hâline üzüldüğü için, sorumluluk sahibi bir aydın olduğu için yapar. Ondaki bu aydın hassasiyetini en iyi gösteren hikâyelerinden biri “Makul Bir Dönüş”tür. Hikâyede yaklaşık dört yıldır tımarhanede yatmakta olan Câbi Efendi’nin doktorlar tarafından “İyileştin artık!” denerek hastaneden çıkarılması ve ardından yaşananlar anlatılır. Vaka zamanı net bir ifadeyle söylenmemekle birlikte 1918 olduğu sezdirilir. Câbi Efendi, sokağa adımını atar atmaz her şeyin dört yıl öncesine kıyasla çok değiştiğini anlar ve tımarhanedeki yaşamını bu kaos ortamında yaşamaktan evla bularak “Beni içeri tıknız! Allah aşkınıza! Ya ben akıllanmamışım ya bütün dünya zır deli olmuş! (Polat, 2011: 760)” demesiyle son bulur. Câbi Efendi’nin çılgınlığına ve sorgulamalarına kulak kabartıldığında onu konuşturan anlatıcının ülkesi ve toplumu için hissettiği endişeler duyulur. Ömer Seyfettin hikâyelerinin en özgün temalarından biri de dini yanlış al-

gılamaktan, sırf gelenekte yeri olduğu için insanları mutsuz, hayatı yaşanmaz kılan uygulamaları devam ettirmekten kaynağını alan taassup fikridir. Yazar taassubun kaynağını kutsallaştırmada görür, çünkü sorgulanmadan kabul edilen üzerinde hiçbir şekilde düşünülmesine fırsat verilmeyen kabuller, uygulamalar bir müddet sonra kutsallaşır ve ardından taassup ortaya çıkar. Öyle ki “Hafiften Bir Seda” ve “Yemin” adlı iki hikâye bu temanın ele alındığı Türk edebiyatının en başarılı hikâyeleridir, dense abartılmış olmaz. Her iki hikâyede dindar yahut dindar görünen kişiler üzerinden kutsal değerlerin nasıl manipüle edildiği anlatılır. Yazar, “Müjde” adlı hikâyesinde bu meseleye dair kanaatini daha açık ifade etme gereği hisseder ve Çanakkale Savaşı sırasında “Fethün karib (fetih yakındır)” terkibi şekline çok benzeyen bir bulutun belirmediğini hikâyenin merkezine koyar. Bu bulutun zafere dair ilahi bir mesaj olduğuna herkes inanmıştır, kendisi de bizzat görmüştür ve bulut hakikaten bu ifadeye benzemektedir. Ama bu buluttaki müjdeye güvenip mücadelenin olumsuz etkileneceğini hemen aklına getirir ve hikâyesinde önemli bir ünlem işareti yerine geçecek “Benim gözüm de -bana rağmen- fethün karib terkibi okuyordu (Polat, 2011: 723).” cümlesini kurar. Söz konusu üç hikâyesinde dinin yanlış anlaşılmasından kaynağını alan taassup fikrine odaklanan Ömer Seyfettin, “Namus” adlı hikâyesinde ise geleneksel yapı içerisindeki radikalleşmenin ne kadar büyük zararlara sebep olabileceğine dikkat çeker ve ortada ciddiye alınabilecek hiçbir şey yokken namusunu temizlediğini varsayarak annesi, karısı, kız kardeşi ve akrabalarından oluşan dokuz kişiyi baltaıyla öldüren birisini anlatır. “Kesik Bıyık” adlı hikâyesinde taassubun toplumun farklı kesimlerinde nasıl oluştuğunu, günlük hayatın sıradan akışı içinde ele alır. Bıyığını kesen bir gence yöneltilen tenkitler ve takdirler üzerinden bıyığa yüklenen ideolojik, dinî ve gündelik anlamlar sezdirilmekle birlikte sosyolojik çıkarımlarda da bulunulur. 1918’de yayımlanan hikâyelerdeki ortak yönlerden bir diğeri de Balkanlar’ı çok iyi tanıyan ve eski bir asker olan Ömer Seyfettin’in Rumeli’den kopmamızın muhasebesini yapması ve yeni gelişmelerin toplumsal sonuçlarının neler olabileceğini tahlil etmesi olarak özetlenebilir. “Nakarat” ve “Tuhaf Bir Zulüm” adlı hikâyelerinde Balkan milletlerinin nazarından Osmanlı Devleti ve Türklerin/Müslümanların nasıl görüldüğünü yazmaya çalışır dolayısıyla bu hikâyeler öz eleştiri yapma bilinciyle yazılmış metinler olarak da yorumlanmalıdır. “Külâh” adlı hikâyesi ise Balkanlardan gelen muhacir nüfus ile Anadolu halkı arasındaki çatışmaları gündemine alan ve bu özgün içeriği ile edebiyatımızın ilk metinlerinden biri olma özelliğine sahip, sosyolojik anlamda hayli dikkate değer bir metindir. Aynı yıl içinde yazmış olduğu 5 manzumeye, şiir türünde de eserler verir Ömer Seyfettin. Bunlardan “Bahar Rüzgârı” ve “Uyku”, çocuk hedef kitlesi için kaleme alınmış edebî metinlerdir. “Beyaz Ayı” başlıklı şiirini Türk Dünyasının birleşmesinde

en büyük engel olarak gördüğü Rusya'nın Manzuruya Savaşında Almanlara yenilmesi üzerine yazar. Yine aynı dünya görüşüyle kaleme alınan "Kırk Kız" manzumesi de Türk Dünyası hassasiyetinin öne çıkarıldığı metinlerdendir. "Dul" başlıklı şiirinde ise daha hisli bir ses tonu hâkimdir ve yüzbaşı eşinin şehit olmasının ardından çocuklarıyla birlikte kimsesiz kalan genç bir kadına odaklanılır. Yine 1918 yılı içinde sayılabilecek edebî kalem faaliyetlerinden bir diğeri de ünlü Yunan destanı İlyada'yı çevirmek ve yayımlamak olmuştur.

Ömer Seyfettin, I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 yılı içinde makale türünde de yazı yayımlamayı ihmal etmemiştir. 21 yazıdan oluşan metinlerin konularının edebiyat, Türkçülük-Türkçe ve savaş sonrası durumun değerlendirildiği güncel içerikli yazılar oldukları görülmektedir. "Edebiyatta Enmuzeçler" üst başlığıyla verdiği iki makalesinde *Hamlet* ve *Don Kişot*'u değerlendirip onları klasik eser düzeyine çıkaran özelliklerinden söz eder, bu yazıları sıradan bir incelemeden ziyade analiz yazıları olarak görülmelidir. Ömer Seyfettin'in asıl gayesi bu şaheserler üzerinden Türk edebiyatına ve Türkçeye yeni ufuklar açmaktır. "İlham Bahanesi" ve "Tenkidin Faydası" başlıklı yazılarında ise eser sahibi olmadan, üretmeden ve dolayısıyla üretilmemiş eserleri eleştirilmeden edebiyat dünyasında yer edinmeye çalışanları, edebiyat gündemini meşgul edenleri hedef tahtasına koyar. Beğendiği edipleri de açıklamaktan çekinmez; şiirde Orhan Seyfi'yi, nesirde de Halit Ziya'yı çok başarılı bulduğunu ifade eder. Edebî dönem ve meselelere dair fikirlerini Ruşen Eşref'in *Diyorlar ki* adlı kitabına aynı yıl içinde verdiği söyleşisinde daha da açar ve kendini eleştirmekten çekinmeyerek şu cümleleri kurar:

Bana gelince: Ortaya esaslı bir eser koymadan sanatkârlık hülyasına kapılmam bile! Edebiyatımızın şiarı: "Çok lâf, az eser!"dir. Ben şimdilik bu şiarı bozmağa çalışıyorum. Ağustos böceği gibi öterek yan gelmekten ise, karınca gibi çalışmak daha iyi değil mi? Şimdiye kadar öttüğümüz elverdi. Biraz da iş yapalım ki çorak edebiyatımız şenlensin, değil mi? Siz de bu fikirde-siniz sanıyorum (Polat, 2018, 556).

Ömer Seyfettin, dünya görüşünü oluşturan Türkçülük ve bu görüş çerçevesinde çeşitli meselelere -özellikle Türkçeye- dair düşüncelerini net bir şekilde ifade eden bir yazardır. Bu zihniyetle yazdığı makalelerinde takındığı en önemli tavır gerçekçi olması, zamanın gerçeklerini görerek sun'i bir hayalperestliğe kapılmamasıdır. Bu bağlamda kaleme aldığı "Mazi İhya mı Edilir? İade mi?", "İskolastik Lisanımızın İflası" ve "Yeni Hayat: Mürteciler Karşısında Din" başlıklı yazılarında "mazi-hâl-istikbal" çizgisinde çıkarımlarda bulunarak, en genel manada sosyal hayatımızı nasıl düzenlememiz gerektiğine

dair önemli tespitlerde bulunur. Tespitlerde bulunmakla yetinmeyip “Anasır-ı Gayrimüslime Mekteplerinde Türkçe” başlıklı yazısında olduğu gibi bu meselelerdeki güncel sapmaları ifşa eder ve yetkilileri görevlerini yapmaya davet eder. Ayrıca zihnini meşgul eden bu konulara pratik çözümler üretir, bu bahiste “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazma Sanatı” başlıklı dizi yazıları, uzaktan eğitimin bizdeki ilk örneklerinden biri kabul edilmelidir. Yıl içinde yayımlanan makalelerinin odaklandığı bir diğer konu da I. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte gündemimize giren sorulara cevap arayışlarıdır. Bu makalelerde en çok milliyet aleyhtarlığında bulunanlardan şikâyet eder ve -Masonik faaliyetlere çok karşı olduğu hâlde- “Yahudiler ve Cihan Harbi” yazısında Yahudiler üzerinden millî bilincin ne büyük bir güç olduğunu ifade etmeye, somutlaştırmaya çalışır. Israrla dikkat çekmek istediği diğer bir mesele de “Harici Meşrutiyet” ve “Milletler Cemiyetine Girebilmek İçin Neler Yapmalıyız?” başlıklı makalelerinde üzerinde durduğu “Milletler Meclisi”nde mutlak surette yer almamıza dairdir. Makale hacmine ulaşamayan ve daha mizahi üslupla kaleme aldığı 4 fıkrasında da savaş sonu güncel meselelerimizle değinir.

“Az laf, çok eser” üretmek için var gücüyle çalışan Ömer Seyfettin, 1919 yılı içinde 53 hikâye⁷⁷, 50 makale, 44 fıkra, 2 şiir ve 2 mensur şiir olmak üzere toplam 151 metin kaleme alır ve bunların 146’sı yazarın sağlığında matbuatta yer bulur. Kendisini hem fiziki hem de zihnî anlamda meşgul eden sorunlu evliliğini bitirmesi ve öğretmenlik mesaisi dışında kalan zamanının tamamını yazmaya ayırması, onun açısından 1919’un basın hayatındaki en verimli yılı olmasını sağlar. Hikâyelerine bakıldığında önceki yıllarda üzerine kalem oynattığı temalara ek olarak daha çok toplumsal meselelere yöneldiği görülür. Değerlendirmek gerekirse “Kaşığı” ve “İlk Cinayet” çocukluk anılarını merkeze koyduğu; “Forsa” ve “Uzun Ömür” ise kişiler kadrosu ve zaman açısından tarihî içerikli hikâyeleridir. (Tarihî derinlik içinde “Uzun Ömür” adlı hikâyesinde eleştirdiği devlet işlerinde liyakati esas almama meselesini yaşanan zamana “Mehmaemken” hikâyesiyle taşır.) “Acıklı Bir Hikâye”, “Horoz”, “Dünyanın Nizamı” ve “Uçurumun Kenarında” adlı hikâyeler, yaratılışın nizamı ve günlük hayatın pratik esaslarına dair ders verir içeriktedir. Özellikle “Dünyanın Nizamı”, “Horoz” hikâyesinin devamı niteliğindedir ve bir genç kızın bakış açısı ve anlatıcılığıyla, toplumsal cinsiyetin sorgulandığı

⁷⁷ Söz konusu 53 hikâyeden 5’i -ki bunlar *Heykel*, *Asilzadeler*, *Bilgi Bucağında*, *Efruz Bey’in Açık Hava Mektebi* ve *İnat* [Beyaz Serçe]- 1919 yılı içinde kaleme alınsalar dahi Ömer Seyfettin’in vefatından sonra yayımlanabilir. Adı anılan hikâyelerden *Heykel* dışındakiler Efruz Bey merkez kişisi etrafında yazılmış bir romanın parçaları olarak kabul edilmelidir. Yazar bu eserini roman bütünlüğünde tamamlayamayıp yayımlayamadan vefat eder.

önemli metinlerdendir. Ömer Seyfettin'in hikâyeciliğinin ilk yıllarından itibaren sıklıkla kalem oynattığı temalardan bir diğeri kadın ve kadına karşı hissedilen duygular, özellikle de aşktır. Hikâyelerinde aşkı tarifi yapılması gereken bir duygu hatta çözüme kavuşturulmasına ihtiyaç duyulan bir mesele gibi ele alan yazar, çoğunlukla son sözü aşkın geçiciliğine ve evliliğin aşkın mezarı oluşuna getirir. “Nişanlılar”, “Birdenbire” ve “Çirkinliğin Esrarı” adlı hikâyelerde bu konuya yer verilir. Bu metinlerden “Nişanlılar” adlı hikâyede Ömer Seyfettin, tahkiyeli edebî metinlerde o yıllarda çok da rastlanmayan özgün bir anlatım tekniği kullanır. Hikâyenin kişiler kadrosunu kurgularken aslında kendi müstearı olan “Camsap”ı ete kemiğe büründürüp hikâyeye dâhil eder. (Bu teknik, Türk edebiyatında özellikle 1950’li yıllardan sonra modernist metinlerde kendini gösterecektir.) Ömer Seyfettin, matbuat âlemine adım attıktan sonra hikâye türünde en fazla eser verdiği 1919 yılı içinde en çok yaşanan zamanın toplumsal meselelerine odaklanır ve bütün konularını günlük hayatın akışından seçer. “Eleştirel gerçekçi” olarak nitelendirilebilecek bir bakış açısı tercih etmesinin sebebi ise I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan, birçok açıdan değer yitimine uğrayan -tabiri caizse inkıraz devri yaşayan- bir toplumun meselelerini, hayatı algılayışını bir aydın hassasiyetiyle yorumlamaktır. Bu hassasiyetle yazdığı hikâyelerini, üslubunda öne çıkardığı “ironi” açısından ikiye ayırmak mümkündür. “Devletin Menfaati Uğruna”, “Rüşvet”, “Korkunç Bir Ceza”da devlet yönetiminin bozulması, liyakatin ve adaletin göz ardı edilmesi; “Yüz Akı”, “Perili Köşk”, “Yüksek Ökçeler”de güvenilecek kimsenin kalmayıp, insanların utanmazlıkları; “Antiseptik”, “Nezle”, “Mürebbiye”, “Havyar”da ise evlilik kurumunun değersizleştirilmesi ironik bir üslupla, gülmece yönü ağır basacak şekilde kaleme alınmıştır. Aslında bir roman olmasını amaçladığı Efruz Bey tipi etrafında yazdığı “Tam Bir Görüş”, “Heykel”, “Asilzadeler”, “Bilgi Bucağında”, “Efruz Bey’in Açık Hava Mektebi” ve “İnat [Beyaz Serçe]” adlı hikâyelerinde de sosyal hayat, o dönemden seçilen kişiler kadrosuyla ironik bir üslupla tenkit edilir. İronik üslubunun seviyesini azaltıp yine yaşanan zamanın toplumsal sorunlarına odaklandığı “Acaba Ne İdi?”, “Memlekete Mektup”, “Zeytin Ekmek”, “Herkesin İçtiği Su”da İstanbul’un perişan hâlini, iflas eden ülke ekonomisini; “Post Kavgası Kaldırılacak”, “Felsefe”de siyaset ve matbuat hayatının kirliliğini; “Niçin Zengin Olamamış?”, “Yuf Borusu Seni Bekliyor”da harp vurguncularını, karaborsacıları; “Gizli Mabet”te ise Batılılaşmayı yanlış anlayıp köklerimizle çatışmamızı yine eleştirel gerçekçi bakış açısıyla hikâyeleştirmiştir. Ömer Seyfettin’i Türk hikâyeciliğinde müstesna bir yere koyan en önemli yönelimlerinden, tema seçimlerinden biri, taassuba karşı takındığı kararlı tutum ve eleştirilerini ustalıkla hikâye türüne evirebilmesidir. Kaynağını dini ve gelenekleri yanlış yorumlamaktan alan taassup fikrini toplumun farklı kesimlerinden hikâye kişilerinden

ve onların etrafında gelişen olaylardan kurgulayarak yazan Ömer Seyfettin; “Hayırlı Bir Fal”da batıl bir inançtan medet ummayı; “Tos”ta sırf gelenekler yüzünden evlilikte kadının mağdur edilmesini; “Deve”, “Türbe”, “Keramet”te dini taassup aracı hâline getirmenin zararlarını; “Beynamaz”da yine dinî taassubun çalışma fikrini zedelemesini; “Pireler”de ise körü körüne inanmanın bilimsel düşüncenin ilerlemesini nasıl durdurduğunu hikâyelerin ana fikri olarak okura sunar. Bu bağlamada “Pireler” hikâyesinde geçen “Hakikaten hayatın müspet esrarı bir Asyalının iman dolu menfi kafasına sığacak maslahat değildi. (Polat, 2011: 1074)” cümlesi anlatılanları ifade etmek açısından dikkate değerdir.

Ömer Seyfettin, 1919 yılı içinde çeşitli süreli yayınlarda, edebiyattan siyasete ve daha birçok konuya değinen 50 makale yayımlamıştır. Edebiyatı konu edindiği makalelerinde en çok ele aldığı konu, yaşayan edebiyatın sorgulandığı yazılar olmuştur. Bunlar, “Edebî Cereyanlar”, “Yalpa Vuranlar I-II”, “Soldan Geri”, “Bugünkü Şairlerimiz I-II-II” ve “Vaziyet-i Edebiye” adlı yazılardır. Bu makalelerin genelinde hâlihazırdaki Türk edebiyatının “Edebiyat-ı Âtika”, “Edebiyat-ı Cedide” ve “Millî Edebiyat” kabulleriyle devam ettirildiğini anlattıktan sonra Yahya Kemal, Ali Emiri, Süleyman Nazif gibi isimlerin birer mürteci gibi eski edebiyatı canlandırmaya çalıştıklarından, Halit Fahri’nin ise millî vezni kabul ettikten sonra “yalpa vurup” tekrar aruza döndüğünden şikâyet eder. Bütün bu olumsuzluklara karşın Yeni Lisan’ın hamlelerinin karşılığını bulduğunu Refik Halit’in nesirde, Orhan Seyfi’nin ise şiirde bu dil kabulüyle büyük eserler kaleme aldıklarını memnuniyetle ve defaten yazılarında belirtir. Ömer Seyfettin, yaşayan edebiyata dair tespit ve tenkitlerde bulunurken sağduyulu davranmayı da elden bırakmaz, meselelere köktenci bir taassupla bakmaz. Her ne kadar hem sözü edilen yazılarında hem de aruz veznine karşı çıktığı “Acem Aruzu”, “Vezinlerde El-Kimya” gibi makalelerinde tavrını kararlılıkla belirtse de “Tarzların Teakubu” başlıklı makalesinde bu sağduyuyu nezaketle ifade eder, muarızlarının kendini radikallikle suçlamalarına şöyle yanıt verir:

Millî edebiyat canlanırken şüphesiz mazinin umdeleri ölemezdi. Artakalış hâlinde yaşamak hakları idi. Yusuf Ziya’nın Orhan Seyfi’nin yanında mutlaka bir Halit Fahri Bey bulunacaktı. Halit Fahri Bey’i Acem aruzundan vazgeçirmeye kalkmak hakikaten bir münasebetsizlikti. Ben kendisine daima büyük bir maharetle kullandığı bu tarzı sadıkane takip etmesini söyledim, rica ettim. Gazel tarzı, Edebiyat-ı Cedide lisanı, Acem aruzu, millî edebiyat endişesi ile millî vezinlerin yanında mutlaka temâdi etmeliydi. Tarzlarda, sistemlerde “birbiri-

ne mütedahil ezeli bir teâkup” hayatın mahreki olabilirdi. Bu teâkubu istememek hayatı istememek demektir. Evet, bugün birdenbire gazel tarzını, Acem aruzunu edebiyattan büsbütün kaldırmak istemek haricî hakikatin revişine muhalif son derece masumane bir arzudur. Muarızlarımın beni böyle bir arzuda zannetmelerine çok müteessifim. (Polat, 2018: 673)

“Şiir, Başka” başlıklı makalesi de yukarıdaki görüşünü dile getirdiği bir diğer yazısıdır. Aruz ölçüsü ve skolastik edebî dil taraftarlarının kendisine millî lisan ile nesir yazılabileceğini ancak şiirde bu lisanın hükümsüz olduğunu söylediklerini, bu yönde sert münakaşalara girdiklerini ifade ettikten sonra, Tevfik Fikret’le tanışma ânını anlatarak o saldırılara yine sükûnetle karşılık verir ve o güne dair bir hatırasını anlatır. Henüz çocuk sayılacak bir yaştadır ve Fikret’e mealen “Konuşulan lisanla şiir yazmak gerekir.” der, Fikret ise gayet mutedil bir şekilde onu dinler ve kendince sorulara yanıtlar verir. Muhataplarından da Fikret’in gösterdiği olgunluğu beklediğini ifade eder. Ancak yeri geldiğinde çetin matbuat polemiklerine girmekten de geri durmaz: “Millet Kendini Nasıl Gözetir”de Celal Nuri ile, “Geç Olsun da”de *Akşam* gazetesiyile, “Pusuda”da *Sebilürreşat*’la, “Beklenmesi Lazım Gelen Bir Cevap” ve “Verilmeyen Cevabı Beklerken”de Rauf Ahmet’le giriştiği münakaşaları görmek mümkündür. Ayrıca “Mekteplerde Edebiyat”ta okullardaki edebiyat dersi programlarının güncellenmesinden, “Edebiyatın Mucizesi”nde edebiyatın büyük adamların hayatındaki öneminden, “Edebiyatı Arz ve Talep” ve “Halkımız Niçin Okumuyor?” başlıklı makalelerinde ise genç yazarlara ve yayıncılara neler yapmaları gerektiğinden etraflıca söz eder. Adı geçen son makaledeki bazı cümleleri dönemin matbuat hayatını anlamak açısından dikkate değerdir:

Ne vakit muharirlerimiz “amme”lerinin lisanlarını, temayüllerini, ruhlarını öğrenir, tâbiler yüzde elli kârla mühimce bir sermaye ortaya korlarsa, matbuat sahasına okunabilir bir kitap çıkar, halkımızdaki kırk sene evvelki mütalâa merakı tekrar uyanır. Yoksa, bu gidişle... korkulur, ne kari kalacak, ne de muharir... Yirminci asrın ta göbeğinde Kurun-ı Vusta’nın karanlık ümmiliğine döneceğiz! (Polat, 2018: 808)

Matbuat dünyasındaki sorunları yakından takip eden Ömer Seyfettin, bu dünyaya nefes aldirmek amacıyla da makaleler yazar. Özellikle beğendiği yazarları ve onların eserlerini hem topluma tanıtmak hem de genç yazarları yüreklendirmek için “Sakin İnanma, Aldanma, Kanma”, “İnkılaplarda Kadın”

başlığını verdiği makalelerinde olduğu gibi, yayın-yazar tanıtımına odaklanan yazılar kaleme alır. Makalelerinde dil meselesine de epey yer ayıran Ömer Seyfettin, “Lisan Bağı”, “Millî Kuvvetimiz” ve “Türkiye Haricindeki Türk Edebiyatı” başlıklı makalelerinde Türkçenin -o gün için seksen milyonluk nüfusa sahip- Türk dünyasının dili olduğuna dikkat çeker. Ayrıca “İskolastik Lisanımızın İflası” başlıklı dizi yazılarında dinî dönem referanslarıyla yüklü, bugünün gerçeğini ve algısını anlatmakta yetersiz, Arapça ve Farsça kelime kadrosuyla anlaşılmasa bir hâle gelen dilin yaşayan Türkçe olmadığını ifade eder. Toplumsal hayatımızdaki birçok sorunun yeterli düzeyde ve sayıda aydın yetiştiremeyişimizle ilgili olduğunu ise “Manevi Spor”, “Mefhum Buhranı” başlıklı makalelerinde açıklar. “Ahlak Bozgunu”, “En Mesut Memleket”, “Sulha Dair”, “Bizde Fırkalar”, “Ölüm Karşısında”, “Şundan Bundan” başlıklı yazılarında gündeme dair -siyasi içeriğe de sahip- makaleler de yayımlar. Bu yazılarda Mütareke Döneminin sancılarını derinden hisseden bir aydının sesleri duyulur. “Fırkabaz”, “Hıyanetin Hududu” ve “Münevverler-Fırkacılık” başlıklı yazılar her dönem güncelliğini koruyacak türden, “siyasi taassub”un zararlarının çok iyi anlatıldığı metinlerdir. “Münevverler-Fırkacılık”tan alınan şu pasaj siyasi taassuba karşı alınması gereken tedbiri açıklaması açısından kayda değerdir:

[...] insanların cemiyeti âdeta yırtıcı bir kaplan sürüsüdür. Hem öyle kaplanlar ki pençelerini, dişlerini hemcinslerine, kardeşlerine çevirmiş... Fırkalar, sınıflar, meslekler birbirlerinin aman vermez düşmanı! Hâlbuki hayatta ideal sistem “muhabbet” olmalıdır. İnsanların fena temayülleri bu muhabbet sistemini “buğz” sistemine çevirmiştir. Buğzun sebebi ise münhasıran “taassup”tur. Yani “müsamahakârlık”ın zıddı! İşte bugün siyasî fırkalar arasındaki zihniyet mebadisini, membaini bu “taassup” denilen marazî heyecandan alıyoruz. (Polat, 2018: 813)

Bunlara ek olarak “Türkçülük Fikri” başlıklı makalesinde kendisi ve yol arkadaşları için Türkçülüğün ne ifade ettiğini, giriştikleri “Yeni Lisan” mücadelesinin tarihçesini de ele alarak anlatır. “Türk Millîyetperverleri”nde ise Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Mehmet Emin, Süleyman Suphi, Halide Edip gibi gerçek Türkçüleri; onların idealizmelerini; İttihat ve Terakki’nin en güçlü olduğu dönemlerde bile bu isimlerin nasıl temiz kaldıklarını, külah kapmak peşinde olanlarla mukayeseli şekilde izah eder.

Ömer Seyfettin’in 1919’da yayımladığı 44 fıkrasında -aynı yıl içinde yayımlanan- makalelerindeki benzer meselelere odaklandığı görülür. Bu

fıkralar, türün özelliği gereği makalelere kıyasla hacimce daha kısa, eleştiri dozu daha yüksek ve daha ironik bir üslupla kaleme alınmıştır, dolayısıyla tenkit -hatta polemik- yönü ağır basan metinlerdir, denebilir. Söz konusu özellikten olsa gerek yazar bu fıkraların hiçbirinin sonuna açık imzasını koymamış daha çok “Şit” ve “Camsap” müstearlarını kullanmıştır. Ayrıca bu fıkraların birçoğu “Şimeler” üst başlığıyla verilmiştir. Şime; huy, tabiat, haslet anlamına gelen Arapça bir isimdir. Bu başlığa uygun olarak Ömer Seyfettin, fıkraların merkezine hep insanı ve insanın eleştirilecek yanlarını koymuştur. Mütareke Devri insanının sarmalında bulunduğu meseleleri yansıtmaları açısından bu yazılar bazı kategorilere ayrılabilir: Yazarın siyasi meselelere odaklandığı fıkralar olarak “İnkılap”, “Gübre”, “Yeni Mesut Bir Devir Açılıyor”, “Koca Kabine”, “Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür” vb. anılabilir. Ağırlaşan günlük hayat şartlarının eleştirildiği “Kocakarı İlaçları”, “Açlığın Faydaları”, “Bir Ziyafet”, “Zenginlik Belası” gibi fıkralar ise başlıkları itibarıyla bile taşıdıkları eleştiri miktarının yoğunluğunu yansıtan metinlerdir. “Birbiri Üstüne”, “Şemsiye”, “Zaman Geçtikçe”de ahlaki yozlaşma; “İyi Saatte Olsunlar”, “İyi Fotoğrafçı”-da taassup fikri eleştirilirken “Mantık”, “En Zekisi” ve “Kat’iyet” gibi metinlerde bazı psikolojik sorgulamalar yapılır. Bu meselelerin yanında “Kafiye”, “Bir Sebep”, “Edebî Nevi”, “Ondan Evvel Doğsaydım”, “Neler Yapıyormuş?”, “Alıp Yürüme” ve “Gariptir Hâl-i Âlem” başlıklı fıkralarda ise Ömer Seyfettin’in aktüel edebiyata dair bazı eleştirilerde bulunduğu görülmektedir.

1919’da edebî metin türü olarak en çok hikâyeye ilgilenen Ömer Seyfettin ayrıca 2 şiir ve 2 mensur şiir de yayımlamıştır. “Nokta” isimli şiiri aynı başlık altında kaleme alınmış bir fıkranın içinde verilmiştir. Bu şiir, bir gece vakti Büyükağa’da sevgilisiyle yürüyüş yapan söyleyicinin, sevgilisiyle yaptığı duygusal konuşmayı ihtiva eder. “Köroğlu Kimdi?” manzumesi ise tür olarak destan türüne dâhil edilebilecek bir metindir ve Ömer Seyfettin’in yazdığı en uzun hacimli manzume özelliğine sahiptir. Manzumenin başına bir paragraflık açıklama yazısı koyan şair, “Asırların nihayetsiz karanlıkları içinde ne kadar şanlı hakikatler vardır ki zamanla solar, bozulur, fena bir şekle girer. İşte ‘Köroğlu’ denilen şahsiyet de böyle hakikati silinmiş, nihayet âdi, rezil bir eşkıya derecesine indirilmiş kahramanlarımızdan biridir (Polat, 2014: 189).” cümleleriyle neden böyle bir destan yazma gereği hissettiğini anlatmıştır. Köroğlu’nun Türk Dünyası’nın ortak kahramanlarından biri olduğuna dikkat çektiği açıklama yazısının sonunda, onun ciltlere sığmayacak kahramanlıklarını şiirin ilahi sayfalarına sığdıracak genç milliyetperver şairlere görev düştüğünü ayrıca belirtmiştir. Yazdığı son mensur şiirleri olan “Harabeler” ve “Ölüm Sahili” ise yaşanan inkıraz dönemini çeşitli sembollerle anlatması açısından edebî niteliği yüksek metinlerdir.

Ömrünün son yılı 1920'nin ancak ilk 65 gününü gören Ömer Seyfettin bu son günlerinde 8 hikâyesi ve 4 makalesinin yayımlandığını görür. “Miras”, “Balkon” ve “Kurumuş Ağaçlar” adlı hikâyelerinde pişmanlık çeken merkez kişiler kurgular. Bu kişiler üzerinden yalan söylemek, kötü düşünmek ve iftira atmak gibi zararlı huyları gündeme getirir ve değer aktarımında bulunur. Ders verici bu hikâyelerin yanı sıra “Şefkate İman”, “Karmanyolacılar” ve “Lokanta Esrarı” başlıkları altında kaleme aldığı hikâyelerinde, yaşanan zamana odaklanıp toplum hayatındaki çürümüşlükleri anlatır. Bir önceki yıl çok ilgilendiği, birçok hikâyesinde ele aldığı taassup fikrine dair izlere ise “Kurbağa Duası” adlı hikâyesinde rastlanmaktadır. Söz konusu edilen hikâyelerden daha kısa bir hacme sahip olan “Muayene”de tekellümü yani diyaloga dayalı bir anlatım tekniğiyle yazılmış olması açısından dikkate değer bir diğer metnidir. 4 makalesinden “*Birinci Kitap* Münasebetiyle” ve “Şairlerin Kitabı Münasebetiyle”de aktüel edebiyat dünyasına dair bazı gelişmeleri kaleme alır. Yeni Lisan kabullerine uygun bir Türkçe kullanımıyla şiirler kaleme alan Celal Sahir, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Halit Fahri, Vâlâ Nurettin Beyleri takdir ettikten sonra çıkardıkları *Birinci Kitap* adlı eserden duyduğu memnuniyeti ifade eder. 1920 yılının ilk günü yayımlanan “Geçen Senenin İlk Günü” başlıklı makalesinde ise işgal kuvvetlerine ait savaş gemilerinin yeni yılı kutlamak için sirenlerini bağırmasından söze başlayıp işgal edilen ülkesinin hâinden duyduğu üzüntüsünü dile getirmiştir. Her geçen gün ağırlaşan Mütareke şartları karşısında hiçbir zaman ümitsizliğe düşülmemesi gerektiğini sık sık yazılarında belirten Ömer Seyfettin, “Azerbaycan’ın İstiklali Münasebetiyle” başlığını verdiği ve hayattayken yayımlanan son makalesi olma özelliğine sahip yazısında aynı düşüncenin altını çizer, Türk Dünyası’nın büyüklüğünü ifade etmeye çalışır. Ömer Seyfettin’e ait 12 hikâye, 1 şiir, 1 makale, 7 fıkra ve 1 çeviri de vefat tarihi olan 6 Mart 1920’den sonra geniş bir zaman aralığı içinde Türk matbuatının çeşitli yayın organlarında yayımlanır.

İlk metnini 20 Aralık 1900 tarihinde yayımlayarak matbuat âlemine adım atan Ömer Seyfettin, bu tarihten 6 Mart 1920’ye kadar yani tam 19 yıl 2 ay 13 gün yazmaya devam etmiştir. Birbirinden farklı edebî ve fikrî türlerde telif ve tercüme eserler kaleme alan Ömer Seyfettin’in bugün itibarıyla külliyatı neredeyse eksiksiz bir hâlde tamamlanmış ve yayımlanmıştır. Bu çalışmada odaklanıldığı üzere Ömer Seyfettin yazı çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir ediptir, dolayısıyla sadece dil ve edebiyat alanı uzmanlarınca değil tarih, felsefe, sosyoloji, pedagoji, mütercimlik vb. alan uzmanlarınca da üzerine araştırmalar yapılması gereken önemli ve çok yönlü bir şahsiyettir. Söz konusu çalışmalar yapıldıkça Ömer Seyfettin’in dünya yazarları arasında yer alabilmesinin önü açılacaktır.

EK: Ömer Seyfettin'in Yıllara Göre Yayımlanan Yazı Sayısı Grafiği⁷⁸

Kaynakça

- ALANGU, T. (2017), *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, YKY, İstanbul.
- POLAT, N. H. (2011), *Ömer Seyfettin Bütün Hikâyeleri* (1 b.), YKY, İstanbul.
- POLAT, N. H. (2014), *Şair Ömer Seyfettin*, TDK, Ankara.
- POLAT, N. H. (2018), *Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri* (2 b.), TDK, Ankara.
- POLAT, N. H. (2020a), "Bir Asrın Ardından Ömer Seyfettin'e Bakmak, 16", Röportaj Yapan: T. Haykır, *Söğüt Dergisi*, Mart-Nisan.
- POLAT, N. H. (2020b), "Kısacık Ömürlü Büyük Adam", *Türk Dili*, Mart, Cilt: CXVI, Sayı: 819, 4-12.
- POLAT, N. H. (2020d), "Ömer Seyfettin Külliyyatına Bir İlave Daha", *Türk Dili*, Eylül, Sayı: 825, s. 10-19.
- POLAT, N. H. (2020c), "Ömer Seyfettin Külliyyatına Yeni Bir İlave", *Türk Dili*, Ağustos, Sayı: 824, s. 32-35.
- TUNA, S. (2020), "Ömer Seyfettin'in Kayıp Bir Hikâyesi: Cambazın Aşkı", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Aralık, Sayı: 48, s. 189-204.

⁷⁸ Grafikte sadece anılan yıllar içerisinde matbuatta görünen kalem mahsullerine yer verilmiştir; anı, mektup türünden eserler yayımlanmak amacıyla yazılmadıkları için, 6 Mart 1920 tarihinden sonrakiler de vefatından sonra yayımlandıkları için grafiğe dâhil edilmemiştir.

EDEBİYAT MAHFİLLERİ ve ÖMER SEYFETTİN

Turgay ANAR*

Öz

Türkçe sözlükler genel olarak, mahfil kelimesini “Konuşup görüşmek için bir araya gelinen yer, toplantı yeri; toplanmış heyet, meclis; oturulacak yer, görüşülecek yer” şeklinde açıklar; fakat bu tanımlar, bütünüyle mahfilin tarih içinde oluşan anlamını aydınlatamaz. Mahfil kelimesi, öncelikle “edebiyatçıların buluştuğu” yerlerle ilişkilendirildiğinde edebiyat mahfili kavramının dünyası belirginleşir. Kavrama bir çerçeve çizmek, teknik olarak onun içine aldığı şeyleri ve dışladıklarını da göstermekle mümkün hale gelir. Bir mahfilin oluşabilmesi için mutlaka birden fazla sanatçı ve/veya edebiyatçıya ihtiyaç vardır. Edebiyat mahfilleri, aslında bir iletişim faaliyetinin başlangıcını gösterir. Mahfil toplantıları, genelde bir üstat/ önemli kişi/hami önderliğinde veya öncülüğünde ve aynı zamanda belirli bir zaman içinde yapılır. Bir toplantının düzenli yapılması, o toplantının öz niteliğini ve gücünü belirleyen yönlerden biridir. Edebiyat mahfillerindeki birliktelikleri değerli yapan diğer yön, burada yürütülen “edebî eleştiri” ile doğrudan bağlantılıdır. Edebiyat mahfillerindeki eleştiri, mahiyeti açısından akademik niteliği önde olan bir eleştiri faaliyeti değildir. Bu eleştiride, “hasbihal/sohbet şeklinde edebî eleştiri” ve “sistemli” olmayan bir yol tercih edilir. Buradaki faaliyet, bir edebî metnin içeriği, mesajı, şekline uzanabildiği kadar anlamı ve göndermelerini de kapsayabilir. Bu eleştiri faaliyeti, mahfillerin bir “kültürlenme”, “bilgi edinme”, “farkındalık oluşturma” mekânları olarak anlamlandırılmasının yolunu açabilir. Yazımızda, öncelikle “mahfil, “edebiyat mahfili” kavramları aydınlatılacak, daha sonra kavramların sohbet kültürü ile benzer ve farklı yönleri üzerinde durulacak ve Ömer Seyfettin’in devrin hangi edebiyat mahfillerine devam ettiğine dair bilgiler verilecektir. Yazımızın en sonunda ise bir edebiyat mahfili kimliğine sahip olan Ömer Seyfettin’e ait olan evdeki toplantıların mahiyeti ortaya konulacaktır.

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta:turgay.anar@medeniyet.edu.tr

1. Mahfil ve Edebiyat Mahfili Kavramları Etrafında Kısa Bir Cevelan

Arapçadan türeyen mahfil kelimesini Türkçe sözlükler “Konuşup görüşmek için bir araya gelinen yer, toplantı yeri; toplanmış heyet, meclis; oturulacak yer, görüşülecek yer” şeklinde açıklar (Anar, 2019: 43-72).⁷⁹ Edebiyat mahfilleri de birden fazla edebiyatçının bir mekânda buluşup sanat-edebiyat ile ilgili çok çeşitli konularda konuşma ve sohbetler yapması; edebiyat ve sanatla ilişkilendirilebilecek konu, kavram, eser, şekil, tür vb. üzerinde, bu türden “toplantı yerlerinde” bir araya gelerek görüş ve fikir alışverişinde bulunmasıyla ortaya çıkar.

Edebiyat mahfillerinde, bir “üstad” mahfilin düzenini sağlar, belli bir mekânda ve önceden belirlenmiş bir zamanda yapılan bu toplantılarda, edebiyat, kültür, sanat konularındaki görüş ve fikir alışverişi ile popülerliğe, ölümsüzlüğe, edebiyat kanonunda üst sıralara yükselmenin adımları atılır. Bu sayede de mahfiller, özgün yazar ve şair kimliğinin kazanılabileceği bir nevi “kimlik inşası” mekânlarıdır.

Mahfiller, “edebiyat kanonunu” bir şekilde de olsa belirler, kanona itirazları dillendirir. Diğer edebiyatçı birliktelikleri hem organize olmaları bakımından hem de edebiyat kanonuna etkileri bakımından mahfillerden görece olarak farklıdır.

Hafıza, “hatırlanması imkânsız olan şeylerin heybetli ve baş döndürücü stoğudur.” Edebiyat mahfilleri de edebiyatçıların diğer edebiyatçılar ve edebiyat meraklılarıyla iletişime geçtiği, bazen çeşitli konu, eser, tür vb. üzerinde mutabakata vardığı bazen de tartışılan konulara önemli şerhler koydukları bir “edebî hafızanın merkezi”dir.

Mahfillerdeki hemen her türlü konuşma, sohbet, eleştiri, tenkit, sanat ve edebiyat için hayati öneme sahiptir. Bu tür faaliyetlerle çok sık karşılaşmamızın mümkün olduğu edebiyat mahfilleri, edebiyatın “capcanlı” olduğu, sanat ve edebiyat merkezli tartışma, tenkit veya tekliflerin yapılabildiği, bu tür etkinlikler sayesinde toplantı yeri ve odağının sürekli canlı kalabildiği bir yer ve aynı zamanda yaşayan edebiyatın, kültürün, sanatın “atardamarı”dır. Mahfiller, edebiyatın hem oluşmasına hizmet etmiş hem de edebiyatın hangi yönde olması gerektiğine dair teklifler sunmuştur. Tanzimat sonrası Türk edebiyatında, edebî gücün zayıflamasını ve edebiyatçıların yok olmalarını konak, köşk ve kamunun rahatlıkla cevelan ettiği mekânlarda toplanan mahfiller engellemiştir diyebiliriz.

⁷⁹ Mahfil ve edebiyat mahfili ile ilgili bilgi ve görüşler ile Ömer Seyfettin’in devam ettiği edebiyat mahfilleri daha önce neşredilen *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri* (Ketebe Yayınları, İstanbul, 2019.) kitabımdan özetlenmiştir.

Geleneksel sohbet kültürü tabii ki mahfillerden ayrı düşünülemez. Sohbet kültürü, insanların bir araya gelmelerini, sohbetin belli bir düzen içinde yürütülmesini, hülâsa maddi ve manevi faydanın en fazlasını vermek için ortaya çıkmıştır. Ayrıca sohbetin, bir kültür içinde var olması, o kültürün sahibi olan toplumun nasıl ortaya çıktığının, dünyaya hangi çerçeveden baktıklarının, hayatlarını nasıl bir düzen içinde yaşamak istediklerinin vb. bilgisini bize verir. Edebiyat ve doğal olarak edebiyattan asla tam manasıyla ayırmamızın mümkün olmadığı kültür, sanat ve felsefe bahisleri de bu tür mahfillerde bazen iç içe bazen de bir yumak oluşturacak şekilde dile getirilir, bu konularda da sohbetler edilir. Sohbetin kendi düzeni de mahfilin niteliğini ortaya koyar.

Osmanlı toplum yapısında saray, hayatın merkezinde yer alır. Bu merkezi rol sayesinde de sarayda o toplumun “en iyileri” istihdam edilir, onlara sarayda çeşitli görevler verilir. Ayrıca şehzadeler sancak merkezlerinde, devlet kademesindeki önemli kişiler de evlerinde mahfiller kurmuş, kendilerine has bir sohbet düzeni oluşturdukları için de çeşitli meslek ve statüden müdavimler bu tür mekânlarda bir araya gelerek kendilerini geliştirmiş ve çevrelerini aydınlatmışlardır.

Edebiyat mahfilleri, belli bir mekânda ve daha çok yüz yüze ilişkilerin geçerli olduğu ortamlarda ortaya çıkar. Eğer insan bir yerle mekânsal bağlılık içine girmişse, mekânın peteklerinin binlerce gözünde “zamanı” sıkıştırılmış olarak bulur. Mekân, aynı zamanda da insanın hafızasını daha kolay hareketlendirir. Bu sebepten mekânlarda kurulan edebiyat mahfilleri, bir milletin “hafızasının” deposudur.

2. Ömer Seyfettin’in Devam Ettiği Edebiyat Mahfilleri

2. 1. İkbâl Kırâathanesi

Nuruosmaniye Caddesi’nin Vezir Hanı Caddesi ile kesiştiği sol köşede yer alan İkbâl Kahvesi, Nuruosmaniye Camii’nin avlu kapısının karşısına denk gelir (Koz, t.y.: 144). Açılış tarihi net olarak tespit edilemeyen İkbâl, Birinci Dünya Savaşı’nın öncesinden kapandığı 1965 yılına kadar pek çok sanatçı, yazar ve gazetecinin buluşma, sohbet etme ve eğlenme mekânı olmuştur.

İkbâl, eskiden basın yayın kurumlarının bulunduğu Babıâli’ye ve resmi dairelere yakın olduğu için bu tür yerlerde çalışanların sıklıkla uğrayabileceği merkezi bir konumdaydı. Kahvenin açık olduğu I. Dünya Savaşı’ndan önceki yıllarda, devrin diğer kahvelerinde de olduğu gibi, özellikle Ramazanlarda burada da Karagöz oyunları oynanır ve musiki fasılları düzenlenirmiş (Birsal, 1983: 329).

I. Dünya Savaşı’nın ilk yıllarında Halil Nihat Boztepe, Fuat Köprülü, İbrahim Alaettin Gövsa, Yusuf Ziya Ortaç, Hamamizade İhsan, Enis Behiç Koryü-

rek, Orhan Seyfi Orhon, Hakkı Süha Gezgin, Agâh Sırrı Levend'in her akşam uğradığı kahveye Celâl Sahir, Ömer Seyfettin, Falih Rıfkı Atay, Tahir Nadi (Ozanözgü) ise arada sıra gelirmiş (Birsell, 1983: 329). Ömer Seyfettin'in bu mahfile devam ettiğini belirten kaynakların hiçbirinde, onun burada nasıl bir edebî-kültürel-sanatsal iletişime dâhil olduğuna dair bilgi maalesef yer almaz.

2. 2. Ahmed Ağaoğlu'nun Evi

Ahmed Ağaoğlu'nun 1911 yılında Taşkasap'taki Molla Gürani'de yaptırdığı ev, devrin önemli yazar, şair, siyasetçi ve sanatçıların toplandığı bir mahfildir. Samet Ağaoğlu, babasıyla ilgili bilgiler de bulunan çocukluk ve gençlik anılarını ihtiva eden *Hayat Bir Macera* isimli eserinde, burada toplananlarla ilgili bilgiler verir. Ev sahibinin çalışma odası olan kütüphane, aynı zamanda mahfilin toplanma yeridir (Ağaoğlu, 2003: 31). Bazı akşamüstleri ve gecelerde toplanan mahfile, Samet Ağaoğlu'nun verdiği bilgiye göre Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ziya Gökalp, Nezihe Muhittin, Ömer Naci, Yusuf Akçura, Şeyhülislam Hayri Efendi, Mehmet Emin Yurdakul, Celâl Sahir, Ömer Seyfettin, Esat Paşa, Hüseyinzade Ali, Halim Sabit, Abdullah Cevdet ve isimlerini saymayarak "daha bazıları" dediği kişiler katılmıştır (Ağaoğlu, 2003: 31) Ömer Seyfettin'in buradaki faaliyetleriyle ilgili bilgi yoktur.

2. 3. Celâl Sahir'in Evi

Celâl Sahir'in Sultanahmet'te, Toprak Sokak'taki evi (Ortaç, 1963: 73), şair ve yazarların toplandıkları bir edebiyat mahfili kabul edilebilir. *Servet-i Fünûn* dergisi edebiyat hareketinin son yıllarına yetişen, daha sonra *Fecr-i Âti* topluluğunun başkanlığını da yapan Celâl Sahir, 1909 yılından itibaren Türk dilinin sadeleşmesini amaçlayan "yeni lisan" hareketine katılmış; *Türk Ocakları*, *Türk Derneği* ve *Piye Loti* gibi Türkçü derneklere üye olmuş, bu derneklere çalışmıştır. Celâl Sahir, Sultanahmet'teki evini daha sonra Türk Derneği'ne lokal olarak tahsis etmiştir (Okay, t.y.: 245).

Çevresindeki şairlerle şiir sohbetleri yapmayı, şiir üzerine konuşmayı seven Celâl Sahir, bu amaçla Sultanahmet'teki evini şairlere açmıştır. Halit Fahri Ozansoy'un verdiği bilgiye göre onun Sultanahmet'teki evinde, 1919 yıllarında edebiyat toplantıları düzenlenmiştir. Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde* adlı eserinde 1919 yılının Haziran ayında bir "çay ziyafeti"nde Celal Sahir'in evinde bir araya geldikleri sırada bu toplantıda neler konuştuklarını anlatmıştır. Toplantıya yazarla birlikte Yusuf Ziya, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin, Kemalettin Kamu, Necmettin Halil katılmıştır (Ozansoy, 1970: 71). Çaylar içildikten sonra, ev sahibi Celâl Sahir'in daveti üzerine, misafirler sı-

rayla yazdıkları son şiirlerini okumuştur. Ozansoy, Kemalettin Kamu'nun *Hicret* isimli şiirini ilk defa bu toplantıda okuduğunu belirtir. Ekrem Şerif Egeli ise kendisinin de katıldığı bu mahfil toplantılarına Ahmet Hamdi Tanpınar, Mustafa Nihat'ın de devam ettiğini belirtmektedir (Gönültaş, 1991: 13).

Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler* isimli kitabında, Celâl Sahir'in evindeki toplantılarda ev sahibinin misafirlerini nezaketle ağırlamaya özen gösterdiğini, kendisinin de bazen bu evde kaldığını yazmaktadır. Ortaç aynı eserinde, bu toplantıların birinde, Ömer Seyfeddin'in *Mahçupluk İmtihanı* isimli "komedisini"; bütün rolleri, şahısların seslerini, tavırlarını, mimikleriyle tek başına oynayarak oradakilere okuduğunu ve mahfildekilerin onu katıla katıla gülerек dinlediğini unutamamıştır (Ortaç, 1963: 73) Ortaç'ın bu anısını, Ozansoy'un yazdıkları da destekler mahiyettedir. Ozansoy da bu toplantıda Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Ömer Seyfettin (Ozansoy, 1967: 61) ve Kemalettin Kâmi'nin (Ozansoy, 1967: 201) bulunduğunu ve Ömer Seyfettin'in *Mahçupluk İmtihanı* adlı eserini buradakilere okuduğunu yazmaktadır (Ozansoy, 1967: 61- 62).

2. 4.Bilgi Yurdu Derneği

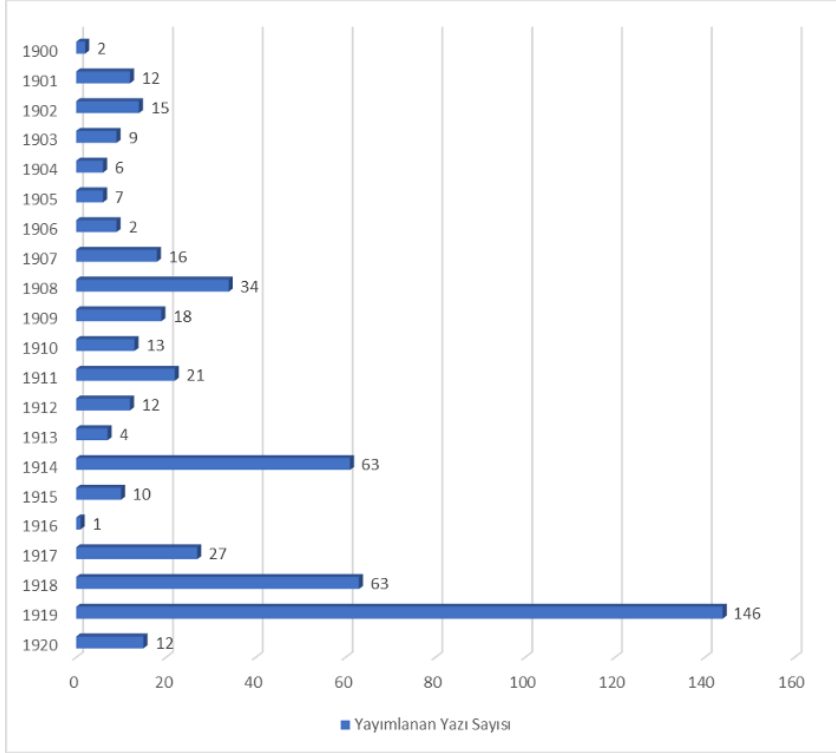
Yusuf Ziya Ortaç, İçtihat Evi'nin ikinci katında, Orhaniye Matbaası'nın karşısında yer alan Bilgi Yurdu Derneği'ne Ziya Gökalp'ın davet etmesi sebebiyle ilk defa Rıza Tevfik ile gitmiştir. Ortaç, Bilgi Yurdu Derneği'nde derneğin yöneticisi olan Ziya Gökalp tarafından her "cuma", özellikle "sade Türkçe", "aruz ve hece vezinleri" üzerinde konuşmaların yapıldığını belirtmektedir. Ortaç, Ziya Gökalp ile burada ilk karşılaştığında onun kendisini izlediğini hissettiren şeyler söylediğini hatırlamaktadır (Ortaç, 1966: 23). Bu konuşma sırasında mekâna Ali Canip, Ömer Seyfettin, Celâl Sâhir, Orhan Seyfi ve Enis Behiç'in girdiğini, bu isimlerle burada tanıştığını aynı yazıda dile getirmektedir.

2. 5.Halit Fahri'nin Kadıköy'deki Pansiyon Odası

Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*'da, Kadıköy'de Şemsitap Mahallesi'nde, Matmazel Liza'nın pansiyonundaki bir odaya yerleştiğini, bu pansiyon odasının o yıllarda birçok yazarın ve şairin devam ettiği, toplantılar yaptığı bir mahfil olduğunu dile getirmektedir (Giz, 1988: 183). Adnan Giz, bu toplantıların Mütareke yıllarında yapıldığının bilgisini *Bir Zamanlar Kadıköy* adlı eserinde vermektedir (Giz, 1988: 183).

Ozansoy, odasında bir araya gelen isimleri şöyle açıklar: Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Âli Mükerrrem, Fahri Celal, Haşim Nahid, Reşat Nuri, Reşid Paşazade

Âkif, Salih Zeki, Altıyol ağzındaki Fecir Kitabevinin sahibi Cevdet, Ömer Seyfettin, Ahmet Haşim, Ozansoy'un karşısındaki odada pansiyoner olarak kalan Muallim Mehmed ve Muallim Nedim (Ozansoy, 1967: 25- 27).

Ozansoy eserinde, buradaki bir edebiyat sohbetini de anlatır. Ahmed Haşim, Faruk Nafiz, Reşat Nuri, Fahri Celâl, Cevdet ve isimleri açıklanmayan başka kişilerin odada bir araya geldiğini, bunların şiirlerini okuduğunu, mecmulardan bahsedildiğini, sözün daha sonra Salih Zeki'nin "Yunanî şiirlerine" geldiğini anlatmaktadır. Ahmet Haşim haricindeki herkes Salih Zeki'nin şiirlerini acımasızca eleştirmiştir. Konuşmanın üzerinden bir buçuk saat geçip başka konulara geçildikten sonra Ahmet Haşim, Salih Zeki'nin şiirlerini övmeye başlamış ve eleştirisini "...bu çocuğun şiirleri harikadır." cümlesiyle tamamlamıştır (Giz, 1988: 202).

Ozansoy, bir akşam da kendisini bu odada Ömer Seyfettin'in ziyaret ettiğini, onunla o akşam iki saat bir mangal karşısında, memleketten, harpten ve edebiyattan konuştuklarını, Ömer Seyfettin'in bir aralık masanın üzerindeki Şeyh Galip'in *Hüsni-ü Aşk*'ını eline alıp rastgele açtığı sayfalardan birkaç şiir okuduğunu eserinde dile getirmiştir (Ozansoy, 1967: 61).

3. Edebiyat Mahfili Olarak Ömer Seyfettin'in Evi

Tahir Alangu, Ömer Seyfettin isimli eserinde, Ömer Seyfettin'in Manastır'da kumandanı olan Câvit Paşa'nın Kadıköy'de, Kalamış Koyu Bostandibi mevkiindeki köşkünde, 1918 yılında ikâmet ettiğini yazar. Onun evi, devrin pek çok şair ve yazarının, özellikle de Kadıköy taraflarında ikamet edenlerin uğramadan edemedikleri bir mahfildir. Ömer Seyfettin, eşinden ayrıldıktan sonra (Alangu, 1968: 315) yalnız kalmak isteğinden kinaye olarak *Münferit Yalı* ismini verdiği köşkünde devrin genç şair, sanatçı ve yazarlarını evinde edebiyat sohbetleri yaparak ağırlar. Toplantılar, onun bu köşkü kiraladığı 1918 yılından ölümüne kadar düzensiz bir şekilde devam etmiş olmalıdır. Bu toplantılara başta yakın arkadaşı ve komşusu olan Ali Canip olmak üzere Ahmet Rasim, Salih Zeki (Aktay), Yusuf Ziya (Ortaç), Fuat Köprülü, Reşat Nuri (Güntekin), Faruk Nafiz (Çamlıbel) (Alangu, 1968: 318) gibi devrin genç şair ve yazarları katılmıştır.

Kadıköy çevresinde ikamet edenlerin pek çoğunun vakitli vakitsiz evine gelmesinden pek de hoşlanmayan Ömer Seyfettin, yalnız kalmak istemesine rağmen misafirlerine tahammül etmek zorunda kalmıştır (Alangu, 1968: 320). Müjgan Cunbur ise Kadıköy'de ikamet eden şair ve yazarların özellikle Ömer Seyfettin'in evinde toplandığını, burada ve Kadıköy'ün başka mekânlarında da onların sohbetler yaptıklarını, bu toplantılara da yaşadıkları semtten kinaye olarak *Kadıköy Toplantıları* ismini verdiklerini belirtmektedir (Cunbur, 1992: 14) Münferit Yalı'daki toplantıların ne kadar sürdüğüne dair bir bilgimiz yok ama toplantıların, Ömer Seyfettin'in 6 Mart 1920 (Cunbur, 1992: 14) tarihindeki vefatına kadar devam etmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Sonuç

Ömer Seyfettin'in yaşadığı zaman dikkate alındığında onun ekonomik, sosyal, siyasal gibi birçok sorunla baş etmek zorunda kaldığını ve bunların onun hayatını ve sanatını belli açılardan etkilediğini söylemek mümkündür. Devrin şartları ölçüsünde, edebiyat mahfil ve mekânlarına da devam eden Ömer Seyfettin, edebî iletişime belli ölçülerde dâhil olmuştur diyebiliriz. Katıldığı edebiyat mahfillerini tespit etsek bile Ömer Seyfettin'in bu mahfillerde neler konuştuğunu ve edebî açıdan hangi paylaşımlar yaptığını çok da bilemiyoruz. Ömer Seyfettin'in Kadıköy yıllarında evini devrin sanatçı ve edebiyatçılarına açtığını tespit edebiliyoruz. Bu edebiyat mahfili, İstanbul'un Anadolu yakasında ikamet eden genç yazar, sanatçı ve kültür insanlarını bir araya getirmiştir. Bu toplantılar süresince Ömer Seyfettin'in

evi, edebî etkileşim ve iletişimin bir mekânı olmuştur. Bu yönüyle onun evini devrin edebiyat mahfilleri arasında düşünmek gereklidir.

Kaynaklar

- AĞAOĞLU, Samet (2003), *Hayat Bir Macera!*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ANAR, Turgay (2019), *Mekândan Taşan Edebiyat: Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, Ketebe Yayınları, İstanbul.
- BİRSEL, Salâh (1983), *Kahveler Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- CUNBUR, Müjgân (1992), “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, AKDITYKY, Ankara.
- KOZ, M. Sabri, (t.y), “İkbal Kıraathanesi”, *DBİA*, Cilt: IV, s.144–145.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya (1963), *Portreler*, 2.bsk., Akbaba Yayınları, İstanbul.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya (1966), *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul.
- OKAY, M. Orhan, (t.y), “Celal Sâhir”, *TDİA*, Cilt: VII, s.245–246.
- OZANSOY, H. Fahri (1970), *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara.
- OZANSOY, Halit Fahri (1967), *Edebiyatçılar Geçiyor*, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

ÖMER SEYFEDDİN, GENÇ KALEMLER VE “YENİ LİSAN”

Zafer TOPRAK*

Öz

Selanik Osmanlı İmparatorluğu’nda ulus-devlet anlayışının doğduğu kentti. *Genç Kalemler* çevresinde toplanan gençler dili sadeleştirerek halka yönelmeyi hedefliyorlardı. Ali Canib, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp bu tür bir misyonu benimsemiş, “yeni hayat” gereği “Yeni Lisan”ı gündeme getirmişlerdi. Bu bir ölçüde “halka doğru” gidişi simgeliyordu. “Yeni Hayat”ın manifestosu *Genç Kalemler*’de yayımlandı. 1908 bir siyasal devrimdi; sosyal bir devrimle pekiştirilmedikçe güdük kalacaktı. Sosyal devrim ise uzun soluklu bir uğraştı. Her şeyden önce yeni bir hayat tarzını gerektiriyordu. İşte bu noktada iki Batılı düşünürün etkisi bariz bir biçimde ortaya çıktı. Bu düşünürlerden ilki Alfred Fouillée idi. Siyasal devrim için Fransız Devrimi’nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi Meşrutiyet’in ruhunu oluşturan “Alfred Fouillée’nin “idée-force” dediği “kuvvet-fikir”ler yeterliydi. Sosyal devrimin ise yeni bir hayata kapı açması gerekiyordu. “Yeni hayat” eski hayatı beğenmemek, onun değerlerinden vazgeçmek anlamına geliyordu. Bunu yapmak için de “yeni hayat”ın gerçek değerlerini aramak kaçınılmazdı. Bu arayış ise “halka doğru” gidilerek gerçekleştirilecekti.

“Yeni hayat” geniş bir alana sahipti. İktisat, aile, estetik, felsefe, ahlak, hukuk, siyaset hayatın ta kendisiydi. Bu nedenle “yeni hayat” demek, “yeni iktisat”, “yeni aile”, “yeni sanat”, “yeni felsefe”, “yeni ahlak”, “yeni hukuk”, “yeni siyaset” demekti. “Yeni hayat” milliyet anlayışını da gündeme getiriyordu. İnsaniyeti milliyet anlayışında arıyordu. Her gelişimin ilim sayesinde ve vatan için olduğunu düstur edinmişti. Yeni hayat “dehrî” yani maddeye önem veren bir yaşayış değil, “millî” bir yaşayıştı. Fransız sosyolojisinin kanatları altında İstanbul’dan farklı bir Türklük anlayışı Selanik’te doğacaktı. “Yeni Hayat” anlayışına göre Batı medeniyeti çökmekteydi; yok olmaya mahkûmdu. Gerçek uygarlık ancak “Yeni Hayat”ın gelişimiyle başlayacak “Türk medeniyeti”ydi.

* Prof. Dr., Bilim Akademisi Üyesi, E-posta:toprakz@boun.edu.tr

Giriş

Osmanlı Devleti, daha 15. yüzyılda, Rumeli fütuhâtı ertesi bir Balkan ülkesi görünümünü kazanmıştı. 19. yüzyılda Balkanlar’da gerçekleşen toprak kayıplarına değin Osmanlı ekonomik gücünü ve beşeri sermayesini büyük ölçüde Balkanlar’dan elde etmişti. Osmanlı Devleti’nin coğrafyası Marmara denizi ve Boğazlarla ayrılan iki ana bölgeyi içeriyordu. Bunlar eski terimle Avrupa-i Osmanî ve Asya-i Osmanî idi. Mısır ve Mağrip dışarıda bırakılırsa Osmanlı Asya’sı beş bölümden oluşuyordu. Bunlar, Osmanlı coğrafyacılarına göre Anadolu şube-i ceziresi; Erzurum yaylası ve Cezire-i Ulya; Irak ve Bâdiyet-üş-Şâm; Suriye ve Filistin ve son olarak Arabistan’dı. Bâdiyet-üş-Şâm, Fırat ve Dicle’nin birleşip denize döküldüğü noktadan itibaren batıya doğru uzanan çölün adıydı. Bu çölün güney sınırları Arap yarımadasının içerisine doğru kavisli olarak uzanıyordu.

Suriye ve Filistin’in bir ölçüde kendine yeterli olduğu düşünülürse, Anadolu Şube-i Ceziresi yani bugünkü Orta ve Batı Anadolu ve Balkanlar tarih boyunca Osmanlı Devleti’nin yükünü omuzlamış bölgelerdi. Osmanlı bütçelerinde bu bariz bir biçimde görölüyordu. Örnek vermek gerekirse Selanik’in 1909 yılı bütçesinde geliri 2.275.400 altın, gideri 1.254.000 altındı. Keza, Aydın vilayetinin geliri 3.523.500 altın, gideri 826.100 altındı. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batılı ülkelerinin baskısı ve bu topraklarda asayişin sağlanması gereği gündeme gelen reform girişimleri sonucu Rumeli’nin gider hanesi kabarmaya başladı. 93 Harbi diye bilinen 1876 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan başlayarak Balkan Harbi ile noktalanın süreç Osmanlı’nın Batı cenahını tümünden çökertti. Bundan böyle Osmanlı Balkan ülkesi, dolayısıyla Avrupa ülkesi olmaktan çıkıp bir Asya ülkesi, Ortadoğu ülkesi kisvesine büründü. Balkanların servetinden yoksun kalmanın yanı sıra bu toprakların beşeri sermayesini yitirmesi Osmanlı için büyük bir kayıp olmuştu. Osmanlı’nın genel okuryazarlık düzeyini yukarı çeken coğrafya her zaman Balkanlar’dı. Dünnün Yeniçeri Ocağı büyük ölçüde Balkanlar’dan devşirilmişti. Birçok Osmanlı aydını Balkan kökenliydi. İttihat ve Terakki hareketi Balkanlar’da filizlenmiş, güçlenmişti. Değişik etnik unsurların bileşimi olarak nitelenen Osmanlı kimliği, Araplar bir yana, büyük ölçüde Balkanlar’daki çeşniydi. İmparatorluklara özgü hoşgörü Balkanlar’da uzun yüzyıllar barışı da getirmiş, bu denli renkli bir coğrafya imparatorluk çatısı altında görece bir arada yaşamayı başarmıştı.

Cihan Harbi’nin “Prelüdü”

Balkan Harbi, aslında Avrupa-i Osmanî’nin çözölüşünün son noktasıydı. Bu savaşın kaynağı Ayastefanos Antlaşması’na kadar geri gidiyordu. Bu

antlaşma ile Balkanlar'da on yıllarca sürececek bir kargaşanın tohumları atıldı. Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan'ın sınırları içine Makedonya da katıldı; Sırbistan bağımsızlığını kazandı. İşte bu yeni konuşlanma Balkan Harbi'ne giden yolu döşedi. Sırbistan ilk günden itibaren topraklarını genişletme sevdasına kapılmış, Berlin Antlaşması Bulgaristan için düş kırıklığına dönüşmüş, Yunanistan sürekli kuzeye doğru yayılma özlemiyle yanıp tutuşmuştu. Tüm bu emeller Osmanlı Avrupası'nın topraklarını ele geçirme siyaseti üzerine kurulmuştu.

Bu yerel etmenlere büyük devletlerin politikalarının da dahli durumun vahimleşmesine neden oldu. İttifak ve İtilaf devletleri zamanla Balkanlar'ı satranç tahtasına çevirdiler. Rusya'nın Balkan Slavlarına verdiği destek, yayılcılığı etkileyen önemli bir etmen oldu. İttifak devletleri de bu arada boş durmadılar. 20. yüzyılda Balkanlar'da dönüm noktası Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'a göz dikmesi ve fırsat kollayarak 1908 Devrimi'nin kargaşa ortamında Bosna-Hersek'i ilhakıydı. Rusya bu ilhak karşısında Slavları birleştirerek Avusturya-Macaristan'ın yayılcılığına direnmeye, bu arada geride kalan Osmanlı topraklarını paylaştırmaya girişmişti. Başka bir deyişle bir Balkan toprağı olan Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesi Cermanizm ile Slavizm arasındaki çatışmanın doruk noktasını oluşturdu. Çözumsuzlüklerin bir diğerini izlediği bu sürece Balkan Harbi ile son nokta konulmak istendi. Ancak bu girişim dünyayı yeni bir felakete sürükledi. Milyonlarca insanın telef olduğu Cihan Harbi ile dünya 20. yüzyılı karşıladı.

19. yüzyılın tüm umutlarını çökerten, *La Belle Époque* diye bilinen mutluluk evresini sonlandıran Cihan Harbi, Balkanlar'daki gelişmelerin fitillediği bir savaştı. 20. yüzyıl tarihine büyük ölçüde damgasını vuran Balkanlar oldu. 19. yüzyılı sona erdiren ve 20. yüzyılı başlatan Cihan Harbi Balkanlar'daki gelişmelerin sonucuydu. Bir başka deyişle "uzun 19. yüzyıl"ı sonlandıran ve "kısa 20. yüzyıl"ı başlatan Balkanlar'dı. Zira 19. yüzyılın tüm umutlarını çökerten Cihan Harbi, Balkanlar'daki gelişmelerin yol açtığı bir savaştı. 20. yüzyıl her ne kadar 1914'e tarihlenirse de 1914'e giden yol 1912'de çizilmişti. Balkan Harbi Cihan Harbi'nin "prelüd"ü sayılırdı. Balkan Harbi dünya tarihi için olduğu kadar Türkiye tarihi açısından da bir dönüm noktası, bir milattı. 1912-1922 arası on yıl bugünkü Türkiye topraklarında ulus-devlet inşasının ne denli engebeli bir yol olduğunu gösteriyordu.

Osmanlı için Balkan Harbi sonun başlangıcıydı. 1914-1918 arası kapışan ülkeler arasında en uzun Cihan Harbi, Osmanlı Devleti'nin ve onu izleyen Türkiye'nin savaşıydı. Savaşın taraflar ilk top sesleri duyulduğunda savaşın 1914 Noel'inde sona ereceği beklentisi içerisindeydiler. Ancak beklentiler boşa çıkmıştı. Savaş dört yıl sürmüştü, kısa sürede geniş bir alana yayılmıştı. Daha 1914 yılı bitmeden Osmanlı ülkesinde savaş Harb-i Umumî, yani genel

savaş olarak nitelenmişti. Bir suikast sonucu Balkanlar'da ateşlenen barut fıçısı dört yıl içinde 20 milyon dolayında beşeri varlığın yok olmasına yol açtı. Dört yılın ardından sona eren Cihan Harbi ardından Versailles, Trianon, Saint-Germain, Neuilly ve Sevr ile sözde bir barış gerçekleştirilmişti. Bu barış antlaşmalarının hiçbirisi kalıcı olmadı. Antlaşmalar irredantizmi körüklemenin dışında bir işlev görmedi. Osmanlı Türkleri için de bu geçerliydi. Onlar için Cihan Harbi bir anlamda Balkan Harbi'yle başlamış ve Millî Mücadele ile sona ermişti. Her ne kadar Sevr diğer barış antlaşmaları gibi Türkiye'ye dayatılmışsa da, Ankara'da filizlenen Millî Mücadele buna başkaldırmış ve Türkiye Lozan Antlaşması'yla, bir anlamda Cihan Harbi'ni geride bırakmıştı. Kısacası Türkiye'nin Cihan Harbi on yıl sürmüştü. Farklı bir söylemle Millî Mücadele 1912'de başlamıştı. Balkan Harbi, Cihan Harbi ve Millî Mücadele sonucu yeni bir kimlik oluşmuştu. Ulus anlayışı Balkan Harbi ile birlikte tetiklenmişti. Balkanlar'ın yitirilişi Osmanlı kimliğinin bir yana bırakılmasına, yeni bir ulusal kimlik olarak Türk milliyetçiliğinin ön plana çıkarılmasına neden olmuştu. Ulusal kimlik Balkan Harbi ile birlikte gündeme gelmişti. Osmanlı'nın 1912'ye kadar uzlaşan "unsur"ları, 1912 sonrası çatışan "ulusal kimlik"lere dönüştü; ortak coğrafyayı gerektiren imparatorluktan ulus-devlete geçiş bir tür "ulusal türdeşliği" gerektirmişti.

Öte yandan Balkan Harbi'yle savaş olgusu aristokratik yapısını yitirmiş "demokrat" bir yapıya dönüşmüştü. Bundan böyle cephe savaşan ordular yoktu. Cephe ve cephe gerisi bir bütündü. Toplumların hemen hemen bütün katmanları savaştan etkilenir olmuş, savaş bünyesinde ideolojik öğeleri de barındırmıştı. Savaşlar bundan böyle diplomasi ötesinde siyasal-toplumsal öze sahipti. Bu nedenle kitlelerin seferber edilmesi kaçınılmazdı. "Öteki" kavramı vurgulanmış, propaganda ögesi ön plana çıkmıştı. Savaşlar bundan böyle "centilmen"ler arası bir düello niteliğini yitirmiş, her türlü kıyım ortamı sağlayan, hunharlıklarla dolu intikam senaryolarını içermeye başlamıştı. Milliyetçiliklerin bilendiği, ayırımcılıkların özendirildiği, ulus-devletlerin milliyetçi zümrelere dönüştükleri bir evreydi bu. Osmanlı Devleti'ni çökeren, değişik "unsur"ları Osmanlı kimliğinden koparan, Türk'ün, Ermeni'nin, Rum'un içe dönük çözüm aradığı bir dönemi başlatmıştı. Yüzyıllarca etnik kimliklerini koruyarak bir arada yaşamış unsurlar din esası üzerine cepheleşmiş, her türlü zulmü çözüm olarak görmüşlerdi.

Din kavgaları çağdaş milliyetçilikleri körüklemiş, Osmanlı milleti yerini dar milliyetçiliklere, etnik milliyetçiliklere bırakmıştı. Balkan Harbi yenilgisi sırasında Rumlar göçürülmeye başlamış, onları Ermeniler izlemişti. Arnavutlar Balkan Harbi'yle, Araplar Cihan Harbi'yle kopmuşlardı. Buna karşın Balkanlar'da yitirilen topraklardan "türdeş" kanısıyla Müslüman unsur Anadolu'yu mesken edinmişti. Türk kimliği işte bu savaşlarla kristalleşmiş, top-

lumsallaşmıştı. “Balkan mezalimi”, “Yunan mezalimi”, “Ermeni mezalimi” ve benzeri sıfatlarla ulus kimliği bilenmiş, yeni bir ulus-devlet inşa sürecine girilmişti. Çocuk dergilerinden kadın dergilerine, günlük gazetelerden bilimsel yayınlara, bu söylem tüm toplum katmanlarının yayın organlarıncaya benimsenmişti. Okul ders kitapları artık “intikam”dan söz eder olmuştu. Bu bir anlamda içe kapanmaydı. Sınırların önem kazandığı, dış dünya ile iç dünyanın ayrıştığı bir evreydi.

Balkan Harbi Osmanlı’nın Avrupalı kimliğinin tükenişi anlamına geliyordu. Bundan böyle tüm dikkatler Anadolu’ya dönüyor ve değişik söylemlerde Anadoluculuk hareketleri Türk milliyetçiliğinin omurgasını oluşturuyordu. Rıza Tevfik’in *Talebe Defteri*’nde yayımladığı “Anadolu” şiiri bunun bariz örneklerinden biriydi. Anadolu, Sultan Osman’ın yurduydı; Tuğrul Bey’in göçüp geldiği yurttu. “Milletimiz” orada doğup büyümüştü. Anadolu illeri Osmanlı Türklerinin ana kucağıydı. Osmanlı Devleti’nin temelleri orada atılmıştı.

Keza Arap milliyetçiliği ve Cihan Harbi yenilgisiyle Asya-i Osmanî’nin diğer yöreleri Osmanlı’dan koptu. Bundan böyle geriye Anadolu Şube-i Ceziresi ile Erzurum yaylası ve bugünkü Güney-Doğu Anadolu’yu ifade eden Cezire-i Ulya kaldı. Bu arada dönün Büyük Suriye’sinin kuzey vilayetleri de yeni inşa edilmekte olan Anadolu’ya eklemlendi. Toroslar ve Erzurum yaylası ile sınırları çizilen Anadolu genişlemiş oldu. Doğal sınırların yerine siyasi sınırlar aldı. Anadolu sözcüğü yepyeni bir anlam kazandı. Bir süre sonra Doğu Anadolu, Güney Anadolu, Güneydoğu Anadolu gibi terimler yeni bir siyasi coğrafya kurgusunu doğurdu.

Selanik ve “İctimaî İnkılâb”

Balkanlar’da hüsrarla sonuçlanan siyasi gelişmeler bu topraklarda yaşayan Müslümanların yeni arayışlara girmelerini kaçınılmaz kıldı. Bu arayışlar İttihat ve Terakki Cemiyeti’ndeki gibi siyasi olabildiği gibi düşünce, zihniyet dünyasında da yaşandı. Osmanlı topraklarında fikir hareketleri açısından İstanbul’a rakip kent Selanik’ti. Uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde kalan ve bugün Yunanistan’ın ikinci büyük kenti olan Selanik, gerek Türkiye, gerekse Yunanistan tarihçiliğinde uzun süre ötekileştirilmiş bir kent olarak algılandı. Yunan tarihçiliği Selanik’i Osmanlı boyunduruğu altında kalmış bir Yunan kenti olarak gördü. Bu nedenle 16. yüzyıldan 1912’ye kadarki dönem Yunan tarihçiliğinde bir kara delik oluşturdu. 1912 sonrası kent hızla “Yunanlaştırılarak” etnik yapısı köklü dönüşüme uğradı. Mübadele nedeniyle kentin Müslüman nüfusu Türkiye’ye göçtü. İkinci Dünya Savaşı’nda kentin Yahudi nüfusu Nazilere teslim edildi. Türkiye’de tarihçilik ise 1912’de yitirilen ken-

tin geçmişine eğilme gereği duymadı. Selanik çoğu kez öykülerde, romanlarda anı olarak kaldı.⁸⁰ Oysa Selanik, Osmanlı'nın Batı'ya açıldığı bir evrede Avrupa başkentleriyle bağ kuran en önemli halkaydı. Kentin çoğulcu etnik yapısı daha 19. yüzyılda ona "küresel" bir kimlik kazandırmıştı. Selanik, Batı'nın ta kendisiydi. Kısa bir tren yolculuğuyla Viyana'ya varmak mümkündü. Ege üzerinden Akdeniz'e açılımla aynı zamanda Balkanlar'ın önemli bir liman kentiydi.

Selanik'in Osmanlı entelektüel yaşamında ayrı bir yeri oldu. (Odabaşı, 2011; Odabaşı, 2012: 47-63) İttihat ve Terakki'nin Selanik'i üs edinmesi bir rastlantı değildi. Selanik Hukuk Mektebi'nin ders kitaplarına bir göz atmak, bu kentin payitaht İstanbul'dan ne denli farklı bir birikimi olduğunu gösteriyordu. Selanik Osmanlı'nın "liberal" kentiydi. Her türlü çağdaş düşünce akımı Beyazkule Gazinosu'nda, Mısırlı Kiraathanesi'nde, Olimpos Palas'ta tartışıldı. Her şeyden önce Selanik Osmanlı'da ulus-devlet anlayışının doğduğu kentti.

Osmanlı Devleti altı yüz yıllık bir imparatorluktu; çok dinli, çok dilli, çok etnik unsurlu bir yapıya sahipti. 1908'e kadar üniter bir yapı özlemi ikinci planda kalıyordu. Her ne kadar Tanzimat sonrası hukuk reformu, ya da 1844 tarihli Tashih-i Ayar'la gündeme gelen para reformu veya Maarif-i Umumiyye Nezaret'iyle birlikte eğitimde ortak bir payda arayışı üniter bir devlete yönelik gibi gözükse de, özellikle şeriatın güçlü olduğu ve bu arada kapitülasyonların sürgit devam ettiği bir ortamda, ulus devlet için gerekli olan alt yapı bir türlü gerçekleşmiyordu. Oysa 1648 Westphalia Barışı'nın düzenlemeleri Avrupa'da ulus devlete doğru yolu açmıştı. İleriki yıllarda birçok mutlak monarşi, anayasal monarşi ve Hollanda'da olduğu gibi cumhuriyet bu sürecin bir parçası olarak doğdu. Bu ülkelerde hukuk ve eğitim alanlarındaki düzenlemeler ulus-devletin oluşumuna hizmet etti; üniter yapılar büyük ölçüde gerçekleştirildi. Ama kimi imparatorlukların yapısı buna müsait değildi. Benzer üniter süreçler Avusturya-Macaristan ya da Osmanlı İmparatorluğu için söz konusu olamazdı. Nitekim Osmanlı'nın son döneminde görüldüğü gibi, devletin kurumsal yapısı dört ayak üzerinde duruyordu. Hukuk düzeninde şer'i hukuk, nizami (seküler) hukuk, cemaat hukuku ve ecnebi hukuk aynı anda yürürlükte olabiliyordu.

Tanzimat sonrası ticaret hukuku, ceza hukuku, idare hukuku Batı'dan alınmış, nizami hukuka geçiş sağlamıştı. Ama aile hukuku başta olmak üzere medeni hukukun birçok alanı şer'i hukukun denetimi altındaydı. Cemaatler, sulh hukuk alanındaki birçok düzenlemeyi kendi hukuk normlarıyla yürü-

⁸⁰ Bu nedenle de Selanik, Attilâ İlhan'ın *Dersaadet'te Sabah Ezanları*'nda olduğu gibi, olsa olsa edebî eserlerin konusu olmuştur.

tüyorlardı. Evlilik, boşanma, drahoma vs. gibi hususlar cemaat bünyesinde çözüm buluyordu. Ve nihayet yabancıların Osmanlı topraklarındaki kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda kapitülasyonlar devreye giriyor, bir tür “exterritoriality” yani Osmanlı egemenliği dışı bir uygulamaya gidiliyordu. Keza eğitimde de benzer bir yapı oluşmuştu. Medrese, sübyan mektebi gibi dini eğitimin hâkim olduğu okullar haricinde, Tanzimat sonrası ibtidaî, rüşdiye, idadî, sultanî gibi seküler sayılabilecek okullar açılmıştı. Cemaatlerin kendi eğitim kurumları vardı. Keza yabancı ülkeler Osmanlı topraklarında çok sayıda okul açmışlardı. Maarif-i Umumiyye Nezareti’nin denetimi seküler diye nitelediğimiz okullarla sınırlıydı. Bu durum en azından II. Meşrutiyet’e kadar böyleydi. Ulus-devlet bir imparatorluk çatısı altında da varlığını sürdürebilirdi. Nitekim bunun somut örneği Fransa’ydı Devrim ertesi Fransa, cumhuriyet olsun, imparatorluk olsun ülkede hızlı bir biçimde üniter yapıya yönelmişti.

Osmanlı topraklarında ulus-devletin inşası için, diğer uluslaşmalarda olduğu gibi iki temel ilkenin gerçekleşmesi gerekiyordu. Bunlar egemenlik ve toprak bütünlüğüydü. Bunların her ikisi de Osmanlı’da 19. yüzyılda delik deşik edilmişti. Serbest ticaret emperyalizmi, ardından finansal emperyalizm Osmanlı’nın egemenliğini büyük ölçüde sorgulatır olmuştu. Keza, Osmanlı topraklarındaki ulusal nitelikteki ayaklanmalar toprak bütünlüğünü konusunda da somut bir yapının oluşamamasına yol açıyordu.

Uluslar çağı ulusal egemenlik ilkesinin icadıyla başlamıştı. Ulus tek bir bütündü. Kimliği bu üniter yapıyla bağlantılıydı. Devlet işte bu ulusun biçimlediği egemenlikten geçiyordu. Ancak, ulus, halk olmadan bir anlam taşııyordu. Ulusun iradesi halk tarafından ve onun temsilcileriyle ifadesini bulacaktı. Kısaca ulus, halkın iki dudağı arasında çıkan sözlerle şekilleniyordu. Avrupa, işte böylece ulus-devletlerin toplandığı bir kıta olmuştu. Kutsal Roma İmparatorluğu’nun çözülüşü ertesi egemenlikle toprak bütünlüğü uyum içerisinde ulus-devletleri yaratmıştı. Bu süreç Rönesans’tan beri gözlemleniyordu. Ama toprak bütünlüklerinin ayrışması ulus-devletlerin tuttuşukları savaşların ürünüydü. Egemenlik, savaşı da beraberinde getirmişti. Egemenliği savaşlar üretmişti. Egemen devletlerin kendi aralarında barış sağlama düşüncesi siyasal modernitenin bir sonraki evresinde, Fransız Devrimi’nin yol açtığı bir olguydu.

Fichte’nin 1807’de Napoléon ordularının İena’ya girdiği tarihte Alman halkına yönelik *Söylev*’i Cermenliği, Almanca terimiyle *Deutschheit*’i gündeme getirmişti. Ve bu kimliğin oluşmasında Alman dilinin ayrı bir yeri vardı. Fichte’ye göre, Neo-Latin dilinin yan ürün ve “ölü dil” olarak gördüğü Fransızcaya karşılık Almanca özgün ve kökten bir dildi. Bu özgünlük sayesinde toplumun hemen her katmanına ulaşan gerçek bir halk kültürü ortaya çıkıyordu. Fransızca ise Almanlar için yapay bir dildi; elit bir dildi; olsa olsa elit kültür

yaratabilirdi. Her zaman toplum katmanlarına mesafeliydi; onlardan kopuktu. (Mairet, 1997: 109-110) İşte Fichte'ninkine benzer görüşler 1908 ertesi Selanik'te yeşerdi. *Genç Kalemler* çevresinde toplanan gençler dili sadeleştirerek halka yönelmeyi hedefliyorlardı. Ali Canib, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp bu tür bir misyonu benimsemiş, “yeni hayat” gereği “yeni lisan”ı gündeme getirmişlerdi. Bu bir ölçüde “halka doğru” gidişi simgeliyordu.

Ömer Seyfeddin ve Yeni Lisan

Yeni Lisan hareketinde öncü işlevi gören Ömer Seyfeddin eski ve Türkçe olmayan dili kullananlara Enderuncu diyordu. *Genç Kalemler*'de yazılarında dilin yalınlaşmasının ilkelerini ortaya koymuş, bunun yöntemlerini göstermişti. Ömer Seyfeddin “halka doğru” giden bu anlayışı daha sonraları *Türk Yurdu*, *Millî Talim ve Terbiye Mecmuası*, *Türk Sözü*, *Yirminci Asırda Zekâ*, ve İnci gibi dergilerle, *İkdam*, *Tanin* ve *İfham* gazetelerinde ve bunların eklerinde yayımladığı yazılarıyla da pekiştirmişti. Ömer Seyfeddin'e göre, giderek uyanan Türk gençliği “yeni lisan” adı altında gerçek Türkçeyi, konuşulan güzel ve ahenkli dili ortaya çıkarmak, “gayri millî” Enderun edebiyatının yadigârı olan o eski terkipli ve muğlak edebiyat dilini bırakmak istiyordu. “Yeni Lisan” adlı ünlü yazısında şöyle diyordu: “Yavaş yavaş millî edebiyat uyanmaya başladı, yani konuştuğumuz saf, sade ve güzel Türkçe ile şiirler, edebi parçalar okumak saadetine nail olduk. ‘Her millet kendi lisanında yaşar.’ Lisan vatan kadar mukaddestir. Fiili vatanımız olan Türkiye’de nasıl yabancı düşmanlar bulunmasını istemezsek lisanımızda da Türkçeleşmemiş ecnebî kelimeleri, ecnebî kaideleri istemeyiz.” (Ömer Seyfettin, 1989: 9-18)

Ömer Seyfeddin *Türk Sözü*'nde yer alan “Halk ne der?” başlıklı yazısında “Türklerden kim okumuşsa milletinden, halkından ayrılmıştır” diyordu. O güne kadar şairler, edipler Türk adı altında bir millet olduğunu, Türkçe diye adlandırılan ve konuşulan canlı bir dil bulunduğunu akıllarına bile getirmemişlerdi. Arapça, Acemce, baştan aşağı klişe terkiplerin birbirine raptından oluşan Enderun edebiyatının devamı olan Babiâli dili, Tanzimat dili hâkim olmuştu. Tarihte bir milletin bu kadar kendisinden geçmesine pek az rastlanırdı. Ancak, birbiri ardı sıra gelen felaketler halkın imdadına yetişmişti. Türkler de “biz varız” demeye başlamışlardı. Bir milletin varlığı ancak dili ve edebiyatıyla, âdetleri ve ananeleriyle belli olurdu. Bütün hayat ve hakikat halkın ruhundaydı. Halk uyurken bile kendinden olmayan, kendi uyumuş ruhuna uygun gelmeyen şairleri kabul etmemiş, onlardan yüz çevirmişti. Yüzyıllarda süren Enderun edebiyatının hiçbir terkiibini Türkçeye sokmamıştı. Arapça ve Acemce sözcüleri bile kendi “selika”sına, kendi üslubuna, kendi şivesine,

kendi “tecvîd”ine uydurarak söylemişti. Kısaca, halk, Enderun edebiyatını, Enderun dilini kabul etmemişti.

Osmanlı’da okuryazarlığın düşük olmasını bir nedeni de dil sorunuydu. Kitap okunmaması halkın kitap dilini kendi dilinden addetmemesi yüzündendi. Yoksa halk asla nankör değildi. Âlicenaptı, âliydi, mukaddesti. Ömer Seyfeddin, “halka doğru” giden şairlere örnek olarak Şimal Türklerinden Abdullah Tukayef’i gösteriyordu. Tukayef halka yabancı kalmamıştı; onun şiirlerini okullarda gençler ellerinden düşürmemişti. Oysa, Osmanlı’nın eski ve yeni Enderun geleneğinden gelen edebiyatçıları, Arapça ve Acemce bilenler bile okuyamıyordu. Ömer Seyfeddin yazısını gençlere yönelik şu çağırıyla bitiriyordu: “Ey gençler! Biz onlar gibi çorak kalmayalım. Kendi düşündüklerimizi halkın, yani milletin lisaniyla yazalım ve İstanbul Türkçesini bütün Türklerin edebî lisanı yapalım. O vakit biz onlar gibi sağken unutulmayacağız. Öldükten sonra iyi ruhumuz kabrimizin üzerinde torunlarımızın ihtiramla gezindiğini göreceğiz ve Türklük yaşadıkça nâmımız hamîyyet ve şefkatle anıldığını işiteceğiz...” (Seyfeddin, H. 1330: 11)

Yine *Türk Sözü*’nde halkla gençlik arasında bağ kuruluyor ve “halka doğru” anlayışının dil açılımı şu satırlarla ifade ediliyordu: “İşte biz Türk dilini bu edebiyat zalimlerinin ellerinden kurtararak halka, kendi diliyle faydasına yarayacak şeyler yazacak, memleketimizde ‘okuma muhabbeti’ni uyandırmaya çalışacağız. *Türk Sözü*, uyanan âlim ve millete âşık, yüksek Türk gençliğiyle, hâlâ uyuyan ve bir ışık bekleyen Türk halkı arasında bir kapıdır. Gençlik o kapıdan girmekle alçalmayacak, bilakis halkı, yani kendi varlığını, kendi milletini yükseltecek, kendine benzetecektir.” (Seyfeddin, H. 1330: 2-3)

Genç Kalemler ve “Yeni Hayat”

Dante Alighieri 1295 yılında İtalyan edebiyatının ünlü eseri *La Vita Nuova*’yı, Türkçesiyle *Yeni Hayat*’ı kaleme alacaktı. Orta çağ’ın asillerine özgü aşk anlayışının bir göstergesi olan ve prosimetrum, yani kısmen nazım, kısmen nesir olarak derlenmiş bu eser Latince yerine standart İtalyancanın temellerini oluşturacak olan Toskana lehçesiyle yazılmıştı. *Yeni Hayat* birçok açıdan “yeni”ydi. Yeniydi, çünkü yeni bir gereci “metara nova”yı, yeni bir dünya görüşünü, yeni bir bakış ve kavrayışı, bilgiye yeni bir varışı deniyor, öneriyordu. *Yeni Hayat* 13. yüzyılın yarısından başlayarak Floransa’da üstün bir kültürün doğuşunu hazırlayan Dolce Stil Nuovo okulunun manifestosu sayılıyordu. Dante’nin şiiri, Shelley’in dediği gibi “eski dünya ile çağcıl dünyayı birleştiren zaman ırmağı üzerine atılmış bir köprü”ydü. *Yeni Hayat*’ta söylem lirik-düzyazı karışımı bir yapı içinde geliyordu. Düzyazı parçacıkları otobiyografiyi pekiştiren bilgilerle donatılmış, ona tarihsel bir boyut getirmişti. İtalyan ede-

biyat tarihinde yadsınamaz bir önemi haiz Dante'nin *Yeni Hayat*'ı halkın dilini ve edebiyatını özümlemiş ve öncü bir biçimde Orta çağ dünyasına yeni bir bilinç getirmişti. Dante çağının “yeni” yazarıydı. İtalyancayı gerçek bir edebi dil düzeyine ulaştırıyordu. Dilin bu denli hızlı evriminde Dolce Stil Nuovo poetikasının rolü büyüktü. (Alighieri, 1993: 5-12; Dante, 1969: 11-25)

Dante'nin *La Vita Nova*'sından tam 623 yıl sonra bu kez Türkiye'de yeni arayışını simgeleyen “lirik” bir kitap yayımlanacaktı. Bu, Ziya Gökalp'in *La Vita Nova* ile aynı adı taşıyan *Yeni Hayat* adlı eseri idi. (Ziya Gökalp, 1918)⁸¹

“Yeni hayat” Meşrutiyet düzeninin izleyeceği toplumsal dönüşümlerin kapsayan genel bir çerçeveydi ve Selanik doğumluydu. Ziya Gökalp tarafından *Genç Kalemler* dergisinde ilk kez gündeme getirilmiş ve ardından *Yeni Felsefe* dergisinde neredeyse her sayıda Tahrir Heyeti tarafından geliştirilmişti. “Yeni hayat” başlangıçta dil sorununu gündeme getirmişse de giderek geniş bir alana yayılmış, bir yaşam felsefesine dönüşmüştü.

“Yeni Hayat”ın bir tür manifestosunu oluşturan metin *Genç Kalemler* dergisinin 26 Temmuz 1327/ 8 Ağustos 1911 tarihli sayısında “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler” başlığıyla yayımlanacaktı. Bir hafta sonra yayın hayatına girecek olan *Yeni Felsefe Mecmuası*'nın Tahrir Heyeti tarafından kaleme alınan “Mesleğimiz ve yeni hayat” başlıklı yazısı, Gökalp'in yazısından alıntılarla, “yeni hayat” felsefesinin ne anlama geldiğini tekrarlayacaktı. Ve ardından yukarıda belirtildiği gibi *Yeni Felsefe Mecmuası*'nın hemen her sayısında “Yeni Hayat” başlığıyla geliştirilecekti.

Ziya Gökalp *Genç Kalemler*'de yazısını Demirtaş müstear adıyla yayımlamıştı. Gündemde “ictimâî inkılâb” ya da sosyal devrim vardı. 1908 ile gerçekleştirilen siyasal devrimi toplumsal devrim izlemeliydi. “Siyasî inkılâb” bir iktidar sorunuydu; Meşrutiyet'in ilanı ile bu gerçekleşmişti. Fakat “ictimâî inkılâb”ı gerçekleştirmek çok daha zorlu bir süreçti. “Mekanik” bir fiille değil “organik” bir evrimle gerçekleşebilecek ve bu nedenle de güç bir süreci gerektirecekti.

“Siyasî inkılâb” için Fransız Devrimi'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi Meşrutiyet'in ruhunu oluşturan “kuvvet-fikir”lerin doğuşu yeterliydi. Bu tarihlerde Gökalp Alfred Fouillée'nin etkisi altındaydı. Hatta *Yeni Felsefe Mecmuası*'nda Gökalp Alfred Fouillée'den bir çeviri yapmıştı. (Fouillee, H. 1327:

⁸¹ Ziya Gökalp (1918), *Yeni Hayat*, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası - Nâşiri: Yeni Mecmua, İstanbul. Bu kitabın yayını üzerine Ömer Seyfeddin *Millî Talim ve Terbiye Mecmuası*'nda [Cilt: 1, Sayı: 5, Ağustos 1334] şu satırlara yer verecekti: “Son günlerde Ziya Gökalp Bey'in *Yeni Hayat* unvanlı bir kitabı çıktı. Bu kitap asla bir şiir mecmuası değildir! Bu kitap milletimizin vicdanında yaşayan canlı mefkûrenin formülleridir. *Yeni Hayat* liberal bir nasyonalizmin, şe'nî bir mefkûrenin [gerçek bir idealin] vecizeleridir. Din, ilim, vatan, millet, ahlâk, vazife, lisan, medeniyet ve ilah. telâkkileri mürtecilerin telâkkisinden pek uzaktır.”

1-10; Yeni Felsefe Mecmuası, H. 1327: 1-5) Diğer bir deyişle Gökalp henüz Durkheim sosyolojisine aşına değildi. Toplumsal yaşamı içebakışçı (introspektif) görüşlerle açıklama çabası içindeydi. Alfred Fouillée'nin toplumsal olguları fikir, heyecan, sevgi ve duygu gibi psişik öğelerle anlatma girişimi Gökalp'i de cezbetmiş ve "yeni hayat" felsefesi bu tür içebakışçı psikolojik terimlerle yorumlanmıştı. Alfred Fouillée, toplumsal olayları ancak bilinçte görüyordu; bilinç aracılığıyla anlatmak istiyordu. Kolektif tasarım ancak bir zümreyi oluşturan bireylerin bilincinde yaşardı. Din ihtiyacının, dilin ve benzeri birikimin yeri hep birey bilinci idi. Bu nedenle toplumsal kurumlar bireysel bilinçler olmadıkça var olamazdı. İşte, Gökalp'in başvurduğu "kuvvet-fikir" Alfred Fouillée'nin "idée-force" dediği tinsel güçtü. Ama Meşrutiyet'in ilanında olduğu gibi "kuvvet-fikir"lerin doğuşuyla iş bitmiyordu. Onu izleyecek toplumsal devrimin gerçekleşmesi için "kuvvet-fikirler" in gelişmesi ve yükselmesi gerekiyordu. Bu tür fikirlerin kabulü ya da reddi zihnin iradesine bağlıydı. Hisler, yüzyıllarca süren toplumsal alışkanlıkların sonucuydu ve kolayca dönüşüme uğramıyordu. O nedenle "ictimai inkılâb" bundan böyle "siyasî inkılâb"ı yapanların büyük çaba gösterecekleri güç ve uzun bir yolu ifade ediyordu.

Gökalp'e göre, Osmanlı topraklarında yaşayan Müslümanlarla gayrimüslimler bu bağlamda farklı konumdaydı. Osmanlı'da gayrimüslimler eskiden beri siyasal hayattan uzak kalmışlardı ve yalnız iktisadi bir hayat yaşamışlardı. Devlet, her dini unsuru kendi cemaati bünyesinde serbest bıraktığı için bu özgürlük ortamı onların iktisadi sahalarda girişimde bulunmalarına olanak sağlamış ve bu doğrultuda, bugün "sivil toplum" da diyebileceğimiz "ictimai taazzuv"a, toplumsal örgütlenmelerine olanak sağlamıştı. Bu nedenle gayrimüslimler, "siyasî inkılâb" ertesi iktisadi ve toplumsal hayat bağlamında çok daha müsait bir konumda bulunuyorlardı. Oysa Müslüman unsurun siyasetle bu denli iç içe olması onları iktisadi ve toplumsal hayattan uzak tutmuştu. İşte, özellikle Müslüman unsurun hedefi "ictimai inkılâb" diye nitelenen bu dönüşümü gerçekleştirmek olmalıydı.

Öz bir biçimde ifade edildiğinde "ictimai inkılâb" eski hayat tarzını beğenmeyerek yeni bir hayata kapı açmaktı. Hayat geniş bir alana sahipti. İktisat, aile, estetik, felsefe, ahlak, hukuk, siyaset hayatın ta kendisiydi. Bu nedenle "yeni hayat" demek, "yeni iktisat", "yeni aile", "yeni sanat", "yeni felsefe", "yeni ahlak", "yeni hukuk", "yeni siyaset" demektir. "Yeni hayat"ta eskilerinin yerine yenilerini koymak gerekiyordu. Hayatı oluşturan unsurların göstergesi ise onun el üstünde tuttuğu kıymetler ya da değerlerdi. Eski hayatı beğenmemek, onun değerlerinden vazgeçmek anlamına geliyordu. Bunu yapmak için de "yeni hayat"ın gerçek değerlerini aramak ve onları hükümran kılmak

gerekirdi. “Yeni hayat” yolcuları işte bu gerçek değerleri arayacak ve onları hayatın gerçeklerine dönüştüreceklerdi. Bu görev de gençlere düşüyordu.

Peki bu peşinden koşulacak değerler biliniyor muydu? Gökalp, böyle bir soruya kesin cevap vermenin olanaksız olduğunu söylüyordu. “Kıymet takdir olunduğu dakikada takdir olunur”du. Takdir olunduğu dakikada revaç bulur o andan itibaren insan hayatında hüküm sürmeye başlardı. Gerçek değerlerin şimdiden malum olması onların yaşanmakta olan hayatta hâkim konumda olması demekti. Böyle bir şey farz edildiği takdirde “yeni hayat” a ve yeni değerlere de gerek kalmazdı. Eski hayatın değerleri en doğru olanlar olarak bilinir ve “ıctimaî inkılâb” a gerek kalmazdı. “Yeni hayat” henüz yaşanmamıştı, tasavvur bile edilmemişti. Psikolojinin verileri bize insanlığı yükselten yegâne unsurun ideal, Gökalp’ in deyiimiyle “mefkûre” olduğunu ortaya koymuştu. İdealler müphem ve meçhul birtakım amaçlardı ki insanları ancak müphemiyetlerindeki cazibeyle, bilinmezliklerindeki sihirle sürüklemişti; ileriye doğru götürmüştü. Kimi kez bu amaçlar beklenmedik sonuçlar vermişti. Tıpkı simyayı arayanların kimyayı bulmaları, ya da nücumla, yıldızlarla uğraşanların astronomiyi keşfetmeleri gibi... Keza, sosyalizm, feminizm gibi müphem amaçlar, toplumsal adaleti, toplumsal özgürlüğü hedeflemişti. Birer ütopya, birer “irem” tasavvur etmişler, ancak son kertede kuramcılarının hayallerinde inşa ettikleri vehm olunmuş cennetten uzaklaşmışlardı.

İşte “yeni hayat” bu tür “mevhume”lerin, hayal ürünlerinin peşinden koşmayacak, “hayalî irem” ya da ütopya kurmayacaktı. Bu nedenle “yeni hayat”tan yana olanlar bir program ihdas ederek amaç belirlemeyeceklerdi. “Yeni hayat” bir hareketti, hem de müphem ve inişli çıkışlı bir hareketti. Hareketin bizi hangi hedefe ulaştıracağını, ne gibi sonuçlar doğuracağını şimdiden bilmek, kestirmek olanaksızdı. “Yeni hayat”ın amacı bilinemezdi; programı yoktu. Fakat “metod”u, “usul”ü, yöntemi vardı. “Metot”, program gibi mağrur değildi; yükseklerden uçmuyordu. Bilimlerin metodu olur, programları olamazdı. İşte bu noktada sosyoloji devreye giriyordu. Bu noktada Durkheim’ın “metot” anlayışı ön plana çıkıyordu. Gerçeklere ancak “metot” uygulanarak ulaşmak mümkündü.

“Yeni hayat”çılar önce “metot” doğrultusunda iş bölümüne gidecek, hayatın her safhasına ait değerleri ortaya koyacak monografiler ortaya koyacaklardı. “Yeni hayat” a ait kesin olmayan, hatta geçici ve gelişime açık olan değer taslakları “on paralık” kitaplarla kitlelere ulaştırılacak, böylece eski değerlerin yerine alabilecek yeni değerler halkın takdirine sunulacaktı. “Yeni hayat” a ait incelemeler en yeni uygulamalara ve felsefi düşüncelere dayanacak, olanaklar ölçüsünde kişisel “ıctihad”lardan kaçınılacaktı. İşte “yeni hayat” kitaplarını yazacak olanlar aydın gençlerdi. Gençlerden uzmanlık alanlarına giren konuları birer kitapçık halinde yazmaları beklenecekti.

“Yeni hayat” milliyet anlayışını da gündeme getiriyordu. İnsaniyeti milliyet anlayışında arıyordu. Her gelişimin ilim sayesinde ve vatan için olduğunu düstur edinmişti. “Yeni hayat”çıların birinci görevi, edebiyat, ilim ve felsefe aracılığıyla Osmanlılığın güçlenmesini sağlamaktı. Yeni hayat “dehrî” yani maddeye önem veren bir yaşayış değil, “millî” bir yaşayıştı. “Yeni hayat”ın ilk evresinde henüz Türklük mefhumu yeterince gelişmemişti. Olsa olsa Müslüman unsur “millî” kavramı çatısı altında değerlendiriliyordu. Ama kısa bir süre sonra Osmanlılığın yerini Türklük alacaktı. Fransız sosyolojisinin kanatları altında İstanbul’dan farklı bir Türkçü anlayış Selanik’te doğacaktı.

Gayrimüslim Osmanlı vatandaşları “ictimâî inkılâb” konusunda, iktisadi girişimleri, toplumsal örgütleriyle Müslüman unsurdan daha deneyimliydi. Daha doğrusu onlar yeni bir hayat için uzun uzadıya kafa patlatma gereği duymamışlardı. Avrupa’daki hayat onlar için “hazır elbise” niteliğindeydi. Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, derhal Avrupalıların bütün medeni âdetlerini, toplumsal mizaçlarını kabullenmişlerdi. Böylece kolayca eski hayatı terk etmiş, Avrupa hayat normlarını benimsemişlerdi. Müslümanlar ise hayat tarzlarının özelliklerinden dolayı bu hazır kaideleri, basmakalıp yaşam tarzını taklit edemezlerdi. Müslümanlar için “hazır elbise” değil, ısmarlama kabilinden, ölçülerine uygun yaşam tarzı ve kaideleri gerekliydi.

Müslümanlar aynı bir ümmetti; kendi “karîha”larından, fikir dağarcıklarından yeni bir uygarlık inşa etme gereği duyuyorlardı. İşte bu amaçla “yeni hayat” gündeme gelmişti. “Yeni hayat” inşa edilecek bir hayat tarzıydı. Yeni değerler, Osmanlılığın ruhundan doğacak iktisadi, ailevi, estetik, felsefi, ahlaki, hukuki, siyasi değerleri içerecekti. Tüm bu yenilikler Osmanlılık çatısı altında yeni bir uygarlık anlamına geliyordu. Bu “millî irfan”lar, bilgiler sayesinde Osmanlılık, millî bir uygarlık, “millî medeniyet” ihdas etmiş olacak ve Avrupa uygarlığı ona gıptayla bakacaktı. Yeni bilimlerin ve yeni felsefenin verileri sayesinde kurulacak olan “yeni hayat”, bu nedenle “asrî” yani çağdaş olacaktı. Bu açıdan Müslümanlar gayrimüslimlere oranla bir üstünlük kazanacaklardı. Zira gayrimüslim unsur, Avrupa hayatının “mukallit”i, taklitçisiydi. Müslümanlar ise, yeni bir uygarlık kurarken gerçek değerleri arayacak, bulacak, bunları el üstünde tutacaklardı. “Yeni hayat” böylece Müslümanları sönük, başkalarını parlak gösteren gerçek dışı söylentilerin foyasını ortaya koyacak; Avrupa uygarlığının çürük, hasta, kokuşmuş esaslar üzerine kurulu olduğunu gösterecekti.

“Yeni hayat” anlayışına göre Batı medeniyeti çökmekteydi; yok olma-ya mahkûmdu. Gerçek uygarlık ancak “yeni hayat”ın gelişimiyle başlayacak “Türk medeniyeti”ydi. İşte bu noktada Müslümanlıkla Türklük ortak bir paydada kaynaştırılıyordu. Millet sözcüğü çoğu ortamlarda gayrimüslim cemaatler için kullanılıyordu. Bu nedenle ilk evrede millet sözcüğünü kullanmakta

tereddüt gösteren Selanik gençleri millet yerine “ırk”ı kullanmayı tercih etmişlerdi. Türkleri Batılılarla karşılaştıran “yeni hayat” anlayışı” Türk ırkı”nın Batıdakiler gibi ispiroto ile safahatla bozulmadığını kaydediyordu. Türk kanı şanlı muharebelerde çelikleşmiş, gençleşmişti. Türk zekâsı başka zekâlar gibi tefessühe başlamamıştı. Türk duygusallığı başka duygusallıklar gibi “kadınlaşmamış”, Türk iradesi başka iradeler gibi zayıflamamıştı. Bu noktada Ziya Gökalp romantizmin gölgesinde Türklere methiye düzmekte gecikmiyordu: Geleceğin egemenliği Türk’ün “şekîme”sinde, dayanıklılığında yatıyordu. Alman filozofu Friedrich Wilhelm Nietzsche’nin hayal ettiği üstün insanlar “fevk-al-beşer”ler Türklereydi. Türkler her asrın “yeni insanlar”ıydı. Bu nedendir ki, “yeni hayat” bütün gençliklerin anası olan Türklere doğacaktır.

Gökalp, 1909’da İttihat ve Terakki Kongresi için Selanik’e gittikten sonra yeni bir kişilik kazanmıştı. Artık “millî” bir yaşamdan yanaydı. *Genç Kalemler*’de yer alan bu makalesi Osmanlıcılıktan Türk milliyetçiliği geçiş üzerine kuruluydu. Makalenin ilk bölümlerinde “Osmanlı” milletinden söz edilirken son kerte de tercih romantik bir Türkçülükten yana olacaktı. Bu köklü dönüşüm *Yeni Felsefe Mecmuası*’nda çok daha belirgin bir biçimde ortaya çıkacaktı. Batıdan öykünen “metot”la Batı’ya meydan okunacak, sosyoloji kalkan olarak kullanılarak yeni bir milliyetçiliğin kapısı aralanacaktı. (Demirtaş, H. 1327: 138-141)

“Halka Doğru” ve Gençlik

“Yeni hayat” anlayışının ve “halka doğru” hareketinin başarı hanesine kaydedilen ilk gelişme dilde olmuştu. Dildeki bu dönüşümün öncüsü ise Ömer Seyfeddin idi. Ömer Seyfeddin dilde bir devrim gerçekleştirmişti. Bir Ömer Seyfeddin’e kadar süregelen bir edebi dil, bir de Ömer Seyfeddin’le başlayan başka bir edebi dil vardı. Kuşkusuz ondan önce de konuşma diline yakın bir ifadeyle yazı yazanlar vardı. Fakat ancak ondan sonra sade Türkçeyle ifade, sistematik bir şekil kazandı ve Türk edebiyatını kapsayacak, genel toplumsal bir akıma dönüştü. Ömer Seyfeddin’den önce yazı lehçesinin estetiği Divan edebiyatından ve Fars kültüründen aktarılan terkipli bir yapıdan oluşuyordu. Ömer Seyfeddin’le birlikte yazı dili halkın dili oldu; Türkçeye Türkçe dilbilgisi egemen oldu. Ziya Gökalp, bu öncülüğü Diyarbakır’dan yayımladığı *Küçük Mecmua*’da şu satırlarla ifade ediyordu: “Yeni Lisan cereyanı dallanarak Türkçülük, halka doğruculuk, millî kültür hareketlerinin doğmasına sebep oldu. İşte bütün bu fikrî cereyanın başlangıcı Ömer Seyfeddin’in saf, masum ruhunda fevâren eden sârî, müstevlî bir iman sıtmasıydı.”

Genç Kalemler dergisi Ömer Seyfeddin⁸² ve Ali Canib'in⁸³ ortak tasavvurlarıydı. Ancak parasal destek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden geldi. Ziya Gökalp'in aracılığı sonucu cemiyet dergi için ayda on lira tahsis etmişti. (Yöntem, 1929: 282-284) Bundan böyle Ömer Seyfeddin'in öncülüğünde *Genç Kalemler*, "Yeni Hayat"ın sözcülüğünü üstleniyor ve ulus-devlete giden yolun dilden geçtiğini savunuyordu. Ömer Seyfeddin öncelikle "eski lisan"ın ne olduğunu açıklıyor, "eski lisan nedir? Asla konuşulmayan, Latince, İbranice gibi, yalnız kendisiyle meşgul olanların zevk idrakine taalluk eden bir şey!"dir diyordu. Sürecin tarihsel yönünü de vurguluyordu: Asya'dan Batı'ya, Anadolu'ya göçleri sırasında din ve edebiyat Türklerin Arapça ve Farsça ile temas kurmalarına neden olmuştu. Hatta bir zamanlar resmi dil olarak Farsça benimsenmiş, bir padişah Arapçayı "umumî ve millî" bir dil olarak kabul ettirmeye çalışmıştı. Böylece hicretle birlikte Arapça ve Farsça birçok sözcük Türkçeye girmişti. Bu tür sözcüklerin Türkçeye girmesi bir sakınca oluşturmuyordu. Ancak, edebiyat ve sanat nedeniyle dili süsleme fikri Arapça ve Farsça kaideleri de Türkçeye sokmuştu. Böylece Türkçe dengesini yitirmişti. Doğallıktan uzak, son derece yapay bir nitelik kazanmıştı. Fakat nasılsa dilde Türkçenin aslını, esasını oluşturan fiiller ve sigalar "istiklal"ini korumuştur. İşte bu "istiklal"dir ki Türkçeyi tekrar eski saflığına, kolaylığına ve doğallığına kavuşturacaktı.

"Yeni lisan" sürecini başlatacak olanlar gençlerdi. Ömer Seyfeddin *Yeni Lisan*'ın 21 Nisan 1911 tarihli 2. cilt 1. sayısında gençlere şu şekilde sesleniyordu: (Seyfeddin, H. 1327)

"Ey gençler! Ey bugün eski devirden kalma mekteplerin dar dershanelerindeki kuru sıralar üzerinde müstakbeli kazanmak için çalışan gençler! Sizi bekleyen vazifeler pek ağırdır. Siz bütün dünyaca siyasî ve ictimai mevcudiyeti silinmek istenilen bir milleti kurtaracaksınız. Evet, bütün dünyaca Avrupalıların hilâl ve salıp namına yaptıkları haksızlıkları biliyorsunuz. Unutmayınız ki etrafımızdaki Bulgar, Sırp, Karadağ, Yunan hükümetleri ihtizâr [can çekişme] dakikalarımızı beklediklerini saklamıyorlar. Rumların, Bulgarların, Sırpın Osmanlılık vatanındaki mektepleri meydanda... Oralarda şiddetli bir Türk düşmanlığı talim olunuyor ve bunu bütün dünya biliyor, gazeteler yazıyor."

Hüsün ve Şiir dergisinin devamı olan *Genç Kalemler*'in ortaya attığı "yeni lisan" altı ilke üzerinde inşa edilecekti.⁸⁴ Öncelikle Arapça terkip ve cem'i kaideleri asla kullanılmayacaktı. Ancak, ıstılah, yani tabir ya da terimlerle sadrazam, ahlak, kâinat gibi Türkçede "müfred gibi kullanılan cem'iler", tek

⁸² Ömer Seyfeddin'in yaşamöyküsü için Bkz. Alangu, 1968; Yöntem, 1947.

⁸³ Ali Canib Yöntem'in makaleleri için Bkz. Yöntem, 2005. Ali Canib'in Liseler için hazırladığı ders kitabı: Yöntem, 1926.

⁸⁴ *Genç Kalemler* üzerine iki önemli çalışma: Öksüz, 1995; *Genç Kalemler Dergisi*, 1999.

başına anlam ifade eden kolektif sözcükler bunun dışında kılıyordu. Arapça, Farsça edatlar da kullanılmayacaktı. “Yani”, “şayet”, “ama” gibi konuşma diline girmiş olan kelimeler bunun dışında kalıyordu. Türkçesi olan Arapça, Farsça sözcükler de dışlanıyordu. Gök varken “semâ”ya, güneş varken “şems”e, “mıhr”e, “hurşid”e, “âfitâb”a, ay varken “kamer”e, “mah”a, deniz varken “bahr”a, “derya”ya, ağaç varken “şecer”e, “dıraht”a gerek yoktu. Gerekli Arapça ve Farsça sözcükler –şimdilik– eski yazım şekillerini koruyacaktı. Ancak bunlardan Türkçeleşmiş olanlar konuşma dilindeki ahenk ve şekle uyarak yazılacaktı. Mesela “külbe” kulübe, “galebelik” kalabalık olacaktı. Türkçede yalnız millî ve basit gramer kaideleri kullanılacak, Arapça ve Acemce kaideler atılacaktı. Yazı dilinde, nazım olsun, nesir olsun İstanbul şivesi benimsenecekti. Ziya Gökalp *Genç Kalemler*’in beşinci sayısında yer alan “Yeni Lisan’ın Güzelliği” başlıklı yazısında âlimlerle halk arasındaki telaffuz ikiliğini anlattıktan sonra üst tabakanın, mesela “nerdüban”, “çarcube”, “âdem”, “sûret” gibi kullandığı sözcüklerin halk dilinde merdiven, çerçeve, adam, surat şeklini aldığını söylüyor ve “Yeni hayat”ın gerektirdiği “Yeni lisan”ın yazı dilinde halkın söyleyişini benimseyeceğini kaydediyordu. (Ziya Gökalp, 1327: 61-64)

“Yeni lisan”dan yana olanlar bu ilkeleri benimserken Abel Hovelacque, Max Müller gibi Batı dil bilimcilerinden esinleniyorlardı. Temel ilke bir dilin öteki dillerden gerekli gördüğü sözcükleri alabileceği, ama kaide alamayacağıydı. Dünya dilleri, kendi köklerinden değil, tasarruf ettikleri sözcüklerden oluşuyordu. Dil, bir toplumsal gerçektir. Her toplumsal gerçek gibi dil de bireylerin değil, toplumların, milletlerin yarattığı bir varlıktır. Oysa, Osmanlıca diye anılan Türkçe, “ulemâ” ve “üdebâ” denilen seçkinlerin bireysel heveslerinin ürünüydü. Yalnız gereği olan Arapça ve Farsça sözcükler alınmakla yetinilmemiş, anadilde karşılığı olan sözcükler yazı diline sokulmuştu. Sözcüklerin yanı sıra Arapça ve Farsça dil kaideleri de benimsenmişti. Mesela “mektep” Arapçaydı. Türkçede karşılığı olmadığı için alınmıştı. Fakat ulema bununla yetinmemiş, çoğul olarak mektepler diyeceğine “mekâtib”i kullanmıştı. Bununla da kalınmamış mesela “ilk mektepler” tabiri dururken Farsçaya uygun bir terkip yapılmış “mekâtib-i ibtidaiyye” denilmişti. Gene mesela Türkçede “iyi su”, “tatlı su” varken “mâ-i lezîz” tabiri yazı dilinde yüzyıllarca kullanılmıştı. Yabancı kaideler Türkçeden atılınca gereksiz Arapça ve Acemce sözcükler yazı dilinden kendiliğinden kalkacaktı.

Genç Kalemler ve *Yeni Felsefe* dergilerinde başmakalelere imza konulmuyordu. Bu tür yazıları kişiselleştirmemek için yazıların altında “Tahrir Heyeti” ibaresi yer alıyordu. *Genç Kalemler* “Yeni lisan”ı geniş bir kesime ulaştırmak için, 36 sayfalık *Yeni Lisan ve Bir İstimzaç* (*Genç Kalemler Tahrir Heyeti*, H. 1327) başlıklı bir broşür kaleme alarak genç, yaşlı bütün eli kalem tutarlardan, yazarlardan, şairlerden görüş alma girişimde bulunmuştu. Bu bir tür

anketti. Ancak, Hamdullah Suphi, Raif Necdet, Şahabeddin Süleyman, İzzet Ulvi gibi birkaç genç bu ankete cevap vermişti. Buna rağmen yeni lisan kısa sürede gençler arasında tutundu. Cenab Şahabeddin, Süleyman Nazif gibi o devirde otorite sayılan kimi yazarlar yeni lisan nedeniyle gençleri alaya aldılar. Ancak, bu otoritelere rağmen dava kazanılmıştı. *Genç Kalemler*'in davası, iki üç yıl içinde özellikle genç yazarlar sayesinde, bütün edebiyat âleminde kabul gördü. Reşat Nuri, Falih Rıfkı, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Halit Fahri, Enis Behiç, Faruk Nâfiz gibi gençler yeni lisanı benimsemiş, İstanbul'da konuşulan Türkçeyi ilke edinmişlerdi. Bir diğer deyişle genç yazarlar "halka doğru" gitmişlerdi. Ali Canib, bir yazısında "Çünkü onlar, halkın diline karşı gitmemişler, halkın dilini değerlendirerek edebiyat dili yapmışlardır" diyordu. (Yöntem, 1962: 371-373)

Ali Canib, "halka doğru" hareketinin edebiyat için de geçerli olduğunu vurguluyordu. Ancak, "halka doğru" gitmekle başlayacak edebiyatın birçok kişi tarafından yanlış anlaşıldığını, "halk için" edebiyat olarak algılandığını söylüyordu. "Halka doğru edebiyat" ile "halk için edebiyat" arasında fark vardı. "Halka doğru edebiyat" edebiyatı halkın idraki için aşağı bir düzeye indirme anlamına gelemezdi. "Halka doğru edebiyat" konularından yapısına kadar her şeyi halkın ruhunda yaşayan "Türk ruhiyyet ve lisanı"ndan alarak yüksek bir edebiyat meydana çıkarmak demekti. (Yöntem, H. 1329, 1016-1020)

Sonuç

19. yüzyıldan beri Balkanlar'da hüsrarla sonuçlanan siyasi gelişmeler bu topraklarda yaşayan Müslümanların yeni arayışlara girmelerini kaçınılmaz kıldı. Bu arayışlar zamanla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ndeki gibi siyasi olabildiği gibi düşünce, zihniyet dünyasında da yaşandı. 20. yüzyılla birlikte Osmanlı topraklarında fikir hareketleri açısından İstanbul'a rakip kent Selanik oldu. Selanik Osmanlı'nın "liberal" kentiydi. Her türlü çağdaş düşünce akımı Beyazkule Gazinosu'nda, Mısırlı Kıraathanesi'nde, Olimpos Palas'ta tartışıldı. Her şeyden önce Selanik Osmanlı İmparatorluğu'nda ulus-devlet anlayışının doğduğu kentti. *Genç Kalemler* çevresinde toplanan gençler dili sadeleştirerek halka yönelmeyi hedefliyorlardı. Ali Canib, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp bu tür bir misyonu benimsemiş, "yeni hayat" gereği "Yeni Lisan"ı gündeme getirmişlerdi. Bu bir ölçüde "halka doğru" gidişi simgeliyordu. "Yeni Hayat"ın manifestosu *Genç Kalemler*'de yayımlandı. 1908 bir siyasal devrimdi; sosyal bir devrimle pekiştirilmedikçe güdük kalacaktı. Sosyal devrim ise uzun soluklu bir uğraştı. Her şeyden önce yeni bir hayat tarzını gerektiriyordu. İşte bu noktada iki Batılı düşünürün etkisi bariz bir biçimde ortaya çıktı. Bu düşünürlerden ilki Alfred Fouillée idi. Siyasal devrim için Fransız Devrimi'nin özgürlük,

eşitlik, kardeşlik gibi Meşrutiyet'in ruhunu oluşturan "Alfred Fouillée'nin "idée-force" dediği kuvvet-fikir"ler yeterliydi. Sosyal devrimin ise yeni bir hayata kapı açması gerekiyordu. "Yeni hayat" eski hayatı beğenmemek, onun değerlerinden vazgeçmek anlamına geliyordu. Bunu yapmak için de "yeni hayat"ın gerçek değerlerini aramak kaçınılmazdı. Bu arayış ise "halka doğru" gidilerek gerçekleştirilecekti. Bu evrede ise öncelikle Emile Durkheim'in metot anlayışı benimsenmeliydi.

"Yeni hayat" geniş bir alana sahipti. İktisat, aile, estetik, felsefe, ahlak, hukuk, siyaset hayatın ta kendisiydi. Bu nedenle "yeni hayat" demek, "yeni iktisat", "yeni aile", "yeni sanat", "yeni felsefe", "yeni ahlak", "yeni hukuk", "yeni siyaset" demekti. "Yeni hayat" milliyet anlayışını da gündeme getiriyordu. İnsaniyeti milliyet anlayışında arıyordu. Her gelişimin ilim sayesinde ve vatan için olduğunu düstur edinmişti. Yeni hayat "dehrî" yani maddeye önem veren bir yaşayış değil, "millî" bir yaşayıştı. Fransız sosyolojisinin kanatları altında İstanbul'dan farklı bir Türklük anlayış Selanik'te doğacaktı. "Yeni hayat" anlayışına göre Batı medeniyeti çökmekteydi; yok olmaya mahkûmdu. Gerçek uygarlık ancak "yeni hayat"ın gelişimiyle başlayacak "Türk medeniyeti"ydi. İşte bu noktada Müslümanlıkla Türklük ortak bir paydada kaynaştırılıyordu.

Kaynaklar

- ALANGU, Tahir (1968), Ömer Seyfeddin - Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yayınları, İstanbul.
- ALIGHIERI, Dante (1993), *Yeni Hayat*, Çev. Işıl Saatçioğlu, Yapı Kredi Yayınları Kâzım Taşkent Klasik Yayıtlar Dizisi, s. 5-12, İstanbul.
- DANTE (1969), *La Vita Nuova*, Penguin Classics, s. 11-25.
- DEMİRTAŞ, Ziya Gökalp, "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler", *Genç Kalemler*, Cilt: 2, Sayı: 8, 26 Temmuz 1327, s. 138-141.
- Genç Kalemler Dergisi* (1999), Haz. İsmail Parlatır & Nurullah Çetin, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- GENÇ KALEMLER TAHRİR HEYETİ (1327), *Yeni Lisân ve Bir İstimzac*, Midhat Paşa Sanai Matbaası, Selanik.
- FOUILLÉE, Alfred (16 Kanun-ı evvel 1327), "İctimaiyyat Nokta-i Nazarından Irkların Yekdiğerine Takarrubu," *Yeni Felsefe Mecmuası*, No: 9, s. 1-5. (Le Rapprochement des races au point de vue sociologique, s. 1-10.
- MAIRET, Gérard (1997), *Le Principe De Souveraineté - Histoires Et Fondements Du Pouvoir Moderne*, Editions Gallimard, s. 109-110, Paris.
- ODABAŞI, İ. Arda (2011), *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkcülük ve İttihatçılık - Rasim Haşmet Bey*, Kaynak Yayınevi, İstanbul.
- ODABAŞI, İ. Arda (2012), "Selanik İttihat ve Terakki Üçüncü Kulübü'nün Köylü/Köycü Gazetesi: Vatandaş", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 22, 2011/Bahar, s. 47-63.

- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (1995), *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- Ömer Seyfeddin, “Halk Ne Der?”, *Türk Sözü*, Yıl 1, Sayı: 2, 17 Nisan 1330, s. 11.
- Ömer Seyfeddin, “Türk Sözü”, *Türk Sözü*, Yıl 1, Sayı: 1, 12 Nisan 1330, s. 2-3.
- Ömer Seyfeddin, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, Cilt: 2, Sayı: 1, 8 Nisan 1327.
- Ömer Seyfettin (1989), *Ömer Seyfettin, Bütün Eserleri 13, Dil Konusunda Yazılar*, Haz. Muzaffer Uyguner, Bilgi Yayınevi, s. 9-18, Ankara.
- Yeni Felsefe Mecmuası*, No 10, 30 Kanun-ı evvel 1327, s. 1-5.
- YÖNTEM, Ali Canip (1947), *Ömer Seyfeddin - Hayatı-Eseri, Remzi Kitabevi, İstanbul*.
- YÖNTEM, Ali Canip (2005), *Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, 2. basım, Haz. Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan, Tablet Kitabevi, Konya.
- YÖNTEM, Ali Canip (1926), *Edebiyat -Liselerin İkinci Devre Birinci Sınıflarına Ve Muallim Mekteplerinin Beşinci Sınıflarına Mahsustur*, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatı, İstanbul.
- YÖNTEM, Ali Canip, “Ömer Seyfeddin İçin”, *Hayat*, No 119, 7 Mart 1929, s. 282-284.
- YÖNTEM, Ali Canip (1962), “Genç Kalemler’in Yeni Dil Dâvâsı”, *Yakın Tarihimiz*, Sayı: 17, 17 Mayıs, s. 371-373.
- YÖNTEM, Ali Canip, “Edebiyat ve Halk”, *Türk Yurdu*, Sayı: 6, 28 Teşrin-i sâni 1329, s. 1016-1020.
- Ziya Gökalp (1918), *Yeni Hayat*, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, Nâşiri: Yeni Mecmua, İstanbul.
- Ziya Gökalp, “Yeni Lisanın Güzelliği”, *Genç Kalemler*, Cilt: 2, Sayı: 5, 19 Haziran 1327, s. 61-64.

The first part of the paper discusses the importance of understanding the cultural context of the research. It highlights how cultural differences can influence the interpretation of data and the design of the study. The author emphasizes the need for researchers to be sensitive to these differences and to adapt their methods accordingly.

The second part of the paper focuses on the challenges of conducting research in a multicultural environment. It discusses the difficulties of finding a common ground between different cultural perspectives and the potential for bias in the research process. The author suggests that researchers should strive for transparency and openness in their work, acknowledging the limitations of their study and the influence of their own cultural background.

The third part of the paper explores the role of the researcher in the research process. It discusses the importance of the researcher's position and the impact of their choices on the results of the study. The author argues that researchers should be aware of their own biases and should strive to minimize their influence on the research.

The fourth part of the paper discusses the importance of ethical considerations in research. It highlights the need for researchers to be aware of the potential for harm to participants and to take steps to minimize this harm. The author suggests that researchers should follow established ethical guidelines and should be open to criticism and feedback.

The fifth part of the paper discusses the importance of communication in research. It highlights the need for researchers to be able to communicate their findings effectively to a wide range of audiences. The author suggests that researchers should use clear and concise language and should avoid jargon and technical terms where possible.

The sixth part of the paper discusses the importance of reflection in research. It highlights the need for researchers to reflect on their own work and to consider the implications of their findings. The author suggests that researchers should keep a journal and should be open to self-criticism and feedback.

The seventh part of the paper discusses the importance of collaboration in research. It highlights the need for researchers to work together and to share their knowledge and resources. The author suggests that researchers should seek out colleagues with different backgrounds and perspectives and should be open to learning from them.

The eighth part of the paper discusses the importance of the research process. It highlights the need for researchers to be systematic and to follow a clear plan. The author suggests that researchers should define their research questions clearly and should use appropriate methods to answer them.

The ninth part of the paper discusses the importance of the research results. It highlights the need for researchers to be able to interpret their findings correctly and to communicate them effectively. The author suggests that researchers should be open to the possibility of unexpected results and should be able to explain these results in a clear and concise way.

The tenth part of the paper discusses the importance of the research impact. It highlights the need for researchers to be able to apply their findings to real-world problems. The author suggests that researchers should be aware of the potential for their research to make a difference and should strive to do so.

